
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
34 D
4

PLVTARCHI

CHÆRONEI PHILOSOPHI ATQVE HISTORICI clarißimi

MORALIA

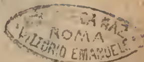
OPVSCVLA, QVOTquot reperire licuit Latio donata:

Non à peregrinæ modò, sed à nostræ quoque, hoc est Christianæ philosophiæ candidatis omnibus seriò ac sedulò legi perdiscíque dignißima.

PARISIIS

Apud Gulielmum Guillard, & Thomam Belot in via Iacobæa, sub D. Barbaræ signo.

1566.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

PLVLARCHVM nobilissimum scriptorem pluribus commendare non est opus, qui virtute sua, hoc est veris & praeclaris laudibus nititur, tantum in animo erat locupletiorem omnibus aliis hanc nostram editionem commendare: quod in primis Adria. Turnebo Galliae nostrae ornamento debetur, qui nuper magna Reipub. literariae iactura, bonorúmque omnium luctu hominem exiuit, tum Eduardo Henrysoni Scoto apprimè docto, quorum hic duos insignes Dialogos, De ore, quod in orbe lunae apparet, & De communibus noticiis aduersus Stoicos, à nemine antehac Latio donatos ille difficilem libellum, de fato, nusquã antea versum, & conuiuiũ septem sapiẽtum, adeo eleganter & tersè Latino sermone reddidit, vt vel in ea re vterque lectorem per se satis adficiat. Ego verò vt studia tua leuarem, sparsa vndique eius auctoris opuscula excussa in vnũ contraxi & velut breuiarijs collegi, ne posthac circunferenti illud esset oneri, quod cautiores in rebus politicis & arduis gerendis facit, nempe quod à prudentibus & doctis ac diui Plutarcho carere non debet, qui vult Rempub. rectè administrare, & res principum cum dignitate tractare. Quantum ad Ethicam attinet, ita excellit, ita fidelis est, vt ille ait, in Sententijs, in verbis tam luculentus, & in sacratio morum tantus arbiter, vt facilè praeceptorem Regis possimus agnoscere. Itaque cuicunque Plutarchus auctor fuerit in Ethica siue Politica, quae duo sunt necessaria in hominum societate, non dubium est, quin multum se profecisse continuò sentiat. Benè Vale, & laborem nostrum aequi bonique consule.

† ij

SVIDAS DE PLVTARCHO

PLVTARCHVS *Chæroneus ex Bœotia Triani Cæsaris fuit temporibus, ac antea quidem. Tribuit verò ipsi Traianus honorem consularem, imperauítque, neminem per Illyricum magistratuum absque illius quicquam agere consilio. Scripsit autem multa. Hæc Suidas. Quæ sunt autem ea multa, pulchrè docet Conradus Gesnerus in copiosissima illa sua bibliotheca, vbi Plutarchi meminit: è quibus scriptis omnibus nos Opuscula Moralia nobis edenda desumpsimus, ea quidem certè quæ Latio ad hanc vsque diem sunt donata, quotquot corradere potuimus: quę vt ne modum iusti voluminis excederent simul congesta, in tres tomos distinximus. quorum.*

PRIMO CONTINENtur hæc.

NICOLAO SAGVNDINO INTERPETE,

Politica, seu de ciuili institutione liber, ad Traianum imperatorem. pag. 9

CAROLO VALGVLIO,

De virtute morum.. pag. 91

Præcepta connubialia. 119

Musica. 136

De differentia inter odium & inuidiam. 173

Alamano Ranutino,

De claris mulieribus, seu de virtute mulierum. 178

Guarino Veronensi,

Parallela. 237

De liberis èducandis. 267

Raphaele Regio,

Apophthegmata. 301

Apophthegmata Laconica. 390

Ioanne Regio.

An bruta animalia ratione vtantur, dialogus. 451

Petro Lucensi,

Problemata. 471

Stephano Nigro,

Oratio consolatoria ad Apollonium. 562

Angelo Barbato,

De exilio. 604

Angelo Politiano,

Amatoriæ narrationes. 623

~~Othomaro Luscinio,~~

Quòd docenda sit virtus. 636

Num improbitas sufficiat ad infelicitatem. 640

Num philosophari conueniat inter pocula. 645

De fortuna. 654

De virtute & vitio. 661

De amicitia in multos diffusa. 665

Quatenus aut quo fructu liceat iuueni audire poeticã. 676

Quo pacto se quispiam circa virtutem candorémque morum sentiat profecisse. 728

De auditoris officio. 755

De docenda virtute. 785

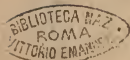
Carolo Valgulio auctore,

Commentarius in Plutarchi Musicam. 790

Stephano Nigro auctore,

De fraterna beneuolentia opusculum. 808

RERVM AC VERBORVM MAXIME INSIGNIVM IN primo Tomo moralium Opusculorum Plutarchi Chaeronei contētorum.

Index Alphabeticus.

academia Platonis. 613
acanthyllides & aegithali inter se pugnant. 175
accusatus, si fugere possit, stultus, si quaerat absolui & liberari. 331
acheron fluuius. 572
achilles aliter fortis quàm Aiacis. 180
achilleon Panagraeorum. 549
archrades vnde dicti. 557
actaeon. 625
aculeum in rimulam minime sanctam trudere. 289
admonitores externi. 604
adolescentes auro & argento abstineant. 72
adolescentes ad quae inducendi. 291
adolescentiae cura. ibi.
adulterii apud Cumaeos poena 533
aeaci filius Phocus. 256
aeacus index. 601
aedes Saturni cur aerarium continebat publicum, & quare externi legati eam primò adibant. 497
aedes Vulcani cur sit extra vrbem. 499
aedes fortunae paruae. 511
aedem Ocridionis praeco & Tenae tibicen cur non intrent. 545
aegesta Siciliae oppidum. 265
aegipan Syluanus. 254
aegithali & acanthyllides inter se pugnant. 175
aeglator pater Aretaphile. 214
aegyptiorum reges. 305
aemilius & eius vxor. 253
aemilius Censorinus. 265
aemulatio inter quos fit. 70
aeneas Troianorum mens à Graecis dictus. 561

æniani à Lapithis sedibus pulsi. 544
æolus rex Tuscorum. 256
æolis harmonia. 795
ærarium publicum cur in æde Saturni. 497
aer. 572
æs alienum in fraudem creditorum contractum Athenis. 34
æschylus. 571.592.617.622
æsculapij ædes cur extra vrbem. 522
æsopica fabula. 652
affectus quid. 93
affectuum ratio. 167
affectum suorū victores. Socrates. 288
archytas Tarentinus Plato. 288.
agesilaus. 383
africanus Pompeio suffragari, nolente à petitione destitit. 31
agamedis & Trophonii merces. 576
agamemnon ignauum diuitémque hominem generosæ equæ dono militia liberauit. 382
agamemnonis cædes. 263
agasicles. 380
agathocles Siciliæ dominus fictilia inter aurea locauit pocula. 310
agesilaus. 246.340.380
agesilai animus.238. bene sibi conscius. 742
agesilai in amicos studiū. 35
agesilai ad Ephoros epistola. 385
agesipolis Pausaniæ. 395
agesipolis cleombroti. 394
agis iunior, & vltimus. 397
agrionia festa. 550
agrigentini cæruleum colorem cur oderint. 77
agricultura. 307
aiax. 245
ainotæ apud Milesios. 549
ἀκκιζόμενοι λέχοι, id est statio valentium circa Pyrsophiū. 547
alastor quid. 344
albi, deorum filij. 775
alcamenes. 398
alcestis viri studiosa. 180
Alcibiades. 331
alcibiadis inter orandum hæsitatio. 25
alcibiadi obiectum à Lacone. 437

alcibiadi grauia dicenti coturnix è sinu euolauit. 14
alcippi filiæ. 630
alcmæon locum limosum incoluit. 612
alcmanica nouatio. 146
alexander magnus.316. omnibus apophthegmata ibi.& dein.
alexander inuidum habuit neminē, osores autem multos. 177
alexander de Diogene. 618
alexandri ægritudo. 111
alexandri de Timoclia iudicium. 226
aliterii cognomen vnde ortum. 544
allegoriæ in poesi. 688
althea ex Marte Meleagrū genuit. 244
ἀλδεῖν. 694
amare ex vnguibus. 272
amasis ægiptiorum rex. 230
amatoriæ narrationes. 623
ambitio inuidiæ comes in auditore. 762
ambitio non minus quàm auaritia est perniciosa reipublicæ. 72
amici nomen sanctum. 667
amicus vsque ad aras. 331
amici à nobis laudandi. 37
amici infideles magis quam hostes cauendi. 311
amici futuri explorãdi. 668
amici parandi. 359. quibus rebus parente. 666
amicorum causa torti boni viri. 673
amicorum gratia temere pereunt quidam. 673
amicorum inopiæ per occasionem à magistratibus opitulandum. 37
amicorum studiosissimus Agesilaus. 383
Amicitia in multos diffusa marcescit. 670. obest moribus. 675
amicitia, animorum paritas. 674
amicitia vera ex tribus potissimum conflatur. 668
amicia priuata Reipublic. postponenda est. 38
amicitiæ iura quatenus seruanda. 38
amisodarus Isaras. 193
amnemones Cnidiis qui dicantur. 553
amor cæcutit. 774

amor non eiiciendus. 115
amor patris in filios. 183
amor summus ac summus pudor, mutuo se testimonio indicant. 129
*amphiaraus.*580.*absorptus.* 242
amphictyones. 239
amphissa ciuitas. 198
amphisseæ mulieres.ibi.
amphocerus & Hecaterus fratres. 313
amulius. 263
anabus. 218
anacreontis & Saphus collatio. 180
anaxander. 399
anaxilas.ibidem.
*anaxagoras.*595. 623
anaxandridas. 398
anaxarchus robore canino. 104. *Eiusdem mors.* 111
anchurus Midæ filius. 241
ancillæ Smyrnæorum pro dominabus se hostium libidini offerunt. 258
ancillarum consilio, Romani victoria potiti. 258
androclidas. 399
anima bis peritura. 440
animus æquus in degenda vita. 564.735
animus infractus aduersus fortunæ insultus. 746
animus exul. 622
animus minime irritabilis. 735
animus temperatus. 104
*animus humanus varius.*94
animi pars ratione vacans. 93
animi pars ratione prædita. ibidem.
animi moderandi ratio. 114
animo insunt tria. 98
animo virtus aut vitium inest. 722
*anio siue Anien fluuius.*266
anius in Anienem demersus. 266
annibalis exulis ad Antiochum responsum. 620
antagoras poeta 323
annus cur dicatur Iouis, & menses Iunonis. 513
antalcidas. 343.399
anteas ad Philippum. 306
anthedon quæ sit. 541
anthes. 140
anticles. 147
anticlia ex Sisyphi cõpressu Vlyssem concepit. 554

antycratidas. 403
antigenidas optimus tibicen. 346
antigenidion. 152
antigonus secundus. 324
antigonus de filij nece. 597
antigoni apophthegma. 324
antimachi consolatio. 570
antiochus. 343.400
antiochus Hierax. 325
antipater. 335
antipater Philippo à consilijs. 561
antipater intus purpureus est totus, foris albus. 318
antipatrides. 319
antiphates. 328
antisthenes obsonium portans, mihi, inquit, porto. 45
antistrophæ & Strophæ. 799
antro Coratius insigniter delusus. 473
anus paupercula Philippum regem officii sui vel cum iurgio commonefacit. 316
auraus captu facilis. 32
apes infestæ iis qui cum mulieribus concubuerunt. 133
aper Xanthiis infestus. 194
aphabroma megarensibus quid sit. 540
apharetus. 266
aphester Cnidiis quid sit. 532
apollo inuentor musices. 146
apollinis oracula. 591
apollinis super luctu filii consolatio. 562
apophthegmata regum & imperatorum. 301
apophthegmata græcorũ. 327
apophthegmata Roma. 348
apophthegmata Laconi. 399
apophthegmata Laconum ignobilium. 431
apophthegmata Lacænarũ. 448
aposphlendoneti qui sint. 536
applausus nõ captandus. 71
in applausu nimii. 773
apotheoses hominum irridet agesilaus. 385
apum similes sumus. 609
aquilæ cum draconibus pugnant. 175
aratenus amititiæ iura & ultra seruanda, contra Periclem. 36
ara Herculi & Musis communis. 505
aræ in Germania. 253
arati ad rempu. gradus. 27
arationes sacræ tres Athenię

sibus. 132
arcesilaus. 228
archelaus de morte. 578
archelai dicta. 311
archemorus. 580
archidamus. 338.341
archidamus Agesilai. 402
archidamus pecuniis mulcta tus à Lacedamoniis. 268
archidamus zeuxidami. 401
archidami de Pericle senten tia. 21
archidamidas. 403
archilochus. 144.615
archytæ scita habita fides, Cassandræ non item. 76
archytæ scitè dictum. 288
arclus & Cothus pueri. 543
aræni littus in Thracia. 545
aretaphila Cyrenæa. 214
aretaphilæ purgatio. 216
argeus. 400
argei cur dicta sint simulacra. 491
argia via. 187
argiuæ mulieres claræ. 186
argiui & Lacedæmonii. 239
argonautæ & aureum vellus. 71
argutiæ intempestiuæ. 652
ariobarzanes. 246
aristides. 330
aristides & Themistocles priuatam simultatem quum magistratu fungerentur de posuerunt. 39
aristio hostis reipu. 41
aristippus quātū pro eruditionis mercede exegerit. 275
aristoclea. 523
aristodemus Battus. 231
aristogiton. 334
ariston. 400
aristonis dictum. 401
ariston mulieres exosus ex asina puellam genuit. 257
aristophanes in Socratē. 287
aristophon delator Timothei. 618
aristoteli obiectum. 613
aristotimus Eliensium tyrannus. 201
Eiusdem cædes. 207
aristoxenia. 582
ars imitanda & decorum, non res. 684
ars laborat citra fortunæ opem. 658
ars non expectat fortunam. 659
artem nemo tractat nisi peritus. 637

arsinnæ reginę facta oratio in luctu filii. 582
artaxerxes longimanus. 303
artaxerxes Persarũ rex. 304
arte corrigendum si quid male cecidit. 584
artificum exemplum, quorũ alter disertior, alter peritior. 20
artyni Epidauriis qui dicantur. 533
aruntius hydropota. 252
aruntius Paterculus. 265
asacron carmen vnde dictum. 653
asiæ incolæ, liberi, mali, serui, boni. 340
asias cithara. 143
asinus auro onustus facilè quouis penetret. 313
assentatores fugiendi. 293
aster Olynthius. 243
astutia alia Tarquilis & Seruii, alia Portiæ Bruti. 180
asticratidas. 403
antepomarus rex. 258
athenas nauigantes philosophiæ gratia. 744
atheniensis populi natura. 13
athenienses Philippi literas interceptas resignare noluerunt. 14
attalus Eumenis frater. 325
auaritiæ mala. 447
audiendi sensus magis idoneus ad effectus commouendos. 757
audiendi ratio prior quàm dicendi. 758
audire melius quàm loqui. 740
auditor ex suis ipsius affectibus probet aut damnet audita. 767
auditor improuidus ipse sibi nocet. 762
auditor quatenus interrogare debeat. 769
auditor quatenus laudare debeat dicente. 772
auditor sit gratus. 763
auditoris habitus in sedendo. 776
auditoris sicut conuiuæ quædam sunt officia. 777
ab auditore absit fastus & liuor. 761
auditores simplices omnia admirantur. 765
auditus à turpitudine cohibendus. 677

augur cur solus sacerdotum alium non substituit simul ac damnatus sit. 524
augures vlcus habentes sedere nefas. 511
aulis principum se insinuantes innocati, insani. 640
augustus. 373
aurea meßis. 11
auspicari post Sextilem cur vetuerit Metellus. 493
auspicibus & Auguribus cur luminaria aperta. 510

B

bacchilides poeta. 618
bacidis responsa. 180
ballachrades.. 557
battus Eudæmon. 228
bellerophon. 193
bellum statuta non quærit. 403
in bello non est locus iterum peccandi. 332
bellorum origo. 574
quàm bene quid facias, magis refert quanquam multa. 580
bene & male audire in nobis esse. 312
beneficiorum vicißitudo in amicitia necessaria. 671
beneuolentia fraterna. 809
Bestiæ quas odio habemus. 174
bestiæ fortuna non reguntur. 655
bestiarum inter se odia. 175
bestiis excæcatus. 256
bias. 403 Eius dictum. 281
biantis responsum. 403
bito & Cleobis. 576
blepsus & Phobus fratres 213
bona aduentitia, nobilitas, diuitiæ gloria &c. 276
bona dilatanda. 582
bonum non in temporis diuturnitate, sed in virtute oportunáque concinnitate ponendum. 580
bonum videri velle, & vacare iustitia, extrema peruersitas. 650
boni viri amicorum causa torti. 673
borborus fluuius.. 613
boreas à Sole superatus. 122
boni cornupetæ cur fœnum in cornu additur. 560
bouinus pes. 549
bouem benefactori præter Pyrrhiã imolat nemo. 548

brasidas. 338.403
brasidæ mater. 448
brennus Gallorum rex. 249
breuitas in dicendo. 24
bruta ratione vti. 455
brutus & Decius. 246
bruti filii. 247
bucula pro virgine cæsa. 248
bottici qui, & vbi. 548
buglossam vino admiscebant veteres. 650
bulla cinctus. 503
bullæ cur pueros exornent nobiles. 525
buris & Spertis Lacedæmoniis. 439
busiridis cædes. 264
busygiū, locus sub Pelin. 132
bysaltia Massylli regi filia. 255
Bysius mensis qui. 537

C

cadmea victoria. 287
cæruleus color Agrigentinis cur inuisus. 77
cædendi pueri ratio. 284
cæsar Augustus. 373
caius vbi tu, ego caia. 489
calendæ. 484
callicratidas. 404
callimachus stetit occisus. 238
callimachi dictum. 612
calliope Regibus veneranda comes 19
callirhoë Lyci filia. 254
callistratus. 345
calpurina Marii. 252
calpurnius Crassius. 255
caluia Nicocratis mater cre matur. 220
calumniatores Socratis quā inuisi Atheniensibus. 176
camillus exul non inglorius. 518
camma. & eius exitus. 220
campi lanceæ. 53
candidati cur sint sine toga. 500
canis Lysimachi. 75
canis cur Laribus assistat, cur deæ Genecia mactetur. 501
canis ligneus mordens. 539
canis septem milibus drachmarum emptus. 331 *Eidem abscissa cauda ibi.*
cane & capella abstineat sacerdos. 530
cantharidis vsus. 693
cātus Lydius & Phrigius. 78

canonici inter musicos. 805
cantionum lubricarum vis. 743
camiliam sororem Papirius grauidam fecit. 257
caphena virgo. 190
caphisius. 326
capillo veneris pauimentum aspergebant compotores. 650
capite cur operto deos, homines nudato salutent Romani. 477
capite aperto cur Saturno immolent & Honori. 478
capite cur tecto filii, nudato filiae parentes suos efferãt. 478
capra cœlestis. 705
carboni iuranti, non creditur. 18
caricas fundis vindemiare. 611
carmentis aedem cur matres aedificarint. 504
carminum altior & lateas mens. 172
carnia festum Appollinis apud Lacedamonios. 798
caro emendicata quaenam sit apud Aenianas. 537
carnem crudam ne tangat sacerdos. 529
carthaginenses. 351. & dein.
carthaginensium natura. 13
casus mirabilis in pictore. 658
cassander. 319
cassandrae vaticinium quare ciuibus inutile. 76
castigantis vox quomodo accipienda. 778
castorius modus. 157
catacaustae. 542
catapultae iaculum quàm horrendum. 403
cato acerbius catulo censori respondit. 38
catonis seueritas. 122
catonis iustitia alia quàm Agesilai. 180
catonis in dicendo mos. 26.
catonis senioris apophthegmata. 356
catuli Lycurgi, diuersi. 271
catulus Luctatius. 364
caudinae furcae. 240
celtae in Italia, & eorum mulieres clarae. 188

cellæ: qui & quòd sint barbarorum nobilissimi. 584
censores quare curam anserum habeant. 524
censura quare abeundum superstiti collgea mortuo. 501
cercaphus Ocimi frater. 545
ceres neglecta. 245
chabrias. 333. 346
chalcedone mulieres cur alteram maxillam aperiant alienis. 556
charillus. 175. 338. 405
chares. 334
charila apud Delphos. 536
chiæ mulieres claræ. 184
chimarchus. 193
chimara. 194
chiomara Ortiagontis vxor violatorem suum obtruncandum curat. 223
chiron, musicæ, institiæ, & medicinæ doctor. 170
chori tragici. 604
choreæ & saltationes. 799
chroma. 151
chrysantæ laus à Cyro. 494
chrysippus patientiam & cõtinentiam definiens. 110
chrysippi cædes. 260
cibaria amarulenta. 605
ciborum parcitas
cicero. 369
cicero à Clodio in exilium eiectus. 618
ciæ mulieres, & earum castitas. 197
cimoni vinum vitio datũ. 16
cinna à Romanis saxis obrutus. 259
circus cur flaminius. 508
citharæ partes. 794
ciues inducendi vt absentibus præfectis ab officio non discedant. 35
ciues qui pro hoste habendi. 41
ciuilia qui bene tractauerint officia. 282. & dein.
claudum facit vicinus claudus. 273
cleobis & bito. 566
cleomenes. 187. 342. 406. 409
cleombrotus. 406
cleon quia rem sacram fecerat, senatus est solutus. 13
cleolia virgo equo donata. 201
clonas musicus. 143
cochleæ vitam viuere. 606
cocles claudicans. 243
cocytus. 572

codices antiquorum comparandi. 283
codrus Atheniensis. 251
codrus ex exule ortus. 621
cœna non sufficiente quomodo suspendendi conuiuæ. 214
coliadæ qui sint. 538
collatio auditoris ad dicentem utilis. 764
color cœruleus cur Agrigentinis inuisus. 77
colores inamœni. 606
coloribus quibusdam bestie quædam offendantur. 133
coma Lacidæmoniorum. 337
coma pulchros decentiores facit. 337
comminius equis distractus interimitur. 261
commutatio subita in poetis affectus mouet. 700
compotor memor odibilis. 645
continentia quid. 655
controuersia & disceptatio ad quid utilis. 689
concentus tres. 805
conipes Epidaurijs qui appellentur. 533
coniugibus communia omnia. 125
coniugium unitum. 129
conubialis lex. 119.120
consilia quarum sint rerum. 98
consilium muliebre. 185.191
consuetudo quantum possit. 271
continentia virtus imperfecta. 102
continentia secundum Chrisippum. 116
conuiuales sermones qui. 650.651
inter conuiuandum nemo aut velit aut possit sapere. 647
conuiuium princeps forte electus. 380
conuiuiorum ratio. 444
conuiuiorum præpositus apud Dores Mnemon. 645
cordax. 799
cornelia non ita ut Olympias magnanima. 180
corona querna & ciuita. 520
corpus paßionibus obtemperat. 113
corpus & quòd nobis nihil à corpore sapere cõtingat. 574

corporum alia ex aliis constat. 129
cothurnus Theramonis. 84
cothus & Arclus pueri. 543
cotoneum pomum quare nubentibus pregustandum. 120
cradius lex. 144
crantor. 588
crantor Academicus. 564
crantor ad Hippoclem. 567
Craterus. 207.320
crates de puerorum neglecta cura. 275
cretinæ & Hermiæ in compescenda simultate prudentia. 39
cristas adnasci corydalidibus non est alandis omnibus. 39
crithologus apud Opontios quis sit. 534
critola, mulieris cuiusdam proprium. 230
critolaus. 249
cryassa vrbs. 189
ctesiphon quare Lacedæmone eiectus. 446
cucurbitulæ medicorum. 606
cupido honorum. 56
curcticum carmen. 797
curiatii & Horatii. 250
curius. 348
curtius Romanus. 241
curulis lex. 142 *vnde dicta.* 794
cyanippus & Cyane eius filia. 251
cyanippi vxor. 253
cyclica cantica. 799
cyclopi ex cæcato similis exercitus Alexandri mortui. 321
cyclopinio crudum appones. 289
ciclopes. 636
cylonis zelus. 207
cynegyrus & datis. 237
cyri nasus aduncus. 77
cyrus victus. 187
cyrus iunior. 304

D

dæmoni hominem offerre licet, Deo non licet. 516
daiphantus. 182 *Eius crudele consilium. ibi.*
damatria. 448
damis. 409
damidas. ibidem.
damonidas. ibid. & 342
darius. 246.302

datis & Cynegyrus. 237
decimæ cur Herculi offerebantur. 480
decembri mense cur mortuis parentabat Decius brutus. 491
P. decius & Caßius Brutus. 246
decius & filius eius interficiuntur. 251
decius, ignis contemptor. 643
decorum, dum turpia turpibus conueniunt. 685
defuncti beatißimi. 589
defunctis vtilis est honor qui eis exibetur. 587
delius ager. 212
delona cantitum. 792
delphica oracula. 591
demadis statua. 76
demadis scomma de exercitu Alexandri mortui. 321
demades insatiabilis. 336
demaratus. 409
demetrius Phalereus. 337. 610
demetrius de pictura. 323
demotratis in se scomma. 24
democriti dictum. 286
demodicus & demodica. 250
demostratidæ. 249
demosthenes nullam fidem tyrannus habendam dicebat. 75
demosthenes nisi instructus ad consulendum accedere non volebat. 279
demosthenes de filiæ interitu. 597
demosthenis cuiusdam authoris non satis probi sententia salutaris non reiecta illa quidem, sed à vi alio probo proferenda decreta. 18
deo magna, fortunæ parua committas, auctore Euripide. 46
deo & prouidentiæ obsequẽdum. 581
deus sator. 114
deum vrbis Romæ cur nominare nefas. 505
dii, turpitudinis auctores nõ sunt. 690
deorum nomina à poetis variè vsurpata. 695
deorum in numerum quenpiam ab hominibus referri non posse. 385
dexicreontis Venus. 557
diali flamini cur iurare nefas. 498

dialis cur celebs non sit. 500

diali quare nefas attingere farinam. 529

dialis ne tangat hederam. 531

dianæ ædes in angiportu, & cornua boum Dianæ in Auentino. 473

dianæ simulacrum amissum. 192

diapason. 553.154.801

diapente. 155.81

diatessaron. 155

diatonum. 144

dicacitatis pœna acerba. 289

dicelictæ histriones. 390

dicendum non esse ex tempore. 279

dicendi libertas exilio non amittitur. 619

dictæ facete. 23.24

dictys consolator. 570

diei principium à medio noctis. 517

diesis enharmonia. 168

difficilia sunt, quæ honesta sunt. 278

difficultas initii patienter ferenda. 780

dilator vbique cum detrimẽ-tis luctatur. 595

diogenes in exilio. 610

diogenes in Aristotelem. 616

diogenes ad Alexandrum. 618

diogenis à latronibus venũdati magnanimitas. 642

diogenis liberum ad Alexã-drum dictum. 618. Item ad Philippum. 619

diogenis factum. 637

diogenis moribundi dictum de morte. 574

diognetus. 211

diomedes & Vlysses. 37

diomedes seruatus. 254

dionis festa. 258

dion de amicis. 310

dion Syracusanus de filii morte. 596

dionysio, id est Baccho sacratæ mulieres sedecim. 203

dionysius senior. 307

dionysius cur liber pater. 527

dionysii tyranni in filium exclamatio. 297

dionysii iunioris dicta. 309

dionysium venire pede bonino, quid sit. 548

diophantus Themistoclis fi-

lius quantæ in populo aucto ritatis. 368
disciplina in quibus sit necessaria. 785
disciplina, generatio quædã est. 637
disciplinarum orbis. 268
ditare quàm ditescere, magis regium est. 321
diuitiæ & nobilitas. 277
diuitiæ cæcæ. 418
diuitiæ & patria. 611
diuortium ne minetur vxor. 152
dodonæi Iouis oraculum. 381
dolia fatorum duo. 607
dolonis formido. 111
dolor naturalis
dolor mediocris. ibi.
domitius prudenter cunctactus. 354
domus æquinocum. 694
donationes inter se coniugum & soceri ac generi, irritæ. 476
dorica harmonia. 148. 149
doris harmonia. 695
dormiens idem & vigilans. 571
doryxenus ager per vicos cultus apud Megarenses. 540
dos viri cur censatur. 125
drusi domus perspicua. 17
dubitatio vt oriatur. 108

E

Eamus Athenas. 548
ebur zytho liquescens. 644
educatio liberorum. 26
elaphebolia festa. 183
elasii qui. 544
elegia. 142
eleus vrbs. 266
eloquentia, & eius vsus. 19
embaterius rythmus. 794
embantis nomen. 551
emerepes. 410
emmeles concentus. 805
emonelia. 793
empedocles exul. 622
encnisma apud Argiuos. 544
endrome certamen. 158
enharmonium. 144
epaminondas. 247
epaminondas decretus Thebis thelearchus. 44
epaminondas plus tribuit meretriculæ oranti pro vincti liberatione, quàm Pelopidæ. 38
epaminondæ fiducia atque libertas. 14

epaminondæ apophthehmata. 343
epænetus. 410
ephemerum semen. 589
ephialtæ artes. 49
epibomium carmen. 797
epicharmus de morte. 578
epicharmi mulcta. 307
epicydes. 318
epimenides arce donatus. 74
epithalmia. 797
epoda Archilocus inuenit. 159
epona equæ & Stelli filia. 257
equarum initus. 557
equi Achillis. 75
equi & asini cur sint coronati in censualibus. 499
equus areus. 265
æquus victor cur Marti immoletur. 523
equum ac virum dare iussi militia solui cupientes. 382
erechtheus, & eius filia. 252
eretriensium mulieres cur nō ad ignem sed solem Circa libus carnem coquant. 547
errones qui infelices prædicant taxat. 614
eruditio, intellectus, ratio, res perpetuæ. 277
eteocles. 437
euboidas. 411
eubolis pecunia rempublic. iuuit. 50
eudemonidas. 342. 411
eudemus Aristotelis liber. 589
euenus in se fluuium præcipitem demisit. 266
eumenes. 325
eumolpus. 258
eunostus, cuius lucum mulieres non ingrediuntur. 552
euripides de oblocutoribus. 287
euripides de morte. 573
euripides homines infantes & elingues esse optat. 20
euripides aptè obiurgat eos qui ea administrare volunt, ad quæ non sunt idonei. 49
euripides de indigenis. 616
euripides de exilio. 619
euripidis sententia. 46. 55. 590. 592. 671.
eurybiades. 328

eurycratidas. 414
eurydico liberos erudiuit in musicis. 296
excommunicati velut calumniatores Socratis. 176
execratio. 478
exercitatio & labor. 270
exilii ferendi ratio. 604, & dein.
in Exilio multa scripta. 617 618
exul qua res sit. 621
exules clari. 617.618

F

fabius maximus. 241.349
fabricianus paternæ cædis vltior. 264
fabricius. 348
fabula Socratica de deorum in homines imperio. 599
fabulæ vis. 680
fabula Aesopi de vulpe & grue. 652
faces nuptiales. 472
facetiis quomodo vtendũ. 24
farinam solã ex multis bellariis sibi oblatis retinuit Agesilaus. 384
fastus absit ab auditore & liuor. 761
fastus diuitum. 566
fatale debitum. 572.697
fatorum dolia duo. 607
fauni cædes. 264
faustulus pastor nutritor Remi & Romuli. 263
febres maxime suspectæ. 126
fel abiiciendum. 127
felicitas inuidiam attenuat. 177.
felicitates & infortunia. 564
felicitas non fortuito sed ex sese contingit. 661
felicitatem homini locus non aufert. 623
felis natura. 133
fenestra porta. 492
feræ promiscuos coitus auersantur. 674
festa Dioni instituta. 258
festum ancillarum Romæ. 258
fictilia vasa tenuia & fragilia, sed pulchrè celata, donata hospiti ab ipso donatore confracta. 306
fides primum & maximum bonum. 76
filia fuluii Stelli ex equa, Epona. 257

filiorum decreta secutus Pi-*sistratus.* 649
filiorum parẽtes quales sint. 667
filios suos Saturno immolare vetiti Carthaginenses. 306
filiorum tyranni mirificus in obeunda morte animus. 208
firmus priuignus à Nuceria nouerca casus. 260
flamen vnde dictus. 495
flora, quæ bona est dea, quare non importent myrtum. 482
florentia Contrusii mater. 245
fœcialium maximus cur dicatur patratus. 506
fœdera frangere iniuste impium. 382
fœtor oris. 307
foris cœnare. 491
forma, res caduca. 277
formæ modorum & rithmorum. 145
formicariũ similes sumus. 609
fortitudo. 101. 655
fortitudine nihil opus iustis. 340
fortuna abest ratione non vtentibus. 660
fortuna improbis propitia. 644
fortuna quomodo cæca. 656
fortuna primigenia. 528
fortuna etiam bestiæ non reguntur. 655
fortuna inconsiderata. 597
fortuna & natura. 528
fortuna vlciscenda sapienter. 606
fortunæ varia cognomina. 511
fortunæ insultus animo infracto excipiendi. 746
fortunæ paruæ ædes. 511
fortunam secundam sine inuidia ferre, hominis est bene instituti. 282
franciscus Gaffarus Musicus. 791
fraterna charitas. 809
frugalitate libertas metitur. 384
fuluius Stellus equæ se immiscuit. 257
fundamentum politicæ. 10
funebris laudationis lex Romanis instituta. 179
fugiens in bello, respondeat,

non fugio, sed vtile quod retro est positum sequor. 324
furari permissum Sami dum Mercurio charidotæ rem diuinam faciunt. 558
furciferi vnde dicti. 509

G

Gallum Germanicus videre non poterat. 174
ganeis & gulæ irritamentis delectari non oportere qui probitati ac fortitudini studeat. 384
garatium castellum. 255
gelon tyrannus. 306
generationi qualis opera danda. 268
genus meum à me incipit. 332
geometræ non probibentur exilio quo minus libere de his quæ norunt loquantur. 620
geryn multa crura & manus habebat: vnicum quo cuncta regebat, animum. 71
gidica Conuiuium priuignū deperit. 261
gigantes. 636
glaucus & Hasdrubal. 238
gloria res inconstans. 277
gladio districto Lysander, qui huius, inquit dominus est, optime de finibus disserit. 340
gorgias de muliere. 179
Gorgo Cleomenis regis filia. 449
gorgonis Leonidæ vestes. 135
græci omnes honesta cognoscunt, Lacedæmonii faciunt. 438
græcorum apophthegmata. 327
granicus fluuius. 246
gratiis opus vxori. 127
gratiis musas coniungens oratio. 179
graui sermoni non conuenit laus ridicula 778
grus Æsopica. 652
gryllus in suem mutatus. 300
guttæ aquarum lapidem cauant. 270
gyllippus in exilium missus, quod sacculos pecuniarum soluerat. 287
gymnastica. 281
gymnopodiæ. 798

gyrtias de morte nepotis 449

H

habitus, potentia & affectus sunt in animo. 98

hac pracipua, aut hac domina, prouerb. 553

hamaxocylistæ apud Megarenses. 560

hanno, quòd leonis opera vsus, in exilium missus. 14

harma. 242

harmonia cælestis. 154

harmoniæ tres principes. 153

harmonici. 805

hasdrubal & Glaucus. 238

hebetare gladium hostis cade sua. 438

hebius, eius proles, & vxor. 260

hector ad Andromachen. 594

Hederam tangere cur nefas diali. 531

hegesistratus Eleunta vrbem condidit. 265

helena à cæde liberatur. 262

helena miro medicamentum adhibens. 650

hellamicus senex. 204

hellamici visum. 207

helopolis machina. 324

helotes, serui Lacedæmoniorum. 338

hephæstionem Alexander Mag. amabat. 320

heraclitus de morte. 571

heraclyus fluuius. 243

heraclitus de sole. 615

hercules victor. 243

hercules & Iole. 248

herculis victoris pater exul. 621

herculi cur decimæ offerebantur. 480

herculi & musis communis ara. 505

herculi cur soli sine cane sacrafaciant. 520

herculi Græcia omnis patria. 608

herculem iurare sub tecto prohibitum. 488

herodoti dictum reprehensum. 122

herondas. 412

heroum genus musicum. 797

hesiodus consolator. 569

hesiodus Homero posterior. 569
hiampolis. 182
hieron tyrannus. 307
hilaritatem compotationi cõciliantbes herbæ. 650
hippocentauri. 636
hippocratidas. 412
hippodamia. 160
hippodamus. 412
hippolyti cades. 261
hippotheros in musica. 119
hister musicus. 147
hister scenicus. 585
histerophothmi. 474
histriones qui. 528
histrionica. 683
homerus consolator. 567.569
homerus de Achille equos hominésque hortari solito. 98
homerus de viro forti. 115
homerus etiam mortuus alit decem milia hominum. 307
homericum nihil habenti magistro pugnum incussit Alcibiades. 331
homicidii horror apud Romanos. 494
homam planta. 608
homo vmbræ somnium. 567
hominis vox multa & vria ouis semper eadem. 403
hominem Deo immolare cur nefas demoni fas. 516
hominem ne te obliuiscaris esse. 516
homine nihil calamitosius. 567
honos permansuræ rei præclarè gestæ signum. 74
honor per bonam memoriam exhibetur. 587
honores falsi qui. 77
horiatii & Curiatii. 250
horæ deæ cur ædes aperta. 499
hostes in gratiam reducendi. 746
hostes fallere, non iustum modò sed & iucundum. 382
hypate. 150
hypeceaustria. 534
hyporchema. 798.143
hyrcani mortuos suos canibus vorandos obiiciunt. 643

I

Ialysos. 123
Iamborum inuentor. 159
Ianus cur bifrons. 483

ianuarius cur initum anni institutus Romæ. 481
ias harmonia. 795
iason. 345
idathyrsus. 306
idreus Cares. 383
idus vnde dictæ. 484
ignis animal. 512
ignis contemptor Decius. 643
ignominiæ metus quàm efficax. 197
ilia Rhea grauida. 263
ilias malorum. 125
ilus Palladium rapiens, oculis captus. 250
imaginaria virtus hominis. 747
imbricus filium deponens, prodidit. 255
imitatio in turpibus vitanda. 702
imprecari nefas. 498
improbitas ferro aut igne quocunque violentior. 641
impudentia falso magnimitas putatur. 779
inania in oratione. 765
incommoda hilaritate condienda. 607
incommoda virtuti coniuncta non formidanda. 752
incontinentia ab intemperantia differt. 102
incontinentia, diminutum vitium. ibidem
incontinentia fastidit amicos. 666
indarum mulierum mirus erga viros suos amor. 643. & dein.
indorum sapientum mirus doloris vel ab igne contemptus. 643
indicia profectus in virtutis studio. 733
indolentia, nepenthe Homericum. 651
induciæ nullæ sunt homini cum vitiis. 731
ineptiarum obliuio, verò sapiens. 645
infelicitas quorundam. 607
ingenia obtusa. 782
inimici non omnes expellendi. 51
initii difficultas patienter ferenda. 780
iniurati Romani cur pugna abstineant. 494
inscitia celanda. 786
insidiatorem vel in ara, subaudi, occiderem. 381

instituti male, quales tãdem euadant. 275. *& dein.*
insulæ beatorum. 601
insularum habitatores, summi viri, Aedus, Vlysses &c. 613
insularum laudator Homerus. ibidem.
intellectus. 277. *&* 790
intemperantia ex toto vitiũ. 102. *& dein.*
intemperiam viri ferat, non videat vxor. 124
interrogationes molestæ. 770
inuenta plura à priscis. 158
inuidia & odium brutorum inter se. 175
inuides se negant omnes. 175
inuidia est dolor de bonis alienis. 174
iole & Hercules. 248
iouis dona. 696
iphicrates. 332
iphicrates domi declamitãs ridetur. 50
iphicratis sententia illustris de virtute. 788
iphigenia. 248
ippoclus rex obtruncatur. 184
ira cæca. 112
ira excitanda. 115
ira in connubio esse non debet. 127
ira animi nerui. 111
iram compescere, arduum. 713
iram vincere, viri munus est. 282
iram vites. 287
irena. 180
isaras, qui amisodarus. 193
ismenias tibicen. 306
ismenus balneator. 621
iterum peccandi locus non est in bello. 332
ithacensium Alalcomenæ. 554
iudices apud inferos, iudiciúmque æquum. 600
iugarthæ imago in anulo Syllæ, à quo captus erat. 32
iulius Cæsar. 372
iulius Drusus cur clarus habebatur. 17
iunius Brutus. 246
iuppiter pro fato & fortuna. 696
iupiter quorum pater. 318
iupiter hospitalis. 617

iniuriandi religio. 489
iustitia. 655
iustitia secundum zenonem & Chrysippum quid sit. 92
iustitiat præstat fortitudini. 391
iuuenes temerarii. 113
iuuenum delicta. 291

K

κατακλεῖσθαι. 542

L

labor omnia vincit. 270
labor & somnus disciplinarum hostes. 283
laboradeus Iupiter bipennem sustinens. 354
lacedæmonij apud Leuctra superati. 344
lacedæmonii. 239
lacedæmoniorum antiqua instituta. 441
lacænarum apophthegmata. 448
lacon de pueris instituendis. 117
laconis captinobile dictum. 435
lacones da latronibus.ibi.
laconica cantio. 579
ladas semper plausus spectaculorum audire sibi visus. 27
lælij & Scipionis amicitia. 31
læta sit coram viro mulier. 127
læua in auspiciis. 513
lagus & lassus. 799
laius suspicione liberatus. 260
lamachus de bello. 331
lampes. 436
lampsacæ Mandronis filiæ honores. 213
lampsacum vrbs. 214
laribus cur assistat canis. 501
larentiam scortum quare tātopere venerentur Romani. 592
laudatores inepti. 777
leander culleo insuitur. 220
learchus. 228
lecta quomodo in vsu traducenda. 567. *& dein.*
lecto nihilo aliis meliore in medio castrorum vsus Agesilaus. 384
lecto sit pax & concordia. 131
legere cum iudicio omnia, &

ad bonam frugem traducere. 737
leges cantuum. 141
leosthenes. 335
lex funebris Romæ de probarũ mulierũ funere. 179
lex connubialis. 191
lex Solonis. 120
legumina castis contraria. 522
leo dux ceruorum. 333
leocrates Themistoclis accusator. 618
leonis Bizantiis facetia. 25
leon Eurycratides. 414
leonidas. 414
leonidæ cor. 241
leonides pædagogus. 316
leonina pullis quò peruenire non poßit, vulpinam esse assuendam. 340
leotis mulier. 179
leosthenes. 335
leotychidas. 413
leptani mores. 130
leucadia petia. 213
leuconia vrbs. 184
leuctrica pugna. 392
lex musica. 793
liberalis dies apud Smyrnæos. 258
liberalis causa, ocii. 412
liberi à matribus lactandi & educandi. 272
liberorum qui plus amentur. 130
liberorum educatio. 267. & dein.
liberorum instituendorum ætas secundum Phocylidem. 273
libitinis frenatio, maior quàm vrbis expugnatio. 383
libidinæ in æde cur veneant quæ ad sepulturam pertinent. 483
libri multi in exilio conscripti. 483
libri qui sint legendi. 283
P. licinius consul à Perseo Macedone victus. 354
lictores vnde dicti. 508
lingua eadem, & optima & peßima. 758
linguæ petulantis primum, mors. 289
linguam contine. 288
linus. 140

literarum sortitio. 307
literis vacare mulieres conuenit. 134
loca viris honorata efficiuntur, non contra. 381
lochadus. 416
locus virtutem non aufert. 623
lucar quare dictum. 519
lucius satelles Aristotimi tyranni. 202
lucretia Romana. 199
luctus dæmon inhonorus 582
luctus ob immaturam mortem. 586
luctus inanes. 588
lucullus. 365
lugere, fœmineum est. 584
lugentes non statim sunt à luctu dehortandi. 563
lunam deducere. 135
lunulæ cur sint in calceis nobilium. 512
lupa Romuli. 263
lupa infantes nutrit propriis abiectis catulis. ibidem.
luperci cur canem immolent 508
lupum auribus teneri non posse. 21
lycastus. 263
lycæum ingreßus sponte, lapidibus obruebatur. 550
lychnum extinguere cur nefas sit habitum. 512
lyciæ mulieres claræ. 193
lycorna fluuius. 266
lyctos vrbs. 192
lycurgus. 301. 307. 416
lyde Antimachi vxor, & elegia. 570
lydia harmonia. 795
lydius cantus. 78
lyra Achillis. 170
lyra vsi Cretenses. 158
lysander. 339. 422
lysias. 137
lysimachus. 324

M

M. *litera quid in sortitione literarum significat.* 307
macareus sorore à se violata, se interfecit. 257
macellum vnde dictum. 502
mænades thysis vulnerantes. 650
magistratum gerere aut petere cur nefas sacerdoti. 531
mauis metagetnion, & metagetnia regio. 609
malum cotoneum prius sponte de-

se delibădum, quàm cum viro concumbat. 120
mala sunt rotunda. 590
mala contrahenda. 582
mali & boni qui potentes in ciuitate sunt, principibus amici habendi. 313
malignitas inimicorũ acrior est in morendo, quàm amicorum dilectio in iuuando. 673
malis cur vtuntur bone. 17
malos odimus. 174.175
mamercus. 244
mammæ geminæ cur mulieribus datæ. 272
mancipia frugi. 306
mandron. 213
manlius Torquatus. 248
manlius imperiosus. 247
mansuetudo. 101
manum admonenti fortuna est imploranda. 445
marcellus. 344
maritum imitetur vxor. 124
mariti peregre redeuntes cur aduentum suum vxoribus prænuncient. 476
marius Syllæ opera felicißima vti consultò destitit. 32
marij apophthegmata. 363
marpissa. 265
marsyas musicus. 142
mars. 695
marti cur immoletur equus victor. 523
à Matribus non à patribus generis nomen apud Xanthios sortiebantur filii. 145
matutæ ædem cur non ingrediantur ancillæ: & cur in ea non filijs sed nepotibus bona optentur. 479
maximi filii. 256
medicina & gymnastica ad corporis sanitatem. 281
medium multiplex. 100
medium temere, artis est. 280
medullina à patre suo ebrio stuprata. 252
megabates Spitridatis filius formosißimus osculum Agesilao offerens non admissus postea desideratus. 381
megistonæ animus virilis. 204
megistonæ in filias tyranni heroica clementia. 208
meleager. 244
meliæ mulieres claræ. 189
melis. 795

memnon in militem maledicum. 305
memoria, quæ Græcè mnemosyne, Musarum est mater. 286
menander consolator. 570
menandri dictum. 18.565
menandri dictum, quem dili gunt dii, iuuenis moritur. 597
mendicitati quis primus causam dederit. 438
mensam cur vacuam tollere nefas habitum. 507
mensis cuiusque cur tria quasi principia, & dierum nomina. 484
menses cur dicantur Iunonis & annus Iouis. 513
mentiri seruile est. 289
menillus. 336
mercurii iuxta venerem. 120
mercurii statua apud simulacra gratiarum. 774
merope tragica. 579
mese. 790
messis aurea. 11
metagetnia. 609
metellus cæcus. 251
metiochus in ore omnium. 47
metius Suffetius. 243
metroclis tolerantia. 642
metus. 720
micca & Megistona. 261
midas & Anchurus. 241
milciadæ trophæa Themistoclem insomnem effecerũt. 327
milesiæ mulieres claræ, & earum furor. 196
militiæ solui cupientes equũ ac virum dare iussi. 382
mille ac decem annorum milia, punctus est indeterminatus. 581
minerua cana. 20
minerua chalciaca. 381
minyi filiæ. 550
minos iudex. 601
minutius equitum magister. 349
misereri simul & sapere, difficile. 383
miseris non inuidemus. 177
mithridates. 224
mithridatis fuga. 323
mixarchagena. 543
mixolydii modi. 148
mnamon apud Dores. 645
moderatio animi. 724
modestia est optima honoris custos. 76

modestia & boni mores, optimum ad senectutem viaticum. 283
modi musicæ tres. 806
molæ, informes conceptus. 135
monophagi Aeginæ. 554
mordeo vt leones. 436
mores, quid sint, & vnde dicantur. 97
mores boni approbant verba. 765
mores persuadent, non oratio. 18
morum virtus. 91
mors breuis. 308
mors optima inexpectata. 373
mors, medicus. 571
mors quando in nobis ipsis non est? 571
mors quibus rebus similis. 573
mos immatura. 579
mors iuuenum non est lugenda. 590
mors à multis malis sæpe liberat. 587
mortis mirus contemptus in mulieribus. 209
mortis parua mysteria somnus. 574
mortem timere quid 575
mori est melius quàm viuere. 572
mortui putati, si reuertantur, quomodo reciperentur. 43
mortui, honore iuuandi. 587
mulier optima. 178
mulieres Aegyptiæ domi manent. 128
mulieres claræ. 135
mulieres virili habitu. 187
mulieres pudenda monstrantes viris suis. 188
mulierum migratio. 202
mulierum nullum in tenebris discrimen. 133
mulierum consilia. 185.191
muliebre silentium. 190
muliebre est flere. 584
mundus qualis animans. 94
mundus musica factus. 173
muri quàre sancti, & non porta. 487
mus comprensus mordens dimissus, vlciscendi exemplum præbet. 403
mures, Persarum regibus inuisi. 174
musica veteres vsi. 170
musica instrumenta. 97

musica augusta, & musica adulterata. 473
musica conuiuiis apta. 172
musica fiunt rerum motiones. 173
musicæ nomina & Harmonia. 793
musicæ partes. 799
musica tria genera. 806
musicæ concio par, in qua nihil dissonat. 776
musicorum factiones. 800
mutarum literarum cum vocalibus commixtio, articulata proba facit. 649
mutatio ne in vlla mutatione quæratur, qui fiat. 354
mutuis & Porsena. 239
mutuum rapere. 557
myronides. 329
myrrha Cynaræ. 254
myrtis poëtria. 552
myrtum capiebant ex ordine modulaturi in conuiuio. 653

N

nabis, Aristo Catilina, similésque ciues pro hostibus habendi. 41
narrationes amatoriæ. 623
nasus aduncus Persis in honore & pretio. 77
naso aduunco regii. 775
natura, ratio, consuetudo, disciplina, exercitatio, ad operis perfectionem requiruntur. 269
natura & fortuna. 528
naturam nullam nobis patriam dedit. 607
naturæ iura violari nequeunt. 308
naturæ operatio fortuna non eget. 656
nauigia incensa per mulieres. 182
nauis insignia. 193
naulum perire, iacturam facere. 787
nauplius. 547
nausithei fuga. 613
naxus Thuria. 612
nebulæ Aristophanis. 288
neæra Hypsicreontis vxor. 210
nepenthe quo Helena vsa est. 651
neptem ex sorore dicere quare promissum aliquando. 475
ne quid nimis. 591
nestoris prudentia alia quam Achillis. 180

nete. 150
nicanor. 312
nicander. 425
niciæ dicendi infelicitas. 21
nicocrates tyrannus. 215.
Eiusdem cædes. 218
nicocreontis ira, & magæ. 111
nicostratus. 342
nigri, fortes, & virilis animi. 775
niobe impatiens. 591
nisi iratus essem, lugeres. 288
nobilitas & diuitiæ. 276. & dein.
nomina matrum sortiti. 195
nominum imponendorum dies quæ sit. 526
nomphis auctor. 194
nonæ. 484
non expectaram. 332. 583
nosce teipsum. 591
nouum idem & votus. 571
nubendi tempus virginum, viduarúmque. 527
nugari, Laconum nõ est. 436
numismata Iano & nauisignata. 496
nundinæ. 497
nunquam redibitus in patriã quibus, & à quibus diceretur. 544
nuptiales faces. 472
nuptialis satio optima quæ. 132
nupta noua cur limen non transcendat. 489
nuptiæ quæ vetitæ, & quam obrem. 528
nutrices quales sint. 272
nymphæus adolescens. 189

O

obiurgatione & laude alterius vtendum in liberororum educatione. 184
obliuio Bacchó consecratæ. 645
obsonatores boni. 317
obtrectationes vitandæ. 132
obtusa ingenia. 782
ocii causa, liberalis. 412
ochna. 552
ochus Xerxis filius. 813
oculus regis & œconomi pinguem facit equum. 286
oculis etiam male affectus, bello non inutilis. 438
odimus malos. 174
odia bestiarum inter se. 175
odia soluenda, non amicitiæ. 672
odium auget vitiorum magnitudo. 175

odium & inuidia quid differant. 173. & dein.
odij ortus ibi.
odontismos. 793
odoramenta vxoribus grauia ne ferant viri. 133
officium medium &c. 100
olympias aliter magnanima quàm Cornelia. 180
olympus musicus. 142. inimitabilis. 149
olympus funebris carminis inuentor. 148
olynthus vrbs euersa. 394
omnibus respondere, seruile omnes despicere, stulti & superbi est. 709
onesicrates. 137
onebatis apud Cumæos. 533
onomademi de non expellendis omnibus inimicis sententia. 51
obnostelis ex asina Aristonis filia. 257
opes arte parantur. 659
opinio quid possit. 604
oracula Apollinis Delphici. 591
oratio. 720
oratio consolatoria. 562
oratio viri ciuilis & Demosthenis. 22
oratio qualis sit. 279
oratio est actionis vmbra. 286
oratio cui similis. 329
orationis absolutæ & casti fructus. 763
in oratione quid potius sequendum. 768
oratores affectus commouere prohibiti. 107
orcus adiutor. 571
orestes vltor necis paternæ. 263
ornatus nimius vitãdus. 127
orobos Trallianis qd sit. 555
osculum oblatum nec acceptum, postea desideratum. 383
oscula cognatis cur Romæ dent mulieres 182. 474
osioter apud Delphos qui sit. 535
ostentatio & rixæ fugienda. 740
othryades. 239
ouium initus. 557
ouium vox eadem semper, nõ item hominis. 403

P

paanes. 137. & 797
padaretus. 342. 427

palamnæus quid. 544
palladium raptum. 251
pallidi, melei coloris. 775
palintocia Megarensium. 541
panæma. 558
panætius. 361
panicus terror. 343
panthœdas. 425
paralella Plutarchi. 237
pardalim largiente, leo contrà dono redditus. 305
parensius fluuius. 266
parrhasius. 263
papirius sororem violauit, & se peremit. 257
patysatis Cyri regis mater. 305
parmenio imperator. 311
paruorum amplificatio an laudanda. 380
pasiphae similes. 121
pater qualis esse debeat. 294
pater sit filio exemplo. 295
pater patratus cur dicatur fecialium maximus. 506
patientia malorum. 724
patientiæ definitio secundum chrysippum. 110
patientia Socratis. 287. *Platonis, ibidem.*
patriam nullam nobis natura dedit. 607
partiam reliquerunt philosophi. 617
patriæ plus quàm liberis cōcedendum. 40
patres & patres conscripti qui sint. 505
patricius quare non habitet circa capitolium. 520
patris in filios amor. 285
paulus Aemilius. 243. 354
paupertas. 111
pausanias. 245. & 426
pecuniæ exactio. 308
pecuniæ modus ad bellum status nullus est. 403
pectus apertum & constans gestare. 753
peccata etiã minima cauẽda.
pedetes Andron. 558
pediculus mordens Agesilaum palam ab ipso in omniũ conspectu necatus. 381
pegasus nauis. 193
pelopidas. 347
pelops, & eius proles ac vxor. 260
peregrinatio. 622
pergamena mulier insignis & fides, & simplicitas. 225

pericles. 330 mores cum magistratu mutauit. 15 Idem imperatum se dicens, populum dimisit. 279
pericles Olympius. 595
periclis imperium. 21
periclis peroratio. 25
perioramus, nisi periissemus, Themistocles dictum. 610
perillus artifex egregius. 265
perillo quinquaginta talenta ab Alexandro recipere præ pudore verenti, quid responsum. 317
persæ septem tiaram in anteriori capitis parte gestantes. 74
persarum reges. 609
persides mulieres claræ. 187
persuadent mores, non oratio 18
peruersitas morum omnem fortunam inamœnam facit. 662
peruersitas, in felicitatis artifex. 641
pes aliquando laxandus. 56
pestilentia Lacedæmonis & Valeriorum sedata. 262
petreius viuus crematus. 58
petronius Valentinus. 264
phedra Minois filia, Thesei vxor. 261
phalaridis vacca ænea. 265
phagilus apud Itachesios. 539
phalarei statuæ. 74
pheræa Thebana. 215
pherocrates comicus. 160
phedimus adolescens. 214
phemius musicus. 139
philammon. 138
philantropos. 146
philippus dormitans causam indicans prouocatione exceptus. 315
philippus luscus factus. 243
philippi iocus festiuus. 333
philippi edictum. 185
philippi consilium, vt se vino Alexander amicos compararet. 31
philippi patris Alexandri apophthegmata. 311
philippica Demosthenis. 43
philodemus. 201
philopæus ad mensam pugilem egit. 645
philosophia in poeticam introducenda. 724
philosophiæ progressus, seu potius degressus. 744

philosophia quid tyranno prosit. 310
philosophiæ laus. 281. *vis.* 726
philosophiæ præcepta à teneris inbibenda. 757
philosophantes in morte, Socrates, & cæteri. 623
philosophandúmne inter pocula. 645
philosophum vt optimè agas. 650
philoxenus. 146.161.799
phobus & Blepsus. 213
phocus Aeaci filius. 256
phoci filia. 629
phocenses claræ. 182.198
phocion. 43
phocionis in dicendo breuitas. 24
phocionis dictum. 334
phœbides per agesilaum absolutus. 36
phœnix Achillis pedagogus. 274
phrygia harmonia. 795
phrygius Nilei filius. 210
phyllis musicus. 798
phiximelum quid sit. 535
pirei lippitudo. 330
philemonis īsperata salus. 111
pictores insignes. 179
picum venerantes, cur ab eo abstineant Latini. 482
pieria mulier clara. 209
pieriam vt adamauerit phrygius. 210
pierius poeta ex pieria. 138
pindarus. 566
pindari de diis sententia. 599
piscis medicamento captus, insipidus. 121
pisistratus. 336
pisistratus in senatu vt Romulus discerptus. 259
pittacus tantum agri accepit, quantum iaculo periecit. 74
pityoessa. 213
placere multis, quid. 278
placentæ locū relinquere. 314
plato de mundo. 93
plato cur repudiauerit concentus .152
plato, iram suam cohibuit. 288
platonis respu. 124
platonis dictum. 288.574
platoni homo versatile est animal. 19
plistarchus. 428

plistonax. ibi.
ploiades quae sint. 534
plutarchus Traiani praeceptor. 8
plutonis regio. 600
inter pocula iactati sermones quàmplurime literarũ monumentis mandati. 646
pœmandrus ephippi pater. 549
in poetis oratoribus quaedam reprehendenda nihilo minus laudanda aliqua. 775
poetica, omnis disciplinae initium. 679
poetica, histrionicae non admodum absimilis. 699
poetica bona & tristia continet. 677
poetice ad duo vtilis. 723
poetice non reiicienda. 679
poetice admonenda philosophia. 676
poeta orator philosophus. 712
politicae fundamentum. 9. 10
polites apud Epidamnios. 546
pollis & Cratais fratres. 192
poltys de Helena reddenda. 305
polybius patriae amans. 54 223, 539
polycrita. 210
polycratides. 429
polydorus Priami filius. 255
polymnestor. ibidem.
polyppi natura. 674
polyzelus caecus factus. 238
pompeius magnus. 366
pompeio obiectum, quod vnico digito sculperet caput. 16
pompei assurrexit Sylla. 32
pompeii ad rempub. gradus. 27
popilius. 365
popularitas. 22
portiae prudentia. 180
pori responsum. 321
porsena rex. 199. 239. 243
posthumius Albinus. 240
postridie Calendas Nonas, Idus, cur dies habentur atri. 485
praeco cur non ingrediatur tẽplum Occidionis. 545
praecepta connubialia. 119
praeceptor puerorum qualis sit. 274
praeceptorum opera ad quid prosit. 787
praefractis canticis & mol-

libus abstinuere veteres. 152
prægnantium nausea. 17.& dein.
præneste vrbs. 267
prænomina Rom. 527
prætorum virga. 516
prætorum familia. 814
praxithea. 252
præces, aliis maioribus præcibus indigentes. 440
priamus. 255
primigenia fortuna. 528
princeps quibus rebus cæteris præstare debeat. 384
principi maxime conducibile. 118. *conueniens maxime.* 384
priuistum oppidum. 267
priuignus à nouerca cæsus. 260
probitatis opinio. 18.75
problemata. 471
prodigium visum. 206
procli figmentum. 259
proœmia, gen⁹ poematis. 798
profectus in virtutis studio indicium primum amoris immensitas. 733.& inde reliqua. 734.735
promatis, id est Pythias. 566
promedon, 210
prometheus. 600
promissum iniustum vrgenti postulatori quid respondendum. 380
propensi in vitia fugiant ab initio. 714
proretæ in naui. 48
prosodium. 356.797
prosodiacus. 797
prudentia quadruplex. 565
prudentia informat, affectionum vim. 98
prudẽtia secũ nõ pugnat. 106
prudentiæ assertores, disciplinæ contemptores. 788
prudentis est nõnunquam tacere. 619
psoloes & Aeoleæ qui sint. 550
psychomantion. 577
ptolomais mulier musicæ perita. 581
ptolomæi lagi dictum. 321
publio Rom. claudo quantũ sit agri datum. 74
pudor. 717
pudor ad virtutem insigne calcar. 779
pudor vtilis. 710
pudor honestus adolescentulorum. 556

pudor summus ac summus amor mutuose argumento indicant. 122
pudoris efficia. 197. & 756
puella auri ponderi viua obruta. 249
pueri non cædendi frustra. 284
pueri an sint amatoribus cõmittendi. 290
pueri male instituti, quales tandem euadant. 276
pueris ad ludendum veniam Anaxagoras postulauit. 73
puerorum sepulchrum. 543
pugnare cum hoste iniuratis Romanis non licebat. 494
purpurati cur non incedant Tribuni vt cæteri. 515
pyrander saxis obrutus. 258
pyrachmes victus. 243
pyrrhias bouẽ immolãs. 548
pyrrhiæ serui. 798
pythagore symbolum de amicitia. 672
pytagoræ ænigmata. 292
pythagorici. 592
pythagorica mandata. 531
pythagoricum dogma. 94
pythæas adolescens. 333
pythea dictum de Demosthenis oratione. 22
pythes Mynutius diues ac nobilis. 209
pythei diuitiæ, vxor, auaritia, & exitus. 293
pythea de Alexandro facetè dictum. 26
python. 316

Q

quadratura circuli. 623
quærendum quod nescias. 781
querna corona causa. 520
quæstiones superuacuæ. 783
quiescendum est in calamitatibus. 584
qui se ipse non habet, Samũ vult, prouerb. 433
quintius. 353
quirinalia quare sint stultorum feriæ. 520

R

rapere mutuum. 557
ratio casum sæpe excludit. 658
ratio est cumulata bonis omnibus. 860
ratio & rota. 566
rationis est sedare noxios affectus. 663

rationis mira vis. 657
rationis officium, omnia iucunda reddere. 664
rationi seruire libertas. 756
ratione hominis nonnihil posse. 656
rationes qui non reddas aliquando considerandū potius, quàm quî reddas. 331
reges Homerici eloquentiæ cupidi. 19
regnare sine satellitibus vt tutò poßis. 380
rex magnus. 340
regi sacrificulo cur non liceat magistratum gerere, aut concionem habere. 507
reges multa dedeceant etiam honesta scitu plebeiis. 315
reges omniáne præstare debeant quæ promiserint. 380
regulus auicula Aesopi. 33
reipub. capessendæ via. 27
reprehensio, initium bonæ frugis. 784
requies danda pueris. 285
rerum motiones non sine musica. 171
retana ancilla. 258
rharia sationis monumentum Athenis. 132
rhadamanthus index. 601
rhetorica persuadendi adiutrix, non opifex, est existimanda. 18
rhesus Maximi & Hameria filius. 256
rhetra Lacedæmoniorum leges. 392
rheximachidæ. 249
rhomæ mulier. 182
rhythmus. 145.164
in rhimulam minime sanctā aculeum trudere. 289
romani & Samnites. 240
romuli & remi fata. 263
romuli cædes. 259
rosa ex Pieria filius. 136
rota, & ratio. 566
rumina hostiam cur lacte aspergas. 504
ruscius imbrici filius. 255

S

sacadas elegiorum conditor. 143
sacerdos quare carnem crudam noc tangat. 529
sacerdos quare abstineat cane & capella. 530
sacerdos magistratum nec gerat nec petat. 532

ſacerdos Herculis mitra veſteq; muliebri apud Coos. 559
ſacerdotibus in iudicium adductis, ſimul ac damnati ſunt, cur omnibus præter augurem ſubſtituãt alios. 524
ſaguntum Hiſpaniæ vrbs. 195
ſaguntinæ mulieris cuiuſdã fortitudo. 196
ſaguntinæ mulieres claræ. 196
ſalius & Latinus. 266
ſaltationum diuerſitas. 798
ſaltatio muſica. 792
ſambico grauiora pati quid ſit, & vnde ductum. 555
ſanitas corporis. 111.277
ſapere ſimul & miſereri difficile. 383
ſapiẽtia à prudentia differt. 98
ſapientia, res diuina. 716
ſapientis munus, nulla vinci iracundia. 287
ſapho poetria. 180
ſaphus ſuperbia. 136
ſardi venales. 502
ſardiani coitu defatigati capiuntur. 258
ſatibarzanes iniquum petens. 304
ſaturni ædem cur primò adeant legati. 497
ſaturno filios immolabant Carthaginenſes. 307
ſcamandrus fluuius. 553
ſcedaſi filiæ. 626
ſceluntius ager. 613
ſcientia ſenectute Lugeſcit. 277
ſcilurus moriens, ad filios. 306
ſcimbrates & Muthias fratres vterini. 241
ſcipio maior. 351
ſcipio minor. 358
ſcipionis ad rempublicam gradus. 27
ſcolion carmen. 653
ſcolion melos. 653.798
ſcolii modi. 159
ſcotos apud Prienem. 542
ſcurrilitas Stratocli.. 14
ſcythæ ſepulturam contemnunt. 643
ſcythæ ſeruis eximunt oculos. 788
σεισάχθεια, id eſt alleuatio debiti communis. 585

semelis Bacchum ferre non potuit. 619
sententia bonæ à non bono auctore, reiecta. 18
seleucus. 324.325
Semiramidis magnificentia alia quàm Sesostis. 180
semiramidis sepulchro inscriptum. 303
senectutis debacchatio seu deliratio. 598
septimontio cur vehiculis abstineant. 509
sepulchrum transeuntis Laconis ad spectrum fortitudo. 440
sepulchrum puerorum. 543
seriphius. 328
sermo dicentis non interum pendus. 761
sermo semen est. 783
Sermones, medici sunt animo male affecto. 563
Sermonis conuiualis eadem sit quæ vini communio. 652
seruiendum antequam imperandum. 33
seruorum fides. 186
seruorum festum cur idibus Sextilibus agatur. 525
sesostris magnificentia alia quàm Semimaridis. 180
sesquioctaua. 156
si Alexander non essem Diogenes vtique essem. 618
sibillæ responsa. 180
silem dictum de morte. 589
silentium quàm tutum. 288
silentium muliebre. 190
simi, amabiles. 775
similius & Rhesus. 256
simonidis proba de non petenda re turpi, sententia. 34
simonides. 572
simonides ad Pausaniam Lacedemoniorum regem. 568
simonides de tempore finito quantumuis longo. 581
simultates priuatæ in magistratu deponendæ. 39
sinatus & Sinorix Galatæ. 220
sinistra in auspicijs. 513
socrates elegans nugarum artifex. 680
socrates tam diuitem censuit hominem, quantum haberet virtutis. 278
socrates venenum hauriens philosophabatur. 623.642

ſocrates de morte. 573

ſocrates ad iudices. 575

ſocrates ſe mundanum cenſuit, non Græcum. 608

ſocratis calumniatores quã inuiſi fuerint Athenienſibus. 176

ſocratis patientia. 287

ſæbidas de periculo leuctrico. 429

ſolem orientem quàm occidẽtem plures adorant. 27

ſol vmbram extinguit. 177

ſolon factionibus abſtinuit. 29

ſolonis de leuando ære alieno imprudens conſultatio. 35

ſolonis lex de ſponſis. 120

ſomnus quid. 573

ſomnia peruerſorum turbata. 663

in Somnis nihil videre flagitioſi, profectus ſignum. 747

ſophiſtarum intẽperies. 772

ſophocles de artificibus. 20

ſortes conſulebantur. 381

ſotades dicacitatis pœnam acerbam dedit. 289

ſotericbus. 146

ſpartiatæ. 14. 431

ſpartiatæ ſeruilibus non inſeruit. 435

ſpecies capit viros. 126

ſpeculi vſus bonus. 126

ſphodrias. 36

ſpolia non munera ab hoſtibus accipere, ſed ſpolia acquirere, pulchrum. 383

ſpolia dijs oblata cur ſitu pereant. 493

ſponſus cur ſponſæ primum iungitur in tenebris. 508

ſpumantis equi pingendi mirus caſus. 658

ſpurii vnde dicti. 527

ſtatuæ erectæ. 74

ſtatua equeſtris Clœliæ. 201

ſteſibrotus. 247

ſteſichoria nouatio. 146

ſthenius patriam ſuæ ipſius animæ præponens. 366

ſtilpo nihil amiſit ſuorum capta vrbe. 278

ſtoici omnia peccata paria eſſe ſtatuentes, confutati. 730

ſtratoclis meſſis aurea. 11

ſtratoclis ſcurrilitas. 14

ſtratonica Deiotari *vxor.* 222

ſtratonicus

ſtratonicus de exilio. 610.
ſtrobilus ſpecies ſaltationis. 798
ſtrophæ flexus & reflexus in choris. 799
ſtultitia mortem lugentium. 592
ſtulti. 620
ſubuentanei fœtus. 759
ſuggeſtionibus prauis reclamare. 734
ſuſpicio peccati etiam leuis tollenda. 745
ſuſpicio de Agamẽnone corrupto. 718
ſus Mineruam. at iſta Minerua in adulterio deprehenſa eſt. 24
ſutor non bonus qui magnos exiguo pedi calceos inducit. 380
ſylla iugurthæ à ſe capti imaginem in anulo geſtabat. 32
ſylla marium auctoritate deiecit. 32
ſyllæ de ſole dictum. 27
ſyluanus Aegypan. 254
ſyluia Septimij Marcelli vxor. 241
ſynorix venenum bibit. 221
ſyntona amatoria. 798
ſyrannes 301
ſyſtema, complexio. 799.

T

Tacere quandoque expedit. 619
tænarus. 191
talaſy nomen cur inuocetur in nuptiis. 490
talorum iactus. 584
tanaquilis aſtutia. 180
tantali ſaxum. 23
tantalus & Phaethon cœlo deiecti. 623
tarpeia virgo. 249
tarpeius mons. 265
tarquinij regis expulſio. 199
tartarus. 600
taurutius larentiæ maritus. 492
taxilæ reſponſum. 320
telamon. 245. 256
teloclus. 338
telecrus, 429
telegonus & præneſte. 267
teleſsidis Arginæ mulieris virtus. 186
teleſippam, quia libera erat, cogi vetabat Alexander. 319
tellen peſsimus tibicen. 346
teleſphorus peſsime ob ligua

petulantiam multatus. 619
temonis aniana astutia. 538
temperātia & intēperantia. 101
tempori quod facias, rationi & eruditioni fac. 583
temporis punctū omnia vertens. 566
tempus maturat omnia. 563
terentius probus. 352
teres de se ocioso. 305
tergemini tegeatæ & pheneatæ, & tergemini Romani. 249. & dein.
termino deo quare nihil quod sit animatū sacrificent Romani. 479
terra rationem puncti dimensione carentis habet, si ad cœlum respicias. 609
tesserarum ludus. 30
teuthides gladium habēt, sed cor non habent. 329
thamyras musicus. 138
thasus insula. 615
thasiorum munificētiam cur aspernatus Agesilaus. 384
theagenis arrogantia. 46
theagenis mors. 225
theanûs dictum. 128
theanûs ornamenta. 135
thearidas. 430
theatralis musa. 158
theatro ignota musica. 158
theatra quando condita. ibi.
thectamenes mortis contemptor. 430
thematicos & philanthropos typi ac formæ in musica. 146
themis consultissima. 20
themisteas. 430
themistocles in iactantem se Remp. bene administraturum. 34
themistocles torquem auream ab hoste detrahere noluit. 38
themistocles se nihil splendidum gessisse putabat, quòd inuidum non haberet. 176
themistocles exul. 618
themistoclis insōnia ob Miltiadis trophæa. 15
themistoclis apophthegmata. 327. & dein.
theocriti philosophi dictum in Alexandrum & in Antigonum & Eutropionem coquorum magistrum. 289
theodori liberum ad Lysimachum. 202. sponsum. 619

theologi partes Plato in conuiuio sustinet. 651
theopōpi forte dictū. 338. 430
theopompi de Spartana salute sententia. 62
θεωρεῖν, quid. 158
theramenis cothurnus. 84
therycion. 431
therpander musicus. 139
thersitæ deformitatem corporis quàm animi pluribus Homerus versibus depĩxit. 175
thesei templum. 621
θοάζειν. 694
thuria & naxus. 612
thyades Bacchi sacerdotes. 198
thymocles. 233
tiberius in capreis. 612
tibicen Tenæ ædem ne intret. 545
tibicines cur in vestitu muliebri vrbem idibus Ianuarij lustrabant. 503
timoclea Theagenis sororis mira virtus ac fortitudo. 225
timoleo Corinthius. 36
tonitru quid omnis habeat. 344
tonus. 799.801
toredorax. 124
tragici. 148
trapezitæ. 590
tribunal, meßis aurea Stratocli & Dromoclide astimatum. 11
trite. 150
triumphātis postea defuncti ossa in vrbem deferre ac deponere cur licuerit. 514
triumphantes publicum conuiuium exhibentes cur consules etiam inuitatos, ne ad esset rogabant. 515
troades claræ. 181
tropus. 720
troscius. 245
tubarum vsus. 158
tullus Hostilius. 243
tuscium Samnij oppidū. 264
tyliphus pastor. 263
tynnichus filij mortem fortiter ferens. 436
tyrannici animi affectus ac somnia. 747
tyrannis nulla fides habenda. 75
tyrrhenæ mulieres claræ. 191
tyrtæus. 151.438

V

Valeria Valerij filia. 254
valeria Publicolæ. 200
valerius Torquatus. 242. 248
vatinius. 369
venia interdum danda pueris. 294
veneralia. 498
veneris neglectus studiosis necessarius. 743
venus Dexicreontis. 557
vepolitanus. 224
verba non sunt rebus meliora. 347
veritatem sequere. 289
vestales incesti reæ cur viuæ defodiuntur. 522
vestis eadem semper quatuor anni tẽporibus Agesilao. 383
vestes beluis inuisæ. 133
vestes cur albæ in luctu mulierum. 487
vestium raptoribus ignoscebat Dionysius tyrannus. 308
viaticum senibus modestia. 283
vicinus bonus. 329
victoria cadmea. 287
vinum quomodo in conuiniis partiendum. 380
vinum melius non faciendũ. 449
vini effundendi ratio in veneralibus. 498
vir dominetur vxori. 121
viri non irritent vxores. 133
viri vitia in vxorem redundant. 124
viri cũ aliis mulieribus non versentur. 133
viri studiosa Irena. 180. Alcestis ibid.
vires corporis facilè contabescunt. 277
virginalia. 797
virginum viduarúmque nubendi tempus. 527
virtus docenda est. 636
virtus quid. 93. 698
virtus à materia semota. 92
virt⁹ aut vitiũ in animo. 722
virtus eadem alia in vno homine quàm in alio. 180
virtus sola beat. 278
virtutis elementa. 292
virtutis agnitio ex collatione vitiorum. 736
virtutum exempla quæ videris, imitari. 739

virtus admirabilis æmulanda est. 750
virtutē nō parit natura. 785
virtutes sibi differentias assumere ex corporibus quibus insunt. 180
vita triplex. 282
vita optima, quæ virtute prędita, non quæ longißima. 580.
vita est pœna. 588
vita est punctum. 581
vita est deorum depositum homini datum. 590
vita non vita sed labor censeatur. 598
vitæ institutum semper idem seruatum Agesilao. 384
vitanda in ridiculis. 23
vitium illaudatū fugiēdum. 750
vitia colore virtutum excusantur. 775
vitia hamis similia. 173
viuens idem & mortuus. 571
vlciscendi audaciæ exemplum. 381.403
vlyßis ædes iuxta Leucippidarum templum. 556
vngi sub dio quare flamini diali nefas. 494
vocabulorū vsus rebus subiectis inseruiat. 694
voconius facie deformis. 370
voluptas pro gloria. 767
voluptates ratione superare, sapientiæ est. 282
voluptates contemnere Lycurgi leges docuerunt. 284
vocis definitio. 137
vrinantium periculum. 604
Vulcanus pro deo, pro igne. 695.
Vulcanus cur ædem extra Romam habebat. 499
vulpes Aesopica 652
Vulpinam pellem assumendum esse, quò leonina peruenire non poßit. 340
vultur in augurio. 521
vxor freno regenda. 122
vxor parentes mariti suis præferat. 130
vxor virum ne irritet. 133
vxor læta sit coram viro. 127
vxor ne sit amicæ similis. 128
vxor viro pareat. 129
vxor viro loquente sileat, &

sileate loquatur. 130
vxor detractrices caueat. 132.
vxor imperans. 662
vxor moribus viri consonet. 123
vxor maritum imitetur. ib.
vxor splendeat viro, non aliis. 122
vxor si premat, ne feras. 125
vxor non oculis aut digitis capienda & cur speculo vtatur. 126
vxor nō habeat amicos proprios, sed cum viro communes 123
vxoris ducendæ ratio. 108
vxoris Aristotimi suspendiū. 208
vxori gratiis opus est. 127
vxori est conuiuendum. 123
vxori vir ne dominetur. 122
vxor domi moueat. 128
vxores ducunt lasciui, & qualis sit vxor ducenda. 295
vxorem ducentium comæ cur hasta discriminentur. 519
vxorem repudiare quare nō liceat. 500
vxorem cur Maio mense non ducant. 518
vxores sunt ferendæ. 120
vxores Romanæ cur nec molant, nec coquant. 518
vxores rogo maritorum defunctorum se iniicientes. 643
vxores suas Persæ ab ebrietate & tripudiis procul ablegant, scorta admittentes. 647

X

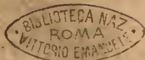
Xenænetus. 24
Xenocrates poeta. 144
Xenocratis de disciplinis sententia. 117
Xenocratis de philosophantibus sententia. 104
Xenocrati munus recipere recusanti quid responsum sit. 320
Xenocrita. 231

Z

Zenonis egregiè dictum. 614
Zeportus rex. 556
Zeuxidamus. 431
Zoilus sacerdos. 550
Zopyrus, & de eo darii dictum. 303

2ª

NICOLAI SAGVNDINI AD CLARISS. IVRE CONSVLTVM, PATRICium Venetum, M. Donatum, in Plutarchi de Ciuili institutione, traductionem Præfatio.

VM plerisque aliis humanitatem, eruditionem, animi magnitudinem tui, præstantißime Marce, intelligere potui, tum verò hoc maximè, quòd te vehemẽti amore Græcè dicendi sæpenumero flagrare animaduerti. Eius enim te rei non propterea cupidum esse sentio, quòd ostentationis gloriolæue cuiuspiam studio rapiaris, quippe cuius spectata grauitas sapienterq́; instituta ratio vitæ, eiusce modi te vacare affectionibus persuadere mihi facilè potest: neq; quòd Græca facũdia dictionísve peregrino lepôre paulò altiusculè teipsum imbuere velis, tãquã ad Atheniẽses quandoque aut Lacedæmonios pro suggesto sis habiturus orationẽ: quin vt Latinã eloquẽtiã, qua plurimũ vales, veluti condimẽtis quibusdã aspergas, remq́; satis per se cõptã, copiosam, luculẽtã, suauẽ, pro virili parte iucũdiorem, distinctiorẽ, locupletiorẽ, ornatioremq; reddere poßis. Ad hæc vt de doctis tum præsentis, tum futuræ ætatis hominibus optimè promeritus videare, qui quæ apud Græcos digna nactus esses, quibus in Latinum vertẽdis operã impenderes, sedulò hæc Latina efficeres. Etenim re vera, si liberè loqui licet, splẽdescit magis nescio quomodo, atq; liqui-

dius elucescit, & tanquam peregrinarũ adiectione gẽmarũ & mercium cõditior & illustrior Latina oratio fit, vbi Græcanicæ suppellectilis quippiã literatè, aptè, periuè demũ intertexueris. Hanc ego humanitatẽ egregiamq́, voluntatẽ tuã diu mecũ, summopere admiratus, dignißimã continuò arbitratus sum, quã ingẽti cõmendatione & laude eruditißimus quisq́, omni studio prosequatur. Quid enim quæso præclarius, quid præstabilius homini contingere potest, quàm quæ honesta natura sunt, studiosè expetere? quid fructuosius, quid vitæ cõducibilius, quàm quæ semel expetẽda delegeris, hæc vt tibi cõpares, elaborare, atq́, adniti, nẽpe vt iis potius ad cõmodũ vti queas? Quid deniq́, liberalius, quid cõmunius, quàm ea in vsũ cõferre hominum, & quidẽ vltro atq́, gratuitò, quibus adipiscẽdis ipse diu multumq́, insudaris, diligentiã, studiũ, operã exhibueris, vigilias quãplurimas egeris, sumptus, necesse fuit, pertuleris? Enimuero immortale nomen, & pene diuinos honores his rationibus plerosque mortaliũ consecutos accepimus, propterea quòd suapte industria, felicitate quadã ingenij freti, optimarũ inuentores artiũ atque excultores quum extitissent, his nõ contẽti, vt qui non modò se sibi verum aliis quoque, atqueadeo cuncto mortaliũ generi natos arbitrarentur, sua inuenta, suorũ quoque laborum & industriæ fructus, citra omnẽ inuidiã satis expolite atque limate ad posteritatis vtilitatem literis & memoriæ tradere destinarant. Hos tu Marce optime imitaris, horum instituta generose secutus virtutem in primis adamauisti, humanitatem & bonas artes amplexus es, tale tibi sumpsisti negotium, vnde clarißimo tuo nomini immortalis gloria quæreretur, & bene de aliis promerendi facultas vbertim tibi suppeditari queat. Gratulor itaque tibi, quem non adfa-

stum ingens splendor natalium rapuit, non ad superbiam amplitudo magnitudóque patriæ traxit, nō denique fortunæ & opes & id genus perniciosæ illecebræ ad voluptates & luxum pellicere potuere, quando præsertim plerósque huc occæcatos ferri atque præcipites ruere quotidie cernere licet: sed virtus, sed probitas, sed doctrina & vitæ optima ratio ad humanitatem, comitatē, facilitatem præclarè instituit & perpulchrè ornāuit. Id quod hominum grauißimorum sententia, opulentißimum patrimonium, opimus & fructuosißimus ager, nobilitatis firmißima sedes, veræ ac solidæ gloriæ certißimum domicilium, tutißimum vitæ validißimúmque præsidium semper habitum est, atque omnium quæ homini contingere possunt, antiquißimum & pulcherrimum. Et rectè quidē: virtus enim vna res omnium est, ad quam nati præcipue sumus, quæ non temeritate & casu, non cæcis affectibus, non effreni obsequio appetitus comparari potest, sed ratione, voluntate, consilióque expetita & delecta diligentia, deinceps studio, aßidua opera, actionibus perficitur nostris, nec alieno impulsu, neceßitatéve vlla adhibita, sed voluntate libera, ductu, atqui iudicio nostro finem assequitur. Hæc semel rectè possessa & parta, actis iā alte radicibus, ipsa sui custos vigilantißimus est, ipsa se suis tuetur artibus, suis armis repugnat, & ab omni iniuria se fortiter vindicat, ægritudinem ab animis amolitur, culpa vacat, securitate gaudet, se ipsa demum contenta viuit & viget nūquam interitura, nusquam offensura, nullibi detrimentum factura. Suis etenim innixa viribus, nullis machinamentis fortunæ dimouetur loco, nullis improbitatis tormētis labefactatur, nullis inuidiæ morsibus læditur. Ego verò fortem vehementer indoleo nostram, quæ ita tulisse videtur,

vt per occupationes priuatas & publicas tuas minus tibi liceuerit Græcis literis operam dare, atque cognitionē eius rei reliquæ eruditioni tuæ, vti cumulum quendam, & adscititium ornamentū apponere. Et hæc hactenus. Cæterum vt de me aliquid dicam, fateor vir præstantißime, humanitatem erga me, atque beneuolentiā tuā multiplici significatione rerum recognouisse. Illud verò non tam odore quodam, & vmbratis sum vestigiis assecutus, quin luculenter per spectum, exploratum, compertum habeo, haud stetisse per te, quo minus honore & commodis auctus, reliquum quicquid superest vitæ in tranquillo locare, atque securè degere possem. Quod etsi tantum tibi debitum soluere, gratiámque referre minime possum, soluendo enim non sum, tentare tamen aliquid in gratiam tuā volui, quo mea in te voluntatis testimonium & haud ingrati animi documentum daretur, ea in re potißimum in qua non ægre nimis operam ipse ponere possem, & eandem tibi fore iucundam existimarem. Inchoaui proinde opus, absoluiq́, hortantibus maximè, & mihi mea sponte currenti calcaria propemodum adigentibus, Phœbo Capella, Marcoq́ Aurelio, viris probitate, eruditione, natura egregiis, & vt mihi amore, consuetudine, familiaritate, & penè necessitudine quadam arctè deuinctis, ita nomini tuo haud vulgariter deditis, atq; honoris & famæ obseruātißimis tuæ. Illum ergo librum Plutarchi, viri profectò illius grauißimi, qui omni ratione instituere conformaréque eū videtur, qui rempublicam administrandam capessire animo destinarit, atque in ciuitate futurū se principem, & patriæ salutarem ciuem exoptet, hunc inquam librum Latinum de Græco tuo nomini efficiundum suscepi. Quem quidem idcirco mihi potißimum, in quo traducendo consumerē ope-

ram, deligendum existimaui, cum quòd ad hãc diem, quod scire poßim, in Latinum vertendum aggreßus est nemo, tum verò quòd mirum in modum rem eiusmodi tibi posse accommodari sum arbitratus. Ea enim in republica natus es, quæ magnitudine, fortunis, pulchritudine, viribus, religione, fide, iustitia, opibus, imperij ditionísque terra & mari amplitudine, antiquitate, autoritate, splendore, rerum gestarum gloria, fortißimis, ac præstantißimis ciuibus, optimis temperamentis, & legibus ita pollet, adeò nobilis est & illustris, vt non modò cæteris huius sęculi ciuitatibus sine vlla controuersia antecellere videatur, & iure præferri poßit, verumetiam cũ iis quas antiquitas tulisse traditur, quæq; rerum longè latéq; diu potitæ, pace & bello domi & foris floruisse commemorantur, omnibus rebus, omni commendationis & laudis genere strenuè contendere, atque, vt aiũt, suo Marte certare poßit. Cæterum in ea virtute, probitate, doctrina, prudẽtia vires: ea integritate, sapientia, fide, consilio, abstinenter, grauiter, innocenter, persanctè, tum legatus tum prætor dubiis temporibus, atque difficillimis rebus rempublicã foris geßisti: talem in magistratibus & honoribus, qui tibi frequẽtißimè deferuntur, te domi iam ostendisti, atque in dies magis ostendis: ita temperanter, tam lautè, sic frugaliter & modestè rem domesticam, & familiarem tueris, vt meritò iam iudicio omniũ, autoritate, existimatione, gratia in ciuitate existas, & plurimum valeas, magísque quotidie te valiturum superis approbantibus confidendum sit. Tibi itaque viro optimo, & in florentißima republica clarißimo ciui, opus hoc maximè conuenire, atque tuo nomini oportere dicari putaui. Hoc loco de grauitate Plutarchi, ipsius eruditione, existimatione, prudentia, plurimarum & maximarum

rerum scientia, déque in omni doctrinarum genere singulari quadam cognitione, dicendum mihi meritò arbitrarer, ni id omnino certißimis rationibus superuacaneum futurum animo cernerem. Ita enim fama noménque viri illius percrebuit, tam per eruditorum omnium ora versatur & volitat, adeò locis omnibus scripta eius admirabiliter celebrantur, vt Graciæ iamdiu fines transgressa, maria percurrerint, vniuersam Italiam occuparint, nemóque inter doctos, & humanitatis cultores sit, quem nomen, quem grauitas, quem rerum vbertas, quem dicendi copia, quanta in illo fuerit, fugiat. Nã etsi Græcus homo Græce scripta edidit sua, vsqueadeò tamẽ gustata Italos delectarũt, vt omnes qui Græcè sciunt, pro ingenio & facultate dicendi quisque scriptis eius traducendis, eruditionis suæ & quatenus Græcè valent periculum facere certatim inducant animum: & vt semel dixerim, is paulò indoctior, & penè insulsior inter doctos & eloquentes haberi solet, qui Plutarchi scripta ignorare omnino videtur. Postremò opus ipsum quod Latinum vtcunque factum tuo nomini dedicaui, laudibus impræsentiarum efferre, & siue totius materiam operis vnum in argumentum redigere, seu membratim per partes diuidere, nequaquam consilium fuit. In manibus enim est, quod statim euoluas licet, nec legas modò, verum quoque perlegas, atque identidem lectites: vnde qua sapientia, quo consilio, quo rerum ordine & iudicio, quibus institutis & rationibus totum hoc negotium contexatur, animo percipere queas, & vt ita dixerim, singulis diligenter expensis, quo rerum pondere, qua verborum potestate & vi, qua dicendi serie explicata omnia sint, quanti denique facienda, haud difficulter cõsiderare. Equidem qua fide, qua diligentia, quibus rationibus po-

tui, res ipsas seuerè secutus, veritatem sententiarum syncerè seruaui. Cæterùm verbis ipsis eatenus indulgendum inseruiendúmque censui, quatenus commoditas linguæ & tenor Latinè dicẽdi permittere visus est. Saluis enim rebus verba ipsa quandoque mutare & paululum inuertere, quo dicendi contextu & orationis æquabili filo religioni aurium modicè mos gereretur, non ab re neque alienum putaui: quando præsertim vel maiorum exemplo tutò id fieri posse, non nisi rudis rerum & imperitus, aut nimium pertinax ire inficias potest: modò si quæ sigillatim vertendo numero reddere vt recepta sunt nequeas, vsu scilicet repugnante verborum, & grumulos eiusmodi & salebras æquore & planitie detractante orationis, vi dein atque pondere referendo, rebus ipsis integrè ratione & via facias satis. Nec arbitror vllum tam iniquum rerum extimatorem, támque acerbum, atque inexorabilem fore iudicem, qui vtriusque linguæ peritus absurdum hoc facinus audáxve & toleratu indignum negotium dicere poßit, negétque fieri oportere, vbi per nominum vertendorum aßperitatem, si secus res pertractare velis, duriter & inepte committi oratio & penitus inconcinnè componi videatur,

Vale.

PLVTARCHVS CHAERONEVS TRAIANO IMPERATORI, Sal.

MODESTIAM *tuam noueram non appetere principatum, quem tamen semper morum elegantia mereri studuisti: quo quidē tanto dignior iudicaris, quanto à crimine ambitionis videris esse remotior. Tuæ itaq; virtuti congratulor, & fortunæ meæ: si tamen recte gesseris quę probe meruisti: alioqui te periculis, & me detrahentium linguis subiectum iri non dubito: quum & ignauiam Imperatorum* Roma *non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentium linguis carpitur: adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur: & Socrates in pupillum suum clementior fuisse culpatur. Tu verò quidius rectißime geres, si non recesseris à teipso: si primum te composueris, si omnia disposueris ad virtutem, recte tibi procedent vniuersa. Politicæ constitutionis, morúmque vires tibi descripsi, cui si obtemperas. Plutarchum viuendi habes autorem: Alioqui præsentem epistolam testem inuoco, quòd in perniciem imperij non pergis autore Plutarcho.*

Vale.

PLVTARCHI CHAERONEI POLITICORVM, SEV, *de Ciuili institutione, opus, ad Traianum Imperatorem.*

NICOLAO SAGVNDINO INTERPRETE.

SI QVAM ad rem poeticum illud accommodari potest, ô Menemache, ex Achæis nemo reprehendet verba, nec obloquetur, verùm res exitum inuenit nullum: haud absurdè ijs quoque Philosophis mihi conuenire videtur, qui, vt aliquam rem adeas, adhortantur quidem: sed nihil ipsi suggerere, nullàmue rationem, quonam pacto id fieri oporteat, afferre videntur. Sanè non illis absimiles, qui lucernæ, vt ardeat, lychnum emungunt, & manu contrectant, cæterum olei nihil omnino infundunt. Equidem te iampridem ratione atque consilio video ad Rempublicam capessendam impulsum, volentem pro domestica nobilitate, & gloria, in rebus patriæ cum dignitate versari, atque iuxtà & verborum oratorem, & rerum actorem effici. Verum quòd per ætatem tibi philosophiæ nauare operam minus licuit, neque in aperto & sub dio, vt aiunt, negotiis te publicis, atque rei administratione ciuilis exercere quiuisti, & facta conspicere, vnde non tam oratione & verbis, quàm ipsis rebus

exempla capere posses: proinde petis à me, vt tibi præcepta dem aliqua, quæ ad Rempublicam administrandam, atque dignitatem tuendam attineant. Id quicquid est operæ, tibi negare periniquum equidem duxi: opus verò ipsum diligentia & desiderio tuo, voluntate item erga te mea dignum vt euaderet, vehementer optaui. Demum, vt tu poposcisti, varietate sum exemplorū paulò accuratius vsus: quippe qui ex industria multa vndique congessi. Principio itaque voluntas & propositum ipsum Reipublicæ capessendæ veluti fundamentum aliquod firmum atque prævalidum iaciendum est, vt ratione id atque iudicio proficisci, non trepidationem animo, sollicitudinèmue iniicere videatur, æquè ac si res tanta inanis studio gloriæ, contentionéue vlla, postremò cessatione & ocij gratia suscipi videretur. Nam vt quibus domi nil boni vsui est, libenter hi foris degunt, atque nullo rerum vsu maximam partem temporis in foro absumunt, sic quoque nonnulli quòd sibi nihil operæpretium domi priuatimque exhibetur curandum, publicis se propterea implicare negotiis pergunt, non secus atque si terendi ocij gratia sibi duntaxat eò diuertendum esset. Plerique alii forte fortuna Rempublicam attigere, qui mox fastidio & rerum satietate affecti, inde auersi ad ocium se à negotio vindicare percupierunt: quod facilè sibi efficere nequiuerunt, vt quibus idem accidit, quod iis qui gestationis, ac paulum exercendi sui causa nauem ingressi, leuem futuram ac facilem nauigationem rati, porrò tempestate subita in pelagus tracti, terram versus identidem spectant:

qui & si facti à se pœnitet, at nihilominus inuiti & anxii nausea vertigine que affecti manent in naui. Et hos candida in tranquillitate pulchellæ nauis cursu sulcandi maris per iniuriam numinis cupido vana incessit. Hi mihi videntur cum pœnitentia facti, tum veró mœrore animi maximæ rei detrahere, quando aut assequendæ gloriæ spe adducti, postea in ignominiam incidunt, aut terrori se aliis futuros opum ingenti vi rati, demum periculosis ipsi negotiis impliciti perturbātur. Enimuero qui vt sibi maximè conuenit, & rationis & consilii ductu pulcherrimum hoc Reipublicæ gubernandæ negotium capessunt, nulla hos harũ rerũ à proposito absterrere potest, nec pœnitet, nec piget cœptorũ, vt retro cogitatione cogantur respicere. Nec enim tanquam ad nundinas & lucella eundum est iis, qui sibi gubernacula Reipublicæ committi volunt. Quem admodum Stratoclem illum & Dromoclidem accepimus solitos sese mutuò ad messem auream inuitare: sic enim ioco tribunal & curiam appellitare consueuerunt. Neq̃ue perturbatione commotum animi, atque affectu impulsum, in administrationem Reipublicæ vadere quenquam oportet, subitario vtique impetu veluti numine raptum. Quamadmodum C. Graccho vsuuenisse accepimus, qui sub recentem fratris calamitatem à muneribus Reipublicæ sese abdicauit, mox contumelia maledictisq̃ue percitus, aliquorum inflammatus ira, in munus publicum se rursus recepit, non multò pòst negotiorum fastidio, & honorum satietate affectus, eiusmodi onus & sarcinam ponere cupiebat, quietis &

ocii inops: cæterum id consequi ob magnitudinem cõtractæ iam potẽtiæ haud potuit, vt inde ad extremum perierit. Qui verò æmulatione ambitioneque ducti, fingere se, atque histrionum in morem ad spectaculum componere pergunt, hos rerum suarum tædium capiat demum necesse est: Quandoquidem aut iis, quibus imperitare cupiunt, seruire coguntur: aut hos, quibus obsequi maximè & placere volunt, offendunt. Mihi quidem videtur, eos cœpti mox pœnitere, & animo perturbari, qui se in aliquem puteum temere & ab re demittunt: iis verò rectè euenire, vt & rebus semper modicè atque modestè vtantur, & nihil contingat, quod vlla eos molestia & difficultate implicitos habeat, qui freti cõsilio per ocium non præcipites, sed ex instituto eò descendunt: quippe qui actionum omnium, atque vitæ totius finem honestum sibi constituunt & proponunt, nihil præterea aliud. Hac voluntate, his artibus, hoc firmo incommutabilique innixum iudicio, vertere se inde ad mores ciuium cognoscendos oportet, atque eorum penitus exploranda atque pertractanda ingenia. Quæ res temperamentis optimis atque rationibus constituta eiusmodi est, vt appareat plurimum, valeatque longè necesse sit. Etenim statim mores & ingenia conari mutare populi, nouisque ea legibus moderari extemplo velle, non modò non facilè, verum ne tutum quidem omnino est, vt res quæ multo tempore, & ingentibus viribus indiget. Proinde quemadmodum vini vsus initio quidem arbitrio atque lege bibentis regitur, vbi verò sensim ac placidè calefecerit hominem,

immutare continuò incipit, atque nouis imbuere moribus, hac ratione decet virum ciuilem, & Rempublicam tractare incipientem, tandiu ciuium moribus consentaneè viuere, & se ad eorum naturam accommodare, atque scitè coniectura sectari ea & assequi, quibus populus soleat delectari, & quibus adduci facilè, donec opinione virtutis, & fide iam comparata: autoritate inniti possit. Varii enim sunt populorum mores, varia ciuitatum ingenia. Atheniensis populus facilè concitatur ad iram, at idem facilê ad misericordiam flectitur: celeriter suspicari, quàm tardê & leniter edoceri mauult: vt ad opem ferendam ingloriis & humilibus promptior est, ita iocos atque ridicula libenter amplectitur. Eum coràm si laudes, delectatur: hunc ipsum si reprehendas, grauatê non fert. Formidabilis est vel principibus: idem dehinc humanus, & clemens etiam hostibus. Alia Carthaginensium est natura, alia morum & vitæ ratio. Acerbi sunt, tristes, facilè magistratibus parent: iidem subditis sunt molesti & graues, ignaui aduersus pericula, immanes & truces ira perciti, perstant pertinaciter in sententiis, ad iocos & vrbanitatem duriores, quàm quos vlla ridicula mollire gratia possis. Iis nunquam probari posset illud Cleonis, qui iam coacto senatu, diis se inquit rem sacram fecissè, hospites lautê accepturum, precari perinde senatum in præsens dimitti, atque in diem insequentem reiici. Id risu Athenienses excipientes continuò cœtum soluerunt. Multo minus Alcibiadem tolerandum censuissent Carthaginenses, cuius, dum sententiam frequenti senatu de re

ſeria dicit, cothurnix euolauit è ſinu. Eam Athenienſes auiculam ſtudioſè per curiam curſitantes aucupati, Alcibiadi reddiderunt, Vtrunque Carthaginenſes necaſſent, vtputa corruptos deliciis, atque per laſciuiam molliter contumeliantes. Quandoquidem Hannoni, viro inſigni, quòd leonis in expeditione opera vſus eſſet ad vtenſilia conuectanda, inſimulantes affectatæ tyrannidis, pœnam exilii irrogarunt. Equidem arbitror, ne Thebanos quidem deſtituros fuiſſe, quo minus hoſtium literæ, quæ in eorum manus veniſſent, reſignatæ perlegerentur. Atqui Philippi tabellariis captis, qui literas ad Olympiadem datas deferrent, Athenienſes non reſignarunt, mariti peregrinantis arcanam vxoriã comitatem detegendam omnino atque reſerandam minimè arbitrati. Rurſus mihi non videntur latur i fuiſſe Athenienſes fiduciam atque libertatem Epaminondæ, cui dies dicta quum eſſet, cauſam ad populum dicere noluit, quin è theatro per cõcionem incedens, ſeſe in gymnaſium omnibus ſpectantibus contulit. Multo minus Spartiatas æquanimiter accepturos fuiſſe puto Stratoclis ſcurrilitatem, atque adeo inſolentiam: Is enim perinde ac re optimè geſta victoriæ partæ nuncium accepiſſet ſupplicatio diis immortalibus vt publicè decerneretur retulit perſuaſitque. Non multo pòſt cladis accepto certo nuncio, proque eo, illius factum populo, vt par erat, indignè ferente, ſingulos rogitabat, num iacturæ quippiam feciſſent, quòd totum triduum per ſe illa fuiſſent lætitia & opinione affecti. Enimuero aulici, & vt ſic dicam, cortales adulatores, velut aucupes

voces imitantur auicularum, cæterisque rebus similes se fingunt, nempe vt hisce artibus regibus se maximè insinuent atque commendent. Sanè ciuem, qui Rempublicam rectè administrare velit, mores & vias vulgi effingere atque imitari minimè decet, scire duntaxat ac probe tenere, qua quisque maximè ratione capi adducique posit. Ignoratio enim eorum, quibus cum tibi viuendum est, vt opinione & spe frustreris, ac cœptis sæpenumero decidas, in causa est: quod non minus in ciuitatibus, quám in amicitiis regum vsu venit. Mores proinde ciuium tum leniter atque scitè tractandos, moderãdosque, meliores efficiendos aggredi debes, quum tibi iam vires sunt, & autoritas comparata apparet: Vulgi enim & multitudinis rationes viuendi derepente immutare, atque aliorsum traducere difficile nimirũ & nimis arduum est. Cæterum teipsũm ita excolere, ita mores exornare tuos, sic vitam omnen tuam tueri debes, vt qui in aperto medioque spectaculo, ante omnium oculos vitam acturus sis, neminem celaturus. Quòd si tibi non tam facile forte fuerit vniuersa omnino, si quæ sunt, animi extergere vitia, ac penitus emaculare, illa certe tibi tollenda, minuendâue sunt, quæ apparent maximê, primoque conspectu occurunt. Auditũ & memoriæ proditũ est, Themistoclem, vt animum ad Rempub. capessendam appulit, compotationibus comessationibusque primo abstinuisse, secundo loco vigiliis se solicitum & sobrietati dedisse, amicis dicere solitum, quò minus dormiret, Milciadæ solicitari trophæo. Pericles item rationem viuendi, & cultum corpo-

ris traditur immutasse, incessu tardo, orationeque leni vsus est, cõpositum os, & vultum sibi cõstantem solitus præ se ferre: postremo manu contenta intra amiculum, vnam omnino vsurpasse viam quæ ad forum & curiam duceret: Non enim cuiusuis est, neque tractatu & factu facile, vulgus & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit, si velut fera natura suspiciosa & varia, vocem atque aspectum rectoris minimè reformidans, regimen & frenum admittit. Vt hæc igitur præclarè curare optimum est, ita quoque vitam sibi quisque & mores pulcherrimè excolere debet, quo prorsus omni nota vituperationeq́ue careat. Quando præsertim eorum qui Reipublicæ præsunt, non modò singula verba, nec res tantum publicitus gestæ animaduerti notariq́ue solent, sed virtus quoque, ioci simul & seria quæque, domus, ipsa familia, vxor, cubile, curiosius conquiruntur. Quid hoc loco commemorare Alcibiadem attinet? quem circa rem communem administrandam solertissimum habitum, atque inuictum compertum Imperatorẽ, viuendi licentia atque animi ferocia perdit, cuius cætera virtus ob sumptus immoderationem, & vitæ luxuriam, parum Reipublicæ visa est profuisse: Quando Athenienses Cimoni vinum, populus Romanus Scipioni somnolentiam soliti exprobrare traduntur: quippe qui nihil præterea aliud, quod illis obiectari posset, haberent. Verum in Cn. Pompeium inimicos cauillatos accepimus, vnico digito caput scalpere deprehensum. Quemadmodum enim indignius ferri, maiorique haberi solent dedecori

cori verrucæ,ficûsue in facie,quàm notæ næui, atque mutilationes in reliquo corpore: sic etiã ob eã, quæ plerosque omnes de principatu atque ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, vtpote de re magna atque dignissima,quæ omni facinore atque temeritate vacare debeat, minima queque principum,& Rempub. administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.Eam ob rem Iulius Drusus Publicola haud immerito claruit,quòd domus eius ex pluribus partibus vicinis conspicua quum pateret,& quinque eam talentorum omnino sumptu faber quidam euersurum atque commodius directurum reciperet:Decem,inquit,dabo, si totam ita exponas conspicuam, vt vniuersi ciues, nedum vicini,perspicere queant, qua domi meæ ratione viuatur.Nempe vir erat modestus ac frugi, nec ei fortè eiuscemodi domus perspicuitate opus erat, qui virtutis egregiæ specimen,& præclaræ vitæ documenta eruditissima quotidiæ foris dabat.Vulgus igitur mores,vitam,actiones, consilia omnia eorum qui Reipublicæ præsunt,curiosissimè rimari atque introspicere solet,etiamsi hoc altè admodum obtegas,& tanquam velamentis obnubas & abdas. Nec minus hoc accidere amat ex priuatis, quàm ex publicis studiis.Quo fit vt iidem alium ament & admirantur,alium oderint & pro nihilo ducant.Cur igitur,dicet quispiã,sceleratorũ quoque,nequitérque viuentium opera plerunque ciuitates vtuntur? Proptereâque sæpe mulieres prægnantes humum lapillósque,nausea verò affecti salsuginem, & id genus edulia persequuntur, sanè non multò pòst re-

ſpuunt, atque ab illis abhorrent: haud abſimili ratione ob luxuriam & delicias populus ſeu inopia meliorum rectorum quibuſvis vtitur, mox eos abominatus negligit & minimi facit, eaque in ſe dici ſæpenumero delectatur, cuiuſmodi ſunt quæ* Comicus populum vſurpantem inducit: Apprehende, apprehende manum quàm celerrimè meam, Agyrium decreturam Imperatorem: & rurſus quærentem peluim ac pœnam ſcelus euomat. dicentem denique, officit mihi linteum ad tribunal eunti, depaſcitur fœtulentum caput morbus teterrimus. At populus Romanus pollicēte neſcio quid Carbone, & iuriſiurandi adiectione id adfirmante, fore adiurauit contrà, aſſeuerauitque, fidem ſe illi non habiturum. Lacedæmone verò Demoſthenes quidam in ſenatu autor ſententiæ fuit ſatis ſalutaris, & rei qua de agebatur idoneę. Ad quam repudiendam pro indignitate autoris viſus eſt ſenatus propenſior. Proinde Ephori alium ex ſenioribus delegerunt, cui id negotij ſententiæ dicendæ demandauerunt, tanquā ex vaſe obſoleto & ſordido ad parum bene imbutam rem transfundendam cenſentes, quo multitudini acceptior fieret. Tātum momenti in rebus publicis probitatis opinio poſsidet. Ad hæc verò ciuile ius & gratia eloquētiæ non in poſtremis ducenda eſt, virtute magiſtra & principe. Non enim rhetoricam ſuadendi opificem, ſed adiutricem eſſe debemus exiſtimare. Qua ratione illud eſt corrigendum Menandri: Mores dicentis ſunt qui perſuadēt, non oratio. Re enim vera vtrunque eſt quod rem efficit, mores nimirum atque oratio: niſi quiſpiam

* Plato Comicus.

dicere velit, nauem à gubernatore duntaxat dirigi, non á clauo quoque: & equitem esse qui equum in gyros verset, non etiam frænum: ita ciuitatem quoque oratorum vita & moribus regi, non & oratione: nempe qua veluti gubernaculis ac fræno vtantur, quibus maxime versatile animal, vt Plato inquit, tanquam é puppi regatur atque versetur. Quando enim reges illi magni & Ioue sati, vt inquit Homerus, tametsi sceptris & purpura nobiles, satellitibus constipati, deorum demum oraculis inflati & tumidi, vulgus territare soliti, ac sibi subiicere, volebant tamen verborum oratores effici, gratiamque dicendi nequaquam aspernabantur, conciones, in quibus clari solent effici viri, non negligebantur, nec Iouem duntaxat consilii præsidem obseruabant, bellicosumque Martem, aut militarem Mineruam, sed Calliopen quoque venerabantur, quæ regibus veneranda comes accedit, ferociam atque duritiam vulgi suadela leniens atque pudore. Homo certe priuatus de veste atque habitu populari ciuitatem regere, voluntatem populi præualere, multitudinis moribus modum facere nunquam poterit, ni oratione & eloquentia præditus sit, quæ vna suadeat, afficiat, flectat, ducatque multitudinem. At verò gubernatores nauium aliis vtuntur iussoribus, qui imperata excipientes ad alios deferant: qui autem Rempublicam regere vult, mentem is secum velut gubernatorem habere debet: orationem insuper, que accepta mentis imperia demum in alios ædat, ne idem ipse voce extera indigere videatur, neue vt Iphicrates Aristophontis superatus oratione, me-

liorem esse dicat aduersariorum actorem, cæterum suam ipsius causam longè potiorem: ne sæpe quoque Euripidis illa in mentem veniant: Vtinam miserum mortalium genus elingue & infans sit, résque ipsæ pro voce hominibus sint, quo qui grauitate præstant orationis pro nihilo habeantur. Quæ quidem Alcameni nimirum, & Nesiotæ, & Ictio reliquísque sordidis illiberalibúsque opificibus dicere concedendum est, dicendi commoditatis expertibus, vt Athenis quondam duobus architectis propósitis ad opus quoddam publicum affabrè faciendum, vter esset præstantior quum quæreretur, alter disertior scilicet, & qui ad orandum scitior atque comptior esset, orationem iam inde ab initio meditatus, ad populum eam de ædificio & opere habuit, affecit demum & mouit. Alter verò arte quidem longè præstantior, cæterum dicendi imperitus, verborumque inops: Viri, inquit, Athenienses, quæ iste pulchre disseruit, equidem re efficiam. Ij sunt, vt inquit Sophocles, qui opus omnino curandum suscipiunt, velut ferrum inanime plagis obnoxium in incude tundentes producant. At cultor ille canæ Mineruæ, atque consultissimæ Themidis, quæ conciones agere, cœtúsque dimittere nouit, oratione vsus tanquam instrumento, nunc confingendo res inter se atque aptè conglutinando, nunc quæ obstant operi molliendo leniendóve, & quæ vt nodi grumidique circunstant stipitem, vel vt ferrum ferrugo, repurgando omnino ciuitatem exornat. Quas ob res Periclis Rem-

publicam gubernandi ratio, verbo quidem, vt Thucydides, inquit, popularis esse videbatur: re verò, vi & facultate orationis vnius omnium primi viri regebatur imperio. Quando Cimon erat vir ille quidem bonus, Ephialtes item atque Thucydides: sed ab Archidamo rege Spartiatarum idem interrogatus, vter, ipsène, an Pericles lucta præstaret, haud facilè dixerim respondit excipiens: vbi enim luctando illum ego prostrauero, mox ille dicendo cecidisse negat: denique spectatoribus ita rem habere persuadet & euincit. Quæ quidem dicendi facultas & vis, non modo gloriam illi, verum quoque salutem ciuitati ferebat: eius enim dicto audiens ciuitas, suam ipsius conseruabat felicitatem, alienis & exteris abstinebat. Nicias verò eandem rationem voluntatémque subsecutus, haudquaquam obtinuit, miniméque adeptus est, propterea quód suadendi commoditatis indigus erat, languidiore oratione tanquam obtuso fræno conatus populum flectere, atque quò vellet impellere, & vnde commodum esset deducere: quin vi quadam compulsus ipse profectus in Siciliam, attritis penè ciuitatis opibus, ingenti Reipublicæ vulnere seipsum perdidit. Lupum quidem aiunt auribus teneri non posse, populum autem inde maximè duci oportet: non hisce artibus atque ansulis, quibus ineptè satis & inuenustè inexercitati quidam, & eloquentiæ rudes ac imperiti, gratificari multitudini quæritant, & sibi eam conciliare: epulis, inquam, largitionibus, sal

tationibus, apparatu gladiatorum, spectaculorum editione, magnis demum sumptibus:quarum rerũ studiosos equidem ambitiosos magis, quàm populares habendos censeo,quandoquidem popularitas est, quæ ratione orationéque persuadet populum. Cæterum eiusmodi rationibus & illecebris plebẽ ambire atque mansuefacere,nihilo mihi differre videtur ab artificio venandæ decipiendæque feræ. Porrò viri ciuilis oratio ea sit, quæ neque recens & theatralis, tanquam ostentantis cuiuspiam, & mollibus atque floridis nominibus innectentis serta videri possit: nec rursus vt Pytheas dicere solitus traditur, orationem Demosthenis lucernam olere, exquisitis scilicet curiose commentis duris ambitibus examussim,& ad perpendiculum exactè compositum: verum vt musicis placet, leniter atque placidè fides tractari, non vi & impulsu concuti oportere,sic & in eorum oratione, qui reipublicæ consulunt & operam nauant existere debet non astus,non calliditas: non ipsi aptè artificioséque tum dicendi, tum diuidendi sibi laudem arrogent, quin ciuilis oratio ingenuitatis plena promatur: ferat præ se veritatem & simplicitatem sententiarum: libertatem quæ patrem deceat, prouidentiam, curam,prudentiam: gratificandi suadendique modum metiatur honesto: grauibus id, aptis, idoneisque tum verbis, tum verò sententiis efficiat: admittat in causis forensem dicendi acrimoniam: sententias, historiam, fabellas, translationes,quibus maximè auditores mouentur, non refugiat: modò aptè id & modestè efficiatur,

vt ille: Nolite, inquit, Græciam altero captam oculo. & vt Demades naufragia reipublicæ dixit à se tractari. Item Archilocus: Ne Tantali saxum huic impendeat insulæ. & Pericles, Aeginam veluti oculis lippam Piræo detrahendam esse. Phocion verò super victoria Leosthenis, Pulchrum sibi inquit videri cursum, verum metuendum esse belli exitum. Et vt semel dixerim, grauitas & amplitudo orationis his qui reipublicæ præsunt, maximè conuenit. Huic rei exemplo sint orationes Philippicæ: & ex Thucididis quam Stenelaida Ephorus, quamque Archidamus rex Platæis habuit, quáve Pericles post pestilentiæ cladem ad populum, Ephori, Theopompi, Anaximenis, hæ quibus copias armant, & instructas in aciem ducunt. Ad hæc non alienum est ab oratione ciuili, cauillo nonnunquam vti, atque interdum ridiculo, modò res non ad contumeliam fiat, neque scurriliter: quin ea ratione tractetur, vt ex vsu dici & modicè videatur, reprehendendi alicuius detrahendique studio. Maximè autem eiusmodi commendari solent, quæ à lacessitis prius, nõ ipsis incipientibus, tanquam occurrentibus aliorũ in se cauillis reddi videntur. Ex præparato enim his vti & priorem esse qui mordeat, scurræ & risum captantis esse videtur, præterquam quòd improbitatis etiam affert opinionem, vt illa Ciceronis & senioris Catonis: atque Euxithei, qui Aristoteli familiaris fuit. Hi enim mordebant sæpe dictis incipientes. Atqui remordentibus veniam simul & gratiam ipsa occasio præbet, vt Demostheni, qui, quum is qui vt fur male audierat, lucubrationes eius & nocturnas

ſcriptiones paulò petulantius irrideret, reſpondit excipiens:Scio me tibi moleſtum, qui noctu lucernam accendimus. Idem ad Demadem exclamantem; Demoſthenes me corrigere vult, nempe ſus Mineruam: At iſta, inquit, Minerua priore anno in adulterio deprehenſa eſt. Lepidum etiam illud Xenæneti ad ciues ſuos. Exprobarant ei, quòd imperator exercitus ab hoſtibus eſſet verſus ad fugam: At vobiſcum, inquit, lepidiſsima capita aufugi. Verum illa vitanda videntur in ridiculis, vt nihil nimis, vt ineptè non offendas auditores, vt teipſum non admodum deprimas, vt non ignauum & abiectiſsimum reddas, quemadmodum Democrates frequenti populo concionem habiturus pulpitũ quum aſcendiſſet, ſic ſe inquit ciues ipſos parum valere, multúmque tumeſcere. Is clade apud Cherroneſum accepta, próque eo ciuitate mœrore affecta, orationem ad populum pro ſuggeſto habiturus: Nolim, inquit, ciuitatem tãta calamitate afflictam, vt me ea de re deliberantem audire neceſſe haberet: vt enim puſilli animi hoc, ita ſuperius illud profectò inſani erat, quorum neutrum ciuitatem regenti viro conuenire videri pteſt. Phocionis denique breuitatem dicẽdi omnes admirabantur: quippe Polyeuctus Demoſthenem aiebat eſſe oratorem ampliſsimum, Phocionem verò perſuadendo grauiſsimum: breuiſsima enim eius dictione vberrimas ſententias contineri. Quamobrem Demoſthenes ipſe cæteros non magni faciens, ſolitus dicere traditur, vt Phocionem ſurgere conſpexiſſet: Verborum meorum gladius iam ſurgit. Maximè itaque

annitendum eſt, vt oratione non interuacua meditatus caute ad populum vtare: Quando etiam Pericles ille prius quàm orſus eſſet orationem, precari, & vota facere conſueuerat, ne verbum quidem vllum ſibi in mentem veniret, quòd à rebus ipſis videri poſſet paulò alienius. Enimuero ad reſpondendum cauillis, & remordendũ exercitatione & vſu eſt opus: Raró enim afferri videntur occaſiones, è quibus derepente pleraque oboriantur atque appareant. Quo factum eſt, vt ſuperari plerunque Demoſthenes creditus ſit, qui nactus occaſionem, reformidari ſæpe, & rem, differre, quâm extempore reſpondere malle conſueuiſſet. Alciabiadem præterea memorat Theophraſtus inter orandum quærere ſolitum non modò quæ diceret, ſed etiam quo dictionis genere, quo denique modo ea ſibi eſſent dicenda: Vnde ſæpenumero hæſitare rebus, & titubare in ipſo orationis curſu deprehenſus eſſet. Sanè qui crebris ipſis, atque adeo ex ipſis occaſionibus rem oportunè aggrediuntur, auditores facilè mouent ij, & ſibi conciliant: poſtremo quò volunt impellunt ſine negotio. Venit olim Athenas Leo Byzantius, populo inter ſe diſsidenti de concordia ſuaſurus: vbi viſus puſillus deriſui habitus eſt. Id vt ille animaduertit, per occaſionem, Quid inquit, viri Athenienſes, ſi vxorem meam videritis? quid ſi ſe veſtris illa ſubiiciat oculis? quæ tantilla eſt, vt vix me genu tenus pertingat. Maior hinc ſublatus eſt riſus. At dixit excipiens: nos tantopere puſillos & breues, ſi inter nos diſsidium eſſet, vix opidũ Bizantiũ capere poſſet. Quũ in ſenatu Athenis de ma-

gnis honoribus Alexandro Macedoni decernendis ferretur, Pytheas orator acriter intercesſit. Dicenti verò cuidam: Tûne Pythea iſta ætate tantis de rebus verba publicè facere audes? Reſpondit: Atqui is quem Deum vos decernere molimini, Alexander me iunior eſt. Ad hæc oratori ciuili voce valida & ſpiritu opus eſt: quippe qui non ad quodlibet, ſed ad ingens & pugnax certamen eſt deſcenſurus, ne quádo defatigatus iam, & ſenſim extingui incipiens, à rabula quopiam & vocali vociferatione atque clamoribus opprimatur. Eám ob rem Catonem accepimus tempus nequicquam terere ſolitum, & totam diem concionari, vbi populo ſe vel ſenatui, occupato ſcilicet alicuius gratia ſtudióue, minus poſſe perſuadere arbitraretur. De apparatu orationis & vſu quæ dicta hactenus ſunt, ſatis ei futura exiſtimamus, qui hæc adeptus, via hinc proficiſcens, quæ reliqua ſunt conſequi poſſit. Cæterum ingreſſus geminos, quibus ad Rempublicam capeſſendam eatur comperio. Alteram quidem viam compendiariam, ad ſplendorem & gloriam peridoneá, ſed non ita tutam, neque citra periculum. Longiorem alteram, & humilem illam quidem atque pedeſtrem, ſed ſatis ſecuram atque in tuto poſitam. Sunt enim qui de aliquo præclaro & grandi ſoluentes facinore, velut de promontorio quodam in altum protinus vela dent, in mediam Rempublicá deferũtur rati illud Pindari rectè dici: Inchoando operi pulchra viſu eſſe primordia iaciẽda. Videtur enim vulgus ſatietate atq; faſtidio quodá eorum quibus cum iam conſueuit, vt in ſpectaculo nouum certa-

torem,ita eum qui recens Rēpublicā capeſsit,alacriter excipere.Celeritas enim incrementi comparatæ potentiæ liuorem euincere omnem,& inuidiæ locum nullum videtur relinquere,& vt inquit Aristo:Nec ignis concipit fumum,nec gloria gignit inuidiam, ſi repente vtrunq́ue atque celeriter emicuerit. Illa enim aliunde alius carpit atque obtrectat,quæ paulatim & ocioſe videt ſuccreſcere.Quo ſæpenumero factum eſt, vt in foro plerique priuſquam florere cœpiſſent penitus elanguerint. Vbi verò res ita agitur, vt de Lada memoriæ proditum eſt, cuius auribus plauſus ſpectaculi, atque ſonitus ille carcerum dies noctesq́ue obſtrepere ſolitus dicitur,vt quocunque ſiue Imperator,ſeu legatus profectus eſſet,corona triumphóue magnificè donaretur:vbi, inquam, res ſic ſuccedunt, pari hic ratione tam contemptores,quàm inuidi parum valent, vel nihil potius.Hac via Aratus gloriam cōſecutus eſt, qui Nicoclis tyranni interitum gradum ſibi ad capeſſendam Rempublicam fecit.Hoc pacto Alcibiades ſibi viam muniuit,inductis Mantineis, vt in Lacedemonios conſpirarent. His Pompeius artibus nihildum ad ſenatum allectus, decernendum ſibi triumphum curauit,Syllæ verò intercedenti plures dixit eſſe qui ſolem orientem, quam qui occidentē adorent.Quæ ſimul audiuit Sylla,ſubſtitit,atque adeo ceſsit. Iam verò Cornelium Scipionem non temere Populus Romanus adductus præter legem Conſulē declarauit, ſed pugnā atque victoriā eius adhuc adoleſcētis Hiſpaniēſem maximè admiratus, nō multo poſtea quę Tribunus militū apudCartha-

ginem gesserat. Quibus tamē gestis Cato senior exclamauit: Solus sapit, cæteri vt vmbræ mouentur. Verumenimuero hac tēpestate, quando nullæ sunt amplius ciuitatibus expeditiones sumēdę, nulla bella militiæq́ue relicta imperia, nullæ tyrrannorum cædes, nulla bella iure sociali suscipienda, quænā initia quispiā capere posit Reipubli. pręclare administrāde? Iudicia omnino legationūq́ue fūctiones ad rerum omnium principes reliquæ sunt: ad quæ quidem munera subeunda, viris certe opus est ingenio præditis, lingua, rerum denique vsu. Sunt pleraque præterea satis honesta & clara munia, tametsi iamdiu neglecta, & propè desita in ciuitatibus, quæ si reducenda cures, gloriam adferant: Quæ corruptioribus institutis, & inconsiderata licentia damno atque dedecore ciuitatum illata sunt, si tollas corrigasue, ciuibus vsui, honori tibi futura sint. Iam magna aliqua, atque difficilis causa pulcherrimè iudicata, integritas atque fides patroni imbecilli clienti præstita, præsertim aduersus potentem litigatorem, iuris atque pudoris contra petulantiam magistratus libera propugnatio, viam plerisque muniuit, atque præclarum aperuit aditum ad Rempublicam cum dignitate & gloria egregiè tuendam & gubernandam. Permultos alios vidimus per inimicitias & contentionem auctos claruisse, adortos ex industria homines, inuidiosa & formidabili autoritate pollentes. Maiore enim cum gloria autoritas deiecti iam hominis ad eum qui deiecit transfunditur. Verum probum ac frugi hominem, & virtute præstantem virum ob inui-

diam oppugnare, vt Periclem Simmias, vt Themistoclem Alcmæon, vt Pompeium Clodius, & Meneclides orator Epaminondam, neque ad gloriam est decorum, neque alioqui vtile. Nam etsi decepta multitudo frugi hominem impugnarit, mox errato animaduerso, & instigatoribus agnitis, si facti se pœnituerit, iustissimam hanc simulque facilimam mulctam peccati existimant, si autorem facinoris atque impulsorem funditus perdant. E diuerso improbo facinorosoque homini siue calliditate & astu, siue superbia atque fastu Rēpubl. sibi subiicienti, cuiusmodi Athenis fuit Cleon, qualis Cletophō, huic omnibus officere viribus eius potentiam decurtare, audaciámque reprimere, præclarum vtique facinus, quo ad Rempublicam capessendam luculentum patefieri aditum cernere licet. Haud me fugit, aliquando plerosque, qui aut senatui molesto & insolenti modum fecerunt, aut paucorum potentiam represserunt, vt Ephialtes Athenis, vt Phormio apud Elienses, autoritatem hinc continuò atque vires adeptos: verum homini modò munera ciuitatis subire incipienti, hæc ratio ingentis est periculi plena. Quocirca meliora videtur suscepisse auspicia Solon, qui quum inter se ciuitas dissideret, atque per factiones diuisa trifariam esset, in Diacrios, Pandieos, atque Paralios (hæc enim omnino capita partium erant) nullis se immiscuit, nullis factiosè se dedit: quippe qui cunctis communem se præbuit, omnia dicens agensque, quæ ad concordiam ferrēt, Quamobrem communi

quidem esse iactabant, poetam verò amicum Læliũ. Lælius autem nihil hinc sublatus, nunquam non virtuti Scipionis atque gloriæ studuit. Africanus Pompeij necessarius, etsi admodum humilis, visus est tamen Consulatum appetere, Pompeius verò aliis petẽtibus operam dabat. Africanus vbi id comperit, petitione destitit, inquiẽs, non tã Consulatũ, si forte adipiscatur, futurum gloriæ, quàm molestũ & tristem, si Pompeio nolente, neque opitulante, illum assequatur. Quare factum est, vt anno omnino circumacto saluis amicitiæ viribus, Pompeij ope voti compos effectus sit. Proinde his, qui alieno ductu se ad gloriam erigunt, illud quoque vsu euenit, vt hic vna re multis simul mos geratur, si quid molesti accidat, offendatur nemo. Quamobrem Philippus Alexãdrum summonere solitus traditur, vt patre vitam adhuc agente atque regnante amicos sibi consuetudine, comitate, gratificatione, quoad licitum esset, cõparare studeret. Enimuero eiusmodi is sibi magistrum ac ducem deligere debet, qui ad ciuitatis munera obeunda se idoneum vult, cuius non tam opibus & potentia, quàm virtute probitatéque initi firmariq́ue posit. Quemadmodum enim non quæuis arbor vitis amplexus admittere & perferre vult: quin pleræque vitem ipsam præfocant, atque eius inolescentis progressus retundunt & opprimunt: ita in ciuitatibus, qui gloriæ duntaxat & principatui omnem nauare videntur operam, atque obnixè studere, non vnâ quoque virtutem excolere, iunioribus hi nullas volunt exhiberi occasiones rerum egregiè gerendarum: quin præcla-

rißimas quasque res, tanquam futuræ gloriæ segetem clàm per inuidiam subtrahunt, & iuuentutis florem ex industria flauefaciunt. Hac ratione Marius in Libya, rursus idem in Gallia, opera Syllæ ad facinora præclarè patrata egregiè vsus substitit: denique & ea vti amplius noluit: nempe grauatus felicitate & cursu indies augescentis gloriæ eius: tametsi obtentu, atque per causam anuli sigillaris, consuetudiem eius est visus abhorruisse. Etenim Sylla Quęstor in Libya Imperatore Mario missus ad Bocchum, re feliciter gesta vinctum Iugurthant adduxit. Ea re, vt erat iuuenis, & gloriæ pauló auidius affectator, neque felicitatem modicé tulit, & Iugurthæ imaginem, vt fuerat traditus, in anulo quem gestabat insculpsit. Eam rem crimini dans Syllæ Marius, amicitiam eius posthac aspernatus est: ad Catulum ille atque Metellum claros tum viros, alioqui inferiores Mario, sese contulit: nec multo pòst Marium autoritate deiecit, & opibus omnibus exuit, concitato iam illo bello ciuili, ex quo parum abfuit, quo minus Romana res funditus euersa periret. Pompeium Sylla iuuenem adhuc ipse subuexit, cui aduenięti detecto capite solitus memoratur assurgere: multas idem imperitandi occásiones reliquæ iuuentuti suppeditauit, nonnullos aliquando vel languidiores excitando, vel inuitos inducendo vel denique per se animatos vehementius irritando. Quibus artibus militares ordines, quibus ille præesset, ambitionis atque cupiditatis & æmulationis compleuit: quippe cui non tam cordi erat, vt vnus cunctis imperitaret, quàm vt inter multos magistros

ſtros & claros, primus ipſe, atque maximus haberetur. Eiuſcemodi itaque viros ſequi oportet, & his inniti, non vt regulus Aeſopi, qui humeris vectus aquilæ, prouolutus repente excuſſuſque decidit. Neque enim ab illis ſurripienda eſt gloria, ſed beneuolentiæ ac amicitiæ ductu accipienda: quando præſertim ne imperare quidem quiſpiam rectè poteſt, ni prius ipſe rite ſeruierit, vt inquit Plato. Cōſequens eſt, vt de amicitia rectè atque ſanctè conſtituatur, exploſa ſimul cum Themiſtoclis, tum verò Cleonis ſententia. Hic enim vt primum Rempublicam attingere deſtinauit, vocatis amicis omnibus, ſoluere ſe velle dixit amicitiæ vincula, ſubdiditque rationem: ſolere amicitias pleraque recta & iuſta ſubuertere, quod homines Rempublicam adminiſtrantes, vtpote affectu & mollitie occupatos quadam, ſæpenumero à via deducit recti officij. Ei longè melius fuiſſet, auaritiam & contentionem omnē animi procul eiicere, & ſeſe omni prorſus inuidia atque improbitate deputare. Neque enim his ciuibus opus eſt qui beneuolos atque amicos habeant nullos, ſed qui temperati & frugi ſint. Nunc verò amicos fugandos abigendòſque ille quidem duxit, ſed centum ſe capitibus adulantium, atque quoquò verſus palpantium circundatum, atque lingentium, vt aiunt Comici, non intelligebat, vt qui modeſtis ac probis grauem atque trucem ſe exhiberet, idem rurſus multitudini imperitæ ſubiectum, atque in gratiam inconditi vulgi ſenectutis mercenarium corruptorem præberet: & quod omnium turpiſsimum eſt, colluuionem populi morbidam, vt aduer-

ſus optimos quoſque per inſidias conſpirarent, miris artibus concitaret. Themiſtocles autem ei qui rectè honeſtéque ipſam rem communem geſturum affirmarat, vt qui æquũ ſe omnibus parémque præſtiturus eſſet, Dic meliora, inquit: nolim equidem in magiſtratu gerendo talem me eſſe, & ea ratione ad hoc aſcendere ſolium, vt nihil à me amplius habituri eſſent amici quàm inimici. Nempe ne is quidem rectè: nec enim debuit ciuitatem & munus cõmune ſuis adductus ſtudiis, ſuis ipſe obſequutus affectibus, amicis permittere, & tam perperam priuatis obſtringere rationibus: quanquam idem petẽti ab ſe Simonidi neſcio quid quod minus videretur honeſtum, nec Poetam inquit ſibi videri bonum qui inconcinnum quippiam & abſonum caneret: nec magiſtratum frugi, qui contra ius fàſque cuipiam inſeruiret. Iniquum profecto, & miſerandum omnino videri poteſt, ſi gubernator nauis nauitas deligit, nauis præfectus rectorem qui puppi inſideat, qui clauum ſcitè pertractet, qui è re ſua nunc malum erigat, & antennam intendat, nunc ingruẽte vento vela in altum det: ſi architectus item magiſtérque operum operarios conducit, atque redemptorem delectum habet, non qui opus corrumpant diſtorqueântve, ſed qui attentè iuſſa excipiant, pérque affabre munia exequantur: ciuilis autẽ vir præſtantiſsimus opifex, ſimulatque Reipublicæ capeſſit gubernacula, non deliget ſibi miniſtros iiſdem ſecũ affectos ſtudiis, eadem voluntate coniunctos, eodẽ veluti numine ad honeſti cultum, & virtutis amorẽ impulſos. Etenim ſi eorũ vtetur opera, quorũ

ſtudia atque rationes diuerſæ & diſſentaneæ ſint, quorum ad aliud alius vi & iniuria perpetrandum pro ſtudio impellat & flectat, nihilo mihi differre videbitur ab eo qui opificē agens, imperite & temere perpēdiculis ac normis vtatur, nō quibus opus dirigat & pulchre abſoluat, ſed quibus omnino deſtruat & deprauet. Amici enim habendi ſunt his qui Rempublicam adminiſtrant, pro inſtrumentis animatis & ratione vtentibus, quos ſicubi forte aberrent, non tanquam comites ipſi ſequi debemus: quin maximopere attendendū eſt, ita eos eſſe affectos, vt ſponte ſua, etiam abſentibus nobis, ab officio non diſcedant. Id enim fuit quod Soloni vitio datum animos ciuium pupugit, & vehementer offendit. Animo enim quum deſtinaſſet legem ferre, qua qui ęre alieno impliciti eſſent à ſarcina leuarentur, quā leniendæ rei cauſa Siſachthiam, hoc eſt, nouas decretas tabulas appellauit, communicauit antea rem hanc cum amicis: Illi rem nefandam protinus commenti ſunt: Quippe legis ferundæ tempus præuertunt, & grande æs alienū contrahunt, vt paulò pòſt promulgata lege creditoribus ipſis imponerent, effeceruntque facinus ampliſsimis ędibus atque magnificis prædiis coēmptis ea quam modò interuertiſſent pecunia. Hinc Solon peſsimè audiuit, perinde ac ſi ille iniuriam intuliſſet, quæ potius ab amicis ei illata fuerat. Ageſilaus verò ita ſtudioſus amicorum extitiſſe cōmemoratur, vt ſeipſum ſæpe imbecillum atque abiectiſsimum faceret in morē Euripidei Pegaſi putās, atque longè amplius æquo cedēs: calamitoſis enim amicis paulò ſtudioſius & vbe-

σεισάχθεια allevatio eſt debiti cōmunis.

rius opem ferendo, iniurius ipse vt videretur, sæpenumero committebat. Phœbidem accusatum, quòd iniussu senatus Cadmeam demolitus esset, pœna exemit, & vt saluus fieret autor extitit subdens, eiuscemodi res quandoque ex tempore ac raptim patrare necesse esse. Sphodriæ præterea quòd Athenienfibus, non modò per id tempus amicis, verumetiam sociis & fœdere iunctis, agrum Atticum inuasisset, in iudicio salute periclitanti affuit, & vt absolueretur effecit filij amatoriis precibus molliter atque indecorè inductus. Fertur ad hæc epistola quædam eius ad tyrannum quendam pro amico Nicia in hæc verba: Niciam, si insons est, dimitte: sin sons, mihi dimitte: omnino verò dimitte. Enimuero Phocion ne genero quidem Charillo, repetundarũ dicturo causam, adesse sustinuit, inquiẽs: Equidem mihi generum te, vt hominem iustum & probum optaui. Quæ cum dixisset, deserto genero, continuò inde sese proripuit. Timoleo Corinthius, vt fratrem, quo tyrannide abstineret, monitis atque precibus inducere atque persuadere nequiuit, his subinde nauauit operam, qui illum interemerunt. Non igitur ara tenus, vt Pericles dixisse fertur, iura amicitiæ sunt seruanda, scilicet ne amico peieres, sed omnibus legibus, omni iure, cunctis denique rebus officium est ciuis custodiendum, vbi neglectum aliquid ad magnam aliquam noxam, & Reipublicę detrimentum referri queat, vt illud referri poterit, Sphodriam atque Phœbidem Lacedæmonios Agesilai opera debitas non luisse pœnas: hi enim potissimum Spartam ad cladem illam Leu-

ctricam visi sunt attraxisse. Verum in amicos, leue quippiam committentes acerbè & grauiter vt animaduertas, ratio ciuilis nō cogit: quin saluis rebus maximis, & in tuto positis, per ciuitatē & Rempubl. licet amicis adsis, & opem feras: quando præsertim id efficere potes citra inuidiam, hoc est, si cādidatis & honorem petentibus presto sis, si administrationē vllam cōmittas, si legationem iis cures, vnde gloriā consequi possint, & humanitatis specimen dare reconciliandis ciuitatibus, & discordiarum tollendis seminibus. Verùm vbi res vlla præponitur, magna quidem illa atque illustris, sed operosa & ardua, laborum & operis socium tibi assume amicū, vt Diomedes: Quòd si alterū mihi iubetis vt adiungā, postea qui possum diui obliuisci Vlysis? Cui quidem Vlysses gratiam perquam cōmodè & amicè retulit, inquiens ad Nestorem: Quos vides adductos equos, ó senex, Thracij sunt, quorum dominū fortis Diomedes extinxit: comites præterea omnes duodenos haud instrenuos. Et re vera amicis si tribuas laudē, nihil te minus quâm illos quos laudes, decorare videbere. At teipsum omnino amare sine riuali, solitudinis id comes est, autore Platone. Quamobrē cuiusque rei humaniter abs te, benigne, honestè, comiter perpetratæ gratiā amicis quoque impertias oportet, vt hi de quibus sis benemeritus, eosdem amicos tuos, te hortante maximè, vtpote adiutores & consiliorum participes, amare, laudare, & beneuolentia pariter prosequi animum inducant. Ex contrario, quorumuis amicorum inepta & incommoda postulata amoueas ipse depellâsque necesse est: non

tamen acerbè & truciter,sed placidè leniterque cõmonefaciendo,quæ abs te petũt non esse digna quæ ab illis impetrentur,quando à virtute atque existimatione eorum iure abhorrere videri possunt.Proinde lepidissimè omniũ Epaminondas negasse fertur roganti Pelopidæ vt cauponem quendam vinctum atque conditum solueret,quem idem nõ multò post illa quam adamabat orante dimisit, subdẽs, orata eiuscemodi conueniẽtius meretriculas quàm viros claros atque prætorios assequi oportere. Modestè Cato atque acerbè oranti Catulo Censori,Catoni ipsi consuetudine, amicitia, familiaritate arcte coniuncto, vt quendam iudicio eius obnoxium(erat autem Quæstor) dimitteret: Turpe est,inquit, nos qui iuuentuti bene instituendæ autores esse debemus,à lictoribus & ministris irrideri nostris.Potuit certe verbi detracta asperitate atque amaritudine,re ipsa orata refutare amici,& simul ostendere,moleste se id atque inuitum facere,seueritate legum coactum,& iuris vi.Preclarum profecto illud, atque honesti præferens speciem, inter honores magistratusq; publicos amicorum inopiæ per occasionem opitulari.Themistoclem Atheniensem legimus, vbi feliciter aduersus Barbaros pugnatum esset,quum in hostem mortuum incurrisset,torque atque monili & reliquo ornatu indutũ, ipsum quidem sponte præteriisse, ad amicum autem quẽdam conuersum,accipe ista,dixisse,tu:non enim Themistocles es.Plerũque enim hãc bene de amicis merẽdi commoditatem ratio ciuilis permittit, nec omnes sunt Menemachi,vt aliis causam honeste defen-

endam demẽdes, quæ ſit ſcilicet aliquã allatura mercedem:aliis diuitem quidem & opulentum,ſed alioqui patrocinio & diligentia indigentem commendes:nonnullis opus aliquod publicum redimere cupientibus,vel locationem curantibus operam des.Epaminondam accepimus cuidã egeno iuſsiſſe, ab amico diuitiis affluente talentum vnum peteret: à quo petitor ille facile impetrauit.Percõtanti poſt hac,quid ita?quia is quidem,inquit, quũ homo frugi ſit,inopia rerum premitur:tu vero diues pleraq; de publico peculatus. Ageſilaum Xenophõ memorat ſolitum libenter amicis locupletandis operam dare,qui tamen opes atque diuitias minimi faceret. Sed quoniam omnibus corydalibus,vt inquitSimonides,criſtas enaſci neceſſe eſt.& quæuis Reipublicæ adminiſtratio inimicitias & diſsidia quædã affert,maxime de his quoque conſiderãdum videtur ei qui in Republica aliqua ratione verſetur. Ariſtides atque Themiſtocles vulgo laudantur,ſoliti quoties ſiue legati,ſeu imperatores publicitus mitterẽtur, priuatam ſimultatem & omnes inimicitiarum rationes in finibus agri Atheniẽſis deponere,reſumpturi ſi ita videretur,in reditu.Conſilium etiã Cretinæ Magnetis pleriſque vehemẽter probatur: cum inter ipſum atque Hermiam, honorũ quidem cupidum & animo promptum virũ, ſed exiguis fretum viribus, inimicitiæ acriter & contentioſe exercerentur ,extititMithridaticum bellum. Animaduerterat Cretinas ciuitatem eiuſcemodi bello ſalute periclitari : proinde iubet Hermiæ gubernandam ciuitatẽ ſuſciperet,eâq; ſalutariter vteretur:ſe enim

è medio summoturum,atque aliò profecturum iam destinasse:quód si alteras mallet suscipere partes,ciuitate ipse decederet, illi imperium &gubernacula Reipublicæ relinqueret: metuendum nanque summopere,ne ob ambitionem & intestinæ cōtētionis studia ciuitas ipsa funditus interiret. Accepit conditionem Hermias, & optione proposita Cretinam bellicosiorem professus, & magis idoneū cui salus rerum committeretur, acceptâque vxore & liberis ciuitate abiit. Quem Cretinas comiter atque humaniter prosecutus,iis opibus iuuit atq; ornauit, quas solum vertentibus,quàm domi obsessis, magis vsui futuras existimauit.porro ciuitatem,extremis iā periculis proximam,præter spē omniū fortissimè est tutatus.Etenim sic hæc exclamare,amo liberos, sed patriam magis amo,generosi ac celsi animi esse existimatur,cur non id ciuis facilimum dictu: odi illū atque malè afficere cupio, sed vehementer patriam amo?nolle enim eas inimicitias tollere, quibus etiā amicus sit periturus,immanis est nimirum & admodum feri. Quare præclarè Cato & Phocio, quorum neuter inimicitias animo concipiendas ducebat, si quid in gerenda Republica discreparet: quin pro suggesto,& in publicis certaminibus, hoc durus vterque & inexorabilis habitus est, quod præfractê nimis nusquā proclinandū cēsebat,vnde Reipublicæ cōmoda prodi pacto aliquo viderētur. Cæterum in rebus priuatis omni simultate longè abiecta,eorum ipsorum consuetudine comiter atque humaniter vtebantur, à quorum rationibus in Republica vehementissimè abhorrebant. & recte quidem,

nullus enim ciuis pro inimico habendus est, nisi is ciuitati & rei communi hostis sit atque eiuscemodi, qualis Aristio, & Nabis, & Catilina, tanquam morbus aliquis & vomica Reipublicæ natus. Porrò si qui alicubi dissonant atque discrepare videntur intensione laxationeque, hos amicè & placidè velut musicum ad modum atque concinnitatem oportet reducere: non si quis aliquatenus peccat, iracundè protinus hunc, duriter, atque per contumeliam adoriri: quin autore Homero mitius & moratius pertractare: Te scilicet equidem cæteros prudentia anteire arbitror. Item: Te certe scio meliorem ista oratione excogitare facilè posse. His & similibus est vtendum, vbi moderatè quippiam amicus egit dixitue, ne aut honores eorum molestè ipsi ferre videamur, aut rerum præclare ab ijs gestarum laudes parcè attingere. Hac ratione improbitatem aliquando detestantibus nobis, vbi vituperandi quippiam locus appareat, fides habebitur, vt iis, qui virtutis commendatione nunc decorem & dignitatem pro veritate exaggerare, nunc improbitatem vituperare videri possimus. Equidem à viro ciuili alienum minimè puto, in re honesta & iusta vel inimicis & aduersariis testimonio præsto esse, & in iudicio aduersus calumniatores eos tueri, & falsò obiecta refellere crimina, quæ scilicet ab reorum institutis & rationibus abhorrere penitus videantur. quod non multò antè à Nerone factitatẽ accepimus. Exercebantur miris modis inter ipsum atque Thrasean inimicitiæ: verum cuidam multa criminose iactanti atque Thrasean perperam iudicasse causam

suam aienti, obstitit Nero, tantumque abfuit vt criminibus de inimico contra veritatem assentiretur, vt exclamarit: Vtinam tam me Thraseas, diligat, quam iudex æquus & rectus est. E diuerso non parum ciuili rationi conducit, si amicū facinus quodpiam admittentem liberè increpes, præsertim si alicuius inimici quidem, sed paulò integriore vita hominis mentionem habeas, dicasque: At ille nō id patratum dictumue voluisset. Potes etiam per occasionem iis, quos â recta ratione viuendi vllibi videas aberrare, parentū virtutis summonere, vt Homerus: Næ parum sibi similem Tydeus natum progenuit. Et ad Scipionem Africanum Appius, cum in comitiis inter eos disceptaretur, quam inquit, Paule præ indignatione iraque ingemisceres, si filium tuum Censorem agentem sentires Philonico comite ad magistratum domo deduci, domum rursus eodem ipso consequente reduci. Iis rationibus tractata res, vt errantes corrigere, ita correctoribus ornamento esse atque laudi potest. Ciuili proinde animo Nestor Sophocleus lacessitus Aiacis, iurgiis, respondere videtur: Non incuso, inquiens, te qui recte agis, perperam loquens. Cato aduersatus erat Pompeio, Rempublicam cum Cæsare, vt aiebat, labefectanti atque ei impiè vim afferre conanti: At simul ad bellum deuētum est, idem iussit imperiū Pompeio omnino demādandum esse, subdēs, eundē posse magna mala ciere, qui & concita inhibere sciat. Enimuero vituperatio si mixta est cū laude, quæ ingenuitatem, non contumeliam videatur prætēdere, neque iram & propè furorem exuscitet, sed pœnitentum veluti

morſum indicat, leneid negotium eſt, & res obſequioſa videtur: è contrario maledicendi atque obiurgandi profuſa licētia, Rempublicam tuentibus, & principibus ciuitatis dedecori eſt. Proinde animaduertere licet quæ in Aeſchinem Demoſthenes, contrà quæ in eundem dixit Aeſchines, rurſus quænam Hyperides in Demadem ſcripta edidit: ea certe Solon aut Pericles, Lycurgus Lacedæmonius, Pittacúſve Lesbius nequaquam dixiſſet: quanquam etiam Demoſthenes eiuſcemodi maledicentia in accuſatoris, duntaxat atque forenſibus cauſis vtitur. Cæterum orationes Philippicæ omni omninò ſcurrili dicacitate carere videntur: quæ quidem res præterquam quòd omnem confundit curiam, forum atque cōciones perturbat, plus quoque maledictorum autoribus dedecoris ignominiæque afferre videtur, quàm iis in quos euomunt. Præclarè itaque Phocion, maledico & dicace quodā multa aduerſus eum cōcionē habentē iactante petulantiſsimè, intermiſſa oratione ſubſtitit, & curſū illū verborū inhibuit, donec vix aliquādo ille cōticuit: tum imperturbato animo Phociō pulpitum rurſus conſcendit, inde ſuperiorem orationē continenter proſecutus. De equeſtrib⁹, inquit, atq; pedeſtribus copiis iā audiſtis, reliquū eſt, vt de velitibus & leuis armaturæ milite diſſerā. Et quia pleriſq; id nō videtur toleratu facile, ꝑpterea quod leceſſentū petulātia opportunitate reſpōdendi haud incōmode ſæpenumero retūdi poſſe atq; refutari videtur, res ꝓinde verbo debet eſſe breuiſsima, ira excādeſcētiáque carere, lenitatem præferre, vt ioco atque lepide

lacessentem remordeas. Quemadmodũ enim emissa semel tela si in emissorem eadem reuehantur, soliditate quadam & robore eius qui prior petitus est, retorqueri videntur: ita virtute atque prudentia lacessiti & petiti, cauillum iniectum ad autorem ipsum redire videri potest. vt illud Epaminondæ in Callistratum, Oedipodi & Oresti parricidium Thebanis simul & Argiuis exprobrantem: Horum, inquit, patratores facinorum ciuitatibus nostris nos quidẽ exagitauimus, vos verò extorres & profugos excepistis. Antalcides Spartiata Atheniensi cuidã Lacedæmoniis exprobrãti, sæpe à Cephiso Attici agri monte depulsis: at Lacedæmonii, inquit, nunquã ab Eurota depulerũt Athenienses. Facetissimè Phociõ vociferanti Demadi, perdent te Athenienses si insanierint: te verò, respondit, si sani sint. Crassus orator, obiectanti Domitio, quòd muræna mortua, quam in piscina nutricaret, plorasset, occurrit excipiens: atqui tu tribus elatis vxoribus ne lachrymatus quidem es. Hæc & eiusmodi etiam ad vitam priuatam vsui esse possunt. Quamobrem de his hactenus. Cæterum sunt nonnulli ad Rempublicam capessendam sic animati, vt eam omnibus ex partibus amplexari velint, nihil omnino optimo ciui prætereundum existimantes, quod quidem aliqua ratione ad Rempublicam attineat, nec per eum standum, quo minus cuncta curanda diligenter suscipiantur: id quod Cato visus est sentire. Laudatur perinde Epaminondas, qui Thebis inuidiose atque comtemptim decretus Thelearchus non neglexit munus, inquiens non modo magistratu virum o-

ſtendi, verum etiam magiſtratum viro. Id itaque muneris amplitudine ipſe euexit, & clarum reddidit. Fiebat enim antehac parui, & penè pro nihilo habebatur, quòd angiportus & viam per vrbem ita curare neceſſe habebat, vt per cloacas & ſubterraneos riuulos purgamenta queque extergerent, & eiuſcemodi quiſquiliarũ illuuies. Nos ipſi quoque riſum forte mouemus prætereuntibus, & noſtram operam circa eiuſmodi munia verſari quotidie inviſentibus. Qua in re illud Antiſthenis memoria repetitum poteſt nobis nunc auxilium ferre. Admiratione quidam ſummopere teneri videbatur, quòd Antiſthenes ipſe per forum obſonii & ſalſamenti neſcio quid deferebat. Ad quem Antiſthenes: deſine, inquit, murari: mihi ipſi enim hæc, non aliis fero. Equidem è diuerſo hoc nomine me defendere poſſum ſiqui accuſant: ſi tranſennæ, in quã dimetiendæ, ſi calce lutoque ſubigendo, ſi comportandis lapillis ipſe impendere videor operam, & hiſce negotiolis modum ſtatuere, non hæc priuatim mihi conficio, ſed publico operi præſum, atque adeo ipſe patriæ operam & induſtriam do. Pleraque enim ſunt, quæ ſi tu tibi ipſi, aut per teipſum pertractes & agas, abiectus & ſordidus meritò exiſtimari poſsis: Hæc eadem ſi ciuitati publicitus exhibere videaris, non illiberalis & degener, ſed generoſus ciuis haberi queas. Magni eſt enim atque perſtrenui animi, vel paruulas ciuitatis res curandas ſuſcipere. Quidam Themiſtoclis illud magnificum eſſe putant & glorioſum, quorum ſententiæ Critolaus Peripateticus aſtipulari videtur. Iactaſſe enim Themiſtoclẽ

hæc verba accepimus: quemadmodum Salaminia & Paralos(ſic appellatæ naues Athenis) nõ ad quod libet opus, ſed omnino pro magnis & neceſſariis rebus ſolitæ erant è nauali produci, atque nauigationem aliquam inituræ deduci, ita ſua ipſius opera Rempublicam vti debere,non ad quæuis,ſed pro maximo & ampliſsimo quoque munere: hac lege ſcilicet qua rerum dominus Deus & mundi totius rex vtitur. Magnas enim res Deum attingere, paruas fortunæ committi,Euripides eſt autor. Equidẽ ambitionem nimiam & cupiditatem Theagenis parum probo: certauerat ille ſæpe,atque in publicis ludorum ſpectaculis Græciæ victor euaſerat, nec pugillari modò certamine,verum lucta & curſu. Is inuitatus ad cænam eam & epulum, quod de more heroum parentalibus exhiberi ſolebat, dum ſingulis conuiuis portio, quæcunque pro parte virili contingeret, ritè proponitur, ſe continere nequit, quin exurgens diſco certaret, perinde atque nulli id factitare ipſo præſente liceret.His artibus ad M. C C. corollas aggeſsit,quarum pleraſque paruo æſtimare haud iniuria poſsis. Itaque nihil intereſt, mea quidem ſententia, inter illum& hos qui ad cõmunem Reipublicæ partem ſe accinctos volunt,nẽpe qui ſui ſatietate multitudinem cito afficiunt, & pleriſque omnibus oneri atque moleſtiæ ſunt. Ad hæc ſi concupita adipiſcũtur, inuidiam concitant: ſin opinione falſi,& votis fruſtrati ſunt, facilè irridentur: & ſi quid curandum ſibi conficiendumque ſuſceperunt, incipientibus forte admirationem & laudem attulit idipſum,progredientibus in ſubſan-

nationem atque contemptum mutatur:& tale fit, cuiusmodi fuit illud Athenis. Metiochus in ore omnium erat vulgo iactantium: Metiochus ducit copias. Metiochus vias curat, Methiochus exercet panarium, Metiochus farinam tractat, Metiochus præest omnibus, Metiochus ergo lugebit. Amicus is erat Periclis, cuius florente tunc autoritate & opibus, ad inuidiam vſque atque faſtidium abuti ſolitus memoratur. Enimuero operam qui Reipublicæ dat, populo veluti amanti ita ſe exhibere debet, vt abſentis quandoque deſiderium ingens appareat. Id quod Scipionem Aphricanum ex induſtria factitaſſe legimus. Ab vrbe ſæpenumero ſecedebat, ruſticari perdiu ſolitus, vt & inuidiæ quicquã detraheret, & reſpirandi locum illis præſtaret, qui ſplendore virtutis eius & gloria rerũ geſtarum opprimi videbãtur. Timeſias quoque Clazomenius, vir cætera frugi, & ciuis haud ineptus, ea cupiditate tamen, vt cuncta ipſe per ſe agere atque curare appeteret, contraxerat inde odium ciuium: quod ipſum tantiſper latuit, dum tale quippiam vſu euenit: Carduelem auiculam tranſenna captam adepti ſunt quidem pueri: eorum vnus ita manu oppreſsit caput auiculæ, vt cerebellum excuteret addiderunt reliqui: vtinam ſic Timeſiæ caput excerebraſſes. Præteribat illac tum forte Timeſias, & verba excepit: nempe eum pueri ipſum eſſe non cognoſcebãt. Reputans rem ſecum diu, quorſum odia in ſe ciuium pertinerent, quandoquidem per paruulorum ora talia volitarent, facilè intellexit. Conuerſus domum rem omnem vxori narrat, atque

confestim collectis sarcinis, vxore comite recta vrbe profectus solum vertit: quippe qui sibi amplius in patria manendum nequaquam existimauit. Non huic rei videtur valde absimile, quod Themistocli Athenis accidisse fertur, qui tum ad ciues suos conuersus: Quid ô fortunati, inquit, beneficiis sæpe affecti defatigamini? Harum rerum aliis rectè quidam sunt vsi, aliis alii perperam videntur abusi. Claro autem ciui, & Reipublicæ principi, nulla ciuilis muneris pars videtur prætermittenda: quinconsilio omnibus, beneuolentia, diligentia, attendendum, & summa cura & studio singula vestiganda ne tanquam sacrum aliquod vas in naui sepositus, ciuitatis nouissimos casus, atque extremos vsus opperiri videri possit. Et quemadmodum rectores præfecti nauium, alia ipsi suis conficiunt manibus, per alios aliis velut instrumentis vtuntur, atque in puppi sedentes omnibus modum faciunt, siue circunferre quippiam, seu mutari, aliôue trásferri sit opus, vtuntur nautis, proretis, iussoribus: est quando nonnullos ad se accersunt, quibus scilicet clauum & gubernacula ipsa committant: Hoc pacto ciuem rem communem administrantem, omnia circunspicere, moderari omnibus decet: cedendo nonnunquam protempore, vt alij honores & ciuitatis munera capessant: vocando interdum ad hæc, quos idoneos ad res subeundas conspexerit, atque ciuiliter & amáter hortádo. Neque enim par est, vnum se quempiá, velle, qui munera omnia ciuitatis suis ipse concionibus, suis decretis, sua demum autoritate, suasione, consilio conficiat & absoluat.

πρωρεὺς, custos in prora, hoc est proreta.

Plerique

Plerique enim esse debent fide probitate, consilio, vsu rerum præstantes: quorum singulis munera singulis demandentur. Id quod Periclem vsurpasse accepimus. In expeditionibus foris opera potissimum & imperio Menippi vti solebat: Ephialtę artibus domi Areopagi senatum sensim deprimẽdo humiliorem effecit: Autore Charino bellum aduersus Megarenses vt decerneretur obtinuit.: Lampona vt coloniam Turis deduceret ipse curauit. Etenim autoritatis & virium in plures partes eiuscemodi distributio, non modò inualescentem inuidiam minuere decurtaréque solet, verumetiã vt quæ Reipublicæ vsui sunt, commodius peragantur, facile efficere videtur. Vt enim manus in digitos distributa, non idcirco imbecillior redditur, quin ad omnem vsum aptior propterea est & operis habilior artifex: sic ad gerendam Rempublicam, qui alios quoque munerum participes vult, efficacius is societate adductus opus absoluere potest. Qui vero inexplebili quadam cupiditate gloriæ & potentiæ studiorum vniuersam rem sibi arrogant, & commissam singulariter volunt, his plerunque præesse muneribus, atque modum exhibere coguntur, ad quæ ipsi nec natura idonei, nec exercitatione & vsu accommodati, & apti sunt: & vt Cleonem legimus ad copias ductitandas haud aptum fuisse, Philopœmenem ad rei naualis imperium, ad concionandum Annibalẽ: Quorum quidẽ errata nulla ratione excusari possunt: ad quos Euripideum illud aptè accommodari potest: Quum esses faber lignarius, rem ipsam lignariã minimè exercebas: quũ oratione ad persua-

dendum parum valeres, legationes inibas:quum in re familiári curanda inertia torperes. Rempublicã gubernare volebas:calculandi ratiocinãdique imperitissimus quum esses, Quæstorem agebas:imbecillus & senex, ductitandi copias & foris imperitãdi studio flagrabas. Atqui Pericles Cimonem in Republica administranda assumpsit socium, quandoquidem ipse rerum domi potiebatur, ille autem instructis nauibus bellum aduersus Barbaros gerebat:erat enim alter ad Rempublicam gubernandã aptior, ad bellicas res alter natura ipsa accommodatior. Laudatur subinde Eubolus Anaphlystius, qui autoritate,opinione,viribus, opibúsque maximè pollẽs,nihil quod ad bellum & imperium pertineret, vnquam curandum suscepit, ærario duntaxat locupletãdo pene se addixit,vnde vectigalia publicosque prouentus mirum in modum auxit, & rẽ communem apprime iis rationibus ampliorem effecit.Iphicrates verò meditando declamãdóque domi,plerisque audientibus,derisui habitus est. Nam etsi eloquens erat,benéque & apte orare sciebat, debuit tamen gloriam eam quærere, quæ Republi. pace & bello administranda comparari & gigni solet,cæterum eiuscemodi scholas & studia rhetoribus & sophistis concedere. Et quoniam natura id comparatum videtur vt suspiciones,atque querelæ facilè conflentur ad vulgus & multitudinem,contra hos potissimum quibus autoribus respublica gubernetur, & pleràque ab omni crimine atque factione summota, suspicionem tamen affetant, per coniurationem atque seditionem tractari:quo fit vt

ſoliditates & amicitiæ criminoſæ res videantur ac malè audiant: eas ob res inmicitiæ quidē reuera & aduerſus ciues diſsidia nequaquam mihi videntur ſuſcipienda. Negotiū Chij illius Onomademi, viri ſanè popularis, qui vt ſe autore ac duce aduerſa in ciuitate factio ſuperata & victa fuit, omnes aduerſarios eiiciēdos non cēſuit, vereri ſe inquiēs, ne aduerſæ factionis hominibus ad vnū ciuitate exactis, inter amicos diſsidia fieri inciperēt: quod mihi quidē abſurdum omnino atque cōſilij inops negotiū videtur. Proinde ſi quam aliquando rem, magnam vtique Reipublicæ ſalutarem vulgus ſuſpicari videtur, & propè formidabilē ducere, ob rem tum mihi futurum videbatur, non omnes veluti ex compoſito eidem aſtipulari ſentētiæ & idē ſentire videri: quin conſultò duobus tribuſve per diſsidij atque contētionis ſpeciem renitentibus, rem in diſceptationē adductam bellè & leniter in cōmune tractari: ad extremum hos ipſos qui contradicerent, velut melioribus rationibus ſuperatos, priore deductos ſentētia manus dare. Hac via facilè allicias vulgus, & tāquā vtilitatis communis habita ratione perſuaſum quocūque velis inducas. In paruis autē rebus, quæ non magnopere ſummā Reipubl. cōtingere vidētur, nō erit ab re, ex ſentētia animi ciues, atq; adeo amicos, inter ſe certare, explicatā ſingulis, nullibi omnino diſsimulatā ſententiā afferentibus. Hinc maximis in rebus populus inducetur, principibus ciuitatis ſententias ſuas dicentibus fidem habere, perſuaſus ſanè ſingulos ſuos fretos conſilio ſaluti Reipublicæ rectè proſpicere, non omnes ex compoſito conſpi-

rasse. Sanè vir optimus,& ciuilis,nunquam non natura ciuitati & multitudini præest,ea lege qua dux inter apes existit: quod eum qui Rempublicam administrat animaduertere in primis oportet. Quos verò vulgo appellant magistratus,& quos decernũt honores,his equidem sæpe ac nimis studendũ haud existimo: neque enim aut pulchrum, aut populare videtur,ambitiose potentiam affectari: vt è diuerso ciuile non est,honores publicè & de more decretos repudiare : & vocantis munera patriæ detrectare: quandoquidem ciuis boni esse vidẽtur, quodcũque patriæ munus rite delatũ admittere, & id pro virili parte curare,etiãsi humilius videatur,quàm eius existimationi cui demãdatur,conueniat. Quin hoc nomine maximè suscipi debet,atque paulò splẽdidius geri:Par enim est,vt qui magnis honoribus decorati sunt,ab iis minora munera vicissim ornẽtur. Verum in adipiscendis primis & maximis magistratibus,vt sunt Athenis Prætores,Rhodi Prytanes,apud nos Bœotiæ principatus, cedendum aliquando est, & nonnihil alicubi per modestiam remittẽdum,inferioribus autem honoribus maiestas & splendor quidam studiose adiiciendus,ne pari ratione aut in hisce contemni facilè posse,aut in illis inuidiam nobis ipsi facere videamur. Ingrediẽtem verò subeũtémque quemuis magistratum, illa versare in primis animo, atque adeo explicata habere oportet, quæ Periclem accepimus solitum seipsum dũm vestẽ indueret,submonere:Attẽde Pericles,liberi sunt quos ipse regis,Greci sunt ciues Athenienses. Super hæc id quoque haud absurde videtur adiiciendum:

Regeris ipſe, qui ciuitati præfectus es, Proconſulibus vicariis Cæſaris ſubditæ:*non hi lonchæ ſunt campi, non antiquæ Sardis, non illa Lydorum potentia, expeditiore tibi veſte vtendum eſt, atque de prætorio ad tribunal & forum ſpectandum, non redimiculis capitis, non coronæ tibi eſt magnopere tribuendum, qui alios vides capiti imminere tuo. Hiſtriones tibi ſunt imitandi, qui actioni atque certamini afferunt nonnihil ex ſe: affectus, inquam, exprimendis moribus atque venuſtatem agendi, cæterum dictanti ſuggerentique verba Poëtæ ſedulo obſequũtur, nihil numeri, nihil modi omnino trãſgreſsi. Hac via tibi finibus ab iis præſcriptis ac traditis qui rerum ſunt domini, non eſt excedendum quando exceſſus eiuſmodi non ſibila & riſum affert ſed pleriſque velut ſæuiſsimus aſtitit tortor, & ſecurim è collo adiecit: id quod Pardalæ noſtro accidiſſe ſcimus, præfinitos tranſgreſſo terminos. Alius in inſulam deportatus, factus eſt, vt inquit Solon, Pheleandrius, Sicinitâue pro Athenienſe, genitale ſolum coactus vertere. Pueros quum videmus parẽtum ſibi connitti induere calceos, ſeu corollas accommodare capiti, rem riſu & ioco excipimus: Principes veró ciuitatum, qui inepte nimis ac ſtultè res à maioribus egregiè geſtas commemorantes, hæc ciuibus ſuis vt imitentur iubent, excitare animos illi quidẽ conantur, verum ridiculè id tẽtare deprehenduntur: quandoquidem ea præcipiunt, quæ præſenti ſtatui rerum nulla ratione congruere poſsint. Meritò itaque irridẽtur ab omnibus & contemptui ſunt. Nam pleraque adhuc extant ex factis antiquæ

*οὐ ταῦτα λόγχαι πεδία. *id eſt nõ hi ſunt lãceæ cãpi.*

Græciæ, quæ temporibus hisce aut incommode in vsum venire queant, quibusque ætatis homines nostræ bene institui confirmariq; possint. Etenim ei qui Athenis pro suggesto orationem habeat, nō absurde commemorādum illud suggerendumque videri potest. non quibus rationibus bella suscepta & gesta profligata sint, sed qua clementia simul &
Amnestia sapientia Amnestia illa omnium consensu decreta sit, hoc est iniuriarum offensionúmve (quæ triginta viris Remp. occupantibus vltro citroque illatæ acceptæq; essent) obliuio. Referri etiam illud potest, quæ sit mulcta irrogata Phrynico, quòd tragœdiam recitasset, qua Mileti contineretur excidium: ad hęc decreta pompa, quam ciues coronati egerunt, accepto nuntio, Thebas opidum dirutum antea, & prorsus collapsum, instaurari & refici â Casandro cœptum, quódque renuntiato Athenis ad mille quingētos Argiuos interemptos, qui Lacedæmoniorum fauerēt partibus, habito senatu, purificatorium poculum circunferri per Curiam decretum est. Denique quum per singulas domos exigenda vestigaretur pecunia, eius domus cōsultò prætęrita est, qui modò vxorem duxisset. Hęc nunc quoque sectari licet, atque studere his artibus ad maiorum instituta & mores proximè accedere: cæterum Marathona, Enrymedontem, Plateas, & superiorum exempla tēporum, quæ vulgus omnino tumoris & inertis inflationis atque fremitus implere solet, prætermittēda, & ad scholas sophistarum reiicienda videntur. Debet præterea pro se quisque insontē, & crimine omni vacantem patriam principibus ac dominis re-

rum repræsentare, nec minore cura & studio amicitiã alicuius præpotẽtis rectè comparare, qua velut saburra firmiter constitutus, eiusq; virtute innixus, certo patriæ præsidio sit: præsertim quando Romani Principes ciuili quodã studio, & innata quadam humanitate non inuiti optimè de amicis mereri volũt, beneficentiæ atque benignitati nati. Hac ratione fructus percipi possunt vberrimi, cuiusmodi Polybius & Panætius reportauit: quorũ vterque beneuolẽtia & cõsuetudine Scipionis maximo opere patriam adiuuit, & ingenti felicitate affecit. Id Cæsar Augustus magnificè præ se tulit. Alexandria expugnata victor ingressurus vrbẽ, amici cuiusdã ciuis Alexandrini manũ prehendit, atque cũ eo honoris ergò familiariter confabulando introiit. Timẽtibus reliquis ciuibus, ne in direptionem militi darẽtur, próque eo pestem huiusmodi suppliciter deprecãtibus, parcere se inquit Augustus illis, & omne ius belli libenter condonare, cum vrbis magnitudinem miseratum, tum verò conditoris Alexandri habita ratione, ad extremum, in gratiam illius amici familiarîsque sui. Num cum eiuscemodi gratia pecuniosissimi quique magistratus, atque locupletissimi quique prouinciarum Proconsulatus conferri possunt? quibus plerique omnes adipiscendis ad aliena vestibula, re familiari neglecta, consenuisse videntur. An illud Euripideum mutãdum, & in hãc est sententiam conuertendum? Si vlli est rei inuigilandum, si domus aliorum frequentissime adeundę, si subditum se quispiam cõsuetudini principũ vult, iuuandæ decorandæque patriæ gratia hæc facere

pulcherrimumest, cæteris in rebus iustæ honestæq; amicitiæ tuendæ & amplectendæ. Quòd si patriam quisque pro virili parte obsequẽtem dominis exhibere videtur teneri, non tamen eam idcirco seruitu ti penitus obstringere, & abiectę humilitati obnoxiã efficere debet, neq; crure altero obligato, collũ pręterea vinculis est submittendũ. Plerique enĩ simul parua ac magna, nullo rerum discrimine, nullo delectu omnino habito ad dominos referentes, probrosam patriæ ipsi astruere seruitutem vidẽtur, vel potius labefactare, & veluti succesibus crebris euertere, quandoquidem eã paulatim meticulosam & penitus consternatam reddunt, & rebus omnibus irritam atque inopem faciunt. Etenim quemadmodum qui nisi adhibito medico consuetudine quadã adducti nec cœnare, nec lauare, nec aliud quicquã per se agere sciunt, ij ne valetudine quidem prospera sponte naturaque data frui audẽt: ita qui cuicunque Reipub. decernende, cuicunque cœtui habendo, omni simul administrationi censuram atque iudicium principis afferendum putant, ij dominis sese & patriæ reliquam libertatem amplius quàm ipsi principes velint, subiiciunt. Qua in re cõtentiosorũ ambitio, atque vehemẽs & immoderata honorũ cupido potissimum in causa est: aut enim humiliores oppressos volunt, quoad ciuitate coacti relicta profugi abeãt, aut mutuis inter se ipsi concertaminibus inflammati, indigne ferentes sicubi succumbere atque post putari videãtur, principes ipsos ad res omnes adducunt, vnde senatus, iudicia, populus, magistratus omnis, & Reipu. species funditus euer-

titur. At verò qui rectè in ciuitatibus excellere volunt, inferiores iis ciues æquitate, facilitate, beneficentia allicere debent, potentiores obsequio, comitate, modestia lenire: omnes denique bonis rationibus pacatos atque consentientes retinere in ciuitate, vt id quod maximè cupiunt, rebus omnibus transigendis præesse meritò possint, hac ciuili ratione & via vsi, tanquam medela abdita quapiam & arcana aduersus omnes qui possint in ciuitatibus nasci morbos, vt beneficio atque commodo Reip. quibusdam aliquando cedere, quàm pertinaciter & obnixe damno & incommodo rei familiaris peruincere atque obtinere præoptandum censeant, aliorum vnumquemque precando, & singulos condocefaciendo, quàm perniciosa sit res ciuitatibus, pertinax atque obstinata contentio. Nunc verò nonnulli veriti ne ciuitas tribulibus vicinis atque collegis cum honore ac bona gratia domi cedere videantur, coguntur postea ad rhetorum ostia atque pragmaticorum in manus haud paruo damno atque dedecore, disceptationes inde exortas deferre. Medici quidem morbos quos euellere penitus nequeunt, extrinsecus diuertendos ad coporis superficiem putant. Principes autem ciuitatum, si pacatam omnino ciuitatem & perturbationibus vacuã tueri consernareq́ue haud possunt, in ea ipsa ciuitate supprimere atque abdere debent, & è Repu. curandum suscipere quicquid turbulenti & morbidi, quicquid seditiosi inesse compererint, non foris vocare & exteris palàm facere, ne medico alieno & aduectitiis medicamentis in re tam secreta Respub.

indigere videri posit. Voluntas enim atque propositum ciuilis viri eiuscemodi optandum est, vt ciuitatis securitatem, & rerum tranquillitatem omniũ expetat & amplexetur, perturbationem omnem, & gloriæ inanis ad insaniam vsque cupiditatem omnibus viribus fugiat & declinet: verum si quæ aduersæ res & dubiæ accidant, præsenti animo adsit, intrepida fiducia roboreq́ue munitus. Quæ animi affectio facilè illos solet subire, qui pro patria hostibus repugnare, atque ad res difficiles & tempora dubia reniti & dimicare alacres inducuntur. Cauẽdumque nobis summopere est, & in primis optandum, ne ipsi nobis tempestatem aliquam concitemus, & malorum nostrorum autores & principes simus: verum si quo casu aduersitas irruperit, vlla nobis arte ab officio discedendum non erit, neque periculosè ciuitas commouẽda, cui periclitanti atque labanti omnibus rationibus suppetias ferre debemus, & quam opera, studio, industria, fide nostra maximis tempestatibus fluctibusque iactatam, velut sacra ancora sistere & fimare: quæ tempestates Pergamenis olim Nerone, Rhodiis nuper Domitiano, Thessalis antehac Augusto imperatore acciderũt, qui viuũ Petreiũ cremauerũt. Hoc in loco profectò virũ optimũ atq; egregiũ ciuem nequaquã cõspicarere vel silentio casum prætereuntem, vel sibi extimescentẽ, vel denique se instanti periculo eximentẽ, crimen atque facinus in alios tranferendo, quin hunc ipsum nauigationem primum omnium obeuntẽ, legationis onus suscipientem, dicentéque ingenti fiducia illa: En patratores sceleris assumus,

auerte peste Apollo. Neque hæc modo, verum etsi omnino facinoris expers ipse sit, paratus tamen accedat, vt vnus pro omnibus, si in vsum veniat pœnas luat, molem eiusmodi magno ac forti animo suscepturus: præclarum mehercles facinus, & quod sæpenumero vnius viri virtute, vnica præsentia animi, concitam iram retundere, vlciscendi, & pœnas sumẽdi, flagrantẽ cupiditatẽ restinguere, denique acerbitatem atque formidinem omnem fugare deiicereque potuerũt. Eiusmodi vsu euenisse accepimus Buli & Sperchi Lacedæmoniis à rege Persarum. Simili retione affectum Pompeiũ legimus defectionis pœnas à Mamertinis exposcere, atque omnino sumere animatum. Astitit Stheno ille, & libera remissaq; fronte verba fecit: non æquè nec iustè constituturum Pompeiũ, si vnius ob noxã plerosq; insontes dãnandos capitis velit, se vnum esse qui ciuitatem ad defectionem erexit, amicis quidem persuadẽdo, inimicis verò vim afferẽdo. His ita affecit Põpeium, vt & ciuitati parendo, & Sthenonẽ humaniter comiterq; habendo facilè induxerit animum. At hospes quidam Syllæ, virtute quidẽ ille simili vsus est, sed non Põpeio similẽ Syllã adeptus, fortiter atq; ingenuè mortẽ obiit. Prænetũ enim oppidũ Sylla quũ vi cepisset, ciuesq; ad vnũ necãdos cõstituisset, vnũ illũ q hospes eius fuerat, hospitii nomine exẽptũ voluit: ille cõtrà, nolo inquit occisori patriæ salutis acceptæ gratiam habere, simulq; ciuiũ se turbæ inimisit, & vnà cũ reliquis trucidatus est. Verum eiusmodi casus deprecari maximè deuouereque meliora sperãtẽ oportet: persanctè autẽ perque religiosè feceris,

ſi quoſcunque magiſtratus publicè geras, honore venerationeq́ue ſumma geras. Honos verò magiſtratibus ille in primis habendus eſt, concordia atque conſenſu collegarum, & quidem multò amplior, quàm qui impoſitione corone atque purpura & auro contexta veſte comparatur. Proinde qui eadem feciſſe ſtipendia, & eadem militiam iniiſſe, demum iiſdem inoleuiſſe temporibus, amicitiæ hæc idonea ſatis initia eſſe putant, ſocietatem verò magiſtratus atque imperij, tanquam inimicitiarum atque diſsidii cauſas horrent atque aduerſantur, iis id eueniat omnino neceſſe eſt, vt vnum è tribus malis effugere nequeant: aut enim collegam parem ſibi, aut meliorem, aut inferiorem neceſſariò exiſtimabunt. Si parem: per factionem diſſentire ab eo incipient, ne cedere videantur: ſi præſtantiorem, inuidia & liuore flagrabunt: ſi inferiorem, contennent: quandoquidem diuerſa omnino ratione, præſtantioribus morem gerere, inferiores ornare, paribus honorẽ habere deberent, cæteros amplecti beneuolè, atque omnibus amicitiæ proſequi officiis. non enim per menſam & inter procula, nec in veſtibulis ipſis ſocietatem eiuſmodi inuenerunt, ſed communi ciuitatis conſulto, & publica ſuffragatione. Quo fit vt beneuolentiam hanc decernente patria, veluti ius quoddam hæreditarium mutua charitate complexos perpetuò ſeruare atque tueri oporteat. Hinc Romæ Scipio male dicitur audiſſe: in dedicatione nanque ædis Herculis, epulũ quũ ſplẽdidè & opiparè apparaſſet, amicos inuitauit omnes, collegam duntaxat Mumium præteriit. Etenim quã-

uis non inter se cæteris rebus videbantur amare, par erat tamen societatis atque collegii comiter & honorefice rationem habere. Si Scipioni itaque, viro certe cætera admirabili, comitatis parumper prætermissum officium fastus & superbiæ notam inurere visum est, quibus quæso artibus modestus quisquam alius & frugi homo haberi possit, qui existimationi collegæ per inuidiam detrahat, qui alicubi aberrēti per maleuolentiā insultet, qui factis præclarè gestis per æmulationē obtrectet, vel denique inde laudem benefactorum per ambitionem extorquēs, sibiipsi postea per impudentiam arroget & adscribat? Equidem commemini iuuenem me quodam adhibito altero socio, legatum ad Proconsulem decreto publico institutum, socium veró casu quodam restitisse, neque legationis munus ad exitum vsque prosecutum, me functum officio, & quæ publico nomine curanda susceperam, ex sententia confecisse, domum regresso, ac legationis iam absolutæ rationem publicè relaturo mihi patrem secretò iussisse, ne dicerem: accessi, dixi, feci, sed comprehensó collega, accessimus, diximus, fecimus, haud secus atque si rebus omnibus ipse quoque interfuisset, & operam mecum presens conficiendis negotiis impendisset: hac enim ratione nihil non modesté atque humaniter fieri, nec modó haud inuidiosè rem totam tractari, verumetiam nihil de existimatione inde atque gloria detrahi. Hinc factum plerumque, & â præstantissimis & maximis vsurpatum est viris, vt rebus præclarè ab se & prosperè gestis, sortem fortunamque impartire opor-

tere censuerint. Sic Timoleo postquam tyrãnos Siculos deiecit ac sustulit, Fortunæ condidit templũ quàm magnificentissimè. Sic Pytho admirantibus eum Atheniensibus, & honore ac laude prosequentibus, quòd Cottyn interemisset: Diis, inquit, habenda est gratia, quibus autoribus patratum facinus egregie est, manu duntaxat, & opera mea commodato accepta. Iam verò Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmanti cuidam, propterea Spartam saluam & incolumen esse, quòd regibus vteretur imperandi gnaris: Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente. quanquam re vera ex altero alterum fit, atque vtrunque immutatim se continet. Proinde plurimorum hæc fertur sententia, id maximè ad disciplinam ciuilem instituendam attinere, vt principibus ciuitatis & Rempublicam rectè administrantibus, ciues quoque bene moratos & temperatos exhibeas. Plures enim vbique inueniri qui regantur quàm qui regunt. Rectoribus item Rempublicam administrandi, parui definitique tẽporis potestatem dari, hos verò qui in ciuitate versantur, per omnem fermè vitam regendos exhiberi. Pulcherrimum itaque & vtilissimum institutum ciuilis disciplinæ hoc est, vt principibus magistratibusque quisque obtemperet, etiamsi opibus ac natalibus inferiores esse aliquatenus videantur. Indignum certe & vehemẽter absurdum negotium, tragœdiarum principem Theodorũ, Polumve histrionem aliquem mercenarium humili quandoque oratione affari, propterea quòd diadema & sceptrum gestat, in gubernanda verò Republica, atque rebus

non confictis sed veris, magistratum idcirco à diuite quopiã & potente contemni & parui fieri, quòd priuatis non valet opibus, etiamsi rerum angustia & difficultate laborare videatur. Nempe hoc nomine dum existimationi magistratus per contumeliam & contemptum detrahitur, Reipub. ipsius dignitas deiici ac premi videtur, quandoquidem pro se quisque maximè ipsam auctam & ornatam velle tenetur & debet, eique suam ipsius gloriam, suam existimationem adiicere. In Sparta Ephoris cedere reges debebãt, & si quis è reliquis ciuibus publicitus vocabatur, non cessim is neque ociosè, sed cursim atque perpropere accedebat per forum, parendi ciuitati studium præ se ferens, honoreque se in eo affici ratus, quòd imperio ciuitatis obtemperare alacer videretur. At verò sunt alii, insolẽtes profectò & prorsus agrestes & inciuiles, qui tanquam inde sibi nomen atque potentiam vendicent, in publicis certaminibus ad ostentationem vsque ludorum magistros contemnunt, & contumelia consultò afficiunt. In Dionysiis pomparum principes & doctores obiurgant, prætores rident atque sugillãt, & pręfectis Gymnicorũ ludorũ imponunt, stulti sanè, qui intelligere nequeũt, honorare quàm honorari quid præstet, quã sæpenumero gloriosius & honorificẽtius sit. Maius enim ornamentũ & decus affert homini præpotenti in ciuitate, si magistratũ ipse deducit, ac ei se comitẽ adhibet, quã si ipse cõtra deducatur à magistratu: imò hoc inuidiã parit, illud solidã arguit gloriã, vt quę à beneuolẽtia honorem habẽtiũ proficiscitur, preterquã quod etiam ciuitati

ipsi dignitatem addit & decus. Pulchrum profectò spectaculum,& iocundum,si prior is ad vestibulum prætorij prætorem salute impertiat, atque eum amplexus spatiando per vrbem deambulet. Ciuile quoq; illud populareve, maledictũ aliquod per irã prolatum æquo excipere animo, & non ægerrime ferre,& vel illud Diomedis per occasionem subdere: Laus hinc & honos sequetur. vel illud Demosthenis: At non modò Demosthenes est, sed initiorum moderator, sed pompæ agendæ princeps, sed coronatus de more. Itaque vlciscendi cupido in aliud est tempus reiicienda, vt alterutrum certè vsu veniat. nam aut posteaquam magistratu perfunctus fuerit, commodius iniuriam vlcisci poterimus, aut si intermissione persequendæ inuiriæ ira interea leniatur, lucro id deputabimus. Quòd si de cõmodis Reipublicæ agatur, omni tum studio, opera, cura, fide, & diligentia rei communi prospiciendũ erit,& aduersus quemuis magistratum solertissmè contendendum. Et si fortè ij, quibus Reipublicæ gubernacula tradita sunt, ea vrbanitate, modestia, prudentia videantur, vt facilè & sine contentione quæ pro commodo Reipublicæ dicantur excipiant, eos horum quibus sit opus admonitos & planè edoctos oportet, quibus teipsum ita pollicitum velis atque depromptum, vt tua rebus agendis opera vti queant: verum si quam his subesse segnitiem & cunctationem intelligas, vel improbitatem & fraudem suspiceris, oratiòne tum, stůdio, opera sedulo Reipublicæ adsis necesse est. Reliquos quoque ciues quibus fortè res non vsquequaque perspecta est,

eſt, periculi admonitcs imminentis oportet: nec vlla arte eſt: negligendũ, nec ciuitatis iura ac ſalus prodenda per ſpeciem, ſcilicet nõ decere priuatum ciuem principum & magiſtratum gerentium res & munus paulò curioſius diſquirere & ſcrutari, & hoc nomine adminiſtrationem aliis rite traditam ad ſe conari transferre. Parum hęc valere, nullum obtinere locum omnino debent, vbi de ſalute rerum & Reipublicæ cõmodis agitur. Pulcherrimo enim iure, cum nunquam non recte agenti, atque ciuitatis ſaluti & commodis præclare proſpicienti primæ Reipublicæ haud iniuria deferuntur. Fuiſſe refert Xenophon in exercitu quendam, non imperatorem quidem, non ducem, non præfectum, ſed prudentia, virtute, cõſilio, magnitudine animi facilè principẽ, qui talis extitit, vt Græcos perſeruarit. Philopœmenes quoque inter res præclarè à ſe geſtas, illo maximè facinore claruit, quòd quum Agis Lacedæmoniorum rex copias ad Meſſenam oppidum admouiſſet, & Achiuorum dux reformidans cõgreſſum ſuppetias ire recuſaret, ipſe iniuſſu imperatoris ſtrenuis quibuſque voluntariis acceptis, atque in aciem directis, hoſtes irrupit, & ciuitatem ſalute periclitantem hac via metu atque periculo liberauit. Non tamen pro quibuſuis exiguis ſcilicet & parui momenti rebus nouitati ſtudendum eſt, & ordo ac modus rerum omnium perturbandus, ſed aut pro neceſſariis, & quæ dilationem ſine pernicie ferre non poſsint, quale Philopœmenis fuit negotium: aut pro rebus illuſtribus & præclaris, cuiuſmodi fuit Epaminondę. Is enim contra legẽ definito ſibi imperio

tempori quadrimestre spatium addidit, ingressusq; Laconicam res Messenæ confecit. His rationibus extraordinariè innouandum aliquid est, vt vel necessitatis prætextu, si quà occurrendum erit vituperationi atque querelis, accusationem deprecari possis, vel magnitudine atque decore facinoris inceptũ commode compensare. Celebratur vbique gẽtium Iasonis illa Thessalorum tyranni sententia, quàm vsurpasse in eos solitus traditur, quibus vllam molestiã aut vim intulisset: Qui magnis in rebus iustitię se cultorem haberi vult, eum ius aliquando in paruis violare necesse esse. Quanquam eiusmodi verba e uestigió intelligi possunt præpotentis cuiuspiam esse, cupiditate & vi, non ratione & lege res administrare volentis. Hoc verò rectè ciuile præceptum est, parua plerunque quibusdam ratione concedenda esse, vt & maioribus resistere abstinerève posis, & hos qui ad peccandum pauló petulãtius propensi videntur, facile coerceas & retardes. Is enim morosum atque prorsus difficilem populum efficere solet, qui gubernacula Reipublicæ tenens, nimium in omni re se & vehementer seuerum, asperum, atq; inexorabilem exhibet, nemini vnquam cedẽs, nihil vlli cõdonans. Assuefacit nimirum is & inducit populum, vt pertinaciter atque contentiose renitatur atque repugnet. Enimuero laxandus est aliquando, vt aiunt, pes, & fluctibus obsequendum, quãdo prę sertim magna ventorum ac ingens vis, nunc properè obsecundantium, nunc reflantium: & cum lepidè atque scitè alludendum assentiendumque deorum solennibus ludis atque spectaculis celebrãdis, tum

veró disimulandum, atque consulto nonnihil prætereũdum, tanquam nec videris quicquam, nec audiueris: id quod domi plerunque puerorum errata de industria non obseruantes, quasi nesciamus intelligamusve, factitare solemus. Hinc maximè obiurgandi castigandique acrimonia & loquendi libertas, non velut medicamentum identidem vsurpatum, seu vetus atque abolitum, próque eo parum efficax parúmque potens, sed vt vigens raritate ac fidem faciẽs, hos qui maiora grauiorâque commeriti sunt, vehementius taxat, atque acrius mordere & pungere potest. Alexander sororem cum quodã honesta iuuene forma consuescere quum accepisset, haud rem grauatè tulisse fertur, dixisseque, concedendum aliquatenus illi quoque esse, regno vt fruatur: quanquam non rectè, neque pro dignitate & officio videtur eiuscemodi factis concedere, quẽ minime oportuit petulantium & perniciem regni voluptati habendam existimare. Porrò vir ciuilis nequaquam pro viribus populo permittẽdum censebit, vt in ciues per contumeliam sæuiat, aliena bona diripiat, publica peculetur, vel perperam disipet: suadendo potius, condocefaciendo, terrendo denique petulantiæ omni atque libidini repugnabit. Quales cupiditates ac pestes Cleon & pauit & auxit, aculeatumque fucum, vt inquit Plato, in ciuitatem inuexit. Quòd si vulgus aliquando vetus aliquod & patrium festum vel Dei solenne pretendens, spectationem largitionémve aliquam non admodum sumptuosam, & benignitatem haud absurdam videtur expetere, licet ei tum

per magiſtratus & principes ciuitatis commoditate hac iocunditatéque frui. Pleraque enim eiuſmodi rebus à Pericle aut Demetrio principe geſtis ineſſe comperiuntur. Cimon quoque traditur deambulacris ſpatioſis platanis ordine conſitis atque in verſum dilatis forum variè exornaſſe. Catonem itē accepimus, vt populum Romanum auimaduertit ad mutationem Reipublicæ pernicioſe propenſiorem, Catilina rebus nouis ſtudēte, & Caio Cæſare variis ſtimulāte artibus, retuliſſe in ſenatu, perſuaſiſſeq́;, vt largitio decerneretur, quæ inopia & anguſtia rerum laborātibus diſtributim exhiberetur: hoc nomine tumultum ſedatum, hac via ſeditionis ſuppreſſa ſemina, atque turbulentorum ciuium inhibitum impetum. Etenim quēadmodum medici eſt, magna ex parte corruptiore ſanguine diminuto, parum ægroto deinceps innocui & ſalubris cibi afferre: ſic vir ciuilis & Reipublicæ princeps, dempta prius ignominia, damnóve ciuitatis ſummoto, leui deinde gratia & humanitate quaſcunque moleſtias & querelas leniet atque ſolabitur. Erit quandoque ob rē, quod populum intelligas nimio flagitare ſtudio, id aliorſum traducere, quod Demadem feciſſe accepimus. Ei Quæſtorem agenti, & prouentus ciuitatis curanti, Athenienſes niſi ſunt ſtudio quodam inducti, auxiliares triremes iis velle mittere, qui modò ab Alexādro deſciuerāt. Iubētibus itaque pecunias depromeret, & ſine mora repræſentaret: Sūt, inquit, vobis viri Athenienſes paratæ pecuniæ, quas equidem in congiis depoſueram, quo ſinguli dimidium mnæ acciperetis. Verum ſi ad iſta mauultis ero-

gari eas, per me liceat vestris abutamini, & ad quæ complacitum est impendatis. Hac arte populi substitit impetus: & ne distributione illa fraudaretur, expeditionem posthabuit, & in Alexandrum nihil commeruit. Pleraque enim incommoda nõ recta excutiendi via amoliri atque depellere possis, vt ad ea propulsanda insinuatione & ambiundi artificio opus sit. Qua ratione vsum Phocionem accepimus: Iussus enim copias in Bœotiam ducere, quę tum expeditio non ei è Republica fieri videbatur, edixit, vt qui ex ephebis ad sexagesimum annum in ciuitate essent, ipsum continuò sequerentur. Reclamãtibus verò senioribus, & ætatẽ excusantibus, nihil inquit absurdi edicto cõtineri suo: siquidem ipse octoginta natus annos copias ductitans vnà profecturus esset. Hac ratione vulgi studia retundere poteris, si quando legationem videris importunè flagitari, eiusmodi decernendo, qui ad munus obeundum parum tibi idonei videãtur, eásque sarcinas ac vasa deferant iubendo, quæ impedimento magis atq; deornamento proficiscentibus, quàm vel decori vel vsui omnino futura sint. adhæc te ipsũ vnà peregrè profecturum pollicebere, modò quæ cõstituisses in expedito sint. Maximè verò omnium eos huc puto trahendos, & iis id quicquid est negotij committendũ, qui suis inducti studiis harum rerum autores hortatorésque potissimum videbantur existere, qui si munus recusent, rem totam, cuius se autores voluerunt, ipsi destruant: sin suscipiãt, laboribus difficultatibusque quoquò versus impliciti suæ ipsorum dementiæ & temeritatis pœnas primi omnium luãt.

Quòd si quod opus ingens ac vtile curandum proponitur, ad quod conficiendum opera & diligentia multa opus sit, hic annitendum est, vt optimos amicorum tuorum, quibus rem perpetrãdam committas, deligas, vel ex idoneis omnino eos desumas, qui facilitate atque mansuetudine maximè præstent: vt qui non per contentionem sibi inuicem refragãdo, sed consentientes atque concordes negotium sunt absoluturi, nempe prudentia sine studio æmulationis adhibita. Quinetiã tuam ipsius naturam expertus, si quid offeratur agendum, ad quod efficiẽdum alios te magis idoneos futuros intelligas, illis vt qui plus valituri, & rem commodius tractaturi sint, administrationem & munus committes. Quam viã Diomedem secutum accepimus, qui castra hostium exploratum quum mitteretur, posthabitis fortioribus eum sibi delegit socium, qui prudẽtia maximè præstaret. Natura enim comparatum videtur, vt inter eos æmulatio contentiosa non innascatur, qui diuersa virtute, diuersis viribus, non eodem studij genere, operã rei cuipiam dant, ac eam disparibus quidem artibus, verum pari diligentia voluntatéque curant. Quòd si fortè causam dicturus, seu legationem initurus, tu teipsum ad dicendum intelligas parum idoneum, virum dicendi peritum adiutorem tibi sociũmque muneris desumere debes, vt Pelopidas Epaminondam. Sin ad alliciendum oratione populum parum es natus, & à gratificandi ratione alienatior, lepidum aliquem atque obsequiosum delige tibi vt Callicratidam facere solitum legimus. Si verò ad labores tolerandos imbecilli tu

tes inefficacique corpore, induſtrium accipe & robuſtum, vt quondam Lamachum Nicias. His artibus Gerionem admirandum accepimus: qui enim multa crura, pleraſque manus oculóſque habere dicebatur, vnico cũcta animo conſilióque adminiſtrabat. Itaque Reipublicæ gubernatores nõ modò ad vſum ciuitatis opes & corpora conferre debent: verum quoque fortunas, vires, vniuerſas copias, concordibus atque conſentientibus animis contribuere, vt pro ſe quiſque eandem rem quibus poſsit & ſciat, curando excellat: non quemadmodum Argonautæ relicto Hercule coacti poſtea ſunt muliebri ductu veneficiis & incantationibus ſeſe ſaluos facere, & aureum vellus furari. Neque templum intrare volentibus, foris eſt aurum omittendum, & ferrum nequicquam introferendum: & quoniam iuris dicendi tribunal velut commune omnibus templum patet, Iouis conſiliarij & Themidis iudiciorum præſidis domicilium, eueſtigio quenque inde mouere oportet morbum auaritiæ: omnémque comparandarum diuitiarum ſolicitudinem tanquam ferrum ferrugine obſitum, ab animo amolitum, ad mercaturam & nundinas atque fœneratores & caupones reiicere, & ſeipſum aliorſum vertere ad recta munera expeditum, admonitum prius & pro comperto habentem eius ſemper corruptam futuram rationem vitæ, qui ſemel de peculari Rempublicam, legere ſacra, expilare ſepulchra, bona amicorum ſurripere, negare credita, clientes prodere, falſo teſtimonium dicere animum induxit. Hunc, inquam, futurum conſiliarium perſi-

dum, iudicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæstui & muneribus inhiantem, nullius vt semel dixerim, iniuriæ, omnino expertem. Qua de re mihi haud videtur pluribus differendum verbis, Ambitio verò etsi speciosior videri potest, auaritia & lucrifaciendi cupiditate, nihilo tamen minus mihi videtur perniciosa Reipublicæ, quippe cui maior inest audacia, & quæ non deiectis neque ignauis innascitur animis, sed nouis vigẽtibus & iuuenilibus: accedit plerunque obsecundatio quædam & fauor populi: quo fit vt extollãtur magis & intumescãt, nec cõtineri proinde possint, nec facile à quouis se tractari permittant. Plato quidem ait, adolescentes à primis omnino annis admonendos esse, aurum extrinsecus vel gestare, vel possidere nefas esse ei qui illud intrinsecus, & animo ipso immixtum natura haberet: virtutem, vt mea fert opinio, hoc nomine volens significare: cuius primordia quædam, & veluti semina homini innata, ad cõsummationem eius pertinent. Ea ratione commonefaciendos existimo, qui cupiditate honorũ, & morbo ambitionis laborant, eiusmodi aurum ab se possideri, quod nulla aspersum labecula, omni peste vacuum, nec inuidia vlla corrumpi, nec notari macula, nec sordibus vllis contaminari queat: quin memoria rerum priuatim publicéque honestè gestarum indies augeatur & crescat. Quamobrem non depictis opus est imaginibus, nõ fictilibus signis, nõ ex ære conflatis statuis, in quibus id quod apparet probarique potest, totum alienum & foris affictũ est. Quandoquidẽ non is ab inuisentibus laudatur, cui stat opus, & aut pictus vel

Ambitio Reip. pernicies.

factus, aut denique fabrę factus atque cõpactus tubi çen forte quispiã vel satelles, sed is cõmendatur qui fecit. Proinde Cato referta iam vrbe Roma signis & statuis, suam ipsius sisti vspiam non permisit, malle inquiens, causam cur sibi non steterit statua, quàm cur stet requiri: Ii enim honores inuidiosi sunt, arbitranturque vulgo homines iis se habere gratiam quia nõ accipiunt: è contrario ab iis sibi haberi qui acceperunt, eosque grauantur, atque quasi mercedem ea ab iis efflagitant, quibus indigere ipsi viden tur. Et vt qui præteruectus syrtes ad fretum delatus & æstuaria, postea nauim euertit, nihil operæpretium is fecisse videatur: ita qui Quæstor ærarium conseruauit, prouentus publicos auxit, Consul deinde factus & ampliori præfectus muneri, repetundarum peculatusve damnatus est. Nam & si sub rupes præaltas, celsumque promontorium depulsus videtur, mergitur tamen nihilominus & pessundatur. Magnus igitur ille, qui nulla eiusmodi rerum indigens fugit ea & deprecatur, & omnino pro nihilo ducit. Quòd si gratiam & benignitatem, populi studio huc prolapsi, repudiare facilè, & ea carere non possis, satis sit tibi titulus & tabella, decretumque publicum & verba, perinde atque si inter ciues decertaretur, non præmio argenteo ingentis proposito pretii, sed de re sancta certe, & ad corollam vsque pertinente. Cuiusmodi Epimenidem ex arce donatum accepimus, postea quàm expurgarat vrbem. Anaxagoras veró publicè decretis honoribus animo magno repudiatis, id sibi omnino postulasse commemoratur, vt quo die mortem obiret, pueris

qui disciplinis & artibus operam darent, permitteretur feriatos ociari & ludere. Septem etiam Persis, qui magos interemerant, eorumq́ue soboli honoris causa illud decretum est, * vt anteriore capitis parte tiaram gestarent: Id enim signi facinus patraturi inter se ex opposito dederant. Honos verò Pittaco habitus ciuile aliquid præ se fert: Iussus enim quãtum vellet ex eo agro sibi aciperet, quam ipse ciuibus vendicarat, quantum iaculum, quod ipse iaculatus erat, pertransiit, tantumdem accepit. Publius vero Romanus tantũdem agri sibi quæsitum voluit, quantum ipse qui claudus esset vno die peragrasset arando. Honos enim non rei præclarè gestæ merces esse debet, sed signum permanendæ rei ad multum tempus, vt illi superius memorati honores diu manserunt. Ex trecentis autem statuis Demetrio Phalereo honoris erectis causa, nullam ærugo attigit, nullam squalor sordidauit, nullam vetustas attriuit: quippe quæ adhuc illo viuente subuersæ omnes sublatæquè sunt. Demadis item statuas deiectas & obrutas, ac inde ad vascula quædam per contumeliam conflatas accepimus. Plerique alii eiuscemodi honores in contumeliam versi molesti odiosiq́ue habiti sunt: necper improbitatẽ tantum eorum, quibus decreti fuerant, verumetiam vastitas & amplitudo immoderata, cur antiquarentur, causa extitit. Proinde fortissimus atque firmissimus honoribus custos, modestia adhibenda est. Prægrandes enim honores, vtpote superbi & tumidi æquè vt corpora vastæ & immoderatæ proceritatis, cito simul & facile corruunt. Appello autem nunc honores,

* εἰς τοὔμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τὴν τιάραν φορεῖν.

quos vulgus ſic æſtimat: Empedocle enim autore, quod vulgo fas dicitur, ſic ego quoque accipio. Nā honorem verum & ſolidum, & gratiam quæ eorum continetur beneuolentia, qui beneficiorum memores, & gratiæ referendæ ſtudioſiſsimi ſunt, ciuilis vir nequaquam deſpiciet, neque committet, vt quaſi exiſtimari negligat, & ne ſuis videatur placere, honorem ex induſtria fugitet, & deuitet: quod ſenſit Democritus, quando ne canum quidem alluſio, velut ſalutatio, neque equorum propemodum beneuolentiæ ſpecies venatoribus equiſonibuſq; res omnino repudianda videtur: quippe quam iocundam & vtilem arbitrantur, putantque affectionem eiuſmodi cicuribus animalibus inculcandam, & penitus inſerendam eſſe: qualis cōmemoratur Lyſimachi cànis, quales equos Achillis in Patroclum fuiſſe Poëta refert. Mihi proinde præclarius cum apibus agi videtur, ſi cultores altoreſque ſuos ſalutare, & manſuetè accipere conſueſcant, quàm ſi infeſtis eos aculeis petant. Nunc verò apes quidem fumo vexatæ pœnas poſſeſſoribus temeritatis atque ferociæ dant, equi laſciuientes & duri freno iunguntur, contumaces canes coërcentur collaribus, & quocunque vel inuiti aguntur. Hominem verò homini nil aliud mā ſuetum & mitem reddit, quā beneuolentiæ fides, iuſtitiæ & probitatis certa opinio. Quocirca rectè Demoſthenes ſenſiſſe videtur, qui id maximè ſalutare ciuitatibus & firmum præſidium cenſet, vt tyranni nullā liberi populi fidē habeant. Etenim pars illa animi, quà fidem habemus aliis, & credulitate afficimur, lubrica nimirum eſt, &

facilimè falli inducique poteſt. Et vt Caſſandræ vaticinatio propterea nihil profuit patriæ, ꝙ erat apud ciues ingloria, & fides ei non habebatur (ſic enim dicere adducitur: Incaſſum me Deus voluit vaticinari, quando ante cladem inſana habita, poſt calamitatem ſapiens ſum appellata) ſic fides Archytæ habita, & in Batum beneuolentia ciuium magnopere iis profuit, qui eorum opera & conſilio vſi ſunt. Proinde primum & maximum omnium, quæ exiſtimationi bonorum ciuium attribui poſſunt, fides certe eſt, quæ gradum ad augendum conſtituit, & aditum magna capeſſentibus præſtat, propugnat ſecundo, loco armatque & inſtruit bonos beneuolentia ciuium aduerſum obtrectatores & improbos: quandoquidem, iuxta illud poëticum, vt mater ab infante ſuaui ſomno ſopito abigit muſcas, ita liuorem atque inuidiam procul propellit & amolitur. Aequat præterea vires, & parem plebeium patriciis, ignobilem illuſtribus, inopem diuitibus, & magiſtratibus priuatum facit, atque vt ſemel dixerim, virtute veritatéque accedente, Reſpublica certis flatibus & ſecundis gubernanda ſuſcipitur. Quæ res tibi, ſi animaduertas exempla, notéſque memoria rerum ratione contraria & diuerſa hominum affectione geſtarum, facilè compertior apparebit & euidentior. Dionyſii vxorem ſtupratam, liberóſque prius omnifaria contumelia fœdè affectos, interemptos demum accepimus: ad extremum concrematis corporibus, in mare de naui cinerē ſparſum, At Menandro regi Bactrorum, homini frugi atque mitiſsimo, in expeditione & caſtris vita defuncto, cunctæ

ciuitates regni, cunctique populi inferias de more & iusta magnificè communi consensu soluerunt. Postremo de reliquiis quum diu decertatum esset, quibus potissimum commendaretur. vox tandem inter omnes conuenit, vt æquè partitæ singulis distribuerentur pro rata parte: nempe quo monumentum illius viri apud omnes pariter cum veneratione existeret. Agrigentini tyrannide Phalaridis liberati publicè sanciuerunt, nulli cæruleo colore vestimentum gestare liceret: ideo quòd tyranni satellites, & corporis eius stipatores, eo colore subligaculis vti soliti erant. Persæ ad hanc vsque diem homines vnco naso & amant, & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem Cyri, qui eiusmodi naso fuisse traditur. Quo fit vt amor ille validissimus atque sanctissimus omnium meritò habeatur, quem per virtutem quispiam à ciuibus & popularibus sibi comparat. Honores autem, qui spectaculorum, largitionum, atque gladiatorum editione conflantur, falso quidem hi honores appellari videntur: quippe qui à meretriciis adulationibus nihil distant. Natura semper id multitudini comparatum in promptu est, vt eroganti gratificántique statim arrideatur, & instabilis, atque vnius diei ingentis gloriolæ species confestim exhibeatur. Rectè itaque mihi naturam multitudinis conspicatus videtur, qui primus dixit largitionum corruptelæ inductione, libertatem populorum interiisse: vis enim omnis & robur frangitur multitudis cupiditate accipiendi superatæ & victe: quanquam corruptores vulgi admonendi mihi videntur, seipsos pri-

mos iis artibus perdere atque peſſundare, quando magno pretio honores eiuſmodi ementes, ferocius efficiunt vulgus: oſtendúntque ipſum rerum potiri, & dandi auferendique munera poteſtatem penes eum poſitá eſſe. Et de largitione quidem hactenus. Verum non idcirco circa munificentiam & benignitatem ciuilem ſordidè aut parcè erit agendum, vbi ſcilicet rebus ſuppeditantibus legũ atque morum permiſſu fieri poſsit: maiore enim odio diuitem populus ſuggillare & perſequi ſolet, nihil per benignitatem & gratiam depromentem, quam inopem & egenum, qui bona ſurripiat publica & ſuppilet: hoc enim neceſsitate acerba domina ſtimulante, illud malignitate atque contemptu fieri arbitrantur. Eſto itaque munificentia talis, quæ primo gratuitò & liberaliter, non alicuius recti cauſa appareat: hac enim ratione ij, quos affeceris beneficio, admirantur te & facilè capiuntur. Secundo loco oblata occaſione prætendendæ vrbanitatis frugalitatiſque venerare deos, & per pietatem in honorem eorum opibus tuis vtare: Magnopere enim affici multitudo ſolet, & in opinionem adduci colendos venerandoſque eſſe immortales deos, quãdo pietatem eorũ conſpiciunt, quos ipſi maximi ducunt, tã magnificè & alácriter diuina proſequentium, atque tot ſumptus haud grauatè impendentium. Et certe, vt inquit Plato, modulationem & cantum, cum Lydium, tum verò Phrygium adimi adoleſcentibus oportere, quos liberaliter inſtitutos velis, quòd, alter luctu atque conqueſtionibus deiicit atque affligit animum, alter ad li-

bidinẽ & luxuriã irritat,& præcipitẽ agit: ſic principẽ ciuitatis facere decet, vt ambitionem & ſumptus,quibus alitus irritatuſq; animus atrocior & ferocior fit,& ſcurrilitate quadam prodiga luxuriari videtur,omni ſtudio de ciuitate procul depellat atque eiiciat. Quod ſi minus effici forte id poteſt, ab iis certe abhorreat, atque eos declinet, & iis refragetur pro viribus,qui talia expetunt, & perniciosiſſimè ſtudent.Modicos verò temperatoſque ſumptus ſemper putet idoneos bene moratæ ciuitati, quorum finis neceſſarius honeſtusve ſit, & vſus iucundus & gratus, modò noxa omnino atque contumelia vacet. Et ſi forte tibi adeó mediocres fortunæ ſunt,vt niſi centro & linea,vt aiunt,perpenſæ, ad ea quibus tibi opus ſit ſuppeditare minimè queanr,nõ erit illiberale, nõ animi omnino ſummiſsi & humilis,inuoluntariã inopiam cõfiteri,dehinc locupletũ ſumptibus cedere, ne contentionis inani ſtudio ad grandæ æs alienum conflandum ineptè cogare, vnde teipſum non modò miſerandũ omnibus,verumetiam irridendum exhibeas. Difficultate enim rerum implicitus, occultam diu & abditam inopiam tenere qui poteris? Nanque ſiue amicis moleſtiã & negotiũ exhibueris,ſiue creditoribus adulando alluſeris, deprehendaris vtcũque neceſſe eſt,iudiceſque teipſum nõ modò nullã gloriam,nullas hac via tibi opes parare,verũ contemptũ & dedecus adipiſci.Cõducet itaque rebus tuis Phocionis atq; Lamachi memoria ſepenumero vſurpata: Quorum alter flagitãtibus quibuſdã Athenis,vt ad ſacrã rem faciẽdã quippiã etiã ipſe ꝓ virili parte tribueret, & diu

quaſi daturo applaudentibus:Iniurius & impudens, inquit,profectò ſim,ſi ad rem diuinam vobis depoſcentibus aliquid dare animum induxero,huic autē Callicli,digito creditorem oſtendens, nihil reddidero.Lamachus verò imperii expenſum referre ſolitus traditur,quantulum ſibi in veſtimentum atque crepidulas expendiſſet.Ermoni Theſſali magiſtratum præ inopia ei deprecanti, matellam vini ſingulis menſibus, & farinulæ modium de publico decreuerunt. His rationibus fit, vt neque fateri inopiam dedecori ſit, & in ciuitatibus non deſint qui poſsint benignè & lautè accipere inopes,modò virtus interſit rebus, & liberè eſſe viuendum perſuaſum ſit omnibus. Quamobrem contineat ſe quiſque maximè, & rebus ſic conſulat, ſic modum conſtituat, vt nec in ampum pedes aduerſus equites dimicaturus deſcendat, vt nec in ſpectaculis,epulis,& in ſcena inops cum locupletibus de magnificentia & gloria certaturus.Sanè virtute innixus,animi præſentia rationequè fretus,ciuitatem regere pergit, vt inde non modò dignitas & maieſtas quædam exoriatur,verum gratia quoque & beneuolentia rectè concilietur, res profectò diuitiis Crœſi optatior longè atque præſtantior.Frugi nanque moderatusque vir, non inſolens, non nimium ſui amans,nemini in ciuitate oneri eſſe poteſt, nulli acerbus & grauis,nulli viſu infeſtior:Nam & ſalutabilis eſt,& natura cōmunis, atque adire & affari volentibus facilis, cuius domus non obſerata, non occluſa, ſed patens eſt omnibus, quò ſe quiſque velut è tempeſtate & fluctibus in portum tutò recipere

recipere posſit. Nec humanitatem duntaxat his rebus affert, quibus curandis ope ſimul & opera opus eſt, verumetiam vota proſpere adſequentibus lætũ ſe & hilarem exhibet, rurſus offenſis & aduerſitate vlla affectis dolentem & mœſtum. Nuſquã vlli moleſtus occurrit, nemini per importunitatem impedimento eſt, non longo ſeruorum & comitum agmine inſolens, non in balneis & theatris occupatione locorum curioſus, non deliciis & nimio ſumptu inſignis, & propterea inuiſus & grauis, ſed æquus & lenis: moribus, veſte, victu, educatione liberorũ, vxoris atque familiæ cultu, ſimul modeſtia & humanitate rebuſque omnibus talis, vt facilè agnoſcere poſsis popularẽ hominẽ, qui ſe vnũ de cœtu haberi ciuium ex animo ſtudeat, qui beneuolum ſe & fidelem conſiliarium dubitatione æſtuantibus præbeat, afflictis patronum ſine mercede, connubiis amicitiiſq́ue committendis facilem aptumq́ue conciliatorem. Hunc magnam partẽ diei in curia Reipublicæ, in foro amicis impartire quotidie videre licebit, reliquum vitæ ſpatium ea ratione diſpenſare, vt curas, ſolicitudinem, atque deſideria ciuitatis ad ſe vndecũque conuertere, atque pro viribus cõponere, & ad meliorem conditionem redigere prõpto & allacri animo pergat, imitatus Cæciam, qui flando nubila ad ſe contrahere fertur: Nõ enim ceſſationem & ocium, quod plerique paſsim facere ſolent, quæritat, ſed Reipublicæ præclarè adminiſtrãdæ omnem operam, atque adeo vitam ipſam impendit. Quibus artibus ciues ad ſe conuertere vult, edoctos atque bene admonitos, quæ ſit boni ciuis

in Rempublicam cura, qualis prudentia: rursus cuiusmodi aliorum sint, falsæ adulterinæque adulationes & perniciosæ illecebræ. Iam verò assentatores Demetrij alios non appellãdos reges censebãt: quippe qui Seleucum elephantorum magistrum, Lysimachum gazæ & ærarij custodem, Ptolemæum Nauarchum, Agathoclem præfectum insularum dictitare consueuerunt: Populus certè etsi prudentẽ & bonum ciuem initio fortè spernere, atque nonnunquam paruifacere videatur, percognita tamen animaduersâque simplicitate veritatéque morum eius, eum postea ciuilem omnino virum, eum popularem, eum ciuitatis principem arbitrantur. Ex reliquis chorearum atque pomparum ductorem aliũ, epularum alium prębitorem, ludorum hunc magistrum, & aliâs alium arbitrantur & vocant. Et vt in conuiuiis vsu venit: Callias Alcibiadésve epulũ prębet, & sumptũm facit, Socrates autem obseruatur, ad Socratem omnes congerũnt oculos, sic in sanis & liberis ciuitatibus Ismenias erogat & largitur, Lichas apparat editque cœnas, Niceratus dux est pomparum, & choreas aptè committit: verùm Epaminondas, Aristides, Lysander magistratus gerunt, copias ductitant, imperiis vbique funguntur, domi ac foris Rempublicam administrant. Huc itaque intueri oportet, non animis deiici, non expauescere & penè consternari gloriolã spectantem, quæ fauore atque applausu vulgari, de theatris, de culina, de popina, de strage hominum repente exorta, & fragiliter comparata sit. Proinde nil honorabile, nil honestum, nihil præclarum & graue in se, nihil soli-

dum continens, non diu mansura, parũ victura, vnà cum ludis & scenis ipsa quoque meritò peritura funditus est. Qui apiaria curant, & ipsis apibus ære & vsu nutriendis operam sedulò dant, quas ingenti bombo & strepitu de cellulis conspicantur prodire, validas eas atque vberes esse coniectant: Quem verò Deus ciuilis & ratione præditi examinis curæ atque cultui præfecit, quiete is atque mãsuetudine populi felicitatem eius potissimum metitur, & coniectura consequitur. Et reliqua quidem Solonis præcepta & instituta amplexabitur ac admittet, postremò quo viribus imitabitur: illud autẽ admirabitur certè, sed hærebit diu & dubitabit, qua tandem vir ille ratione adductus lege cauendũ duxerit, qui scissa ciuitate per seditionem bifariã, neutri se parti addixerit, in ærarios eum oportere referri. Non enim corpore aliquo affecto & morbido, de membris iam morbo & vitio occupatis, initium conualescendi & salus speratur progredi posse: quin vbi vis validorum membrorum præualere inceperit, inde velut quoddam tempe- ramentum proficiscens, vires serpentis iam morbi reprimit, & indies magis retundit. Natura dehinc opitulante immutatio fit, & membra languore iam læsa ad salutem pristinam redeunt. Sane populo seditionis vitio laboranti, non tamen graui & deplorato, sed quod curari aliquatenus inhiberique queat, partibus sanis certe & bene valentibus temperamentum salubrè afferri debet, atque in hac medẽdi ratione perseuerandum est, ac penitus insistendum. Etenim vis atque virtus

bene valentium partium, aptè, atque, vt ita dicam, familiariter in membra morbida influens, mirum agit in modum. Pleræque autem ciuitates omnibus perturbatæ partibus, nulla vi foris compulsæ, nullam malorum castigationem adeptæ, radicitus subuersæ interierũt. Ciuibus itaque pereuntibus, nullo sensu moueri, nihil dolere, trãquillitatem animi, atque adeo indolentiam, prædicare, vitam ociosam tanquam beatam verbis extollere, perinde vtique est ac aliorum miseriis oblectari, & gaudere calamitatibus videare. Imò Theramenis cothurnũ induere debes, vt vtrisque conuenias, neutris tamen addictus: qua ratione videberis neutris iniuriam facere, & propterea non alienus: vtrisque opitulari, proinde communis: nec concitabis aduersum te vllã inuidiam, scilicet quia sis solus expers malorum, cæteris calamitate afflictis: quippe qui vicem vtrorúnque pariter indoleri videri possis. Iam verò optimũ & potissimum omnium illud est, lõgè latéque prospicere, nequando seditio vlla erumpat, opus profectò rationis & disciplinæ ciuilis maximum & pulcherrimũ. Etenim ciuitatibus illa sunt bona optanda maximè, pax, inquam, libertas, feracitas cum agrorum, tum verò hominum, postremo concordia. At ad pacem comparandam hac tempestate nullius boni ciuis auxilio ciuitates indigere videntur, fugato iam, & de medio omni genere belli sublato, tum intestini, tum barbari. Libertatis verò tantundem possidetur, quãtum rerum domini impartiendum populis arbitrantur: amplius autem optare vtique non est vtile. Feracitatem atque prouentus a-

grorum, anni temperiem, & clementiam cœli, mulierum partus, & parentibus similes natos, prognatis incolumitatem & sospitatẽ modestissimus quisque sibi ac ciuibus à diis immortalibus postulabit. Reliquum ergo est, quod viro ciuili nulla re inferius existimandum videtur, vt rebus administrationi ciuium subiectis ita vtatur vir bonus, sic moderetur, vt amicitiæ & consensus inter ciues conciliari, contentiones & inimicitiæ tolli penitus videantur: & quod in amicorũ dissidiis vsu venit, qui se priorẽ iniuria affectum putat, eum priorem quoque adeas atque oratione soleris, ostendásque te vna secum dolere, & iniuriam æquè ferrè. His iactis mœrorem lenire incipito, hominémque docere, non eos commendari solitos, qui aliis iniuriam intulerint, quive pertinaciter & obnixè superare contendant, sed qui illatam iniuriam animo æquo, vel certè forti tulisse videtur. Hi enim non modò mansuetudine & morũ facilitate, verum quoque prudẽtia & animi magnitudine præstãt, propterea quòd paruis rebus cedẽtes, maximis atque pulcherrimis obtinent & euincunt. Ad hæc priuatim singulos publicéque vniuersos admonitos & doctos oportet, conditionem imbecillitatémque rerum præsentis Græciæ cernere. Bene enim cum sapientibus agi existimandum est, si quiete ac concorditer vitam agere liceat, quandoquidem nil sors præclarum reliquum fecit, de quo in mediũ decertetur. Quis enim principatus, quod imperium, quæ gloriæ materies, his qui supersunt relicta est? quæ omnino agendi potestas, quã quoduis decretum Proconsulis facilè non inuertat, &

destruere poſsit?quæve,etiam ſi integra permaneat, digna haberi & idonea poſsit, cui magnopere ſtudeas,& operam naues?Enimuero non ſemper incēdia de ſacris publicíſve ædibus initium ſumunt, ſed ſæpenumero è domuncula, lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma : vel ignis ſenſim conceptus,palea deinde & fomētis refocillatus mirum in modum ardere incipit,& primis quibuſque correptis longius ſerpere,& maximam ſtragem dare : Ita ſeditiones in ciuitatibus non magnæ ſemper contentiones, nec de publicis rebus diſsidia incendere concitaréque ſolent: verum plerunque priuatis creatæ offenſionibus, in publicam peſtem certando progreſſæ ſunt,ſtudiis & contentionibus mutuis auctæ. Quas ob res principem ciuitatis & virum ciuilem oportet eiuſcemodi parua futuræ cladis initia nihilo ſegnius præuenire,itaque curāda & opprimenda ſuſcipere,vt aut nuſquam exiſtere poſsint,aut ſi quà extiterint,præfocētur,ne paulatim aſſumptis viribus luculenter ſuccreſcant,poſtremò ſuapte magnitudine Rempublicam taxent & occupent. Quod ſi tolli penitus nequeant,ad eos ſaltem reiiciantur,è quorum priuatis ſtudiis & diſſentionibus ortum ſumpſiſſe videntur. Attendendū præterea ſibi ducat,& aliis prædicandum,ſæpe vſu venire,priuatis & paruis neglectis rebus initio,nulla cura,nullis medicamentis adhibitis,inde calamitates etiam publicas extitiſſe.Delphis maximam idcirco ſeditionem ortam accepimus, quod Orgilaus Phalidis, filius Cratetis ducturus filiam, dum rem ſacram de more facere vult, cratera ſtantem inter

libandum vltro fortéque derepente ruptum animaduertit, potentum hoc deuouendum ratus, infectis nuptiis, relicta sponsa, cum patre inde confestim abiit, Ea re Crates infensus, Orgilaum & fratrē non multo post sacrificātes adortus, vt pręcipites se darent pessum iri compulit. Iterum amicos familiarésque supplices in templo Prouidentiæ impetu dato oppresit. Postremo Orgilai fratres Cratetem & factionis eius homines ex composito aggresi interemerunt, déque pecuniis, nuncupatis Piacularibus, inferiora templa ædificarunt. Adolescens Syracusis quidam amatæ adolescentis amici profecti peregre, sibi creditæ stuprum intulit: rediens ille resciuit facinus, vlturúsque iniuriam inuicem vxorem amici stuprauit. Re vulgari cœpta, maior natu ciuis in senatum retulit, vtrunque ab vrbe eliminari, prius quàm ciuitas velut contagio sceleris infecta, ad diuersa propensa studia, & ad intestinas hinc profecta inimicitias seipsam euertat: cæterum persuadere senatum potis non fuit: orta seditione, in diuersásque partes ciuibus raptis, quæ fuerat egregia ciuitas, maximis implicita malis, variisque agitata calamitatibus demum corruit. Iam ipse tu tibi domi tenes certa exempla: inimicitias, inquam, Pardali atque Tyrrheni. Qua in re parum abfuit, quo minus vrbs Sardes euerteretur, de paruis priuatísque causis, in seditionem & bellum intestinum impulsa. Ciuilem itaque virum eiusmodi tanquam in corpore aliquo vitia, quæ possunt emanare latius, nequaquam contemnere & floccifacere decet, sed prouisa eminus statim opprimenda suscipere. Qui enim hęc

prospicit, & magna is quæ sunt parua efficere, & parua ipsa in nihilum redigere posit, vt inquit Cato. Ad quæ persuadẽda nulla mihi videri potest potior ratio, quàm si inducas animum, in tuis priuatis disceptationibus mansuetum teipsum & exorabilẽ exhibere, atque in primis persistere causis, nulla per contentionem concitandæ iræ gratia adiecta materia, nullis irritatis affectibus, quibus negotium magis exasperetur, & æquo acerbius fiat. Iam lucta cęstibusq; certantium manus loris vinciri leniter & pauxillum prohiberi consueuit: nẽpe vt ictus molliter emittantur, & inflicta vulnera non magnum dolorem afferant, ne certatores doloris commoti sensu, ad grauem, & penè insanabilem pugnandi excãdescentiam prouehantur. Simili ratione in foro, & ciuilibus controuersiis, sat erit nudis explicatisque rationibus causam simpliciter agere, non confictis ad libidinem criminibus, congestis maledictis vndique, & iurgiis atque minis admixtis, tanquam veneno tela inficere, eâque præacuta in aduersarium per insidias iactitare. Quo fit vt causæ suapte natura leues, atque priuatę, ad publica crimina, deploratamque luem studio & contentione trahantur. Qui vero se talem in causis propriis exhibere potest, is profectò facile persuadere aliis, vt se volentes libentésque dicto eius audientes exhibeãt, quando maximè publicæ ipsæ contentiones & cõtrouersiæ, si priuatas offẽsiones subducas ac demas, leuiores effici solent, nec molestum quippiam insanabiléve omnino afferre.

FINIS.

AD D. ALEXANDRVM VI. Pont.Max.Caroli Valgulii Brixiani, Cardinalis Valentini Secretarii, præfatio.

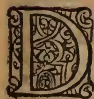
SAPIENTIBVS accepi, beatissime Pater, non modò magistratũ atque imperiũ patefacere ingenium administrãtis viri, & naturam ac mores, sed virum quoque ostẽdere ipsius magistratus & imperii vires, dignitatem, ac potestatẽ. Nam quum tam variæ multiplicesq́; sint hominum naturæ, tam abditæ aliquorũ mentes, ocultáque ingenia, vt non modò ab aliis rectè percipi iudicarique non poßint, sed multi ne ipsi quidem sciant quid præstare possent, si experiundi sui facultas aut necesßitas daretur: in magistratu ac principatu vir constitutus, quàm sit prudens, quàm iustus, quàm continens, quàm beneficus, atque omnino penetralia cordis mentisque suæ aperiat necesse est. Contrà verò & sunt, & fuerunt aliqui, quorum certè mores reprehendi non possunt, sed neque imperii magistratusve dignitatem tueri, nec ipsius potestatem magnificentius exercere, nec vires latius explicare sciuerunt. Rursúsque alii autoritatem magistratus excellentia ingenii auxerunt, & præclariorem reddiderunt quàm acceperint. Te verò, sanctißime Princeps, sedes Petri iustißimum esse, te prudentißimum, te pacis & quietis amantißimum ostendit quotidie magis. Tu quoque ipsam sedem his ipsis virtutibus, & pluribus aliis exornas, dignitatíque ecclesiæ atque autoritati præstantia ingenij, consilij altitudine, & animi magnitudine ac robore splendorem addis & ornamentum. Ceremoniarum

prætereà, cultúsque diuini diligentißima obseruantia, pietatéque ac religione ipsam condecoras. Teq́; auguror, quin potius compertum habeo, dies ac noctes meditari, quomodo poßis augere sedis Apostolicæ maiestatem: quanquam hoc tempore perquam sit arduum. Nam vsque adeo creuit perfidia Christianorum hominum, tantam licentiam abutendi ecclesiæ bonis sibi principes vsurparunt, vt quæ ad decus vtilitatémque Christiani populi altitudo mentis tuæ cogitat & concipit, transigere perquam sit difficile. Rectè enim cogitata, prudentérque cōsultata, externa aliqua vi atque perfidia, aut difficultate pecuniaria impedita sæpe retardantur. Equidē sic esse existimo, quod quemadmodum bonitas primum orta est, subitò emersit improbitas: & lux effulsit, continuò tenebræ subsecutæ: ita quum primum Christus claues regni cœlorum Petro tradidit, protinus aduersarius noster ipsis obstacula & impedimenta excogitauit, atque ita semper vt possessor nouus illarum creatur, pro ingenio, proq́; natura illius maiora minoraq́; molitur impedimenta & machinatur. Quare vt te nouit, beatißime Princeps, æquitate, sapientia præstantem, pietate ac religione insignem, téque perpetuò cogitantem, quo modo ad iter salutis reuocare poßis deerrantes iandudum Christianos, in solio Petri fuisse collocatum, sic ipse omnes suas acies in peruersis & inquinatis potentum hominum in sedem Apostolicam mentibus armauit, ne tua optima voluntas, saluberrimáq; consilia, tantum fructum Reipublicæ Christianæ parent, nec virtus probitásq; tua vt meretur elucesceret. Veruntamen dubitandum non est, quin æquitas superatura sit iniquitatem, & optima voluntas tot maturis consiliis, diligentiáque gubernata, prauas & impias voluntates aut oppre[s]

sura sit, aut ad sanitatem reuocatura. Sed quoniam in administrandis rebus tum publicis, tum priuatis, in cuiusq; animo naturalia etiam impedimenta quaedam non parua existunt, quibus fit vt vita hominum, in quocunque sint statu, variis perturbationibus afficiatur, & animus noster in deliberando, consilióque capiendo in diuersas sententias distrahatur, & quasi bello intestino vexetur, de eo genere toto Plutarchus, rerũ humanarum vir peritissimus, & in omni genere sapientiae praestantissimus, accuratè & acutè libellum Graeca oratione composuit. Eum ego, quia fundamenta continet virtutum moralium, & ad res agendas magnopere conducit, in linguam nostram conuerti, & nomini Sanctitatis tuae dedicaui. Cui me quoque ipsum iampridem dedicaui, & consecraui.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER DE VIRTVTE MORVM.

Carolo valgulio Brixiano interprete.

DE VIRTVTE, quae ad mores spectare dicitur atque existimatur, maximè verò vti à contemplatiua differt, quòd animi affectum materiae, & rationem formae gerẽtem vices habeat, differere propositum est, quaeque sit eius substantia, & quomodo naturaliter subsistat, & vtrum ea pars animi, quae illam suscepit, propria ratione sit composita & moderata, an parti-

ceps sit alieni: Idque si ita est, num vt ea quæ cum præstantiore vi commixta sunt, an potius quòd veluti præfectura quadam atque imperio vtatur, alterius particeps esse principis dicitur potestatis. Quòd autem virtus omnino à materia semota atque impermista esse, ac permanere possit, latissimè patere arbitror. Sed aliorum præstat breuibus recensere sententias, non historiæ magis causa, quàm vt nostra clariora atque firmiora explicatis illis existant. Menedemus itaque Eretriensis multitudinem sustulit virtutum ac differentias, quasi vna esset, ac pluribus nominibus vteretur. Idem enim temperantiam ac fortitudinem & iustitiam, veluti gladium & ensem appellari. Aristo Chius vnam & ipse substantiam virtutis faciebat, eamque appellabat sanitatē, sed differentes numerosasque fieri asserebat, quum aliud atque aliud spectaretur, vt si quis visum nostrum cum alba contuetur, albiuisum, & cum atra atriuisum appellare velit, aut quid aliud huiusmodi. Nam quum virtus quid sit agendum, quidve fugiendum considerat, prudentiam appellari contendebat: cupiditates verò coërcentem, & modum voluptatibus adhibentem, temperātiam: quæ autem in societatibus, & rebus cum aliis contrectandis versatur, iustitiam. Quemadmodum gladius quum sit vnus, aliud alias secat, & ignis in diuersas agit materias eadem vtens natura. Videtur autem & Zeno Citticus in eadem descendere sententiam, definiens iustitiam esse prudentiam, quæ suum cuique tribuit, in rebusque assumendis temperantiam, & in perpetiendis fortitudinem. Et qui ipsum tuentur,

censent in his scientiam á Zenone prudentiam appellari. Chrysippus veró suam cuique qualitati ratus virtutem attributam esse, examen, vt inquit Plato, nec vsitatum, nec cognitum excitauit virtutum. Vt enim á forti ac mansueto fortitudinem & mansuetudinẽ, & à iusto iustitiã, sic á gratioso gratiositates, & á bono bonitates, & à magno magnitudines, à pulchro pulchritudines, atque alias huiuscemodi dexteritates, comitates & vrbanitates in numero virtutum ponens, multis absurdisque nominibus nihil indigentem refersit philosophiam. Communiter autem inter hos omnes conuenit, virtutem esse principis animi dispositionem, & facultatem quandam á ratione manantem, quin potius ipsam esse rationem: Idque firmum & ratum, & immutabile habent, nec putant id animi quod ratione vacat, affectibusque perturbatur, discrimine vllo, naturaque ipsa animi ab eo quod ratione præditum est, esse distinctum: sed eandem animi partem, quam intellectum principemqué appellant, continuis mutationibus conuersionibusque obnoxiam, & in affectionibus, & per varias habitus vel dispositionis mutationes vitium fieri atque virtutem, ac nihil in se habentem quod sit expers rationis, dicique à ratione auersum, quum motus animi auidè concitatus ac vehemens, atque impotens ad aliquid absurdum præter delectum rationis effertur. Affectum enim esse dicunt rationem improbam atque effrenatam & proteruam, ex prauo peccantéque iudicio ortam, quum vehementiam roburque accepit. Hi autem mihi ignorasse videntur, quòd quisque nostrum

Virtus quid.

Affectus.

verè duplex compositusque est, nec illam animi duplicitatem præuidisse, sed tãtum perspicuam illam, quæ est animi & corporis commixtionem. Quòd verò ipsius animi in seipso compositum sit quiddam biforme atque dissimile, quasi alio corpore rationis experte atque participe commixtum & compactum, Pythagoram nesciuisse non est consentaneum, coniecturam facientibus à studio musicæ illius viri, quam animo pacandi sedendique eius gratia adhibebat: tanquam non vniuersus præceptioni doctrinisque obtemperaret, nec à vitio ratione distraheretur, sed alio quodam persuadendi præsidio indigeret & formatione atque conciliatione, nisi omnino ad philosophiam intractabilis atque inobediens esset futurus. Sed appertissimè & constanter, atque indubitatè Plato intellexit, quòd huius mũdi animãs nec simplex est, nec incompositus, nec vniformis, sed ex eiusdem, atque alterius potestate commixtus, tum eodem semper se modo regens & versans, vnôque ac simili ordine vtens, constanti atque prævalido, tum in contrariòs, errabundosque motus, ac circulos diuisus, primordium dissidii, & mutationis, ortibus & corruptionibus quæ fiunt, in terra dedit. Humanus quoque animus pars vel sectum quum sit vniuersi, & rationibus numerisque ad illorum cœlestium exemplum compactus, nec est simplex, nec vnius modi. Sed alterum habet intelligentiam atque rationem, quam præstare naturaliter imperareque homini conueniens est: Alterum verò turbulentiam affectuum habet, imposque ra-

tionis est, & erroribus refertum, & suaui, suaq; spō te inordinatum. Quo rursus bipartito, aliud semper cũ corpore versari, ipsumque colere suapte natura desiderat, & appellatur concupiscentia: Alia verò pars interdum ipsi se dedit appetentiæ, quandoque verò rationi vim roburque suppeditat, eaque dicitur irascentia. Declaratur autem in primis differentia compotis rationis atque intelligentiæ partis itinere contrario aduersus concupiscibilem & irascibilem, quòd hæ aliæ, sunt & diuersæ, quum sæpe non obtemperare ei quod optimum est, ac reluctari manifestò deprehendatur. His principiis plurimum vsus est Aristoteles, vt ex eius scriptis late patet. Postea verò irascibilem concupiscentiæ attribuit, quòd ira libido quædam sit vindictæ, perpetuoque vsus est parte affectibus perturbata rationeque carẽte, tanquam differenti ab ea quæ est particeps ipsius: nõ quia omnino sit expers rationis, quemadmodũ ea animi pars qua sentimus, nutrimentũque suscipimus & vegetamus. Nam hæc omnino ratinonem non audiunt, & modo quodam surda ex carne germinarunt, ac penitus in corpore sunt demersa. Quæ verò affectionibus, obnoxia est, quanquam propria caret ratione, & est expers eius, alioqui tamen vt eam audiret, ad ipsamque se conuerteret, cederet, & informaretur, natura facultatem concessit, nisi in totum perdita profligataque existat à voluptate victuque intemperanti. Qui autem admirantur, quomodo parere rationi possit id quod rationem non habet, hi mihi non videntur mente complecti, quantæ sint rationis vires,

& quò penetrent, occupando & ducendo non duris quidem, nec renitentibus modis, sed informantibus & ad cedendum parendumque disponentibus. Quæ res est, omni necessitate ac violentia ad transigendum efficacior. Quandoquidem spiritus ac nerui, & ossa, & reliquæ corporis partes ratione carent, sed quum animi motus oritur, quatiente quasi habenas ratione, omnes intenduntur, & expediuntur & parent. Pedes ad cursum parati, manusque ad iaciendum, atque capiendum, id animo cogitante sunt præsto. Præclarè autem Poëta id quod ratione vacat, & affectus habet turbidos, & cum ratione conformatur, his carminibus ante oculos ponit:

Illi, dum lacrymans luget præsente marito,
Formosæ malæ lacrymarum rore madebant.
Vxorem sed flentem animo miserantis Vlyßis
Lumina palpebris ßabant immota quietis,
Cornua ceu & ferrum, mente occultante dolorem.

Declarant id quoque in formosis, quos tangi vetat & ratio & lex, pudendorũ fugæ & recessus, quæ iacent ac minimè commouentur. Quæ res præsertim amantibus venire solet vsu, quum postea sororis aut filiæ amatores per imprudentiam fuisse cognouerunt. tum enim sese contraxit cupiditas & inhoruit, corpusque partes suas consentientes cum iudicio præbuit. Enimuero cibos atque opsonia sæpe aliqui perlibenter assumpserunt, qui postquam senserunt & didicerunt, aliquid se impurum & illegitimum edisse, non modò iram morsúmque iudicio adhibuerunt, verum & corpus ad opinionem conuersum & completum, vomitiones nauseantesque

q̃ue diſturbationes occupant. Vereor autem, ne omnino friuola puerilia q̃ue orationi exequi videar, pſalteria, lyras, pectidas, tibiaſq; perſequens, & quæcunque muſicæ conſona, & inde appellata architectantur homines, affectibus humanis inanimata conueniunt, ſimulq̃ue flent & concinunt, & vnà intemperanter feruntur, iudicia, affectiones, moréſque vtentium referentia. Nam & Zenonem in theatrum ad citharam, canente Amœbeo, eamus dixiſſe diſcipulis ferunt, vt perdiſcamus quæ inteſtina, & nerui, & lingua ac oſſa, rationis rhytmiq; participantia, & ordinis concentum vocémque edunt. Sed his prætermiſsis libenter eos interrogarem, ſi canes & equos auéſque domeſticas vident cõſuetudine quadam & educatione, ac præceptione voces prudentes reddere, rationique obtemperantes motus & habitus, actionéſque, moderationem quãdam & vtilitatem noſtram continẽtes, Homerumq̃ue dicentem audiunt, Achillem equos hominéſque hortari ſolitum ad pugnam: cur adhuc admirantur ac dubitant, id quod iraſcitur in nobis, & cupit, & dolet, & lætatur, obedire prudentię, ab eaq̃ue affici, cũ & incola ſit, nec abſciſſum, nec extrinſecus fictum, neque vlla neceſsitate aut plagis formatum, ſed à natura dependeat, cum eo ſemper verſetur, educetur, & conſuetudine compleatur ac more? vnde recte appellati ſunt mores. Sunt enim mores, vt compreſſè dicam, qualitas animi ratione vacãtis. Quod nomen inditum fuit propterea, quòd qualitatem hanc & differentiam à more ipſe animus irrationalis à ratione conformatus capit. Cui quidẽ non eſt

Mores quid, & vnde dicantur.

consilium, commotiones animi & affectus stirpitus euellere: neque enim potest, nec opus est, nec expedit: sed terminum quendam & ordinem ei præscribere, moralésque virtutes constituere. Quæ quidē sine affectione motuque non sunt, sed symmetriæ ipsorum & mediocritates. Imprimit enim, informat ipsa prudentia commotarum affectionum vim, habitumque constituit vrbanum. Tria enim hæc in animo esse dicunt, potentiam, affectum, & habitum. Potestas principium est, & materia affectus, vt iracundia, verecundia, atque huiusmodi procliuitates. Affectus est ipsius potentiæ commotio quædam. Habitus verò, vis & confirmatio potētiæ in parte irrationali à consuetudine insita. Si perperam à ratione ductata, & recta fuerit affectio, vitium existit: sin probē, emergit virtus. Sed quoniam nō omnem virtutem mediocritatem faciunt, nec moralem appellant, de earum virtutum differentia altius repetito principio dicendum est. Rerum omnium alia absolutè quodammodo se habent, vt terra, & cœlum, & astra: alia erga nos modo quodam affecta sunt, vt bonum, malum, eligendum, fugiendum, voluptas, dolor. Vtrunque ratio complectitur. Superioris generis scientia est & contemplatio. Ex altero, quod videlicet nos respectat, deliberandi facultas oritur. Et agendi huius virtus est prudentia, illius verò sapiētia. A sapientia autem differt prudentia in eo quòd à contemplandi genere ad actiuū, affectionibusque agitatum cōuersione, & respectu quodā facto secūdum rationē prudētia subsistit. Quapropter prudētiæ fortuna opus est. Sapiētia verò ne consilio quidē

eget ad ſuum finem conſequādum: In æternis enim, & eodem ſemper modo ſe habentibus verſatur. Et quemadmodum geometria non conſultat, vtrum triangulus in ternos angulos abeat, duobus rectis æquales, ſed nouit: ſunt enim conſilia earum rerum, quæ aliâs aliter ſe habent, non autem firmarum atque immutabilium: Sic mens contemplatiua prima ſtabilia, vnam ſempiternamque naturam habentia, nulliſque obnoxia mutationibus exerceris, à conſilio capiendo libera eſt. At prudentiam in rebus errorum, ac turbulentiæ plenis, immerſam ſæpe cum fortuitis miſceri neceſſe eſt, & conſultatione in rebus dubiis vti, & vbi conſuluerit, iam agere irrationali quoque aſsiſtente atque præſente & ſimul à iudiciis tracto: motione enim indigent animi naturali. Qui quidē in affectione mores efficit ratione indigens moderatrice, vt ille motus mediocris adſit, nec vltra modum citrâve conſiſtat: Quod enim vacat ratione, & affectionibus ſcatet, commotionibus vtitur tum vehementioribus & concitatis, tum mollioribus lentioribuſque quàm conueniat. Quo fit vt in omni actione noſtra officium vno modo perficiatur, & pluribus ab eo diſcedatur. Aſſecutio enim ſigni vna ſimpléxque eſt, aberratio autem multiplex, ſiue quid præſter mediocritati, ſiue ab ea ſuperetur. Huius igitur quę in rebus agendis verſatur rationis ſecundum naturam munus eſt, immoderatos redundantéſque affectus & cōmotiones coërcere ac reſecare. Vbi enim præ imbecillitate atq; mollitia, ac metu, vel torpore motus refugit, officiumque & honeſtatē deſerit, tū

præsto est illum excitãs & subleuans. Vbi verò cõtrà sese effert insolenter plurimus atque incõditus, & inordinatus, vehementiam aufert & reprimit, atque ita affectuum commotionem moderans, & intra terminos continens, virtutes morum in parte animi experte rationis cõstituit, inter excessum atque defectum medium obtinentes locum: Non tamen omnem virtutem in mediocritate inesse dicendum est, sed est quædã minimè indiga eius animi partis, quæ est rationis impos, in pura constantique mente cõstituta, sapientia videlicet atque prudentia, suapte natura perfecta, præstantiaque rationis & summitas ac vis, qua summa diuinitas, scientiæ atque beatitudo intenditur. Hæc verò corporis gratia necessaria, & affectuũ & commotionum egens, quibus tanquã instrumentis & ministeriis ad res agendas vtatur, irrationalis animi haudquaquam existens interitus nec extinctio, ordo atque modus, sua quidem vi, & ipsa qualitate summitas est, quantitate verò mediocritas circuncidens & amputans quod redundat & deest. Quoniam autẽ medium multipliciter dicitur, quòd medij genus virtus teneat dicendum videtur. Commixtum igitur medium est simplicium, vt albi & nigri fuscus color, & quod continet & continetur, ipsius continentis & contenti, vt duodenarij & quaternarij octonarius numerus est medius, & quod neutrius extremi particeps est, vt boni & mali quod est indifferens. Nullo ex his modo virtus medietas dicenda est: neque enim commixtio est vitiorum, neque continet superatum, neque complectitur excedens id quod decet, neque omnino ab af-

fectionum motibus libera est, in quibus est magis & minus. Fit ergo, in primisq; dicitur medietas ei qui est in sonis atque harmonia congruenter. Ea enim vox est concinna, quemadmodum in fidibus postrema & suprema: Quarum alterius nimiam acuitatem, alterius grauitatem deuitat, ipsaque quum sit motus atque potentia in irrationali anima, quod solutum & languidum est, aut intentum, atque omnino plus & minus ab appetitione naturali amputat & demit, modum atque constantiam affectibus adhibens. Fortitudinem itaque mediocritatem esse dicunt timiditatis & temeritatis, quarum alia superatur à modo, altera ei præstat in irascentię affectu. Liberalitatem verò auaritiæ & prodigalitatis: Mansuetudinem indolentiæ & crudelitatis. Ipsamque iustitiam in commerciis nec minus, nec plus quàm conueniat tribuētem. Temperantiam autem in medio stuporis siue insensibilitatis & intemperantiæ semper cupiditates refrenantem. In quo maximè apparet cognitio differentiæ partis animi, quæ est expers, & eius quæ est compos rationis, & quantum inter affectum intersit & rationem ostendit. Haud enim à continentia differret temperantia, nec ab intemperantia discreparet incontinentia, quum vtraque in voluptatibus cupiditatibusque versetur, si idem in animo esset, quod naturaliter appetit, & quod iudicat. Nunc autem temperantia est, quum quasi pecudem irrationalem animam obedientem ac mitem ratio regit, & tractat, in cupiditatibus ipsa vtens cedēte moderationem, & id quod decet suscipiente. At continens agit quidem & ipse illam vali-

da ratione, ac ſuperante cupiditates, verum non ſine dolore parentem, ſed obliquam, & tergiuerſantem ducit, tanquam plagis, & freno coactam, atque compulſam, certamine inteſtino atque tumultu cõpletus. Quale ſimilitudine quadam Plato fingit in iumentis eſſe vehiculum animæ trahentibus, quum deterius ſub iugo cum meliori colluctatur, & aurigam conturbat, reſiſtere à tergo & ſumma cura cõtendere acriter coactum ſemper, ne punicea è manibus excidant lora, vt inquit Simonides. Quare nõ cenſent virtutem perfectam eſſe continentiam, ſed diminutam: non enim medietas exiſtit ex conſonantia praui ad bonũ, neque reſecatus eſt affectus vehementior, neque obtemperat prudentiæ, nec cum ea conſentit appetitus, ſed accipit, & facit dolorem neceſsitate repreſſus, tanquam in ſeditione hoſtis & inimicus ſimul habitat, odoribus ſimul & pęanibus & gemitibus cõpletus eſt continentis animus propter inæquabilitatem atque diſsidium. Quam ob cauſam incontinentiam eſſe diminutum vitium, & intemperantiam ex toto vitium arbitrantur. Quum enim habeat affectum, & rationem improbam, & perturbatã, tum cupiendo ad id quod turpe eſt prolabitur, tum improbè iudicando cupiditatibus aſſentitur, ſenſumque abiicit peccatorum. At incontinentia ratione iudicium rectũm tuetur, affectione verò validiore quàm ſit ratio præter iudiciũ fertur. Vnde ab intemperantia differt, quòd in incontinẽtia ab affectu ſuperatur ratio, in illa ne pugnat quidem; in hac contradicens cupiditates ſectatur, in illa cum aſſenſione ſubſequitur: in hac cùm dolore

particeps est malefactorum, in illa cum voluptate: in hac inuitus honestatem prodit, in illa libens turpitudinem amplectitur. Et harum quoque differentiam non modò facta, sed etiam oratio declarat. Intemperantum enim sunt voces huiusmodi:

Gratia quæ, vel quid iucundum, si Venus absit
Aurea? curæ hæc quum non mihi erunt, moriar.

Et alius inquit: Bibere, & esse, & Venere vti, cætera ego omnia additamenta voco. Hic toto ex animo cũ voluptatibus consentit, easque tuetur. Nec minus qui dixit, sine me interire; hoc enim mihi expedit, iudicium cum affectu ægrotans habet. Continentiæ verò longè aliæ, ac discrepantes: Rectè sentientem me violat natura. Et illud: Hei hei cœlitus inuectum est hominibus malum, quũ quis meliora videt probatque, deteriora sequitur. Simul & illud: Trahit iam vis iræ, nec queo resistere, littoralis vt hamus ancoræ in mari. Littoralem hamum appellat auersum à ratione ac minimè aptum, sed animi imbecilitate atque mollitia iudicium abiicientem: Neque illa sunt ab hac specie remota: Ceu nauis terræ pendeo laqueis: Secundus flat ventus, ac nos non tenent rudentes. Rudentes vocat iudicia turpitudini repugnantia, deinde tanquam ab impetu venti ab affectu concitato refracta. Et certè intemperans velis passis ad voluptates à cupiditatibus fertur, & sese illis dedit, ad easque dirigit. Obliquus verò incontinens, & tanquam se cupiẽs efferre, atque expellere affectionem effrenatam, hac demum trahitur, & in turpitudinem incidit. Qua in re Anaxarchum irridebat Timo, cui fiducia iusta inerat, constantiáque ingens:

Robore Anaxarchum dicunt viguisse canino,
Qui quanquam sic esset, erat miser attamen, vt fert
Fama: trahebat enim genium stimulando voluptas,
Quam plerique solent fortésque horrere sophistæ.

Non enim sapiens est continens, sed temperans, nec stultus incontinens, verum intemperans. Nam temperans rebus honestis gaudet: intemperans verò ne turpibus quidem dolet. Sophistici igitur animi est incontinentia, habentis quidem rationem, sed quæ rectè intelligit constanter tueri non valentis. Talésque inter se differentias habent incontinentia & intemperantia. At continentia rursus & intemperantia easdem habent rata rationum comparatione contrarias. Morsus enim, & dolor, & ægritudo nondum continentiam reliquerunt. Temperatus verò animus vndique est æquabilis & pacatus continentia & concordia expertis animi rationis, & cõpotis eius, tranquillitate admirabilique quiete ornatus & compositus, in quem intuens dicas, Conciderant venti, iam & tranquillus sine vento Pontus erat: nanque ipse deus sedauerat vndas vehementes, insanos rabidosque motus cupiditatum restinguente ratione, & quibus natura indiget, eos sibi consentiẽtes obtemperantésque in actionibus voluntariis parante, vt neque rationem præcurrant, nec terga vertant, nec ordinem turbent, nec dicto non sint audientes: verum vt omnis motus, quocunque velit ratio ducere, paratus sequi, ceu lactens nullus cũ equa simul currat, Xenocratis cõfirmás sententiam dicentis, quòd verè philosophantes spõte agũt, quæ ceteri metu legis facere solẽt inuiti,

tanquam verberibus canes, ac ſtrepitu muſtelæ, à voluptatibus repulſi formidine ſuppliciorũ. Quòd autem in animo quidam circa cupiditates huiuſcemodi * firmitatis ſenſus & differentia fiat, quaſi re quadam cum illis pugnante & contradicente, perſpicuum eſt: quanquam nonnulli aſſerunt affectum aliud à ratione non eſſe, nec inter duo diſsidium ac ſeditionem, ſed vnius nominis in vtranque partem mutationẽ celeritate atque velocitate ſua noſipſos latentẽ, non præuidentes, quòd idem in animo eſt, quod naturaliter cupit, pœnitet, iraſcitur, timet, & ad turpitudinem fertur voluptate ductum: & quod receptui canit, vaganſque fuſius reuocat. Libidinem enim, iram, metum, & cætera huiuſmodi, opiniones eſſe, & iudicia peruerſa & praua, non in peculiari vna parte animi, ſed totius principis animi momenta, ceſsiones, aſſenſus, & motus, & ideo operationes quaſdam eſſe paulo momento concidentes: vt puerorum curſus impetum & concitationem ad errorum procliuitatem præ imbecillitate atque inſtabilitate habent. Et hæc primum quidem in operatione & ſenſu. Nemo enim, inquiunt, in ſe ipſo appetentis in id quod iudicat ſentit conuerſionem, nec contra in id quod appetit iudicantis. Nec ab amore diſcedit is qui amat, quando conſiderat, abiiciendum eſſe amorem, & aduerſus ipſum eſſe pugnandum. Nec rurſus deſinit ratiocinari, & iudicare, quando à cupiditate mollitus cedit: verum & ratione affectui contrait, & in ipſo adhuc eſt, ac iterum ab affectione correptus cogitatione erratum percipit, & neque affectu rationem interimit, neque

* στερρότητος

considerando ac reputando ab affectione est liberatus: atque ita se huc & illuc transferens princeps animus vtriusque medius & communis existit. Igitur hi quum modò cupiditatem, modò cupiditati oppositam rationem animum, cui natura principatum tribuit, fieri arbitrantur, nihil mihi differre videntur ab his, qui non rentur aliud esse venatorẽ, & aliud feram, sed idem corpus mutatione vtens, nunc feram esse, nunc venatorem fieri. Quorum illi in re clara hallucinantur, hi verò testificantur contra sensum, non vnius mutationem, sed duorum inter se pugnam & contentionem percipientem. Quid ergo dicunt? nonne id hominis, quod deliberat & consilium quærit, sæpe in duo scinditur, & in contrarias distrahitur sententias? quum dubitatur an quid sit vtile? At illud est vnum. Rectè quidem respondemus, sed euentũ dissimile est: Non enim secum ipsa pugnat prudentia, verum vna vtens facultate diuersa init cõsilia atque rationes. Quin potius vna ratio est, in aliis versans rebũs tanquam materiis differentibus. Quo fit vt ægritudo in cogitationibus vacuis affectione non insit, neque quasi violati præter sententiam alterum probent, ni Hercule aliquis affectus tanquam in trutina delitescat. Nam id sæpe vsu venit, vt non ratio rationi, sed ambitio, aut contentio, aut metus oppositus disceptantium sententiis inter se duorum speciem præbeant, vt in his declaratur:

Sed pugnare metus, retro pudor ire vetabat.

Et in hoc: Iugulari graue est, sed gloriam parit: viuere autem turpe, sed inest voluptas. Et in rerum

contractandarum iudicia illabentes affectus plurimam iniiciunt moram. In senatu verò consiliisque principum qui ad gratiam loquuntur, non duarum sententiarum probant alteram, sed alicui affectioni adhæreſcunt, prodita & spreta vtilitate. Quapropter in ciuitatibus, quas regunt optimates, magistratus non sinunt oratores affectus commouere. Recto enim pondere ratio ad id quod est iustum repit: quòd si affectus insit, pugnam committit atque dissidium voluptas ac dolor cum eo quod iudicat & deliberat. Quod ita esse declarent in philosophia considerationes, in quibus nonnumquam contingit, vt ab aliis cum dolore quisquam trahatur, & sæpe à sentẽtia abducatur. Quin ipse Aristoteles, & Democritus, & Chrysippus quædam quæ antea probauerant, sine perturbatione ac morsu cum voluptate repudiarunt: Quia contemplanti discentique animo nullus officit affectus. Verum in his rationis expers animus quiescit, nec est curiosus. Quocirca quum veritas se aperuit, eam ratio amplectens libenter falsitatem declinauit, propterea quòd in ipsa est credendi mutandæque sententiæ potestas. Nam consilia & iudicia in rebus agendis, multorumque viuendi rationes affectibus obnoxiæ, ancipitem viam rationi atque difficultatem præbent, occupatæ, ac perturbatæ ab irrationali sese contra ipsam voluptate aliqua, aut metu, aut ægritudine attollente. Horum arbiter est sensus, ac iudex, vtrunque contingens: nec si alterum vincit ipsum victum necauit, sed vi trahit renitens. Qui enim amanti consulit, ratione aduersus

affectum vtitur:quasi simul in anima insit vtrunque, & tanquam manu aliam inflammatam partem palpente & premente, ac duo dissidentia sentiente. In consiliis quoque quæ vacant affectu, & in considerationibus, quas plurimas habet contemplandi genus, si æquæ paresque sint, iudicium non inde oritur, sed dubitatio: quæ est quum intelligentia à contrariis probabilibus sistitur & firmatur: ac si pondus aliquod alteri accedit, pars victrix ita dissoluit alteram, vt nec dolorem vllum faciat, nec opinioni aduersetur. Atque omnino si ratio rationi opponi videatur, non fit duorum, & diuersorum sensus, sed vnius in differẽtibus versantis opinionibus. Quando verò irrationale, cui quidém à natura tributum est, vt sine ægritudine nec superare, nec vinci possit, cum ratione depugnat, protinus tanquam duo animam ipsa pugna diuidit, ac differentiam manifestam facit. Non solum igitur ab ipsa pugna, sed nihilo secius á consecutione, quòd aliud est affectionum principium ac fons, & aliud rationis, licet videre. Quum enim amare liceat bonæ indolis ad virtutem filium, atque ingenuum, liceatque malum & intemperantẽ: contingat præterea sine ratione vti in liberos suos & parẽtes ira, & pro eisdẽ aduersus hostes & tyrannos eadem vti cũ ratione, vt ibi contentionis atque dissidii affectionis contra rationem sensus existit, ita hic obedientiæ & consecutionis eisdem affectus quasi influentis, & sese dedentis. Quãdoquidem vir probus vxorem secundum leges eo animo ducit, vt modestè eum ea vitam degat, postea vero diuturna consuetudine gignente affectum

cogitatione percipit, se intensius diligere atque amare, quam sibi proposuerat. Quemadmodum etiam adolescentes vrbanos nacti magistros, vtilitatis causa primum eos sequuntur & imitantur, postea etiam amant, & pro familiaribus atque discipulis amatores existunt, & appellantur: Idem vsu venit in ciuitatibus aduersus principes probos, & vicinos, & affines, qui á necessitudine aliqua officii inter se versari inceperunt, deinde imprudentes quasi influunt in beneuolentiam, attrahente id quod afficitur, atque persuadente ratione. Qui verò dixit, duplex est pudor, alter non malus, alter domorum labes, nonne apertissimè videtur intra se hunc affectum sentire sæpe rationem sequentem, & ab ea in ordinem modumque redactum, sæpeque abhorrentem rationem & segnitiis cunctationibusque opportunitates atque negotia labefactantem? Hique ipsi quodam modo propter euidentiam sibi obsequentes, timiditatem verecundiam vocant, & oblectationem gaudium, & formidines cautiones, quòd bonas appellationes à nullo solere reprehendi sciant. Quandoquidem eosdem affectus rationi adhærescentes his nominibus vocant, obsistentes verò, & expugnantes rationem illis. Et quando lacrymis, & tremoribus, colorisq; mutationib' coarguũtur, pro ægritudine ac metu morsus quosdã, & contractiunculas nominant, & honesto promptitudinis nomine cupiditates diminuunt, sophisticos, nõ philosophicos ardores, & à negotiis fugas nominibus moliri videntur. Quanquam illi ipsi gaudia, voluntates, & cautiones, bonas affectiones, & non inaffe-

ctiones vocant, rectè hoc loco nominibus vtentes. Fit enim bona affectio ratione non extirpante affectum, sed ad modum atque ordinem redigente: At praui & incontinentes quid patiuntur quum patrē matremque amati aut amato loco iudicant esse diligendam, & tamen diligere non possunt, quum verò iudicant amandam esse meretricem adulatorémve, continuò amant? Nam si in affectu esset iudiciū illud amandi, vel odio habendi, amor & odium sequi oporteret. Nunc autem contra euenit, quum aliquibus consiliis affectum adhærescere, & quædam deprecari atque reiicere videamus. Quapropter quum dicunt, rebus violatis non esse iudicium in affectu, sed id tantū, quod motū effrenatū & exuperantem excitat, aliud esse in nobis quod iudicat, & aliud quod afficitur, confitētur. Quemadmodū quod mouet & quod mouetur diuersū est. Ipse verò Chrisippus multis locis definiens patientiam, & continentiam, quum eas asserat habitus esse eligenti rationi obtemperantes, perspicuum est, quia rebus coactus est fateri aliud in nobis cui paretur, & aliud quod paret. Quum verò dicant, omnia peccata esse paria, & omnes culpas æquales, si in aliis veritatem non cernunt, non est in præsentia refellendi consilium, nam in plerisque perspicuitatem & euidentiam oratione impugnare videntur: Omnem enim affectū vitium esse contendunt, & omnes peccare, qui aut dolore, aut metu, vel cupiditate afficiuntur: Magnæ enim affectuum differentiæ secundum plus & minus cernuntur. Quis enim dicat formidinem Dolonis parem timori Aiacis fuisse, referentis pedem,

& ab hostibus gradatim discedentis, & paulum genua alternantis? aut quis conferat dolori Platonis, Socratis morte suscepto, ægritudinem Alexandri ob Clitum ad consciscendam sibi mortem concitati? Et quod præter spem accidit, maiorem inurit dolorem, quàm id quod euenire rationi erat consentaneum. Vt si quis expectet se aliquem visurum mãsuetudine & morum gratia ornatum, & in admiratione habitum, & eum deprauatum peruersumque intelligat, vt in Philota Parmenioni contigit. Quis ira pari dicat in Anaxarchum vsum fuisse Nicocreontem, & Magam in Philemonem, vtrunque ab illis contumelia affectum? Alter enim pistillis ferreis contundi, & concidi Anaxarchum fecit: alter verò nudum ensem á carnifice Philemonis ceruicibus imponi iussit, deinde abire incolumem. Quo circa neruos animi iram Plato appellabat, quia acerbitate animus intendatur, & mansuetudine remittatur. Hæc igitur & alia huiusmodi explodentes intentiones affectuum & vehementias non dicunt fieri secundum iudicium, in quo peccandi est facultas, sed morsus & contractiunculas, ac diffusiones esse, plus & minus ipso rationali suscipientes: quanquam & in ipsis iudiciis fieri videntur differentiæ: Nam & paupertatem alii malum, alii magnum malum nõnulli etiam summum malum iudicant, vt etiam eius vitandæ gratia in scopulos mariáque ruant. Mortem verò alii quia priuentur bonis, alii propter vltiones sub terra sempiternas, horrendaque supplicia malum esse censent. Corporis sanitas ab aliis, quia secundum naturam est

& vtilis, amatur, aliis maximum bonum esse videtur, nec diuitiarum vllam gratiam aut liberorum, aut regnorum esse, demumque virtutes nec vtiles, nec couferentes esse absque sanitate arbitrantur. Ex quo apparet, in iudiciis ipsis alios magis, alios minus peccare. Sed hæc nunc non est refellendi locus. Illud autem ex eo colligendum est, quod & ipsi concedunt, à iudicio aliud esse ipsum irrationale, in eo quòd dicunt affectum maiorem ac vehemētiorem fieri, verbis discrepantes, in rebus autem cōsentientes cum his qui affectus & irrationale à ratione atque iudicio differre contendunt. In his verò quæ de illegalitate Chrysippus scripsit, cæcam esse iram pronuntiat, & quòd sæpe non finit cernere quæ apertissima sunt, & præcepta sæpe obscūret. Ac pauló progressus, nascentes, inquit, affectus extrudunt ipsas rationes, & quasi aliter videatur, violenter ad contrarias actiones propellunt. Deinde testimonio vtitur Menandri, dicentis: Hei mihi misero, vbinam mentes nostræ? & tamen eo tempore esse in corpore, quum non hæc, sed illa deligimus. Rursum Chrysippus pergens inquit: Quum animali ratione prædito natura dederit omnibus in rebus ratione vti, & ab ea gubernari, nos illam sæpe violentiore aliquo impetu vtentes reiicimus, euentum probans ex discrepantia, & contentione affectus cum ratione. Ridiculum profectò esset, vt Plato dicebat, aliquem esse seipso præstantiorem, & rursus deteriorem, & alium esse continentem sui, alium incontinentem. Quomodo posset fieri eundem seipso meliorem, & rursus peiorem esse,

aut

aut ſimul vincere ac vinci, ni modo quodam eſſet cuiuſque animus natura duplex, & aliud bonum, aliud malum in ſeipſo haberet? Sic igitur qui deteriore vtitur obtemperante meliori continens ſui eſt, atque præſtantior ſeipſo. Qui verò per negligentiam patitur, vt princeps animus irrationalem effrenatumque ſequatur, & ei ſubminiſtret, is dicitur ſeipſo inferior, & incontinens ſui, & præter naturam affectus. Nam quum ratio ſit diuinitus homini data, conueniens eſt, eam præſtare atque imperare ei, quæ caret ratione, tum quia originem ducit à corpore, tum quia natura ſua completur affectibus, & illorũ fit ſimilis, & eos induit, & cum illis commiſcetur. Quam rem declarant appetitus corporis naturales, & commoti, & repreſsi: quando videlicet in corporis mutationibus vehementius cõcitantur vel remittuntur. Quare iuuenes vehementes ac temerarij ſunt, & in appetitibus inflammati, & furentes & rabidi, propter ſanguinis copiam & caloris. At in ſenibus concupiſcentiæ fons, qui quidẽ eſt in iocinore, reſtinguitur, paruuſque fit & imbecillis. Viget autem magis ratio, affectibus vnà cũ corpore tabeſcentibus. Et hoc ipſum denique ad affectus informat ferarum naturas. Non enim prauis, aut rectis opinionibus aliis vires & impetus ad ea quæ videntur horrenda & grauia, inſunt, & aliis irreparabiles timores, & animi fugæ, ſed ſanguinis ſpiritus, & corporis vires differentias affectuum efficiunt, è carne tanquam à radice affectibus germinantibus, & educentibus qualitatem atque diſcrimen. Quòd autẽ humanũ corpus cum appetitibus

affectatis consentiat, vnaque commoueatur, pallores arguunt, rubores, tremores, cordisque pauitationes, & cõtra diffusiones in spe atque expectatione voluptatum. Verum quãdo mens ipsa per se sine affectu mouetur, corpus agit quietem, & sibi cõstat, propterea quòd mẽtis agitationes nihil cũ corpore habent cõmune, si verbi gratia, aliquid è disciplinis mens attingat, in quibus nõ est irrationali locus. Ex quo etiã patet duo esse, & facultatibus inter se differentes. Omnium autẽ omnino rerum & ipsi affirmant, & late patet, alia habitu cõplexuque regi, alia natura, alia irrationali animo, quędã adhibita etiam ratione & intelligẽtia, quorum simul omniũ particeps est homo, & in omnibus his differẽtiis ortus est. Nam & habitudine cõtinetur, & aliter natura & ratione vtitur atque intelligentia, & coniunctũ etiam habet irrationale ingenitumque affectus principiũ ac fontẽ nõ accersitum, nec aduocatũ, sed necessariũ, nec ex toto extirpandũ, sed cultu & præceptore indigens. Vnde nec Thraceum nec Lycurgeũ rationis munus est vnà cum perniciosis excindere, simulque interimere quæ in affectibus sunt vtilia, verũ tanquã sator bonus & vrbanus aggrestia, & luxuriãtia amputare ac resecare, deinde colere & ad vtilitatẽ constituere. Nec enim qui temulentiã verentur vinum effundunt, neque affectũ qui perturbationes timent auellunt, sed ei adhibent modum. Bobus quoque & equis saltus, & rebelliones, & contumaciã non motus, nec actiones auferunt, affectibusque domitis, & obediẽtibus ratio vtitur, haud eneruata, nec stirpitus excisa ex animo ministrãdi facultate. Curribus enim

equus, aratro bos: at apro intentanti letũ, animosus est inueniendus canis, inquit Pindarus. Quibus lõgè sunt vtiliora affectuũ iumẽta, quum videlicet rationi auxiliantur, & cõcordes ad virtutem diriguntur. Vt ira fortitudini, si adsit modus, iustitiæ odium improbitatis, indignatio in eos, qui propter dignitatem secunda vtuntur fortuna. Quando amentia simul & contumelia inflammatus animus indiget coërtione, aut nimiæ indulgẽtiæ opus est amicitia, aut misericordiæ, humanitate, aut communi gaudio, cõmunique dolori, beneuolentia vera, nec si quis cupiat euellere assequetur. Quòd si qui amorem vnà cum furioso amore eiiciunt, peccant profectò. Nec illi quidem rectè faciunt, qui cupiditatem propter auaritiam vituperant: non enim discrepant ab illis, qui cursum propter lapsus, & iactum ne vltra iaciatur extinguunt, & qui penitus cantus propter dissonantiam odio habent. Verum vt in sonis Musica cõcentum nõ extinctione grauis & acuti, & in corporibus medicina salutare non internicione caloris & frigoris, sed cum symmetria & quantitate temperationibus ipsorũ perficit, ita in anima mores, quãdo à ratione affectuũ potentiis ac motibus æquitas adhibetur ac moderatio. Tumenti enim corpori & inflammato similis est, ægritudine se vehementer affligantis, & lætitia effuse gestientis, timoreque attoniti animus non lætans, nec dolens, nec metuens. Rectè igitur Homerus quum dixit, Viri boni nõ mutatur color, nec timet nimis, metũ nõ abstulit, sed nimium metũ, vt fortitudo, non desperatio & amentia: & audacia, nõ temeritas fiat. Quare in voluptatibus

nimia tollenda est cupiditas, & in vltionibus nimiū improbitatis odium. Ita enim alius non stupidus, sed modestus: alius iustus, non sæuus, nec acerbus erit. Quòd si penitus affectiones tollerentur, fierique id posset, in multis ratio segnis, obtusa & languida esset, vt gubernator destitutus à ventis. Quam rem intelligentes latores legum, in rebus publicis cupiditatem gloriæ, & æmulationes inter ciues serunt. Contra hostes autem tubis, aliisque modis iram excitant, & amorem augent pugnandi. Nō modò enim in poëmatis, vt inquit Plato, artificem & elaboratum, qui Musarum afflatu correptus est, ridiculum ostendit esse, verum & in bello affectus furore numinis percitos, nec posse sustineri, & esse inuictos. Quos etiam viris deos infundere Hom. canit,

Sic fatus robur magnum inspirauit Achiuûm
Pastori.- *Et illud:*
-Non hic sine numine diuûm *Hæc furit.-*

affectum adhibentes rationi tanquam impetum & currum. Hosque ipsos videre licet iuuenes sæpe laudibus excitare, ac sæpe obiurgationibus castigare, quorum aliud voluptas, aliud dolor consectatur: nam obiurgatio & vituperatio inurit pœnitentiam & pudorem. Quorum aliud est genere dolor, aliud metus. Quibus maximè ad emendationes correctionésque vtuntur. Vt Diogenes laudante quendam Platone: Quid verò, inquit, habet ille grauitatis, qui tot per annos philosophiæ operam dedit, ac nullum affecit dolore? Haud ita quidem disciplinas quis dicat, vt Xenocrates dicere solebat,

esse ansas philosophiæ, vt iuuenum affectiones, pudor, cupiditas, pœnitentia, voluptas, dolor, & gloriæ cupiditas, in debita conuenientéque via iuuenem expedité perfectéque constituunt. Vt rectè dixisse pedagogum illum Laconem credamus, effecturum sese dicentem, vt puer honestis gauderet, & turpibus angeretur: quum nihil maius, nihil pręstabilius homini libero educatione, eruditionéque congrua & debita, excogitari posit.

FINIS.

AD INCLYTVM D. IO. BORGIAM, Gandiæ & Sueſſæ Ducem Alexandri VI. Pont. Max. nepotem, Caroli Valgulij Brixiani, Cardinalis Valentini Secretarij, præfatio.

Vm omnis mea cura eò referatur, Dux inclyte, vt beatitudini Alexandri VI. *clarissimæq́ ac diuinæ familiæ Borgiæ aliquem fructum seruitus mea pariat: quanquam vires voluntatem destituunt, mihi tamen hac in re satisfacere non putaui, si tantum Deum precarer, vt tua in Hispaniam profectio nuptiæq́ felices faustæq́ sint, & maturus reditus tuus. Quare præcepta quædam nuptialia de vetere sapientia Græca in linguam Romanam conuerti, quæ quondam Plutarchus, vir humanarum rerum peritißimus, Poliano & Eurydice sponsis dono dedit. Ea quum doceant, quo modo se vxor cum viro, & cum vxore vir gerere debeat, non dubito quin summa cum tranquillitate, concordia, atque felicitate ducturi*

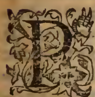
vitam sitis, si ea legatis & obseruetis. Non enim te arbitror, quamuis adolescentem, in eo errore versari, in quo nonnullos esse intelligo, qui existimant studium doctrinæ, & interdum lectioni vacare, Principi non conuenire. Quid enim, per Deum immortalem, optabilius, quídve beatius contingere Principi potest, quàm præstantissima ingenia, & recta consilia, prudenter dicta, & præclarè gesta eorum hominum, quorum sapientiam omnes ætates admiratæ sunt, ad suam vtilitatem laudémque, & gloriam traducere posse? & habere vnde optimam rationem siue populus gubernandi quibus præsit, siue seipsum regendi (quæ res est omnium difficillima) siue gerendi belli, aut quid aliud agendi, queat ducere, prudentiámque suam, ingenium, eloquentiam, virtute aliena sic excolere atque augere posse, vt non modò fortuna, verumetiam virtute cum admiratione hominum cæteris excellere videatur? Quúnque omnes Principum domus adulatoribus assentatoribúsque abundent, qui vtilitatis propriæ voluptatísque causa miris artibus in animos dominorum influentes, iocundis quidem, sed perniciosis consiliis eorum mentem de sanitate sæpe deturbant: verendum non est, sapientes veteres commodorum suorum aut voluptatum, aut gratiæ comparandæ causa posteris, qui nondum nati erant, blandiri adularíque voluisse, sed rectè consuluisse, omnémque sapientiam suam ad vtilitatem posterorum & veram gloriam, cuius omnis excellens animus est auidus, direxisse existimandum est. Hæc igitur multâque alia, quæ exornare, ad summámque gloriam euehere Principem possunt, monumenta suppeditant literarum. Sed quid ego hæc te hortor, Dux illustrissime? qui ita rectè, ita præclare à natura, & ab iis qui te rexerunt, & regunt,

institutus es, vt tibi homines, quia etiam vident vnà cum ætate virtutem crescere tuam, longè maiora quàm fortuna dederit, exoptent. Aut quid ego literis eruditus esse laudando studia literarum videri volo, qui multò plus ætatis seruiendo, & aliquid agendo, quàm in legendo consumpsi? Nunc enim quia nec seruio, nec quicquam agere conceditur, meipsum his studiis consolor, simúlque spe ducor, quam omnem in sola clementia sanctißimi D. collocaui, cui vt me primum commendes, excellentiam tuam vehementer rogo.

PLVTARCHI CHÆRONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, PRAECEPTA connubialia.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

PLVTARCHVS POLIANO ET EVRYDICE S.

POST legem patriam, qua vos Cereris sacerdos connubio copulauit, orationem quoque, quæ simul vos concinnet, simulque Hymenæum ope prosequatur, vtilitatem aliquam arbitror allaturam, & legi consonam fore. In musicis vnā de legibus tibiarū Hippothoron appellabāt: is erat cātus, quo equi in certamine curuli cōcitabātur. Philosophia verò cū multas habet præclarásq; institutionū rationes, tū non minore studio ea digna est, q̄ ad nuptias connubiaque pertinet, qua videlicet eos,

pertulerunt,& aliis fauum dimisere. Principio cõtrouersiæ offesionesque magna cura coniugibus cauendæ sunt, quum recenter coniuncta glutinataque vasa quacunque causa faciliter disiungi, tempore verò confirmatis commissuris vix igni aut ferro dissolui, valeant. III. Quemadmodum ignis in paleis leporinisque pilis facilè accenditur, ocyusque restinguitur, ni aliqua materia, que ipsum foueat & alat, adhibeatur, ita breuem amorem nouorum con iugum corporis forma inflammatum nec durare posse, nec firmum esse existimandum est, ni in bonis moribus collocatus à prudentia foueatur, & animatum affectum cupiat. IIII. Medicamentis quæ fit piscatio, maturè quidem & facilè capit piscem, sed eum labefactat, & mensæ non aptum reddit. Sic quæ amatoriis artibus carminibusque viros voluptatis causa studēt subigere, cũ attonitis demētibusque & labefactatis ætatem. Neque enim Circen ab ea potionati quicquam iuuerunt, nec ipsa vlla in re illis vtebatur, quum suum, asinorumque formam accepissent: Vlyssem verò mente præditum, & prudenter cum ipsa versantem incredibili amore dilexit. V. Quæ malunt stolidis viris imperare, quàm parere sapientibus, similes illis sunt, quæ ducere potius volunt cæcos, quã intelligentia visuque præditos sequi. VI. Pasiphaën non credunt amore fuisse captam bouis cubantem cum rege: quum videant nonnullas graues moderatosque viros grauatè ferentes, cum hominibus intemperantia atque libidine fluentibus tanquam cum suibus & hircis suauius concumbere. VII. Qui equos ascendere im-

becillitate aut mollitia corporis inpediti nequeunt, eos sese flectere & procũbere docent: Ita aliqui eorũ qui nobiles opulentasque vxores acceperũt, haud se quidem præstantiores reddũt, sed illas cõminuunt & debilitãt, vt illis demissioribus vilioribusque facilius imperent. Oportet autẽ vt equi magnitudinẽ, sic vxoris dignitatem, conseruẽtem vti freno. v I I I. Lunam cum abest à sole, lucidam claramque videmus, admota soli obscuratur, & occultatur. At contrà modestam vxorem oportet cum virò existentẽ, sese maximè videndam exhibere: quum verò abest, ædes custodire, ac latere. I X. Haud rectè quidem Herodotus dixit, quod mulier vnà cum tunica pudorem exuit. Contrà enim modesta induit, summusque amor, ac summus pudor mutuo sese testimonio argumentoque indicant. x. Quemadmodum si duæ voces consonæ capiantur, grauior is fit cantus, sic omnis actio in bene recta moderataque domo, quàquàm ab vtroque vnanimiter geritur, apparet tamẽ & extat imperium atque voluntas viri. X I. Sol Boream superauit: Homo enim quum ei ventus niteretur auferre pallium, vehementiusque spiraret, ipsum magis atque magis constrinxit, & arctius continuit: feruente verò post flatum venti sole, incalescẽs & æstuans exuit vna cum pallio etiam tunicam. Hoc agunt pleræque mulieres, cum viris enim luxum sumptumque detrahentibus decertant & indignantur, quæ si ratione persuadeantur, leniter placidéque deponunt, ac moderatè se gerunt. X I I. Cato è senatu ciuem mouit, quòd vxorẽ præsente filia deosculatus fuisset. Id quidem atrocius fortasse: verum

ſi turpe eſt, vt profectò eſt, præſentibus aliis ſeſe amplexari & ſuauiari, cur turpius non eſt, coram aliis iurgiis contumeliiſque ſeſe vicisſim laceſſere? Oportet enim congreſſus oblectationesq́ue cum vxore ſecretò fieri. Admonitiones verò ac reprehenſiones libera licentia apertaq́ue eſſe debent. XIII. Vt ſpeculum auro, gemmiſque ornatum vtilitatem nullam affert, niſi ſimilem ſpeciem referat: ſic opulentæ vxoris nullus fructus eſt, ni vitam mo resſque præſtet cum vita & moribus viri congruentes, & conſentaneos. XIIII. Si lætantis imaginem ſpeculum triſtem reddat, dolentis verò & mœrentis hilarem & ridibundam, profectò peccat vitioſumq́ue eſt. Ergo & vxor mente capta, inſulſa & inepta eſt: quæ iocante blandienteq́ue marito frontem contrahit, & agente aliquid ſerio iocatur & ridet: Ea enim ſunt tum triſtis, tum contemnentis animi indicia. Oportet autem, vt geometræ dicunt, lineas & ſuporficies non per ſe, ſed vnà cum corpore moueri: ſic vxorem nullum proprium affectum habere, ſed ſtudia, curas, riſum, communia habere cũ viro. XV. Qui vxores eſſe ac bibere ſecum libenter non vident, ſolæ quum ſunt, eas impleri docent: Ita qui non hilarè cum illis concumbũt, nec iocos riſumq́ue cõmunicãt, docent ſine ipſis proprias quærere voluptates. Cũ Perſarũ regibus legitimæ vxores ad menſã accũbunt, vnaq́; cõmeſſant: quum verò ludere laſciuireq́;, ac ſe pluſculũ vino inuitare volũt, dimotis illis cithariſtrias meretriculas quoq; adhibẽt. Et rectè quidẽ vxores nõ ſinũt intẽperãtiæ ebrietatũq; participes fieri. Igitur vir priuatus, & intẽpe-

Vxor viri moribus conſonet.

rãs, in voluptatibusq́ꝫ profuſior, ſi cũ ſcorto aut ancilla delinquere aliquid deprehẽdatur, nõ debet vxor ſuccenſere nec ægrè ferre conſiderans eum temulentiæ ſuæ, laſciuiæ, & procacitatis aliam adhibere participem, ipſius ductum verecundia. XVII. Cultores Muſarum domini muſicos multos faciunt: qui verò ſtudia literarum amplectuntur, multos eruditos: & qui ludis gymnicis delectantur, athletas: Sic vir ſtudioſus corporis cultus vxorem comptricẽ facit voluptuarius meretricem & intemperantem: amator probitatis & decori, modeſtam & pudicam. XVIII. Lacæna ancilla à quodam interrogata, an adhuc acceſsiſſet ad virum, non ego, inquit, ſed ipſe ad me. Hoc mea quidem ſententia in hera matronaq́ue eſſe debet, vt neq́ue deuitet huiuſmodi, nec ægrè ferat incipiente marito, nec id ipſa prior tẽtet: Vt enim hoc meretricis eſt atque impudentis, ſic & illud faſtuoſæ, nec virum amentis. XIX. Vxorem amicos proprios habere non oportet, ſed vti communibus cum viro. Quum verò ſit primus & maximus Deus quem vir cenſet eſſe collendum, ſolum eum cognoſcere vxorem decet: curioſæq́ue religiones, & peregrinæ ſuperſtitiones à veſtibulo domus arcendæ ſunt. Nulli enim Deo ſacra occulta & abſcondita grata ſunt, à muliere ſi fiant. XX. Plato beatam inquit, felicemq́ue ciuitatem eſſe in qua, meum non méum, qui dicant, non audiuntur, quòd communibus quoad fieri poteſt rebus quæ quidem aliqua æſtimatione cenſeantur, vti ciues debeant. Sed multò magis huiuſmodi vox è conubio eximẽda eſt: niſi, vt medici dicunt, in ſiniſtra parte exiſten-

tes plagas ad dextram sensum referre, sic vxorem viri,& virum vxoris sentire dolorem magis conuenit. Vt quamadmodum nodi ac vincula mutuum robur vicissim capiunt, ita vtroque reciprocam beneuolentiam præstante, societas vitæ per alterutrum conseruetur. Nam & natura per corpora nos miscet, vt ex vtroque parte decerpta simulque confusa, quod inde nascitur, commune vtrisque præbeat, neutrumque statuere, diiudicareque possit, proprium sit, an alienum. Talis quoque pecuniarũ societas connubio iunctis maximè conuenit, vt vnã in substantiam rebus omnibus confusis ac mixtis, ne hanc partem propriam, illam alienam, sed omnia propria, ac nhil alienum arbitrentur. XXI. Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus, ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus vxor contulerit, mariti dici oportet. XXII. Helena diuitiarum appetens, Paris voluptatum fuit, Vlysses verô prudens, & modesta Penelope: propterea horum connubium felix, atque optabile: at nuptiæ Paridis & Helenæ malorum Iliadem Græcis & Barbaris fecerunt. XXIII. Romanus quidam quũ eum amici reprehenderent, quòd pudicam vxorem, locupletem, & formosam repudiasset, calceum protendit: nam & hic, inquit, nouus est & pulcher, sed nemo vestrum nouit vbi me premat. Oportet igitur non doti, non generi, non formæ vxorem credere, sed operam dare, vt quibus vir maximè tangitur, consuetudine, moribus, & obedientia, ea non dura, nec molesta, sed composita, iocunda, & grata præstet. Enimuero vt medici eas febres, quæ ab in-

certis causis paulatim collectis proueniunt, magis suspectas habēt, magisq; verētur, quàm quę manifestas magnásque causas habent: sic latētes plerosque paruæque, & frequentes ac quotidianæ viri atq; vxoris offensæ magis eos disiungūt, & vitæ consortiū, labefactāt. XXIIII. Philippus rex Thessalam mulierē amabat, à qua medicamētis magicis in amore teneri putabatur. Quare Olympias vxor operam dedit, vt eam in manibus haberet. Vbi in conspectum venit, liberalis forma visa est, & sermo ingenuus ac prudens: valeant, inquit Olympias, calumniæ: tu enim in te ipsa medicamenta habes. Inexpugnabilis igitur res vxor legitima, si omnia in se ipsa collocans, dotem, genus, potiones, cingulumque ipsum, moribus atque virtute comparet beneuolentiam. XXV. Rursus Olympias, quum aulicus quidam adolescens formosam, sed malè audientē duxisset vxorem: ille, inquit, demens est: non enim oculis vxorem accepisset. Oportet autem non oculis, nec digitis vxorem capere, vt aliqui facere solent, reputantes quàm grandem dotem ferat, non quibus moribus sit cum ipsis victura. XXVI. Socrates vt se in speculo adolescentes intuerentur suadere consuerat, vt deformes virtute corrigerentur, pulchri ne deturparentur vitio. Matrona quoque quum in manibus speculum habet, secum ipsa dicere debet, si deformis est: Quid ni temperans & pudica sim? Pulchra verò: quid si præterea sim honesta? Nam deformi, si propter mores, non propter formam diligatur, veneratio quædam accedit. XXVII. Lysandri filiabus vestes muliebremque mundum pretiosum tyrannus Siculus

Speculi vsus.

misit: ea Lysander capere noluit, fatus: hoc ornamentum dehonestabit potius filias meas quàm ornabit. Sed ante Lysandrum hoc Sophocles dixit: Nõ est hic ornatus, ô infelix, verum dedecus videbitur, tuæque insania mentis. Ornamentum enim est, vt inquit Crates, quod ornat. Ornat autem quod honestiorẽ mulierem facit: talẽ verò præstat non aurũ nõ smaragd⁹, nõ coccineus color, sed quæcunq; grauitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibet. *Ornatus nimius vitandus.*

XXVIII. Qui nuptiali Iunoni rem faciunt diuinam, cum victima fel non consecrant, sed exemptum post aram abiiciunt, innuente legumlatore, nonquã bilem iramve in cõnubio esse oportere. Debet enim vt vini, ita matronæ austeritas conferens atque vtilis esse, non amara, vt aloë ac medicina.

XXIX. Plato Xenocratem seuerioribus preditum moribus, alioqui æquum probumque virum; vt Gratiis sacrificaret hortabatur. Pudicæ verò continentique mulieri maximè erga virum gratiis opus esse arbitror, vt quemadmodum Metrodorus dicebat, iocundè, non propter continentiam iratè cum viro conuersetur: haud enim frugalem tenuemque mulierem cõtemnere munditiã oportet, nec viri amantem blanditias negligere: Nam difficultas & morositas honestatem illam mulieris iniocundam atque molestam facit, quemadmodum & sordes frugalitatem reddunt inuisam.

XXX. Quæ præsente viro ridere, aut aliquid aliud agere veretur, ne temeraria imodestaque videatur, nihil ab ea differt, quæ nullo se pacto vngit, ne *Læta sit coram viro mulier.*

odoramentis perfundere caput putetur, & quæ se non lauat, ne faciem fuco delinire existimetur. Nam & poëtas oratoresque videmus, quicunque orationem molestam, illiberalem, offendentemque deuitant, rebus, ordine, ac moribus ducere & mouere auditorem omni arte lætari: Sic matronam omne superuacuum, meretricium ac populare fugere morum verô, consuetudinisque viuendi gratiis erga virum omni artificio vti decet, vna cum voluptate honestè cum eo conuersantem. Quòd si suapte natura seuerior pertinaxque sit, & insuauis, placidè eam admonere virum oportet, Phocionemque imitari, qui quum ab eo Anipater rem minus honestam indecentemque postularet: non potes me, inquit, & amico vti, & adulatore. Ita vxori pudicæ quidem, sed rigidæ & austeræ dicendum est: non te ego eadem vti & coniuge, & amica possum. XXXI. Aegyptiis mulieribus vti calceamentis patrius mos non fuit, vt sese domi continerent. At pleræque fœminæ, si auratos calceos, & armillas, & femoralia demas, purpuramque ac margaritas, domi manent. XXXII. Theano vestem induens brachium nudauit: quum quidam dixisset, ô pulchrum cubitum: at non publicum, inquit. Pudicæ autem mulieris non cubitus modò, verum neque oratio publica esse, nec minus sermo quàm nudatio corporis formidari, & ab externis caueri debet: propterea quòd affectus, & mores, ac dispositio animi in sermone vehementer conspicitur. XXXIII. Eliensibus Phidias Venerem fecit testudinem calcantem, indicans, mulierum esse munus, & ædes custodire, & silentium. Debet

debet autẽ vxor aut cũ marito, aut per maritũ loqui, non ægrè ferens, si aliena lingua tanquam tibicem grauius loquatur. XXXIIII. Locupletes ac principes quum honori Philosophos habent, & semetipsos ornant, & illos. At Philosophi quum obseruant opulẽtos, haud illos quidem clariores, verũ se ignobiliores faciũt. Hoc etiam vsu mulieribus venit, quę quũ sese viris subiiciunt atque obtemperant, laudem cõsequuntur: quum verò præesse volũt, magis eas dedecet, quàm eos qui subiguntur. Præstare autẽ maritum vxori, par est, non vt dominum pecoribus, sed vt animam corpori, conspiratione quadam naturali per beneuolentiam cum ipso coniunctam. Quemadmodum igitur procurare corpus conuenit, non ipsius seruiendo voluptatibus atque cupiditatibus, ita vxori præesse demulcendo gratificandoque oportet. XXXV. Corpora Philosophi dicunt alia ex discretis constare, vt classem, vt exercitum: alia ex coniunctis, vt domum ac nauem: quædam vnita esse atque cõgenita, vt singula animalia. Ferè igitur connubiũ quod ex amantibus constat, vnitum congenitumque est: quod verò dotis liberorumque procreandorum graua est, ex coniunctis. Concumbendi causa coniugium, ex discretis: quos simul habitare, non simul viuere arbitrari quispiam posit. XXXVI. Quemadmodum physici dicunt, per omnes partes temperationẽ humidorum fieri, ita coniugum & corpora, & pecuniam, & amicos, atque propinquos inuicem misceri oportet. Nam & Romanorum legum lator munera vicissim dare, & capere coniuges vetuit, haud quidem ne rei cuiusquam participes forent, verum vt

Vxor pareat.

omnia communia esse existimarent. XXXVII. In Lepta Lybiæ ciuitate ritus patrius est, vt sponsa postridiæ quàm celebratæ nuptiæ sunt, ad sponsi matrem petitum ollam mittat. At illa nec dat, nec se asserit habere, vt videlicet principio cognitis in socru nouercalibus moribus, si quid grauius postea contingat, iniquo animo non ferat, neque succenseat. Quo fit vt vxor id intelligens occasiones ipsas leniat ac mitiget: Est enim naturalis æmulatio quædam inter ipsas beneuolentiæ, cuius affectus vnica curandi ratio est, vt seorsum sibi beneuolentiam vxor conciliet viri, & matris non conuellat aut diminuat. XXXVIII. Filios plus matres diligere videntur, quòd ad eis succurrendum opémque ferendam sint aptiores: patres verò filias amare magis, quasi eorũ præsidio indigentes. Fortasse etiam honore se mutuo prosequẽtes, id quod alteri generi propinquius est, amplecti charitate magísque diligere videri volunt. Sed hoc est fortasse indifferens: illud verò perurbanum, si vxor magis ad parentes mariti honorãdos inclinare conspiciatur, quàm ad suos: ac si quid doleat, ad ipsos referat, & lateat suos: facit enim, vt quum fidem habet, fidem & ipsa vendicet, & quum diligit, diligatur. XXXIX. Græcis qui erant cum Cyro duces iubebant, vt si hostes vociferantes impetum facerent, cum silentio exciperent: quòd si illi silerẽt contrà ipsi inuaderent cum clamore. At mulieres, quæ quidem sana mente sunt, quum irati mariti clamant, silentium agunt: quum verò silẽt, eos alloquũtur, & consolantes mitigant ac leniũt. XL. Rectè Euripides accusat eos qui lyra in poculis vtuntur.

Ad iram enim potius luctumque adhibenda musica est,non insuper cantu soluere qui in voluptatibus existunt. Existimate vos igitur errare eos,qui cum gaudio voluptatéque gestiunt, re venerea vtuntur: & quum ira disidioque vexantur,seorsum cubant, quum tuæ maximè venerem, optimum huiusmodi malorum medicũ,accersere opus esset. Quam rem poëta docet dicente Iunone:

-Vestra ego iurgia soluam,

Vos & amore pares iungam,thalamóque locabo,

Cum semper autem & vbique fugiendum est,ne vir vxorem,nec virum vxor offendat, tum in primis ne id accidat in concubitu. & dum conquiescunt cauendum est. Enimuero quum vxor dolet & quæritur apud autores tori: quî fieri potest,inquit,vt his rebus lectus medeatur, quum in ipso lecto ea contigerint? Nam simultates, & contumelias, & iras quas torus gignit,alio loco,alióve tempore non est procliue dissoluere. XLI. Hermione verum dicere videtur quum ait: Fœminarum me malarum perdiderunt ingressus. Sed non fit hoc simpliciter, verum quando dissidii & zelotypiæ aduersus maritos existant, huiusmodi fœminis non ianuas modò, sed etiam auditum patefaciunt. Tunc igitur potissimum sana mente præditam vxorem occludere aures, & insusurrationes cauere, ne ignis addatur igni, oportet, illudque Philippi habere in promptu dictum. Fertur enim ille quum ab amicis contra Græcos concitaretur, quòd bene ab eo affecti ei obloquerẽtur, dixisse: quid si præterea prouocem? Quando igitur obtrectatrices defe-

Lecto sit pax & cõcordia.

Obtrectatrices vitandæ. runt tibi : vir tuus & amanti & pudicæ iniuriam facit, quid si ipsum odisse atque lacessere incepero? XLII. Fugitiuum seruum quidam persequens, vt se in pistrinum proripuisse conspexit: vbinam te, inquit, alibi inuenire maluissem? Vxor igitur propter zelotypiam diuortij libellum scribens & indignata secum ipsa, dicat : vbinam me potius æmula riualisque mea videre gauderet, quidve agentem aliud quàm præ dolore seditionem aduersus maritum cōcitantem, ac domum thalamúmque deferentem? XLIII. Athenienses tres arationes sacras dicunt. Prima in Sciro est vetustissimarum sationum monumentum. Secunda * in Rharia. Tertia sub Pelin, qui locus Busygium appellatur. Omnium autem harum sacratissima est nuptialis satio atque aratio, quippe quæ fiat ad procreationem liberorum. XLIIII. Rectè quidem Sophocles fœcundam boni fœtus Cythercam appellat : quapropter summa cum obseruantia coniugibus hac re vtendum est, vt omni profana illegitimaque * in alios consuetudine puri purgatique sint nec ferant vnde nasci quicquam nollent: quin si fructus gignatur, pudet & celant. XLV. Gorgia oratore in Olympia Græcis orationē de concordia recitante, Melāthus quidā, iste, inquit, de cōcordia disputat, qui sibi, vxori & ancillæ, tribus solis, vt concordes essent, non persuasit. Nam Gorgiæ amor quidam, & vxori zelotypia aduersus ancillam esse videbatur. Rectè igitur domum & familiam ab eo componi oportet, qui sit & senatū & amicos moderaturus. Magis enim mulierum, quàm cōtra mulieres peccata latere multitudinem videntur. XLVI.

* ἐν τῇ Ῥαρίᾳ.

* πρὸς ἑτέρους.

Feles olfactu odoramentorum perturbari & furere traditur. Quòd si vxores efferari atque insanire odoribus contingeret, profectò graue esset, si ab huiusmodi odoribus mariti non abstinerent, & eas tãtopere discruciari paruæ gratia voluptatis paterẽtur. Quum autem non odoribus id contingat, sed quia cum aliis mulieribus versentur, certe iniustum est tanto eas dolore afficere & conturbare, ac non vt apibus, quia indignari atque pugnare cum his vidẽtur, qui cum muliere concubuerunt, ita se vxoribus admouere castos, integros, purosque aliarũ mulierum consuetudinis. XLVII. Qui elephantis se admouent, vestem claram non gestant, nec puniceam qui tauris, quòd huiusmodi coloribus illa animalia maximè efferantur. Tigres verò in tantum aguntur sonitu tympanorum furorem, vt semetipsas dilanient. Quum igitur alij hominum coccineam, aut purpuream vestem quum vident molestè ferant, alij tympanis ac cymbalis indignẽtur, quid malum, grauari vxores debent, si ab huiusmodi abstineant, ne perturbent viros irriténtve, sed cum mansuetudine atque constantia vnà cum ipsis vitam agant? XLVIII. Mulier quædam quum à Philippo inuita traheretur, dimitte me, inquit: omnis enim mulier sublata lucerna eadem est. Hoc aduersus natura adulteros intemperantésque homines rectè dicitur. Nuptã autẽ decet remoto lumine non cuiusque mulieris similẽ esse, sed tũ maximè, quũ corpus non videtur, modestiã, moderationẽ, amorẽ & charitatẽ erga virum præ se ferre, ac se illius esse propriã ostendere. XLIX. Plato senes hortatur vt iuuenes vererentur, vt & illi erga

Viros ne irritẽt vxores.

Mulierũ nullum in tenebris discrimen

ipsos verecundiam conseruarent: Vbi enim pudorem senes abiiciunt, nulla in eos verecundia iuuenibus residet. Huius igitur memor maritus, nihil minus vereri vxorem debet, quàm si thalamus, officina modestiæ, non intemperantiæ sit futurus: Qui enim voluptatibus iis fruitur, à quibus eam coërcet, nihil ab eo differt, qui vxorē cum hostibus iubet pugnare, quibus ipse se dedidit. Tibi itaque danda opera est, ô Eurydice, vt ea legas quæ ad Aristillam à Timoxene de moderatione atque modestia & pudicitia scripta sunt, in memoriaque contineas. Tuque Poliane ne putes à superfluis profusisque sumptibus vxorem temperaturam, si te hæc minimè in aliis contemnentem conspiciat: quin potius auratis poculis, pictisque cubiculis, mularum & equorum phaleris gaudentem videat: Non enim fieri potest, vt à mulieribus luxus remoueatur, quo viri circunfluunt. Quare igitur tempus habens in ea studia incumbendi, quæ demonstrationibus probantur, mores compone, cum his cōuersans qui plurimum prodesse posse videantur. Cōiugi verò quacunque via adhibeas quæ vtilia sunt, & more apum quæ tu in teipso collocaris ei conferas & communices: familiarésque effice & consuetas eas sermonum rationes, quæ esse quamoptimæ videantur. Pater enim illi est venerandaque mater ac frater. Non minus, aut venerabilius est, vxorem audire dicentem: Tu mihi vir magisterque es, ac Philosophus, rerumque honestissimarum ac diuinarum præceptor. Huiusmodi enim disciplinæ primum à rebus absurdis vxores abducunt. Erubescet enim vxor

Literis deditas vxores esse cōuenit.

saltationibus operam dare, si studio literarum delectabitur, nec potiones magicas admouebit, institutis capta Platonis & Xenophontis. Ac si quis se profitebitur lunam de cœlo deducturum, ignorantiam ipsius ridebit, stoliditatémque credentium mulierum, astrologiæ non ignara rationum. Aganice Hegetoris Thessali filia, quòd pleniluniorum defectuum esset gnara, tempusque prænosset quo lunã ab vmbra terræ intercipi contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisque se lunã deducere persuadebat. Sed quoniam nulla vnquam fœmina absque societate viri peperisse infantem dicitur, informésque partus, & carnem, & aliquid in semet ex corruptione conceptum, molas appellant, magna diligentia cauendum est, ne hoc in animis mulierũ fiat. Nam nisi sermonum optima semina mulieres suscipiant, & participes eruditionis virorum fiant, absurda multa prauaque consilia, atque cogitationes & affectus malos pariunt. Tu igitur Eurydice enitere sententias sapientũ bonarumque mulierũ habere familiares, & in ore eas semper voces habere, quas â me dũ adhuc virgo esses suscepisti, vt & virũ delectes, & tu vsqueadeo egregiè, adeò grauiter temet exornata in admiratione â cęteris mulieribus habearis. Nã illius margaritæ, aut alterius aduenæ sericę vestes sine magno pretio emi nõ possũt: at Theanûs & Cleobulinæ honestatis ornamenta & Gorgonis Leonidę vxoris, ac Timocleę Theaginis sororis, & antiquæ Claudiæ, Corneliæq; Scipionis, & aliarũ quęcũq; admirabiles preclaræq; fuerũt, gratis licet inducere, & magnificè glorioséque ac beatę

Plutarchi Sapientiũ bonarúmque mulierum sententiæ.

viuere. Nam si Sappho quòd pulchra carmina componeret se tanti faciebat, vt ad diuitem quandam scripserit: Mortua iacebis, nec vlla vnquam tui extabit memoria: non enim filium habes, rosam ex Pieria: cur non tibi magis gloriandum erit, si non rosas, sed fructus eos perceperis, quos Musæ ferunt & largiuntur his qui disciplinam & studium sapientiæ admirantur?

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, Musica.

Carolo valgulio Brixiano interprete.

XOREM Phocionis, eius cui Probo cognomentum fuit, dicere solitam accepimus, mundum suum esse consilia ac decora imperatoria viri. Ego verò studium doctrinæ magistri mei non mihi soli proprium esse ornamentum statuo, sed commune omnibus non alienis. Haud equidem ignoramus, clarissima facinora Imperatorum paucis tantum militibus, aut vni ciuitati, gentive vni, in rebus dubiis ac trepidis salutẽ peperisse, meliores seu milites, seu ciues, aut eiusdem gentis homines hnudquaquam fecisse comperiemus. At verò doctrinam, substantiam & robur felicitatis, & recti autorem consilij non vni familiæ soli, aut ciuitati,

ſed vniuerſo generi mortalium inuehere vtilitatem videmus. Quanto igitur commoda, quæ à doctrina diſciplinisve proficiſcuntur, maiora ſunt omnibus imperatoriis conſiliis, tanto eius memoria ſtudio eſt & cultu digna maiore. Itaque altero Saturnaliorum die vir clarus Oneſicrates ad epulas inuitauerat viros, qui Muſicæ ſcientiam habebant. Erant autem Soterichus Alexandrinus, & Lyſias ex iis vnus, qui æra Muſica apud ipſum merebant. Poſtquam verò quæ aſſolent, ſunt perpetrata cauſam humanæ, inquit, vocis in præſentia quærere intempeſtiuum atque alienum à conuiuio eſſe arbitror: Sobriore quæſtio ea indiget ocio. Quoniam autem optimi grammaticorum definiunt vocem aërem eſſe percuſſum cadentem ſub ſenſum auditus, atque heri de grammatica queſitum diſputatumque fuit, tanquam de arte opportuna fabricandis per litteras vocibus, ac ſacrario memoriæ promptis, vbi velimus adminiſtrandis & diſpenſandis, quænam ſit altera ſecundum hanc obnoxia, & congruens voci ſcientia, videndum eſſe puto. Ea eſt, opinor, Muſica: deos nanque canere, qui nobis ſolis vocem articulatam ſunt largiti, pium, & homini in primis conſentaneum eſſe arbitror. Quam rem Homerus quoque ſignificare hiſce verſibus videtur:

Phœbæas iras placabant carmine Achiui,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantémque ex alio: aſt pectora arcitenentis
Mulcebant cantus, & gaudia pertentabant.

Agitedum ſacri Muſicæ miniſtri, commonete ſodales, quis inuentor Muſicæ, quisve ea princeps

vſus fuerit à quibus, quoque tempore auctum acceperit, & quinam ex iis qui Muſicæ ſcientiam coluere, in eo ſtudio excelluiſſe exſtimentur: quas præterea, quoque ad res, huius vtilitas inſtituti demanet. Quæ quum magiſter dixiſſet, inſecutus Lyſias: Apud multos, inquit, agitatam quæſtionem clarè Oneſicrates in medium proponis: Non modò enim Platonicorum plurima pars, inſignesque Peripatetici de vetere Muſica, deque eius labe ſtudioſè & accuratè ſcripſerunt, verumetiam grammatici atque harmonici, ad ſummum apicem euecti doctrinæ, magnum ſtudium plurimamque operam in eam rem contulerunt. Cæterum ingens eſt inter autores diſſenſio, Heraclides in eo libro, in quem colligit priſcos Muſicos, primoſque eius inuentores, Amphionem tradit, Ioue natum & Antiope, principem citharæ cantum excogitaſſe, eiuſque poëſim, vt qui à patre doctus foret. Cuius rei fidem commentariis Sicyone depoſitis, quibus accurata percenſio huiuſce generis continetur, facit, atque inde ſacerdotes Argiuas, poëtas & Muſicos commemorat. Eodem tempore Linum Eubenſem inquit lamẽtationes & fletus carmine condidiſſe hymnos Anthen Anthedonium ex Anthedone Bœotia, Peieriũ ex Pieria poëmata de Muſis, Philammonem verò Delphicum Latonæ Dianæ, atque Apollinis ortum canticis edidiſſe modis, & choros circa Delphicum templum conſtituiſſe commemorat. In primis verò Thamyræ Thracis canorũ concinnũque carmen ait fuiſſe, adeòque præcelluiſſe, vt Muſas prouocare in certamen non dubitaſſe poëtæ ſint

autores. Hunc ipsum edidisse ferunt bellum Titanum aduersus deos dimicatum carmine conditum. Demodocumque Corcyrensem, veterem Musicum, excidium Ilii, & Veneris atque Vulcani connubiū poëmate concelebrasse. Ithacensem Phemium redditum à Troia, Agamemnone duce Græcorū, carmine cecinisse proditum est. haud quidem fuisse immunem metri numerive rati dictionem poëmatum memoratorum musicorum, sed qualis Stesichori fuit, & veterum aliorum poëtarum, qui carmina adhibitis modulis condidere. Terpandrū nanque tradit, citharæ cantus latorem legum, adiectis ad sua atque Homeri carmina per singulas leges modis solitum in ludis cum concertatione editis canere, eundemque primum proposuisse nomina singulis citharæ fidiumque legibus. Ad cuius imitationem Clonā primum tulisse leges tibiarū, prosodiâque fecisse, tum deinde eligia, & carmina cōdidisse. Quo genere poëmatū Polymnestum Colophonium, ætate posteriorem, vsum fuisse tradūt. Nomina autē tibiarum legū, bone Onesicrates, apud eos hæc erant: Apothetus, Elegi, Comarchius, Schœnion, Cepiū, Dius, Trimeles. Insequēti tēpore Polymnesta appellata reperta sunt. Leges fidiū cantus compluribus ante conditas leges tibiarum temporibus constat à Terpandro fuisse promulgatas. Is nanque primus nomina earū protulit, Bœotiam quandā vnā vocans, Aeoliā aliā, Trochæā acutā, Orthiam videlicet, Cepiona, Terpādriā, Tetracœdiā. Condidit præterea idē Terpāder carmine procemia ad cantus fidium. Quod autē veteres fidiū* cātus legibus cōstarēt, Timotheus declarauit. *Leges carminibus.*

Primas enim leges carminibus immiſcens dithyrambicam dictionem canebat,ne protinus aduerſus priſcam Muſicam præuaricari videretur.Et arte nimirum, canendi ad fides Terpander præſtitiſſe exiſtimatus eſt,quaternaſque in Pythicis ludis perpetuas victorias retuliſſe publicis monumentis traditum eſt.Ac peruetuſtus ſanè Muſicus fuit, quandoquidem antiquiorem Archilocho fuiſſe Glaucus Italus libro quodam, quem de poëtis & Muſicis antiquis compoſuit,demonſtrat: Nam alterum eum inquit fuiſſe ſecundum primos illos tibiarum cantus conditores. Alexander in libro, in quem collegit Phrygios Muſicos,ſcriptum reliquit,primum Olympum tranſtuliſſe in Græciam ad Dactyloſque Idæos fidium pulſus.Hyagnin verò primum tibia cecinisſe,deinde eius filium Marſyam, tum poſtea Olympum, Terpandrum æmulatum fuiſſe carmina Homeri, & Orphei modos. Orpheus nullum imitatus eſſe videtur: quippe quum ante ipſum nullus præter tibicines poëtas,cum quibus nulla in re Orphica res ſimilitudinem habet, fuiſſe tradatur. Tibiarum cantus conditor legum Clonas, vt Arcades referunt,Tegeates fuit:vt verò Bœotii, Thebanus. Secundum Terpandrum & Clonam fuiſſe Archilochum proditum eſt:quanquam autores ſunt qui tradent Ardalum Trœzenium priorem Clona tibianam conſtituiſſe Muſicam, Polymneſtûmque Meletis Colophonii filium poëtam fuiſſe, & leges Polimneſtum ac Polimneſtam feciſſe. Quod autem Clonas promulgauerit Apothetum atque Schœnionem appellatas leges, monumenta ſcriptorum com

eminerunt. Pindarus item & Alcman poëtæ mo-
orum eiusdem Polymnesti mentionem fecere. Sũt
qui nonnullas Terpendri legum citharæ cantus
d Philammonem illum priscum autorem trahant.
ed omnino citharæ cantus Terpandri ratio omni
x parte simplex perrexit esse vsque ad ætatem
hrynidis. Haud enim antiquitus pro libidine cuius
que, vti nunc, licebat fidibus canere, nec rhythmos
concentûsve transferre: In ipsis nanque legibus ac-
commodatam cuique tentionem tuebatur, cuius rei
causa id nominis inditum erat: Leges enim sunt vo-
catæ, quoniam præscriptum quasi lege cautumque
erat, ne quis per quamlibet vnam speciem formam-
que tẽtionis trãsgrederetur. Etenim quæ ad deos spe
ctabant extemplo abominati, ad Homeri ac cætero-
rum poësim pro voluntate atque arbitrio delabe-
bantur: quam rem prooemia Terpandri declarant.
Facta quoque tum primum citharæ forma, vti autor
fuit Terpandri discipulus Cepio, appellatâque est
Asias, propterea quòd Lesbii fidicines, Asiæ culto-
res, ea vtebantur. Quorum vltimum Pericletum vi-
cisse Lacedæmone Carnia ferunt. Is erat Lesbius
genere, quo vita functo, perpetuæ gloriæ Lesbio-
rum, quam in cantu citharæ ad eam diem obtinue-
rant, finem impositum fuisse memoratur. Errore
quoque nonulli ducuntur existimantes Hippona-
ctem parem fuisse temporum Terpandri, quum
Pericletus antiquior Hipponacte tradatur. Postquã
tibiarum fidiumque cantus pariter exposuimus le-
ges, ad proprias tibicinum orationem conferamus,
Olympum tibicinem, de quo antê diximus, Phry-

gium, condidisse legem quandam in Apollinem, Multiplicem vocatam. Hunc Olympum ex his vnum fuisse memorant, qui ab illo primo Olympo, cuius Marsyas conditor in deos musicarum legum, amator ac doctor cantus tibiarum fuit; quemque Olympum extulisse in Græciam harmonicas leges aiunt, quibus nunc Græci in deorum celebritatibus vtuntur, genus duxerunt. Alii multiplicem legem Crateti discipulo Olympi vendicant, tametsi iunioris Olympi legem hanc esse, Pratinas testatur. Lex verò quæ Curulis vocatur, ad Olympum maiorem Marsyæ discipulum refertur, quem sunt qui non Marsyam, sed Massem vocatum dicant. Alii Marsyá, & Hyagnide natum, primo inuentore artis tibicinæ contendant. Curulem legem ab illo Olympo latam fuisse commentarii Glauci de antiquis poëtis docent. Vnde etiam cognosci potest Stesichorum Himenensem, non Orpheum, non Terpandrum, non Antilochum, nec Thaletam, sed Olypum fuisse imitatum. Curuli lege & forma per dactylum vocata vtentem, quam nonnulli Orthiæ legis esse dicunt. Alii à Mysiis eam legem fuisse repertam. Traditur enim fuisse certos Mysios peruetustos tibicines. Extat & alia quædam antiqua lex Cradias vocata, quā cecinisse tibiis Mimnernum Hipponax tradit. Principio nanque elegia extructa modis ad tibiam canebantur. Hoc indicant monimenta Panathenæorum de musicis certaminibus. Fuit & Sacadas Argiuus conditor modorum elegiorumque habentium modos, poëta sanè bonus, ac triplici insignis de

ludis Pythicis victoria. Id quod publica harum rerum monumenta declarant. Eiusdem meminit Pindarus. Quum itaque sint tres toni, autoribus Sacada & Polymnesto, Dorius, Phrygius & Lydius, in quolibet vno Sacadam aiunt fecisse strepham, & chorum canere docuisse, sic vt Dorium prima, Phrygium secunda, Lydium tertia cantaret. Eamque legem propter tripertitam mutationem tripertilem fuisse vocatam ferunt: quanquam in commentarios Sicyonios, in quibus poëtæ percensentur, Clonas vt repertor legis tripertilis sit relaxatus. Hic primus Spartæ status, ordoque Musicæ cultorum Terpandro autore, atque constituente fuit. Secundi verò ordinis Thaletas Gortynius, Xenodamus Cytherius Xenocritus Locrensis, Polymnestus Colophonius, & Sacadas Argiuus summam causam, summaque merita habent, vt duces autoresque dicantur. Iis nanque autoribus gymnopodiæ Lacedæmone, in Arcadia Demonstrationes appellatæ, & Argis Endymatia sunt constituta. Thaletas, Xenodamus, Xenocrius effectores Pæanum, Polymnestus Orthiarum quæ vocantur, Sacadas verò Elegiorum fuit. Tametsi autores sunt qui tradant Xenodamum non Pæanum, vt inquit Pratinas, sed Hyporchematum fuisse conditorem. Fertur enim ipsius canticum quoddam, quod quidem permanifestô est Hyporchema: quo genere poëmatis ipse quoque Pindarus vsus est. Quòd autem Hyporchema & pæan inter se differant, Pindari poëmata, qui & pæanes & Hyporchemata composuit, indicabunt. Leges

tibiarum cantibus Polymnestus sanxit,& in Orthia appellata lege modulatione vsus est, vt quidam harmonici tradunt:nã ipse pro cõperto dicere nequeo, propterea quòd nihil habeo hac de re traditum à maioribus.In dubio quoque est,an Cretensis Thaletas effector fuerit pæanum:Nam Glaucus posteriorẽ Archilocho fuisse tradidit, Archilochiq́ue modos imitatum præterquã quòd eos Maronẽq́ue &Creticũ rhythmũ instructurã modorum consertauit,quibus nec Archilocus sit vsus,nec Orpheus,nec Terpãder:& hæc à disciplina tibicinali Olympi inquit fecisse.De Xenocrate quoque Locrense,ex Locris vrbe Italiæ,dubitari video,vtrum poëta pæanum fuerit. Argumenta quidem heroica gesta continentia condidisse,proditũ est memoriæ,ac propterea nonnulla argumenta dithyrambos vocitasse, inferiorémque Thaleta ætate fuisse Glaucus autor est. Traditur etiam ab Aristoxeno inuentorem enharmonii generis Olympum fuisse à Musicis existimatum, & ante ipsum omnia fuisse diatona atque chromatica, inuentionemq́ue illam hoc maximè modò processisse putabant:Quum in diatono Olympus versaretur, & frequens transueheret ad Parhypaten diatonam modulum, tum à paramese, tum à mese discedens,diatonumq́ue transgrederetur, animaduertisse pulchritudinem atque decentiam morum , ex eo vocum cantu prouenientem , atque ita constantem pro rata parte rationibus complexionem, quam systema Græci vocant, admiratum & amplexum , hoc genus effecisse in Dorio tono : haud enim quæ diatoni proprie sunt , quæque chromatis pertingi , at

neque

neque quæ harmoniæ. Erant autem prima enharmo niorum huiusmodi. Primum omnium ponebatur spondeus, in quo nulla diuisio præ se fert propriũ diatoni, ni quis respectans ad contentionem spondiasmum speciem id habere diatoni arbitretur. Verum late patet, qui id posuerit eum & falsum, & inconcinnum positurum: Falsum, quia diesi vna minus est tono, qui tonus circa ducem iacet: Inconcinnum verò propterea, quòd si in vi ac potestate tonia proprium contentioris spondiasmi statuatur, profectò euenerit, vt duo perpetua diatona, alterum incompositum, compositum alterum posita sint. Nã in mediis, quas mesas vocant, enharmonium densum locatum, quo nunc vtuntur, ad poëtam pertinere non videtur. Facilius id intelligitur, si quis tibia canentem antiqua ritu audiat: vult enim & ipsum semitonium in mesis esse incompositum. Ac prima quidem enharmoniorum huiusmodi fuere. Videtur autem Olympus auctum musicæ dedisse inuehendo, quod in lucem ad eam diem non venerat, nec fuerat à maioribus cognitum, autorque præclaræ Græcis Musicæ & princeps ac dux fuisse. Est etiam rhythmorum ratio quædam: certa nanque genera & species non modò rhythmorum adinuentæ sunt, verumetiam modorum atque rhythmorum artificum excitatæ nouæ formæ. Sed Terpandi nouatio decorum quendam in Musicam inuexit modum, quo postea Polymnestus vsus præclarę & ipse atque decenti formæ inhæsit. Similiter Thaletas & Sacadas peregregij, ac propè perfecti rhythmorũ effectores habiti sunt, nec honesta decoraque for-

ma excessere. Est alia Alcmanica Stesichoriaque nouatio, nec ipsa quidem à pulchro honestoque ac moderato discedens. At Crexus, & Timotheus, & Philoxenus, atq; eius ætatis poetæ importuniores & percupidi atque studiosi nouandorum in Musica rerum fuere, persecutique sunt typum ac formam eam, quam nunc Philantropon & Thematicon vocant. Sed omnino paucitas fidium, & locorum angustia simplicitasque & verenda Musicæ grauitas viguit apud priscos. Postquam autem de prima Musica, déque primis ipsius inuẽtoribus, & quibus autoribus subinde per insecuta tempora incrementum ceperit, pro viribus à me, est disputatum, finem orationi meæ faciã, & Sotericho, non Musica solum, sed cæteris quoque liberalibus disciplinis erudito viro, locum ad dicendum concedam. Nos enim magis ei Musicæ parti studium impẽdimus, quæ munere atque officio manuum absoluitur. His dictis Lysias orationem compressit, tum Soterichus in hunc modũ est loquutus: De verendo, atque in primis diis grato instituto clarè Onesicrates nos prouocasti vt verba faceremus. Probo equidem intelligentiam Lysiæ doctoris, nec minus memoriam, quam in commemorãdis primæ Musicæ inuentoribus, atque iis qui de ea facultate conscripserunt, præ se tulit: Illud verò tacitum non feram, sola eum scriptorum monumenta sequutum fecisse fidem dictis suis. Nos verò mortalem quenquam negamus fuisse repertorem Musicæ bonorum, sed Apollini, omnibus virtutibus & scientiis ornato, inuentum munusque hoc tribuendum, & acceptum ferendum esse puta-

mus. Haud enim tibia inuentum est Marsiæ, vel Olympi, aut Hyagnidis, vt aliqui opinantur: Nec modò citharæ Apollo, sed tibiarum, fidiumque cantus est repertor. Argumento sunt chori & sacrificia quæ illi deo cũ cantu tibiarũ perpetrabãtur, idque cum alij, tum Alcæus hymno quodam testatur. Signum quoque Apollinis in Delo dicatum eo habitu, vt dextra arcum teneat, sinistra Gratias, quamlibet instrumentum musicum aliquod tenentem, nam alia lyram, tibias alia, quæ in medio est propositam ori fistulam continet, idem declarat. Nec putetis hæc verba mea esse, aut hęc me cõminisci: Anticlem & Histrum autores habeo; qui hæc ipsa tradidere in commentariis, qui de conditoribus modorum inscribuntur, adeoque vetusta est signi eius dedicatio, vt opifices compares ætatis Herculis fuisse referantur. Puerum quoque * Penipicam ferentem laurum Delphos tibicem comitatur. Et ex Hyperboreis sacra cum tibiis, fistulis ac cithara mitti Delphos sunt solita. Alij ipsum hunc Deum cecinisse tibia ferunt, vt optimus poeta modorum tradit Alcman, & à Pallade doctum fuisse Corinna prodidit. Est igitur Musica ab omni parte augusta, quandoquidem inuentum est deorum, & ea veteres sunt vsi pro dignitate atque maiestate ipsius, vt cæteris omnibus institutis. At hoc tempore seueritate & grauitate ipsius repudiata, pro forti, virili, augusta, & diis immortalibus grata, præfractam quandam Musicam, adulteram, calamistrisque inustam in theatra deducunt. Quare Plato indignanti animo eiusmodi Musicam

*Tempic.ã

fert, Lydiamque harmoniam deprecatur, quód acuta, vehemens, & stridens sit, & apta complorationibus. Primaque eius constitutio lugubris quædam res traditur fuisse. Ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus. Melanippidem alij tradunt modulum illum inceptasse. In Pæanibus verò Pindarus in nuptiis Niobes primum Antippum docuisse Lydiã harmoniam canit. Torebum alij volunt primum eo concentu vsum fuisse, vt autor est Dionysius Iambus. Mixolydius autem concentus affectibus est refertus, & tragœdiis aptus. Reperisse eum Sapho Aristoxenus prodidit, ab ipsaque Tragicos didicisse, qui postea coniunxere mixolydios modos cum Doriis: quorũ alteri maiestatem atque autoritatem, alteri affectus afferunt: ex vtrisque enim commixta est tragœdia. In commentariis verò Harmonicorum proditum est, id inuentum ad Pythoclidem tibicinem referri. Atheniensem Lamproclem inquit Lysis, animaduertentem non ibi haberi deiunctionem vbi fermè omnes arbitrabantur, sed in acuto, talem eius confecisse figuram fermàmve, qualem dixerit aliquis á paramese ad hypate hypaton. Remissam item Lydiam, siquidem mixolydiæ est contraria, assimilem Iadi à Damone Atheniensi inuentam memorant. Plato igitur duabus iis meritò reiectis harmoniis, altera flebilem, solutum altera cantum habe.[illegible]ibus, doricam, vt quæ accommodata foret moderatis ac fortibus viris, delegit: haud Hercule ignarus, vt inquit Aristoxenus in secundo Musicorum, in illis

quoque aliquid inesse ad Rempublicam conseruandam vtilitatis. Et magnam sanè Plato operam musicæ scientiæ dedit, auditorque Diacontis Atheniensis atque Metelli Agrigentini fuit. Verum quoniam multa grauitas in Dorio concentu inerat, maiore ipsum honore dignatus est: quanquam non erat nescius, Doria multa cantica, Virginalia vocata, ab Alcmane Pindaro, Simonide, atque Bachilide fuisse tractata & condita, necnon prosodia & pæanes: luctus præterea tragicos dorico concentu decantatos, & amatoria aliqua eundem in concentum composita. Satis illi erant quę in Martem, quæque in Palladem canebantur, & ipsa spondea: Nam ea, satis virium habere ad roborandos animos hominum moderatorum iudicabat. At neque Lydiā Ioniámve ignorabat: Sciebat enim tragœdiam vti talibus modis structurâque concentuum. Iam verò prisci omnes haud quidem imprudentes imperitique forent vllius concentus, & harmonię, certis quibusdam ac definitis vsi sunt, nec ignorantia autor causaque fuit eiusmodi angustiæ, & fidiū paucitatis. Nec sanè Olympum, nec Terpandrum, nec qui eorum sectam sunt sequuti, perpulit inscitia ad circuncidendam multitudinem fidium, varietatémque demendam. Testantur id poemata Olympi atque Terpandri, cæterorumque omninm eiusdē generis Musicorum ac poëtarum. Quæ quum trifidia simpliciáque forent, vsqueadeo præstabant variis & multifidiis, vt nemo vnus Olympi modum posset imitari, & qui in multinerui, multitudinéque versabantur, posteriores essent. Quôd autem non

inscitia in spondiante tropo à trite prisci abstinerent, eorum in pulsu vsus declarat: nunquam nimirum ea cum parypate congruenter & consone vsi forent., ni eius peritiæ atque vsus prudentes fuissent. Late igitur patet, pulchritudine decentiaque morum, qui in spondiante modo ob triten exemptam gignuntur, admonitis & captis sensibus transuexisse modulum ad paranetem. Eadem ratio de nete: Ea nanque in pulsu fidium, & ad paranetem dissonorum, & ad mesen consonorum vtebantur. In modulo verò, quia illis non apparebat accommodata spondiaco tropo, prçteribatur: nec modò in iis, verumetiam in ipsis coniuncti nete. Sic enim omnes ea vtebantur, vt in pulsu & ad pareneten, & ad lychanon accommodarent. At in modulo vel ipsius vtentis perpudebat eos propterinde prodeuntes ejus causa mores. Constat enimuero id ita esse etiam ex Musicis qui Phrygij dicti sunt. Nam Olympum sectatoresque ipsius non per imperitiam ab ea supersedisse compertum habetur, quādoquidem non tam in pulsu, quàm in modulo, vbi conuenire existimabant, in sacris matris deûm, nonnullisque aliis Phrygiis rebus eadem vtebantur. Perspicuum quoque in hypatis est, non ruditate abstinuisse eos ab illo tetrachordo in Doriis, quum mox eodem in cæteris tonis vterentur: quippe scientes nulla videlicet alia causa commodi eximebant à Dorio tono, quàm vt decus morum tuerentur, quorum honestatem decorumque honori habebant. Quale à Tragicis quoque obseruatum videmus: Necdum enim tragœdia ad hanc diem vsa est chro-

matico genere, nec enharmonio: cithara verò multis quàm tragœdia vetuſtior ſeculis à principio vſa eſt. Et ſanè conſtat, chroma eſſe antiquius harmonia. De illa nanque intelligi antiquitate in præſentia volo, quæ ad vſum conſuetudinémque humanæ naturæ ſpectat. Nam ſi ad ipſam generum reſpiciamus naturam, neutrum altero antiquius comperiemus. Sed oro vos, ſi quis Aeſchylum, aut Phrynichum abhorruiſſe â chroma aſſerat propter inſcientiam eius, nônne ſit abſurdus? Profectò idem contenderit, ipſum Pancratem ignoraſſe chromaticum genus, quoniam ab eo plerunque abſtinebat. Quem, quum in quibuſdam ipſo vteretur, non ruditate, ſed conſilio ac voluntate abſtinuiſſe putandum eſt. Studioſe nanque imitabatur, id quod ipſe dicere ſolebat, Pindareum & Simonideum tropon, illumque omnino, qui nunc Antiquus appellatur. Eadem eſt de Tyrtæo Mantinenſe, de Thaſillo Phliaſio, de Andrea Corinthio, déque multis aliis ratio, quos omnes ſcimus auerſatos chroma, mutationem, varietatem, multineruiam, plurimaque alia, rhythmos, concentus, dictiones, modulationes, modorûmve ſtructuras, actus, interpretationéſve, quæ omnia interſerta eſſe poſſunt. Telephanem Megarenſem ita fiſtulis pugnaſſe accepimus, vt opifices ipſos tibiarum ne manus quidem vnquam ad tibias fabrefaciendas adhibere permiſerit. Ob quam maximè cauſam certamen Pythicum auerſabatur. Summatim autem vt dicam: ſi quis omnes re aliqua non vetentes damnandos

ignorãtiæ putat, ex eo coniecturam inſcitiæ faciens ipſorum, quia re illa non vtantur, complures profectò prius temporis huius damnet neceſſe eſt, quum Dorionios non vtĩ modo Antigiendio, quia ipſum contemnant, & contrà Antigenidios eadem de cauſa Dorionium reiicere videamus. Fidicines quoque ipſi deſiuere propemodum frequentare ritum modúmque Timothei, & ad pulſamina poëmatâque Polydi ſeſe verterunt. Iam verò ſi quis rectè ac perſcienter reputet, vetera & noſtra comparando inter ſe, tum qnoque in vſu fuiſſe varietatem comperiet. Vtebantur enim veteres varietate in rhythmis, quæ quidem eſt etiam magis varia: in honore nanque habebant rhythmicam varietatẽ. Hoc nimirũ tempore modos, illo vero rhythmos ſtudioſe & cupidè amplectebantur. Probatum hactenus eſſe arbitror, non inſcitia ignorantiáque, ſed conſultò abſtinuiſſe veteres à præfractis, mollibus languidiſque canticis modis. Sed quid hoc mirandum eſt, quum multa in vita humana inſtituta videamus exoleuiſſe, ſublato eorum vſu, non imperitia, verum ſponte atque cõſultò reiecti, quum animaduerſum perſpectúmque foret, aliquibus in rebus cõtra officium decorúmque fieri? Reliquum eſt, vt Platonem nõ inſcitia, neç impotentia cæteros repudiaſſe concentus, ſed quia Reipublicæ indecoros, ac minime opportunos eſſe iudicabat, prudentémque atque intelligentem omnis generis concentuum fuiſſe demonſtremus. In mollitione animæ, quam fabricat in Timæo, ſtudiũ diſciplinarum ac Muſicæ ſuum hoc maximè modo declarauit, Vnam principio partem detraxit ex

vniuerso: secundam autem primæ partis duplam: deinde tertiam, quæ esset secundæ sesquialtera, primæ tripla: tum quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, que tertiæ tripla: deinde sextam, octuplam primæ: postremo septimam, quæ septem & viginti partibus antecederet primæ: deinde dupla & tripla interualla expleuit, partes inde rursus desecans, quas interualis ita locabat, vt in singulis essent bina media: hoc est, vt mox ostendemus, vestibulum procemiumque harmonicæ Platonis peritiæ. Tres sunt principes harmoniæ, à quibus omnis medietas sumitur, arithmetica, harmonica, geometrica. Earum alia præstat pari numero, alia constat ratione pari, alia nec numero pari, nec ratione. Igitur Plato harmoniam quatuor animæ elementorum, causamque ex dissimilibus inter se iunctis consonantiæ volens harminice demonstrare, duas in singulo interuallo animales rationæ musica proposuit. Consonantia diapason musica interualla complectitur: quorũ comparationem pro rata parte rationum ostendemus. Diapason in dupla ratione perpenditur: conficient, imaginis gratia, duplam rationem sex & duodecim: Protenditur autem hoc interuallum ab hypate meson ad neten disiunctarum. Quum igitur sex & duodecim extrema sint, hypate meson senarium numerum continet, nete disiunctarum duodenarium. Sumantur deinde intercedentes numeri, quorum alteri extremo alter est sesquitertius, sesquialter alius, octo videlicet & nouem: ipsius enim senarii octonarius est sesquitertius, nonarius sesquialter. Extemum quidem vnum

est huismodi, alterum est ipsum duodecim numerus, nonarii sesquitertium, octonarii verò sesquialterum. His itaque numeris inter senarium & duodenarium insertis, & diapason interuallo ex diatessaron atque diapente constituto, patet mesen octonarium numerum habituram, paramesen nonarium. Hoc ita constituto talem rationem habet hypate ad mesen, qualem paramese ad neten disiunctarum. Ab hypate nanque mesen est diatessaron, à paramese pariter diatessaron ad neten disiunctarum. Eadem comparatio rationum in numeris quoque reperitur: nam vti se habet sex cum octo, sic nouem cum duodecim, atque sicuti sex cum nouem, ita octo cum duodecim: sesquitertii illi sunt inter se numeri, hi verò sesquialteri. Et hæc ad studium scientiamque Platonis disciplinarum declarandam in præsentia dicta sufficiant. Aristoteles quoque Platonicus declarat harmoniā diuinam rem quandam esse, magnāque, & maxime dignam veneratione, sic inquiens: Harmonia cælestis est, naturāque diuinam & pulchrā, & humana angustiorē habet. Ea quū vi naturali sua quadripartilis sit, tres medietates tuetur, arithmeticam, harmonicam, & geometricam, partesque ipsius & magnitudines atque præstantiæ numero & parilitate mensuræ existunt, & apparent. In duobus enim tetrachordis cantici modi cōcinūtur. Hæc sunt Aristotelis verba. Constare corpus eius inquit partibus dissimilibus, concinentibus tamen. Consonare itē ipsas medietates ratione numerorum: Nam nete ratione dupla temperata cum hypate diapason reddit consonantiam. Conti-

net enim nete, vt demonstrauimus, duodenas vnitates, hypate senas. Et paramesen consonam nouenas vnitates habere sesquialtera ratione cum hypate. Mese verò, quam octonas habere vnitates diximus, cum eadem hypate sesquitertia ratione comparata est. His maximè rata Musicæ interualla componuntur: Diatessaron, inquam, quòd in sesquitertia ratione: diapente, quòd in sesquialtera diapason, quòd in dupla perspicitur. Sesquioctaua item ratio quæ est, in vnius ratione toni conseruatur. Ita euenit vt partes harmoniæ sic constitutæ, iisdem præstantiis & superent, & superentur à partibus, & medietates à medietatibus, præstantiaque, excessusve numerorum, & vis, ac munus geometricum deprehendatur. Has autem facultates sic se habere Aristoteles declarat: neten videlicet tertia parte sui mese præstantem, hypaten verò à mese simpliciter superatam, vt abundantes partes mutuo relatu respondeant: iisdem namque partibus & præstant & superantur sesquiteria, & sesquialtera ratione: Talis enim est harmonicus excessus.

paten parimparem,sensûm. Hoc pacto à natura comparata ipsaque tota, & partes ipsius excessibus atque rationibus, & tota toti, & partibus partes inter se consonant. Iam verò sensus ipsi apto quodem temperamento corporibus insiti. cœlestes quidem illi, atque diuini, sensum & intelligentiam hominibus præstantes, obtutus inquam, & auditus, vnà cum voce atque luce harmoniam demonstrant: Cæteri comites horum sensus, eo quòd sensus sunt, harmonia constant: omnibus nanque muneribus suis haud sine harmonia funguntur. Qui quanquam inferiores ignobilioresque sunt illis, haud tamen ab harmonia discedunt. At illi numine quodam comite atque præsente, corporibus cum ratione atque intelligentia adhibiti, præpotentem præclaramque naturam quandam sortiti sunt. Perspicuum igitur est ex his quæ à me sunt commemorata, veterem illam Græciam studium operamque rerum omnium meritò impendisse maximam, vt in primis adolescentes Musica erudirentur. Eorum enim animos molles ac teneros ad modestiam atque moderationem Musica componi, & temperari oportere existimabant. Quippe quã ad omnes occasiones actionesque omnes, quas intenderes, vtilem & commodam esse putarent. Atque in primis ad bellicos terrores, ad quos alacriter ac fortiter capassendos & sustinendos, alii, vt Lacedæmones, tibiis canentibus Castorium appellatum modum, instructa ornataque acie cum hoste conferturi manus promouebantur: Alii ad cantum lyræ in certamen procurrebant: quo more pericula adeundi præliorum multis tempe-

ſtatibus Cretenſes fuiſſe vſos memoriæ proditum eſt. Aetate noſtra pergunt etiam nunc vti tubis. Argiui in Stheniis apud eos vocatis, tibiæ cantu vtebantur. Eos ludos primo in honorem Danai fuiſſe inſtitutos, inſecutis tempotibus ad Iouem tranſlatos ferunt. Tenet etiam nunc tēporibus noſtris mos canendi ante tibicinem in Pentathlis, non cantum quidem inſignem vllum, antiquûmve, aut qualis apud homines illos cōſueuerat cani, vt qui ab Hyerace cō poſitus ad illud certamen, quod Endrome vocatur, erat. Cæterum tametſi nihil, vt inquam, validum præcinitur ac nobile, præcinitur certè tamen qualecunque aliquid. Famaque eſt theatralem Muſam ignotam vetuſtioribus temporibus apud Græcos fuiſſe: tota enim hæc ſcientia ad cultum deorum, & ad diſciplinam iuuenum vertebatur, necdum ea tempeſtate apud illos homines extructo theatro. In ſolis adhuc templis Muſica alebatur atque vigebat, in quibus honores deorum, & clarorum laudes virorum, cantu muſico celebrabantur. Argumento eſt condita poſtmodum fuiſſe theatra: nam verbum θεωρεῖν, id eſt, ſpectare ſignificans, multò antè ἀπὸ τοῦ θεοῦ. id eſt, ab appellatione Dei ſumpſerat nomē. At noſtris temporibus tantos auctus differentiæ forma accepit, vſqueadeo diſceſsit à more maiorum, vt nulla ſit amplius diſciplinæ mentio, nulla perceptio. Omnes qui Muſicam attingunt, accurrunt ad Muſam theatralē. Sed heus tu, dixerit forte aliquis nihilnè à veteribus adinuentum? nihilnè inuouatum fuit? Fateor equidem & ipſe, fuiſſe plurima reperta atque nouata ab antiquis, verum cum maie-

ſtate atque decoro. Qui hoc genus hiſtoriæ perſequuti ſunt, Doriam netem adſcripſere Terpandro, quum ea nullus in cantu vſus antea fuiſſet. Totus myxolydius tonus inuentu nouo additus dicitur, & ex modis cantus Orthiis vocatis, is qui trochæus ſigni dator appellatur. Inuentor præterea modorum Scoliorum, vt inquit Pindarus, Terpander fuit. Archilocus rhythmicam ſtructuram trimetrorũ, & in rhythmos non vnigenos intentionem immutationẽque & circa hæc ipſa pulſum inuenit: primumque eum ediſſe epoda, tetrametra, procriticum, & proſodiacum. Eidem adſcribitur auctus ipſius primi, à nonnullis elegium. Ad hæc iambei ad Pæonem Epibatum, & aucti heroi in proſodiacum & in Creticum intentio ad eundem autorem refertur. Poſt deinde poetas tragicos ita vſos, & Creticum admiſiſe, & exercendo pertractandoque deduxiſſe intentionem illam in dithyrambum. Præterea ipſorum iambeorum alia dicenda ad pulſum, alia eſſe canenda, Archilochum primum demonſtraſſe memorant. Hunc etiam ipſum Archilochum exiſtimant ad pulſum fidium primũ cecinisse, atque inde veteres omnes ad cantus percuſsiſſe neruos. Tonus qui nunc hypolydius vocatur, inuẽtori Polymneſto tribuitur. Eundem longę maiorem effeciſſe ipſam ſolutionẽ & eiectionem tradunt. At Olympum, illum inquam, ad quem autorem principem Græcæ legaliſque Muſicæ gloria refertur, genus ipſum harmoniæ & rhithmum qui proſodiacus dicitur, in quo eſt Martis lex, & Choreũ, quo ipſe plurimum vſus eſt in ſacris matris deûm, inueniſſe proditum eſt. Nonnulli

Baccheum quoque ad ipsum repertorem trahunt. Sic autem antiquos vocum modos se habere constat. Lasus Hermionensis dithyrambicum in morem transpositis rhythmis, multitudiem que vocum secutus in tibiis, & pluribus atque disiectis vsus vocibus, ad inflexiones mutationesque, quæ prius nō fuerāt, Musicā perduxit. Insecutus Melanippides fabricator modorum, in priore nec ipse Musica māsit. At neque Philoxenus, nec Timotheus, vetere musica contenti fuere. Nam Thimothens, quum antè lyra, plures quàm septem neruos non habuisset ad vsque tempora Terpandri Antissæi, in plures voces disiecit. Atqui & cantum tibiæ simpliciorem antea plurima varietate distinxit. Quumque antiquitus ad Melanippidem vsque dithyramborum poëtam, tibicines à poëtis stipendium caperent, primas agente poësi partes, & tibicines ipsis magistris ministrarēt, is quoque mos abolitus extinctusque est: tantaque in Musicam est delapsa labes, vt ipsam Pherecrates Comicus specie muliebri introduxerit in scenam, corpore fœdè lacerato, sciscitantemque Iustitiam causam cladis, ac Musicam sic loquentem:

Dicam haud inuita, quandoquidem tibi
Audiendi, ac mihi fandi voluptatem dabit
Iræ impetus: Mi prima malorum labes
Melanippides fuit, qui duodenis
Fidibus me eneruauit. Nec tamen meis
Finis ærumnis: Atticus Cinesias
Execrabilis, hexharmonios strophis
Anfractus insertans me malè perdidit:
Nam dithyrambos condens bifores nisu

Anticipi

Ancipiti clypeorum ritu dextris
Similibus læuis mentem irritam fallit.
Sed neque miseriis hic modus fuit
Meis: Phrynis iniecto Strobilo quodam
Non antè cognito, irrequietis me
Flexibus atque reflexibus versando
Totam collabefecit, quinque neruis
Duodenas obstipando harmonias.
Neque adeò eum pœnitebat sceleris,
Quin repetebat vltro, si quid liquisset.
Iam verò Timotheus ô mihi charissima,
Perfodit me, & fœdissimè lacerauit.
Quis iste Timotheus? Milesius quidam
Pyrrhias: hic mihi innumera inuexit mala,
Vicit & omnes inferendis cladibus
Quos memoraui: vicit inquam, mollésque
Ac fornicarios vehens modos, méque
Sicubi sit nactus gradientem solam
Soluit, dispescit in duodenos neruos,
Méque contorquens tanquam brassicas totam
Refersit hexharmoniis hyperbolæis,
Profanísque ac superuacuis fidium
Vocúmque inanibus pertentaminibus.
Hæc inquit Musica.

Meminit etiam Aristophanes Comicus Philoxeni, cumq́ue dicit intulisse modos cyclicis choris. Alii quoque Comici absurditatem & indecentiam eorũ qui musicam lacerauere commõstrarunt. Quantam autem vim habeat & ad dirigendos, & ad euertẽdos mores, quibus studiis, quibusq́ue disciplinis à principio aliquis sit institutus, Aristoxenus declarauit.

Thebanum quendam Thelesiam refert, æqualem tẽporum eius, quum ab adolescẽtia in optima musica educatus foret, ac probatorum poëmata modósque didicisset, cum aliorum, tum Pindari, Dionysij Thebani, Lãpri atque Pratinæ, cæterorumq́ue qui pręstantes lyricorũ pulsaminum habentur, & præclarè tibiis cecinisset, reliquis quoque disciplinis nõ mediocrem operam dedisset, exacta vigentiore ætate vsqueadeo captum fuisse scenica illa & varia Musica, vt contemptis decoris modis, in quibus fuerat educatus, ad discẽdos Philoxeni atque Timothei modos, horumq́ue ipsorum maximè varias, plurimémque nouitatem habentes, animũ applicaret. Quùmque se contulisset ad efficiendos modos, attrectantẽ & experientem frequentius, tentantémque ad exercẽtem vtrosque, Pindarium, inquam, & Philoxeniũ, in Philoxenio haud admodum proficere potuisse, cuius rei causam inquit præclaram à puero ipsius institutionem fuisse. Quare si cui cordi fuerit, scitè benéque Musica vti, antiquam imitator formã & modum, eumq́ue repleto cæteris doctrinis, & philosophiam adhibeto comitem, quę quasi ipsum manu ducat. Nam ea potens est iudicandi quæ mensura ipsi Musicæ conueniat, quæve eam deceat, & quid eidem vsui sit, quidque sit vtile. Quum itaque tres sint partes, in quas vniuersali partitione omnis diuiditur Musica, diatonos, chroma, & harmonia, eum qui Musicam adierit, gnarum poëseos, vtentis his partibus, scientémque esse oportet, & compotẽ insuper expressionis atque interpretationis, quam hermeniam Græci vocant, ipsa poëmata referentis

atque proponentis.Primum omnium intelligẽdum est,quod omnis disciplina eorum quæ Musica continentur,assuetudo quædam est,quæ nondum accepit cuius gratia singula quæ docentur,ipsi discenti sint discenda.Deinde reputandum,quo ad eiusmodi institutionem & perceptionem nondum adhibetur enumeratio troporum. Quocirca plerique temere discunt quodcunque docenti aut discenti collibuit. At non ita prudentes agunt: Omnem enim hi temeritatem deprecantur atque repellunt. Quales prisci illi Lacedæmones, & Mantinenses ac Pellenenses fuere:Nam quendam illi modum vnum,aut omnino paucos delectos ex omnibus, quos videlicet ad castigatos seuerosq́ue mores pertinere existimabant, admittentes & asciscentes, ipsa Musica vtebantur. Perspicuum autem hoc fuerit si quid quæque scientia spectet & contempletur,reputauerimus. Cõstat harmonicam generum ipsius apti temperamenti vocum,quod Græci hermosmenon appellant interuallorum,complexionum,quas systemata vocant,vocũ, tonorum, & mutationum ipsarum complexionum in se continere cognitionem: extra hæc ab harmonica ne quicquam aliud petes, nec vltra per ipsam progredieris. Quare nec ab ea postulãda erit potestas iudicãdi,vtrum poëta propriè atque accommodatè assumpserit:quale in musicis diceremus hypodorium tonum in principio, vel hypophrygium ac phrygium in medio,aut mixolydium ac doriũ in egressu.nihil huiusmodi spectat ad rem harmonicã, multorumq́ue aliorum indiget: ignorat enim vim proprij.Neque verò chromaticum, enharmoniũq;

genus secum afferēt huius proprij & accommodati integram facultatem cognoscendi, per quam cōditi moduli mores appareant & eluceant: id enim est artificiš munus. Latè itaque patet, aliam complexionis aliam in complexione extructæ modulationis esse vocem, quæ existimatio ad rem harmonicam non pertinet. Eadem est rhythmorum ratio: nullus enim rhythmus accedet cum absoluta proprii & accommodati potestate. Proprium autem hoc & accommodatum, quod sæpe vsurpamus, certos quosdā mores spectantes, id dicimus, quorum causam esse contendimus compositionem quādam, vel mixtionem, vel vtrunque. Quale illud enharmonium olympi genus in Phrygio tono positum, Pæoni Epibato mixtū: hos nanque mores primordii in lege Palladis creauit. Adhibito enim modorum rhythmorūque opificio, & perdextrè atque artificiose solo rhythmo cōmutato, pro Pęone videlicet facto trochęo, enharmoniū constituit Olympi genus. Et quanquam enharmoniū idem ipsum genus, Phrygiusque tonus manserunt, nihilo secius vniuersæ complexionis mores magnā mutationem acceperunt. Etenim quæ in lege Palladis harmonia vocatur, plurimum distat in moribus ab ipso communi vsu, & vulgo exercitato. Si igitur Musicæ perito accesserit vis iudicandi, haud dubie is erit in Musica cōsummatus. Nam qui Doricè scit absque scientia iudicandi, ipsi vsui eius qnid sit accommodatum, quidve ei conueniat profectò quid agat ignorabit, neque etiā mores tuebitur, quando quidē inter ipsos Dorios modulatores ambigitur, vtrum facultas harmonica, id quod aliqui opinātur,

Rhythmorum ratio.

ſit diſcernendi potens Dorios modos, an contrà. Eadem eſt ratio totius rhythmicæ ſcientiæ. Sciet aliquis Pæonem, ne ſciet quid ſit accommodatum ac proprium ipſi vſui eius, propterea quòd ſolã habeat ſolertiam ipſius Pæonis intelligendi. Idem hoc ab ipſis Pæonicorum rhythmorum conditoribus dubitatur, num res rhythmica prẹſidium in ſe habeat, id quod nonnulli inquiunt, huiuſmodi dignoſcendi, an vſque eò non progrediatur. Duæ igitur minimum intelligentiæ neceſſariæ illi ſunt, qui internoſciturus diiudicaturuſq́ue ſit, quid proprium, & quid, alienum. Primum quidem cognitio morum, quorum cauſa compoſitio facta eſt, deinde earum rerum, quibus ipſa compoſitio conflatur. Quòd itaque harmonica, nec rhythmica, nec partiũ reliquarum vlla ipſa per ſe ſatis virium habent ad cognoſcendos mores, & ad cætera iudicanda, hactenus dicta ſufficiant. Quum verò tria ſint genera, in quæ aptum temperamentum vocum diuiditur, magnitudinibus complexionum, & poteſtatibus vocum, pariter & tetrachordorum paria & æqua, in vno ſolo veteres ſunt verſati. Nam nec diatoni, nec chromatis vlla maiores noſtros cura inceſsit, vni tantũ enharmonio animũ, ſtudiumq́ue applicuerunt, & eius quidem ipſius vnicæ cõplexioni, quæ diapaſon vocatur: diſcrepabãt enim de chromate, conſentiebant propè omnes, vnam ſolamq́ue eſſe harmoniã. Haud igitur quiſquã peruidebit cuncta in re harmonica contenta, & circa ipſam verſantia, qui ad eius vnius nudam intellgentiã proceſſerit, ſed latiſsimè patet opus eſſe reliquis facultatibus cognitis, & vniuerſo

atque integro corpore Muſicæ,mixtionibus item & compoſitionibus partium. Solus puruſque harmonicus quodammodo circũſcriptus eſt. Vt autem abſolutè ſummatimque dicamus, concurrere oportet ſenſum atque rationem in partibus Muſicæ iudicãdis,vt neque præueniãt ſenſus,quod citi & præproperi faciunt, neque ſequantur,quod tardi ac pigri. Venire tamen vſu ſolet ſenſibus nonnullis propter naturalem quandam inæqualitatem, vt modò præcurrant,modò tardent. Quare circuncidẽda ſuperuacua illa â ſenſibus ſunt,dandaque opera eſt,vt ſimul cum ratione gradiantur. Nam ſemper eſt neceſſarium tria minima eſſe quæ in auditum cadant, vocem,tempus,& ſyllabam ſiue literam. Sic enim fiet vt ab itinere vocis apta eius temperatio, à temporibus rhythmus,à ſyllaba, literáve, id quod dicitur,cognoſcatur. Quòd ſi pariter non progrediantur,illationẽ ſenſus fieri neceſſe eſt. Cõſtat enimuero & illud ſi ſenſus ſeparare,& diſtinguere ſingula quæ dicuntur,&comitari ſingulis nequeat,futurum vt neque erratum in ſingulis,nec contrà rectum cõtueri poſsit. Primum igitur de continuitate atque perpetuitate ſciendum eſt,perpetuum,continens,& cohærens iudicanti vi adeſſe oportere, propterea quòd rectè ac ſecus non in ſegregatis diſiunctiſque vocibus,aut temporibus, aut literis,ſed in cõtinuis, & cohærentibus creatur, quoniam mixtio in ipſo vſu quædam eſt partium per ſe incompoſitarum. De conſequutione hactenus. Deinde conſiderandum eſt,eos qui muſicæ ſcientiam habent,non ſatis in ſe opis ad facultatẽ iudicandi habere:Haud enim

fieri poteſt, quenquam vnum conſummatum Musicum, & iudicandi potentem ex ipſis quæ totius eſſe Muſicæ partes videntur, euadere poſſe, ex peritia videlicet ea quæ circa inſtrumenta, quæque in cantu verſatur, atque inſuper ab exercitatione ſenſuum: illa, inquam, quæ ad intelligentiam aptæ vocum atque rhythmorum temperationis pertinet, ac prætérea ex ipſa harmonica rhythmicaque facultate, & ex perſpicientia atque ſolertia, quæ in pulſibus atque dictionibus adhibetur, & ſi quæ aliæ reliquæ ſunt Muſicæ partes. Quibus autem de cauſis eueniāt, vt apti ad iudicandum cognitione & intelligētia omnium earum partium eſſe nequeamus, annitemur proponere. Primum, quoniam ea quæ nobis iudicanda ſubiiciuntur, alia perfecta ſunt, imperfecta alia. Perfecta, vt quódque poëma, id videlicet quod cantatur, aut quod tibiarum fidiúmve ſono redditur, & cuiuſque hermenia, quam expreſsionem & actum dicimus, vt ipſa tibię ſonatio, aut cantatio, cæteraq; id genus. Imperfecta verò, quæ ad ea pertinēt & ſpectāt, & eorum gratia fiunt: Huiuſmodi nanque expreſsionis partes haud ipſæ quidem finis ſunt, ſed finem ipſum ſpectant, & propter finem petuntur. Horum itaque, atque huiuſmodi omnium opibus, iudiciū de moribus ipſius expreſsionis fiet, vtrum proprij & accommodati propoſitio poemati aſsignentur, & reddantur ab eo mores, qui ipſum tractandū & exprimendū, ſiue interpretandū deſumpſit. Eadē ratio eſt in affectibus, qui à poetica in poematis ſignificantur. Morum ſiquidem magna erat veteribus cura, & propterea ſeueritas, ac mi-

nimè curiosum priscæ Musicæ in præcipuo honore habebãtur. Grauiter olì vindicasse Argiuos præuaricationẽ Musicæ indicta pœna, & in eũ animaduertisse, qui septem plus fidibus apud eos vti, & mixolydire primus aggressus foret, proditum est. Vir ille seuerus & verendus Pythagoras, abrogabat iudiciũ in Musica à sensibus petitum, tenuem subtilémque eius virtutem discrimen mentis esse dictitans. Atq; idcirco non auditu, sed harmonia in rationum pro rata parte comparatione constituta iudicabat, censebatque satis esse vsque ad diapason sistere Musicæ considerationem. At verò Musici nostri temporis pulcherrimum omnium, maximéque decorum genus, quod veteres propter maiestatem grauitatémque ipsius colebant, penitus repudiarunt, adeò vt ne qualiscunque perceptio curaque sit plerisque enharmoniorum interuallorum: tantaque ignauia atq; socordia inuasit eos, vt diesin enharmoniam ne speciem quidem omnino cadentium sub sensum præbere putent, easque de canticis atque modulaminibus exterminent, & isse in nugas eos, apud quos in aliqua fuerit existimatione, quique hoc genere sint vsi, dicere non vereantur. Ad quam eorum confirmandam sententiam validissimum esse argumentũ stuporem sensuum suorum arbitrantur, quasi quod fugiat eos, id in ratione rerum esse, aut in vsum vllũ venire nequeat. Ac si diis placet, negant magnitudinem illam posse recipi in consonantiam, vti semitonium, & tonus, & reliqua huiusmodi interuallorũ recipiuntur. Quæ quum dicunt, non animaduerterunt, tertiam, quintam, ac septimam sese magnitudi-

nem.cæca ignorantia ducti, tollere: quarum alia trium, alia quinque, septem alia sunt diesum, atque omnino omnia interualla imparia tanquam inutilia deprecantur, vt quæ sumi in consonãtiam nequeãt. Ea nanque omnia sunt quæcũque minima diesis inpariter metitur. Vnde necessariò consequitur, nullam tetrachordicam partitionem vtilem esse præter illam vnam, per quam contigit paribus omnibus vti interuallis: ea est syntoni & diatoni, ac toni chromatis. Quæ oratio atque existimatio hominum est non modò aduersantium is rebus, quæ sensibus sunt pespicuæ, verumetiam pugnantiam secum: quandoquidem talibus ipsi tetrachordorum diuisionibus vtuntur, in quibus pars plurima interuallorũ aut impar est aut instar, vicẽque imparis sustinet. Molliunt enim semper lichanos & paranetas. Iam verò & aliquas de stantibus voces remittunt temerario quodam & experte rationis interuallo, ad eas relaxantes, ac remittentes ipsas tritas, & paranetas. Atque huius modi vsum complexionũ maximè probari censens, in quo vsu pleraque interualla à ratione sunt auersa, vocibus non modò, quas natura moueri voluit, verumetiam nonnullis earum, quibus eadem natura motum negauit, lacessiuit, lacessitis. Id quod late patet apud eos, quibus talis existimatio, intelligendi que facultas est cõcessa. Vsum autem consentaneum viro forti bonus Homerus docuit: demonstrans enim multifariam vtilem Musicã esse, Achillem fecit digerentem & coquẽtem Musica iram in Agamemnonem concitatam, quam Musicam à sapientissimo Chirone didicerat.

Hunc inuenerunt mulcentem pectora dulci
Formosáque lyra, multo quæ vincta nitebat
Argento spolium euersa Heetionos ab vrbe.
Hac se oblectabat, clarorum facta virorum
Prisca canens, vsus iuuenis Chirone magistro.

Disce, inquit Homerus, quo pacto Musica sit vtendum: Decebat enim Achillem, iustissimi filium Pelei, clarorum virorum laudes, & heroum facta canere. Docens præterea vtendæ eius opportunum tempus, reperit exercitium vtile atque iucundum otioso, & negotiis vacuo viro. Nam quum bellator Achilles esset, & ad res gerendas natus, ob iram illi cum Agamemnone intercedentem, prælia detrectabat. Igitur Homerus existimauit decere, & consentaneum esse animos herois acui seueris atque decoris cantibus, vt reuocatis ad memoriam fortibus factis clarorum hominum instructus atque paratus ad dimicandum cum hostibus foret, quod mox facturus erat. Talis nanque erat prisca Musica, & ad id conferens. Audimus ipsum quoque Herculem vsum Musica fuisse, & Achillem, plurimosque alios, quorum eruditor sapientissimus ille Chiron traditur fuisse, Musicæ simul & iustitiæ, atque medicinæ doctor. Summatim autem vt dicam, mentis atque prudentiæ vir cōpos, non scientiis crimini dabit, si quis perperam, nec rite illis vtetur, sed fraudi ac vitio male vtentium adscribet. Quare igitur, qui capessendæ Musicæ disciplinæ adhibita decenti cura & conueniente studio operam & laborem in puerili ætate consumpserit, is quod decorum honestumque

est laudabit & amplectetur, contrariumque vituperabit ac fugiet, vacabitque vir talis omni indecora & turpi actione, & perceptis vberrimis à Musica fructibus, afferet & sibi & Reipublicæ magna commoda: nulla nec actione, nec oratione vtetur incomposita & inconcinna, decorum omnni tempore & loco, & modestiam atque verecundiam seruabit. Quòd igitur in beue constitutis Rebuspublicis ingens cura ac studium generosæ Musicæ tuendæ fuerit, testimonia multa alia afferre possemus, verum his in præsentia cōtenti erimus. Terpander seditionē quæ Lacedæmonios vexabat, Musica sustilit. Thaletem Cretensem forte quadam à Pythio edita, adiisse Lacedæmonios, eosque pestilentia vtentem ope musica liberasse, autor est Pratinas. Ipse quoque Homerus cantu & Musica vi pestilentiæ fuisse leuatos Græcos canit, sic inquiens:

Argiui iuuenes placabant carmine Phœbum,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantémque procul dicebant, pectora diui
Mollibant cantus, & gaudia pertentabant.

Hos versus, optime magister, tanquam apicem Musicæ laudem, terminumque orationis meæ, velut ingentem mollem de Musica habitæ, posui. Nam & ipse vires potestatemque ipsius hisce versibus demonstrare nobis occupasti. Clarissimum profectò, ac princeps ipsius opus est gratissima erga deos pensatio. Insequens & secundum, purgatio animi, & concinna, apta & congruens constitutio systemaque, quam nos complexionem

diximus. Hæc fatus Soterichus: habes poculares sermones, bone magister, inquit. Admirationi habita est oratio Soterichi, & apparebat in ore ipsius, atque voce dicentis, Musicæ studiū: Tum doctor meus: Cum cætera omnia, inquit, tum illud in primis in vtroque vestrum probo ac laudo, quòd ordinem quisque suum decorumque seruauit. Nam quæ citharœdum scire manibus vtentem & opere consentaneum erat, iis nobis epulas Lysias condiuit. Quæcunque verò ad vtilitatem, ac potestatem, vsumque Musicæ spectabant docens Soterichus, apparatissimis instructissimisque nos dapibus accepit. Illud verò arbitror eos consulto ac sponte reliquisse mihi: neque enim damnabo timiditatis, quasi veritos, ne Musicam velut in comessationibus portionem alienam rapere viderentur. Iam verò sicubi vtilis conferensque est Musica, in conuiuiis potissimum eius vtilitas apparet & existit, bonusque id Homerus declarauit, cantum, quodam locp ac saltationem inquiens conuiuio dedicata & consecrata esse. Nemo tamen suspicetur ad oblectandum modò Musicam vtilem esse Homerum existimasse: latet enim in carminibus ipsius altior & profunda quædam mens: in occasiones nanque, cœnas inquam, & hilares veterum consuetudines; pro summo atque perutili auxilio Musicam recipiebat. Introduci enim musicam in epulis optimum esse, vt noster Aristoxenus refert tanquam potentem reuellendi ac mitigandi feruidam vini vim. Dicere enim vir ille solebat, adhiberi eam ad conuiuia, quòd quum sæpe merum plus æquo haustum mentem & corpus fallere consuef-

cat haurientiũ, circunſtans Muſica ordine & menſura rata atque mediocri reuocaret eos ad niſum ſtatũ ꝗue contrarium, & adhiberet modum, & in tranquillitate atque conſtantia pacatum animum contineret. Homerus itaque priſcos ad eas occaſiones Muſica fuiſſe vſos cecinit. Iam verò amici, quod ſummum omnium eſt, quodꝗue maxime verendam eſſe Muſicam declarat, prætermiſſum eſt à vobis. Rerum enim omnium motiones, aſtrorumq́ue conuerſiones Pythagoras, Archytas, Plato, & reliqui veteres philoſophantes, nec fieri, nec conſiſtere poſſe abſque Muſica prædicarunt: omnia nanque opificem deum cum harmonia fabricaſſe contendunt. Sed alieno tempore hac de re à me prolataretur oratio. Supremum autem, & muſicum in primis eſto, adhibere cunctis rebus debitam & congruentem menſuram & modum. Hæc quum dixiſſet, pæanem cecinit, & Saturno liberiſq́ue ipſius, & Muſis operatus, conuiuas dimiſit.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER DE DIFFERENTIA INTER odium & inuidiam.

IHIL ferè ab odio differre inuidia, ſed idem eſſe planè videtur. Vitia enim mnltitudini hamorum ſimilia ſunt: quæ ſi cum pendentibus ex ipſis affectibus huc atque illuc mouean-

tur, pluribus inter se nodis atque implicationibus connectuntur. Ipsæ verò quēadmodum in ægritudinibus accidit, aliæ ob aliorum dolorem cruciantur. Felix enim tam eum qui odia gerit, quam inuidum torquet. Idcirco beneuolentiam vtrique oppositam putamus: nihil enim est aliud, quàm bonorum erga proximum voluntas. Odium verò atque inuidiam eosdem animi affectus esse, quippe qui contrariam beneuolentiæ optionem habent. Sed quando non æquè idem similitudines vt differentiæ diuersum faciunt, per has perscrutemur indagemusque, ab ipso horum affectuum genere exordium sumentes. Nascitur itaque odiū ex opinione quam habemus, quòd is quem odimus, malus sit aut in vniuersum, aut quantum ad nos attinet. Quum enim fieri sibi iniuriam nonulli putant, ad gerēda odia promptiores redduntur. Afferentes igitur iniuriam, & malos homines oderunt, & iniquo animo ferunt. Inuident verò his duntaxat, qui feliciter viuere videntur. Quapropter inuidia quidem indeterminata est, perinde atque ægritudo oculorum, quæ ad omnem splendorem turbatur. Odium verò certis clauditur terminis, quum semper in aliquibus subiectis permaneat. Præterea odium est etiam erga animalia ratione carentia. Feles enim cantharidesque nonnulli oderunt, & rubetas, & serpentes. Germanicus verò neque gallum aspicere poterat. At Persarum Magi mures interficiebant, tum quia illos oderant, tum quòd diis immortalibus eius generis animal molestū esse arbitrabātur: quod Arabes quoque & Aethiopes faciunt. Inuidia verò duntaxat hominis, & erga

hominum est: Neque enim inuidere inter se feræ possunt, quum nullum de felicitate alterius iudicium habeant, neque gloria aut dedecore moueantur, quibus reb' inuidia augeri maximè solet. Odiũ verò & inimicitias inuicem exercent pugnantq́ue inter sese, quasi aduersus quosdam infidos. Aquilæ enim draconesq́ue inter sese pugnant, cornices & noctuæ, ægitalli & achãtyllides, quorum nec cruor quidem, quum interfecti fuerint, commisceri potest: quod si forte miscueris, rursus fluit separaturq́ue. Credibile verò est, & maximum illud, tam leonis in gallum, quàm elephanti in aprum odium, ex timore natum esse. Quod enim timent, facilè oderunt omnes. Hoc igitur inter odium inuidiamq́ue videtur interesse, quòd illud in brutorum etiam natura comperiatur, hæc humanum genus non excedat. Ad id accedit, quòd iustè inuidere nemo quisquam potest. Neque ad felicitatem suam quispiam iniurius, & tamen inuidiosus est. Odio verò complures iustè habentur, sicut hi quos odio dignos appellamus, qui neque malorum cõsuetudinem fugiunt, neque abominãtur, neq; iniquo animo ferunt. Magnũ verò huius rei argumentum est, quòd nonnulli odio se habere quamplurimos fatentur, inuidere se alicui negarẽt. Odium enim malorum laudabile est. Idcirco fratris Lycurgi filium Charillum, Spartæ præfectũ, probum & clementem virum laudantibus quibusdam collega eius: Et quo modo, inquit, probus est Charillus, quum ne in malos quidem sit acerbus? Thersitæ quidem turpitudinem corporis varié ac multifariam poëta descripsit, peruersitatem

verò morum breuiter, & ferè vno verbo conclusit:

Odit & hunc magnus Pelides, odit Vlysses.

Maximus enim peruersitatis cumulus est, optimis viris inimicum esse. Atqui inuidere se omnes negãt. Quòd si quis id eis ostendere conetur, mille excusationes adferunt, iratos se esse, aut metuere hominẽ, aut odisse dicentes, aut alia quauis ratione huius affectionis nomen obumbrantes ac tegentes, quasi hæc sola animi ægritudo celanda sit. Necesse est igitur huiusmodi ægritudines, sicuti plantas, iisdẽ & nutriri & coalescere: & aliæ quippe aliis facillimè accedũt. Oderũt itaque quẽque maximè, vt maximẽ proficere in vitiis cernũt. His vero magis inuident, quos ad virtutem rectiore tramite prodeuntes intuentur. Quocirca Themistocles quum adhuc adolescẽs esset, nihil splendidũ à se fieri dicebat: neminem enim adhuc se inuidum habere. Etenim quemadmodum cantharides lætioribus frumẽtis, & viridioribus rosis maximẽ innascuntur, ita inuidia eos præcipue tangit qui boni sunt, quique ad virtutem gloriamq; grassari videntur. Rursus magnitudo vitiorum odium auget. Idcirco calumniatores Socratis, vtpote qui ad vitiorum culmen peruenerant, adeò oderunt viri Athenienses auersatiq; sunt, vt neque eis ignem accendere, nec quærentibus respondere, nec qua illi sese abluissent aqua vti voluerint, sed eam perinde ac sceleratam effundi iusserint, donec illi, quum perpeti odium amplius non possent, suspendio vitam amiserunt. Felicitatis verò magnitudo ac splendor sæpenumero inuidiam extinguit. Neque enim credibile est, Alexandro aut

Cyro inuidere quempiam imperitantibus, & cunctorum iam dominis. Sed quemadmodum sol eius vmbram, supra cuius caput astiterit, suis aspergens radiis, aut prorsus extinguit, aut longè minorē reddidit: ita felicitas, quum magnam nacta altitudinem fuerit, & supra inuidiæ caput splendorem suū sparserit, eam attenuat expellitque. Inimicorum autem amplitudo ac potentia odium haudquaquā minuit. Ideoque Alexander inuidum quidem habuit neminem, exosos verò complures, à quibus tandem per insidias interfectus est. Simili modo, infelicitas inuidos quidem compescit, inimicitias verò nō tollit. Oderunt enim etiam hostes ad extremam redactos calamitatem. At nemo est qui miseris inuideat. Idcirco illud à quodam è nostris Sophistis non sine ratione dictum: Inuidos homines libenter commiseri. Quapropter hanc quoque non paruam horum affectuum differentiam esse arbitramur, quòd odiū neque felices, neque fortunatos deserit: inuidia ob vtrunque excessum facilè comminuitur. Iam verò ex contrariis potius idipsum consideremus. Dissoluunt profectò inimicitias, odiumque, si aut sibi persuaserint, nulla sese iniuria affectos esse, aut quos vti malos oderant, bonos compererint, aut tertio beneficiis placati fuerint. Extrema enim gratia, vt Thucydides inquit, etsi minor sit, opportunum tamē nacta tempus, maiorem interdum iniuriam dissoluit. Horum verò primum inuidiam certè non minuit: Quamlibet enim à principio sibi persuadeant, nullam sibi iniuriam inferri, non tamen à liuore abstinent: nam reliqua augent potius inuidiam. His enim

inuident magis qui boni videntur, tanquam summũ bonum virtutem cõsecutis. Quòd si qua à felicibus beneficia accipiant, dolent, illis tum ob voluntatem tum ob potentiam inuidentes: illud enim virtutis est, hoc felicitatis, vtrunque bonum. Quapropter odium & inuidia omnino diuersi affectus sunt: Siquidem his rebus illud cessat, hæc autem torquetur & crescit. Iam verò ipsam vtriusque affectus electionẽ consideremus. Habentis enim odiũ est, obesse velle: Etenim potentiam eius ita definiunt dispositionem quandam, ac curiosam malè agendi voluntatem. Ab inuidia verò hoc abest: Neque enim inuidi multos è propinquis ac domesticis suis perire vellent, neque ad extremam miseriam redigi, sed felicitatem eorũ graui animo ferunt, prohibéntq; si possunt, eorum gloriam ac splendorem: extremam verò calamitatẽ non optant, sed si perinde ac ex altissimis ædibus, eã partem quæ suas obscuriores reddit, deposuerint, bene secum agi existimant.

F I N I S.

PLVTARCHI CHÆRONEI PHILOSOPHI LIBER DE VIRTVTIBVS mulierum.

Almano Ranutino Florentino interprete.

OGITANTI mihi de mulierum virtutibus, longè ab opinione Thucydidis est aliena sententia. Is enim optimam esse censet, de cuius laude aut vituperatione quàmminimus apud exteros sermo habeatur, existimans probæ mulieris nomen itidem atque corpus domesticis parietibus

contineri oportere. Mihi verò probabilius dixisse visus est Leontinus Gorgias, qui putat mulieris non formam, sed egregium nomē atque famam debere apud quamplurimos esse vulgatam. Quocirca peregregiè lex apud Romanos instituta sese habere videtur, quæ non minus probarum mulierum, quàm virorum funera publicè ab earum propinquis meritis laudationibus celebrari permittit. Hanc nos fere rè consuetudinē nuper imitati, post Leontidis præstantissimæ mulieris interitum, de virtutibus eius longam sanè tecum orationem habuimus, nō expertem, vt mihi tunc visum est, philosophicæ consolationis. Et nunc historiam ad te mittimus, quasi perorationem quandam tecum instituti sermonis futuram, quam commode orationi illi, si libeat, annectere possis: plurimum enim confert ad id, quod ostendere nitebamur, probandum, vnam scilicet atque eandem esse virorum mulierumque virtutē. Non voluptatis tantum gratia hæc à me excogitata fuisse existimes velim, quòd si quid etiā probationi voluptatis aut iucūditatis insit, ab ipsa exemplorū varietate proueniēs, nō minus tamen ob idipsum probationis, quàm ostēdimus, vim retinere nostra videri debebit oratio: præsertim quū ad faciendā fidē non parū sermonis gratia atq; iucunditas adiumenti afferre soleat. Nec sanè erubescere debet Gratiis Musas cōiungēs oratio, quū & ipsa coniūctio pulcherrima sit, vt inquit Euripides, & facilè audientiū animos ob iucunditatem ad credendum alliciat. Si enim eandem in viro muliereque pingenda artē esse probare volens, præclaras ab Apelle, aut Zeusi, aut

Nichomacho mulierũ deuictas imagines proferam, quis iure mihi succenseat, tanquam voluptatem potius atque inanem gratiam, quàm eius quod instituissem probationem inquirenti? Quòd si poeticam facultatem non aliam in viris atque in mulieribus esse libeat ostendere, atque ob hoc Sapphos carmina cum Anacreontis versibus conferam, aut Bacidis rursus atque Sibyllę responsa simul comparem, iuréne quisquam hoc demonstrandi genus accusabit, si etiam oblectatione quadam & voluptate delinitũ auditorem ad credendum inducat? Atqui non aliter magis muliebris fortitudinis, & eius quæ virũ decet similitudinem differentiamque internoscere quisquam poterit, quàm si virorum mulierumque vitas ac res gestas, tanquam egregiæ cuiusdam artis opera in vnum collatas intueatur, eundémve characterem & formam habeat, reginæ Semiramidis ac Sesostris regis magnificentia, aut Tanaquilis & Seruij astutia, vel Portiæ Brutique, aut rursus Pelopidæ Timocliæque prudentia. Nam virtutes ipsæ differentias aliquas, ac veluti colores proprios quosdã ex illorum quibus insunt, natura sumere videntur, & eorundem corporibus adæquari, diuersitatémque nonullam pro illorũ nutritione atque exercitatione suscipere. Aliter enim Achillem, aliter Aiacem fortes extitisse putandum est, neque eandem Nestoris & Vlyssis fuisse prudentiam, nec pari modo Agesilaum & Catonem iustos fuisse, sed nec Irenam viri studiosam vt Alcesten, nec ita Corneliam vt Olympiadem magnanimam extitisse credendum. Nec tamen idcirco diuersas esse prudentias, aut iustitias,

aut fortitudines dicemus, sed solum ratione quadã propria,& singulorum quibus insunt inæqualitate differre ipsas censebimus. Quæ igitur mulierũ gesta vulgatissima sunt, quæque te ex aliorum libris cognoscere potuisse arbitror, prætermittam,atque ea duntaxat referam, quæ quum sint memoratu digna,historiarum scriptores, communia tantum atque omnibus manifesta scribentes, latuisse constabit. Sed quoniam multa communiter à mulieribus quibusdam, pleraque à singulis priuatim egregiè facta fuisse comperimus, non absurdum fore videtur, prius quæ communiter à nonnullis gesta sunt, literis mandare.

TROADES. I

CApta atque euersa iam Troia, quum plurimi hostiles manus, atque vrbis incendium euasissent, plerique aduersa tempestate iactati, & ex imperitia nauigandi compulsi, eam Italiæ partem, qua Tyberis fluuius mare ingreditur, tenuere: inde fluminis ostia nauibus ingressi, repente ad commeatus, quorum penuria laborabant, comparãdos passim discurrere. Interea mulieribus apud naues relictis, cogitatio primum, deinde etiã sermo exoritur, fore vt bene rectéque sibi ac suis viris consulant, si quem aliquãdo longis erroribus nauigationique finem posuerint,& patriam sibi tãdem aliquam constituerint: quandoquidem propriã semel amissam non iam amplius valeant recuperare. His inter se non longè admodum pertractatis, vna omnes conspiratione facta nauigia cuncta incenderunt, principio ab earum vna exorto, cui

Rhomę nomen fuisse perhibetur. His peractis quum viri auxilij ferendi causa citato cursu ad naues cõtenderent, mulieres venientibus obuiam processere, atque illorum formidantes iracundiam aliæ parentes, aliæ viros osculabãtur, Itaque nouo insuetôque humanitatis genere facilè virorum iracũdiam placauerunt. Atque iude ad hodiernum vsque diem apud Romanas mulieres permanet consuetudo, vt osculando salutẽt eos qui sibi aliquo affinitatis gradu coniuncti sunt. Nam Troiani manendi necessitatem conspicati, & simul indigenarum erga se beneuolentia commoti, libenti animo quod â mulieribus gestum fuerat, exceperunt: ibiq́ue errandi fine constituto, vnà cum Latinis habitauere.

PHOCENSES. 11

AT verò Phocensium mulierum facinus quanquã hactenus satis digno scriptore caruerit, nescio tamen an muliebris virtutis testimonium aliorum omnium præclarissimũ sit existimandum, cuius cũ in sacris, quæ ad hodiernum etiam diem apud Hyampolim Phocenses peragunt, tum etiam publicis literarum monumentis memoria celebratur, vt plenius est in Daiphanti vita explicatum. Quòd verò ad mulieres attinet, huiusmodi fuisse perhibetur. Odiũ erat bellumq́ue inter Phocenses ac Thessalos inexpiabile, quum Phocenses Thessalorum magistratus ac præfectos omnes, qui in suis vrbibus erant, statuta die ad vnum interfecissent. Qua indignatione cõmoti. Thessali, c c l. Phocensiũ obsides, quos apud se habebant, iugulauerũt. Deinde coacto exercitu aduersus eosdem profecturi publicè decreuerunt, vt

capta vrbe nemini omnino puberi parceretur, mulieres autem puerique omnes venundarentur. Daiphantus autem Barilli filius, qui cum duobus collegis summæ rei Phocensium præerat, suis ciuibus persuasit, vt ipsi quidem copiis quàm possent maximis in hostes proficiscerentur, mulieres autem atq; omnem puerorum imbellem turbam è tota ciuitate in vnum coactam, in secretiorem quandam ciuitatis partem deducerent, eodemq; loco multum lignorũ stipulæq; congererent, & aliquod apud eas relictis custodibus iuberent, vt si se bello superato ab hostibus audissent, tum subito incensa materia mulieres omnes pueros'que cremarent. Quũ cæteri Daiphanto assentirentur, quidam è mediа concione assurgens, placere sibi consiliũ inquit: attamen æquũ esse censere, mulierũ quoq; super ea re sententiam sciscitari, atq; ita consilio huiusmodi vtendũ, si ipsæ quoq; decretũ illud comprobassent: sin minus, incolumes illas, & sui iuris dimittendas, neq; vllam omnino vim moriendi afferendã esse censere. Hac itaq; oratione apud mulieres vulgata, ipsæ prius inter se conuẽtu peracto, Daiphanti sentẽtiam cõprobarũt, illius virtutem ac prudentiam laudantes, quòd omniũ optimè & ciuitati, & earũ saluti cõsuluisset. Hoc idem quoque pueros seorsum congregatos decreuisse traduni. His peractis Phocenses apud Cleonas Hyampolis ciuitatem Thessalis congressi, illos ingenti pugna superarunt, atque in eius victoriæ gratiam Dianæ sacra omnium maxima in hodiernum vsque diem faciunt, ipsa Elaphebolia nuncupantes.

CHIÆ. III.

LEuconiam vrbem Chios incoluiſſe ob huiuſmodi cauſam traditũ eſt. Nam quũ è prima Chiorum nobilitate adoleſcẽs acceptam vxorem domũ, vt moris erat, curru traduceret, Ippoclus rex ſumma familiaritate ſponſo coniunctus, vnà cum cæteris adoleſcentibus pompæ celebratiq́ue intererat. Quumq́ue vino ac iocis incaluiſſet, in currum quo ſponſa vehebatur inſiluit, nullam ſanè vim allaturus, ſed ludendi tãquam licentia immoderatius abutens. Tum qui aderant ſponſi familiares atque affines, ne qua virgini afferretur contumelia metuentes, facto impetu regem obtruncarũt. Poſt hæc deorum ira variis peſtibus agitati, quum ex oraculis finem malorum implorarent, non aliter quàm Ippocli interfectoribus occiſis placari deos poſſe reſponſum accipere. Quo audito ciues ferè vniuerſi regẽ à ſe interfectum eſſe conclamarunt. Rurſus igitur omnes ex vrbe migrare Deus iuſsit, qui facto aſſentientes eius cædis fuiſſe participes faterẽtur. Aequè enim facinori videtur obnoxius, qui auxilium præſtat agenti, & qui perpetratum facinus quaſi iure factum collaudat. Igitur qui vrbe excedere cogebantur, quum & viribus & multitudine plurimum poſſent, Leuconiam occuparunt, quam ſibi dudum per vim ablatam, per id temporis Erythrenſium opera & auxilio recuperatam, Coronenſes poſsidebant. Verum non multò poſt Coronenſes iterum auxilio Erythrenſium implorato, qui plurimum inter omnes Iones viribus poterant, ob recuperandam Leuconiam Chiis, qui eam occupauerant, bellum intu-

ſere. Quorum viribus quum obſiſtere Chii nequaquam poſſent, his conditionibus deditionem fecere, vt ſibi cum chlamyde & ſingulis tantum veſtimentis vrbem egredi liceret. Quo audito, Chiorum mulieres grauiſsimè viros accuſabant, quòd relictis armis nudos ſeſe armatis hoſtibus credere ſtatuiſſent. Quumq́ue illi iureiurando obſtrictos non amplius decernendi compotes eſſe dicerent, mulieres arma nequaquam eſſe dimittenda ſuaſerunt, præſertim quum & datæ fidei, & ſaluti ſuæ rectè conſulere poſſent, ſi dicant hoſtibus, haſtam pro tunica, & clypeum pro chamyde viris fortibus eſſe. Harum conſiliis viri aſſentientes, ſtatuta ad profectionem die armati ſubito in medios Erythrenſes prodiere: quorum illi audacia perterriti, quum egregiè inſtitutos, atque ad omnia paratos conſpicerent, neque illorum iter demorari, nec aduerſus eos procedere auſi ſunt, bene ſecum agi putantes, ſi illi cætera omnia relinquentes diſcederēt. Ita mulierum præceptis viri audaciam edocti, ſalutem ſibi ſuiſq́ue perpereunt. Nec ſanè minoris virtutis argumentum poſteris temporibus Chiæ mulieres præbuerunt. Quum enim Philippus Demetrii filius Chiorum vrbe obſeſſa, vt famulos qui intus erant, ad defectionem compelleret, edictum barbarum ſanè, atque omni ſuperbia plenum, præcones ſuos pronuntiare iuſsiſſet, quo famulis omnibusq́ue, quicunque ad ſe defeciſſent, libertatem, ac matronæ, quam ſibi quiſque delegiſſet, coniugium daturum pollicebatur, exiſtimās ſingulos eam quæ domini fuerat vxor expetituros: hoc audito mulie-

res ira atque indignatione commotæ, vnà cum famulis, qui & ipsi grauiter eiusmodi edictum tulerant, promptissimè ad tutenda mœnia procurrerunt, lapides & omne telorum genus pugnantibus viris summo studio ministrantes: eosque adhortationibus atque opere quoad poterant adiuuantes, effecere vt irrito incepto Philippus tãdem obsidione soluta discedere cogeretur, quum ex famulis ne vnus quidem ad eum defecisset.

ARGIVAE. IIII.

NEque verò inter eas, quæ communiter à mulieribus gesta sunt, minore laude atque admiratione dignam contentionem visum iri censeo, qua contra Cleomenem Argiuorum regem, Telesilidis ductu auspicioque, mulieres Argiuæ certarunt. Eam verò mulierem poëticæ disciplinæ fuisse peritam memoriæ proditum est: nanque parentibus nobilissimis orta, quum valetudine aduersa laboraret, ab oraculo responsum accepit, studiosè Musas à se colendas esse, si amissam valetudinem recipere vellet. Quapropter ipsa deorum præceptis obtemperans, omne studium operamque ad musicos cantus atque harmonias conuertens, breui tempore amissam valetudinem recepit: atque ob artis poëticæ disciplinam plurimũ apud cæteras mulieres famæ ac laudis est cõsecuta. Postmodum verò quum Cleomenes Spartiatûm rex, multis Argiuorum ciuiũ interfectis, quippe quos septingentos & septuaginta supra septem milia fuisse quidam affirment, Argos ad occupandã ciuitatẽ contenderet, tum mulieres in ætatis flore constitutas animus subiit ciuitatis aduer

sus hostes tutandæ. Itaque duce Thelessilide celeriter armis assumptis, subita corona ciuitatis mœnia cōpleuere: Quæ res non parum admirationis hostibus præbuit: Et Cleomenem expugnatione sæpius nequicquam tentata, pluribusque militibus amissis, ad extremum retrocedere coëgerunt. Alterum verò regem Demaratū, vt Socrates inquit, quū iam partem ciuitatis, quæ Pamphylia dicitur, occupasset, eiecerūt. Ita mulierum consilio atque virtute, liberata, ciuitate mulieres omnes quæ in pugna occidissēt, in via quæ Argia dicitur, sepeliri decreuerunt. His autē quæ pugnæ superfuerāt permissū est, vt Marti simulachrū suæ virtutis monumentum statuerēt. Hāc verò pugnā nōnulli sextodecimo die, alii autē calendis gestā fuisse tradūt eius mensis, qui nūc quartus apud Argiuos habetur, quondā verò po stremus numerabatur, quo nostrā ad ætatam sacra quædam apud Argiuos celebrantur, in quibus mulieres chlamydē ac virilem vestē indutæ, viri autem peplum gestantes, & muliebribus, velamentis capita obuoluti versantur. Vt autē interfectorum ciuium iacturā instaurarēt, non seruis, vt Herodotus inquit, sed accolis, qui circa vrbem habitabant, vt quisque alios excellere videbatur, in ciues electis, sese in matrimonium sociarunt.

PERSIDES. V.

CVum Cyrus aduersus Medos, atque eorum regē Astyagem, bellū gerēs ingenti pugna superatus fuisset, milites effusa fuga vrbem repetebant. Quumque iam iam haud procul abessent, tanta erat insequentium hostium celeritas, vt palam constaret,

eodem impetu victores victosque vrbē intraturos. Fugientibus itaque mulieres facto agmine extra vrbem obuiam procedentes, ac vestibus ex inferiori parte sublatis, nudos vteros ostentantes: quonam ignauissimi ruitis? clamitabant: an vos latet, non iterum vobis huc intrare licere, vnde semel naturæ lege egressi estis? His castigationibus accensi Persæ, & simul spectaculi pudore cōmoti, mutuo sese accusantes, instaurata acie in hostes impetum fecere, eosque incompositos adorti non multo labore fuderunt fugaruntque. Quapropter lege apud eos cautum est, vt quum primum Persarum rex aliquis vrbem ingreditur, mulieres quotquot in vrbe sunt, singulos auri nummos à rege accipiant: cuius legis autorem Cyrum fuisse cōstat. Idcirco Ochus Persarum rex cum vitiis aliis, tū præcipue auaritia præ cæteris insignis, vrbem sæpius circunuectus, nunquam intrare eandem voluit, mulieres debito sibi ex lege munere defraudans. At Alexander bis eam ciuitatem ingressus, toties quoque nummos dari mulieribus iussit, prægnantibus duplicem mercedem dari præcipiens.

CELTÆ. VI.

CEltæ priusquam superatis alpibus in Italiam traiicerent, cuius hodie non paruam incolunt partem, seditionibus domesticis agitati, eousque discordiæ processere, vt ciuile inter se bellum cōsererent. Quumque armati iam vtrinque in acie cōstitissent, mulieres per media arma progressæ, multis precibus lacrymisque illorum animos adeò flexere, vt omissa discordia in pacem ac beneuolen-

tiam reuersi,ad proprias domos omnes discederent. Ex quo nata apud eos consuetudo posteris etiam temporibus mansit, vt quoties de bello sit eis aut pace consultandum,mulieres quoque eiusmodi cõsultationibus adhibeantur.Prætererea si qua aduersus socios inciderit controuersia,ex mulierum sententia eandem componere soliti sunt. Itaque inter conditiones,quas cum Hannibale pepigerunt, hoc etiam scriptum, atque his ferê versibus reperitur: Si quis Celtarum iniuria se á Carthaginensium aliquo affectum queretur, eius rei Carthaginensium magistratus, aut imperatores qui in Hispania fuerint,iudices sunto: Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Celtarum iniusti quippiã passus fuerit, Celtarum mulieres de ea re iudicium faciunto.

MELIAE. VII

MElii quum propter finium angustias annonæ penuria laborarent,Nymphæon quendam,egregia forma adolescentem, deducendæ coloniæ principem constituere. Quumq́ue illos consultum oraculum nouas terras nauibus quærere iuberet, atque vbicunque naues amisissent consistere, fortè accidit,vt ad Cariæ littora appulsis,atque é nauibus in terram digresſis,naues tempestatibus agitatæ ad vnum omnes in littore frangerentur. Igitur Cares qui Cryassam vrbem incolebant, siue illorum sortem miserati,seu vires atque potentiam veriti,& benignè susceptos,vt apud se manerent, hortati sunt, & colendorum agrorum partem ipsis diuisere.Inde quum breui tempore plurimum illos incrementi sumpsisse animaduerterent, omnes in epulis atque

conuiuio trucidare statuerunt. Forte super hac re consultantes illos virgo quædam Caphena nomine, quæ summo amore Nymphæon adamabat, clanculum vt à nemine videretur delitescens audiuit. Quumque eum, quem tantopere deperibat, interfectum iri sustinere non posset Carum omne consiliũ Nymphæo patefecit. Igitur postridie Caribus ad cœnã Melios inuitantibus, vt est Græcis hominibus cõsuetudo, Nymphæus inquit: absque mulieribus inite conuiuia. Quũque illi mulieres etiam secum ducere hortarentur, Nymphæus conuocatos Melios, & rem omnẽ vt acta erat admonitos, iubet ipsos quidem inermes ad cœnam proficisci, verum singulos vxori suæ intra vestem occultum gladium tradere, & quenque iuxta propriam vxorem accumbere. Media igitur cœna iam peracta, Cares, vt inter eos cõuenerat, inuadendi dant signum, quod præmonitos iam antea Græcos minimé latuit. Itaque mulieres patefactos repente sinu gladios protulerũt: Quibus arreptis Græci aduersus Barbaros ruentes, vna strage omnes interfecere, atque ita regione potiti: & vrbe quæ illorum fuerat deiecta, alteram sibi condidere ciuitatem, eamque Cryassam appellarunt, Caphena autem Nymphæo in matrimonium sociata, dignũ suis meritis honorem retulit. Admirabilem itaque, & omni laude prosequendam mulierũ audaciam atque silentiũ fuisse, nemo sanæ mẽtis fateri nõ potest, quũ nulla penitus in tã multis inuenta sit quæ vel audita patefecerit, vel timore deiecta sit, quo minus omnia, vt sibi mandatũ fuerat, studio semper ageret.

TYRRENAE. VIII.

CVm Tyrrhenorum quidam Lemnum atque Ymbrum insulas occupassent, ex Atheniensis agri mulieribus aliquot liberos procrearunt, quos postmodum Athenienses eò quò pro semibarbaris haberentur, ex insulis pepulere. Verum hi in Tænarum profecti Spartiatis in seruili bello egregiam operam præstiterunt. Ii igitur in ciuitatis partem adsciti, conubiorum quoque iungendorum veniam meruere, ad magistratus vero atque consilia eosdẽ admitere haudquaquam dignum censuerunt. Nec multò pòst apud Lacodæmonios suspicio increbuit, eos in ciuitate res nouas moliri. Quapropter comprehensi omnes diligentissimè seruabantur, quoad manifestis argumentis conuicti suppicio afficerentur. Inter hæc eorum vxores frequenter ad carcerẽ venientes, multis precibus custodes orabant, vt salutatum ad viros ingredi sibi liceret. Quod quum difficulter tandem impetrassent, ad viros admissæ illos hortari cœperunt, vt repente secum vestibus permutatis, muliebrique habitu induti, velatis, vt earum mos est, capitibus è carcere se proriperent. Quorũ monitis quum viri obtemperassent, ipsæ qui dẽ in carcere substiterũt, asperrima quæque, ac difficillima subire paratæ. Custodes autem habitus simulatione decepti viros abire incolumes permiserũt. Qui egressi, Taygeta repẽtino tumultu occuparũt, inde seruos ad libertatẽ vocãtes, seditione excitare nitebãtur. Quo timore soliciti Spartiatæ, misso ad eos caduceatore pepigerũt, vt vxoribus, fortunisque suis omnibus, nauibus præterea atque pecuniis acceptis, è regione discederent, vtque

nouis sedibus, nouaque ciuitate potiti, Lacedæmoniorum coloni atque affines appellarentur. His acceptis conditionibus, quum Pollin & Crataida Lacedæmonios fratres profectionis duces accepissent, plerisque in Melo sedes constituere, cæteri verò Pollin ducem secuti, & oraculi fidem experiri cupientes Cretam petierunt. Hoc à diis responsum acceperant, vt vbicunque deam & ancoram amisissent, ibi erroribus fine imposito consisterent. Igitur ad Cherronesum, quæ in Creta est, appulsi, relictis in littore nauibus constiterant, verum nocturno ac repentino tumultu perteriti sese in naues receperunt, atque ob fugiendi celeritatem attoniti Dianæ simulachrum in littore dimisere. Hoc sanè antiquissimum apud eos permanserat, quippe quod ex Lemno vsque sublatum assiduè secum in omnia loca detulerant. Hoc itaque inter nauigandum requirentes, in littore derelictum fuisse perceperunt. Et Pollis eorum dux vno vnco suæ nauis ancoram diminutam animaduertit. Nam quum locis petrosis adhæsisset, eaque violentius postmodum traheretur, à reliqua vncus auulsus nautas latuerat. Tum Pollis oraculorũ dicta iam secutam fidem satis intelligens, conuertendi cursum signum proposuit, & regione occupata quum plurimis prælijs locorum habitatores superasset. Lyctum vrbem sibi delegit habitandam, finitimis aliquot ciuitatibus vectigalia sibi præbere coactis, & nunc etiam Atheniensium sese cognatos dictitantes, quòd materni generis ab iisdem ducant originem, Spartiatum se colonos esse profitentur.

LYCIÆ

LYCIAE. IX.

QVod autem in Lycia contigisse ferunt, quanquam fabulæ similius quem veri esse videatur, multorum tamen & sermonibus, & in vnum consentiente fama celebratum esse constat. Amisodarus enim, qui & Isaras dictus est, à Zelia Lyciorum colonia veniens piratarum non exiguam multitudinẽ secũ deduxit, cui Chimarrhus præerat, vir quidem bellicæ artis peritissimus, cæterũ immani quadam præditus crudelitate: Hũc nauis vehebat, cuius prora leonem, puppis verò draconem gestabat insigne: multisque cladibus Lycios vexans effecerat, vt neq; nauigare tutò, nec maritimas ciuitates incolere possent. Hunc fugientem aliquando Bellerophon Pegaso (id est citissima quadam, vt arbitror, naui) assecutus interemit. Idemque quum aggressas Lyciã Amazonas pepulisset, nullo pro tantis meritis præmio accepto, iniuriis etiam à rege affectus fuerat. Quibus rebus indignatione percitus Bellerophon, ad maris littus accedens Neptunum rogauit, vt orã illam infructuosam atque adserẽdum inutilem redderet. Peractisque precibus obuersa ad littus facie discedebat, quum subito mare tumescens vniuersa obruere cœpit, spectaculumque erat horrendum, tam vastè sese attollẽtes, & Bellerophontem sequẽtes fluctus intueri, vt omnia circum loca iam occuparent. Igitur delecti è Lyciorum primatibus viri Bellerophontem adeuntes rogabant, vt tantis malis finem imponeret: qui quum diu multumque precati nihil proficerent, mulieres sublatis ab inferiori parte vestibus Bellerophonti obuiam processere.

Quumque ille pudore commotus conuersa rursus ad littus facie pergeret, vndas quoque in solitum locum refluere cœpisse commemorant. Verum aliqui huiusmodi fabulam interpretantes, non imprecationibus illum tradunt maritimas aquas superinduxisse, sed quum ager totius Lyciæ feracissimus in humili depressoque loco situs esset, Bellerophõtem agere qui mare distinebat resciso, aditũ aquis maritimis patefecisse tradunt: cui malo finem à Bellerophonte petentes viri quum nihil proficerent, mulieres illi circunfusę pudore quodam deuictum finem iracundiæ ponere coëgerint. Sunt qui appellatam Chimæram montem quendam fuisse tradant, horrendos sonitus atque incendia emittere consuetum, quibus finitimus ager infestatus, neque arbores nutrire, neque fruges proferre poterat, verum Bellerophontis prudentia, qui montis partem quæ planissima erat, rescindi iussit, fragores fuisse compositos, magnumque malis remedium allatum. Verum quum sibi debitas gratias minimè referri animaduerteret: indignatione percitus, ingratos homines vlcisci parabat, sed mulierum precibus victus ab incœpto destitit. Quam verò Nomphis in quarto Herculeorum lib. causam refert, haudquaquam esse fabulosa videtur. Aprum enim immensæ magnitudinis Xanthiorum fines inuasisse tradit, qui fruges fructusque circunquaque destruens à Bellerophonte occisus fuit. Quumque nihil gratiæ pro tanto labore meruisset, vltionem à Neptuno aduersus ingratos postulauit. Quapropter salsum quemdam humorem passim per eorum agros scaturisse,

vt omnia quæ in agris nascebãtur, illo humore corrupta deficerent: nec prius tanti mali finem affuisse, quàm precantium mulierum pudore victus Bellerophon, Neptunum vt Xanthiis tandem ignosceret exoraret. Quamobrem lege apud Xanthios cautum est, vt à matribus, non à patribus filij generis nomẽ sortiantur.

SAGVNTINÆ. X.

ROmanis iam bellum inferre meditatus Annibal, priusquam copias in Italiam traiiceret, in Hispania bellum gerens vrbem Hispaniæ opulentissimam Saguntum obsedit. Ac primò quidem ciues obsidione perterriti, & sese imperata facturos polliciti, argenti trecenta talenta, & totidem obsides dare pepigerunt. Quibus acceptis conditionibus Annibal quum soluisset obsidionem, Saguntini pœnitentia ducti, nihil eorum quæ pepigerant prestitere. Rursus igitur ad obsidionem conuersus Annibal, & diripiendam militibus vrbem pollicitus, eos ad pugnandum hortabatur: qui summis viribus inito certamine oppressos malis vndique Barbaros, tandem vt sese conditionibus huiusmodi dederent perpulere, vt liberis hominibus cum singulis tantũ vestimẽtis ex vrbe migrare liceret. Mulieres igitur, id quod tãdẽ euenit, fore suspicatę, vt scilicet hostes dilıgẽtius viros, ne quis occultũ telũ efferret intuẽtes, seipsas egrediẽtes negligerẽt, atq; intactas abire permitterẽt, gladiis intra sinus occultatis ex vrbe digressæ sunt. Quumq; omnes iam ciues vrbem exissent, Annibal equitũ Massyliẽsium turmam ad portam ciuitatis in statione collocauit, cæteris incom-

posito ad vrbem diripiendam intrare permissis. Quumque multi, vt in talibus fieri solet, multa vndique asportarent, non se vltra continere Massylienses potuerunt, sed portæ statione dimissa indignantes ad prædandum discessere. Interea mulieres clamore sublato, quum gladios quos gestabant viris tradidissent, simul cum illis impetum in hostes fecerunt, feturque earum vna ex Hannonis cuiusdã manibus direptam hastam in eum ipsum vulnerandum conuertisse: verum quia thorace indutus erat, occidere minimè valuit. At viri multis hostibus interfectis, reliquis verò qui obuiam venerant in fugã versis, vnà cum mulieribus sese ex vrbe incolumes recepere. Quod postquam est Annibali renuntiatũ, equites repente qui persequerentur, dimisit: quûmque ex ipsis aliquot adduxisset captiuos, vltimo supplicio affici iussit. Verum maxima pars in proximos montes dilapsa hostiles manus effugerunt, qui paulò pôst misso ad Annibalem caduceatore, veniam atque in vrbem reditum ab eodem impetrarunt.

MILESIAE. XI.

Milesias quandoque virgines admirabilis morbus, & immanis quidam furor inuasit, cuius neque causa vlla, neque remedium poterat inueniri: verum fanaticam quandam contagionem ab aëre diffusam arbitrabantur, quæ illarum mentes ad insaniam conuertens, repẽtinæ mortis cupiditate correptas, vt seipsas strangularent, efficiebat. Itaque permultæ eo mortis genere perierunt: neque verò parentum lachrymæ, neque amicorum monitus ac

ſuaſiones, aliquod huic malo remedium afferre poterant: tantaque erat furoris immanitas, vt omnem cuſtodientium diligentiam ſuperarent, vt non humano conſilio, ſed mali cuiuſdam dæmonis impulſu accidere videretur. Itaque non iam hominum ingeniis, ſed deorum quærendum remedium omnes aſſerebant: nec vllus tamen antea tanti mali finis inuentus eſt, quàm ſpectatæ quidam prudentiæ vir ad populum rogatione perlata decreuit, vt virginum quæ ſibiipſis mortem conſciſſent, per medium forum nuda cadauera efferrentur. Ea res non modo virginum furorem compreſsit, verum etiam ſedauit atque extinxit. Magnum profectò virtutis atque ingenuitatis argumentum, tantum apud illarum animos ignominiæ metum valuiſſe, vt quas illa quæ grauiſsima humanorum malorum exiſtimabatur mors, & dolor, ab inſtituto non auerterat, oblata turpitudinis ſpecies ita commouerit, vt ignominiam perpeti nullo modo poſſent, ſatis quam poſt mortẽ etiam ſubituras eſſe intuebantur.

CIAE. XII.

MOrs quondam apud Ciorum virgines fuerat, vt ſacrorum ſtatutis diebus in vnum omnes coactæ, per aliquot dies vnà verſarentur, quas earũ amatores facto etiam agmine ſequebantut, vt eas ludentes inter ſe ac ſaltantes conſpicerent. Noctu autem eodem agmine ſingularum domos ingrediẽtes, parentibus fratribuſque mutuò quæcunquè factu opus eſſent adminiſtrabant. Eueniebat autem plerunque, vt eandem plures ſimul amarent adoleſcentes, amore autem tam ſancto atque modeſto, vt

quum primum virgo desponsata esset, repente omnes ab eius amore desisterent. In quo illud vel maximum temperantiæ muliebris argumentum conspici potest, quòd neque adulterium, neque illegitimum illum concubitum apud eos accidisse memoriæ proditum est.

PHOCENSES. XIII.

CVm Phocensium tyranni Delphos occupassent, Thebani aduersus eosdem bellum, quod sacrum appellarunt, suscepere. Interea Bacchi sacerdotes, quas illi Thiadas vocant, furore correptæ, vt earum moris est, huc atque illuc sine discrimine errantes vagabantur. Fortè accidit, vt nocte quadam in ciuitatem Amphissam imprudentes deuenirent: quumque adhuc furore percitę haudquaquam mẽtis compotes essent, progressæ in forum corporibus humi stratis dormitantes procubuere. Verum Amphissææ mulieres veritæ ne Thiades violarentur à militibus tyrannorum, qui frequentes in ea vrbe versabantur, quòd esset ea ciuitas fœdere Phocensibus iuncta, facto agmine in forum decurrentes, sopitas Thyadas tacitæ circunstetere, nec eas tamen â somno excitarunt. At postquam illæ spontæ sua experrectæ sunt, aliæ alias domum deducentes, quę reficiendis corporibus opus erant, liberalissimè præbuerunt. Inde à viris licentia impetrata Thyadas vsque ad montes prosequutæ sunt, vnde tutus iam reditus illis patebat in patriam.

LVCRETIA, VALERIA, CLOELIA. XIIII.

TArquinium Superbum, qui à Romulo septimus apud Romanos regnauit, Lucretiæ virtus, eidemque illata contumelia, ex vrbe pepulerunt. Hanc verò in primis nobili quique reges coniunctione sanguinis attingebant: nuptam vnus è Tarquinij filiis ad eam veniens vitiauit, quæ cognatis amicisque omnibus conuocatis rem omnem quo gesta fuerat ordine quum enarrasset, repente sese in eorum conspectu iugulauit. Hac de causa expulsus vrbe Tarquinius, multis aduersus Romanos hostibus concitatis, tandem Porsenam Hetruscorum regem bellum aduersus eosdem suscipere compulit, qui magnis copiis Romanos fines ingressus ciuitatem obsedit. Quúmque bello simul & famæ laborantes Romani, Porsenam haud minus, iustitia, & humanitate quàm belli artibus valere comperissent, illum inter se Tarquiniumque controuersiæ disceptatorem elegerunt, liberam sibi de hac re iudicandi licentiā permittentes. Verum Tarquinius haudquaquam conditionibus huiusmodi assentiens, minimè visum in ferenda sententia æquum dictitabat, qui parum fidus in bello socius extitisset. Itaque Tarquinio dimisso Porsena cum Romanis amicitiā inire summo studio contendit. Igitur agro quem ex Hetruscis Romani occupauerant, & captiuis omnibus receptis, viginti prȩterea acceptis obsidibus, decē videlicet maribus adolescētibus, ac virginibus totidē, obsidionē soluit. Fortè īter virgines, q̄ pro obsidib' datȩ sunt, valeria, Publicolȩ cōsulis filia extitit.

Interea quum nondum rebus ad integrum compositis, circa Romam Porsena etiam versaretur, virgines quas pro obsidibus in castra deductas antea memorauimus, tanquam sese loturæ parumper ab exercitu secedentes, ad Tyberim deuenere: ibi vnius Clœliæ nomine adhortationibus impulsæ, paulatim fluuium ingredientes obuolutis ad capita vestibus, & gurgitum profunditate deterritæ, mutuoque sese, vt poterant, subleuantes, vix tandem magno labore fluuium transmisere. Sunt qui Clœliam equo transuectam, cohortatione pariter atque auxilio nantes alias adiuuisse tradunt, eiusque rei quod paulò infrà narrabimus vtuntur argumento. Quum enim Romani transuectas illas incolumes vehementius admirarētur, sicut illarum virtutem audaciamque laudandam censebant, ita in seruanda fide ab vno rege vinci minimè conuenire arbitrabantur. Igitur datis ducibus, puellas iterum ad Porsenam deduci curauerunt. Redeuntibus verò Tarquinij ad fluminis transitum locatis insidiis, parum quin illas raperent abfuit. Ex eo tumultu Valeria Publicolæ Consulis filia cum tribus familiaribus in Porsenæ castra confugit, reliquas verò Porsenæ filius Aruns, cum æquitatu auxilium ferens, è manibus hostium liberauit. Quumque omnes in conspectum regis deductæ fuissent, admiratus earum audaciam Porsena, quænam ex ipsis migrationis autor fuisset, percontabatur. Tū cæteræ timore perculsæ tacitæ, in Clœliam oculos coniecerunt, mali aliquid illi à rege impendere metuentes. Verū ipsa nihil omnino deiecta, seipsam extitisse professa est. At Porsena, eius

virtute commotus,egregiè phaleris instratum equū Clœliæ dari iussit,cęteras quoque virgines benignè alloquutus,omnes Romam ad parentes redire permisit. Ex hoc plerique arguunt Clœliam equo vectam fluuium transmisisse. Quidam verò non ea de causa donatam equo Clœliam autumant, sed virginis fortitudinem atque audaciam admiratum regē eo munere dignam existimasse,quod maximè virum strenuum bellicosumq́ue deceret. Positum certè huius facinoris monumentum virginis hàbitu statua equestris,in via quæ sacra nuncupatur,quam aliqui Clœliæ,aliqui Valeriæ nomine dicatā asserūt.

MICCA ET MEGISTONA. XV.

ARistotimus Eliensium tyrannide occupata, viribus fretus Antigoni regis principatum tenebat, atque intemperanter potentia abutens, nouis quotidie iniuriis miseros vexabat ciues, quum esset & suapte natura ferus atque immanis, tum Barbarorum hominum consiliis vteretur, quibus totius regni administrationem & corporis insuper custodiam commiserat. Vnum tamen egregiæ præ cæteris memoratur crudelitatis exemplum aduersus Philodemum perpetratum.Is filiam habuit & moribus & forma præstantem, nomine Miccam, quam Lucius quidam tyranni satelles adamauit,si id amorem potius,& non efferatam immanemq́ue libidinem oporteat appellare. Igitur misso nuntio virginem statuto tempore ad se venire iubet, idemq́ue parentes necessitate compulsi virginem vt faceret hortabantur:verum ipsa,vt erat natura prudens, tū ingenuè liberaliterque educata, paternis genibus

aduoluta rogabat, ne se in turpissimum flagitium proficisci pateretur, vtque mortuam potius quàm amissa virginitate turpiter viuentem aspicere vellet. Longior itaque mora quum traheretur, libidine simul atque ebrietate furens Lucius, ipse domum virginis proficiscitur, eamque paternis genibus apposito capite hærantem offendens, se statim vt sequeretur munitabundus imperabat. Quod illa quum facere cunctaretur, laceratis vestibus Lucius nudatã grauissimis plagis cecidit: quæ tam forti animo dolorem perferebat, vt ne gemitum quidem ad plagas vllum omnino ederet. At parentes tam acerbo spectaculo grauiter commoti flentesque, postquam nihil orando se proficere animaduerterunt, hominum deorumque auxilium clamoribus implorantes, indignis se contumeliis affici querebantur. Tunc ira vinoque percitus Barbarus, virginem, vt fortè in paterno sinu posito capite constiterat, iugulauit. Nihil tamen est immanitate tam atroci permotus tyrãnus, sed in ciues, cui admissũ facinus criminabantur, sæuior effectus, eorũ aliquot morte, plurimos verò exilio damnauit, è quibus octingẽti fortè in Aetoliam confugerunt. Qui quũ summis precibus tyrannum rogarent, vt vxores paruosque natos ad se proficisci permitteret, nihil ab eo penitus impetrare potuerunt, verum ipse non ita multò post palàm nũtiari per præconem iubet, licere mulieribus exulum cum filiis omnique ornatu ac supellectile ad viros proficisci. Id omnes quarum viri exulabãt, læto animo mulieres exceperunt, quas ad sexcentas fuisse memoriæ proditum est. Quo maior illis

proficiſcendi ſpes eſſet,omnes die ſtatuta proficiſci iubet.Ea igitur poſtquam aduenit,cunctæ ad ciuitatis portam,quâ exeundum erat,couuenere, quæ ſecum delaturæ erant,ſummo ſtudio comparabant,& paruos filios aliæ in ſinu geſtantes, aliæ curribus impoſitos trahentes cæterarum aduentum præſtolabantur. Iamque omnibus quæ ad profectionem opus erant conſtitutis, procedere agmen inceperat, quum repente miſſi â tyranno ſatellites, antequam agmen eſſequerentur, magno clamore conſiſtere mulieres, nec vlterius quicquam progredi iubent: inde quum ad eas peruentum eſſet,retrocedere omnes præcipiunt, arreptiſque quos ille parauerant curribus,eoſque medium per agmen agitantes, nec manere tutò, nec regredi patiebantur. Quod verò accerbiſsimum erat, tentis anguſtiis preſſæ mulieres,periclitantibus aut morientibus filiis auxilium ferre non poterant:multi enim quum è curribus cecidiſſent rotarum impulſu cōterebantur,cæteros verò ſimul cum matribus ſatellites non ſecus atque ouium gregem in vnū globum ſtipatas fuſtibus loriſq; cædētes gradum properare cogebant, quoad omnes in carcerē deductas intruſere, res verò earū omnes ad tyrannū delatæ ſunt.Tam ſceleſtū facinus quū grauiter Elienſes perferrent,Dionyſio ſacratæ mulieres,quas illi Sedecim vocant,ſacerdotii ornatibus inſignes,ac dei ſacra manibus geſtātes,ad Ariſtotimū,qui tū in foro obuerſabatur,deuenere:quarū reuerētia permoti ſatellites,qui tyrannū circūſtabant retrocedentes, aditum illis ad tyrannum patefecere. Venientes primo tyrānus,&manibus ſacra pretēdētes,cōſpicatus,cū ſilētio audiuit.Sed poſtquā

pro captis mulieribus deprecaturas aduenisse cognouit, veluti quodam furore correptus, magno clamore satellites, quòd eas ad se venire permiserant obiurgauit: eas verò militum concursu detrusas, partim etiam verberibus cæsas, quamprimum è foro depelli præcepit; & earum singulas duobus mulctauit talentis. His tam atrociter gestis Hellanicus, quanquàm propemodum senio confectus, vlciscendi tyranni negotium in ciuitate suscepit: is propter ætatis imbecillitatem, & duorum filiorum interitũ, minimè apud tyrannum suspectus habebatur. Interea ciues, quos in Aetoliam fugisse memorauimus, coactis quibus poterant copiis agri partem quãdam vrbi finitimam occuparunt, vbi & tutò consistere, & ciuitati bellum itidem commodissimè inferre poterant. Eò multi ex Elide ciues quotidiè confluentes, iam ferè iusti exercitus speciem confecerant. His rebus perculsus tyrannus, ad mulieres, quas in carcere clausas antè diximus proficiscitur: vtque erat ingenio ferox, minis potius metuque, quàm gratia aut precibus cum his agendum arbitratus, iubet eas nuntios cum literis ad viros mittere, eosque vt ab obsidione desistant rogare, alioqui se paruos natos in eorum conspectu prius, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minitatur. Ad hæc silentium tenentibus mulieribus, quum tyrannus acriter instaret, vt quidnam facturæ essent responderent, verbum quidem nullum proferre audebant, verum tacitæ sese mutuò conspicientes, nihil se illius minis terreri significabant. Tum Megistona Timoleontis vxor, quæ cum viri nobilitate, tum etiam

propria virtute princeps inter mulieres habebatur, & ipsa venienti tyranno assurgere dedignata est, cæteras etiam assurgere prohibuerat. Hæc igitur vt erat humi sedens, talibus verbis ad tyranni dicta respondit: Si quid in te virilis prudentiæ aut consilii resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris præscribere, sed nos ad ipsos tanquam ad dominos nostros permisisses proficisci, melioribus vtens & sermonibus & consiliis, quàm quibus nos paulò antè delusas fraudasti. Quòd si nunc omni spe destitutus, ipsos quoque verbis deludere per nos arbitraris, vehementer erras, neque nos iterum abs te decipi sustinebimus, neque ipsos tam dementes fore arbitreris velimus, vt dum infantium, aut vxorum vitæ consulunt, libertatem patriæ neglectam patiantur. Neque enim tantum ipsis affert mali, si nos ac paruos liberos amittãt, quippe quos ne nunc quidem habere possunt, quantum assequentur boni, si tuis crudelitatibus ciues suos ac patriam liberauerint. Talia adhuc loquente Megistona, non vltra compos iracundiæ tyrannus, paruum eius filium quasi mox illum interfecturus in conspectum deduci iubet: quem quum ministri inter cæteros ludentem requirerent, mater ipsum nomine compellans: huc ad me, inquit, accede nate, vt ante vitæ finem sortiaris, quàm sæuissimæ tyrannidis experientiam, aut vllum omnino sensum per ætatem posis accipere: mihi enim longè grauius est, te præter conditionis tuæ dignitatem seruientem, quàm mortuum intueri. Quum talia constanter atque intrepidè Megistona loqueretur, iracundia fu-

rens tyrannus districto gladio in ipsam ferebatur. Verum è famliaribus quidam, nomine Cylon, obuiam veniens, tam atrox facinus ipsum perpetrare prohibuit. Hic sanè amicitiam erga tyrannum simulans, vnà cum cæteris familiaribus apud eum versabatur, sed extremo odio in eum affectus: vnus erat ex eorum numero, qui Hellanico principe aduersus tyrannum coniurauerant. Is igitur ruentem Aristotimum comprehendens, turpe degenerisque animi esse dicebat, minimeque virum principem decere muliebri sanguine manus commaculare. His admonitionibus vix menti redditus Aristotimus, relictis mulieribus illinc discessit. Neque ita multò pòst prodigium accedisse huiusmodi fertur. Nam dum Aristotimo cum vxore in thalamo quiescente famuli cœnã præpararent, repentè sublimem aquilam supra tyranni domum volitãtem conspexere, quæ paulatim declinans, magnum lapidem quasi dedita opera demisit in eam tecti partem, quæ thalamo, in quo tyrannum cum vxore quiescere diximus, supposita erat, indeque magno strepitu & clangore sublata ex aspicientium oculis, sese proripuit. Clamore igitur eorum, qui auem viderant, excitatus Aristotimus, auditaque re perterritus, vatem quo plurimum vtebatur, ad se vocari iubet, quidque hoc augurio portendi arbitraretur, animo non mediocriter perturbatus sciscitabatur. At vates bono ipsum animo esse cohortatus, hoc signo portẽdi dixit, ipsum Ioui curæ esse, atque auxilium in omnibus prestaturũ. Et hæc quidem tyranno respondit, verũ ciuibus, quos sibi fidos atque amicos expertus erat,

magnum periculum inquit, & quantum antea nunquam, tyranni capiti imminere. Igitur qui cum Hellanico coniurauerant, non vltrà cunctandum esse arbitrati, postridie tyrannum inuadere statuerunt. Nocte autem, quæ destinatam facinori diem præcesſit, dormienti Hellanico viſum eſt alterum ex iis, quos ſuprà occiſos memorauimus, filium ſupra dormientis caput aſtare, ac magna voce obteſtari: quid pater dormis, an te craſtina die ignoras totius ciuitatis imperatorem fore? Hoc viſu confirmatur Hellanicus, primo mane ſocios ad perpetrandum negotium adhortatur. At verò Ariſtotimus quum nuntium accepiſſet, Craterum magnis copiis auxilium ſibi ferentem aduentare, iamque in Olympia cum exercitu conſediſſe, eò vſque fiducia proceſſerat, vt in forum ſine cuſtodibus cum Cylone prodire ſit auſus. Igitur agendæ rei occaſionē oblatam conſpicatus Hellanicus, ſignum quod dare coniuratis ſtatuerat, non dedit, ſed manus ad cælum tolens clara voce: Quid cūctamini, inquit, ô viri pulcherrimū ſpectaculū in medio veſtræ ciuitatis ædere? Tunc primus Cylon diſtricto gladio vnum ex his qui tyrannum comitabātur occidit. Thraſybulus verò Lampidusque quū properato gradu tyrannum peterent, ipſe illorum impetum fugiens in proximam Iouis ædem ſeſe recepit, ibique à perſequentibus confoſſus occubuit. Coniurati poſthæc, cadauere in medio foro protracto, ciues ad libertatem conuocabāt. Quumque frequentes vndique conuenirent, pauci tamen præuenire mulieres potuerūt, quæ ſtatim ad primū nuntiū excitatæ ſummo clamore gaudioque decurrentes

in forum,viris qui illis aderant congratulabantur. Interea quum frequens turba in tyranni regiam prorumperet,vxor eius vnâ cum duabus filiis thalamum ingressa, obseratisque foribus, sese inserto circa collum laqueo peremit.Erant , vt antea diximus,tyranno duæ filiæ insignes forma, atque ætate iam nubiles, has è thalamo , in quem confugerant, per vim detractas,quidam vt vitiatas occiderent deducebant. His forte obuiam facta cum mulierum turba Megistona, perindigna illos ac nefaria moliri exclamat,si popularem vitam agere velle profitentes,ea tamen facere aggrediantur,quæ vix etiam tyrannorum sæuissimi facere auderent. Ad huius vocem quum omne propter mulieris reuerentiam substitissent, optimum illi consilium visum est, ex eorum manibus puellas eripere, iisque seipsas interimendi facere potestatem.Reductis igitur in thalamum,præcepit,vt quo eis magis placeret moriendi genere optato sese perimerent.Tunc earum quæ natu maior erat,Zonam qua cincta erat dissoluens, laqueum quo se perimeret innectebat, & germanã hortabatur,vt quæ se facientem vidisset, eadem ipsa quoque perageret, vtque humile quicquam, aut eorum genere indignum facere caueret. Tum iunior zonam manibus apprehendens orabat, vt sibi priorem moriendi locum concederet. Ad hæc illa: neque aliquid omnino,inquit,dum viuere licuit,negatura tibi soror fueram,& nunc quando ita vis extremam hanc ex me gratiam accipe. Ego autem, quando tibi ita placet, superuiuam, & quod mihi ipsa morte grauius est,charissima soror , te prius

morientem

morientem intuebor. Hæc dicens zonam sorori tradens admonebat, vt nodum spinę propius admoueret, quò citius faciliusque suffocaretur. Inde vbi illam iam expirasse animaduertit, solutum cadauer quoad poterat vestibus circuntexit. Tunc ad Megistonam conuersa rogabat, ne se post mortem turpiter nudatam iacere pateretur: atque his dictis eodē innexa laqueo vitam finiuit. Ita neminem tam inhumanum atque infensum tyranno fuisse arbitror, qui tali virginum ingenio, tantaque animi ingenuitate non flecteretur. Verum hactenus, quum penè innumera alia supersint, cōmuni plurium mulierū gesta consilio dixisse sufficiat. Deinceps singularū virtutes sparsim, vt quanque sors obtulerit, præscribemus, minimè opus esse arbitrantes, in hac historia temporum ordinem rationémve seruare.

PIERIA. XVI.

EX Ionibus qui Miletum habitabant, nonnulli aduersus Nilei filios facta seditione in Myūtem discessere, ibique sedibus constitutis habitabant. Verum crebris Milesiorum incursionibus agitati, continenter aduersus illos pugnare cogebātur. Sed quum ex eadem ciuitate essent vtrique oriundi, & seditionis tantum gratia factæ aduersus ipsos Milesii pugnarent, non extremis odiis inter se dissidere satis constabat, quippe quum fastis quibusdam sacratisque diebus mulieres ex Myūte Miletum proficisci paterētur. Erat inter eos qui in Myūte habitabant, vir & in diuitiis & nobilitate excellēs, nomine Pythes: is vxorem Iapygiam, filiam verò Pieriam habebat, quæ quū tēpus aduenisset, quo Dianæ sacra

peragebātur, Miletū vt sacris interessent proficiscū-tur. Ibi Phrygius ex Nilei filiis maior natu vehemē-ti Pieriæ amore correptus, interrogauit, quidnā illi gratissimū à se præstari posset: q id sibi longè omniū gratissimū fore respōdit, si det operā vt quàm sæpissime multísq; sociis comitata Miletū sibi venire liceat. Quo dicto facilè Phrygius animaduertit, amicitiā pacémq; ab illa exposci. Itaq; cōuocatis in vnū ciuibus, pacē cū his qui in Myunte habitabāt cōposuit. Ex hoc magnū apud vtranq; partē Pieriæ nomē habitū est, magnóq; ab omnibus honore beneuolētiáq; colebatur, vt etiam vulgo inter mulieres optaretur, quod in hunc etiam diem permansit, vt sic se amari velle dicant, sicut Pieriā Phrygius adamauit.

POLYCRITA. XVII.

Bellū inter Naxi habitatores, ac Milesios, ob Hypsicreōtis vxorem Neæram ita exortū esse perhibetur. Quum Promedōtem ex Naxo oriundū, Hypsicreontis autem viri sui hospitem adamaret, clanculum illi quum in viri domo versaretur se commiscuit. Posthac amore ardens, & viri iracundiam formidans, vnà cum Promedonte in Naxum abiit, ibiq; se Vestæ addixit obsequio. Hāc igitur à viro sæpius repetitam, quum reddere Promedontis gratia Naxij recusarent, & religionis occasionem iniuriæ prætēderent, repente bellum inter vtrosq; est excitatum. Quumq; Ionū plurimi sese Milesiis socios addidissent, tum præcipuè Erythrei egregiè operam nauarunt. Ita multis vtrinque acceptis atque illatis calamitatibus, bellū iam diutius protractū, vnius tandē mulieris opera finem accepit, quod mulieris itidem

peruersitate fuerat institutũ. Diognetus Erythręorũ imperator, quũ vallo munitionibusque Naxiorũ vrbẽ clausisset, ad populandos agros conuersus ingẽtem omnifariam rerum generis prædã abegit, inter quæ mulieres liberę, virginesq; cõplures extiterũt. Ex iis vnã ipse ante alias forma præstantẽ, nomine Polycritã, sibi delegit, eiúsq; amore incẽsus nõ quasi captiuã seruam, sed veluti legitimam vxorem tenebat domi. Interea quũ solennis sacrorum dies Milesiis aduenisset, militibus ducibusque, quòd nihil penitus hostem timerent, in Venerem potumque profusis, Polycrita Diognetum rogauit, an sibi per eum liceret sacrorum libaminum partem ad fratres mittere, qui in ciuitate obsidebantur. Quumque id sibi permisisset Diognetus, ipsa plumbeam laminam placentæ insertam vnà cum aliis quibusdam cibariis seruo ad fratres tradidit deferendam, ac simul nuntiare iubet, vt soli iis quæ à se missa essent vescerentur. Ij quum inter edendum plumbeam laminam offendissent, quæ in ea conscripta erant, perlegerunt: Monebat autem ipsos Polycrita, vt proxima nocte totis viribus hostes adorirentur, haud dubie victoria potituri, quòd omnes diurna crapula vinoque confecti negligenter incompositeque iacerent. Ea quum Polycritæ fratres animaduertissent, rem omnem ad imperatores quamprimũ deferunt, qui illorum adhortationibus compulsi, eductis ex vrbe copiis hostium castra inuadẽtes, multisque interfectis, nullo labore ipsa ceperunt: inde ad perquirendos Diognetum Polycritamque sunt conuersi, q̃ suos ciues pro illius salute deprecata, vt

incolumi abire liceret, impetrauit. Ipsa verò cum fratribus in vrbem reuertebatur: cui ciues vniuersi obuiam prodeuntes gratulabantur, eius virtutem ac prudentiam admirantes summis laudibus efferebant. Verum ipsa tantæ lætitiæ magnitudinem non sustinens, in omnium conspectu ad ciuitatis portam repente expirauit, vbi etiam sepulchrum illi publico sumptu constitutum est, quod fascinationis sepulchrum nuncupatur, quòd tanquam inuidi cuiuspiam fascinatione concessis honoribus Polycrita prohibita fuerit. Atque hæc ita vt enarrata sunt gesta fuisse, Naxiorum quidam scriptores tradiderunt. Verùm Aristoteles non captam à Diogneto Polycritam, sed quum illam fortè vidisset, ingẽti amore correptum scribit vltro se omnia facturum esse pollicitum, si ad eum Polycrita accedere vellet. Cuius ipsa petitionibus ita se assensum ire dixit, si sibi vnum duntaxat concederet, atque id iureiurando præstito se facturum confirmaret. Quæ omnia vt petebantur futura quum spopondisset Diognetus, ipsa Delium liberum sibi dare postulauit: sic enim ager vbi adiacẽs vocabatur, in quo hostes castra collocauerãt: aliter se nullis conditionibus vnquam ad eum venturam. Tum Diognetus & amore ardens, & iuramenti insuper religione obstrictus, motis ex eo loco castris retrocedens, liberum Polycritæ agrum concessit, quæ illũ suis ciuibus dono dedit. Ex quo Naxij rursus Milesiis æquales facti, inducias primo, mox etiam pacẽ quibus voluere conditionibus pepigerunt.

LAMPSACE. XVIII.

PHocenses erant ex Codri progenie gemini fratres Phobus & Blepsus, quorum Phobus primus omnium è petra Leucadia sese in mare præcipitare est ausus, vt Charon Lampsacenus in historiis retulit. Is quum esset & virtute præstans, & regia quadã dignitate ornatus, ad insulam Parium aliquãdo negotiorum priuatorũ gratia nauigauit, vbi à Mãdrone Bebryciorum, qui & Pityoësseni dicũtur, rege & hospitio & amicitia susceptus, in bello, quod is tum fortè cum finitimis gerebat, socius fuit. Hoc igitur officio permotus Mandron, quum plurima abeunti Phobo beneuolentiæ argumenta dedisset, tum in agri ac ciuitatis partem asciuit socium, si ex Phocide colonos adducens Pityoëssam incolere vellet. Egressus igitur in patriam Phobus ciuibus aliquot persuasit, vt habitatum secũ in Pityoëssam concederent, fratrem qui coloniam deduceret, simul cũ ipsis eodem mittens. Nec sanè Mandron illos promissis defraudauit. Igitur in Pityoëssa cõstituti Phocenses, quũ bella assidua cõtra finitimos barbaros gererẽt, atque ex eorum præda spoliisq; ditati, inuisi primo, mox etiam suspecti Bebriciis esse cœperunt. Igitur ex vrbe illos pellere cupientes, primũ aduersus eos Mandronem, variis iniectis suspicionibus irritare tẽtabant: qui quũ esset ingenio mitis atque perfacilis, eorum dicta aspernabatur: verùm Mandrone ipso peregre profecto, Bebricij dolis inuadere Phocẽses constituerunt. Quod quũ Lampsace Mandronis filia adhuc innupta comperisset, primò quidẽ amicos ac familiares ab incepto deterrere conata est, admonẽs rem scelestam atque nefariam ipsos aggredi, quum

in socios belli ac beneficos viros, nūc verò cōciues etiam suos tantum facinus moliantur. Vbi verò nihil eos suis verbis moueri sensit, rem omnem clanculum ad Phocenses detulit, qui celebritate quadā & solenni epularum apparatu simulato, Pityoëssenos ad conuiuia extra ciuitatem vocauerūt. Ipsi verò bifariam diuisis copiis, partim ad occupanda ciuitatis mœnia, partim captis antea victisq; Pityoëssenis, ad reliquam ciuitatem capiendam discurrerunt. Atque per hunc modum ciuitate potiti, Mandronem qui rebus consuleret reuocarunt, Lampsacen verò morbo defunctam in ciuitate sepelientes egregio funere decorarunt, atque vrbem ex eius nomine Lampsacum appellarunt. Sed postquam Mandron proditionis suspicionem deuitās vnà cum illis habitare noluit, interfectorum filios atque vxores ad se mitti iussit: quod illi sine fraude facientes nulla penitus allata iniuria præstiterunt, & Lampsacæ primò heroicos honores tribuentes ad extremum inter deos referri, eiq́ue tanquam deæ sacra fieri publico decreto statuerūt, cumq́ue sacrificandi morē in posterum semper fixū immobilemq́ue seruarūt.

ARETAPHILA. XIX.

Aretaphila Cyrenæa ipsa quidem, non multum à nostra ætate remota, quippe quæ Mithridatis tēpore claruerit, sed virtute & rerū gestarū gloria priscis heroū filiabus omni ex parte extitit conferendi. Hæc Aeglatore patre nata Phedimo nupsit adolescēti, nobilitate ac diuitiis inter conciues suos facilè principi. Quumq́ue forma corporis, & aspectu pulcherrima esset, prudentia tamen & virtute a-

nimi corporis pulchritudinē superabat, neq; ciuilis facundiæ atq; eloquētiæ expers habebatur. Hanc e-tiā patriæ calamitates illustriorem effecerūt. Nico-crates enim Cyrenis occupata tyrannide, quū ciues permultos morte dānasset, Menalippo Apollinis sa-cerdote propria manu interempto, sibi sacerdotii ius autoritatémq; vsurpauit. Phedimo quoque Are-taphilæ viro per dolū necato, Aretaphilā quāuis in-uitā reluctantem'q; duxit vxorem. Is igitur quū mul ta in ciues crudeliter superbéq; quotidie faceret, tū illud vel in primis sæuissimum apparuit, quòd ad portas ciuitatis custodes apposuit, qui elata cadaue-ra pugionibus fodientes perscrutarentur, aut cāden tibus ferri laminis vrerent, ne quis ciuium pro ca-dauere extra ciuitatē deportatus ipsum lateret. Erāt hæc præter domestica mala Aretaphile molestissi-ma, quanquā eius amore deperiens tyrānus ipsi plu-rimum indulgeret. Quumque erga omnes immanis atque intractabilis esset, solam ipsam mansuetum fa cilémque illum habere constabat. Plus tamen, in-gentis spiritus mulierem dolor ex patriæ vexatione susceptus, quàm viri erga se indulgentia commoue-bat, ciuitatémque tam inhumaniter ab eo vexari ta-cita indignabatur: præsertim quum nouæ quotidie cædes variis in ciues confictis criminibus à tyran-no fierent, omnésque penitus tanta scelera vlcisci posse desperarent: Exules enim, & alioqui impo-tentes, & tyrāni etiam timore perculsi variè sese dis-perserant, sola autem Aretaphila publicis rebus spem aliquam afferre, & communium iniuriarum vltionem tentare ausa est, Pheræ Thebanæ mul-

torum laudibus celebratam audaciam ad imitandum sibi proponens. Sed quum sibi non æquè atque illi socij atque adiutores facinoris adessent, veneno hominem aggredi meditatur, in quo multa sibi aduersa contigerunt: quumque plurimi peragēdi propositum tentati modi eam defecissent, ad extremum in crimine deprehensa, non vltra valuit mentem suam, qualis esset erga virum, dissimulare, quum certissimis argumentis conuicta teneretur. Igitur Calbia Nicocratis mater, & alioqui garrula atque inexorabilis mulier, grauibus suppliciis affectam Aretaphilam quamprimum interficiendā censebat, sed Nicocratis iracundiam leniorem faciebat amoris erga Aretaphilam magnitudo, tum quòd ipsa constanter sanè accusatoribus respondebat, alias quasdam causas veneni, quod apud ipsam compertum fuerat, prætendens. Quum verò manifestis indciis argueretur, vt veneni præparationem diffiteri se minimè posse cōspiceret: Fateor, inquit, si me medicamentum, non tamen ad mortem fuisse paratum: Sed quum scirem, mi vir, multis propter summam in me beneuolentiam tuam peruersis mulieribus odiosam esse & inuisam, quòd tantū gloria potentiaque excellerem, cōtra earū artes atque dolos aliquo mansuri in me amoris poculo tanquam præsidio muniendam statueram. Ob id igitur talia à me quæsita fuisse non diffiteor, quæ fortè leuioris ac muliebris ingenij videri, non tamen mortis supplicio digna existimari debent, nisi tu vir, huius causæ iudex constitutus, medicaminum & incantationum causa necandam vxorem esse censueris, quòd

te fortè magis quam velles adamauerit. Talia constanter dicente Aretaphila, Nicocrati placuit, tormentis adhibitis huius facinoris quæstionem haberi, eique Caluiam matrem præfecit: quæ nulli tormentorum generi parcens, quoad potuit, diligentissimè omnia exquisiuit: quæ omnia admodũ constãter Aretaphila pertulit, vt ipsa etiam Caluia quærendo sit fatigata. Tum Nicocrates quæstionem dimitti iubens, innoxiam esse Aretaphilam sibi persuasit, quodque ipsam torqueri passus esset pœnituit. Nec multò post amaris magnitudine superatus, iterum Aretaphlilæ pristino more conciliatus, summis honoribus atque omni comitate illius beneuolentiam recuperare nitebatur: verum ipsa suppliciorum & calamitatum, quas perpessa fuerat, haud quaquam immemor, nulla aut gratia, aut beneficentia flectebat animum. Sed quum ad honestum erga patriam amorem, qui illam ad facinus tentandum compulerat, noua insuper accessisset indignatio, aliam perdendi tyranni rationem ingreditur. Erat Aretaphilæ ex priore viro filia, ætate iam nubilis: hac velut esca ad alliciendum tyranni fratrem vtebatur, virum suapte natura ad voluptates procliuẽ præterea medicamentis & incantationibus nonnullis vsam ad capiendum iuuenem; cui Leandro nomẽ erat, nonnulli perhibent. Hanc igitur exorato fratre vxorem acciperet summo studio contendens effecit. Inde vbi primum simul congressi sunt, puella, sicut à matre fuerat instituta, virum multis verbis ad liberandam patriam exhortatur, asserens ne ipsum quidem sub tyrannide viuẽtem liberum esse, quum

nec accipiendi pro suo arbitrio vxorē, nec acceptam retinendi ius haberet, nouas quotidie à tyranno calumnias & suspiciones adiiciens contra fratrem irritabat, gratū id quoque Aretaphilæ futurum ostendens. Quod vbi Leander intellexit, maiorem animo rem aggressus, Daphnidis familiaris sui opera, quem consilii participem fecerat, tyrannum interfecit: verum non vltra Aretaphilæ obsequutus, re ipsa atque operibus patefecit, se fratricidam potius quā tyrānicidā extitisse: omni enim imperii iure in se translato, iniustè imprudenterque dānabatur, honore tamē aliquo & reuerētia Aretaphilā obseruās. Quæ quum illi clanculum aduersaretur, clandestinas moliebatur insidias: ac primo quidem Libycū bellum aduersus eum concitauit, Anabo cuidam ex Libya oriundo persuadens, vt Leādri finibus vastatis exercitum vrbi admoueret. Post hæc amicos Leādri, atque exercitus ductores tanquam desides, minimeque ad gerendum bellum idoneos criminabatur, ocii ac pacis quam belli cupidiores affirmans. Quapropter quiete sibi opus esse, si stabilire tyrannidem, & liberè suis ciuibus cuperet dominari. Itaque inducias, si ita velit, cum hoste facturam, & Anabum in colloquium adducturam pollicetur. Sic enim facilius inter eos res posse componi, priusquā cœptum nuper inter vtrosque bellum mutuis damnis inferendis crudesceret. His vbi Leandrum adnuere animaduertit, priusquā destinatus colloquio dies adesset, per occultos nuntios Anabum rogat, vt inter colloquia Leandrum interficiat magnum auri pondus, si id effecerit, illi se daturam promittens.

Quibus conditionibus, quum Libycus assensus esset,& instaret colloquiis dies, Leander alias ex aliis causas proferens colloquium abnuebat. Attamē Aretaphilæ verecundia permotus, quæ vltro se illi comitem affuturam pollicebatur, tandem inermis ex vrbe, ac sine custodibus vllis processit. At quum iam Anabo propinquans, illum contrauenientem aspexisset, permotus animo custodes corporis expectare velle dicebat. At præsens Aretaphila partim hortando, partim accusando formidinem, tandem verò cunctantem ex manu trahens, constanter sanè atque audacter ad Barbarum perduxit, atque in eius manus captiuum tradidit, quem vinctum Libyci carceríque inclusum seruarunt, quoad Aretaphilæ amici promissam Anabo pecuniam attulerunt, quibus cum magna ciuium profecta multitudo est, atque omnes re vt gesta fuerat intellecta, cursim ad Aretaphilam gratulatum atque cœptum opus perficere hortatum processerant. Ipsa enim conceptæ aduersus tyrannum iracundiæ iam ferme oblita, ad supplicium de eo sumendum languidior videbatur, ciues autem de recuperanda libertate in primis erant solliciti. Igitur Aretaphilam summa cum lætitia adeuntes, quasi diuinum aliquod numen effusis lachrymis & prostratis humi corporibus venerabantur. Aliis itaque super alios frequenter aduenientibus, vix tandem vt eis Leandrum traderet impetrauere: vnde vesperi simul omnes in vrbem redeunt, ac debitis laudibus honoribusq; Aretaphilæ persolutis ad suppliciū de tyrāno sumendū animos

conuertere. Et Caluiam quidem tyranni matrem viuentem cremauerunt, Leandrum verò culeo insutum in mare proiiecere. Demum Reipublicæ instituendæ intenti, Aretaphilam vt vnà cum ciuitatis optimatibus Rempublicam gubernandam capesseret, hortabatur. Quæ tanquam in dubio difficilique certamine, vtque ad præmiorum distributionẽ versata, vbi liberam ciuitatem suique iuris factam conspexit, in sacrarum virginum domum secedens, negotiorum omnium, ac ciuilium rerum cura posthibita, quod reliquum fuit vitæ, inter amicas sociasque mulieres placidè tranquilleque peregit.

CAMMA. XX.

GAlatæ duo quidem fuere Sinatus & Synorix, cum potẽtia apud suos clari, tum familiaritate inter se, & generis propinquitate coniuncti. E quibus Sinatus vxorem duxit virginem, nomine Cammam, corporis forma & pulchritudine claram. Neque enim solum virtutibus quæ à muliere exiguntur, modestia & erga virum obseruantia, sed prudentia quoque & ingenua quadam animi magnitudine excellebat. Humanitas præterea, atque erga inferiores præcipua comitas, amabilem gratamque omnibus ipsam reddebant. Accedebat ad hæc non parui apud eas gentes habitum ornamẽtum, Dianæ sacratam esse, quæ apud Galatas religiosissimè colitur, cuius festis sacrisque celebrandis tanta obseruantia & cultus magnificentia præerat, vt omnes in sui admirationem conuerteret. Huius igitur captus amore Synorix, quum neque precibus ipsam flectere, neque vlla vi cogere viuente Sinato posse ani-

maduerteret, scelestissimum facinus ausus, dolo Sinatum interemit. Nec ita multò post missis ad Cammam nuntiis, in Dianæ templo degentem, connubium eius petebat: quæ non humiliter aut abiecto animo indignam viri mortem ferens, diligentissimè quonam pacto de Synorige supplicium sumeret, obseruebat. Qui maiore indies studio petitionem vrgens, rationes haud multum à veritate alienas afferebat, neque genere, aut alia quapiam re Sinato inferiorem sese esse prædicans, perpetratæ verò cædis non odium aut auaritiam, aut aliam omnino causam, præter nimium amorem Cammæ fuisse testabatur, cui facilè veniam ab ea tribui censebat oportere. Quum iugiter Camma fatigaretur, primo non admodum aspere aut inhumaniter petentibus aduersata, paulatim deinde mollescere, ac verbis animum flecti simulauit, quum præsertim affines amicique omnes Synorigis gratia commoti, eius voluntati vt acquiesceret hortarentur, vim quoque ad extremum illaturum illum minitantes. Quibus tot rebus tandem Camma permota, Synorigem ad se in templum vocari iubet, quasi deam huius autorem connubii factura: venientem deinde benignè atque humaniter excipiens ad aram perduxit, & phialam tanquam deæ libamen tenens ipsa primo partem ebibit, reliquum deinde Synorigi bibendum porrexit: erat autem venenatum mulsum quod phiala continebatur. Idque postquam ebibisse illum animaduertit, clara voce exclamans, & deæ simulachrũ venerata: Te, inquit, dearum præclarissima obtestor, me huius tantũ diei gratia Sinato superstitẽ hacte-

nus fuisse. Quid enim illo mortuo tenti temporis vsus afferre poterat præter huiusce vltionis spem? cuius iam compos tuo numine effecta libens volensque ad virum descendo. Tibi verò omnium scelestissimè sepulchrum pro thalamo,& pro nuptiis funus amici familiaresque parabunt. Ea quum Synorix audisset, & iam visceribus inhærens venenum sentiret, primo quidem currũ conscendit, agitatione atque concussu venenum è corpore depulsurum existimans, verum ibi diutius constere ob dolorem non potens lectica se circunferri iussit, neque ita multò post è vita migrauit. At Camma magnam noctis partem contra veneni vim reluctata, vbi defunctum Synorigem audiuit, prompto atque alacri animo decessit.

STRATONICA. XXI.

PRæbuit insuper Galatia Stratonicam Deiotari, & Chiomaram Ortiagontis vxores, memoratu sanè dignas mulieres. Quarum Stratonica quum se filiis, qui viro succederent, carere, idque non viri, sed sui vitio euenire animaduerteret, persuasit viro, vt ex quacunque posset muliere procreatos filios sibi supponeret. Tum Deiotarus mulieris prudentiam admiratus, eius consiliis obtemperare non recusauit. Ipsa igitur ex ancillis virginem præstanti forma Electram nomine deligens, vt Deiotaro coniungeretur effecit, atque ex ea progenitos filios suscipiens tanquam legitimos, ingenuè liberaliterque summa cum beneuolentia educauit.

CHIOMARA. XXII.

EX eadem quoque Galatia & Ghiomara orta est, Ortiagontis vxor, per id temporis capta, quo Romani Galatas, qui in Asia sunt, bello superauere. Hanc Tribunus quidam in diuidenda præda sortitus, vt plerunque militarium hominum fert consuetudo, vitiauit. Is erat cum propensus ad libidinem, tum verò pecuniæ auidissimus, vt facilè auaritia libidinem superaret. Igitur quum Chiomaræ affines multum auri pro ipsa redimenda pollicerentur, Tribunus diligentissimè mulierem obseruabat, Fortè autem fluuius locum, in quo Chiomaræ cognati habitabant, & Romanorum castra medius interfluebat: hunc postquam illi promissum redemptionis præmium afferentes transgressi sunt, iamque ea recepta domum remearent, ipsa seruorum cuidam iubet, vt Romanum, qui eam salutandi gratia vsque ad fluuium prosequebatur, interficeret. Quumque eius mandatis seruus obtemperans captata opportunitate Tribunum occidisset, ipsa desectum à cadauere caput propriis vestibus inuoluens vnà cum suis domum remeauit: vtque primum in viri conspectum peruenit, laxato sinu caput quod gestabat, ante illius pedes effudit. Quumque ille rei nouitate ac magnitudine perculsus mulierem interogaret, num fidem seruare præclarum arbitraretur: Sanè, inquit illa, verum hoc longè, vt opinior, præclarius est, vnum duntaxat ex his mecum concubuerint viuere.

Hoc se Polybius quum Sardis versaretur, multorum sermonibus celebratum audisse testatur, mulieris constantiam atque prudentiam admirans.

Sed aliud quoque eadem prouincia scribendi præstat argumentum. Nam quum Mithridates ad L X. ex Galatarum optimatibus, simulata amicitiæ causa, Pergamum accersisset, asperè deinde superbeque illos exagitans, vehementer eorum contra se animos irritauit, regis iniurias haudquaquam æquo animo tolerantium. Erat inter Galatas Toredorax, vir & procero robustoque corpore, & animi audacia ac fortitudine præstans, qui negotium concedentibus reliquis susceperat, vt Mithridatem ex gymnasio, vbi iuri dicendo consistere consueuerat, abreptum in fossam, quæ non procul inde aberat, præcipitaret. Forte eo die quum Mithridates ad gymnasium venire nollet, Galatas domum ad se venire iubet, eos Toredorax hortatur, vt quum in vnum cõgressi fuerint, omnes impetu facto regem trucidēt. Verum id consilium Mithridatem minimè latuit, quum ex eorum numero quidam rem omnem ad regem detulisset. Quapropter ingenti iracundia percitus rex, singulos Galatas singulis lictoribus mactandos tradidit. Nec ita multò post sibi venit in mẽtem, esse in illorum numero adolescentem cum nobilitate insignem, tum forma & ætatis flore omniũ qui apud se essent præstantissimum. Eius igitur miseratione commotus ægre admodum ferebat, quòd ipsum quoque iussisset interfici. Et quanquam de eo iam sumptum supplicium arbitratur, aliquos tamen dimisit, qui, si viuentem adhuc nacti essent, eum morti subtraherent. Huic Vepolitano nomen erat, & casu quodam euenerat, vt is, quando comprehensus fuit, egregiam vestem miroque opere elaboratam

elaboratam indutus esset. Hanc igitur puram atque incruentam lictor habere cupiens, quum in spoliãdo iuueue esset occupatus, nuntios procul à rege missos effuso cursu ad se venientes, & nomine Vepolitanum appellantes, est conspicatus. Itaque quæ pluribus exitij causa solet esse auaritia, Vepolitano insperatam salutem attulit. Inter hæc Toredorax occisus regis iussu inhumatus iacebat, neque ad eum sepeliendum amicorum quisquã audebat accedere, verum Pergamena mulier, quam ob eximiam pulchritudinem Toredorax adamauerat, summum discrimen subire causa, acceptum corpus, & quibuscunque poterat ornamentis decoratum, sepelire parabat. Quod vbi regij custodes animaduertere, comprehensam mulierem ad regem adducunt: qui eius pulchritudine nonnihil commotus, eiusque simplicitatem ac fidem admirans, vbi amorem huius rei causam esse comperit, eam omni reatu absoluẽs incolumen abire iussit, eidemque amati corpus ad sepulturam concedens, vestes aliosque funere dignos ornatus ex propria supellectile largitus est.

TIMOCLIA. XXIII.

THeagenes Thebanus eadem cum Epaminonda & Pelopida, cæterisque optimatibus, sentiens de Republica, in ea pugna, qua pro communibus Græciæ fortunis apud Chæroneam pugnatum est, cecidit, quum iam hostilem aciem quæ cõtra se steterat, profligatam victor insequeretur: is præcipuũ quempiam ex hostibus persequens, quum ille quonam vsque nos tandem persequeris? clamitaret, Macedoniam vsque, respondit. Huic mortuo soror

superstes relicta fratris virtutem & propinquitatē egregiis operibus est testata, quanquam virtute alibi haud multum vti licuit, quàm vt communes calamitates æquo animo tolleraret. Nam postquam Thebis potitus est Alexander, milites per omnem vrbem prædabundi discurrētes, alius aliam, vt cuique sors obtulerat, partē diripiebat: fortè euenit, vt Timoclię domū vir quidā impius atque inhumanus, Thracū equitum præfectus, occuparet, qui regi & nomine & genere conueniens, moribus ab eodem vehementer dissidebat. Is Timocliæ neque genus, neque anteactæ vitæ pudicitiam veritus, vbi cœnatus multò se vino ingurgitauit, Timocliam secum dormitum accersiri iubet: neque illata iniuria contentus, inter loquendum diligentissimè, num quid auri aut argēti defodisset, aut vspiam occuluisset, sciscitabatur: ac partim minitando, partim vxoris loco eam se habiturum pollicendo, quod cupiebat, extorquere conabatur. Illa verò, vt erat ingenio prompta, oblatam ab aduersario occasionem libenter arripiēs: Vtinā, inquit, mori potius, quàm viuere mihi ante hāc noctem contigisset: corpus enim ab omni contumelia intactum inuiolatumque seruassem: verum te vnum tutorem dominum virum, vbi ita diis visum est, habitura, quæ tua iam sunt, amplius te celare non debeo: Mihi enim iā nihil aliud, quàm quod tibi libuerit, accidere posse conspicio: quo pacto igitur se res habeat, accipe. Ego quum multum haberem cælati argenti, mundum quoque muliebrem maximi pretij, auri quoque signati non parum, vbi vrbem iam propemodum captam animaduerti, omnia pro-

ieci, vel vt verius loquar, in puteo aqua carente deposui, idq́ue pauci admodum nouere. Est enim puteus operculo quodam desuper tectus, & multis vndique circunseptus vepribus. Tu igitur illa sumens fortunatissimus euades: mihi verò eadem illa pristinæ fortunæ, & domestici splendoris testimonium afferrent. Ea quum Macedo audisset, quoad illucesseret dies, spectare nō valuit, & Timocliæ se ad mōstratum locum deducere, atque horti aditū, ne quis eò peruenire possit, claudere iubet. Ipse post hæc interiore duntaxat tunica indutus descendit in puteum, malo Genio, & illatæ in Timocliam iniuriæ vltricibus eò ducentibus. Nam postquam illum iam ad fundum putei descendisse Timoclia animaduertit, multós & ipsa propriis manibus lapides in puteum deuoluens, plures etiam ancillas eôdem deiicere iubens, virum tandem nequicquam auxilia implorantem lapidibus obrutū interemit. Ea res postquam Macedonibus comperta est, detracto ex puteo cadauere, quum iam rex per præconem edixisset, ne quis Thebanum ciuem auderet occidere, comprehensam Timocliam ad regem ducunt, perpetratæ ab ea cædis accusationem deferentes. Qui cum ex vultu atque statura corporis, tum & incessus & morum grauitate generosam quandam in ipsa dignitatem contemplatur, primum quænam esset interrogauit. Ad quem ipsa constanter atque interrito vultu respondens: Mihi, inquit, Theagenes frater fuit, qui imperator in Chæronia contra vos pro communi Græcorum salute pugnans occubuit, ne nos ea, quibus nunc premimur, mala sustinere-

mus. Ego verò postquam nostro genere indigna pati sum coacta, nequaquam iam mortem abnuo: mihi enim mori longè melius est, quàm noctem præteritæ similem, nisi tu prohibeas, experiri. His auditis adstantium plerique lachrymas continere non potuerunt. At Alexander non se quidem miserari tali animo præditam mulierem inquiens, sed magis virtutem ac prudentiam admirari, principibus militiæ edixit, vt cauerent, ne qua posthac ingenuæ domui afferretur contumelia. Timocliam verò, atque omnes generis propinquitate sibi coniunctos, incolumes, atque ab omni clade intactos seruari præcepit.

ERYXONA. XXIIII.

BAtti, cognomento Eudæmonis, filius fuit Arcesilaus, vir moribus haud quaquã patri similis. Nam viuo etiam parente, quum pinnas & propugnacula quædam circa domum suam ædificare cœpisset, à patre prohibitus, ac insuper talento mulctatus est. Is itaque post patris mortem, quum & suapte natura ferox esset, & Learcho sceleſtissimo atque audacissimo viro familiariter vteretur, ex rege sese in tyrannum permutauit. Verum Learchus insidias tyrannidi machinatus, optimum quenque Cyrenensiũ ciuium aut morte, aut exilio damnabat, eius rei culpam omnem in Arcesilaum transferens. Tandem quum in letalem morbum Arcesilaus incidisset, Learchus maritimo echino in potione tradito, ipsum ad mortem compulit. Ipse verò, tyrannide occupata, eã Arcesilai filio seruare dictitabat. Verum puer, & quia pede altero claudicaret, & ob ætatis etiam imbecillitatem, non magni sanè à ciuibus existima-

batur. Igitur ſtudium omne in adoleſentis matrem vertentes, ſumma charitate beneuolentiaq́ue ipſam colebant: quæ quum prudentia & amore erga virũ præcipuo haberetur, tum affinium clientumq́ue multitudine non paruas in ciuitate vires habebat. Quibus de cauſis permotus Learchus, eius coniugium expoſcens, filium Battum in adoptionem ſi ſibi nupſiſſet, aſſumere pollicebatur, ſucceſſorẽ poſt ſuã mortem in regno futurum. At Eryxona, id enim mulieri nomen erat, quaſi & ipſa coniugium exoptaret, fratres, quid ſibi eſſet agendum, conſulere velle dixit, eumq́ue ipſum adhortata eſt, vt rem cum fratribus communicaret. Illi igitur dedita opera rẽ quammaximè in longum protrahentes, quod animo facere deſtinauerant, præparabant. Inter hæc Eryxona miſſa ad Learchum ancillula, nuntiat fratres neque connubio multum aduerſari, neque eidem palàm aſſentiri: quòd ſi fortè mutuò colloquẽdi facultas detur, fore vt quum non vltra iam obſiſtere poſsint, facilè ac libenter aſſentiantur. Igitur optimum ſibi videri, vt ipſe noctu quandocunque placuerit ad ſe veniat: principio nanque peracto reliqua proſpere ſucceſſura exiſtimare. Erant hęc Learcho vehementer grata. Quumq́ue mulieris amore flagraret, ſe vbi illa iuſſerit, vẽturum pollicetur. Atque hæc omnia Polyarcho, qui inter fratres eius maior erat, autore mulier faciebat. Igitur ſtatuto ſimul congrediendi tempore, Polyarchus adoleſcentes duos gladiis armatos in ſororis cubiculo clanculum ſtatuit, quorum parens non multò antea fuerat à Learcho interfectus. Inde vbi Learchus, vo-

cante Eryxona domum, sine custodibus vllis ingressus est. Adolescentes impetu facto multis confossum vulneribus interfecere, & cadauer per fenestras domus eiicientes, Battum regiis insignibus ornatum ad populum produxere, eoque in paterno regno constituto, pristinam Reipublicæ formam Polyarchus Cyrenæis ciuibus reddidit. Erant per ea tempora Cyrenis milites permulti ab Amaside Aegyptiorum rege missi, quorũ fide atque opera plurimum Learchus vtebatur, magnumque per eos timorem ciuibus incusserat. Hi gestæ rei nuntio ad Amasim misso, grauiter Polyarchum accusabant. Quapropter commotus Amasis bellum repente Cyrenæis meditabatur, verum ob matris mortem occupatus, dum iustas illi exequias celebrat, bellum paulisper differre coactus est. Interea legatos ad Polyarchum mittit, quo animo in eum rex esset nũtiantes. Quorum verbis commotus Polyarchus, purgatum sese ad Amasidem statuit proficisci. Eryxona quoque nunquam illum deserturam asserens, atque omne secum discrimen subire volens, comitem fratris itineris addit. Tum eorum mater Critola, quanquam ætate iam grauis esset, quòd vtrunque miro amore diligeret, simul & ipsa itineris laborem suscepit. Erat magna mulieris eius apud omnes dignitas atq; existimatio, cum propter egregias virtutes suas, tũ quòd Batti, qui Felix cognominatus est, soror extiterat. Hi postquam in Aegyptum peruenere, omnes perpetratum ab eis facinus admirabantur. Amasis verò præcipue fortitudinem atque prudentiam Eryxonæ contemplatus, magnis ornatos muneribus,

& regia liberalitate ac magnificentia prosequutus, Cyrenas redire permisit.

XENOCRITA. XXV.

NEc minus profectò laudis meruisse videntur, quæ à Cumæa Xenocrita aduersus Aristodemum tyrannum gesta sunt, quem nonnulli ob delicias Battum, id est, mollem cognominatum arbitrantes, procul à rei veritate discedunt: mollis enim apud Barbaros cognomentum accepit, quod apud eos impuberem designat, eò quòd admodum adolescens vnà cum æqualibus comatis adhuc in bello aduersus Barbaros gesto præcipue claruit: nec tantum audacia & animi vigore in pugnando, quãtum prudentia consilioque excellere visus est. Itaque quum ciues omnes in admirationem sui conuertisset, magnam est apud illos autoritatem consequutus, & ab iisdem cũ exercitu missus, vt Romanis ferret auxilium, quibus Tyrrheni per id temporis vt Tarquinium Superbum in regnum restituerẽt, bellum intulerãt. Ea quum diuturnior militia fuisset, haud facilè dici potest, quantum gratiæ apud eos qui secum militabant, sibi comparauerit. Igitur vbi satis eos conciliasse existimauit, persuadet vt senatus autoritate deiecta, optimates ac potentiores omnes ex vrbe pellerent: quibus tandem perpetratis, non magno labore ciuitatis tyrannidem occupauit. Erat is libidine in mulieres, atque etiam ingenuos pueros suprà quàm dici potest, corruptissimus. Fertur enim masculos quidẽ adolescentes in mulierum morem comatos, & auro, cæteroq; mundo muliebri instructos, apud se habere consueuisse:

mulieres verò & tonderi capita,& ephebor um chlamydes,& breuissimas gestare tunicas cogebat: earumque multis quum deditus esset,vnam tamē præ cæteris amabat Xenocritam,quā exulante patre domi relictam nullis neque nuntiis, neque verbis antea tentatam,repente ad se deduci iubet, magni ipsam muneris loco habituram existimans,si apud eū quocunque modo versari posset. Verum hæc ingenuum puellæ animum haudquaquam fregerunt, grauiterque ferebat, quòd insponsata indotataque apud illum pro pellice versaretur.Non minus præterea quam qui tyranno infensissimi erant, patriæ libertatem exoptabat. Forte euenit, vt per id temporis Aristodemus opus arduum sanè maximique laboris, verum nullius vsus aut commoditatis futurum aggrederetur: Ingenti enim fossa Cumæorū agrum circundare statuit:quod non vtilitatis cuiusquam vt diximus, aut necessitatis gratia excogitarat,sed vt assiduo labore fatigatis ciuibus, nullius ocij, aut cessationis occasionem daret. Erat enim singulis certā in mensurā agri spatium definitum, quod effodere,atque indigestam humum asportare cogebantur. Consueuerat autem Xenocrita quandocunque domo abesset Aristodemus,velato capite in secretiorem domus partem secedere.Talia igitur facientem, adolescentium aliqui ex his qui simul versabantur, per iocum interrogarunt, cur vnum duntaxat Aristodemum tantopere coleret, vt alios nec colloquio quidem dignaretur. Quibus illa serio,non ioco respondens inquit, quia solus ex Cumæis Aristodemus vir est. Hoc dictum animos om-

nium qui audierant pupugit: generosiores verò ad libertatis curam recuperandæ erexit. Fertur quoque, Xenocritam id contemplatum grauiter ingemiscentem subiecisse: quàm mallem & ipsa cum patre simul terram effodere atque asportare, quàm in huiusmodi deliciis summaque potentia apud Aristodemum versari. Quæ res magnopere coniuratorum animos confirmauit, quorum princeps Thymocles erat. Igitur Xenocrita in regiam aditum præbente, inermem atque omni custodia vacuum tyrannum aggressi nullo prohibente interfecerunt. Ita duplici mulieris virtute Cumæorum ciuitas libertatem accepit: Nam & prima eius recuperandæ curam cogitationemque iniecit, & ad opus perpetrãdum contulit auxilium. Quumque Cumæi ciues maximos honores afferre Xenocritæ pararent, illa omnibus neglectis vnum duntaxat ab eis postulauit, vt sibi Aristodemi corpus liceret sepelire. Quo facile perlibenterque concesso, ciues sacerdotem Cereris ipsam constituêre, nôn minus deæ sacerdotem, quàm mulieri sacerdotii honorem gratum futurum arbitrantes.

PYTHEI VXOR. XXVI.

PYthei quoque vxorem, quæ Xerxis temporibus claruit, prudentia probitateque insignem fuisse perhibent. Eius vir Pytheus, aurifodina inuenta, cupidè nimis, aut superflua quadam curiositate eiusmodi operi intentus, omnes in eo ciues occupatos habebat, quum aliis ad fodiendum vteretur, alios conflando purgandoque fatigaret, quosdam verò ei quod iam paratum esset, custodiendo præficeret.

Omnibus igitur circa auri comparationem occupatis,quum aliud nihil agere possent, multique ob laboris magnitudinem perirent, cuncti verò tam multum in ea re studium improbarent,mulieres facto agmine ad Pythei vxorem venerunt, orantes, vt huic malo aliquod remedium imponeret. Ipsa mulieres benignè alloquuta,discedere,ac bono animo esse iubet.Inde fabris, quibus ciuitas ob auri multitudinem abundabat,adhibitis,aureos panes,atque omnis generis cibaria ex auro fabrefieri mandauit, & ea præcipuè quibus Pytheum delectari cognouerat.His diligenter studiosèque confectis, Pytheus,qui dies aliquot ab vrbe abfuerat, domum rediit. Venienti itaque, & parari cœnam postulanti, mulier auream mensam afferri iussit, in qua nihil quod esui esset, appositum erat : sed omnia ex auro,vt antea diximus,fabrefacta. Ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus,mira arte singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus,quicquam cibi afferre præcipiebat:verum mulier cuncta quæ postulasset ex auro composita iubebat aponi.Quumque ille iracundia percitus esurire se vociferaretur, neque se aurum per id temporis amplius exposcere: Tu verò, inquit mulier, nullius rei præter hanc vnam habendæ facultatem præbes: omnis enim virorum cura, omnisque ars tuo iussu in parando auro versatur, vt nemo iam agros colat,omnisque serendi, plantandi ac nutriendi arbores diligentia periit, dum in his fodiendis ac perquirendis, quæ minimè vsui esse possunt,tuo iussu omnes sunt occupati,nec pauci etiam eiusdem

rei causa moriantur. Hac oratione non mediocriter commotus Pytheus fodiendi negotium haudquaquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos cum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit. Post hæc quum Xerxes in Græciam trāsire pararet, Pytheus egregie instructum exercitum mittēs, petebat à rege, vt ex pluribus quos habebat filiis, vni saltem vacationem militiæ concederet, qui eius sustētare senectutem, & quæ domi agenda essent, administrare posset. Verum indignatione atque iracundia percitus Xerxes, filium quem domi remanere petierat Pytheus, interfectum, ac membratim concisum, per castra iussit circunferri, & reliquos secum proficisci coëgit. Quamobrem dolore confectus Pytheus, quod plerisque timidis & insanis euenire consueuit, quum & mortem formidaret, & vitæ satietate atque odio teneretur, vt neque iam vltrà viuere vellet, nec tamen vitam auderes abiicere, miseram sanè delegit viuendi rationem. Erat in ciuitate tumulus ingens, á quo non procul fluuius, quem Pythopolitam incolæ appellant, præterfluebat: in eo quum Pytheus monumentum ædificasset, fluuii cursum ita vt tumuli radices attingeret, deriuauit. Quibus peractis ipse monumentum ingressus, curaque omni & gubernatione ciuitatis penes vxorem relicta, eidem ne quis monumentum ingrederetur cauere præcepit, vtque singulis diebus paratam cœnam ad monumenti ostium poni curaret, quoad priorem intra monumentum protractam conspexisset. Quod si illam

eodem loco positam offenderet, tunc se iam mortuum arbitraretur. Et is quidem eo pacto quod vitæ reliquum fuit miserabiliter duxit. Mulier verò, egregié admodum regni cura suscepta, malorum finem ciuibus suis imposuit.

FINIS.

GVARINVS VERONENSIS Ornatissimo viro Iacobo Lauagnolo S.

VM te Polianum, suauissime Iacobe, me verò Polizeanus ager in præsentia teneat, non indignari, & temporis succensere acerbitati nõ possum, quæ nostram interrumpat consuetudinem, tanta studiorum suauitate conditã. Eam vt instauremus aliqua ex parte, faciet crebra literarum legatio, & mutua scriptorum nostrorũ concursio, quibus absentes præsentes simus, & ipsa omnino Musarum non mutescat humanitas. Et vt ocium tuum vel meo exemplo iners perire non sinas, cuius rationem fructúmque tibi reddere ac impertire institui, accipe breues clarorũ hominum inter se contentiones, à Plutarcho nostro collectas, & à me nuper in Latinum conuersas. In quibus facti nouitate mouebere, quòd tanta rerum gestarum, quòd sanè dissimillimarum similitudo plerunque deprehensa est, vt vnica duntaxat nominum indicetur facta mutatio. Gratissima certè nobis hæc erit lucubratiuncula, si eo tuo nomini, & nostræ familiaritatis memoriæ dedicata fuerit, cæteráque iuuentus historiarum capta dulcedine in ea conquiescet, & vehementer fuerit oblectata. Quas quidem ad

res teipsum & animi nobilitas inuitat, & aui tui splendor accendit, qui ingenio, bonis artibus, sapientia, & virtute insignis, non modò familiam vestram ornat, sed etiã ciuitatẽ vniuersam. Sin nominis & virtutis hæres, præclare facies, quum per obseruata vestigia & exempla domestica ad laudem, ad decus, ad dignitatem plenis anhelas gradibus. Vnde acceptam ab alio lucẽ dissemines, Veronam illustres. De ipso aliàs. Plutharchum, vel me in Plutarcho potius, audi.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, PARALLELA.

Guarino Veronensi interprete.

COMPLVRIMI sunt, qui vetustissimas historias ob rerum gestarum admirationem, fictiones, & fabulamenta esse existiment. Quamobrem quum multa posterioris temporis facinora rebus Romanæ ætatis similia obtigisse cõpererim, ea ipsa delegi, & priscis par nouum adieci, eorumq́ue nomina qui literis illa memoriæ prodiderunt, scripta subiunxi.

DE DATI, CYNEGIRO, &c. I.

PErsarum præfectus, Datis nomine, cum tricies centenis millibus militum Marathonem, qui in Attica campus est, irrumpens, quum ibi castra locasset, indigenis bellũ indixit. Quocirca spreta Barbarorum multitudine, Atheniẽses quatuor creatis ducibus, Cynegyro, Polyzelo, Callimacho, & Mil-

tiade, nouem militum millia eò mittunt. Collatis deinde signis quum Polyzelus quendam humana specie augustiorem conspexisset, cæcus amisso visu factus est. Callimachus compluribus transfixus hastilibus, quanquam vitam efflasset, stetit. Cynegyrus inuectam Persarum nauim detinens vtraque manu, obtruncatur.

DE HASDRVBALE & Glauco. II.

HASdrubal capta Sicilia, Romanis bellum indixit. Senatus itaque Metellum imperatorem creat, qui victorem inde reportauit exercitum. In eo bello L. Glaucus, vir precipua nobilitate, quum Hasdrubalis nauem detineret, vtranque manum amisit, vti scriptum reliquit Aristides Milesius primo rerum Sicularum, à quo materiam Dionysius Siculus accepit.

DE XERXE ET AGESILAO. III.

XErxes bellum Græciæ illaturus, cum quinque myriadibus militum penes Artemisium ancoras iecerat Qua re perturbati Athenienses, Themistoclis fratrem, Agesilaum nomine, speculatorem miserunt, tametsi pater Neocles eum vtranque manũ amisisse per quietem vidisset. Is itaque inter Barbaros habitu Persico constitutus, quemdam ex Xerxis stipatoribus, nomine Mardonium, interfecit: existimauerat enim eum Xerxem esse. Quum igitur à circunstantibus captus ligatus ad regem deductus esset, eum ad Solis aram immolaturum offendit: in qua dexteram imponens, quum aliquandiu vim supliciorum ne vllo quidem emisso suspirio toleras-

ſet, è vinculis libertatus eſt, hac adiecta voce: Huius generis Athenienſes vniuerſi ſunt: quòd ſi fidem nõ habes, læuam quoque iniiciam. Ea res quum Xerxi pauorem incuſsiſſet, ſeruari Ageſilaum imperauit, quemadmodum in ſecundo rerum Perſicarum Agatharcides Samius tradit.

DE MVTIO. IIII.

PORſena rex Tuſcorum aduerſus Romanos bellaturus trans tyberim caſtra habebat, intercepta que quæ Romam ferebatur annona, eos fame vrgebat. Eam ob rem confuſis Patribus, Mutius ordinis patricii homo, quadringentos æquales à Conſulibus accipiens, fluuium priuato traiecit habitu. Vbi quum ſtipatorem quendam neceſſaria ducis diſpartientem vidiſſet, Porſenam ratus, hominem occidit. Ductus deinde ad regem, dexteram igni manum impoſuit, doloresque animoſe diſsimulans, ac ridens, inquit: Solutus ſum, tametſi nolis, Barbare. Nos quadringentos eſſe ſcito, qui tuo in exercitu obuerſamur, vt te neci tradamus. Tum rex terrore confectus pacem Romanis fecit: ſicut quarto hiſtoriarum Ariſtides Mileſius memoriæ mandauit.

DE ARGIVIS ET LACEDEMONIIS. V.

ARgiuis ac Lacedæmoniis de Thyreate agro diſceptantibus, Amphyctiones vt vtrique pugnam cõmitterent indicarunt, & victori ager adiudicaretur. Itaque Lacedæmonii Othryadem, Argiui autem Therſandrũ, imperatores creãt. His deinde pugnantibus duo ex Argiuis, Agenor & Chromius, ſuperſtites victoriam in vrbem renuntiant. Per ſummã poſtea quietẽ Orthryades, q ſuperuixerat, ſemifractis

innitens hastis, ex cæsis scuta corripiens trophæū erexit, ex proprio inscribens cruore: Ioue, in cuius potestate sunt trophæa. Dehinc orta vtrinque discordia: Amphictyones quum rei spectatores aduentassent, palmam Lacedæmoniis adiudicant. Hæc ita gesta esse Chrysermus in tertio rerum Peloponnesiacarum commemorat.

DE ROMANIS ET Samnitibus. VI.

Romani contra Samnites bellum gerentes, Posthumium Albinum imperatorem faciunt, qui ad Caudinas furcas (is enim angustissimus locus est) insidiis circunuentus tres legiones amisit. Ipse etiam letali vulnere accepto cecidit. Nocte deinde concubia paululum recepto spiritu, raptis ex interfectis hostibus clypeis trophæum erexit, tinctaque cruore dextera titulum inscripsit: Romani de Samnitibus Ioui, in cuius potestate sunt trophæa. C. Marius deinde, cognomento Læmargus, imperator eò missus, quum ad locum aduentasset, viso trophæo optimum cepit augurium, & Marte collato regem captum Romam victor transmisit: vt tertio Italicarum rerum Aristides Milesius scripsit.

DE LEONIDA. VII.

PErsis in terram Græciam cum myriadibus quingentis aduentātibus, Leonidas vnà cum quingētis à Lacedæmoniis eò missus est. Et quum epularetur, multitudo Barbarorum incumbit: quos vt Leonidas conspexit: Prandete, inquit, commilitiones tanquam apud inferos cœnaturi. Dehinc facto in Barbaros impetu, multis confossus telis peruenit ad

ad Xerxem, eique coronã abstulit. Quo mortuo Xerxes cor eius excidẽs, pilosum inuenit. Hæc Aristides primo rerum Persicarum libro.

DE FABIO MAXIMO. VIII.

Romani bello, quod cõtra Pœnos gerebãt, quingentos duce Fabio Maximo miserunt. Collatis manibus cunctos amisit. Ipse mortifero accepto vulnere, in Annibalem vehementi cursu concitatus, ablato ei diademate prope eũ oppetiit. Aristides Milesius ita factum esse testis est.

DE MIDA ET ANCHURO. IX.

Circa Celænon, Phrygiæ oppidum, terræ hiatus cum aqua domos complures ipsis cum mortalibus absorpsit in profundũ. Midas rex oraculo monitus, vt res eò preciosissimas coniiceret, ita enim futurum vt terra coiret, auro & argento iniecto, nihil opis attulit. Anchurus regis filius, quum nihil in vita humana preciosius anima secum ipse versasset, datis genitori complexibus, & Timotheæ vxori, equum ascendit, inque hiantem locum cõcitatus est. Postquàm in vnum terra rediit, auream Iouis Idæi aram eo in loco dedicauit. Huius rei testis est Callisthenes secundo Metamorphoseon.

DE CVRTIO. X.

Tyberis per medium fluens forum, ob Iouis irã magno dirupto aggere, permultas demersit ædes Accepto mox oraculo id desinere posse didicerunt, si preciosissimum quiddam illuc iniicerent. Cæteris aurum atque argentum iniicientibus, Curtius insignis adolescens quum pretiosissimam ho-

minis animam intelligeret, sese inhiantem terram coniecit eques, suosque ex calamitate saluos reddidit. Aristides in vndecimo Italicarum rerum refert.

DE AMPHIARAO XI.

CVm duces, qui Polynicem sequuti sunt, conuiuium agerent, quædam aquila descendens telum Amphiarai in sublime tulit, moxque demisit: id autem humi fixum in laurum versum est. Quo in loco quum postridie dimicarent, Amphiaraus vnà cum curru absorptus est. Ibique oppidum hac etiã ætate vocatur Harma, id est currus. Id apud Trisimachum tertio ædificiorum libro scriptum est.

DE PAVLO ÆMYLIO, ET Valerio Torquato. XII.

ROmani aduersus Pyrrhum Epirotarum regem bellum gerebant. Tum Paulus Aemilius responsum accepit ex oraculo, victoriam reportaturũ, si aram eo in loco ædificaret, vbi insignem cum currũ hominem demersum aspiceret. Post tres demum dies Valerius Torquatus (sic enim in somnis fuerat admonitus) sumptis sacerdotis insignibus (nam augurali scientia præditus erat) educto exercitu, & multis antè à se interfectis, à terra absorptus est. Tũ Aemilius structa ibidem ara victor euasit: ex qua victoria centum sexaginta turres gestantes elephantos, Romam misit. Quo autem tempore superatus est Pyrrhus, ex ara ipsa eduntur oracula. Ita Critolaus tertio rerum Epiroticarum meminit.

DE HERCVLE. XIII.

HErcules florenti adhuc ætate regem Eubœæ Pyræchmen bellum Bœotiis inferentem vicit, victúmque pullis equinis ita alligauit, vt in duas dispertiretur partes, insepultúsque iaceret. Locus adhuc Pyræchmæ pulli vocatur. Est autem penes Heraclium fluuium, vbi potantibus equis hinnitus emittitur. Quemadmodum tertio de fluminibus libro traditum est.

DE TVLLO HOSTILIO, ET Metio Suffetio. XIIII.

TVllus Hostilius rex Romanorum cum Metio Suffetio Albanorum rege bellum habebat, in quo prælium sæpenumero distulit, eóque aliquando superato Albani ad epulas sese conuertunt. Epulantes adoritur, captúmque regem duobus alligans pullis discerpsit, vt Alexarchus tertio rerum Italicarum autor est.

DE PHILIPPO LVsco effecto. XV.

PHilippus quum Methonem & Olynthum diripere cuperet, summis viribus Sandanum fluuiũ traiicere conabatur. Qua in re Aster Olynthius telum Philippo immisit in oculum, his verbis inscriptũ: Aster Philippo mortiferũ mittit telũ. Philippus amisso oculo saluus ad suos rediẽs enatat. Hæc quidem Callisthenes tertio rerũ Macedonicarũ tradit.

DE COCLITE. XVI.

POrsena rex Tuscorum bellum Romanis inferens trans Tyberim metatus est castra, vbi intercepta annona Romanos fame domabat. Horatius Cocles imperator creatus pontem sublicium occu-

pat, vt Barbarorum copiis transitum inhiberet. Quū autem à Barbarorum multitudine permeretur, militibus quos secum habebat, vt pontem sublicium inciderent imperauit. Quæ res transire volentes Tuscos cohibuit. Quumq́ue se in fluuiū deiecisset oculum telo saucius enatauit ad suos. Hæc quidem, Theotimus secundo rerum Italicarum refert.

DE ALTHEA ET Syluia. XVII.

MArs cum Althea concubuit, genuitq́ue Meleagrum, vt Euripides in Meleagro scripsit. *Hoc solum Plutarchi extat. Cæterum Ouidius Metamorphoseon octauo scripsit tres Parcas matri partu leuatæ visas imposuisse igni stipitem, dixisseq́ue natū tantisper victurum, dum stipes duraret, eoq́ue dicto abisse, matrem autem stipitem extraxisse, & conseruasse, donec irata filio quòd fratri præripuisset honorem interfecti apri Calydonij, cum ipso simul filium exussit, dicente Ouidio primo Tristium:

Vtq́, cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias, & melior matre fuisse soror.

DE MARCELLO ET Mammerco. XVIII.

SEptimius Marcellus Syluia sibi matrimonio copulata, venationi non infrequens incumbebat. Illam autem recens nuptam, Mars in pastoris habitu violenter grauidam effecit, ac seipse quinam foret patefecit. Deditq́ue hastam, in qua eius qui nasceretur inesse genesim assereret. Tuscum autem occidit Septimius. Cæterum Mammercus diis ob fructuum

vbertatem ſacrificãs,vnam neglexit Cererem. Quæ ob id aprum immiſit. Venatorum igitur collecta manu hunc leto dedit Mamercus, caputque & exuuias miſſum iri deſponſatæ vxori curauit. Scimbrates autem & Muthias vterini fratres puellam interemerunt. Indignatus ille, infenſeque ferens cognatos occidit: Mater verò haſtam cremauit.

DE TELAMONE ET Aëace. XIX.

TElamon Aëaci ex Endeide filius, profectus in Eubœeam etiam noctu abierat. Quumque ſenſiſſet pater, ciuium aliquem ſuſpicatus, puellã in mare deiiciẽdam ſtipatorum cuidam mandat. Hic miſertus vẽdidit. Salamina autem naue appulſa puellam ſibi Telamon comparauit, ex qua ſuſcipitur Aiax: vt Aretades Cnidius in ſecundo Inſulanorum ſcriptũ reliquit.

DE L. TROSCIO, ET FLOrentia Contruſci matre. XX.

LVcius Troſcius ex Patride filiam, nomine Florẽtiam, ſuſtulit, quam Romanus Calpurnius compreſsiſſe fertur. Hanc autem pater cuidam de ſatellitio ſuo ſubmergendam tradidit. Verum puella quum miſericordiam à ſtipatore ſibi promeruiſſet, Calpurnio fortè fortuna in Italiam naue appulſo venditur, non adeò pòſt Contruſcon enixa.

DE PAVSANIA ET Ageſilao. XXI

PErſis Græciam diſcurſationibus, ac prædiis infeſtantibus, Pauſanias Lacedæmoniorum imperator, quinquaginta auri talenta, vt Spartam pro-

deret, à Xerxe acceperat. Quod vbi deprehensum est, pater Agesilaus vsque ad Chalciœcæ Palladis templum filium insectatus, cocto latere ita templi fores obstruxit, vt eum inedia consumpserit. Mater autem insepultum eiecit. Quemadmodum Chrysermus historiarum secundo refert.

DE P. DECIO ET CASSIO Bruto. XXII.

BEllum Romanis aduersus Latinos erat. In eo ducem P. Decium creant. Quidam patritio genere, cæterum inops adolescens, Casſius Brutus nomine, dicta mercede portas aperire volebat. Verum deprehensus ad auxiliare Palladis templum confugit. Eius pater Casſius signifer, occlusis foribus necatum fame iuuenem insepultum eiecit. Quemadmodum Clytonymus in rerum Italicarũ libro nono tradidit.

DE DARIO ET ARIObarzane. XXIII.

DArius rex Persarum apud fluuium Granicum cum Alexandro confligens, amisſis Satrapis, & falcatis curribus duobus & quingentis, alterũ prelium initurus erat. Ariobazanes autem filius, Alexãdri misericordia commotus, patrem interficere pollicitus est. Quare indignatus Darius filio caput abscidit, Quod Aretades Cnidus in tertio rerum Macedonicarum testatur.

DE IVNIO BRVTO. & filiis eius. XXIIII.

BRutus eiecto Tarquinio Superbo, Consul vna omnium voce creatus est. Ille enim imperiose

nimis ac tyrānicè in regno versabatur. Expulsus itaque sese recepit ad Tuscos, quorum ope quum bellum Romanis inferret, filij Brutum prodere voluerunt. Qua ex re Brutus natis caput abscidit. Id Aristides Milesius in rebus Italicis testatur.

DE EPAMINONDA, ET Stesibroto eius filio. XXV.

THebanorum dux Epaminondas aduersus Lacedæmonios belligerebat. Instante igitur diligēdorum magistratuum die, relicto in exercitu filio Stesibroto, quum ei ne pugnaret imperasset, venit in patriam. Lacedæmonij vt absentem Epaminondam intelligunt, adolescentem conuiciis, vt imbellem & effœminatum, lacessunt. At ille grauiter ferens, paternorum immemor præceptorum Martē contulit, victoriamque reportauit. Quod vbi pater accepit, indignatus corona imposita ceruicem secari iussit: sicuti in tertio rerum Thebanarum Ctesiphon scribit.

DE MANLIO ET eius filio. XXVI.

ROmani bellum aduersus Samnites habentes, Manlium, cognomento Imperiosum, imperatorem creant. Qui postmodum comitiis cōsularibus profectus in vrbem, filio ne manum conserat imperat. Id vbi Samnites perdidicere, iuuenem contumeliis adorti nihil pendūt. Quibus cōmotus adolescēs fuso hoste, victor in castra rediit. Quare Manlius natum securi percuti iussit: sicut Aristides Milesius scribit.

DE HERCVLE ET IOLE. XXVII.

HErcules ab Iole connubio reiectus Oechaliam diripuit, Iole sese è muro deiecit. Contigit autem, vt quum vehemẽs ventus amictum quasi sinum inflasset, illæsa descenderit. Ita scriptum est à Nicia Maleota.

DE TORQVATO ET CLVSIA. XXVIII.

IN bello, quod cum Tusco gerebatur à Romanis, Valerius Torquatus imperator quum regis filiã, Clusiam nomine, vidisset, vxorem à Tusco petiit, quã minimè consecutus oppidum diripuit. Clusia sese è turri deiiciens, tumefactus vestibus vento (ita enim suggerente Venere factum esse creditur) sospes ad terram delata est. Eam quum postmodum imperator violasset, publico decreto, refragante nemine, in Corsicam in exilium missus est. Ea est adiacẽs Italiæ insula. Ita scriptum est, à Theophilo libro Italicarũ rerum tertio.

DE METELLO ET METELLA eius filia, item de Iphigenia. XXIX.

POenis ac Siculis socia aduersus Romanos arma parantibus, Metellus imperator omnibus diis, excepta duntaxat Vesta, sacrificium fecit. Quæ quũ aduersos classi ventos immisisset, C. Iulius vates eos cessaturos dixit, si antea filiam immolasset. Ille vrgentibus rebus filiam Metellam immolaturus adduxit. Dea verò adolescentem miserata, buculam supposuit, puellámque ad Lamusium deferens, sacerdotẽ eius qui in eo loco colitur, draconis fecit. Sic in tertio rerum Italicarum à Pythocle proditum est. Idem de Iphigenia in Aulide Bœotiæ factum esse

Merillus primo Bœotiorum gestorum commemorat.

DE BRENNO, ET puella plebia. XXX.

BRennus rex Gallorum Asiam diripiens quum Ephesum aduentasset, plebeiam virginem adamauit, quæ & concubitum, & Ephesi proditionem pollicita est, si mundum sibi muliebrem, & manuum ornamenta traderet. Orans igitur milites, vt in auarissimæ virginis sinum aurum quod gestabant immitterent, fecit vt sub magna vi auri viua obrueretur. Sicuti primo rerum Gallicarum Clitophon scriptum reliquit.

DE TARPEIA VIRGINE. XXXI.

ROmanis bellum contra Albanos gerentibus Tarpeia virgo nobilis, Capitoli custos, sese in Tarpeium collem aditum tradituram esse promisit, si quæ ornatus gratia ferebant, monilia mercedis loco sibi tradidissent. Id vbi decreuerunt, viuentem obruerunt. Sic Aristides Milesius in libro rerum Italicarum factum affirmat.

DE TERGEMINIS TEGEAtis & Pheneatis. XXXII.

TEgeatæ ac Pheneatæ quum diutino sese bello afflixissent, demum se, vti pro summa rei tergemini fratres prælium inituri vtrinque mitterentur, decernunt. Itaque Tegeatæ Rheximachi filios, Pheneatæ verò Demostrati promiserunt. Collato Marte, duo ex Rheximachi liberis interfecti, tertius, nomine Critolaus, duos militari quadam astutia superauit. Nam quum fugam simularet insectantem sin-

gulatim occidit. Eius aduentu quum populus vniuersus gratulatur, sola quidem soror Demodica nullam cepit lætitiam: perierat nanque in eo prælio sponsus ipsius Demodicus. Quo indignatus Critolaus sororē interfecit. Qui quum homicidiis accerseretur, matris interuentu à crimine liber euasit. Hæc quidem Demaratus in secundo rerum Arcadicarum libro tradit.

DE CVRIATIIS & Horatiis. XXXIII.

BElligerantibus aduersus Albanos Romanis tergemini delecti propugnatores. Ex Albanis quidem Curiatii, ex Romanis autem Horatii. Collato Marte Curiatiis ex aduersariis duos interficiūt. Qui superstes erat, simulatæ fugæ auxilio vsus insectantes, singulos necat. Quæ victoria quum omnibus lætitiam attulisset, sola quidem soror minimè congratulata est Horatio: Is enim Curiatium eius sponsum neci dederat. Quocirca sororem occidit. Reus deinde cædis factus, patris precibus absolutus est. Hæc Aristides Milesius in Italicarū rerū lib.

DE ILO ET PALLADIO. XXXIIII.

CVm in Ilio Minerꝰæ templum arderet, Ilus cursu concitus, ꝰmissum cœlo Palladium eripuit, statimque oculis ceptus est: haud enim mortaliū lumine cerni licet. Postmodum placata ira deæ pristinum recuperauit aspectum, vt Dercyllus in ædificiorum libro refert.

DE METELLO ET Palladio. XXXV.

Metellus homo patricius, suburbanum suum petens, quum cædentes seinuicem alis coruos vidisset, augurii religione deterritus Romam reuertit. Vbi vestæ templum incensum conspicatus Palladium eripuit, statimque oculis captus est. Postmodum deæ ira placat visum recuperauit, vt refert Aristides Milesius in rerum Italicarum libro.

DE CODRO
Atheniense. XXXVI.

IN eo bello quod aduersus Athenienses Thraces gerebant, datum est eis oraculum, sese victores fore, modò à Codri cæde abstinerēt: Codrus autē sumpto mēdici habitu falcem tenens peruenit ad hostes: Vbi quū qnendam mactasset, ab altero interficitur. Quæ res Atheniensibus victoriam reportauit. Huius rei autor est Socrates libro de Tracibus secūdo.

DE PVBLIO DECIO.
& eius filio. XXXXVII.

PVblius Decius contra Albanos belligerens, in somnis monitus est, sese Romam Romanis adepturum, si mortem oppeteret. In medios igitur hostes irrumpēs, hostes quum multos leto dedisset, interficitur. Itidem filius Decius in bello Gallico pro salute publica occisus est. Huius rei autor est Aristides Misesius.

DE CYANIPPO ET
Cyane eius filia, XXXVIII.

CYanippus, natione Syracusanus, soli Baccho sacra facere neglexit. Iratus Deus ebrietatem incussit; quæ tanta extitit, vt occurrentem in tene-

bris filiam Cyanem, quáquam reluctantes violarit. Ea veró anulum surripiens nutrici commendauit, vt violatoris indicium esset. Postmodum quum pestilentia vrbem inuasisset, ex Pythio delatum est oraculum, vt impietatis autor liberatoribus diis immolaretur. Ignorantibus cunctis quid portenderet oraculum, conscia rerum Cyane tractum capillis patrem mactauit, seque super eum necandam iniecit. Ita factum esse Dositheus scribit tertio rerum Sicularum.

DE ARVNTIO HYDROPOTA. & Medullina filia. XXXIX.

QVum Bachanalia Romæ fierent, Aruntius à natiuitate hydropota, dei vires floccifaciens, illius ira ebrietate captus filiam Medullinam corrupit obscuro quodam in loco. Ea veró dempto violatori anulo parentem agnouit. Quum maior annis facta esset, intellecto flagitio patrem inebriat, & coronatum ad fulguris aram ducit, ibique fusis lachrymis virginitatis insidiatorem mactauit. Ita factum scribit Aristides tertio rerum Italicarum.

DE ERECHTHEO, ET EIVS FILIA. XL.

ERechtheus bellum cum Eumolpo faciens, accepto responso sese victorem futurum didicit, si filiam victimam diis faceret. Qua re vxori Praxitheæ cõmunicata, puellam cecidit. Cuius rei Euripides in Erechtheo meminit.

DE MARIO, ET CALpurnia eius filia. XLI.

MArius Cimbrico bello profligatus, insomnio præmonitus est, victoriam consecuturum, si

prius diis victimam filiam, Calpurniam nomine, faceret. Patriæ igitur charitati natura postposita, eo facto victoriam comparauit. Duæ adhuc hisce temporibus in Germania aræ sunt, quæ victoriæ tempore tubarum clangoram edunt. Cuius rei Dorotheus quarto rerum Italicarum meminit.

DE CYANIPPO, ET eius vxore. XLII.

CYanippus natione Thessalus frequentissimè venatum ire consueuerat. Noua verò nupta ob magnam in syluis consuetudinem alterius mulieris concubitum suspicata, euntem Cyanippum pedetentim subsequuta est. Quumque inter densa delituisset arbusta, rerum præstolabatur euentum. At ramis forté commotis feram adesse canes suspicantes, impetu facto amantissimam viri puellam, vt brutum animal dilaniarunt. Id verò insperatum adeò facinus quum Cyanippus inspexisset, mortem sibi consciuit. Hæc Parthenius poëta.

DE ÆMYLIO ET eius vxore. XLIII.

APud Sybarim Italiæ oppidum, spectatæ venustatis adolescens Aemylius erat mirum in modum venandi studiosus. Vxor autem nouella, quum in alterius puellæ cõplexus ipsum ire opinaretur, in saltus egressa delitescebat. Conquassatis autem arbusculis canes accursant, & vt feram discerpunt. Adolescens sese ipse interfecit. Hæc Clytonymus secundo rerum Sybariticarum.

DE MYRRHA CYnaræ filia. XLIIII.

Myrrha Cynaræ filia ob iram Veneris patris amore capta, amoris vim nutrici detexit. Ea dominum fraudibus induxit. Vicinam enim quandam virginem ipsius amoribus incensam isse inquit, cæterum verecundia palàm accedere non audere. Quocirca Cynaras clãdestinos habebat congressus. Olim autem quænam ea foret amasiola discere concupiscens, quæsito lumine quum eam vidisset, accepto ense procacissimam insectatur. At ea Veneris miseratione in sui nominis arborem mutata est, vt Theodorus in libro Metamorphoseon ait.

DE VALERIA ET VALERIO EIUS PARTE. XLV.

Valeria Tusculanaria ob iram Veneris Valeriũ patrem deperibat, remque nutrici communicat: quæ dolis subiens herum, puellam quandam ex vicinis eum adamare inquit, quæ aspectum eius apertumque concubitum vereatur. Aliquando pater postmodum debacchatus lumen petiit. Nutrix verò præueniens fugiẽsque sese præcipitauit. Filia quoque inde euadens peperit Syluanum, quem Græci Aegipanem vocant. Pater quoque Valerius dolore affectus sese dedit in præcipitiũ, vt Aristides Milesius tertio rerum Italicarum ait.

DE DIOMEDE, CALLIRHOË LYCI FILIA. XLVI.

Direpta Troia Diomedes in Libyam tempestate deiectus est, vbi Lycus rex hospites Marti patri immolare consueuerat. Callirhoë verò filia illius amore capta patrem prodidit, Diomedemque è vinculis saluum emisit. At ille spreto salutis autore e-

nauigat. Ea vitam laqueo finiuit. Id Iubas rerum Africanarum libro tertio scriptum reliquit.

DE CALPVRNIO CRASSO, ET Bysaltia Massyli regis filia. XLVII.

CAlpurnius Crassus, patricii generis homo, in expeditionem Reguli socius in Massylos, vt munitissimum castellum Garætium diriperet, missus est: vbi in hostium potestatem redactus Saturno immolandus destinatur, Bysaltia regis filia iuuenē adamatum patris à se proditi victorem fecit. Eo autem retro abeunte puella sibi ferro iugulum transuerberat. Ita Hesianax tertio rerum Libycarum scriptum reliquit.

DE PRIAMO, POLYDOro, & Polymnestore. XLVIII.

PRiamus filium Polydorum cum magno auri pōdere ad generum Polymnestorem Thraciæ regē emisit. Hic autem quum capiundæ, ac diripiendę vrbis peculū instaret, necato puero aurum sibi addicat. Quæ quidem in loca quum aduentasset Hecuba, accitum versutiis atque artibus Polymnestorē, quasi aurum homini commendatura, suis & captiuarū manibus occæcauit. Hæc apud Euripidem tragicum scripta reperies.

DE L. IMBRICO, RVscio, & Val. Bestio. XLIX.

SPoliante Campanos Annibale, L. Imbricus filiū Ruscium Magnis cum pecuniis penes Valerium Bestium eius generum deposuit. Tandem

quum in manus victoris Capuam peruenisse accepisset, Campanis ille auaritia stimulante naturæ iura transgressus, adolescentulum mactat. Postea quum Imbricus per suburbanum deambularet, filiis cadauer offendit. Quocirca accitum generum, vt occultos à se thesauros perdisceret, effosis oculis cruci affixit. Hoc apud Aristidem tertio rerum Italicarum inuenitur.

DE ÆACO, PHOCO, & Telamone. I.

AEacus filium ex Psamatha, Phocum nomine, habebat, quem mirificè diligebat. In eum Telamō quum simultatem gereret, venatum educit. Comparente deinde apro, Telamon misso in eum venabulo confodit. Ob eius cædem à patre in exilium missum scribit Dorotheus primo Metamorphoseon.

DE C. MAXIMO ET eius filiis. II.

C. Maximus duos habuit filios, Similium & Rhesum, ex quibus Rhesum Hameria enixa erat. Hic inter venandum spōte occiso fratre domum reuersus fortuitum fuisse euentum inquit, quod consilio perpetrarat. Pater vbi facti veritatem agnouit, filium fecisse extorem, Aristocles tertio rerum Italicarum scribit.

DE ÆOLO, ET MACAREO filio & filia. III

AEolus rex Tuscorum ex Amphithea filias sex, & mares totidem suscepit. Macareus omnium ætate minimus, vnius amore incens[us eam] violauit.

Qua ex re conceptus infans rem prodidit. Pater itaque filiæ mittit ensem, quo accepto ea rem flagitiosam intelligens, necem sibi consciuit, idémque paulò pòst Macareus fecit. Huius rei testis est Sostratus secundo rerum Tuscanicarum.

DE PAPYRIO PATRE, ET filio, ac Canulia filia. LIII.

PApyrius Tolucer ducta in matrimonium Iulia Pulchra, sex liberos, totidemque feminini sexus filias ex ea genuit. Ex his qui natu maior erat Papyrius Romanus nomine, Canuliam nomine sororem adamantam grauidam fecit. Id vbi pater intellexit, filiæ misit ensem, quo se puella transuerberans exiuit è vita. Idem Romanus factitauit. Huius facti testis est Chrysippus primo rerum Italicarum.

DE ARISTONE ET ONOsceli ex asina filia. LIIII.

ARiston Aristonymus Ephesius, Demostrati filius, genus muliebre perosus, cuidam se immiscuit asinæ, quę suo deinde tempore puellam specie honestissimā peperit, cui Onosceli nomen fuit. Hæc Aristoteles secundo mirabilium tradit.

DE FVLVIO STELLO, ET Epona eius ex equa filia. LV.

FVluius Stellus mulierum odio equæ sese immiscuit, quæ deinde formosam admodū peperit puellam, & tempestiue quidem Eponam appellarunt. Hoc Agesilaus tertio rerum Italicarum tradit.

DE SARDIANIS ET SMYRnæis, & ancillis Sardianis. LVI.

SArciani Smyrnæis belligerãtes castris circa mœnia positis legatos mittunt, se non antè discessuros, quàm vxores ad coitum concessissent. Quum igitur Smyrnæi magnum ex necessitate probrum perpessuri forent, ancilla quædam honesta facie ad herum Philarchum accurrẽs: Mittite, inquit, ancillas ornatu liberali. Quo facto, earũ defatigati coitu capti sunt. Quaobrem etiã hoc tẽpore apud Smirnæos festũ Dioni agitant, quẽ liberalem vocant, in quo ancillæ dominarũ ornamẽt agestãt, quẽadmodum Dositheus tertio rerum Libycarum perhibet.

DE ATEPOMARO, ET Romanorum ancillis. LVII.

ATepomarus Gallorum regulus Romanis belligerans, non antè se cessurum inquit, quàm coniuges suas ad coitum exposuissent. Cæterũ vero cõsilio ancillarum seruas mittentes, vt barbaros lassos incredibili sopore captos accipiunt, erumpentes in Gallos victoriam reportarũt. Retana siquidem (hæc enim consilij autor extitit) per caprificum muros ascendens Consulibus signum dederat. Ex eo autem facto dies festus institutus ancillarum appellatur, vt perhibet Aristides Milesius primo rerum Italicarũ.

DE BELLO ATHENIENSIVM contra Eumolpum, & Pyrandro. LVIII.

ATheniensés bellum contra Eumolpum gerebant. Quum autem annonæ futura inopia videretur, Pyrãder Quęstor vrbanus triticum parcè suppeditans largitionem surripiebat. Populus igitur eũ in proditionis suspicionẽ deuocatũ saxis obruerũt: sicuti rerũ Thraciæ tertio Calisthenes cõmemorat.

DE CINNA LIX.

CVm aduersus Gallos Romani bellum gererēt, annonæque caritas inualesceret, Cinna tritici largitionem surripiens regnum affectasse creditur, quocirca saxis obrutus est: sicuti tertio rerum Italicorum Aristides commemorat.

DE PISISTRATO, ET eius filio Thlesimacho. LX.

BEllo Peloponnesiaco Pisistratus Orchomeniorum rex, quum nobilitatem odio insectaretur, plebis studiosus erat, quare in senatu eum necare decreuerunt. Discerptum igitur intra sinus condūt, ac solum emundant: Plebea dehinc multitudo concepta suspicione in curiam aduolat. Regis filius ætate minor, nomine Tlesimachus, conscius conspirationis, ex curia turbam retraxit. Patrem enim supra mortalem speciem ad Pisæum montem magna velocitate deferri commentus est. Eaque fraude plebem abducit. Hæc in secundo rerum Peloponnesiacarum à Theophilo memoriæ prodita sunt.

DE ROMVLO, ET EIVS nece, ac Procli figmento. LXI.

SEnatus finitimis bellis implicitus consuetam annonæ largitionem plebi subtraxit. Romulus indignatus plebi restituit, complures ex primoribus supplicio afficiens. Hi postmodum in senatu minutim obtruncatum intra sinum condunt. Plebs igitur cum facibus ad curiam discursans ab Aëtio Proclo reuocata est, quum eius orationi fidem habuisset. Is enī primarius in ciuitate vir, se Romulū in mōte aspexisse dixit, qui humana augustior forma diuinita-

tem affecutus erat. Hæc fecundo rerum Italicarum ab Ariftobolo memoriæ prodita funt.

DE PELOPE, EIVS PROLE, ET vxore, quæ Chryfippum interemit. LXII.

PElops Tantali & Euryanaffæ filius, ducta in matrimonium Hippodamia, duos ex ea liberos fufcepit, Athreũ & Thyeftem, ex Danaide puella Chryfippum. Hunc longè magis quàm legitimos, charum habebat Pelops. Hunc aliquando Laius Thebanus adamatum rapuit. Quocirca captus à Thyefte & Atreo Laius, benignè à Pelope tractatus eft, quod filiũ amoris caufa corripuerat. Hippodamia Thyeftẽ Atreumq́ue inducere conabatur, vt hi Chryfippum perinde ac regnum infidiis appeteret, mactarẽt: quibus negantibus Hippodamia manus cęde contaminat. Multa enim nocte fopito Laio, educto eius enfe Chryfippum confauciat, gladiumq́ue configit. Quo deuocatus in fufpicionem Laius, à Chryfippo femiuiuo quidem & vera fatenti eft periculo liberatus. Pelops eo fepulturæ mandato, Hippodamiam fecit extorrem, velut apud Dofitheum in pelopidarum libro fcribitur.

DE HEBIO, EIVS PROLE, & coniuge Nuceria. LXIII.

HEbius ex vxore Nuceria duos creauit filios, quum fpectata pulchritudine Firmum nomine ex liberta haberet, quem fupra legitimos pater diligebat. Nuceria in priuignum malignum commota odio, in eius necem filios incendebat. Quod quũ hi per pietatem abnuerent, ea cædem perpetrat. Multa enim nocte furrepto à ftipatore gladio dor-

mientem adolescentem letali vulnere adoritur. Relicto ibidē ense, stipatori cædis suspicio iniecta est. Iuuenis autem prodita veritate hominem saluum reddidit. Tum pater humato filio mulierem in exilium eiecit, velut apud Dositheum tertio rerum Italicarum scribitur.

DE THESEO HIPPOlyto, & Phædra. LXIIII.

THeseus verus Neptuni filius quum ex Amazone Hippolyta filium haberet Hippolytum, nouercam subinduxit Phædram, Minois regis filiam, quæ priuigni amore affecta conciliatricem misit nutricem. Ille verò relictis Athenis Trœzena profectus venationibus omne tempus consumebat. Procacissima fœmina voti compos minimè facta contra pudicissimum adolescentem commentitias conficit literas, tum laqueo vitam finit. Re credita, Theseus ex Neptuno, filio necem exorat. Id enim erat ex paternis votis tertium. Dehinc quum in littore obuersaretur, taurus immissus à patre, equos adeò reddidit attonitos, vt Hippolytum discerpserint.

DE COMMINIO, GIDICA, & Comminij priuigni nece. LXV.

COmminius frater Laurentinus quum ex Aegeria nympha filium Comminium haberet, Gidicam nouercam superinduxit, quę quum priuignum deperiret, ab eo reiecta suspendio sibi spiritum intercepit, confictis à se prius relictis epistolis. Comminius perlectis calumniis fidem ob mulieris amorem adhibens, in deuectum in curru filium Neptunum inuocat. Is autem taurum equis ostentat, qui

terrore concussi iuuenem distractum interemerūt. Dositheus tertio rerum Italicarum autor est.

DE PESTILENTIA LACEdæmonis, & Helenæ liberatione. LXVI.

CVm pestilentia Lacedæmonem vexaret, ex Apolline relatum est oraculum, finem mali fore, si quotannis generosam quampiam virginem immolarent. Dum sors Helenæ obtigisset, & ducta esset ad aram, aquila quædam subito volatu descendens correptum ensem ad armenta detulit, & supra iuuencam posuit. Quæ res vt à virginis cæde abstineretur, causa fuit. ita factum Aristodemus ait tertio collectarum fabularum.

DE PESTE VALERIORVM, & Valeria eius liberatrice. LXVII.

PEstis Valerios inuaserat: quibus ex oraculo cōmonefactis, cessaturum id malum, si quotannis Iunoni virginem immolarent. eadem semper religione manente, in sortem vocata Valeria, Luperca ensem corripuit, & imposita foco virgula, cum malleo ensem iuuencæ penes templum pascenti imposuit. Virgo igitur re intellecta immolata iuuenca malleum arripuit, domumque & ægrotos circunlustrans parcente ictu feriebat: quumque vnicuique vale dixisset, eos exuscitauit incolumes. Quacirca & hoc tempore mysterium illud fieri constat. Ita factum Aristides decimonono rerum Italicarum ait.

DE PHILONOMIA, MARTE GRAuida, Lycasti & Parrhasij matre. LXVIII.

PHilonomia Nyctimi & Arcadiæ filia, dum in venationibus cum Diana versaretur, in Martē in-

cidit, qui sumpta pastoris forma grauidam mulierē fecit. Ea verò gemellos enixa patris metu in Erymāthum eiecit infantes, qui deorum prouidentia illæsi delati ad cauam quandam quercum aguntur: vbi quum lupa quædam lustrum haberet, propriis abiectis in fluentum catulis, infantibus vbera præbuit. Quod quidem Tyliphus pastor conspicatur, susceptos pueros educauit vt suos, alterum quidem Lycastum, alterum verò Parrhasium appellans. Hi deinde Arcadiæ regnū successione cōsecuti sunt: Quorū autor est Zopyrus Byzantius tertio historiarum.

DE AMVLIO, ILIA, Remo, & Romulo. LXIX.

AMulius in fratrem Numitorem tyrannicè affectus, filium Aenitum quum in venatione occidisset, filiam Iliam Syluiam Iunoni dedicauit, grauidaque ex Marte facta gemellos edidit. Re postmodum tyranno patefacta, is solicitus vtrunque in Tyberis ripam demergendum abiecit. Hi casu ad locū quempiam deferuntur, vbi nuper lupa partum ediderat, quæ proprios abiiciēs catulos, infantes educauit. Id Faustulus pastor conspicatus puellos enutriuit, alterum quidem Remum, alterum verò Romulum appellans, qui postea Romam condiderunt. Quorum autor est Aristides Milesius in rerum Italicarum libro.

DE AGAMEMNONIS ET CASsandræ cæde, & Oreste vltore. LXX.

ILio capta Agamemnon vnà cū Cassandra mactati sunt, Filius autem Orestes apud Strophium enutritus, postea patris interfectores supplicio affecit: vt

à Pyrandro, quarto rerum Peloponnesiacarum scriptum est.

DE FABIO FABRICIANO, eius vxore, & liberis. LXXI.

FAbius Fabricianus ex magni illius Fabij genere, capto Tuscio (ea est primaria inter Samnites ciuitas) victoriosam Venerem, quæ summo apud illos cultu habebatur, Romam misit. Huius vxor cum speciosissimo adolescentulo, nomine Petronio Valentino, adulterium committebat. Quocirca redeũtem virum dolose obtruncat. Fabia verò Fabricianũ fratrem infantem adhuc ex vrgenti liberatum periculo clàm emisit alendum. At ille cum ad ætatis vigorem peruenisset, matrem & adulterum obtrũcat. Senatus ne res illa Fabriciano fraudi esset decreuit: vt à Dositheo tertio rerum Italicarum scriptum est.

DE BVSIRI AB Hercule cæso. LXXII.

BVsiris ex Neptuno & Anippa, creatus aduenas ficta quadã hospitalitate mactatos immolabat. Occisorum tandem vltio ob deorum iram in autorem rediit: Hercules enim eum claua adortus interemit, vt Agathon Samius tradit.

DE FAVNO AB Hercule cæso. LXXIII.

HErcules quum Gerionis boues per Italiam duceret, à Fauno rege susceptus est hospitio, qui Mercurio natus patri hospites immolabat. Is igitur Herculem inuadẽs interemptus est: vt tradit Dercyllus tertio rerum Italicarum.

DE PHALARIDE, ET Perillo, ac vaca ærea. LXXIIII.

PHalaris impius Agrigentinorum tyrannus aduentantes ad se hospites suplitio afficere & torquere solebat. Perillus in laborando ære faber egregius vaccam ex ære construxit, quam ad concremandos in ea hospites tyranno donauit. At Phalaris duntaxat pro tempore iustus factus in eam coniecit artificem, quæ quoties inclusus gemitum ederet, mugitum referebat. Ita in secundo de causis scriptũ comperies.

DE ARVNTIO. PATERCVLO, equo æreo, & Aemilio Censorino. LXXV.

AEgesta Siciliæ oppidum est, vbi Aemilius Censorinus crudelissimus tyrannus erat. Hic si quis noua quædã tormenta, & inusitatum cruciandi genus extruxisset, præcipuis muneribus prosequebatur. Quidam igitur Aruntius Paterculus nomine, equum ex ære fabricatum, vt in eo excruciãdos iniiceret, Aemilio donat. Ille autem tum denique ad æquitatis cogitationem conuersus, muneris autorem primum intrusit, vt quam cæteris pænam excogitarat, ipse subiret pateretur que. Dehinc eum ex Tarpeio monte deiecit. Et qui sæua gerunt imperia ab eo cognominati dicuntur Aemilii. Ita quarto rerum Italicarum apud Aristidem scriptum reperies.

DE EVENO, ET MARpissa, & Apharetro. LXXVI.

EVenus Martis & Steropes filius ex Alcippa Oenomai filia in vxorem ducta Marpissam suscepit

filiam, quam virginem accurate seruabat. Cæterum Apharetus visam ex chorea rapuit, pater autem fugientem insequens quum prehendere non posset in Lycornam fluuium se præcipitauit, prout primo rerum Italicarum Dositheus refert.

DE ANIO, SALIA EIVS filia, & Catheto &c. LXXVII.

REx Tuscorum Anius egregia forma filiam habuit Saliam nomine, quam virginem custodia præcipua tenebat. Cathetus nobilissimus adolescēs, quum aliquando colludentem puellam aspexisset, adamiuit, vtque vim amoris continere nō posset, raptam filiam Romam deduxit. Pater insequens quum raptorem prehendere non valet, Pareusium insiliēs fluuium ei nomen dedit. Anienem enim postmodū appellatum constat. Cathetus deinde ex Salia Latinum creauit & Salium, à quibus nobilissimæ ortæ sunt familiæ, prout Aristides Milesius, & Alexander Polyhistor tertio rerum Italicarum tradunt.

DE HEGESISTRATO ET Eleunte ab eo condita. LXXVIII.

HEgesistratus Ephesius ob tribulis sui cædem, exul Delphos perueniens, quemnam locum incoleret, Deum consuluit. Cui Phæbus respondit, vbi saltantes videret rusticos oleaginis coronis ornatos. Itaque profectus in Asiam agricolas Eleos, id est, oleæ ramis coronatos, saltare cerni, vbi condita vrbe Eleuntem vocauit, vt Pythocles Samius tertio Georgicorum reliquit.

DE TELEGONO ET Præneste vrbe LXXIX.

TElegonus Vlysis & circes filius ad inuestigandum patrem dimissus deorum responsis commonefactus est, vt in eo loco vrbem conderet, vbi saltantes cum coronis colonos cerneret. Itaque profectus in Italiam, quodam loco summa cum humanitate rusticos saltare conspexit, pini ramulis coronatos, vbi ædificatum oppidum ex prædictæ sibi coronæ apellatione Prinistum deriuatum nominauit, à quo Præneste Romani vocitant, vt Aristocles tertio rerum Italicarum scriptum reliquit.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER, DE LIBERIS EDVCANDIS.

Guarino Veronensi interprete.

QVIDNAM est, quod de ingenuorum educatione liberorum dicere quispiam posit, quarúmve rerum vsu ij ad morum probitatem euasuri sint, ea consideremus. Ante omnia de ipsorum procreatione fortassis principium fecisse præstabit. Si quis igitur illustriũ esse natorũ pater optat, id ei proponendũ arbitror, vt ne vilibus, aut abiectis sese deuinciat mulieribus, quales meretrices sũt, aut pellices. Quib⁹ enim vlla ex patre, vel matre innataest macula, eos quoad vita superfit, indelẽda quędã ignobilitatis cõuicia comitãtur, q̃ increpare carpereq̃ue

volentibus in promptu magnopere sunt. Sapiens nimirum is extitit Poëta, quisquis infelices ait esse prognatos, quum nequaquam rectè fundamenta suis generis iaciantur. Pulcher igitur libertatis, ac licentiæ thesaurus est, bonis procreatū esse parētib⁹. Quę res his plurimi fieri debet, qui legitimā exoptāt sobolē. Atqui simulati, & numorū instar ficti generis arogantia falli, deprimique natura solet. Quocirca is rectißime cecinit Poëta, qui hunc in modum inquit: Sceleris parentum mens vsquam sibi conscia fortißimum quenque captiuum trahit virum: quemadmodum iactantia simul & fastu referti sunt, quibus claris nasci parentibus obtigit. Eam ob causam filium Themistoclis Diophantum persæpe in multitudine dixisse ferunt, quicquid is expeteret ab Atheniensium populo, mox approbatum iri. Nam quæ ille vellet, & mater: & quæ mater, & Themistocles: quæ verò Themistocles, eadem & vniuersus Atheniensis populus. Dignißimum est eam animi magnitudinem collaudare Lacedæmoniorum, qui idcirco regem Archidamum pecuniis mulctauere, quoniam pusilli corporis mulierem matrimonio capere passus erat, subinde dicentes, quòd ille non reges, sed reginas eis edere cogitasset. Post hæc deinceps dicatur, quod maiores nostri haud neglexisse videantur. Quidnam illud est? Vt qui se mulieribus generandæ gratia sobolis admouent, hi omnino sobrii, aut vino saltem modestißime delibato, congressum faciant. Quibus enim ex initio vt à genitoribus per ebrietatē seminarentur accidit, viri auidi, ac temulenti nimirū esse solent. Ea propter quū

Diogenes quendam ex temulentia alinatæ mentis adolescentulum desipere cerneret: Adolescentule, inquit, ebrius te seminauit pater. Et de genitura quidem hactenus. At veró de ipsa iam degenda vita videtur explicandum.

DE VITA INSTITVENDA.

GEneraliter equidem, quod de artibus ac scientiis dicere consueuimus, idem etiam de virtute dicēdum. Tria esse quæ ad operis perfectionem rite obeundam concurrere oporteat, naturam, rationē, & cōsuetudinem. Rationem disciplinam voco, cōsuetudinē veró exercitationē. Initium à disciplina, vsus ab exercitio ac meditatione fiet. Ex omnibus autē absolutio cōparabitur. Si istorū pars vlla defecerit, necesse erit hāc claudā esse virtutē. Cæca enī res est sine disciplina natura, & absq; natura disciplina māca res existit. Imperfectum autem quiddam existit, si ambobus his careat exercitatio. Nā sicut in agrorū cultura bonā in primis esse tellurē oportet, tum serendi peritum agricolam, dehinc optima semina, eodem modo telluri naturam, agricolæ præceptorem, seminibus studiorum institutiones, ac præcepta conferes. Quæ omnia in eorum animos conuenisse, ac spirasse contenderim, quos vniuersi decantant, Pythagoram dico, Socratem, Platonem, & quisquis sempiternam consecutus est gloriam. Ingentis certè felicitatis & diuini fauoris est, si cui singula hæc dii contulerunt. Quòd si quis haud idoneum existimat ingenium posteaquam doctrinam, & rectā ad virtutem nactus est exercitationem, ingentes naturæ defectus, vt fieri potest, non remittere: magnū

in modum, imò verò prosus, errare se sciat. Socordia enim naturæ vires perimit, doctrina tollit ignauiã. Facilia quoque, ipsos fugiant negligentes. Difficilia verò cura, & diligentia capessuntur. Quam expeditissima, quamque efficax sedulitas pariter ac labor existat, compluribus in rebus facilè, si conspexeris, disces. Aquarum enim guttæ lapides cauant: ferrũ & æs manuum tactibus obteruntur: carpentorum rotæ summis inflexæ viribus, haud vllo pacto pristinam reparare rectitudinem possunt: curuatas histrionum virgas nullo dirigere modo licet: quin factus præter naturam labor naturæ vim superauit. An hæc duntaxat diligentiæ potestatem indicant? Minimè, imò verò & infinita cætera. Si quod fertile natura solum incuriæ deditur, squalet incultum, quodque natura præstantius est, eò magis si per ocium ac negligentiam omissum erit, perditur. Estne quispiam infœcundus, & supra modum asperior ager? At cultus generosos edidit fructus. Quænam arbores sunt, quæ datæ neglectui non simul & tortæ pullulent & steriles perstent? quum eædem rectum assecutæ patrocinium fructuosæ sint, & magnopere fertiles. Quæ corporis fortitudo non obtunditur? & propter incuriam, mollitiem, ac malam habitudinem non perit? Quæ autẽ imbecilla adeò natura, quæ per exercitationes atque certamina ad maximas non augeatur vires? Qui verò equi à primis, bene domiti annis, suis nõ obsequuntur sessoribus? Qui autem indomiti perstant, nonne ceruice durissimi, & animis feroces euaserunt? Et quid admirari cætera opus est, quum truculentissimas feras la-

b oribus mitigari, mansuefierique plerunquecernamus? Bene Thessalus ille, qui quum interrogaretur, quinam abiectissimi Thessalorum essent: qui bellicarum quietem rerum agunt, inquit. Ecquid multis opus est verbis? Consuetudo est, quæ longæua permaneat. Si quis proprias, familiaresque ex cõsuetudine virtutes agat, is nullo aberrare posse modo videtur. Qua in re vnico vsus exẽplo, amplius de hisce rebus prolixiora enarrare desinam. Lycurgus ille Spartanorum legislator, geminos ex iisdem parẽtibus catulos suscipiens, haud similibus educauit moribus. Alterum enim helluonem luxuriaque solutum, alterum indagine sagacem, & venationibus idoneum reddidit. Postea quum aliquando Lacedæmonii vnum in locum conuenissent: Ad parandam, inquit, virtutem, viri Lacedæmonii, ingens est momentum consuetudo, disciplina, & vitæ institutio, que vobis illico manifesta vehementer esse faciam. Duos subinde catulos adducens, quum ollam in medio, leporemque coram eis posuisset, alter quidem in leporem, alter in ollam magno erupit impetu. Quum autem Lacedæmonii nõdum quidnam id sibi vellet, coniectarent, aut quamobrem catulos ostentasset: hi ambo, dixit, iisdem orti parẽtibus, cæterum diuersam vitæ consuetudinem assecuti, alter gulosus, alter venator euasere. De vita quidem ac consuetudiue satis: consequens est vt de educatione dicatur.

DE EDVCATIONE liberorum.

OPortet, vt mihi profectò videtur, vt matres filios educent, eisque vbera porrigant, quoniam maiori cum charitate, & impensa magis diligentia nutrient, vt quæ natos ex intimo, & vt dici solet, ex vnguibus ament. Nutrices verò & alumnæ suppositam quandam, & ascriptitiam beneuolentiam habent, vtpote mercedis gratia diligentes. Quòd matres eos quos progenuerint, nutrire, alereque conueniat, ipsa etiam natura demonstrat, vnicuique etiam animantium generi quæ pariunt, idcirco simul & lactis alimenta suppeditauit. Eius quoque sapientem fuisse prouidentiam cõstat, quæ duplices mulieribus mammas addidit, vt si gemellos peperisse contigerit, duplices ad alendum fontes haberent: præterea vt maiorem in eos quos procreassent, amorem, beneuolentiamque fouerēt. Quod medius fidius haud iniuria factum est: victus enim cibique sodalitium quiddam beneuolentiæ & amoris incrementum existit: nam & belluæ, dum à sociis pastus euellunt, magnum præ se ferre desiderium videntur: danda proinde opera, vt matres, quēadmodum enarratum est, filios educent, iisque vbera porrigant. Sin id facere nequierint, vel propter aduersam corporis valetudinem (id nanque impedimento esse poterit) vel propter aliorum studium gignendorum, alumnas ac nutrices non viles equidem, aut aduentitias, verum quammaximè idoneas, probasque suscipiendas esse censeo. Primum quidem moribus instructas patriis. Sicut enim infantium membra simul ac nati sunt, formari componique debent, vt recta, minimeque obliqua fiant, ita

puerorum mores principio aptè concinneque fingere conueniet. Illa nanque nouella ætas ad fingendum facilis, & tenera est & ipsorum animis, dū molles adhuc extant, disciplinæ melius instillantur. Difficilius autem quæ dura sunt molliuntur. Quemadmodum enim sigilla mollibus imprimuntur ceris, ita & doctrinæ, dum puerilis adhuc animus est, insculpuntur. Aptissimè igitur diuinus ille Plato nutrices admonuisse videtur, vt ne friuolas, ac turpes pueris fabellas mandent, ne illorum animos ex initio stultitia, & corruptis imbuant moribus. Pulchre igitur Phocylides poëta monuit:

Dum tener est gnatus, generosos instrue mores.

Illud etiam ne omittatur dignum est, vt adolescentulos, qui alumnis conuicturi ministraturique sint, tales in primis inquiramus, vt bonis veniāt instituti moribus. Dehinc vt patrium sermonem, ac expedita pronuntiare verba sciant, ne barbaris vocibus, aut depravatis moribus intincti aliquod ex his vitium reportent. Haud est ab re illud vsitatum sermone prouerbium: Si claudo vicinus habitaueris, & ipse claudus ambulare disces. Postquam peruentum eò ętatis erit, vt iam pędagogis committi pueri debeāt, hic ad eorum institutionem omnis habebitur diligentia ne mancipiis, aut barbaris, aut perfidis, & inconstantibus filios tradere se nesciant, quum irridēda vehementer hoc tempore multorum adsit consuetudo. Prństantes siquidem seruos nacti, hos quidē agri cultores designant, illos naucleros, alios mercatores, quosdam & domesticæ rei dispensatores. At si quem temulentum, scurram, & ad omnem rem

gerendam prorsus inutilem seruum repererint, huius curæ natos committunt. Frugi verò pædagogũ talem natura esse oportet, qualis & Achillis pædagogus Phœnix erat, quẽ idcirco Peleus, vt est apud Homerum, Achillis curæ præfecisse dicitur, vt ei dicendi pariter ac faciendi ductor foret, atque magister. Maximum omnium, longéque primarium dicturus accedo. Inquirendi filiis præceptores, quorũ vita nullis obnoxia criminibus, irreprehensi mores, & optimum experimentum. Honestatis enim fontẽ simul ac radicem esse liquet, legitimã consequi disciplinam. Ac veluti coloni sepes arbusculis circumponunt, ita & æquissimi præceptores consona pueris instituta & admonitiones inserunt, vnde rectissima morum germina pullulent. Nunc verò respuendi stomachãdique nõnulli sunt genitores, qui priusquam vllam ex præceptoribus experientiam sumpserint, hominibus aliquando improbis imperitisque, ac ignorationis insignis, liberos commendant. Quod etsi per ignorantiam factum fuerit, ridiculũ tamen est. Illud autẽ extremæ certæ stultitiæ. Quidnam inquies? quidam enim quanquàm quiqusdam dicentibus peritis aliquorum inscitiam improbitatémque cognorint, idque persuaserint, ei tamẽ suos optimè commendant pueros. Nonnulli placidis eorum victi blanditiis. Sunt tamen qui rogãtium amicorum gratiæ tribuant. Qua in re simile quippiam factitant, vt si quis ægroto laborãs corpore doctum ac salutiferum omittens medicum, vt amici gratiam ineat imperitum hominem deligat, à quo fortassis in perniciem detur: aut præstantissimo gubernato

re dimiſſo, obſecrantibus amicis probet inſipientem & ignarum. Prò Iupiter, diique omnes, éſtne paternæ quiſpiam appellationis, qui pluris obſecrantium gratiam, quàm liberorum eruditionem faciat? Haud ab re, quod antiquus ille Crates dicere ſolebat, qui ſi licuiſſet, vbi in altiſsimam vrbis partem conſcendiſſet, ſe vociferaturum aiebat: Quorſum ruitis homines, qui omne in comparandis pecuniis veſtrum ſtudium facitis, filiorum verò, quibus eas relinquitis, nullam ſanè curam ſuſcipitis? Quibus addendum eſſe cenſeo, quòd hi patres haud aliter faciunt, quàm qui magnam calceorum ſedulitatem habens, quum interim pedem ipſum paruipendant. Multi verô ſunt parentes, in quibus adeò numorum amor pariter & filiorum odium ſæpenumero increuit, vt ne maiora impendant ſalaria, nullius exiſtimationis homines eorum natis deligant, viliſsimorum pretiorum diſciplinam ipſam inſectantes. Ob quam rem Ariſtippus haud inſulſe, quin vrbano plurimum ſermone quendam mentis inopem patrem carpſit. Quopiam enim ex eo percontante, quantam inſtruendi gratia filij mercedem poſtularet: mille drachmas, dixit. Ille verò, hercle, ait, permagnum poſtulatum. Seruum enim comparare mille drachmis poſſum. Duos, inquit, habebis ſeruos, & filium, & quem mercaberis. Et vt ſummatim dicam, quonam modo abſurdum nō eſt, noſtros quò dextra cibos capiāt, ita aſſueſeciſſe, vt ſi læuam protendant, continuò increpemus, nullam autem facere prouidentiam, vt idoneas, atque legitimas audiant diſciplinas? Quid autem his admiran-

dis accidat patribus, postquàm filios malè nutriuerint, maleq́ue instruxerint, dicere aggrediar. Nam quum sumpta virili toga salubrem, ac bene institutum viuendi ordinem aspernantes, ad immodestas atque seruiles sese præcipitarint voluptates, tunc ita liberos erudisse pœnitet: quumq́ue nulla extat vtilitas, sese ob illorum peccata discruciant. Hi enim assentatores, parasitosq́ue recipiunt indecoros, ac execrandos homines, & perniciosos iuuentutis euersores: illi scorta, meretricesq́ue superbas, atque sumptuosas redimunt. Alij opsoniis & exquisitis ferculis dies peragunt: quidam in alea, procacissimisq́ue sodalitiis vti naufragi demergũtur: Nonnulli iuuenilibus sese magis applicãtes malis, adulteria, libidinésque complectuntur, & vnicã morte voluptatem existimant. Verum enimuero hi, si cuiuspiam philosophi cõsuetudinem habuissent, haud talibus profectò rebus animum induxissent: quin id Diogenis præceptum didicissent, qui verbo quidem grauiter, re autem verè commonefaciens ait: Meretriciam ingredere domũ, vt perdiscas quàm vilissimarum rerum pretia nullam præ se ferunt excellentiam. Et vt succinctè dicam, vaticinari magis quàm admonere iure me existimans, vnum in hac re primum, mediũ, atque postremum esse verticẽ asseuero, vt honesta vitæ regula & legitima sit eruditio. Hæc esse quæ ad virtutem, ac beatitudinem plurimum ferant adiumenti. Cætera quidem bona humana quædã esse, pusillaq;, & indigna quæ tantis insectemur studiis. Pulchra quidẽ mediusfidius est nobilitas, sed maiorũ illud nostrorũ bonum existi-

Pretiosæ quidem diuitiæ, verũ ea est fortunæ possessio, quũ eas & habentibus, vt vsu euenit, auferat, & minimè sperãtibus afferat. Magnę ĩsuper opes signũ quoddã & facinorosis nota seruis, & calũniatoribus iacent, quoties loculos sagittare, adoririque concupiuerint, & quod maximum est, hæ quoque sceleratissimis communes hominibus sunt. Gloria venusta quidẽ res est, sed incõstans miniméque stabilis. Forma præcipuum quoddã, & pro qua vendicanda magnopere decertetur, at caduca paruoq; durans tempore. Pretiosa quippe sanitas, verum permutationi prorsus obnoxia. Concupitæ sanè vires, & in partẽ beatitudinis collocandæ, sed facilè aut ægritudine, aut senectute cõtabescunt. Si quis omnino corporis robore glorietur, sententia falli se discat. Humana siquidem vix præ cæteris pars quota extat animantibus? Elephantes, inquam, tauros, atque leones. Nostris autem in rebus sola & immortalis, & diuina est eruditio. Ex vniuersis duo humanæ naturæ perquã pecularia bona sunt, intellectus, & ratio. Et intellectus quidem imperat, ratio autem obsequitur. Húc nullus fortunæ tollet incursus, nulla calumnia distrahet, non ægritudo corrumpet, neque senectus vllis affliget nocumentis. Solus intellectus est, qui vetustate confectus repubescat: & quum reliqua omnia tempore diminuantur, scientia senectute augescit. Bellum singula torrentis instar trahens, & omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere. Quocirca philosophum Stilponem illum Megarensem memoratu dignum fecisse respõsum autumo. Nam quũ Demetrius captam vrbem solo æquasset, Stilponem

interrogauit, nunquid suorum quicquam amisisset. Cui Stilpo: haud equidem, inquit: bellum enim nulla ex virtute spolia ducit. Concors huic & consentaneum illud Socratis videtur esse responsum. Nam quum Gorgias, vt arbitror, percontaretur, an Persarum regem felicem esse putaret: Nescio, inquit, quãtum habeat virtutis ac disciplinæ: perinde ac in hisce, non autem fortunæ bonis persistat beatitudo. Cæterum quemadmodum nihil filiorum eruditione propensius, & conducibilius faciũdum esse moneo, ita incorrupta ac salubri patria insistere oportere dixerim, ita vt liberi à popularibus & laudatiuis quamprocul nugis abducantur. Nã multitudini qui collibuerit, is sapientibus displiceat oportebit. Testimonio est Euripides ita dictitans: Iners ego sum meos in vulgum versus dare: Modicis verò, ac æqualibus sapientior. Et profectò qui peritis contemptui sunt, ij ad perorandum in multitudine magis idonei habentur. Qui enim ad turbulentissimæ gratiã & beneuolentiam plebis ineundam sua constituerint exercitia, eos vtplurimum prodigos, & voluptatis auidos intueor, & iure quidem ac meritò. Nã si quis voluptatem aliis comparet, honestatem negligit, is certè rectas ac salubres delectationes suis anteponere, aut pro voluptuosis modesta sectari nullo modo poterit. Ad hæc, ne pueri dicant ex tempore, cauendum erit. Quod enim inconsultò ac temere dictum, factûmve sit, id pulchrum esse nequit, vtq; in prouerbio est: Difficilia honesta sunt. Impræmeditati quoque sermones plurima leuitate, incuriaque referti, neque vnde sumẽdum exordium, neque vbi

terminandum, facilè conspicantur. Præter alia delicta, quibus extemporarie dicendum est, hi ad immoderatam quandam incidunt multiloquentiam. Considerata verò meditatio orationem è congrua vagari mensura nō finit. Periclem, vt accepimus, ad perorandum conuocatum multoties populo nequaquā audiuisse constat, quòd imparatum se esse diceret. Eodem modo & eius in Republica æmulator Demosthenes, quum ad consulendum accerseretur à populo, restitit: Non enim instructus sum, ait. Hanc nullo cum autore, mendacemq́ue traditionem esse fortasse quis dicet: verum in oratione contra Midiā, cogitationis vtilitatem palam adduxit, hunc in modum inquiens: Ego, viri Athenienses, considerasse me fateor, & quantum in me situm est, præmeditatum vehementer esse non inficior. Miserandus enim certé forem, si ita dispositus accessissem, vt quæ de hisce rebus oraturus sum, inconsiderata præteriissem. Neque verò id nunc dico, vt sit omnino dicendi expedita præparatio reprobanda, aut quò minus ab his, qui eam rem dignè exequi possint, habenda sit exercitatio: sed hoc iuueni parce faciundum, quoad virilis succedat ætas, neue ex incidenti dicat, dignum arbitror. At quum eloquendi vires radicem egerint, tunc vbi tempus aduocarit orandi, vbertatem impartire conueniet. Sicut enim qui longo tempore in vincula coniecti fuerint, si posterius soluantur, ob diuturnam vinculorum consuetudinem ambulare nequeunt, quinimo claudis incedunt pedibus, ita & qui sermonem diutius astrinxerint, si quando loquendum ex-

templo fuerit, nihilominus eundem ſtylum interpretis obſeruant. At ſi quis pueros ex tempore dicere ſinat, extremæ cauſam garrulitatis inſtituit. Miſer quidam pictor, quum ſuam Apelli oſtenderet imaginem, hanc modò pinxi, dixit. Cui Apelles: & ſi taceas, inquit, hanc ſubitò depictam eſſe intelligo. Demiror autem quonam pacto non plures huiuſcemodi depinxeris. Et vt ad priorem materiam referatur oratio, ſicuti, theatralem ac tragicam, ita & depreſſam & humilem dicendi orationem euitandam, fugiẽdamque prorſus admoneo. Tumidum nanque orationis genus, ciuile nequaquã eſt: Tenue verò, nuſquam mouet. Quemadmodum enim corpus nõ ſolũ incolume, verumetiam bonæ habitudinis eſſe oportet, ita & orationem non modò non ægram, ſed etiã robuſtam etiam eſſe conuenit. Nam quicquid tutum eſt, id ſolummodò collaudatur. Quod verò cum periculo fit, id etiam admiratione proſequimur. Eandem quoque de animi diſpoſitione ſententiam habeo. Nam neque temerarium, neque audacia prorſus exutum ac timidum eſſe decebit; quum illud quidem imprudentiam, hoc autem ſeruilem afferat turpitudinem. Mediam autem in cunctis ſecare viã ſummæ & artis, & conſonantiæ eſt. Adhuc quum de ipſa quid opiner diſſerendum cenſeo. Sermonẽ vno contentum eſſe membro, non autem variis diſtinctũ eſſe clauſulis, non parum imperitiæ, ac diſſonantiæ ſignum facio. Id præterea ad exercitationem faſtidioſum, & paſsim intolerandum arbitror. Vnicus nanque canendi modus, & inuariatus perſonis actus laborem ſimul, ac ſatietatem gignit. Amœna verò

vſquequaque varieta, cum cæteris in rebus,tum vero in vocibus,atque ſpectaculis. Ingenuis igitur adoleſcẽtibus nihil vel auditu,vel ſpectatu debet omitti, imò nec is qui orbis diſciplinarum appellatur. Verum hæc perinde ac guſtus gratia, vel in tranſcurſu perdiſcenda ſunt:fieri autem nequit,vt in cunctis perfectionem aſſequantur. Antiquiorem autem primariamque Philoſophiam eſſe ducant. Qua in re mea coram ex ſimilitudine quadam conſtituenda ſententia. Nam ſicuti complures nauigando vrbes obire perpulchrum eſt, ita in præſtantiſsima domicilium habere commodiſsimũ ac precioſiſsimũ. Vrbanè profectò *Biantem philoſophum dicere ſolitum accepimus:Quemadmodum qui cum proci Penelopes congreſſum habere nequirent,eius ſe ancillis immiſcebãt, ita & qui philoſophiam conſequi non valent,per cæteras nullius ſanè exiſtimationis diſciplinas aridi ſemper & tenues intabeſcunt. Quamobrem aliarum artium & ſcientiarum, vti principem,conſtituere philoſophiam oportebit. Ad corporis quidem curam duplicem ſcientiam humana excogitauit induſtria,medicinam dico, atque gymnaſticum:quarum altera ſanitatem, altera bonam importat habitudinem. Animorum autem ægritudines atque langores ſola eſt quæ curet ac medeatur philoſophia. Per hanc enim & cum hac ſcire licet,quid honeſtũ,quid turpe,quid iuſtũ,quid iniuſtum,& ſummatim,quid deligendum,quid fugiendum, quomodo parentibus,quomodo natu grandioribus, quomodo peregrinis,magiſtratibus,amicis,vxoribus,ac ſeruis vtendum ſit,vtque deos veneremur, parentes

* Bionem.

honoremus, ſeniores vereamur, legibus obtemperemus, magiſtratibus cedendum ſit, amicos diligere oporteat, in mulieres ſeruare modeſtiam, charos habere liberos, minime ſeruire cũ ſeruis, & quod maximum eſt, in proſperis fortunæ ſucceſsibus lætitia nõ effundi, nec in aduerſis caſibus triſtitia deprimi, nec omnino voluptatib⁹ eſſe deditos, nec ita per iracundiam affici, vt belluarum animos induamus, quę ex omnib⁹ philoſophiæ bonis antiquiſsima iudico. Generoſi enim ſecũdam ferre fortunam viri officiũ eſt: ſine inuidia verò, hominis bene inſtituti. Voluptates ratione ſuperare, ſapientis iracundiam vincere, non vilis profectò aut abiecti munus eſt viri. Cæterum eos perfectos opinor eſſe homines, qui ciuiles cum philoſophia poteſtates queant immiſcere. Hos ſibi gemina vendicare bona reor, vt ſcilicet eorum vita & ad communem omnium vtilitatem in Republica duceretur, & ſumma cum tranquillitate nullis obiecta fluctibus per ſapiẽtiæ ſtudia verſaretur. Nam quam triplex vitæ genus exiſtimatum quidẽ, actiuum, contemplatiuũ alterum, tertium voluptuoſum, hoc ſanè diſſolutum, & voluptatis mancipium, belluarum eſt, & infirmorum hominum. Actiuum autem, ſi philoſophia caruerit, ineptum eſt, & magnis delictis inuoluitur. Speculatiuum, ſi ab actiuo ſeiungitur, prorſus inutile. Experiũdum igitur pro viribus, vt & publica cõficiantur, & philoſophia vendicetur, quemadmodum pro tẽporibus attinere videbitur. Hunc in modũ Pericles ciuilia tractauit officia, hũc in modũ Archytas Tarentinus, hũc in modũ Dion Syracuſanus, & Thebanus Epaminondas, quo-

rum vtrunque Platonis constat fuisse discipulum. Circa disciplinam quid amplius immorari deceat, nescio, nisi quod præter ea quæ dicta sunt, conducibile, imò verò necessarium existit, vt ad adipiscendos antiquorum codices ne parum diligentes sint. Verum hi pro agricolarum more colligendi, Nam ita disciplinæ instrumentum non librorum possessio, sed vsus & exercitatio est, sicut & colendi scientiam à tellure, non autem à vomeribus, & reliqua supellectile conseruari contingit. Corporis certamina vt contemnantur, ne digna quidem extant, sed ad eius rei præceptores, vt ad ipsa quantum sat erit, elaborent, pueri dimittentur, quò & apta quædam membrorum compositio simul & robur acquiratur. Bona enim in pueris corporis habitudo, bonæ quoque senectutis fundamenta iacit. Sicut hyemi necessaria per serenitatem parare conuenit, ita & boni mores, & optimum ad senectutem viaticum modestia in ipsa iuuentute reponentur. Adeò autem perinde ac in cella quadam reseruandus est corporis labor, vt ne fragiles, leuitérque cedentes ad doctrinæ studia fatigati succumbant. Hostes enim disciplinarum, vt à Platone dictum est, labores atque somni. Quid his tantum insisto, quum ad id quod dictum longè principalius est explicandum, summo ducat studio? Militaribus nanque certaminibus pueros exercere conueniet, vt in iaciendis hastis, tractandis arcubus, venationibúsque magnopere contendant. Victores eorũ quos bello deuicerint, bona sibiipsis præmia esse preponunt. Bellum educatã in vmbra corporis

habitudinem repudiat. Macilentus autẽ miles, bellicis assuetus certaminibus, pugiles, & structas prælio propulsat acies. Quid agis? dicet quispiam, tu quum de ingenuorum educatione liberorum daturum te præcepta spoponderis, postmodum inopes, ac populares ita videris prætermisisse, vt solis institutionem locupletibus exhibere cogites. Quibus occurere haud certè difficile: Ego nanque hanc ipsam institutionem communem omnibus, ac vtilem esse maxime velim. Verum si propria laborantes indigentia meis vti commonefactionibus nequierint, fortunam, non autem me consulentem accusent. Enitendum itaque pro viribus, vt optima pueris, vel etiam ipsis pauperibus fiat educatio. Sin minus, possibili salutem vtendum erit. Et ista quidem, quæ grauiter in sermone obiici poterant, adduxi, vt quæ ad rectam iuuenum instructionem non ferunt, deinceps adiungam. Illud igitur assere, ad honesta pueros exercitia non plagis aut verberibus, sed monitis ac rationibus adduci oportere. Omitto enim ea magis seruos decere, quàm liberos, qui durati rigescunt, & ad labores sustinendos, nunc ob plagarum dolores, nunc ob contumelias horrent. Liberalibus autem pueris maiorem laudes ac vituperia, quam verbera commoditatem afferunt. Illæ enim ad honesti concitant, hæc à turpitudine cohibent. Mixtim verò & alternis vtendum erit obiurgationibus & laudibus. Postquam vehemẽter obiurgarint, pudore agendum erit, rursusque laudibus reuocabunt, iisque imitandæ nutrices erunt, quæ vbi infantes lugere coëgerint, vbera denuo ac eos solandos

admouent. Cauendum autem erit, ne immodicis elati laudationibus intumescant, quoniam nimiis demolliti laudibus frãguntur. Plerosque iam ego patres vidi, quibus amor nimius ne amarent causa extitit. Quid enim est quod dicere velim, vt exemplo luculentior fiat oratio? Nam quum hi festinent, vt filii in cunctis ocyus antecedant, immenso illis labores adiiciunt, sub quibus defessi corruant, & alioqui pondere molestiarum oppressi, doctrinam minus mansuetè percipiunt. Plantæ enim quum medicis alantur aquis, quammultis suffocantur: Eodem modo animus quum mediocri vegetetur labore, sub nimio demersus opprimitur. A continuis igitur laboribus danda quædam pueris respiratio. Reminisci enim oportet nostram omnem vitam in remissionem ac studium esse diuisam. Quocirca non vigiliam modò, verũetiam summũ esse repertũ: nõ bellũ solum, sed & pacem: non hyemem, sed & tranquillitatem: non operosos, sed festos etiam dies, & vt generatim eloquar, laboris condimentum est ocium. Idque non in animantibus modò, sed etiam in his quæ anima carent, fieri conspicies. Arcus enim lirasque remittimus, vt tẽdere possimus. Ac summatim, corpus quidem indigentia & replemento, animus verò remissione atque labore conseruatur. Increpandi plerique meritò sunt genitores, qui pædagogis atque præceptoribus filios ita committunt, vt quid hi discant neque videant, neque protinus audiant. Qua in re plusquam opus sit delinquunt, quũ ipsi paucos intra dies experimenta suscipere ac tentare debeant, non autem in mercenariis dispositio-

lum enim vincere, sed etiã vinci scire speciosum est, in iis præsertim rebus, in quibus victoria detrimẽtum parit. Extat huiusmodi Cadmea certê victoria. Huius rei testem adducendum sapientẽ habeo Euripidem, qui hunc in modũ locutus est: Duobus obloquentibus, quum alter fuerit qui verba frenat, is lõgè sapientior. Cæterum illa non minus quàm superiora, quin longè magis adolescentibus exercenda, ea sunt eiusmodi: Sine mollitie vitam esse degendã, continendam linguã, iram sibi subiicere, manus cõprimere. Quale autem horum vnumquodꝙ sit, despiciendum. Hæc autem ab exemplis notiora fient. Et vt à posteriore prius exordiar: plerique manus ad iniusta submittentes lucra, anteactam effuderunt vitam, vt Gylippus Lacedæmonius, qui quoniam pecuniarum sacculos soluerat, Sparta in exilium expulsus est. Sapientis autem munus est, à nulla vinci iracundia. Adolescens quidam temerarius admodum & fastidiosus Socratem calce percussit. Quamobrem quum molestè ferentes comites, adeóque animi discrutiatos aspiceret, vt ipsum persequi vellent: si me asinus, inquit, calce pulsasset, dignum me vt mutuô illi calces incuterentur existimaretis? Quod tamen haud ille prorsus effecit. At eum quum vniuersi probris insectarẽtur, calcitroneꝙ nominarent, suffocatus est. Quam Aristophanes multa in eũ cõuitia dissipãt, eam cui Nebulę titulus est comœdiam edidisset, & astantium quidam talia decantãs dixisset: Nunquid ista Socrates iniquo pateris animo? Haud equidẽ mediusfidius, ait, siquidẽ in

theatro perinde ac magno in conuiuio salibus mordeor. Sororia ista & paria Archytas Tarentinus & Plato gessisse videtur. Ille enim ex bello reuersus, rei nanque militari operam dabat, agrum incultum ac squalentem offendens, accito illius villico, nisi iratus forem lugeres, ait. Plato verò aduersus deditum ventri seruum fastidiendumque ira percitus, vocato sororis filio Speusippo, Abi dixit, hunc verberatio, nam ego nimia exagitor ira. Ardua hæc & imitatu difficilia, dicet sanè quispiam, nec ego sum nescius. Verumenimuero totis enitendum est viribus, vt istis vtentes exemplis, ab inconuenienti & sæua nimirum ira magnam saltem auferamus partem. Nam quum alias quidem ad res, nec cum eorum doctrina, nec cum virtute certare possimus, suæ nihilominus sapientiæ perinde ac deorum antistes, sacrorum expositores, tedasque gestantes, hæc imitari pro viribus & aliquid deradere conamur. De continenda verò lingua, vt proposui, explicare restat. Si quis paruum aut contemptibile suspicatur, à veritate vehementer errat. Magnæ enim sapientiæ tempestiuum est silentium, & omni certè sermone præstantius. Idcirco maiores nostri mysticas designasse ceremonias videntur, vt ex illis capta silendi consuetudine, deorum metum ad humanorum fidem arcanorum transferamus. Nã quum neminem tacuisse piguerit, dixisse certè com plures: præterea quod silentio retentum est, efferetur perfacilè: quod autem edideris, nullo modo reuocari potest: scio innumerabiles ob linguæ intemperãtiam ad maximas incidisse calamitates, ex quibus

bus relictis cęteris, vnum aut duos adūbrationis gratia meminisse sat erit. Quum Philadelphus sororem Arsinoën cepisset vxorem, Sotades inquit: In sanctam minimè rimulā trudis aculeū. Quo dicto in vincula coniectus, multo tempore putridus intabuit, & intēpestiuæ dicacitatis haud increpandas vtique pœnas dedit. Qui vt aliis risum exhiberet, in diuturnos collapsus est luctus. Paria & cum his contendētia Theocritus philosophus dixit, sustinuitq; & grauiora nōnihil. Alexāder Græcis vt purpureas pararēt vestes, edixerat: vt quum rediret, belli contra Barboros à se confecti victoriā solēnibus celebrarēt sacrificiis. Tum nationibus argentū per capita conferentibus. Theocritus inquit: Prius quidem subdubitabā, nunc verò perspicuè sentio, hanc tibi secundū Homerum, necē fore purpureā. Quibus ex rebus magnā Alexādro cōflauit inimicitiā. Regi Macedonum Antigono, qui altero carebat oculo, quū cæcitatem obiecisset, haud mediocrē suscitauit irā. Magistrū enī coquorū Eutropionē in centuria quadā cōstitutū, vt rationē redderet acciperétq;, ad se venire iusserat: quæ quū illud ad eum multoties adueniēs retulisset: Scio, inquit Theocritus, quód Cyclopi me crudū appones. Quo dicto illi quidē cæcitatem, huic verò coquinariā obiectauit artē. Tunc Eutropiō, capite igitur carebis, respōdit, & huius dicacitatis, insaniæq; pœnas lues. Dehinc dicta renuntiauit ad regem. At ille qui Theocritum interficerent statim misit. Præter hæc omnia, id quod sanctissimum est, pueri vera proferre consuefiant. Mentiri enim seruile est vitium, & à cunctis mortalibus odio insectandū, ne quod apud

mediocres etiam seruos veniam promereatur. Ista quidem de puerorum ornamentis atque modestia, nullam per ambiguitatem aut segnitiem disputaturus accessi: de his autẽ quæ deinceps dicturus sum, dubius persto, & ancipiti magis trahor sentẽtia, hac illacve in trutinæ modum vergens in neutram certus inducor partẽ. Permultus verò de introducenda, aut re aduertenda me torpor habet, vt illam tamen expromã, prorsus audiendum est. Quid illud est? Vtrum qui puerorum amore tenentur, eorum societatem & consuetudinem habere sinendi, aut contra prohibendi, & ab ipsorum conuersatione procul arcendi. Quum enim plerosque rigidos patres, moribus acerbos, immitésque respicio, qui filiorum dedecus esse arbitrantur, si cum eorum amatoribus obseruentur, hanc rem meis introducere consiliis vereor. Quum autem ex altera parte animaduerto Socratem, Platonem, Xenophontem, Aeschinem, Cebetem, & vniuersum illum virorum cœtum, qui marium commendat amores, quiq; adolescentes ad eruditionem popularem, principatum, & ad morum denique probitatem peruexerũt, subinde alter existo, & ad illorum æmulationem virorum ipse deflector. Harũ etiã rerum testimonio est Euripides, hoc inquiens pacto: Sed est amor mortalibus quidã insitus, animi moderatã iustãque seruãtis. Simul id Platonis institutum ingenti studio & vrbanitate temperatum haud prætermittendum. Licere inquit iis, qui optimè de republica meriti sunt, vt quem ex honestis forma maluerint, iusto sibi deuinctũ amore media fronte dissuauient. Quòd si quos pulchritudinis

libido ceperit, eos fugare propellereque cõueniet. Qui autem animum dilectione ac beneuolentia cõplectentur, ij penitus comprobandi, quales Atheniẽsium amores, & Lacedæmoniorum existunt. De his, prout vnusquisque sibi persuadet, ita etiam suspicatur. Ego verò postquam de puerili iam institutione ac ornamento disserui, ad adolescentium ætatem transeundum paucis esse censeo. Sepenumero improborum duces morum incusaui, qui quum puerili adhuc ætati pedagogos magistrosque præficiãt, iuuenilem impetum solutum vagari sinunt, quum è contrario maior his annis, quàm puerilibus cautio & obseruantia debeatur. Nam quis ignorat, puerorum delicta parua esse, ac medicatu facilia? fortassis enim aut pædagogorum incuria, aut præceptorum in ludis peragendis inobedientia. At iuuenum peccata immensa plerunque sunt, & miseriarum plena, ventris immodestia, paternorum bonorum expilatio, alea, saltandi proteruia, ebrietates, amores virginum, mulierum corruptiones, adulteria. Horum igitur impetus omni cura & diligentia coërcendi, reprimendique fuerant. Petulantem enim vigorem ætatis non facilè à voluptatum obseruabis incursu. Quocirca illi freno vehementer opus existit. Eapropter qui huic ætati sumopere non resistũt, haud intelligere vidẽtur, se illorum cogitationibus magnã ad perpetrãda facinora licentiã exhibere. Prudẽtes itaq; patres hoc potissimũ tẽpore summa custodire vigilãtia oportebit, vt adolescẽtulos ad modestiã inducãt, instruãt, minentur, rogent, cõsulant, polliceãtur, nunc eorũ exempla demõstrent, qui ob suas li-

bidines ad magnas peruenerunt ærumnas, aut qui per tolerantiã laudes,& præclaram sunt gloriã asse cuti.Hęc enim duo perinde ac vtrtutis elemẽta sunt, spes honoris,ac formido pœnæ. Nã quum ille ad egregia honestatis opera prõptiores efficiat, hæc ad perpetranda vilissima segniores reddit. Generatim autem liberos nostros flagitiosorum hominum con sortio segregare decebit:eorũ enim malignitatẽ reportãt.Hæc & Pythagoras obscuris quibusdã prę ce pit sermonibus, quos hoc in loco positos explanabo, quoniã ad conquirendã virtutẽ non minimũ videntur afferre momẽtum, quale illud: Quæ nigrãtes habent caudas, gustari non oportere: hoc est,cũ hominibus consuetudinem nõ esse habendam, quos morum deprauatio ipsa denigrat.Iugum,staterâmq; non trãscendere:id est,plurimi facere iustitiã oportere,nec eam vllo modo transcendere. Nec in ocio insidere: hoc est, fugiendum esse ocium,prouidendúmque vt necessariã præparemus alimoniã. Haud iniiciendã vnicuiq; dexterãm:id est,non prõptè aut inconsultò cõciliari oportere. Angustũ ne gestabis anulum:quoniam ita vitam, vt eã nõ vinculo distringas,exercere debebis. Ignem ferre cædi mininè debere:hoc est,irritandum non esse furentem.haud enim conuenit,quin potius quum intumescit,iræ cedendnm.Cor neq; manducabis,quid aliud insinuat, quàm ne animum offendas solicitudinibus, cûmve curis conficias? Abstinendũ à fabis:quòd in re ciuili versari non oporteat.Fabis enim priscorũ suffragiis ferebantur,quæ finẽ principatibus attulerũt. Cibos in scaphio non esse ponendos:significat autẽ in im-

Symbola Pythagora.

probum animum vrbanos immitti non oportere ser mones,aut vlla virtutis studia.Cogitationis nanque cibus est, cum ratione studium,ac sermo frugi,quẽ impurum ac sordidum humana reddit improbitas. Haud retrouerti ad contermina proficiscentes: id est, quibus moriendum est, quum proximum vitæ terminum intueantur, facilè ferant,neque mœrore deprimantur.Ad priorem denuo materiam flectetur oratio:& quod prius agebam, à prauis hominibus, sed assentatoribus præsertim, liberos abducamus. Compluribus id patribus præsertim non desino,ac impræsentiarum rursus dico, nullum animantium genus assentatoribus esse perniciosius, nullũ quod citius in præcipitia iuuentutem deducat, qui patres ac filios radicitus obtriuerunt, illorum senectutẽ, & horum adolescentiam tristitia & magnis affligentes malis,& quæ ipsorum consiliis clandestina quædam iacet esca voluptatem prætendunt. Opulentos filios patres vt sobrietatem conseruent monent, assentatores ebrietatem:illi temperantiam, isti lasciuiam:illi parsimoniam,isti sumptus & expensas: illi labores appetendos,isti socordiã. Vniuscuiusq; vitã punctum esse tẽporis asseuerãt. Quocirca viuendũ, non autem diminute viuendum esse.Et quæ vobis paternarum cura minarum?iã pater vti Saturnus quidam ætate delirat, iam capularis est dæmon. Sublimem hunc attollamus,eumq́ue cumprimum efferamus.Plerique ad scortandum accedunt,& intempestiuas ducũt vxores, paternaq́ue ad senectutem viatica corradunt,atque surripiunt.Scelestissimum hominum genus amicitiæ simulatores, nullã prorsus

eloquendi libertatem deguſtantes. Ij locupletum quidem aſſentatores, pauperum contemptores, aduerſus iuuentutem perinde ac ex arte lyrica deducti, quum ſuos ridere nutritores cernunt, vltro arrident. Ex omni vitę parte nothi atque degeneres ad diuitum nutum vitã agunt, fortuna liberi, electione ſerui. Tum magnas ſe pati contumelias opinantur, quum nullis afficiantur contumeliis, quoniam alienum fruſtra cibum capiant. Quocirca ſi quis pater eſt, qui de bene inſtruendis natis curam gerat, has primum faſtidioſas propulſet pecudes. Condiſcipulorum etiam flagitia repellantur, quoniam ij ad mãſuetiſsimas etiam naturas corrumpendas ſatis poſſunt. Iſta quidem honeſta & perutilia ſunt, quæ verò dicam humana. Haud enim volo parentes omnino aſperos, & natura eſſe duriſsimos. At præteritorum nonnullis peccatorum concedẽdam interdum eſſe veniam ducant, ſeq́ue iuuenes aliquando fuiſſe meminerint. Quemadmodum medici amara quædam venena dulcibus immiſcentes ſuccis, comitem vtilitatis amœnitatem inuenerunt, ita & patres increpationum rigorem manſuetudine temperent eſt neceſſe. Puerorum nanque deſideriis remittendæ interdum habenæ, nonq; nihil laxandæ, quandoque rurſus intendendæ. Leuia præſertim delicta molli ferant animo. Sin aduerſus ipſos ira excanduerint, illico tumorem animi deponant. Parentem enim celeres, quàm graues ſuſcipere iras præſtat. Nam quũ quiſpiam ita difficiles induit animos, vt nõ niſi ſummo cum labore redire in gratiam poſsit, profectò filiorum odium contraxiſſe non paruo patefecit in-

dicio. Vt aliqua etiam nouisse peccata dissimulent satius erit, verum surditatem & obtusos senectutis sensus ad filiorum commissa transferant, vt pleraq; videntes non videant, audientésque non audiant. Amicorum errata perferimus, quidnam ergo mirum si & natorum? Crapulantium multoties seruorum ebrietatem minimè redarguimus. Interdum pepercisti, insuper suppeditato. Molestè aliquando pertulisti, vltro veniam adhibe. Per seruuli quãdoq; fraudes demulsisti, cohibe prorsus iracundiam. Ex agro iuuencos abstulit, rediit hesternum nonnunquã exhalans temetum, inscius esto. Vnguenta redolet, tacitus sis. Hunc in modum petulca iuuentus equini instar pulli domita, mitisque redditur: Enitendũ est, vt qui libidinibus succumbunt, & increpationibus omnino rebelles existunt, connubio subiungentur. Hoc siquidem tutissimum iuuentutis est vinculum. Eas autem despondere filiis vxores conueniet, quæ nec multò nobiliores, nec ditiores sint. Sapientia vtique refertum prouerbium: Aequalem tibi mulierem inquire. Nam qui seipsis longè ampliores capiunt vxores, non earum maritos, verum dotis mancipia fecisse se nesciunt. Cæterum hisce rebus breuia quædam apponens confestim præcepta circunscribam. Ante omnia opus est, vt patres non solum nihil peccando, verumetiam honesta singulá peragendo manifestum sese filiis exemplar exhibeant, vt in eorum vitam quasi quoddam speculum intuentes, ab operum simul & sermonum turpitudine se penitus vertant. Nam si quis delinquentes acriter obiurget filios, tum is in eosdem illaba-

tur errores, hic nempe ignoraare videtur, sub illorum nomine sua se incusare crimina. Et vt succinctè dicam: qui vitam improbe degunt, ij nullam seruos aut liberos increpandi licentiam agunt. Præterea in eorum commissis nunc consulendo, nunc instituendo iuuent. Vbi enim impudēs est senectus, ibi & inuerecundos esse iuuenes est necesse. Ad comparandam filiis modestiam danda opera est, vt omnia pro rerum conuenientia perficiantur. Imitemur autem potissimum Eurydicen, quæ quanuis Illyrica & barbarissima foret mulierum, ad erudiendos tamen liberos quanquam in ætate iam prouecta, studium ac disciplinam attigit. Quantam verò in eius filios indulgentiam habuerit, vel illud abunde, quod Musis dedicauit epigramma, declarat. Hyropolitana Eurydice postquam doctrinæ ac eruditionis desiderium cepisset, hunc Musis titulum consecrauit. Pubescentibus enim liberis mater iam grandæua studiorum atque virtutis monumenta literas ingēti cum labore perdidicit. Vniuersa quæ in superioribus exposita sunt præcepta complecti, voti magis quàm admonitionis opus esse fortè cēsebitur. Vt autem plura per imitationem assequamur, & hoc ipsum quadā sortis ac naturæ bonitate, permultaque insuper diligentia indigebit. At humano effici posse constat ingenio.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS IOANNI Lubrancio Posnaniensi episcopo, Regis Poloniæ consiliario, felicitatem.

DIONISIVS ille maior Syracusanorum tyrannus, benignissime Pontifex, quum in filiis adhuc adolescentis cubiculum aliquando ingressus, multa pocula & argentea & aurea vidisset, exclamasse fertur: Indignus es fili principatu, qui tot poculis à me acceptis, neminem tibi conciliaris. Dictum profectò sapienti rege dignissimum. Nihil enim principem virum magis decet, quàm diuitias & opes, vt verbis Ciceronis vtar, ad benignitatem liberalitatemque conferre. Id verò tibi sic est ingenitum vt illa Dionysii indignatio nequaquã in mores tuos verè iactari possit. Nihil enim præclarius esse ducis, quàm vt quum omnes alios capiam virtute insignes, tum præstantes doctrina viros honestissimis muneribus prosequaris. Ex quo sanè factum est, vt non solum opulento Posnaniensi Episcopatu, sed etiam Romano Pontificatu dignissimus doctissimi cuiusque iudicio esse censearis. Nã vt de aliis eminẽtissimis virtutibus tuis nihil dicã, prudẽtia, fortitudine, iustitia, grauitate, humanitate, in egenos benignitate, in patriam pietate, vitæ integritate, quis in literis vir eminet, quem tibi nuper quum in Italiam descendisti, singulari comitate beneficẽtiáque tibi non obligaris? Hinc verò summus quidam literarum, ac potius immortalitatis, quæ solis literis continetur, amor maximis quibusque animis ingenitus apertissimè demonstratur. Imagines enim, colossi, statuæ, pyramides, arcus triumphales, aliáque sumptuosa hoc

genus monumenta, quæ tua est prudentia, non ignoras & variis casibus ac ruinis obnoxia esse, neque sibi perpetuitatem, nedum aliis tribuere posse. Vna verò eloquentia homines alioqui mortales, hominumque gesta non solum celebria, sed etiam immortalia fieri, ex aßidua cum aliorum scriptorum, tum historicorum lectione facilè percepisti. Illa nanque tantopere delectaris, vt quicquid temporis à regis consultationibus officiisque pontificalibus tibi superest, id omne ad historiam conferas perlegendam. Nec profectò iniuria, quam historia ex Ciceronis sententia, sit testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis. Sæpe igitur, nec immerito, nuper suspirabas, quum Padoæ Alexandri Macedonis illius Magni gesta, a Q. Curtio elegantißimè descripta, percurrentes, multis in locis dimidiata deprauatáque esse deprehenderemus, meque simul cum Nicolao Iudæo, non philosophiæ solum & medicinæ, sed etiam vtrinsque linguæ doctißimo cohortabaris, vt si quo modo possemus, illum in pristinum candorem vindicaremus. Quum autem Plutarchi Apophthegmata inter prandendum (neque enim, quo plus temporis lectionis poßis impertiri, cœnare solitus es) ferè legenda curares, multaque viderentur & perceptu difficiliora, & sensibus ineptiora, quàm vt Plutarcho ipsi conuenirent, mirabaris vnde id accidisset, quum præsertim paucis antè annis Græca lingua in Latinam à Francisco Philelpho, viro nostra ætate comprimis facundo, translata fuissent, vt ex archetypis, & manu ipsius scriptis exemplaribus librarii isti, qui impressores vocari cœperunt, illa forsitan descripserint. Sed quum omnem ego culpam in librarios ipsos reiicerem, à me petijsti, vt cum Latino Græcum exemplar conferrem, & quoad possem, tibi castiga-

rem. Ego verò ex accurata vtriusque exemplaris colatione facilè perspexi, multa quidem librariorum imperitia fuisse deprauata, sed interpretis incuria pleraque videri & ineptiora & obscuriora, quæ Plutarchus elegantissime lucidissimeq; descripsisset. Ea verò quum emendari citra multas non possent lituras atque mutationes, plus quam iniunxeras oneris sponte suscepi, Apophthegmataque ipsa ex integro sic in Latinum sermonem verti, vt iis quæ iam pridem interpretata fuerant, multò perceptu faciliora esse videantur. Quod quidem si vtranque translationem tibi conferre vacabit, facile diiudicabis. Illud autem mihi gratissimum erit, si hanc lucubrationem nostram honestissimis studiis tuis aliquid cognouero profuisse. Hac nanque potissimum de causa hunc laborem suscepi, quód Apophtegmatum lectione haud immerito te maxime delectari sciebam. Quum enim Apophtegmata ipsa nihil aliud sint, quàm acuta quædam & breuia non cuiuslibet quidem dicta, sed oratorum, ducum, legislatorum, imperatorum, regum, ac, vt semel dicam, illustrium virorum, cum omnes alios, tum principes & antistites, non inter legendum modò iuuare, verum inter loquendum quoque & consultandum oppidò quàm commendare possunt. Quis enim magni excellentisque sapientia viri autoritate atque sententia non moueatur? Huc accedit multarum historiarum cognitio, quas apud alios scriptores haud facilé inuenias. Tametsi nanque Apophthegmata ab historia semota esse videtur, citra historiā tamen minimé describi possunt. Sed quum hoc pulcherrimé tibi sit notum, nihil longiore præfatione opus esse videtur. Ac illud potius excusandum foret, quòd serius forsitan quàm optabas, Apophthegmata ipsa ad te peruenere.

Id verò tametſi nulla mea factum eſt culpa, niſi cū aliqua, tamen adeò longi temporis vſura ad te illa proficiſci non potui ſuſtinere. Nam vnà cū illis lepidiſsimum quoq; Plutarchi ipſius dialogum, quem Ioannes Regius mihi frater caſtiſsimus, vtriuſq; linguæ comprimis doctus, paucis antè annis, quàm in flore ætatis ſuæ (nondum enim duodetriginta annos exceſſerat) dira peſte in Romana aula raperetur, latinitate donauit, curaui deſcribēdū, ſimul vt fratris optimi, quem ipſe inſtitueram, qui me veluti patrum ſemper coluerat, memoria diuturnior efficeretur, ſimul quòd dialogus ipſe & lectu pulcherrimus, & cognitu digniſsimus eſſe videtur. Nam Grillus quidā Circes veneficiis in ſuem mutatus, contra philoſophorum omnium ſententiam atq; definitionē validiſsimis colligit argumentis, brutas animātes non minus quā homines ratione vti facūdiſsimumq; Vlyſſem illum contrà diſputantē ita conuincit, vt in ſuā trahat opinionem. Accedit & Apologia mea in qua Pliniani prologi quidam loci & coriguntur & exponuntur. Sed ne longiore quàm par eſt epiſtola detinearis, iam Plutarchum verba Latine facientem abs te audiri ſinamus. Vale maximum ſtudiorum decus. Ex Academia Patauina, III. Calendas Septembris.

M. D. VII.

PLVTARCHI CHAERONEI REGVM ET IMPERATORVM APOPHTHEGMAta. Raphaele Regio interprete.

PLVTARCHVS CHAERONEVS Traiano Imperatori felicitatem.

RTAXERXES Persarum rex, maxime Imperator Traiane Cæsar, non minus regium & humanum existimans, parua libenter promptéq; accipere, quàm magna tribuere, quum sibi in via obequitanti pauper quidam & operarius homo nihil aliud habens, ambabus aquam manibus è proximo flumine haustam obtulisset, iucundè & suscepit & arrisit, non rei quæ donabatur, vtilitate, sed prompta eius qui largiebatur, voluntate gratiam metitus. Lycurgus verò tenuissima Lacedæmoniis sacrificia instituit, quò semper ex iis rebus quæ adessent, deos frugaliter faciléque colere possent. Huiuscemodi igitur tu quoque mẽte, licet parua tibi munuscula xeniáque, ac vulgares ex philosophia primitias offeram, simul cum animi promptitudine cõmentariorum quoque vtilitatem suscipe, si quid cõmodi habent ad mores institutâque imperatorum cognoscẽda, quæ ex dictis quidẽ melius quàm factis sese ostendũt. Tametsi vitas quoque illustrium tam apud Romanos, quã apud Græcos ducum, & legumlatorum, ac imperatorum nostra historia complectatur. Sed gestorum pleraque fortunam habent permixtam. Quæ verò in negociis & perturbationibus, ac vtraque fortuna emittũtur dicta atq; responsa, tanquam in speculis vniuscuiusq; mẽtem perspicuè exhibent contemplandam. Quare Syramnes Persa quibusdam admirantibus, quòd sapientibus ipsius verbis facta

non responderent: Verborum, inquit, ipse quidem sum domi nus, factorũ autẽ simul cum rege fortuna. Illic igitur dicta quidẽ virorũ quæ gesta quoq; admixta cõtinẽt, ociosas au res poscũt: hic veró dicta ipsa nuda tanquã vitæ vniuscu iusq; indicia & semina quæ collegimus, nihil tibi puto impe dimẽti allatura, quò minus publicæ cõsulas vtilitati, quũ breui multos viros memoria dignos perspicere & contem plari possis. Vale.

ERSAE adunco homines naso & amant, & pulcherrimos putant, quòd Cyrus, qui maximè regum omnium fuit amatus, aduncum habuit nasum. Dictitabat autem Cyrus, eos qui sibi ipsis benefacere nolint, aliis cogi bona suppeditare. Ac imperium nemini conuenire, qui quibus imperat, melior non sit. Persas autem cupientes pro sua montana, & aspera planam & mollem regionem oc cupare non permisit, quòd diceret, vt plantarũ semina, sic hominum vitas regionibus similes fieri.

DARIVS Xerxis pater seipsum laudãs aiebat, se in prælìis & periculis euadere prudentiorẽ. Quũ autem subditis sibi populis tributa statuisset, principes prouinciarum ad se accersiuit, & an grauia essent tributa percontatus est: quûmque illi respondissent, mediocriter se habere, dimidium vnicuique remitti iussit. Ingens verò malum granatum quum aperuisset, cuidam roganti, cuiusnam rei tantum ha bere vellet numerum, quanta granorum illorum es set multitudo, respõdit, τῶτ Zopyros. Fuit autem Zo pyrus vir probus, & illi amicus, qui posteaquam sei psum verberibus fœdauit, naresque sibi & aures amputauit, itaque Babylonios decepit, ac sibi cred-

tam ab ipsis vrbem Dario tradidit, sæpenumero Darius ipse dixit, se malle Zopirum illius fœditatis expertem esse, quàm centum Babylonas ad eam quam possideret, acquirere.

SEMIRAMIS quum ipsa sibi sepulchrũ strueret, inscripsit: Quisquis regum pecuniis eguerit, demoliens monumentum, quotquot volet sumito. Darius igitur quum sepulchrum aperuisset, pecunias quidẽ nullas inuenit, sed in alias incidit literas hoc indicantes: Nisi malus, & pecuniarum inexplebilis fores mortuorum loculos nunquam mouisses.

XERXES Darii filius quũ accepisset, Arimenẽ fratrẽ secũ de regno cõtendentẽ ex Bactriana descẽdisse, donũ ei misit, & iis qui munus ferebãt, mãdauit vt dicerẽt: His quidẽ nũc te Xerxes frater honorat, sed si rex declaratus fuerit, omniũ maxim⁹ apud ipsum eris. Quũ igitur Xerxes delectus rex fuisset, è vestigio quidẽ Arimenes illũ & adorauit, & eius capiti diadema ĩposuit. At Xerxes secũdũ à se locũ ei assignauit. Babyloniis autẽ iratus ꝙ defecissent, quũ illos recepisset, ne arma ferrẽt, sed vt cantarẽt, ac tibicines forent, lenociniáque & cauponas exercerẽt, ac tunicas sinus habentes gestarẽt, imperauit. Atticas verò ficus venales in Persida inuectas nõ antè se esurum affirmauit, quàm regionem illas ferentẽ subiugasset. Idẽ Græcos exploratores quum in castris deprehendisset, nulla prorsus eos iniuria affecit, sed hortatus vt intrepidè exercitũ specularẽtur, dimisit.

ARTAXERXES filius Xerxis, cognomento Longimanus, quòd manum alteram haberet longiorem, dictitabat, multò regalius esse addere quàm

auferre. Primus autem permisit eos qui secum vna venarētur,dum possent & vellent,se priores in feras iaculari. Primus quoque iis ducibus qui deliquissent,has pœnas statuit, vt pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur vestimenta,& pro vellēdis capillis depilandòque capite, deposita tiara depilarerur.Satibarzanam verò cubicularium quiddā minus iustum à se petentem,quum animaduertisset illud triginta millibus Daricorum æstimare,Quæstorem iussit ad se triginta millia Daricorum afferre.Ac quum illi traderet: Accipe, ô Satibazane,inquit:hæc enim quū tibi dedero,pauperior non ero: at si quæ petieras fecissem,iniustior.

CYRVS iunior quum Lacedæmonios vt secum societatē inirent inuitaret,aiebat cor se grauius habere quàm frater, plûsque meri bibere, ac melius ferre. Illum enim in venationibus vix in equo, at in rebus aduersis in solio difficulter sedere.Hortabatur autem viros ad se mitterent,pollicens se peditibus equos daturum, equitibus currus: quibus prædia essent,vicos:qui vicos posſiderent, eos vrbium dominos effecturum. Argenti verò & auri nō numerum,sed pondus illis fore.

ARTAXERXES Cyri frater,cognomento Memor,occurrentibus non modò abūde se exhibebat, verum legitimam quoque vxorem iussit currus aulæa vndique tollere, quo ii quibus erat opus, vel in itinere se adire possent. Pauperiore autem homine pomum egregiæ magnitudinis ipsi offerente,quum iucunde accepisset: Per solem,inquit,hic mihi videtur vrbem, si credatur ex parua magnam efficere posse.

posse. In fuga verò quadam quum sua ipsius impedimenta fuissent direpta, siccisque ficubus & pane hordeaceo vesceretur: Qualis, inquit, voluptatis inexpertus eram.

PARYSATIS Cyri & Artaxerxis mater iubebat eum qui regē allocuturus esset, byssinis & mollibus vti verbis.

ORONTES regis Artaxerxis gener, quum ob iram inhonoratus, & condemnatus foret: Vt computatorū, inquit, digiti nūc decem millia, nunc vnū significant, ita regum quoque amici interim totum, interim minimum possunt.

MEMNON pro Dorio rege aduersus Alexandrum bellum gerens, quum militem quendam mercede conductum multa de Alexandro ipso nefaria turpiaque iactātem lancea percussisset: Ego, inquit, te posco vt pugnes contra Alexandrum, non vt illi maledicas.

ÆGYPTIORVM reges ex sua ipsorum lege iudices adiurabant, ne quid iniustè, etiam si rex imperaret, iudicarent.

POLTIS Thracum rex quum Troiano bello & Troiani & Græci ad eum oratores eodem tempore misissent, Alexandrum & Helenam reddere, & duas à se formosas vxores accipere iussit.

TERES Sitalsi pater dictitare solebat, quum ociosus esse neque militaret, nihil se putare ab agasonibus differre.

COTYS ei qui sibi pardalim largitus erat, leonem contrà dono dedit. Sed quum natura foret iracundior, & asper eorum qui in ministeriis deliquis-

sent castigator, vasa fictilia tenuia quidem & fragilia, sed celaturis quibusdã & sculpturis politè elegantérq; laborata, sibi ab hospite allata, quũ hospiti ipsi dona dedisset, simul omnia cõfregit, ne eos vt dixit, qui illa fregissent, asperius animaduerteret.

IDATHYRSVS Scytharum rex, aduersus quem Darius expeditionem fecit, suadebat Ionum principibus, vt soluto Istri ponte, sese in libertatem vindicarent. Quod quidem cum ipsi ob suam in Darium fidem facere noluissent, eos mancipia frugi à fugaque aliena vocabat.

ANTEAS ad Philippum hæc scripsit: Tu quidem viris Macedonibus, qui bella gerere didicerũt, imperas: ego verò Scythis, qui cum fame & siti pugnare possunt. Quum autem equum fricaret, Philippi oratores interrogauit, num id Philippus faceret. Illis vero respondentibus, minimè: Et quo, inquit, modo contra me bellum mouere potest? Ismeniam vero tibicinem optimum quum cepisset, tibiam inflare iussit. Et quũ alii admirarentur, iurauit se hinnientem equum libentius auditurum.

SCILVRVS quum relictis octoginta maribus filiis obiturus esset, iaculorum fasciculum vnicuique proponens, confringere iubebat. Verum singulis se id posse negantibus, ipse cum singula iacula excepisset, omnia perfregit: sic illos docens, si vnà perseuerarent esse, firmos validósque fore: Sin dissoluti dissidẽtesq; forẽt, ĩfirmos ac debiles futuros.

GELON Siciliæ tyrannus, quo tempore Carthaginenses apud Imeram debellauit, quum pacem faceret, fœderibus inscribere coëgit, quod ab immo-

landis Saturno filiis desisterent. Sæpius autem Syracusanos ad agriculturam tanquam in expeditionem eduxit, simul vt ager melior efficeretur excultus, simul ne ipsi per ocium deteriores fierent. Quum vero pecunias à ciuibus peteret, ac illi propterea tumultuarentur, se petere dixit tanquam redditurus, atq; post bellum reddidit. Ceterũ in conuiuio quum lyra circunferretur, & alij deinceps aptè & pulsarent & canerent, ipse in equum introduci iussum facilè agilitèrque insiluit.

HIERON post Gelonẽ tyrannus dictitabat, neminem quidem eorum, qui loquendi libertate apud se vterentur, esse importunum, sed qui sermonẽ arcanum efferrent, iniuria afficere putabat etiam eos, quibus reuelassent. Odio nanque habemus non eos solum qui efferunt, sed etiam eos, qui quæ nolumus audierint. Conuicio autem propter oris fœtorem à quodam affectus, reprehendit vxorem, vt quæ nihil ipsum de illo nunquam monuisset. Verum ea: Putabam quidem, ait, omnes viros istiusmodi odorẽ olere. Ad Xenophanẽ vero Colophoniũ, cõquerentẽ vix duos à se famulos nutriri posse: At Homerus inquit, cui tu detrahis, plus quã decẽ millia hominũ alit vel mortuus. Idẽ Epicharmũ comœdiarũ poëtam, quód præsẽte sua vxore quiddã tacẽdũ dixisset, mulctauit.

DIONYSIVS senior quũ sorte secundum literarum ordinem populi principes eligerentur, M. literam sortitus est. Atque ad eum qui dixerat, Morio es, ô Dionysi, Monarchæ erimus, inquit. Quumque populi princeps electus concionẽ habuisset, à Syracusanis imperator statim fuit designatus.

Sed in tyrannidis initio quum obsideretur, concitatis aduersus ipsum ciuibus, amici quidem consulebant, vt se principatu abdicaret, nisi mallet superatus mori. At is quum vidisset, bouem à coquo iugulari citoque mori: Ergo non iniucundum est, inquit, nos morte adeò breui perterritos tantum relinquere principatum? Filium verò cui principatum relicturus erat, quum accepisset, ingenui hominis vxori vim attulisse, iratus interrogauit, nunquid tale in se deprehendisset? Cæterum adolescēs quum respondisset: Tu nanque patrem tyrannum non habuisti: Ne tu quidem filium, inquit, es habiturus, nisi ab istorum perpetratione destiteris. Ad eundem verò filium in cubiculum ingressus, quum vidisset poculorum & argenteorūm & aureorū multitudinem, exclamauit: Non es principatui aptus, qui tot poculis a me acceptis neminem tibi amicum effeceris. Idem quū pecunias à Syracusanis exigeret, videretque eos & conquerentes, & precantes, & dicentes, se non habere, alias quoque exigi iusit, ac bis, térve id fecit. Verum posteaquàm plures imperauit, ipsosque in foro & ridere & cauillari circum euntes audiuit, quiescere iusit: Nunc enim, inquit, nihil habent quando nos contemnunt. Matri verò suæ, quæ licet iam consenuisset, viro tamē tradi vellet: Ciuilia quidem iura, inquit, violari possunt, naturæ non possunt. Quum autem maleficos aliarúmque rerum fures aspere coërceret ac puniret, vestiū raptoribus ignoscebat, quo Syracusanos à cœnis mutuis ac ebrietatibus deterreret. Peregrinum autem quendam, qui diceret se cum ipso priuatim lo-

qui velle,ac docere quomodo insidiãtes cognoscere posset,eloqui iussit. Quumque is accessisset,ac dixisset:Da mihi talentũ,vt insidiarum indicia audisse videaris,dedit,se audisse simulans,hominisque commentum & artem admiratus est.Idem cuidam rogãti an esset ociosus:nunquam hoc mihi, inquit, eueniat.Duos verò iuuenes quum audisset multa de se atque tyrannide turpia detestandaque inter potandum locutos,vtrosque ad cœnam inuitauit:& quum alterum quidem ebriosum multaque nugantem animaduertisset,alterum autem rarò & caute bibentem,illum quidem vt natura & vino furentem dimisit: hunc verò vt consultò maleuolum & hostem interfecit.Sed quibusdã ipsum accusantibus, quòd hominem improbum ac ciuibus odiosum honoraret atque proueheret:At volo,inquit, aliquem esse, quem maiore quàm me odio prosequantur. Quum autem oratores Corinthiorum munera sibi ab illô data aspernarentur,ob legem qua legati dona accipere prohibentur,eos rem indignam facere dixit,vt qui quod solum boni tyrannides habeant, tollerẽt, docerentque vel beneficium à tyranno accipere formidandum esse. Quum verò è ciuibus accepisset aurum domi defossum habere,ad se deferri iussit.Sed quum is exigua parte subtracta in alienam migrasset vrbem,agrumque emisset,illum ad se accersiuit, totumque accipere iussit,vtpote qui diuitiis vti didicisset,neque vtile inutile reddere.

DIONYSIVS iunior dictitabat, se multos quidem alere liberalium artium doctores,non quòd illos admiraretur, sed quia per illos ipse aliis admi-

rationi esse vellet. Polyxeno autem dialectico asserente, se illum redarguturum: verbis quidẽ,inquit, sed ego te rebus ipsis redarguo: Tuis enim relictis me meaque colis. Tyrannide veró quum excidisset, interrogatus à quodam, quid sibi Plato philosophiã que profuisset: vt tantam, inquit, fortunæ mutationẽ æquo animo feram. Interrogatus item, quo modo pater suus quum pauper esset ac priuatus, Syracusanorum dominatum acquisiuisset, ipse verò quum haberet, ac tyranni filius esset, amisisset: Pater quidẽ ait, quum popularis dominatus odio haberetur, tyrannidem occupauit: ego verò, quum iam tyrannis inuidiosa foret. Sed quum ab alio idem rursus esset rogatus: Pater, inquit, suam mihi reliquit tyrannidẽ, non fortunam.

AGATHOCLES figuli filius. Siciliæ dominus effectus, rexque declaratus, fictilia pocula consueuerat inter aurea collocare, ac iuuenibus ostentans dictitare: Ego quum prius talia facerem, nunc ob diligentiam & fortitudinem talia facio. Sed obsidente ipso vrbem, quum quidam è muris conuiciarentur clamantes: O figule, vnde stipendium militibus solues? blandè, ac subridens: si quando hanc cepero, inquit. Quumque illam cepisset, captiuos vendens dicebat: Si me iterum conuicio affeceritis, aduersus dominos vestros mihi sermo erit. Ithacesis verò nautas eius accusantibus, quod ad insulam appulsi pecora aliquot abegissent: Atqui rex vester, inquit, quũ ad nos venisset, non ouibus modò abactis, verum pastore quoque ad hæc excæcato recessit.

DION qui Dionysium è tyrannide exegit, quum

insidias sibi à Calippo, cui maximè & amicorum & hospitum fidebat, strui accepisset, illũ redarguere non sustinuit, quòd diceret satius esse mori quàm viuere, cui non hostes modo, verum amici quoque sint cauendi.

ARCHELAVS quum in conuiuio quidam improborum familiarium aureum poculum à se peteret, puerum iussit Euripidi tradere. Quod sanè quũ homo miraretur: Tu quidem, ait, qui petas, hic vero qui accipiat vel non petens dignus. Sed à tonsore loquaci rogatus: Quomodo te tondeo rex? Silens, inquit. Quum autem Euripides pulchrum Agathonẽ in conuiuio amplecteretur, ac iam pubescentem oscularetur, ad amicos cõuersus: Ne admiremini, inquit: nam pulchrorum autumnus quoque pulcher est. Timotheus verò citharœdus, quum paucioribus quàm sperarat acceptis, illum palàm accusaret, atq; hanc versus particulam aliquando canens: At tu argentum terra genitum laudas, illum taxaret, succinuit ipsi Archelaus: Tu verò postulas. Idem aqua respersus à quodam, quum ab amicis aduersus hominem incitaretur: At qui, ait, non me respersit, sed quẽ esse putauit.

PHILIPPVM Alexandri patrem Theophrastus memoriæ prodidit non solum dignitate, sed etiam prudẽtia, & moribus multò aliis regibus præstitisse. Athenienses igitur beatos esse dictitabat, vt qui singulis quibusque annis decem inuenirent, quos imperatores eligerent: Se nanque vnũ duntaxat imperatorem permultos annos inuenisse Parmenionem. Sed quum multi successus præclari

vno die sibi nunciati forent: O fortuna, inquit, pro tot tantisque bonis exiguo me aliquo malo affice. Deuictis autem Græcis quum quidam ipsi consulerent, vt præsidiis vrbes contineret: Malo, inquit, diu benignus, quàm breui tempore dominus appellari. Maledicum verò vt expelleret quum hortarentur amici: Non faciam, inquit, ne circumiens inter plures maledicat. Idem Smicytho Nicanorem calumniante, quòd semper Philippo detraheret, sodalibusque censentibus illum est aduocandum & puniendum: At Nicanor, inquit, non est Macedonum vilissimus. Considerandum est igitur nunquid illum offendamus. Posteaquàm igitur sensit Nicanorem egestate vehementer oppressum, a seque neglectum, iussit munus quamprimum illi dari. Smicytho itaque rursus asserente, Nicanorem admirandas palàm omnibus laudes Philippi ipsius referre. Videtísne ergo, inquit, in nobis esse & bene & malê audire? Populi autem Atheniensis principibus se gratiam habere dicebat, vtpote qui suis conuiciis ipsum & moribus & sermone indies efficerent meliorem. Nam illos & verbis & rebus mendaces coarguere nitor. Quotquot vero Athenienses apud Chæronæam fuerant capti, quum gratis dimisisset, ac ipsi vestimenta strataque reposcerent Macedonas criminantes, ridens inquit: Nónne vobis videntur Athenienses putare se in talorum ludo à nobis superatos fuisse? In pugna verò fracta illi clauicula, quum medicus, qui illum curabat, quotidie prorsus aliquid peteret: sume, ait, quocunque vis: nam clauẽ habes. Sed è duobus fra-

tribus Amphotero & Hecatero, quum Hecaterum quidem prudentem & strenuum, Amphoterum vero hebetem & ignauum videret, Hecaterum quidem Amphoterum & vtrunque esset dixit, Amphoterum autem neutrum. Qui autem ipsi cõsulebant, vt se cũ Atheniensibus aspere gereret, eos ineptos esse aiebat, vt qui hominem omnia gloriæ causa & facientem & patientem, gloriæ ipsius theatrum abiicere iuberent. Idem quum duorum scelestorũ iudex esset, alterum quidem ex Macedonia fugere, alterum verò persequi iussit. Quum autem in loco amœno castrametatus audisset pabulum illic iumentis non esse: Qualis, inquit, nostra est vita, si ad asinorũ commodum nobis est viuendum? Munitum verò quoddam castellum quum capere vellet, exploratoresq; renunciassent, vndique aditu esse difficile, neque capi posse, interrogauit: An ita difficilè accessu foret, vt ne asinus quidem auro onustus adire posset. Idem quum ii qui circa Lastenem Olynthium quererentur atque ægrè ferrent, se à quibusdam Philippi ipsius familiaribus ꝓditores appellari: Inepti, inquit, natura & agrestes sunt Macedones, vtpote qui Scapham vocent. Filium autem monebat, vt blandè mansuetéque cum Macedonibus cõuersaretur, quo sibi multitudinis potentiam compararet, donec alio regnante ipsi humano esse liceret. Ad hoc consulebat quoque, vt eos qui potentes in ciuitatibus forent, & bonos & malos sibi conciliaret, ac opus quum esset, bonis quidẽ vteretur, malis verò abuteretur. Sed Philoni Thebano, à quo & beneficiis affectus, & hospitio susceptus fuerat, quãdo Thebis obses erat, quum

Αμφότερος ἑκάτερος, id est, vtrique.

nullũ p̄ oſtea munus ab eo accipere vellet: Ne me inquit,beneficentia & gratia ſuperatum ingenita mihi vincendi bene faciendo præſtantia priues. Idem quum multos captiuos venderet,indecorè tunica contracta ſedens,vnus, ex iis qui vendebantur clamauit: Parce mihi Philippe:nam paternus tibi ſum amicus. Et percontante Philippo: Vnde ò homo,& quo modo?prope,inquit,accedens tibi dicam. Quũ igitur propius adductus eſſet:Paulò,inquit,inferius chlamydem demitte: ſic enim ſedens indecore te habes.Tum Philippus:Ipſum dimitte,inquit:nam verè beneuolus & amicus mihi eſſe ignorabatur. Ad cœnam verò ab hoſpite quodam in itinere inuitatus,quum multos ſecũ adduceret,ac hoſpitem perturbatum videret:neque enim ſatis erãt, quæ fuerant præparata nunciũ vnicuique amicorũ præmittens monuit,placentę locũ relinquerent.Illi verò ſic eſſe perſuadentes atque expectãtes, nõ multum comederent.Itaque omnibus quæ parata erant ſuffecere. Idem Hipparchi Eubœenſis mortem planè grauiter tulit,ac quodã dicente: Attamẽ ille maturus deceſsit:Sibi quidẽ ipſi,inquit, ſed mihi cito. Antè nãque mori properauit, quàm dignã noſtra amicitiam gratiã à me receperit.Ab Alexãdro autem quum ſe criminari accepiſſet, quod filios ex multis mulieribus tolleret: Ergo quum multos,inquit,habeas regni æmulos,& bonus euade & probus,vt nõ mea,ſed tua gratia regnum adipiſcaris.Hortabatur quoque eum,vt Ariſtoteli operam daret ac philoſophiæ:ne multa,inquit,eiuſmodi agas, qualia me feciſſe pœnitet. Quũ verò quẽdã ex Antipatri amicis

iudicium numero adscripsisset, posteaquam & barbam & capillos eũ sibi inficere sensit, remouit, quòd diceret eum qui in capillis infidus esset, dignũ non esse cui in negociis fides haberetur. Quandã autem Machetæ causam quum ipse iudicaret, ac dormitans parum iuribus intendisset, ipsum condemnauit. Sed Macheta reclamãte, se ꝓuocare, indignatus, ad quẽ? ait. Et Machetas: Ad teipsum ô Rex, inquit, si vigilãs attendensq́ue audieris. Tunc quidem Philippus surrexit. Sed cũ ad se magis redisset, nosset q́ue iniuria Machetam affectum, iudicium quidem non rescidit, sed litis æstimationem ipsi persoluit. Harpalus verò procognato & familiari Cratere iniuriarum accusato, quum dignum esse censeret, vt mulctã quidẽ persolueret, sed à iudicio liberaretur, ne cõniciis afficeretur: Melius est, inquit istum ipsum, quàm nos propter istum malè audire. Sed amicis ægrè ferentibus, quòd ipse à Peloponnensibus beneficio affectis in olympicis ludis exhilaretur: Quid igitur, inquit, si malo afficiantur? Diutiuscule verò quum in castris dormisset, ac deinde surrexisset: Securè, inquit, dormiui: nam Antipater vigilabat. Rursus quũ interdiu dormiret, ac Græci qui ad fores cõuenerãt, molestè ferrent atque criminarentur: Ne admiremini, Parmenio inquit, si nunc Philippus dormit: Nam quando vos dormiebatis, ille vigilabat. Quendam verò cantorem quum inter cœnandum emendare vellet, ac de sonis loqui: Ne tibi tantum mali, cantor inquit, eueniat ô rex, vt me ista melius scias. Sed quo tempore ab Olympiade vxore filióque Alexandro dissidebat, Demaratus Corinthius ad ipsum venit,

à quo rogatus, quomodo Græci mutuò se haberent: Nimium, inquit, Græcorum concordia tibi est curę, quum proximi familiarissimique aduersus te ita ha beant. Qua re prudentior factus & ab ira cessauit, & illos sibi recõciliauit. Anus verò paupercula quũ dignũ esse putaret se ab illo iudicari, & sæpenumero importuna esset, ocium sibi non esse dixit. Vetula verò clamans: ergo ne rex quidem sis, inquit. Sed ipse dictum admiratus, non illam modò, verũ alios quoque è vestigio audiuit.

ALEXANDER adhuc puer, patre multa prospere gerẽte, minimè quidem lætabatur, sed ad pueros qui secum educabantur aiebat: Nimirum pater nihil mihi relinquet agendum. Pueris autem dicentibus: hęc nẽpe tibi acquirit. At quid prodest, inquit, si multa quidem habeamus, & ego faciã nihil? Agilis verò & pedibus velox quum esset, hortareturque à patre, vt in Olympiis stadium curreret: Siquidem, ait, reges mecum sint certaturi. Puellam autem ad se sub intempestam noctem adductam, vt vna cubaret, interrogauit, cur tam sero? Ac illa quum respondisset, se tantisper expectasse, dum maritus cubitũ iret, grauiter seruos increpuit, quòd ferè ipsorum opera adulterium perpetrasset. Quum autem diis sacrificaret, ac citra parsimoniam thura in ignes sæpius iniiceret, Leonides pædagogus: Tam sumptuosè, inquit, ô fili sacrificato, quum thuriferam subiugaueris regionem. Potitus igitur illa, hanc ad ipsum epistolam dedit: Misi tibi thuris & casiæ talenta centum ne posthac in deos sis auarus, sciens nos etiã aromatifera potitos esse regione. Apud Granicum verò pu

gnaturus, Macedonas hortabatur vt abunde cœnarent, omniáque in medium conferrent, tanquam postridie quæ hostium essent, cœnaturi. Perillus autẽ quidam ex amicorũ numero quum filiabus dotem petisset, quinquaginta quidem talenta illum accipere iussit. Sed quum ille dixisset, decem satis esse: Tibi quidem, inquit, accipere, sed mihi nequaquam satis est dare. Anaxarcho autem philosopho dispensarem iussit quantum peteret dare. Sed quum dispensator dixisset, illum talenta centum petere: Bene, inquit, facit, quum sciat se amicum habere qui tot elargiri & possit & velit. Mileti verò quum multas athletarum statuas vidisset, qui in Olympiis Pythiisque vicissent: Et vbinam, inquit, tanta ista erant corpora, quando Barbari vestram vrbem obsidebant? Idem quum Ada, Cariæ regina, bellaria & opsonia, à structoribus & coquis ĩpendio elaborata ad ipsum quotidie mittere amaret, meliores aiebat sibi esse coquos & opsonatores, ad prandium quidem nocturnum iter, ad cœnam verò prandii mediocritatẽ. Omnibus autem ad pugnam instructis quum duces rogassent: Num quidnam ad hæc? nihil, inquit, nisi vt barbę Macedonibus radantur. Sed Parmenione admirante: An ignoras, inquit, in pugna nullum esse quàm barbę meliorem captum? Quum verò Darius innumera ei vellet dare talenta, Asiamque ex æquo diuidere, dixissetque Parmenio: Ego quidem accepissem, si Alexãder essem: Et ego, inquit, per Iouem, si Parmenio. Sed Dario respõdit: Neque terrã duos soles, neque Asiam duos reges tolerare. Apud Arbella verò quum aduersus centena hominum millia de

paruus ac parum ignis foret illatum, vel ligna vel thus iniici iussit. Antipatrides verò quum formosam psaltriam adduxisset ad cœnam, commotus facie in eam Alexander Antipatridem ipsum interrogauit, an mulieris amore teneretur. Isque confessus quum esset: O scelecte, inquit, non è conuiuio statim abduces mulierem? Sed Pythonem Euii tibicinis concubinum quum Casander vi conaretur osculari, idque Alexander animaduerteret ægre ferentem Euium, indignatus in Casandrum exiliuit clamans. Ergóne amari quidem per vos quenquam licet? Dimittente autem ipso ex Macedonibus valetudinarios & mutilatos ad mare, delatus est quidam qui seipsum inter ægrotos scripserat, non ægrotans. In Alexandri conspectum igitur quum venisset, ac examinatus, se ob amorem Telesippæ ad mare abeuntis simulasse confessus esset, interrogauit Alexander, qui cum de Telesippa loquendum foret. Sed cum accepisset illam esse liberam: Ergo ô Antigene, dixit, suadeamus Telesippe vt nobiscũ maneat: nam cogere quum libera sit, nostrum non est. Græcos verò mercede ab hostibus conductos quum cepisset, Athenienses quidem & Thessalos in cõpedibus seruari iussit, vt qui mercede militarent, quũ & illi ex publico victũ haberent, & hi terrã, quam fertilissimã possiderent, nõ colerent. Dimisit verò Thebanos, inquiens: Solis his neque vrbs, neque ager à nobis relictus est. Sed Indum qui optimè sagittare videbatur, iactabátque, vel per anulum sagittas esse missurus, quum cepisset, artem ostẽtare iussit: quod quũ ille nollet, indignatus vt necaretur imperauit.

Quum igitur ad supplicium is duceretur, ad lictores conuersus dixit:se permultos dies non exercuisse,ac ne aberraret timuisse. Id verò quum Alexāder accepisset,miratus est,ac datis muneribus eum liberauit,quia mori maluisset, quàm gloria indignus videri.Taxiles autem vnus ex Indorum regibus quum obuiam Alexandro factus ipsum prẹmoneret,ne secum pugnaret bellûmve gereret, sed si inferior esset,beneficium acciperet:sin melior,conferret:Imò verò,inquit, de hoc pugnandum est,vter benefaciēs superior sit.De petra verò quæ in Indis Aornus vocatur,quum audisset locū captu difficilem esse, sed eum qui teneret timidum: Nunc,inquit,locus captu est facilis. Idem posteaquam alius petram tenens quæ minimè capi posse vdebatur,seipsum ei tradidit, non solum suæ regioni illum dominari,sed alia quoque loca adiecit,inquiens: Homo hic mihi sapere videtur,qui se probo viro quàm munito loco credere maluerit.Sed post captam petram,amicis dicētibus:Herculem rebus gestis ab ipso superatum: At ego,inquit,mea gesta cum imperio ne vno quidem verbo cū Herculis gestis arbitror cōferenda. Idem amicorum quosdam,quos in tesserarum ludo senserat non iocari,mulctauit. Ac ex primis quidem potentissimisque amicis Craterum maximè honorare, Hephæstionem verò amare videbatur. Nam Craterus quidem,aiebat,regis amicus est,sed Hephestion Alexandri. Xenocrati autem philosopho quinquaginta quum misisset talenta,isque non accepisset, ꝙ diceret se illis non indigere percontatus est, an ne amicum quidem Xenocrates haberet:nam mihi,inquit,

quit,

quit,Darii diuitiæ vix satis in amicos fuere. Posteaquam autem Porus ab ipso rogatus post pugnam: quomodo te vtar? regiè, respondit. Ac iterum percontatus:nunquid aliud? Omnia, dixit,in ipso regiè insunt,admiratus hominis & prudentiam & fortitudinem,maiorem illi regionem ea quam prius tenuerat,adiecit.Idem à quodam se vituperari audiens: Regium est,inquit,quum benefeceris,malè audire. Moriens autem quum ad amicos respexisset: Magnum,inquit,mihi epitaphium video futurum. Posteaquam verò mortuus est Alexander, Demades orator aiebat se videre Macedonũ exercitum duce fraudatum Cyclopi similem excæcato.

PTOLEMAEVS Lagi sæpenumero apud amicos & cœnabat & dormiebat: ac si quando cœnam ipse præberet,illorum vtebatur rebus,commodato accipiens pocula,lectos,mensas:nam ipse plura non possidebat,quàm quæ necessaria forent,quum ditare,quàm ditescere magis regium esse dictitaret.

AMTIGONVS pecunias acriter exigẽs,quum quidam dixisset:At Alexander talis non erat: Et meritò,inquit:nam ille Asiam demetebat,ego verò spicas lego. Quosdam verò militum thoracatos & galeatos quum pila ludentes vidisset, per quam lætatus est, ac illorum duces ad se vocauit laudaturus. Sed quum ipsos bibere accepisset, eorum ducatus militibus ipsis tradidit. Admirantibus autem omnibus,quòd senex effectus bene ac mansuetè rebus vteretur:Prius,inquit,potentia mihi opus erat, nunc verò gloria & beneuolentia.Idem Philippo filio multis præsentibus rogante, quãdo castra motu

rus esset: Ecquid times, inquit, ne solus tubam nō au dias? Quum verò adolescens ipse instaret, vt ad viduam tres formosas habentem filias diuerteret, præfecto hospitiis ad se vocato: filium, inquit, meum ex locorum angustiis non exiges? Morbo autem diutur no quum laborasset, conualuissetq́ue: nihil, inquit, peius: hæc enim ægrotatio nos admonuit, ne multū efferamur quū mortales sum⁹. Hermodotus verò cū in poëmatis ipsum Solis filium scripsisset: In hoc* Lasanifer, inquit, tibi non astipulatur. Quidā autem quum dixisset, omnia regibus & honesta & iusta esse: per Iouem, inquit, regibus Barbarorū, sed nobis sola honesta sunt honesta, & iusta sola iusta. Marsias verò frater quum litem ageret, censerétque sibi domi iudicium instituti: Melius, inquit, in foro quidem erit, si nihil iniustè agimus. Per hyemem verò in locis rerum necessariarum penuria laborantibus aliquando castra ponere coactus est. Vbi quū è militibus quidā in ipsum cōuicia iactarent, ignorantes illum propè esse tētorio virga patefacto: Flebitis, inquit, nisi lōgius remoti malè nobis dicetis. Idem Aristodemo quodā ex amicis, qui natus è coquo putabatur, consulente sibi, vt sumptus numeráque diminueret: Verba tua, inquit, Aristodeme eius olent. Quum verò Athenienses ipsius seruū honorantes tanquam liberum ciuitate donassent: Nō vnum, inquit, solum Atheniensem velim à me verberari. Quidā autē adolescens Anaximenis rhetoris discipulus, quum orationem præmeditatā cum apparatu coram eo haberet, nescio quid intelligere volēs, percōtatus est. Sed quum adolescens reticuisset: quid ait? inquit, hęc ne

A. Holi fier. ὁλασανο-φόροι

ſunt in tabulis ſcripta?Sed alterū audiens rhetorem dicentem : Anni tempus niuem iaciens aduentu ſuo effeciſſe,vt herba regio vocaret :Non,inquit,me vt turba vti ceſſabis?Thraſylus verò Cynicus quum ab eo drachmam petiſſet: At regi,inquit, hoc dare non conuenit.Sed illo ſubiiciente:Da igitur mihi talentum:Atqui Cynicum,inquit, hoc accipere nō decet. Demetrium autem filium magna cum claſſe ac exercitu mittens ad Græcos liberandos aiebat: Gloriā à ſpecula Græciæ veluti faculam in totum terrarum orbem accendi. Sed Antagoras poëta cum elixaret congrum,ipſéque patellam quateret,poſt illum ſtās Antigonus:Putáſne,inquit, Homerum, ô Antagora, quum Agamemnonis geſta ſcriberet,congrum elixaſſe?Tum Antagoras:Et tu,inquit, ô rex,putáſne Agamemnonem talia gerentem curaſſe, num quis in exercitu congrum coqueret?Mithridatem verò auream meſſem demetere quum per ſomnium vidiſſet,eum interficere decreuit.Et quum id Demetrio filio aperuiſſet,iureiurando vt taceret adegit. Sed Demetrius apud mare cum Mithridate vnà deambulans, haſtæ cuſpide in littore ſcripſit: Fuge Mithridates. Quod planè quum is percepiſſet,in Pontum fugit,ibíque regnauit.

DEMETRIVS Rhodios obſidens, Protogenis pictoris tabulam, in qua Ialyſon pingebat, quodam in ſuburbio cepit.Rhodiis igitur per præconem repentibus,vtque tabulæ parceret deprecantibus,reſpondit ſe potius paternas imagines, quam illam picturam eſſe corrupturum.Quum autem fœdera cum Rhodiis ipſis percuſſiſſet, [illegible]

Helepolin, à capiendis vrbibus dictam, apud illos reliquit, quæ & suæ magnificentiæ, & illorum fortitudinis monumentum esset. Post Atheniensium verò defectionem quum vrbem cepisset, quę iam propter annonæ penuriam malè habebat, è vestigio cōcione aduocata frumentum ipsis dedit. Sed quum in concione verba faceret in barbarismum incidit. Quumq́ue eorū quidam qui sedebant acclamasset, quo modo verbum illud erat pronunciandum: Igitur huius quoque emendationis gratia, inquit, vobis alia quinque modiorum millia dono.

ANTIGONVS secundus capto patre Demetrio, quum ab eo iussus esset amicorum quodā misso, neque obedire, neque vrbibus cedere, si quid à Seleuco adactus scripsisset, ad Seleucum ipsum scripsit, se ipsi & toto regno cessurū, & seipsum obsidem traditurum, si Demetrium patrem liberaret. Pugnaturus autem contra Ptolomæi duces, quum dixisset gubernator, multò plures hostium esse naues: Meipsum præsentem, inquit, contra quot naues opponis? Inuadentibus verò hostibus quum aliquando cederet: Non equidem, inquit, fugio, sed vtile quod retro situm est sequor. Quum autem adolescens fortis quidem patris filius, sed qui non valde bonus ipse miles videretur esse, patris stipendia rogaret: At ego, inquit, adolescens propter cuiusque vtilitatem non propter paternam fortitudinem stipendia ac munera trado. Zenone autem Citico mortuo, quem maximè philosophorum admirabatur, theatrum suorum gestorum sublatum est aiebat.

LYSIMACHVS in Thracia à Dromacheta fu-

peratus, quum seipsum exercitumque propter sitim tradidisset, posteaquam bibit captiuus iam esse ctus: O dii, inquit, quàm paruæ voluptatis causa meipsum ex rege seruum effeci. Philippidi autē Comico poëtæ, amico & familiari suo quum dixisset: cuius te rerum mearum participem facio? Ille cuiuslibet respondit, præterquam secretarum.

ANTIPATER quum Parmenioni mortem ab Alexandro illatam accepisset: Siquidem Alexandro, inquit, Parmenio insidiatus est, cui fidendum? sin minus, quid agendum? Demade autem iam senio re facto: velut, inquit, ex immolata victima venter solus & lingua superest.

ANTIOCHVS tertius ad ciuitates scripsit, si quid contra leges per literas facere iusserit, ne sibi tanquam ignaro pareant. Dianæ verò sacerdotem intuitus, quū formosissima fuisset visa statim Ephe so recessit, ne præter animi sententiam aliquid impii perpetrare cogeretur.

ANTIOCHVS cognomento Hierax aduersus Seleucum fratrem de regno bellum gerebat. Sed quum Seleucus à Gallogræcis victus nusquam appareret, ac trucidatus putaretur, deposita purpura Antiochus pullum sumpsit amictum. Paulò pòst verò audiens fratrem saluum esse, & diis supplicationes fecit, & sibi subditas ciuitates conari iussit.

EVMENES à Perseo insidiis petitus perisse visus est. Ea verò fama Pergamum perlata, Attalus eius frater sumpto diademate, ac eiusdem accepta vxore cœpit regnare. Sed quum fratrem aduentare audisset, deposito diademate, sumptoque iaculo cum aliis

satellitibus obuiam illi, vt solebat, processit. Eum verò Eumenes iucunde amplexus, in aurem illi dixit: Ne properes meam antè vxorem ducere, quàm me mortuum videas. Neque aliud per totam vitā suspectum aut dixit, aut fecit. Quin etiam moriens & vxorem & regnū illi reliquit. Quapropter ille quidem ex suis ipsius liberis nullū educauit, quum multos sustulisset, sed Eumenis filio, quum ad ætatem peruenisset, regnum adhuc viuens tradidit.

PYRRHVS Epirotarum rex à filiis adhuc pueris interrogatus, cuinam regnū esset relicturus: Quicunque è vobis, inquit, acutionem habuerit gladiū. Rogatus autem, vtrum Python, an Caphisius melior tibicen esset: Polyperches, inquit, imperator. Cum Romanis verò congressus, bis quidem victoria parta, sed multis & amicorum & ducum amissis: Si vno inquit, prælio Romanos iterum vicerimus, peribimus. Siciliæ autem potiundæ spe frustratus, quum illinc soluisset, ad amicos retro conuersus: Qualem, inquit, Romanus & Carthaginensibus palæstram relinquimus? Militibus verò aquilam eum appellantibus: Ecquid non debeo vestris armis, inquit, vt velocibus alis in altum tolli? Idem quum audisset â quibusdam iuuenibus se inter cōpotandum multis conuiciis maledictîsque laceratum, iussit omnes ad se per diē adduci. Quámque adducti forent, primū interrogauit, an illa de se dixissent. Tum ex illis vnus: Hæc, inquit, ô rex, sed multa plura his dixissemus, si plus vini habuissemus.

ANTIOCHVS, qui secundò aduersus Parthos exercitum duxit, quum in venatione quadam studio

persequendi feram ab amicis & seruis aberrasset, in casam pauperiorum hominum ignotus intrauit. Ac inter cœnandum quum de rege sermonem iniecisset, audiuit, aliàs bonum quidem esse, sed amicis flagitiosis vtentem plurima negligere, sæpéque illa quæ sint necessaria nihil curare, quòd venationis nimium esset studiosus. At tunc quidẽ tacuit, sed posteaquam satellites simul cum die ad casam illam venerunt, cognitus allata purpura & diademate: Nimirum, inquit, ex quo die vos sumpsi, heri primùm vera de meipso verba audiui. Hierosolyma verò obsidens quum Iudæi maximo illi festo septem dierum inducias petissent, non illas modò concessit, verum tauros quoque cornibus auratis instructos, odorũq; & aromatũ copiam vsque ad portas cum põpa egit, ac victimis illorum sacerdotibus traditis, in castra reuersus est. Quapropter Iudæi admiratione tante liberalitatis ducti, statim post festum seipsos illi dediderunt.

GRAECORVM APOPHTHEGMATA.

THemistocles adhuc adolescens in compotationibus & cum mulieribus versabatur, sed posteaquam Miltiades Imperator in Marathone Barbaros debellauit, non erat Themistoclem deprehendere quicquã indecorè agentem. Admirantibus verò mutationẽ, dicebat: Non sinit me dormire torpesceréve Miltiadis trophæum. Interrogatus autem, vtrũ potius Achilles, an Homerus esse vellet: Tu verò, inquit, vtrum esse malles victor in Olympiis, an victorum præco? Xerxe autem magna cum classe con-

tra Græciā descendente, veritus ne populi princeps Epicydes, quæstuosus homo & timidus, imperator creatus vrbem perderet, argento persuasit, vt prætura abstineret. Idem quum Adimantus prelio nauali decernere non auderet, ac Themistocli ad hoc Græcos inuitanti incitantique diceret, O Themistocles, qui in certaminibus antè insurgunt, semper vincuntur: Etiàm, inquit, ô Adimante, sed ne ii quidem qui posteriores sunt coronantur. Verum Eurybiades quum baculum sustulisset tanquam percussurus: Percute quidem, inquit, sed audi. Eurybiadi non autem persuadens, vt in locorum angustiis pugnam naualem committeret, ad Barbarū clàm misit monens, ne Græcos timeret fugientes. Sed posteaquam persuasus ille victus est, quòd illic pugna nauali decertasset, vbi Græcis expediebat, rursus ad ipsum misit, hortatus, vt ad Hellespontum quamuelocissime recurreret: Græcos enim de soluendo ponte cogitare, vt Græciam seruans illum seruare videretur. Seriphius autem quidam quum in eum dixisset non virtute sua, sed propter vrbis gloriam clarum esse: Vera, inquit, narras: nā neque ego Seriphius si forem, clarus euasissem, neque tu si Atheniensis. Antiphate autem illo pulchro antea quidem Themistoclem auersante ac contemnente, sed posteaquam magnam adeptus est gloriam, accedente & adulante: O adolescens, inquit, sero quidem vtrique, sed tamen resipuimus. Ac Simonidem verò quoddam iudicium minus iustum efflagitantem dixit, neque illum esse bōnum Poëtam posse, si præter numerum caneret, neque se bonū principem, si præter legem iudicaret.

Filium autem qui matri in deliciis erat, plurimum Græcorum omnium posse colligebat. Nam Græcorum imperio Athenienses potiri aiebat, se Atheniẽsium, sui matrem illius, at illum matris. Idem quum ex iis qui filiam suam vxorem petebant, diuiti probum prætulisset: Virum dicebat se malle pecuniarũ indigentem, quàm pecunias viri. Prædium autem vendens proclamari iussit, bonum quoque vicinum habere. Atheniensibus verò eum vituperantibus: Quid tumultuamini, inquit, ab iisdem beneficio sæpius affecti? Ac platanis quidem se similem esse dicebat, ad quas tempestate deprehensi confugiũt, sed adueniente serenitate illas prætereuntes vellicant atque discerpunt, necnon conuiciis prosequuntur. Eretrienses autem irridens aiebat, gladium quidem sicut Teuthidas habere, sed cor non habere: Posteaquam verò Athenis primum, deinde ex Græcia quoque pulsus fuit, quum ad Persarum regem ascẽdisset, ac loqui iussus esset, orationem variis pictisque stragulis similem esse dixit: Vt enim illam, si hanc extentam ostentare imagines & figuras, contractam verò occultare atque delere. Itaque & annum petiit, quo Persica lingua percepta, per seipsum, & nõ per alium cum rege ipso colloqui posset. Multis autem muneribus à rege honestatus, & cito locupletatus, ad seruos: O pueri, inquit, perditi eramus, nisi perissemus.

MYRONIDES aduersus Bœotios exercitum ducens, nuntiauit Atheniensibus egrediendum esse. Sed quum hora instaret, ac turmarum præfecti dicerent, omnes nondum adesse: Adsunt, inquit, qui

ſunt pugnaturi. Vſuſque illis propmptis hoſtes ſuperauit.

ARISTIDES, cognomẽto Iuſtus, opinione ſua Rempublicam ſemper adminiſtrabat, ſodalitatéſq; fugiebat, veluti potentia ex amicis parta ad iniquè agendum inſtigante. Sed quũ Athenienſes in ipſum teſtaceis ſuffragiis ex vrbe pellendum concitati forent, ac illiteratus homo & aggreſtis teſtẽ gerens ad ipſum acceſsiſſet, rogans vt nomen Ariſtidis in teſta ipſa deſcriberet: Cognoſcis nẽpe Ariſtidem inquit. Et quum homo dixiſſet, ſe quidem non cognoſcere, ſed Iuſti cognomen moleſtè ferre, tacens nomen teſtæ inſcripſit ac reddidit. Cum Themiſtocle autẽ cui inimicus erat, orator miſſus: Viſne, inquit, ô Themiſtocles, in finibus inimicitias relinquamus? Nam ſi videbitur, quum reuerſi fuerimus, illas reſumemus. Quum vero tributa Græcis ſtatuiſſet, tanto pauperior rediit, quantum in ipſam peregrinationẽ impendit. Sed quum ij verſus, quos Aeſchylus de Amphiarao fecerat, in theatro canerentur:

Nam vult vir eſſe, non videri, hic optimus,
Qui mentis altæ fructiferam ſulcans ſegetem,
Conſulta callens germinat grauiſsima,

omnes in Ariſtidem oculos coniecerunt.

PERICLES quotieſcunque exercitus dux creatus eſſet, paludamentum aſſumens hæc ſibiipſi dicebat: Pericles animaduerte, liberis es imperaturus & Græcis, & Atheniẽſibus. Iubebat autem Athenienſes Aeginam tollere, tanquam Pyræi lippitudinem. Ad amicum vero quendam teſtimonium falſum, cui & iuſiurandum ineſſet, rogantem:

Vsque ad aras, inquit, mihi amico esse licet. Idem moriturus quum esset, seipsum beatum esse aiebat, quòd Atheniensium nemo sua causa pullam vestem induisset.

ALCIBIADES adhuc puer, quum in palæstra eo captu comprehensus esset, quem effugere nequiret, momordit colluctantis manum. Sed quum ille dixisset, mordes vt fœminæ: Minime, inquit, sed vt leones. Habens autem quampulcherrimum canem, quem septem millibus drachmarum emerat, caudam illi recidit, vt Athenienses, inquit, hoc de me loquantur, & aliud nihil curiosius inuestigent. Idem ad literarum ludum quum accessisset, Iliada postulauit. At magistro se nihil Homeri habere dicente, illi incusso pugno recessit. Ad Periclis autem fores quum venisset, audiens illum non esse ociosum, sed considerare, quonam modo Atheniensibus rationes reddat: Non melius erat, inquit, considerare, quo modo non reddat? Quum autem ad iudicium capitale ab Atheniensibus è Sicilia vocaretur, seipsum abscondit, quòd diceret eum stultum esse, qui accusatus quum liceat fugere, quærat absolui & liberari. Sed quum quidam dixisset: Non credis patriæ de teipso iudicium? Ego quidem, ait, ne matri quidem, ne fortè ignorans pro calculo albo nigrum ferat. Idem quum audisset, se cum sociis morti adiudicatum esse: At, inquit, declarabimus ipsis nos viuere. Itaque ad Lacedæmonios profectus Decelicum in Athenienses bellum excitauit.

LAMACHVS quendam turmæ ducem in erro-

rem lapſum obiurgabat, qui quum dixiſſet, ſe poſtea nunquam id eſſe facturum: Atqui nō eſt in bello, inquit, bis peccare.

IPHICRATES quum ſutoris filius eſſe putaretur, omnibus quidem contemptui erat, ſed in pretio tunc primum eſſe cœpit, quum vulneratus hoſtem ſimul cum armis correptum in triremem ſuā viuentem tranſtulit. Cæterum in amico & ſocio loco caſtra ponens, & vallum iaciens, & foſſam diligenter circunducens, ad eum qui dixerat, quid enim timemus? turpiſsimam quidem eſſe dixit imperatoris vocem: Non expectaram. Aciem vero contra Barbaros inſtruens, ſe vereri aiebat, ne Iphicratē ignorent, qui alios ſtupefaciat hoſtes. Idem iudicium capitis ſubire coactus, ad calumniatorem dixit: Quid facis ô homo, qui bello vrbem circunſtante, de me, & non mecum ſuadeas conſultare? In Harmodium vero, Harmodij illius priſci abnepotem, in generis ignobilitatem conuicia ſibi ingerentem dixit: Meū quidem genus à me incipit, ſed tuum in te deſinit. Oratore autem quodam ipſum in concione interrogante: Quis tu es, qui tantopere ſuperbis? eques an ſagitarius? an pedes? an ſcutifer? Nullus horum, inquit, ſed qui omnibus his imperare ſciam.

TIMOTHEVS exiſtimabatur fortunatus eſſe imperator, ac idcirco ei quidam inuidentes pingebant vrbes in naſſam illi dormienti vltro ingredientes. Timotheus igitur aiebat: Si tātas vrbes dormiēs capio, quid me facturum putetis expergefactum? Quodam autem ex temerariis imperatoribus vul-

nus Atheniensibus ostentante: At me, inquit, quum vester essem contra Samios imperator, puduit catapultæ telum prope me cecidisse. Oratoribus vero Charetem extollentibus, dignumque esse Atheniensium imperatorem censentibus: Non imperatorem, Timotheus inquit, sed qui strata imperatori ferat.

CHABRIAS eos dictitabat optimos esse Imperatores, qui hostium res quamoptimè nossent. Proditionis autē vnà cum Iphicrate accusatus, ab Iphicrate ipso reprehendebatur, quod de vita periclitās & in gymnasium iret, & hora consueta pranderet: Ergo si quid Athenienses, Chabrias inquit, de nobis statuerint, te quidem squalidum & ieiunum, me vero pransum & perunctum necabunt. Dictitare etiā solebat, formidabiliorem esse ceruorum exercitum duce leone, quàm leonum ceruo imperante. Athenienses vero in Philippum ipso concitante, quidam è concione succlamauit: Bellum inuehes: Etiā per Iouem, inquit, & nigra vestimenta, & publicas funerum elationes, & funebres orationes, si liberi sumus victuri, neque Macedonum imperata facturi.

PYTHEAS quum adhuc esset adolescens, in cōcionem processit, iis contradicturus decretis, quæ de Alexandro scribebantur. Sed quum quidam dixisset: Tu quum adeo iuuenis sis, de tantis rebus audes loqui? Atqui Alexander, inquit, quem decernitis Deum, me iunior est.

PHOCION Atheniensis neque ridens, neque lachrymans ab vllo vnquam est visus. Sed quū quidam in concione dixisset, Consideranti similis vide-

ris ô Phocion: Rectè,inquit,hoc coniectas:nam considero, si quid eorum quæ sum apud Athenienses dicturus,omittere ac recidere posim. Quum autem oraculum Atheniensibus datum esset, vnum in vrbe esse qui sententiis omnium aduersaretur, Athenienseſque quisnam esset,quærendum esse iuberet, Phocion se cum esse professus est. Nam soli sibi nihil eorum placere quæ vulgus & ageret & diceret. Quùm vero apud populum sententiam dicens aliquando approbaretur,viderétque omnes pariter orationi suæ assentientes,ad amicos conuersus:Num quid mali,inquit,forsitan imprudens dixi?Cæterum Atheniensibus collocationes pecuniæ ad sacrificium quoddam petentibus,quum alij quidem conferret, sæpe & ipse rogatus: Erubescerem, inquit,si vobis darem: huic autem non redderem, simul indicans fœneratorem. Quum vero Demosthenes orator dixisset:te Athenienses si insanierint necabunt:Te verò,inquit,per Iouem,si resipuerint. Sed quum Aristogiton condemnatus in carcere moriturus esset, rogaretque Phocionem, vt ad se veniret, amicique ipsum ad improbum hominem ire non permitterent: Et vbinam, inquit, Aristogitonem quispiam iucundius alloquatur?Byzantiis verò quum Athenienses irascerentur, quòd Charetem non admisissent in vrbem cum copiis auxilio sibi missum aduersus Philippum, dixissetque Phocion oportere non sociis irasci diffidentibus, sed imperatoribus fide carentibus,imperator ipse fuit delectus. Qui à Byzãtiis quidem admissus, effecit vt re infecta Philippus abiret. Idem quum Alexander centum ipsi talenta

dono misisset, eos qui attulerant interrogauit: cur nam quum multi alii sint Athenienses, mihi soli hæc donat Alexander? Illis autem respondentibus: quòd solum te bonum esse probumque existimat: Igitur me, inquit, talem & videri & esse permittat. Alexandro autem triremes ab Atheniensibus petente, quum populus nominatim Phocionem prodire, atque sententiam dicere iuberet, posteaquam surrexit: Consulo igitur vobis, inquit, vt vel armis vincatis, vel victoribus amici sitis. Sed quum de morte Alexandri verba iactarentur, oratoresque è vestigio in suggestum prosilirent, neque morari, sed quamprimum bellum gerere suaderent, Phocion differendum ac iustè decernendum esse censebat. Si nanque, aiebat, hodie mortuus est, cras quoque & semper mortuus erit. Verum Leosthene ciuitatem in bellum iniiciente, quòd illam nosset spe præclara ad nomen libertatis imperiique elatam, illius verba cupressis similia esse dicebat: Nam pulchræ & sublimes quum sint, fructum non habent. Sed prima quum ad vota successissent, ac ciuitas ob nũtios rerum bene gestarum diis supplicaret, interrogatus an ea sic gesta esse vellet: hæc quidem esse gesta inquit, illa verò consultata. Cæterum Macedonibus Atticam ingressis, maritimámque deprædantibus, eduxit iuuentutem: & quum multi ad ipsum cõcurrerent, hortantes vt collem occuparet, aciemque illic instrueret: O Hercules, inquit, quàm multos video imperatores, milites autem paucos. Sic tamen congressus vicit, ac Nicionem Macedonum

ducem interemit. Verum haud multo post Atheniẽses bello superati, præsidium Antipatri admiserunt. Quum vero Menillus præsidij princeps Phocioni pecunias dono daret, indignatus dixit, neque illum Alexandro meliorem esse, & causam qua nũc accipiat, quum tunc non acceperit, peiorem esse. Ac Antipater quidem aiebat, se ex duobus amicis quos Athenis haberet, neque Phocionem persuasisse vt acciperet, neque Demadem satiasse quũ daret. Antipater vero quum ipsum rogaret, vt nescio quid iniusti faceret: non potes, inquit, ô Antipater, Phocione & amico & assentatore vti. Sed post Antipatri mortem quum Athenienses democratiam renouassent, Phocion cum amicis in cõcione morti fuit adiudicatus. Alij igitur flentes quidem ducebantur, Phocioni vero qui cum silentio procedebat, quidam ex inimicis obuiam factus in os expuit. Tum ipse ad magistratus respiciens: Non aliquis istum, ait, indecorè se gerẽtem coërcebit? Quum autem vnus eorũ qui cum ipso erant morituri, lamentaretur, atque indignaretur: non amas, inquit, ô Euippe, cum Phocione mori? Sed quum cicutę calix iam allatus esset: interrogatus, num quid ad filium diceret: Ego tibi, inquit, mando rogoq́ue, nequid Atheniensibus harũ rerum memoria irascaris.

PISISTRATVS Atheniensium tyrannus, quũ ex amicis quidam ab ipso defecissent, ac Phylen occupassent, ad illos venit stratum colligatum ipse portans. Sed illis interrogantibus quid vellet: si vobis, inquit, persuasero, vt abducam: sin minus, vt vobiscum maneam: propter hoc enim cum sarcinis veni.

veni. Calumniata vero apud ipsum matre, quod adolescentem quendam adamaret, qui cum timente ac multum renuente clàm cõsuetudinem haberet, vocauit ad cœnam adolescentem, cœnatumque interrogauit, quomodo fuisset exceptus. Illo autem opipare dicente: Talia, inquit, quotidie tibi erunt, si matri meæ rem gratam feceris. Thrasibulus vero ipsius filiam amans, quum obuiam factus osculatus foret, ac ipse in illum ab vxore concitaretur: Si qui nos amant, inquit, odio prosequemur, quid iis qui oderunt faciemus? Ac Thrasibulo quidem virginem dedit vxorem. Comessatores autẽ quidam in ipsius vxorem quum incidissent, multaque lasciuè ac petulanter & fecissent & dixissent, ac postridie Pisistratum flentes deprecarentur, vt sibi ignosceret: Vos quidem, inquit, vt modesti sitis curate: sed vxor mea prorsus domo nusquam heri profecta est. Idem rogantibus filiis, quum ipse aliam ducturus esset vxorem, nunquid se accusaret: Minimè quidem, ait, sed laudo voloque & alios mihi tales filios nasci.

DEMETRIVS Phalereus Ptolemæũ regem admonebat, vt cõscriptos de regno imperioque libros compararet atque lectitaret: Nam quæ amici non audent reges monere, ea in libris descripta esse.

LYCVRGVS Lacedæmonius ciues nutriendę comæ assuefecit, quòd diceret pulchros quidem coma fieri decentiores: deformes autẽ formidabiliores. Ad eum verò, qui ad Democratiam in vrbe constituendam hortabatur, Tu igitur primus, inquit, in domo tua statue Democratiam. Cæterum domos humiles serra tantum & securi struere iubebat. Pude-

re nanque in humiles casas pocula lectosque ac mẽsas pretiosas inferre. Pugnis autem & pancratio certare prohibuit, vt ne ludentes quidem defatigari consuescerent. Sępius quoque aduersus eosdem militare vetuit, ne hostes efficerentur bellicosiores. Quare vulnerato postea Agesilao Antalcidas dixit, præclaræ disciplinæ præmia ipsum à Thebanis accipere, qui illos bellum inuitos gerere docuisset.

CHARILLVS rex interrogatus, cur tam paucas leges Lycurgus tulisset, respondit, eos qui paucis verbis vtantur, haudquaquam multis legibus indigere. Helotum verò quidam quum audacius asperiusque se cum illo gereret: per deos, inquit, te interfecissem, nisi iratus essem. Ad eũ autem qui percontatus est, cur comã Lacedęmonij gestẽt: Quia ex omnibus, inquit, ornatibus hic est minimè sumptuosus.

TELECLVS rex ad fratrem ciues criminantẽ, quôd asperius secum quàm cum illo se gererent: Tu nanque ait, iniurias pati nescis.

THEOPOMPVS in quadam vrbe ad eum qui sibi murum ostentabat, & interrogabat, num pulcher & altus videretur: Minimè, si mulierum est, inquit.

ARCHIDAMVS in Peloponnesiaco bello rogantibus sociis, vt sibi tributa determinarentur, respondit bellum non pasci determinatis.

BRASIDAS quum in caricis murem cepisset, morsus dimisit. Deinde ad eos qui aderãt: Nihil est, inquit, tam paruum, quod se non seruet, dum audeat vlcisci aggredientes. Sed in pugna per scutum iacu-

lo percussus, quum è vulnere hastã extraxisset, illa ipsa hostem vulneratũ interemit. Sed rogatus quomodo vulneratus fuisset: Scuto, inquit, me prodente. Posteaquam verò liberatis iis Græcis, qui in Thracia erant, cecidit, legati Lacedæmonem missi, ad Brasidæ quoque ipsius matrem accesserunt. Quę primũ quidem eos interrogauit, an bene Brasidas obisset. Ac laudantibus quidem illum Thracibus, dicentibusque, nullum alium talem fore: Ignoratis, inquit, ô hospites: nam Brasidas quidem fortis erat, sed Lacedæmon multos habet illo fortiores.

AGIS rex dictitabat, Lacedæmonios interrogare non quot sunt, sed vbi sunt hostes. Apud Mantineam verò dum pugnare cum hostibus, qui plures erant, prohiberetur: necesse est, inquit, cum multis pugnare, qui multis velit imperare. Quum autem Elei laudarētur, quòd in Olympiis præclarè se gererēt: Quid mirũ, inquit, faciunt, si quarto quoque anno per vnum diem iustitia vtuntur? Sed illis in laudãdo perseuerantibus: Quid mirandum, inquit, si in re bona bene vtuntur iustitia? In hominem verò improbum sæpe interrogãtem, quis Spartiata optimus esset: qui tu dissimillimus est, inquit. Sed alio interrogante, quot essent Lacedæmonij: Quot, inquit, ad malos arcendos satis sunt. Quum autem ab alio idem quęreretur: Multi, inquit, tibi videbuntur, si pugnantes ipsos spectaueris.

LYSANDER vestes preciosas, quas Dionysius Siciliæ tyrannus suis filiabus miserat, non accepit, quôd diceret se vereri, ne illis indutæ deformiores viderentur. In eos autem à quibus vituperabatur,

vt Herculc indignus, quòd dolo pleraque ageret, dicebat: Quò leonina pellis non peruenit, vulpinam esse assuendam. Sed aduersus Argiuos, qui iustiora quàm Lacedæmonij de quo contendebant loco, dicere videbantur, districto gladio inquit: Qui huius est dominus, optimè de finibus disserit. Lacedæmonios verò Corinthiorum murum segnius oppugnare animaduertens, quum leporem è fossa exilientem vidisset: Eos, inquit, timetis hostes, quorum inertia lepores in muris dormiunt? Quum autem Megarensis quidam in communi conuentu aduersus ipsum dicendi licentia vsus esset: Tua, inquit, verba ciuitatis egent.

AGESILAVS dictitabat eos qui Asiam incolerent, liberos quidem esse malos, bonos autem seruos. Sed assuetis illis regem Persarum magnum appellare: Ecquid ille inquit, me est maior, nisi & iustior, & medestior? De formidine verò atque iustitia percontatus, vtra sit melior: nihil, inquit, fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Noctu autem quum è terra hostili repente castra moturus esset, videns puerum quem amabat lachrymantem propter imbecillitatem relinqui: Difficile est, inquit, simul & misereri & sapere. Menecrates verò cognomento Iupiter, quum ad ipsum epistolam ita scripsisset: Menecrates Iupiter regi Agesilao felicitatem, rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanitatem. Lacedæmonij autem quum Atheniēses ac socios apud Corinthum debellassent, audita cadauerum hostilium multitudine: Heu miseram, inquit, Græciam, quæ tot in seipsam viros perdidit, quot satis essent

ad Barbaros omnes debellandos. Oraculum verò quod volebat quum à Ioue in Olympia accepisset, Ephoris iubentibus, vt Pythium quoque de iisdem cõsuleret, Delphos profectus deum rogauit, an quæ patri, eadem ipsi quoque viderentur. Quendam autem ex amicis ab Icarieo Care petẽs, ad eum ita scripsit: Nicias si te iniuria non afficit, dimitte: si iniustè agit, mihi dimitte: omnino autem dimitte. Idem ad eum audiendum inuitatus, qui lusciuiæ vocem imitabatur: ipsam, inquit, sæpe audiui. Post Leuctricam verò pugnam Ephori animaduertentes vrbem viris vacuam esse, quòd lex iuberet omnes eos qui territi fugissent, ignominiosos esse, volebant infamiæ no tam soluere, propterea que legislatorem Agesilaum declararunt. Is autem quum in medium prodisset, censuit leges postridie ratas fore. Aegyptiorum autem regi auxilio missus, vnà cum eo ab hostibus obsidebatur, quum multò plures hostes ipsi forent, castrisque fossam circunducerent. Sed quũ rex erumpere ac dimicare iussisset: Hostes, inquit, volentes nobis esse pares, impediendi non sunt. Et quum spatij parum adhuc superesset ad fossam con iungendam, in eo quod relictum erat, spatio acie instructa, quum totidem vtrinque pugnarent, victores euaserunt. Idem moriens amicos nullam sibi neque fictam, neque pictam imaginem ponere iussit: Si quod enim opus, inquit, bonum feci, hoc meũ monumentum erit: sin nullum, ne omnes quidem statuæ.

ARCHIDAMVS Agesilai filius, quum catapultæ iaculum tunc primum ex Sicilia adue-

ctum vidisset, exclamauit: O Hercules, viri perit virtus.

AGIS iunior Demade dicente, Laconicos enses propter breuitatem à præstigiatoribus deuorari: Atqui Lacedæmonii, inquit, his ipsis ensibus hostes assequuntur. Quum autem Ephori milites proditori committi iuberent: Alieni, inquit, ei fidem habere non debent, qui suorum proditor fuerit.

CLEOMENES ei qui se gallos, qui pugnando interirent, ipsi daturum pollicebatur: Minimè, inquit, istis egeo, sed iis potius qui pugnando interficiant.

PÆDARETVS inter trecentos non delectus, qui in ciuitate quidem ordine primus erat honor, hilaris ac ridens abibat, se gaudere dicens, si trecentos Sparta haberet ciues se meliores.

DAMONIDAS in vltimum chori ordinē à chori magistro collocatus: Euge, inquit, excogitasti, quo modo hic quoque in honore sit locus.

NICOSTRATVS Argiuorum imperator multis pecuniis & nuptiis Lacenæ quam vellet, præter regias oblatis, ad prodendum quendam locum ab Archidamo exhortatus, respondit Archidamum ab Hercule genus non ducere: Herculem enim circūeuntem malos pœna affecisse, Archidamū vero eos qui sunt probi, malos efficere.

EVDEMONIDAS quum in Academia Xenocratem vidisset iam seniorem cum discipulis philosophantem, audissetque virtutem ab ipso inquiri: Quando, inquit, illa vtetur? Rursus quum alium audisset philosophum disserentem, quod solus sa-

piens est bonus imperator: Sermo quidem admirãdus est, inquit: sed qui loquitur, nunquam tubæ sonitu fuit excitatus.

ANTIOCHVS quum Ephorus esset, posteaquã accepit agrum Messeniis à Philippo datum, interrogauit, num etiam illis de agro pugnãtibus, vt vincerent dedisset.

ANTALCIDAS in Atheniensem, qui Lacedæmonios imperitos vocabat: Soli videlicet nos, inquit, nihil mali à vobis didicimus. Sed quum alius Atheniensis in ipsum dixisset: At enim sæpe vos à Cephiso fugauimus: Nos vero, inquit, nunquam vos ab Eurota. Rhetore autem Herculis laudationem lecturo: Quis nempe illum vituperat? inquit.

EPAMINONDA Thebano exercitum ducente nunquam Panicus & repentinus terror in castra incidit. Dicebat autem, in acie mori pulcherrimum esse. Armatorum vero corpus non solum athleticè, sed etiam miliariter exercitatum esse oportere censebat. Eoque corpulentis infensus erat, ac talem quendam exercitu expulit dicens: Vix tribus quatuôrve scutis ventrem illius tegi posse, propter quem ne sua quidem pudenda vnquam vidisset. Sic autem frugalis in victu erat, vt à vicino ad cœnam inuitatus, quum bellariorum opsoniorumque, ac vnguentorum apparatum inuenisset, è vestigio abierit dicens: Ego te sacrificare, non lasciuire putabam. Quum vero coquus dierum quorũdam impensæ rationem collegis redderet, nimium olei sumptum duntaxat ægrè tulit.

Sed collegis admirantibus, impensam quidem sibi non esse molestam dixit, sed si tãtum olei intra corpus ille excepisset. Quum autem festum diem vrbs celebraret, ac omnes computationibus & sodalitatibus dediti essent, familiarium cuidam squalidus & cogitabundus inter ambulandum occurrit. Ac illo mirante atque percontante, curnam solus ita affectus circumiret: Vt vobis, inquit, omnibus ebrietati ac desidiæ liceat indulgere. Hominem verò nequam qui mediocre quoddam scelus admiserat, Pelopidæ quidem roganti non dimisit, sed amicę supplicanti concessit, dicens scorta decere, non imperatores eiusmodi accipere dona. Quum verò Lacedæmonii copias educerent, oraculaque Thebanis ferrentur, alia quidem eos victum iri, alia victores fore significantia, hæc ad dexteram tribunalis partem, illa ad sinistram poni iussit, omnibusque ita positis surrexit, & dixit: Si imperatoribus quidem parere volueritis, ac simul inuadere hostes, hæc vobis sunt oracula, indicans meliora: Sin autem aduersus pericula timidi fueritis, illa respiciẽs ad peiora. Idẽ cõtra hostes exercitũ educẽs, tonitru facto, ac iis qui circa ipsum erãt interrogãtibus, quid deũ significare putaret, attonitos esse hostes dixit: quippe qui quum talia adsint loca, in talibus castrametentur. Suauissimum ac omniũ bene fortiterque sibi gestorũ illud esse dicebat, quòd suis adhuc viuis parentibus apud Leuctra Lacedęmonios superasset. Cęterũ postridie illius pugnæ quum alio tẽpore solitus esset vncto corpore, serenoq; vultu in publicũ prodire, squalidus & humilis, ac sordidus processit. Inter-

rogantibus igitur amicis, num quid sibi triste accidisset: nihil, inquit: sed heri sensi me animo fuisse q̄ par sit elatiore: quocirca hesternæ lætitiæ intēperātiam hodierna tristitia castigo. Quum autem Spartiatas suam calamitatem abscōdere sensisset, volens illius magnitudinem declarare, nō simul omnes, sed singulas ciuitates cadauera colligere permisit. Itaque plura quàm mille Lacedæmoniorum cadauera fuere numerata. Iason verò Thessalorum princeps quum socius Thebas venisset, ac duo millia aureorum Epaminōdæ vehementer indigenti misisset, aurum quidem non accepit, sed quum primū Iasonem vidit: Iniustis, inquit, manibus imperas. Ac quinquaginta drachmis à quodam ciuium acceptis exercitus viatico in Peloponnesum irrupit. Rursus quum rex Persarum tria Daricorum millia ei misisset, Diomedontem aspere obiurgauit, quôd tantam nauigationem nauigasset, vt corrumperet Epaminondam. Sed regi renuntiari iussit, si quæ Thebanis conferāt sentiat, gratis amicum Epaminondam esse habiturum: sin quæ minus vtilia sint, hostem. Argiui autem quū Thebanorum socii essent, Atheniensiumq́ue legati in Arcadiā profecti vtrosque accusarent, atque Callistratus orator Oedipum & Crestem ciuitatibus exprobraret: Confitemur, inquit Epaminōdas, & apud nos patricidam fuisse, & apud Argiuos matricidam. Sed qui ista perpetrarunt nos quidem expulimus, Athenienses verò susceperunt. In Spartiatas autē, qui multis & magnis in rebus Thebanos accusauerant: Hi nempe vos, inquit, à breuiloquio desistere coëgerunt. Sed posteaquam Alexandrum Pheræorū tyran

num,Thebanorum hostem Athenienses sibi amicum effecerunt & sociûm, qui promittebat se venalem carnis libram ipsis semiobolo præbiturum: At nos, Epaminondas inquit, Atheniensibus ligna gratis ad illas carnes coquendas præstabimus:Nam nisi quieuerint, eorum agrum succidemus. Bœotios autem ocio dissolutos volens in armis semper continere, quum electus esset imperator, admonens dicebat: Adhuc consilio polletis Thebani:nam si ego sum imperator,vobis est militandum. Ac regionem supinam & patentem belli orchestram appellabat,quòd illam obtinere non possent,nisi manum in scuti loro habeant. Chabrias verò quum prope Corinthum perquam paucos Thebanorum quosdam auidius sub muris pugnantes interfecisset, ac trophæum erexisset,Epaminondas irridens: Hic decebat,inquit,non trophæum, sed Hæcatesium erexisse. Nam humilia Hecate sacella in triuiis ante portas dedicabant. Quum autem quidam nunciasset, exercitum nouis ornatum arma in Peloponnesum ab Atheniensibus missum:Quid igitur,inquit,Antigenidas gemit, quum Tellen nouas tibias habeat? Tellen verò pessimus quidam erat tibicen, vt Antigenidas optimus. Idem quum accepisset, scutiferum multas ab homine captiuo pecunias sumpsisse;Redde,inquit,mihi quidem scutum,tibi verò ipsi patrique cauponam redime,in qua reliquum temporis viuas:neque enim posthac te periculis itidem exponere voles: quippe qui è diuitibus & beatis vnus sis factus. Interrogatus autem,vtrum se meliorem duceret imperatorem, an Chabriam, an Iphi-

cratem: Difficile id est, inquit, donec viuimus, iudicare. Posteaquam verò ex Laconica reuersus capitis causam cum collegis dicere coactus est, quòd menses quatuor imperium Bœotiæ contra legem retinuisset, collegas quidem in seipsum crimen remouere iussit, tanquam vi coactos, ipse autem se dixit non habere verba rebus meliora. Sed si quid omnino apud iudices dicendum esset, censere se, si ab ipsis necandus iudicetur, vt columnæ condemnationem inscribant, quo Græci omnes sciant, Thebanos vel nolẽtes ab Epaminõda fuisse coactos igne Laconicã deuastare, que per quingentos annos nũq̃ antea fuerat deprædata: & Messenen cõponere, q̃ triginta & ducẽtos annos seditionibus vexata sit: & cõciliare inter se, ac in vnũ Arcades redigere, Græcisque restituere libertatẽ: nã hæc in illo imperio fuerãt gesta. Quare multo cũ risu iudices egressi sunt, quũ ne suffragia quidẽ in illũ sumpsissent. Cæterũ in vltima vulneratus pugna, & in tentoriũ relatus vocabat Daiphantũ, & post eũ Hyolidam. Quos viros quũ periisse audisset, bellũ cũ hostibus dissolui iussit, in quibus imperator non esset. Ac res verba eius, qui optime ciues nosset, comprobauit.

PELOPIDAS Epaminondæ in prætura collega, dicentibus amicis, pecuniæ collectionem rem valde necessariam ab ipso nihil curari: Per Iouem, inquit, huic Nicomedi, hominem claudum ac mutilatum indicant. Sed vxore ipsum ad pugnam exeuntem rogante, vt se custodiret, alios dixit hoc esse monendos: ducem verò & imperatorem, vt ciues conseruet. Quum autem quidam è militibus dixisset: In hostes incidimus: Cur magis, inquit,

quàm illi in nos? Cæterum ab Alexandro Pheræorum tyranno fractis fœderibus quum captus & ligatus malè ei diceret,atque ille subiecisset:mori properas:Etiam per Iouem,inquit,vt magis in te excandescant Thebani,citiusque perdaris.Thebe verò,tyranni vxor,ad Pelopidam egressa quam se mirari dixisset,quòd ligatus tam hilaris esset, magis dixit se illam mirari, quòd non ligata toleret Alexandrum. Sed ab Epaminonda liberatus,dicebat se gratiã Alexandro habere:Nam seipsum expertum esse, non ad bellum modò,verum ad mortem quoque audacter habere.

ROMANORVM APOPHTHEGMATA.

MArcus Curius à quibusdam criminatus,quòd agri bello parti exiguam cuique partem distribuisset, ac magnam publicam fecisset, precatus est,neminem è Romanorum numero fieri,qui quod agri ad alendum satis foret,parum putaret. Samnites verò ab ipso debellati quum ad eũ venissent aurum dono daturi, in olla fortè rapula coquebat. Samnitibus itaque respõdit,& auro nihil tale prandium indigere,& sibi melius ess àm habere,aurum possidentibus imperare. e,qu

CAIVS Fabricius audiens Romanos à Pyrrho victos,ad Labienum conuersus:Pyrrhus,inquit,non Epirotæ Romanos vicerunt. Ad redimendos autem captiuos ad Pyrrhum profectus,quum auri multum Pyrrhus ipsi daret,nihil accepit.Postridie verò maximum elephantem Pyrrhus ipse instrui iussit, qui Fabricio ignoranti post terga maximo cum stridore

vocem repente emisit. Quo quidem facto, cõuersus Fabricius & ridẽs: Me, inquit, neque aurum heri, neque hodie bellua stupefecit. Sed Pyrrho ipsum rogante, vt secum esset, ac post se primum locum haberet: Ne hoc quidem tibi expedit, inquit: nam si Epirotæ nostrum vtrunque nouerint, magis á me regi quàm abs te volent. Fabricio autem Consulatum gerenti Pyrrhi medicus epistolam misit, qua pollicebatur, se Pyrrhum veneno, si iusserit, necaturũ. Sed eam Fabricius epistolam remisit ad Pyrrhum, animaduertere iubens, quàm malus & amicorum esset iudex, & hostiũ. Posteaquã verò Pyrrhus insidiis deprehensis medicũ quidẽ suspẽdit, Fabriciòque captiuos absque redẽmptionis precio reddidit, gratis Fabricius nõ accepit, sed totidem illi restituit, ne mercedẽ recepisse videretur: Neque enim insidias Pyrrhi gratia indicasse, sed ne viderentur Romani dolo necare, perinde atque si apertè non possent.

FABIVS Maximus cum Annibale pugnare nolens, sed tempore illius exercitum & pecuniarum & annonæ indigentem dissoluere quærens, per aspera & mõtosa loca persequebatur, sese illi subinde opponens. Quòd autem vulgo derideretur, Annibalisque pædagogus vocaretur, paruipendens suis consiliis vtebatur, amicisque dicebat: Qui derisiones conuiciáque metuat, eum sibi timidiorem videri, quàm qui hostes fugiat. Posteaquã verò de Minutio equitum magistro, qui hostium nõnullos debellauerat, sermo cœpit esse multus, tanquam digno Roma viro, magis se dixit secundum Minutii fortunam timere quàm aduersam. Igitur paulò pòst quum Anniba-

tas:nam nisi tu vrbem amisisses,ego nunquam recepissem. Idem à senatu iam senior legatus ad filium Consulem Suessam missus, vt animaduertit neminem ex lictoribus vt equo descenderet fuisse missum,indignatus sedere perseuerauit. Sed quum iuuenis lictorem misisset, ac ex quo descendere iussisset,alii quidem se auerterunt,ipse verò quum equo desiluisset, præter ætatem accurrit, & filium cōplexus:Euge,inquit,fili sapis,intelligēs & quibus imperes, & quanti imperii magnitudinē sustineas.

SCIPIO maior à re militari,& Reipublicæ administratione ocium ad literarum studia conuertens, dictitabat se quando ociosus esset plura facere.Posteaquam autem vi Carthaginem cepit, quum quidam miles virginem formosam de multis selectam captiuis adduxissent illi tradituri:Libēter,inquit,accepissem,si priuatus,& nō imperator essem. Obsidens autem munitam fossis profundis vrbem, in quâ Veneris templum eminebat, illic edici vadimonia in tertium diem iussit,velut illo die in Veneris templo litigantium causas auditurus.Idq; vt prędixerat vrbe capta effecit.Idem à quodam in Sicilia rogatus, quare fretus contra Carthaginem traiecturus classem foret, indicatis illi & armatis tercentū viris,qui se exercebant, & alta turri, quæ mari imminebat:nemo,inquit horum est,qui quum hanc ascenderit turrim,non se inde,si iussero,præcipitem iaciat. Posteaquam verò traiectis copiis & terrā potitus est, & hostium castra combussit. Carthaginenses missa legatione pacti sunt, se elephantes nauésque ac pecunias esse udituros. Sed quum

ferre suffragium iussit. Et quum hæc dixisset ascendit, populúsque subsecutus, accusatores verba facientes reliquit.

T. QVINTIVS adeò fuit statim ab initio clarus, vt ante tribunatum militum ædilitatémque Cõsul fuerit designatus. Imperator autem contra Philippum missus, vt secum in colloquium veniret persuasit. Et quum Philippus obsides postularet, quòd diceret ipsum multósque alios ROMANIS esse duces, se verò Macedonibus solum: Tu nempe, Quintius ait, solum teipsum effecisti, quippe qui & amicos & cognatos interemisti. Posteaquàm Philippum acie vicit, se permittere edixit, vt Græci legibus quisque suis vterentur, ac liberi essent. Quam quidem ob libertatem quotquot Romanorum etiam Annibalis temporibus captiui facti apud Græcos seruiebant, drachmis quingentis redempti dono ipsi dati sunt, qui velut liberti triumphantem illum pileati in vrbem subsecuti sunt, Achæos verò de facienda contra Zacynthiorum insulam expeditione cogitantes monuit, cauerent ne tanquam testudines capite extra Peloponnesum extenso periclitarentur. Idem Antiocho rege ingentem exercitũ contra Græciam ducente, quum omnes perterriti forent, & propter multitudinem, & ꝓpter armorũ varietatẽ, huiusmodi Acheis fecit sermonem. Se enim quum in Chalcide apud hospitem cœnaret, miratum esse carnium varietatem copiámque dixit: hospitem verò affirmasse illas omnes suillas esse, condimentis & pręparationibus differentes. Ne igitur nos quoque regium exercitum admiremini, hastatos & cataphra-

ctos,& pedites, & equestres sagittarios audientes, isti omnes Syri sunt,armis quibusdā à sese inuicem differentes. Philopœmeni autem Achæorum duci multos quidem & equites & armatos habenti, sed pecuniis indigenti, iocabūdus dicebat, Philopœmenem & manus & crura habere,sed ventrem non habere.Et sanè Philopœmen natura talis erat.

C. DOMITIVS quem Scipio maior loco sui Lucio fratri legatum dedit, in bello aduersus Antiochum hostium aciem conspicatus, præfectis hortantibus,vt è vestigio aggrederetur:Hora,inquit,nō sufficit,vt tot hominum milibus trucidatis, & impedimentis direptis,in castra redeuntes corpora curare posimus.Sed hoc ipsum cras,inquit,opportunè fiet.Itaque postridie cōgressus hostium quinquaginta milia cecidit.

P. LICINIVS Consul à Perseo Macedonum rege equestri prælio victus,milites ad duo millia octingentos amisit,partim cæsos,partim captos.Sed post pugnam quum Perseus legatos de fœderibus & pace misisset,victus victorem iussit se ac sua Romanis committere.

PAVLVS Aemilius secundum cōsulatum petens,repulsam tulit. Sed quum bellū aduersus Perseum & Macedones imperatorum mollitie ac imperitia in longum duceretur, & idcirco ipsum Romani Consulem designassent, se gratiam illis nullam habere dixit:Se enim non quòd imperio indigeret, sed quia ipsi imperatore,delectum fuisse. Quum autem è foro domum reuenisset,Tertiámque filiolam lachrymātem conspicatus causam rogasset, ac puel

la respondisset: Quia nobis Perseus mortuus est (catellus autē erat illo nomine,quem puella in delitiis habebat) Bona cum fortuna omen accipio filia,inquit.Sed quum multam in castris temeritatem loquacitatēmque deprehendisset eorum,qui & imperatoribus adhærēt,& earum curiosi rerum sunt, que nihil ad se spectant,omnes quietem agere, ac solum gladios acuere iussit:sibi nanque rerum aliarū curam fore. Nocturnas autem excubias sine lancea atque ense seruare iubebat,vt desperantes se ab hostibus defendere posse, magis aduersus somnum pugnarent. Quum verò per montium vertices Macedoniam inuasisset,ac instructos hostes aspexisset, hortante ipsum Nasica,vt è vestigio aggrederetur: si quidem tuam,inquit, agerem ætatem, sed multa me experientia vetat aduersus instructam aciem ex itinere decertare. Perseo autem debellato, quum ob partam victoriam conuiuia exhiberet,dicebat eiusdem peritiæ esse, & terribiliorem hostibus exercitum ostentare,& conuiuium amicis suauissimum exhibere. Idem Perseo ne in triumphum duceretur deprecante:in te,inquit, hoc est: perinde ac si diceret, in te facultas est teipsum perimendi. Quum autem pecunias in thesauris innumerabiles inuenisset,ipse quidem nihil accepit,sed genero Tuberoni phialam argenteam librorum trium militiæ præmium dedit.Ac illam aiunt primùm argenteam supellectilem in domum Aemiliam intrasse. Quatuor verò filios mares quū sustulisset,duos quidem antea in adoptionē aliis dederat,è duobus autē qui domi erant,alter 14.annos natus quinto ante

triumphum die mortuus est,alter quinto post triumphum duodecimũ agens annũ.Sed quũ in publicum prodisset,populusq́ue dolorem ac mœrorem prę se ferret:Nunc,inquit,de patriæ periculo dęsino solicitus esse,quãdo successuum inuidiam,quã in domum meam fortuna euomuit,pro omnibus tulerim.

CATO senior quum apud populum in prodigalitatem & immodicos sumptus inueheretur:quàm difficile,inquit,est verba facere ventri aures non habenti.Se verò mirari dictitabat,quomodo salua esse ciuitas posset,in qua pluris quàm bos piscis vendatur. Quum autem nimiam mulierum potentiam aliquãdo vituperaret:Omnes,inquit,viri vxoribus imperant,nos omnibus viris,nobis vxores.Aiebat quoque sę pro beneficio collato malle gratiam non accipere,quàm pro illata iniuria pœnam non subire,ac iis omnibus qui peccarent præterquám sibi veniam dare.Idem magistratus incitans in eos qui delinquerent puniendos,dictitabat,eos qui possent,nec propulsarent iniuriam,lapidibus esse obruendos. Aiebat præterea,se iuuenibus magis delectari qui erubescerent,quàm qui pallescerent. Se quoque eũ militem odio habere dicebat, qui inter ambulandum manus,ac inter pugnandum pedes moueret,magisq́ue stерteret,quàm clamaret. Pessimum autem imperatorem esse dictitabat,qui sibiipsi non posset imperare.Maximè verò quenque existimabat oportere seipsum vereri:Nam neminem à seipso vnquam separatum esse.Multorũ autem statuas quum videret positas:malo,inquit,homines de me quęrere,cur statua non est posita Catoni,quàm cùr posita est. Idem

hortabatur potentes, vt parcerent potētiæ, quò semper licentia vti possent. Qui autē à virtute honorem auferent, eos aiebat à iuuentute virtutem auferre. Magistratum verò iudicémque neque pro iustis orādum, neque pro iniustis exorandum esse dictitabat. Cæterū iniuriam asserebat, quāuis inferentibus nō videatur, omnibus tamen esse periculosam. Senectuti verò quum multa turpia adsint, censebat malitiæ turpitudinem non esse addendam. Irascentem à furioso tempore solum distare sentiebat. Idem iis minimè inuideri dicebat, qui fortuna frugaliter modesteque vterentur. Neque enim nobis, verum bonis quæ nobis adsunt, inuideri. Qui autem ridiculis studerent, eos in seriis deridendos videri aiebat. Præclara item gesta præclaris orationibus indigere, ne gloria defraudarentur, censebat. Sed ciues increpabat, quòd eosdem semper eligerent magistratus: Videmini siquidē, aiebat, aut nō multi facere magistratum, aut non multos magistratu dignos existimare. Qui verò maritimos agros vendidisset, eum se admirari simulabat, velut mari valentiorem: Nam quæ illud vix diluit, hunc ea facilè absorbuisse. Censuram autem petens, quum supplicantes multitudini competitores adulantésque videret, ipse clamabat, populum indigere & seuero medico & magna purgatione, eóque non suauisimum, sed inexorabilem eligēdum. Atque hæc dicens, ante omnes Censor fuit designatus. Quum verò iuuenes fortiter pugnare doceret, sæpenumero dicebat, sermone magis quàm ense, ac voce potius quàm manu conuerti hostes atque terreri. Idem bellum aduersus eos qui circa

Bætim fluuium habitant gerens, quum in discrimen propter hostium multitudinem deductus esset, atque Celtiberi ducentis talentis opitulari vellent, neque Romani sinerent Barbaris pacisci mercedem, illos errare dixit: Vincentes enim non ex suis, sed ex hostibus reddituros esse: victis autem nec à quibus petantur, nec qui petant esse futuros. Sed quamuis, vt ipse ait, plures vrbes iis diebus, quibus inter hostes commoratus est, ceperit, nihil tamen ipse plus sumpsit, quàm quæ ex hostili terra & comedit & bibit. Quum autem militum vnicuique argenti libram distribuisset, melius esse dixit, multos argentum habentes, quàm paucos aurum ex militia reuenire. Imperatoribus enim nihil aliud conuenire, quàm ex prouinciis gloriam augere. Cæterum quinque seruos in militia habebat, quorum vnus tres captiuos emit. Quod quidem vt Catonem resciuisse cognouit, antequam in eius conspectum veniret, seipsum strangulauit. Rogatus autem à Scipione Aphricano, vt Achæorum exulibus opem ferret, quò in patriam quisque suam rediret, nullam illius negocii curam sibi esse simulabat, sed in senatu quum multa verba fierent, assurgens: Perinde ac si nihil, inquit, habeamus quod agamus, sedemus, de Græculis decrepitis quærentes, vtrum à nostris, an ab illorum pollinctoribus efferantur. Posthumius verò Labienus quum Romanas historias Græcè scripsisset, ab auditoribusque veniam peteret, illudens Cato dixit: Veniã quidem dandam esse, si Amphictyonum decreto coactus Græcè scripsisset.

SCIPIONEM minorem ferunt, annis quatuor

& quinquagita quibus vixit, nihil emisse, nihil alienasse, nihil ædificasse: ac tres & trigita argẽti libras & auri duas, vt magnas diuitias reliquisse, quũ præsertim Carthaginis dominus fuisset, ac milites maxime ĩperatorũ omniũ locupletasset. Polybii autẽ præceptũ obseruãs, nõ antè è foro descẽdere studebat, q̃ ex iis aliquẽ, qui quoquo modo occurrisset, familiarem & amicũ sibi fecisset. Quũ verò iuuenis adhuc esset, tãta fuit in existimatione & fortitudinis & prudẽtiæ, vt Cato maior de iis interrogat', qui apud Carthaginẽ militarẽt, inter quos & Scipio erat, dixerit.

Soli sensus inest, vmbris par ca... ...rba.

Eoque Romani ipsum ab exercitu in vrbem reuocarunt, nequaquã ei gratificantes, sed per illũ cito ac facile se Carthaginem capturos esse sperãtes. Cæterum posteaquam intra murum penetrauit, quũ Carthaginenses ex arce repugnarent, Polybiusque ipsi consuleret, vt in mare, quod in medio erat non valde profundum, aut murices ferreos spargeret, aut tabulas clauis præfixas iniiceret, ne trãseuntes hostes pro aggeribus pugnarent, ridiculum esse dixit, quũ iam muros cepissent, ac intra vrbem essent, quærere ne eum hostibus pugnent. Quum verò inuenisset vrbem & statuis Græcis, & deorum donariis ex Sicilia asportatis refertam, edixit, vt quisquis ex ciuitatibus adesset, sua agnosceret, ac reportaret. Sed ex præda neque seruum neque libertum sumere quicquam permisit, ac ne emere quidem, quum omnes diriperent atque prædarentur. Idem C. Lælio sodalium amicissimo Consulatum petenti suffragans Põpeium interrogauit, an & ipse Consulatum

peteret.Pompeius autem tibicinis filius putabatur. Is igitur quum se petere negasset,ac pollicitus esset se Lælium deducturum & pro illo ambiturum,crediderunt auidem,sed illum expectãtes decepti sunt: Nam ipse in foro ambire, ac ciues prehensare nunciatus est.Quam quidem rem aliis ęgrè ferentibus, Scipio ridens:Stultitia,inquit,nostra tanq̃ non homines,sed deos simus precaturi, iandiu tẽpus terimus, tibicinem expectantes.Appio autem Claudio ipsius in censura cõpetitore iactante,Romanos omnes à se nominatim salutari,quos ferè Scipio ignoraret:Vera narras,inquit:nã mihi non vt multos nossem, sed vt à nullo ignorarer,curæ fuit. Iubebatq́ue ciues,à quibus vtriq; ad exercitũ missi fuerãt,vel legatos vel tribunos militũ vtriusque virtutis testes ac iudices eos sumere,qui bello illi interfuissent,quod cũ Celtiberis gerebant. Sed Censor declaratus iuuenem quendã equo priuauit, quòd sumptuosè cœnãs quo tempore Carthago oppugnabatur,placentã ex melle in vrbis similitudinem cõpactam: Carthaginemq́; appellatam proposuisset conuiuis diripiendã.Ac roganti causam iuuene propter quam equo priuatus fuisset:Quia me prior,inquit, Carthaginem diripuisti.Cautem Licinium quum prætereuntem vidisset: istũ,inquit,hominem ego peierasse scio:sed quũ illũ nemo accuset,nõ possum ipse & accusator esse & iudex.A senatu verò tertiũ emissus gentiũ ac regũ speculator,& vt Clitomachus canit,inspecturus.

Queis vrbes hominésque animis,qua lege tenentur: quum Alexãdriam venisset,nauique egressus capite penula tecto procederet, Alexandrini vndiq; cõcur

rentes ipſum rogabant,vt & caput detegeret, & ſibi exoptantibus faciem exhiberet. Quod quidem quū facilè impetraſſent,illum clamore ac plauſu proſecuti ſunt. Sed rege vix cum aliis propter deſidiam & corporis mollitiem incedente, Scipio voce ſummiſſa murmurans ad Panætium,inquit:iam Alexandrini aliquid voluptatis fructuſque ex noſtra peregrinatione perceperunt:Noſtra nanque cauſa regē ſuum ambulantem viderunt. Comitabantur autem ipſum amicus quidem vnus Panætius Philoſophus, & ſerui quinque. quorū vno in peregrina terra defuncto,alium ne emeret, Roma accerſiuit. Numantini verò quum inexpugnabiles viderentur,multóſque Romanorum imperatores viciſſent, Conſulem ad id bellum Scipionem populus iterum declarauit. Sed quum in militiam multi certatim irent,ſenatus non id ſolum prohibuit,quod Italia tanquam deſerta futura eſſet,ſed etiam pecunias ex præparatis ſumere non permiſit. Cæterum vectigales prouentus,quorum nondum tempus aderat,aſsignauit. Ac Scipio quidem pecuniis ſe non indigere dixit: ſuas enim ipſius & amicorum ſatis eſſe futuras: ſed de militibus incuſauit: difficile nāque bellum eſſe. Nam ſi propter hoſtium fortitudinem toties victi ſunt,ſtrenuis ſibi opus eſſe militibus: quoniam aduerſus tales:Sin propter ciuium ignauiam,quoniam cum talibus mittatur. Poſteaquàm autem in caſtra venit,multamq́ue & proteruitatem,& licentiam, & ſuperſtitionem,& delicias deprehendit,vates quidē & ariolos,& lixas,& lenones ſtatim eiecit,ac vaſa omnia præter ollam & vericulum, & calicē fictilem

amandari iussit. Argenteum quoque poculum non maius duabus libris habere volẽtibus permisit. Lauari autem prohibuit, necnõ vnũquenque eorũ qui se vngerent, ipsum se fricare iussit. Nam iumenta manus non habentia alio fricante indigere. Vt stantes quoque incoctum opsonium prandérent edixit, sed discumbentes panem vel pultem, & carnem tostam aut elixatam cœnarent. Verum ipse nigro circundatus sago circumibat, lugere se turpitudinem exercitus dicens. Quum autem Memmij cuiusdam tribuni militum iumenta pelues ad refrigerandum ex lapide factas, patinas Thericlias portantia deprehendisset: mihi quidem, inquit, & patriæ dies triginta, sed tibi per totam vitam quum talis sis, teipsum inutilem reddidisti. Alter verò quidam quum scutũ pulcherrimè ornatum ostentaret: Scutum quidem ô adolescens, inquit, pulchrum, sed Romanum virum decet magis in dextra spẽ habere, quàm in sinistra. Sublato autem vallo quum quidam se valde premi diceret: Meritò, inquit: enim ligno magis, quàm gladio fidis. Cæterum desperationem hostium videns dicebat. se tempore securitatem emere. Nam bonũ imperatorem vt medicum, vltima vti per ferrum cu ratione. Sed tamen Numantinos opportunè inuadẽs in fugam vertit. Quorũ seniores quidem quum suos victos vituperarent, quia quos toties fugassent, eos tum fugissent, quendam ex Numantinis iuuenibus dixisse ferunt: Pecora quidem & etiamnum eadem sunt, sed mutatus est pastor. Posteaquàm verò capta Numantia, iterum triumphauit, in contentionem cum C. Graccho pro senatu & sociis venit. Quum-

que plebs dolore affecta ipsum pro rostris tumultu terreret: Me castrorum, inquit, vociferatio nunquam perturbauit, nedum hominum conflictatio, quibus non matrem Italiam esse scio, sed nouercam. Quum autem ij qui circa Gracchum erant, clamarent, tyrannum esse interficiendum: Meritò patriæ oppugnatores, inquit, me antè volunt interficere: neque enim viuo Scipione Romam cadere posse putant: neque si Roma ceciderit, victurum Scipionē.

CÆCILIVS Metellus munito loco exercitum admouere volens, quum Centurio dixisset, si solos decem viros perdiderit, locum esse capturum, interrogauit eum, an vnus ex decem illis esse vellet. Quodam autem ex iunioribus Tribunis militum percontante, quid acturus esset: Si hanc, inquit, tuniculam mihi consciam esse putarem, ipsam exutus in ignem iniicerem. Sed viuenti Scipioni inimicus, mortuum ægrè tulit, filiosque subire feretrum ac gestare iussit. Se quoque diis gratiam habere pro salute vrbis Romæ dixit, quoniam Scipio apud alios non fuerat natus.

C. MARIVS ex humili genere quum ad Rempubli. accessisset, ob præclara militię gesta ædilitatem maiorem petiit. Sed quum sensisset se pręteriri, eodem die minorem ambiit. Et quanuis in illa quoque repulsam tulerit, non tamen se Romanorū principem fore desperauit. Varices autem quum in vtroque haberet crure, solutus prębuit medico excidendos, ac neque gemitu emisso, neque cōtractis superciliis sectionem tolerauit. Sed medico ad crus alterum transeūte noluit, quòd diceret illo dolore di-

gnam non esse curationem. Quum verò Lucius sororis ipsius filius, quo tempore secundum consulatum gerebat, cuidam militi, nomine Trebonio, vim attulisset, isque illum occidisset, ac multis accusantibus non negasset se Tribunum militum interfecisse, causamque exposuisset atque comprobasset, coronam quæ ob fortiter facta datur, ad se ferri Marius iussit, illaque Trebonium coronauit. Idē prope Teutonas castrametatus in loco parum aquæ habenti, quum milites dicerent se sitire, indicato illis flumine iuxta vallum hostium labente: Illinc vobis est, inquit, potus sanguine emendus. Ipsi vero vti se abduceret orabant, donec sibi humidus sanguis, neque dum propter sitim coagulatus foret. Cimbricis autem bellis quum mille ex Camertibus viros fortes secundum nullam legem ciues Romanos effecisset, aduersus accusantes dicebat se legem inter armorum strepitum non exaudisse. Verum ciuili bello fossa circundatus & obsessus, tolerabat, æquo animo expectans occasionem. Sed quum Pompeius Silo ipsi dixisset: Si magnus es imperator, ô Mari, descende in certamen: Tu igitur, inquit, si magnus es imperator, coge me vel inuitum decertare.

CATVLVS Luctatius bello Cimbrico apud Athesim fluuium castrametatus, quum Romani milites, quoniam Barbaros transire conantes videbant, retrocedentes contineri non possent, ad primos eorum qui fugiebant, cucurrit, vt non hostes fugere, sed imperatorem sequi viderentur.

SYLLA cognomento Felix maximas suarum felicitatum duas existimabat, & Pij Metelli amicitiā, &

quòd Athenas non euertiſſet, ſed vrbi peperciſſet.

C. POPILIVS ad Antiochum Syriæ regem à ſenatu miſſus eſt epiſtolam ferens, qua iubebatur & ex Aegypto exercitum abducere, neque filiorũ Ptolemæi pupillorum regnũ occupare. Accedentem vero ipſum per caſtra quum ex longinquo Antiochus benignè ſalutaſſet, ipſe nec regem reſalutauit, & literas illi reddidit. Quibus lectis quum rex ſe cõſultaturum & reſponſurum dixiſſet, circulum illi virga circunduxit Popilius, ac dixit: Hic igitur ſtans conſulta & reſponde. Cunctis autem viri grauitatẽ animiq́ue elationem admirantibus, Antiochoq́ue facturum ſe conſentiente quæ Romanis viderentur, Popilius tunc ipſum & ſalutauit & amplexus eſt.

LVCVLLVS in Armenia cum decem millibus pedum & mille equitibus aduerſus Tigranem, centum & quinquaginta millia hominum in exercitu habentem pridie nonas Octobres properabat, quo die Scipionis copiæ à Cimbris antea fuerant deletæ. Quare quum quidam dixiſſet, diem illum Romanis nefaſtum eſſe ac religioſum: Ergo, inquit, hodie promptè fortiterq́ue pugnemus, vt hunc quoque diem ex ne faſto & triſti hilarem & iucundum Romanis faciamus. Sed militibus Romanis cataphractos maximè timentibus, bono illos animo eſſe iuſſit: Plus enim laboris in illis ſpoliandis, quàm debellandis futurum. Quum verò primus in montem aſcendiſſet, motumq́; Barbarorũq́ue inſpexiſſet, exclamauit: Vicimus ô commilitones. Ac nullo ſubſiſtente perſequens, Romanorũ quidem ſolum quinque interemptos amiſit, ſed hoſtium ſupra centum

millia cecidit.

MAGNVS Pompeius à Romanis tantopere fuit amatus, quanto pater odio habitus est. Is quum iuuenis esset, Syllæ factioni sese penitus addixit, & quum neque imperator, neque senator esset, magnum ex Italia exercitum collegit. Quumque à Sylla accerseretur: non sine spoliis, inquit, nec absque sanguine imperatori copias ostentabo. Neque prius iuit, quàm multis præliis duces hostium superasset. Posteaquàm autem in Siciliam à Sylla missus, accepit in viis milites violare ac rapere, vagantes quidẽ frustra & circuncurrentes castigauit. Qui verò à se præmittebantur, eorum gladiis anulorum signa impressit. Idem Mamertinos, qui aduersæ factionis erant, vniuersos occidere decreuerat. Sed quum Sthenius populi princeps ipsum non iusta agere dixisset, qui pro vnius culpa multos insontes puniret, atque se eum esse, qui & amicos persuasisset, & inimicos Marij partes sequi coëgisset, Pompeius viri fortitudinem admiratus, se Mamertinis veniam dare dixit, ab eo viro persuasis, qui patriam suæipsius animæ præponeret, sicque & ciuitatem & Sthenium seruauit. Quum verò in Libyam aduersus Domitiũ traiecisset, ac magna pugna vicisset, salutantibus se imperatorem militibus dixit, se honorem illum non admissurum, donec hostium vallum staret. Tunc milites quamuis magna pluuia detinente, impetum fecerunt, & castra diripuerunt. Ac redeũtem quidem ipsum & aliis honoribus Sylla iucundè excepit, & Magnum ipse primus appellauit, sed triumphare volentem non permisit, quòd nondum senator esset.

Quum verò Pompeius ad eos qui aderant dixisset, Scyllam ignorare, vel plures orientem solem quàm occidentem adorare, tum Scylla exclamauit: Triumphet. Cæterum Seruilius vir senatorius ægrè ferebat, multique militum triumpho resistebant, munera quædam reposcentes. Quibus quum Pompeius dixisset, se potius triumphum esse dimissurum, quàm illis adulaturum: Nunc verè, Seruilius inquit, & magnum & dignum triumpho Pompeium censeo. Quum autem Romæ consuetudo foret, vt equites quandocunque militaria munera legitimo tempore obissent, equum in forum ducerent ad duos viros quos censores vocant, enumeratisque stipendiis ac imperatoribus sub quibus militassent, congruas vel laudes vel vituperationes acciperent, Consulem gerens Pompeius ad Censores Gellium, & Lentulum, ipse equum deduxit. Quibus quidem, vt mos est, percontantibus, an omnia stipendia fecisset: omnia, inquit, sub meipso imperatore. Sertorij autem literis in Hispania potius, inter quas multorum ducum erant epistolæ, quibus ad res innouandas mutandamque rempub. Sertorium Romam vocabant, omnes combusit, vt permitteret malos & pœnitere, & fieri meliores. Posteaquàm verò Phraates rex Parthorum misit ad eum rogans, vt Eupærate fluuio termino vteretur: imo verò iustitia, inquit, Romani erga Partbos termino potius vtantur. L. autem Lucullus militia functus quum sese voluptatibus dedisset, sumptuoseque ac delicatè viueret, atque Pópeium vituperaret, quòd prȩter ætatem multa gerere affectaret: Magis est præ-

ter ætatem, inquit Pompeius, ſenem deliciis indulgere, quàm cum imperio eſſe. Sed quum ægrotaret, turdum quidem ſumere medicus iuſſerat, qui quum ab iis qui quærebant non inueniretur, quôd eo iam tempore aues illæ auolaſſent, quidemq́ue dixiſſet, apud Lucullum inuentum iri, qui illos per totum aleret annum: Ergo niſi Lucullus delicatus eſſet, inquit, Pompeius non viueret? Ac medico valere iuſſo, quiddam inuētu facile ſumpſit. Quum verò magna annonæ penuria Roma laboraret, verbo quidem fori curator declaratus, ſed re ipſa terræ mariſque dominus, in Lybiam, Sardiniam, & Siciliam nauigauit. Vbi quum magnam frumenti vim congregaſſet, Romamq́ue rediens nauigaret, ac magna tempeſtate orta gubernatores, morarentur primus nauem ingreſſus ancoram tolli iuſsi clamans: Nauigare neceſſe eſt, viuere non eſt neceſſe. Detecta autem aduerſus Cæſarem diſcordia, ac Marcellino quodam ex iis qui à Pompeio prouȩcti videbātur, ad Cæſarem inclinato, & contra Pompeium ipſum in ſenatu dicente: Non pudet Marcelline, inquit, malè mihi dicere, per quem è muto eloquens, è famelico vomēs factus es? Ad Catonem verò, à quo acerbè taxabatur, quòd quum ipſe ſæpius prædixiſſet, potentiam Cæſaris & incrementum nequaquam è republica eſſe, Pompeius vero illum contra iuuiſſet: Tua, inquit, verba diuinationem magis ſapiunt, ſed mea ſunt amiciora. De ſeipſo autem liberè loquens dictitabat, ſe omne imperium & accepiſſe citius quàm expectarit, & citius depoſuiſſe quàm fuerit expectatus. Cæterum poſt Pharſalicam pugnam

fugiens

fugiens in Aegyptum, quum è triremi foret egressurus in piscatorium nauigium à rege missum, ad vxorem & filium conuersus, nihil aliud quàm hanc Sophoclis sententiam dixit: Quisquis ad tyrannum vadit, illius est seruus, quamuis liber venerit. Sed quum in nauigium transisset ense percussus, gemitu semel emisso, ac nihil locutus, seipsum tegens cecidit.

CICERO orator, quum iocis & cauillationibus nomen ipsius pateret, amiciq; suaderet, vt illud deponeret, dixit se effecturum Ciceronẽ & Catonibus, & Catulis, & Scauris clariorem. Ac poculum argenteum diis dicaturus, prima quidem nomina literis notauit, sed Ciceronis loco cicer insculpsit. Qui autem oratores valde clamarent, eos propter infirmitatem in clamorem, vt claudi in equum, ascendere dictitabat. Idem quum Verres filium habens, qui in adolescentia corpore abutebatur, in Ciceronem vt mollem conuicia ingereret, cinædumq́ue vocaret: Ignoras, inquit, liberos intra fores increpãdos esse. Quum verò Metellus Nepos in ipsum dixisset, plures testimonio peremisti, quàm patrocinio seruasti: Nempe mihi, inquit, plus est fidei, quàm eloquentię. Interrogante præterea Metello, quis ei pater esset: Hoc, inquit, responsum mater tua difficilius effecit. Nam Metelli mater impudica habebatur, Metellúsque ipse & leuis & inconstans, & libidini deditus erat. Is verò quum lapideum coruum Diodori rhetoris vita functi sepulchro insculpi curasset: Iusta, inquit, retributio facta est: Istum enim violare, non orare docuit. Idem Vatinium sibi inimicum, & alio-

qui perditissimum hominem,quum perisse,ac pau-lò pôst viuere audisset:Malè,inquit,pereat, qui ma-lè mentitus est.In eum verò qui quum Libs genere esse videretur, diceret se non audire ipsum orãtem: Atqui aures,inquit,imperforatas non habes.Caium autem Põpilium, qui iuris peritus haberi volebat, quum esset imperitus ac ingenio tardus, ad causam quandam testem aduocauit,qui quum dixisset se ni-hil scire: Nimirũ,inquit, te de iure forsitã putas in-terrogari.Quum vero Hortensius orator argẽteam Sphingem à Verre mercedem accepisset, ac in Ci-ceronem oblique nescio quid elocutum dixisset, se ænigmatũ soluendorũ imperitũ esse: Atqui Sphinx, inquit,penens te est. Voconio autem cum tribus fi-liabus perquam deformi facie obuiam factus, sub-missa voce ad amicos: Hic,inquit,Phœbo non per-mittente liberos seminauit.Idem quum Faustus Syl-læ filius suppellectilem propter æris alieni magni-tudinẽ proscripsisset:Hanc,inquit,magis amo,quàm patris eius proscriptionem.Sed Pompeio & Cæsare dissidentibus:Quem fugiam,inquit, noui, ad quem fugiam non noui.Ac Pompeium quidem accusabat, quòd vrbem deseruisset, Themistoclẽ magis quàm Periclem imitatus, quum res illis minimè similes forent.Quum igitur ad Pompeium venisset,ac rur-sus pœniteret,ab illo interrogatus, vbinam Pisonẽ generum reliquisset:Apud tuum socerum, respon-dit.Sed quum quidam à Cæsare ad Pompeium trãs-fugisset,diceretq́ue se propter celeritatem ac prom ptitudinem equum reliquisse, melius equo consu-luisse,dixit.Nunciante autem quodam Cęsaris ami-

cos tristes esse: Ais, inquit, ipsos Cæsari maleuolos esse. Post pugnam verò Pharsalicam quam Pompeius quidem iam fugisset, Nonio quodam dicente, adhuc aquilas septem apud se esse, ac idcirco bono esse animo hortante: Bene, inquit, moneres, si cum graculis bellum nobis foret. Sed posteaquàm Cæsar victoria potitus, deiectas Pompeij statuas honorificè restitueret, loquens de illo Cicero dixit, Cæsarem in erigendis Pompeii statuis suas firmare. Bene autem dicere tanti faciebat, atque in id tantopere intentus erat, vt die ad causam apud Centumuiros agendam constituto, Erotem seruum, qui nũciarat in posterum diem iudicium fuisse dilatum, libertate donarit.

C. IVLIVS Cæsar, quum Syllam fugeret adhuc adolescens, in prædones incidit, qui quum pecuniæ petitæ summam audisset, ipsos irrisit, velut ignorantes quem tenerent, seque duplum daturum pactus est. Itaque asseruatus donec pecuniæ colligerentur, ne sibi dormienti obstreperent, vtque silerent imperabat, quásque orationes atque poëmata scripsisset, ipsis legebat, & qui ea minus laudassent, fatuos barbarosque vocitabat, ac per iocum ridens, se illos suspensurum minabatur: id quod etiam paulò pòst effecit. Nam pecuniis allatis liberatus, collectis ex Asia viris, & classe deducta, prædones ipsos & cepit & suspendit. Romæ verò, quum Pontificatum peteret, ac competitorem Q. Catulum, Romanorum facilè principem, haberet, á matre osculatus, & ad ianuam deductus: Hodie, inquit, mater filium vel Pontificem, vel exu-

lem habebis. Idem Pompeiam quidem vxorem, quæ à Clodio adulterata ferebatur, repudiauit, sed postea Clodio propter id accusato citatus testis, nihil mali de vxore dixit. Verum accusatore interrogante: Cur ergo illam dimisisti? quia Cæsaris vxorem, inquit, etiã à calũnia puram esse oportet. Alexandri verô titulis apud Gades lectis illachrymauit, & ad amicos: Is, inquit, quum ætate hac esset, Darium superauit: at mihi in hunc vsque diem gestum est nihil. Castellum autem sterile in Alpibus prætergrediens, amicis dubitantibus an & illic de principatu contentiones æmulationesque essent, quum cogitabundus restitisset: Mallem, inquit, hic esse primus, quàm Romæ secundus. Cæterum ex audacibus facinoribus periculosa & magna aggredienda esse dicebat. sed citra consultationem. Ac Rubiconem quidem fluuium ex Gallia prouincia aduersus Pompeium transgressus: Omnis, inquit, iacta est alea. Sed posteaquàm Põpeius Roma profugit ad mare, Metello ærarij præfecto ipsum pecunias sumere volẽtem, ærario clauso impedienti mortem minatus est. Qua re Metello perterrito: ô adolescens, inquit, difficilius id mihi dictu quàm factu erat. Quum verô milites Brundusio ad eum Dyrrhachium serius aduehereutur, clam omnibus in paruum nauigium ingressus, pelagus transire conatus est. Sed fluctuante nauigio quum se gubernatori aperuisset, clamauit: Confide fortunæ, sciens abs te Cæsarem vehi. Tunc igitur & valida tempestate prohibitus, & à militibus concurrentibus, ac ægrè ferentibus quòd alias copias expectaret, quasi ipsis diffide-

ret, fuit dissuasus. Posteaquàm verò Pompeius commissa pugna superior non est victoria vsus, sed in castra recessit: Hodie, inquit, victoria penes hostes erat, si peritum vincendi haberent imperatorem. Idem quum apud Pharsalum Pompeius instructam aciem stare, hostesque expectare, iussisset, illum errasse aiebat, quôd militum ex incursu cum quodam animi furore incitationem & impetum dissoluisset. Posteaquàm vero Ponticum Pharnacem primo impetu vicit, ad amicos scripsit: Veni, Vidi, Vici. Post fugam autem eorum qui in Libya cum Scipione erant, factam, quum seipsum Vticæ Cato peremisset: Inuideo, ait, mortem tibi Cato: nam & tu mihi tuam salutem inuidisti. Sed quum quidam ipsum hortarentur, vt sibi ab Antonio Dolabellaque caueret: non hos, dixit, pingues & vnctos timendos esse, verum illos pallidos & macilentos, Brutum & Cassium indicans. Sermone autem inter cœnandũ orto de morte, quænam sit optima, inexpectatam prætulit.

CÆSAR qui primus Augustus fuit cognominatus, quum adhuc adolescẽs foret, ab Antonio duo millia sestertiûm & qungenta, quæ ex primi Cæsaris interfecti dono ad se Antonius ipse transtulerat, repetiit, volens id reddere Romanis, quod illis à Cæsare fuerat legatum, sestertios cuique tricenos. Sed quum Antonius pecunias retineret, ipsũmque ab illis repetendis, si prudens esset, deterreret, paterna bona proscripsit & vendidit. Ac dono reddito, vt sibi ciuium beneuolentiam conciliauit, sic in illum odium concitauit. Quum autem Rhyme-

tales,rex Thracum, qui ab Antonio ad ipſum tranſfugerat, in conuiuiis diſſolutus eſſet ac moleſtus, ſocietatem exprobrans, cuidam aliorum regum propinans Cæſar: Ego, inquit, proditionem quidem amo, ſed proditores non laudo. Alexandrinis verò poſt captiuitatem extrema ſe paſſuros expectantibus, poſteaquàm cum Ario Alexandrino ſuggeſtum aſcendit,vrbi ſe parcere dixit, primum quidem propter eius & magnitudinem & pulchritudinem,deinde propter conditorem Alexandrum, tertio propter Arium amicum. Idem quum audiſſet Erotem, qui res Aegypti curabat, emiſſe coturnicem, omnes alias pugnando ſuperantem atque inuictam, & comediſſe aſſatã,cum ad ſe accerſiuit, ac iudicio conſtituto confeſſum, malo nauis affigi iuſsit. In Sicilia verò Arium pro Theodoro conſtituit gubernatorem. Sed quum ipſi quidem libellum dediſſet,in quo ſcriptum erat: Caluus Theodorus Tarſenſis fur erat:quid tibi videtur? Lecto illo Cæſar ſubſcripſit, Videtur. Idem à Mecœnate conuictore ſuo per ſingulos annos ſuo natali die phialam donum accipiebat. Cæterum Athenodoro Philoſopho propter ſenectutem ſe domum dimitti precanti conceſsit. Quum igitur ſalutato ipſo dixiſſet Athenodorus: Quum iratus fueris Cæſar, nihil neque dixeris,neque feceris, priuſquam quatuor & viginti literas tecum ipſe percurreris: illo manu apprehenſo, Adhuc,inquit,mihi te præſente opus eſt: ac ipſum per totum detinuit annum, aſſerens etiam taciturnitatis præmium ſine periculo eſſe. Quum vero Alexandrum audiſſet, maxima

terrarum parte subacta addubitasse, quidnam per reliquum vitæ tempus facturus esset, demiratus est, quod non maius opus Alexander existimasset, partum gubernare imperium, quàm magnum acquisiuisse. De adulteris autem quum legem tulisset, in qua præfinitum erat, quo pacto rei iudicandi & condemnati forent puniendi, ac postea lapsus ira adolescentem propter Iuliam filiam suam calumniatum manibus ipse verberaret, ac ille clamasset: legem tulisti Cæsar, adeo ipsum pœnituit, vt illo die cœnam recusarit. Caium vero sororis filium in Armeniam mittens, à diis ipsis precibus petebat Pompeii beneuolentiam, Alexandri audaciam, suam ipsius fortunam. Idem Romanis dictitabat, se eum imperii successorem relicturum, qui nunquam eadem de re bis consultasset, Tiberium videlicet significans. Tumultuantes vero iuuenes, qui in magistratu erant, quum reprimere vellet, neque illi attenderent, sed tumultuarentur: Audite, inquit, iuuenes senem, quem iuuenem senes audiebant. Dum autem Athenarum populus quiddam videretur deliquisse, ex Aegina scripsit, putare se suam illos iram non latere: neque enim in Aegina se fuisse hyematurum. Aliud vero nihil aduersus eos neque dixit neque fecit. Sed quum vnus ex Euryclis accusatoribus immodestè & ad satietatē dicendi licentia vteretur, ac prouectus tale quid dixisset: Si ista tibi Cęsar magna non videntur, iube istum recitare septimū Thucydidis volumen: Indignatus illū abduci iussit. Sed quum accepisset eū ex Brasidæ posteris reliquum esse, accersiuit, & modestè casti-

gatum dimisit. Idem quum Piso ædes à fundamentis ad culmen vsque eleganter fabreque struxisset: Bono, inquit, animo me facis Piso, qui perinde ędificas, atque si Roma æterna sit futura.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS ILLVstrisimo Venetiarum Principi Leonardo Lauredano felicitatem.

YCVRGVS seueriſsimarũ Lacedæmoniis legũ autor, ſapientiſsime Princeps Leonarde Lauredane, illud quoque traditur inſtituiſſe, vt antequã cũ hoſtibus congrederẽtur, Muſis ſacrificarent, quò videlicet ſtrenuè geſta luculẽtis eloquentiæ ornamẽtis illuſtrarentur, & quoad fieri poſſet, immortalitati conſecrarentur. Cato quoque ille Cẽſorius in primis ſapiẽtia clarus, fortia facta elegãti indigere oratione, ne ſua fraudarẽtur gloria, dictitabat: Nullius enim humanæ rei memoriam diutius poſſe durare ſapiẽtiſsimi viri facile videbãt, quæ facũdis literarũ monumẽtis nõ eſſet cõmendata. Tua verò fulgẽtiſsima virtus, tuaq́ clariſsima in Rempublicã Chriſtianã merita me impulerũt, vt quãdo illa pro dignitate exiguis ingenij mei viribus celebrare non poſſum, aliquid ſaltem mearũ lucubratiũcularũ nomini tuo dicarẽ. Ac breuia quidẽ ſimul & acuta regũ Lacedæmoniorũ dicta, quæ Apophthegmata vocãtur, ex variis ſcriptoribus à Plutarcho philoſophorũ diſertiſsimo iã pridẽ collecta, mihi verò nuper latinitate donata, in primis digna ſunt viſa, quæ ſublimitati

tuæ nūcupare. Nā & Lacedæmoniorū institutis Venetiana Respublica, cui tu summa cū felicitate præsides, quamsimillima esse videtur. Neque animus tuus circa bonū cōmune occupatus, quibuslibet scriptis est detinendus, sed iis duntaxat sententiis permulcendus, quibus & iuuari, & publicis consultationibus defessus poßit recreari. Apophthegmata verò quū aliud nihil sint, quàm quidā historiarū flosculi, quarū aßidua lectione nihil iis qui Rēpublicā administrant, vtilius esse potest, non solum Traiano Cæsari, cui primum à Plutarcho dicata fuere, sed etiam cū aliis principibus, tum verò tibi maximè congruere sunt iudicanda. Quippe quæ nec tempora publicæ vtilitati debita auferant, & animum tuum non sententiarum modò grauitate, verum sapientißimorum quoque consiliorum tuorum approbatione plurimum delectent. Posteaquam enim principatum inisti, tranquillam pacem populis curæ tuæ commißis, ac potius vniuersæ Italiæ singulari prudētia tua peperisti, partam amplificasti, amplificatam ita conseruas, vt aurea secula, poetis tantopere decātata, nobis reddita esse videantur. Nam & pestis vndique fugata est, & bella sedata, & summa rerū omniū fertilitas diuina benignitate floréntißimo celsitudinis tuæ principatui cōcessa. Hinc veró illud prophetæ oraculum, piis iustisq; hominibus ac deum diligentibus omnia ex sentētia euenire, si cui vnquā dubium fuit, tu religiosißime Particeps verißimū esse cōprobasti, atque omnē de medio dubitationem sustulisti. Vt enim alia felicitatis tuæ præter eam documenta, florentem adeò liberorum nepotumq; progeniem sustulisti, vt non tuæ modò senectuti ac Lauredanæ genti, verum patriæ quoque maxima & certißima præsidia parata esse videantur. Ita nanque sunt instituti, vt & vestigiis tuis insistant, & post sacrosanctum veri dei cultum Reipublicæ se, vitam quoq;

nedum pecuniam aliaque omnia debere profiteantur. Hoc autem diuinum munus, quo nullum homini pretiosius, nullum melius præstari potest, quis non videat cum aliis eminentissimis virtutibus tuis, tum singulari iustitiæ fuisse cõcessum? Nam illi à teneris vsque vnguiculis sic assueuisti, vt te sibi & alumnum & tutorem & propugnatorem delegisse videatur. Fulgentissimo autem huiusce virtutis splendore & aliorum ciuium, & in primis senatorũ animos tibi conciliasti, vt eadẽ ferme hora, qua vnus & quadraginta viri (tot enim ad creandum ducem electi conueniunt) de ducis ipsius electione agitare cœperũt, vna omnium voce cunctisque suffragiis citra vllum competitorem Princeps fueris declaratus, tanta cum populorum tuorum lætitia, vt omnes debitam tuo principatui felicitatem præsagire viderentur. Tu verò simul atque ducatum inisti, omnium non opinioni modò respondisti, verum expectationem quoque longe superasti. Tantam enim iustitiæ totiusque Reipublicæ curam suscepisti, commodorum tuorum oblitus, vt curiæ & tuarum ædium fores omnibus tam pauperioribus quàm ditioribus æquè pateãt, te adeũtes patientissimè benignissimeque audias, lites & controuersias æquissimè dirimas, neminem probum à tuo conspectu tristem dimittas: omnibus denique populis regimini tuo creditis, eos magistratus curas mittendos, qui non solum ius suum cuique reddant, sed etiam à seditionibus cædibusque defendãt, & in summa trãquillitate conseruẽt. Id verò cum alii ciuitatum ditioni tuæ parẽtiũ rectores, tum integerrimi vrbis Paduæ literarum alumnæ, Prætor Andreas Grittus, & præfectus Paulus Pisanus ita comprobant, vt non rectores, sed parentes omnibus esse videantur. Tantam enim non litium modò priuatarum, sed publicæ quoque cõmoditatis & quietis curam suscepere, vt verissimum illud esse declarent, mẽbra caput imitari sole-

re. Quamobrem haudquaquam mirandum est, si Fauētini & Ariminenses diu bellis seditionibusq́; vexati, iustißimo & integerrimo regimini tuo sese nuper sponte sua tradiderunt. Quis enim vir prudens, nedum populus, si poßit, ad eum non confugiat principem, à quo nihil nisi æquum, nihil nisi legitimum, nihil nisi honestum se habiturum esse certò sciat? Sub cuius protectione se tutum, se quietum rebus suis frui posse cōfidat? Sed de iustitia aliisq́; splendidißimis virtutibus tuis non breuis epistola, sed grandis historia cō scribenda foret, quæ præclara & tua & maiorum tuorum gesta felici stylo cōplecteretur. Id verò quum & longi temporis & facundißimi oratoris sit opus, haudquaquam ab officio meo alienum esse putaui, si nunc id quod possum, vel epistolari breuitate inclytum nomen tuum vnà cum priscis illis & regibus & legumlatoribus, quorum sapientißima quæq́; dicta hoc in libello descripta sunt, copularē, simul vt vbicūque Romana est in vsu lingua arbitraretur, simul vt pro virili parte mea immortalitati cōsecraretur. Quod quidem etiā si minus forsitan ero assecutus, nihil tamē dubito, quin optimam voluntatem meam erga tuam serenitatem sis accepturus, quum hominis animum potius quàm rerū exitum omnibus in actionibus censeas, semper esse spectādum. Sed iam acutißima Lacedæmoniorum dicta, quæ non temporum, sed literarum ordine seruato describūtur, perspecué interpretemur, quo melius faciliusq́; Laconica breuitas & solertia perspiciatur. Vale eximium seculi nostri ornamentum. Ex Academia Patauina, Nonis Maii. M.D.VII.

PLVT

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPI CLARISSIMI.
APOPHTEGMATA LACONICA.

Raphaele Regio interprete.

GASICLES rex Lacedemoniorum, admirante quodam, quòd quum magna discendi audiendique teneretur cupiditate, Philophane rhetorices doctore non vteretur: eorum, inquit, me discipulum esse oportet, quorum etiam sum filius. Ad eum verò qui rogarat, quo modo quis absque satellitibus tutò regnare posset: si suis, inquit, populis ita imperarit, vt parentes filiis.

AGESILAVS ille magnus quum esset aliquando conuiuii princeps sorte ductus, à vini dispensatore rogatus, quantum vini cuique daret: Si multũ, inquit, paratum est, quantum quisque petierit: Sin parum, ex æquo omnibus impertito. Quum verò maleficus quidam tormenta perquàm patiẽter toleraret: Quãtum, inquit, homo scelestus ad res flagitiosas & turpes tolerantiam affert? Quodam autem laudante oratorem quòd parua amplificaret: Ego verò ne sutorem quidem, ait, puto bonum, qui magnos exiguo pedi calceos inducit. Idem quum quidam ei aliquando dixisset, Promisisti, ac sæpius idem repeteret: Per Iouem, inquit, si quidem iustum est: Sin minus, dixi quidem, sed non promisi. Ac illo subiiciente: Atqui oportet reges præstare quicquid vel capite annuerint: Non magis, inquit, quàm eos qui ad reges accedunt, petere decet iusta & dicere, captãtes & oppor-

tunitatem, & quicquid regibus cōmodum est. Quū antea aliquos laudantes vituperantésve audiebat, non minus eorum qui dicerēt, quàm de quibus dice retur, mores spectandos esse aiebat. Sed quum puer adhuc esset, ac in gymnicorum ludorum cebratione in loco minus honesto à chori magistro collocaretur, obtemperauit quidem, licet iam rex foret decla ratur, ac dixit: Euge: Demonstrabo etenim, non locis viros, sed viris loca effici honorata. Quodam autem medico difficiliorem ei curationem, ac minimè sim plicem imperante: Per gemellos, inquit, non omnino mihi viuere datum est, ne si omnia quidem sumam. Altari verò Mineruæ, ab ærea ęde cognomēto Chal ciœcæ, quodam die astans bouem immolaturus, quū à pediculo morderetur, non auersus est quidem, sed illum palàm captum omnium in conspectu necauit, ac dixit: Per deos* lubenter vel in ara insidiatorem. Idem quum vidisset murem à puero trahi de fenestra, & conuersum detinentis pueri manum momor disse ac fugisse, iis qui aderant re ostensa: Quando minimum, inquit, animal se iniuria afficientes sic vl cifcitur, quid viris faciendum sit cōsiderate. Volens autem bellum aduersus regem Persarum mouere, quò Græcos Asiam incolentes in libertatem vindica ret, Iouis Dodonæi oraculum consuluit: quod quū educendum esse exercitum respōdisset, Ephoris ora culum retulit. Ipsi verò iusserunt eum Delphos pro ficisci sac iisdem de rebus sortes cōsulere. Profectus igitur sic oraculum rogauit: Apollo, videntûrne tibi quæ & patri? Eo autem annuente, electus ipse impe rator exercitū eduxit. Quum verò Tisaphernes prin

* iucūdæ.

cipio quidem tertius cum Agesilao fœdera percussisset, Græcas ipsi liberas ciuitates se esse dimissurum pollicitus, deinde quammaximo exercitu à rege accersito bellũ ei indixisset nisi Asia decederet, libẽter fœderum trãsgresionem accepit, mouitque castra, exercitum in Cariam ducturus. Sed quum Tisaphernes illic copias congregaret, inde soluens in Phrygiam impetũ fecit, ac pluribus vrbibus captis, multaque pecunia parta, dixit amicis: Fœdera quidem iniustè frangere impium est, sed hostes fallere non iustum est modò & honestum, verum iucundum quoque ac lucrosum. Cæterum equitatu inferior Ephesum reuersus opulentos iusit equum pro se quenque ac virum exhibere, si se militia solutos vellent. Ac posteaquàm & equi & viri idonei pro timidis atque diuitibus cito fuerunt congregati, Agamemnonem se dixit imitari. Nam illum, quũ generosam accepisset equam, ignauum diuitemque hominem militia liberasse. Quum verò nudos captiuos vendi iussisset, spoliorum quidem mercatores licitabãtur: ac vestium sanè multi emptores erant: sed corpora, ꝙ alba & mollia essent propter vmbratilem vitam, quum tanquam inutilia nulloque pretio digna irriderentur, astans Agesilaus: Hæc sunt, inquit, propter quæ, isti autem quibus cum pugnatis. Idem in Lydia quum Tisaphernem profligasset, plurimosque interemisset, in agrum regium incursionem fecit: sed rex pecuniis ipsi præmsis quum cẽseret bellum esse dissoluendum, Agesilaus respondit: pacis quidem ciuitatem dominam esse, se verò locupletãdis militibus quàm seipso magis lætari: pulchrũ

que putare, Græcos non munera ab hostibus accipere, sed spolia acquirere. Megabatē verò Spithridatis filium formosissimum, quum ad eum accessisset salutaturus & osculaturus, quia vehementer amari videbatur, declinauit Agesilaus. At quum ille adire destitisset, ab Agesilao desiderabatur. Dicentibusque amicis ipsum in causa esse, qui se ab illius tam formosi osculo auertisset, neque illum præ pudore venturum, posteaquam secum tacitus paulisper cogitauit: Nihil est opus, inquit, illum persuadeatis: Nā istiusmodi rebus superior esse malo, quàm præpotentem hostium vrbem vi capere. Satius est enim libertatem sibiipsi conseruare, quàm aliis auferre. Sed quum aliis in rebus diligens iustitiæ cultor esset, in amicorum negotiis putabat occasionem iuuādi esse perquàm iustā. Epistoliū igitur ipsius fertur ad Idrieum Carē, quo ex amicis quendā sic petit: Si Nicias nihil iniusti agit, dimitte: Sin agit, mihi dimitte: omnino autem dimitte. Itaque se talem in plerisque Agesilaus pro amicis præstabat. Interdum tamē propter vtilitatem occasione potius vtebatur. Quare motis tumultuosius castris, quum puerum, cuius amore tenebatur, infirmum reliquisset, ad illum precantem, & cum lachrymis se reuocantem conuersus dixit: Quàm difficile est, nos & misereri simul & sapere. Idem in victu & vestitu nihil iis qui cum ipso erant, melius habebat: à satietate ac ebrietate penitus abstinens, somnoque non domino, sed rebus agendis seruienti vtens. Aduersus calorem autem & frigus ita se habebat, vt solus eadem veste quatuor anni temporibus semper vteretur, ac

in medio castrorum tentorio erecto, lectum nihilo aliis meliorem haberet. Dictitabat autem principi conuenire, non mollitie & deliciis, sed tolerantia & fortitudine priuatis hominibus præstare. Roganti igitur cuidam, quid Spartæ contulissent Lycurgi leges: contemnere, inquit, voluptates. Ad eum verò qui cum aliorum Lacedæmoniorum, tum suæ vestis cibique mediocritatem mirabatur: propter hunc, inquit, frugalem ô hospes, viuendi modum metimus libertatem. Idem alio ipsum hortãte, vt sibi parceret, ac dicente, propter incertum fortunæ, ne quãdo mutemur: At ego, inquit, meipsum sic assuefacio, vt in nulla mutatione quæram mutationem. Ac eodẽ vitæ instituto etiã senex factus vtebatur. Quare ad eum à quo interrogatus fuerat, cur vehementi hyeme sine tunica illa ætatè circumiret: Quò, inquit, iuuenes imitentur, exemplum habentes & senectute confectos & principes. Thasii verò per suum agrum ipsi cum exercitu iter facienti farinam & anseres, & bellaria, & liba ex melle confecta, & alios omnis generis cibos, & vina pretiosa miserunt. Sed farina sola accepta retro asportari reliqua ab iis, qui illa apportarant, iussit, vt quæ ne sibi quidem vtilia forent. Precãtibus autem illis ac supplicantibus, vt omnino illa acciperet, mancipiis distribui iussit. Cæterum illis causam rogantibus dixit, eos qui probitati ac fortitudini studerent, non decere istiusmodi ganeis & gulæ irritamẽtis delectari. Quibus enim seruitia capiantur, ea ab ingenuis hominibus esse aliena. Rursus Thasii, quòd ab ipso magis affecti benefi ciis viderentur, quum & templis & deificationibus

cum

eum honoraſſent,& hac de re legatos ad ipſu[illegible] ni-
ſiſſent,poſteaquàm honores legit quos oratores [illegible]
tulerant,interrogauit, an ipſorum patria refere[illegible]-
dorum in deos hominum facultatem haberet. Qui-
bus affirmantibus: Agite,inquit, voſipſos prius ef-
ficite: Quod quidem ſi effeceritis, tunc credam me
quoque á vobis deum fieri poſſe. Idem quum illæ
gentes Græcæ quæ ſunt in Aſia, decreuiſſent ipſi in
clariſsimis vrbibus ſtatuas ponere, ad eas ſcripſit:
Mei ne vna quidem ſit imago,neque picta, neque fi-
cta neque conſtructa.Sed quum in Aſia domus con-
tignationem ex quadratis trabibus factam vidiſſet,
dominum ædium interrogauit,an apud ipſos qua-
drata naſcerentur ligna.Quo negante,ſed rotunda:
Quid igitur,inquit, ſi quadrata eſſent, rotunda fa-
ceretis?Interogatus autem olim,quouſque Laconi-
cæ fines protendantur,conceſſa haſta,quouſque,in-
quit,hæc perueniat. Sed alio deinceps rogante,cur
Sparta ſine muro eſſe: oſtenſis ciuibus armatis, hi
ſunt,inquit,Lacedæmoniorum muri.Cæterum alio
idem quærente:non lapidibus, inquit, & lignis,ſed
inhabitantium virtutibus vrbes munitas eſſe opor-
tet.Amicos verò monebat,vt non pecunia, ſed forti-
tudine & virtute diteſcere ſtuderent. Quando au-
tem volebat aliquod opus à militibus cito perfici,
primus ipſe in omnium conſpectu aggrediebatur.
Verum in eo gloriabatur,quòd nemini in labore ce
deret, quodque ſibi ipſe magis quàm aliis impera-
ret. Quodam autem admirante Laconem claudum
ad bellum exeuntem,ac equum quærente: An igno-
ras,inquit,non fugientibus, ſed permanentibus in

bell[illegible] opus esse? Idem rogatus à quodam, quo modo magnam gloriam acquireret: si mortem, inquit, contempseris. Quærente autem quodam, Cur Spartiatæ ad tibias pugnant? Quoniam, inquit, quãdocũque ad numerum modulationemque incesserit, liquidò pateat & qui meticulosi sint & qui fortes. Quum verò quidam Persarum regem beatum esse diceret, quia perquàm iuuenis esset: atqui Priamus, inquit, ne id quidem ætatis agens infortunium est passus. Sed quum magnam Asiæ partem subiugasset, aduersus regem ipsum properare decreuit, quo illum ab ocio, & à corrumpendis Græcorum populorum principibus deterreret. Sed ab Ephoris reuocatus propter Græcorum bellum, quo Sparta obsidebatur, ob pecunias à Persa missas, dicens bonum impetorem oportere legibus parere, ex Asia soluit, multo sui desiderio Græcis Asiaticis relicto. Ac quũ nũmus Persicus sagittarii nota signatus esset, recedens dictitabat se triginta millibus sagittariorum à rege ex Asia pelli: Tot enim Daricis aureis Athenas Thebásque à Timocrate allatis, & populorum principibus distributis, populi ipsi ad bellum contra Spartiatas concitati fuerant. Ac Ephoris quidem hanc re scripsit epistolam: Agesilaus Ephoris gaudium. Multas Asiæ partes subiugauimus, Barbarosque expulimus, ac in Ionia multa arma fecimus. Sed postea quàm iubetis me ex lege redire, sequor epistolam, ac ferè ipsam vel præueniam. Nam imperium non mihi, sed ciuitati ac sociis gero. Ac tunc quidem verè iusteque dux imperat, quando & legibus & Epho

ris paret, vel vbicunque in vrbe sint magistratus. Traiecto igitur Hellesponto quum per Thraciā iter faceret, Barbarorum quidem rogauit neminem, sed ad singulos mittens interrogabat, vtrū per amicam, an hostilem terram transiret. Ac alii quidem ipsum amicè & excipiebant & deducebant: cæterum qui Troades nominantur, quibus & Xerces, vt fertur, dona dedit trāsitus mercedem, agenti talenta centum, & totidem mulieres ab Agesilao petiere. Sed illos ipse deludens, ac dicens: eccur non statim venistis accepturi? procedebat. Et cum inuasus, ex illis perturbatis multos cecidisset, transiuit. Quum verò idem à rege Macedonum per nuntios quæsisset, isque se consulatum dixisset: Consultet igitur, inquit, sed nos interim procedemus. Admiratus itaque viri audaciam, & veritus, iussit vt amicum * progredi. Thessalorum autem, qui hostium socii erant, depredatus est agrum. Ac Xenoclem quidem & Scythen de amicitia acturos Larissam misit, quibus comprehensis & asseruatis, alii quidem ægrè ferentes censebāt Larissam castris cingendam esse ab Agesilao, & obsidendam: Sed asserens ipse, ne alterius quidem illorum virorum interitu velle totam capere Thessaliā, eos fœderibus percusis accepit. Audiens autem apud Corinthum fuisse pugnatum, & Spartiatarum quidem perquam paucos cecidisse, Corinthiorum autem & Atheniensium, aliorumque illis sociorum quamplurimos, neque lętari, neque efferri illa victoria visus est, sed perquam graui suspirio emisso: Vę, inquit, Græciæ, q̄ tot viros intestino bello perdidit, quot ad debellādos omnes Barbaros satis fuissent.

*προαλ-ρειμ.

Pharſalios autẽ vrgentes, Latrociniiſq́ue Ipſius exercitum vexantes, quum quingentis equitibus in fugam vertiſſet, trophæum ſub Narthacio erexit: Ac illa quidem victoria præ omnibus lætatus eſt, quod quum per ſe ipſe equitatũ inſtituiſſet, illo ſolo eos, qui maximè pugna equeſtri gloriabantur, ſuperaſſet. Quum verò Diphridas domo veniens ipſi nuntiaſſet, vt continuò prætergrediẽs, in Bœotiam impetum faceret, quanquam maiore apparatu id poſtea facturus erat, tamen magiſtratibus parens, accerſitis viginti millibus ex illo exercitu, qui apud Corinthum erat, Bœotiam ingreſſus eſt, & apud Coroneã cum Thebanis & Athenienſibus, ſimul cum Argiuis & Corinthiis congreſſus, vtroſque maxima omnium pugna, quæcunque illo tempore commiſſæ fuerũt, vt Xenophon ſcribit, etſi corpore propter vulnerũ multitudinem malè affectus, ſuperauit. Idem domũ reuerſus, nihil nec circa vitam, nec circa mores, ob tantos ſucceſſus victoriaſq́ue mutauit. Cæterum vidẽs quoſdã ex alẽdis in equos aliquo pretio eſſe, animoq́ue efferri & gloriari, Cynice ſorori perſuaſit, vt in curru ſedens in Olympiis certaret, Græcis oſtẽdere volens, iſtiuſmodi res nullius eſſe virtutis, ſed diuitiarum & impenſæ. Xenophontem verò illum ſapientem multi faciens, ac ſecum habens, iuſsit filios accerſere, Spartæq́ue educare, quò diſciplinarum pulcherrimã docerentur, & imperare, & imperium ferre. Idem aliquando interrogatus, cur maximè omnium felices ſint ſpaciatę: quia, inquit, maxime aliorum ſe exercent, vt imperent & obtemperent. Lyſandro autem vita functo quum multorum

ſodalitatem cõſtitutam inueniſſet,quam ille ex Aſia ſtatim reuerſus contra Ageſilaum inſtituerat, eum redarguere tentauit, ac oſtendere cuiuſmodi ciuis viuens fuiſſet. Quumque orationem legiſſet in quodam relictam libro,quam Creon Alicarnaſſeus ſcripſerat quidem,ſed Lyſander memoriæ commendatam ad populum de rebus nouis & de repub.mutanda habiturus eſſet,in publicum illam efferre volebat: Verum ex ſenioribus quidam,quum eam orationem percurriſſet, verituſque illius grauitatem conſuluiſſet,ne Lyſandrum effoderet ac ſuſcitaret, perſuaſus acquieuit. Eos verò qui ſibi occultè aduerſarētur,apertè quidem non vexabat,ſed exigens vt ſe ſequerentur, ex ipſis aliquos & duces & magiſtratus deſignabat, ſed in magiſtratibus improbi deprehenſi & auari,ne condemnarentur,rurſus auxilio erat,ſicque eos ſibi conciliabat,& ad ſeipſum traducebat,vt neminem aduerſarium haberet. Quidam autem quum eum rogaſſet, vt ſuos ad hoſpites Aſianos literas daret, quò ius ſuum conſequeretur. At mei,inquit,hoſpites iuſta ſponte ſua, etiam ſi nihil ſcribam,faciunt. Cæterum quidam illi murũ vrbis bene munitum & laborioſe admodum exædificatum oſtentans,rogabat an pulcher ſibi videretur: Per Iouem,inquit,pulcher,non vt viri,ſed vt fœminæ inhabitent. Quum autem Megarenſis quidam aduerſus ipſum de ciuitate gloriaretur: adoleſcens,inquit, verba tua multa vi egent. Quæ verò alios admirantes videbat, ea ne noſſe quidem videbatur. Quodam igitur tempore Callipides tragœdiarum actor nomen & gloriam inter Græcos habens,vt qui

an iustitia, nullam fortitudinis vtilitatem esse dixit absente iustitia: Nam si omnes iusti forent, nihil fortitudine opus esse. Quum autem ii qui Asiam incolunt, ex consuetudine Persarum regem magnum appellarent: Ecquid ille me maior est, inquit, nisi & iustior sit & continentior? Ac eos quidem qui Asiam inhabitarent, ingenuos quidem malos, seruos autem bonos esse dictitabat. Idem interrogatus, quomodo quis maximé apud homines probaretur: si dicat, inquit, optima, & faciat honestissima. Imperatorē verò dicebat oportere & in hostes audaciam, & in subditos beneuolentiam, & ad occasiones solertiam habere. Cuidam autem quærenti, quænam pueris discenda forent: Ea respondit, quibus & viri sint vsuri. Verum causæ cuiusdam iudex, quum accusator bene quidem dixisset, reus autem malè, quippe qui ad singula diceret: Agesilae oportet regem legibus opitulari: Et domum, inquit, si quis tibi euerteret, & vestimentum si quis auferret, expectarésne vt architectus, aut qui vestimentum confecit, tibi auxilium ferat? Idem à rege Persarum epistolam pace iam facta sibi missam, quam vnà cum Callia Lacedæmonio, vir Persa de hospitalitate & amicitia attulerat, haudquaquam accepit, dicens regi nunciaret, minimè opus esse ad se literas priuatim daret. Nam si & amicus Lacedæmoni, & Græciæ beneuolus esse videbitur, se quoq; pro viribus ipsi amicum esse futurum: Sin autem insidiari deprehendetur, ne si multas quidē acciperē literas, credat me sibi amicum esse futurum. Filiorū autē cū amantissimus esset, fertur vnà cum paruis pueris domi

colludere solitus, in arundinem vt in equum ascendens: Sed à quodam amicorum visus rogauit, ne cui prius id diceret, quàm ipse quoque puerorum pater esset. Cæterùm Thebanos assiduis bellis quum infestaret, ac in pugna vulneratus foret, Antalcidam dixisse ferunt: Pulchra disciplinæ præmia à Thebanis accipis, quos nolentes ac nescientes quidem pugnare docueris. Tunc enim Thebanos se ipsis bellicosiores aiũt factos, propter assiduas Lacedæmoniorum in ipsos expeditiones. Quare Lycurgus quoq; ille antiquus, in legibus quæ Rhetræ vocantur, prohibuit aduersus eosdem sæpius militare, ne bellandi peritiam discerent. Posteaquam verò audiuit socios ægrè ferre continuas expeditiones, quia multi paucos Lacedæmonios sequerentur, refellere vollens illorũ multitudinem, iussit omnes quidem socios sedere sibi inuicem permixtos, Lacedæmonios autem separatim solos. Deinde edixit, vt figuli surgerent primi. Qui quum surrexissent, edixit vt secundi surgerẽt fabri ærarii, deinde architecti & domorum ædificatores, & singulæ aliæ artes. Ita socii ferè omnes quidem surrexerunt, Lacedæmoniorum autem nemo: Ipsis nanque prohibitum est artem sordidam vel exercere vel discere. Itaque ridens Agesilaus: Videte, inquit, viri quanto plures quàm vos milites nos emittamus. In Leuctrica verò pugna quum Lacedæmoniorum multi fugissent, qui legitimis pœnis erant obnoxii, videntes Ephori vrbem viris destitutam militibus indigere, volebant ...omniã illam soluere ac leges seruare. Agesilaũ ...itur eligunt legumlatorem. Is vero in concionem

quum prodiſſet:Legum,inquit,lator aliarum minimè ſim, ac ne iis quidem quæ exiſtunt, adiicerem quicquamvel auferrem,vel mutarem.Sed non ab re erit, leges quæ nobis ſunt, à poſtero die ius ſuum retinere. Epaminondam verò tanto cum fluctu ac tempeſtate Spartam inuadentem,Thebanis & illorũ ſociis victoria Leuctrica gloriantibus,ab vrbe quidem repulit,& quamuis pauci in vrbe forent,retrocedere tamen coëgit,Idem in pugna apud Mantineã geſta imperauit Lacedæmoniis, vt aliis omiſsis vnũ oppugnarent Epaminondam,ſolos aſſerens pruden tes & fortes victoriæ autores eſſe. Nã ſi iſtum è medio ſuſtulerimus, facillimè alios captiuos fore, ſiquidem & amentes,& nullo precio dignos eſſe. Id quod etiam euenit·Quum enim victoria ab Epaminonda foret,iamq́ue Lacedæmonij fugerent,illum conuerſum,ac ſuos reuocantem, quidam ex Lacedæmoniis letaliter percuſsit.Is verò quum cecidiſſet,à fuga couuerſi qui cum Ageſilao erant,ſuam certando victoriam effecerunt, quum Thebani Lacedæmoniis longè fortiores viſi fuiſſent. Sparta verò pecuniis indigente,quippe quę peregrinos aleret milites,Ageſilaus in Aegyptum profectus eſt,ab Aegyptiorum rege mercede conductus. Sed quum propter veſtis tenuitatem indigenis contemptui foret: expectabant enim Spartæ regem vt Perſarum,decẽter ac ſumptuoſe ornatum videre: eoq́ue malè de ipſo ſentirent, breui declarauit Ageſilaus,magnificentiam, & dignitatem prudentia parari oportere. Quum autem eos quos inſtructurus erat,impenden ti periculo territos videret, tum propter hoſtium

multitudinem (ducenta nanque millia erant) tum propter suorum paucitatem, decreuit prius quàm confligeret, sacrificium facere, ac aliis insciis in sinistrę manus palma victoriam descripsit, acceptúmque ab aruspice iecur inscriptæ manui imposuit. Id verò tantisper tenens, dum literarum notæ iecori imprimerentur, se ambiguum esse simulabat. Postea verò commilitonibus iecur ipsum ostendit, asserens deos ex scriptis victoriam demonstrare. Certum igitur id victoriæ, signum rati ad pugnam audacter ineundam sunt confirmati. Sed hostibus multitudine sua Aegyptiorum castra fossa cingentibus, Nectabioque cui auxilio erat, censente erumpendum ac decertãdum esse: nequaquam impediendi, inquit, sunt hostes, nobis pares esse volentes. Ac ita quum adhuc spatij parum ad coniungendam superesset fossam, in illo quod reliquum erat interuallo acie instructa, cum paribus par congressus, eos in fugã vertit, & paucis militum suorum amissis, magna hostium edita cæde, ingentem pecuniæ vim in patriam misit. Ex Aegypto autem quum classe rediẽs in morbum incidisset, iis qui secum erant mandauit moriens, ne sibi fictam pictâmve aut effigiatam corporis imaginem efficerent. Nam si quid præclari operis, inquit, gessi, id mei monumẽtum erit: Sin minus, ne omnes quidem statuæ, vt quæ vilium hominum ac nullo precio dignorum opera sint.

AGESIPOLIS Cleombroti quum quidam dixisset, Philippum paucis diebus Olynthum euertisse: Per deos, inquit, talem aliam vrbem multò longiori tempore non ædificabit. Alius item quum di-

xiſſet, ipſum cum æqualibus regem obſidem fuiſſe, non autem filios eorum & vxores: meritó, inquit: decet enim nos peccata noſtra ferre. Sed quum ipſe vellet catulos dono ſibi mitti, quidamque dixiſſet, illorum apud ſe non eſſe educationem, ne virorum quidem antea, inquit, fuit, quæ tamen nunc eſt.

AGESIPOLIS Pauſaniæ, Athenienſibus de mutuis criminibus ad Megarenſium ciuitatem prouocantibus: turpe, inquit, eſt ô Athenienſes, eos qui ſint Græcorum duces, minus quàm Megarenſes ius ſcire.

AGIS Archidami, quum olim Ephori dixiſſent: Vade iuuenes tecum ducens in huius patriam: Dux nanque hic ipſe tibi erit ad arcem occupandam: Et quo, inquit, modo tutum eſt, ó Ephori, tot iuuenes credere patriæ ſuæ proditori? Interrogatus autem, quæ potiſsimum diſciplina Spartæ exerceretur: ſcire, inquit, & imperare, & obtemperare. Lacedæmonios verò dictitatabat interrogare, non quot ſunt hoſtes, ſed vbi ſunt. Verum apud Mantineam quum dimicare cum hoſtibus quòd plures forent prohiberetur: neceſſe eſt, inquit, cum multis pugnare, qui multis velit imperare. Quodam autem interrogante, Quot ſunt Lacedæmonij? Quot, inquit, ſatis ſunt ad malos arcendos. Quum verò Corithiorum muros præteriret, ac illos & altos, & munitos, & in multum ſpatium protenſos videret: quænam, inquit, ſunt hunc locum habitantes mulieres? Idem, quum rhetor quidam dixiſſet, orationem rerum omnium potentiſsimam eſſe. Igi-

tur si tu taces,inquit,nullo precio dignus es. Argiui autem postquam fuerant superati, rursum audacius multò quum ipsi obuiam essent facti,socios videns perturbari:Confidite, inquit,ô viri:nam quando nos victores timemus, quid putatis eos facere, qui à nobis victi fuerunt?Idem Abderitarum legato,qui quum multa locutus finem dicendi fecisset, rogaret quidnam ciuibus suis renunciaret: Te, inquit, mihi tacenti tanto tempore auditum fuisse, quantum tu dicendo consumpsisti. Quibusdam vero Eleos laudantibus,quòd in Olympiorum certamine iustissimi forent:Ecquid magnum, inquit,aut mirandum faciunt,si per annos quinque vno duntaxat die iustitia vtuntur? Quodam autem dicente, nonnullos ex alia domo ipsi inuidere: Igitur & sua, inquit,mala,& ad hæc tum mea,tum amicorum bona illos cruciabant.Idem quum quidam consuleret transitum hostibus fugiētibus esse dandum: & quo, inquit, modo cum iis qui ob timiditatem fugiunt, non pugnantes,cum iis qui ob fortitudinem manēt, pugnabimus? Quodam autem de Græcorum libertate sermonem inferente non ignobilem quidem, sed effectu difficilem: Tua,inquit, ô hospes,verba & virium indigēt & pecuniarum. Quum verò quidam diceret Philippum imperuiam Lacedæmoniis Græciam esse facturum: Satis,inquit, nobis est in propria terra conuersari. Legatus autem ex Perintho quum Lacedæmona venisset, longiore vsus est oratione. Sed postquam fine dicendi facto Agin rogauit,quid Perinthiis renuntiaturus esset:Quid aliud, inquit, quam te vix finem dicendi fecisse, me verò

tacendi? Cæterum solus quum ad Philippum legatus venisset, ac ille dixisset: Quid ita vnus venisti? Nempe ad vnum, inquit. Idem quum ex senioribus quidam, qui videbat solutis veteribus legitimis alia quædam flagitiosa induci, ei iam senescenti dixisset: Quare superna Spartæ fiunt inferna? iocans ait, ex ratione sic res procedere, si illud fiat: Etenim quum ego puer essem, ex patre audiebam, superiora apud ipsos inferiora fuisse. Aiebat autem patrem puero sibi ea dixisse. Quare non esse mirandum, si posteriora prioribus sint peiora, sed sicubi meliora, & similia. Interrogatus autem, quomodo quis liber permaneat: si mortem, inquit, contempserit.

AGIS iunior dicente Demade, enses Laconicos à præstigiatoribus propter breuitatem deuorari: At Lacedæmonij, inquit, huiuscemodi ensibus hostes assequũtur. Ad improbum vero hominem sæpe interrogantem, quis optimus Spartiata foret: qui tui dissimillimus est, inquit.

AGIS vltimus rex Lacedæmoniorum ex insidiis captus, & indicta causa ab Ephoris condemnatus, quum ad laqueũm abduceretur, intuitus quendam ex ministris flentem: Desine, inquit, ô homo, propter me flere: nam adeò iniquè & iniustè moriens*potẽtior iis sum, qui me interficiunt. Et quum hæc dixisset, vltro collum laqueo tradidit. Idem quum à parentibus rogaretur, vt sibi ad iniusti quiddam adiutor esset, aliquandiu cõtradixit, sed quum instarent: Quandiu, inquit, apud vos fui, ne vnam quidem iustitiæ cognitionem habui: posteaquam autem me patriæ tradidistis, legitimisque ipsius institutis, ac etiã

* melior.

iustitia & probitate erudistis, vt potuistis, hæc potius quàm vos sequi tentabo. Et quoniam vultis me optima facere (optima verò sunt, cum homini priuato, tùm multo magis principi, quæ iusta sunt) faciam quidem quæ vultis, sed quæ dicitis recusabo.

ALCAMENES Telecri quodam rogante, quo modo regnum quis optimè seruaret: si lucrum, inquit, non multi fecerit. Altero autem quærente, cur à Messeniis munera non accepisset: quia si accepissem, inquit, cum legibus pacem agere nequirem. Sed quodam dicente, ipsum parcè viuere amplas satis diuitias posſidentem: Nempe illum qui multa posſideat, inquit, non ex libidine, sed ex ratione viuere decet.

ALEXANDRIDAS Leontis ad eum qui ægrè ferebat quòd exularet, ô bone, inquit, ne vrbem relinquens horreas, sed iustitiam. Dicenti vero cuidã Ephoris opportuna quidem, sed pluribus quàm par erat: ô hòspes, inquit, non opportune vteris opportuno. Quodam autẽ percontante, cur agros Helotibus & mancipiis colendos traderent, ac non ipsi colerent: quia illos, inquit, non vt ipsos coleremus, sed vt nos, cõparauimus. Quũ autẽ quidã alius diceret, gloriã nocere, atq; felicẽ eũ esse, qui ab illa sit alienus: Igitur qui iniusta perpetrant, inquit, ex oratione tua essent felices: nam quomodo sacrilegus in iustûsve gloriam curet? Alio autem interrogãte, cur in bellis Spartiatæ audacter periculis se exponunt? quia, inquit, de vita vereri, non vt alij timere studemus. Idẽ alio quodã percõtante, quare capitales causas pluribus diebus seniores audiunt, & si quis est

liberatus,nihilominus est reus:Pluribus,inquit,diebus iudicant,quia de morte qui errauerint,ij consilium mutare non possunt. Legibus autem obnoxiũ esse oportet,quia secundum hanc legem licet etiam melius consultare.

ANAXANDER Eurycratis, quodã rogãte, cur Lacedæmonij pecunias in publicũ non congregent: ne qui custodes illarum sint,inquit, corrumpantur.

ANAXILAS ad eum qui mirabatur,cur Ephori non assurgant regibus,præsertim à regibus ipsis constituti:Eadem,inquit,causa qua Ephori sunt.

ANDROCLIDAS Lacon crure mutilatus inter bellatores seipsum locauit.Sed quum quidam ipsum prohiberent,quia mutilatus erat:Atqui non fugientem,inquit,sed manẽtem oportet cum hostibus ex opposito instructis pugnare.

ANTALCIDAS quum in Samothracia initiaretur,à sacerdote rogatus,quid grauissimum in vita perpetrasset:si quid mihi,inquit, tale perpetratũ est,dii ipsi sciunt.Aduersus Atheniensem vero quẽdam Lacedæmonios indoctos appellantem:nos nimirũ,inquit,soli nihil mali à vobis didicimus.Sed quũ alius Atheniensis aduersus eum dixisset,nos quidem à Cephiso persæpe vos fugauimus:At nos,inquit,ab Eurota vos nunquam.Interrogatus autem,quo modo quis maximè hominibus placere posset: si cũ ipsis,inquit,quamsuauissimè conuersetur, ac vtilissima afferat.Idem quum declamator quidam Herculis laudationem lecturus esset:quis enim,inquit,illũ vituperat? In Agesilaum vero à Thebanis in pugna vulneratum:mercedem, inquit,a Thebanis recipis,

quos neque volentes, neque ſcientes pugnare docuiſti. Videbantur enim Thebani aſsiduis Ageſilai contra ipſos expeditionibus pugnaces effecti. Spartæ verò muros eſſe iuuenes dictitabat: Fines autem haſtarum cuſpides. Sed ad eum qui quærebat, cur breuibus Spartiatæ pugionibus in bello vterentur: quia cùm hoſtibus, inquit, cominus dimicamus.

ANTIOCHVS quum eſſet Ephorus, poſtquam audiuit Philippum Meſſeniis agrum dediſſe, interrogauit an etiã vim illis tribuiſſet, qua de agro certantes fierent ſuperiores.

ARGEVS quibuſdam laudántibus nõ ſuas, ſed quaſdam ex vxoribus alienis: Per deos, inquit, de vxoribus aliorum nihil temere dicendum eſt: Ipſas enim prorſus ignorari quales ſint, præterquam ab iis quibus cum viuunt. Idem per Siciliæ Selinuntem iter olim faciens, quum in ſepulchro quodam vidiſſet elegiacum hoc inſcriptum,

Hiſce Selinuntos ſub portis, quando tyrannis
Stinguitur, euenit Marte fero cadere:

Iure periſtis, inquit, qui ardentem tyrannidem extinguere conati eſtis: Contra nanque permittendum fuerat, totam concremari.

ARISTON laudante quodam Cleomenis reſponſum, quòd interrogatus quid bonum regem facere oporteat, dixerit, amicis quidem benefacere, inimicis autem malè: Et quanto, inquit, melius eſt, ô bone, amicis quidem benefacere, inimicos verò ſibi conciliare? Id quidem reſponſum etſi omnium confeſsione, Socratis eſt in primis, ad Ariſtonem tamen etiam refertur. Quodam autem percontante, quot

ſint

ſint numero Spartiatæ:quot,inquit,ſatis ſunt ad hoſtes arcendos.Sed quum quidam Athenienſium funebrem eorum laudationem,qui fuerant à Lacedæmoniis interfecti,legeret:Quales igitur noſtros,ait, eſſe cenſes,qui iſtos deuicerunt?

ARCHIDAMIDAS aduerſus eum qui Charillam laudaret, quòd in omnes ſimiliter mitis foret:Ecquo,inquit,modo iuſtè quis laudetur,ſi in improbos quoque ſit mitis? Accuſante autem quodam Hecatæum rhetorem,quòd admiſſus ad ipſorum cõuiuium nihil dixerat: Ignorare mihi videris,inquit, eum qui dicendi peritus ſit,dicendi quoque tempus cognoſcere.

ARCHIDAMVS Zeuxidami, quum à quodã interrogaretur,quænam Spartæ anteponantur: Leges,inquit,& ſecundum leges magiſtratus. Ad eum verò qui citharœdum laudabat, & eius facultatem admirabatur:O bone, inquit, quod præmium abs te probis viris ſtatuetur, quando citharœdum tantopere laudas? Idem quodam cantorem commendante ac dicente,hic bonus eſt cantor: At apud nos, inquit, hic bonus eſt coquus: tanquam nihil intereſſet, ſiue per vocis inſtrumenta, ſiue per obſoniorũ & iuris condituram voluptas efficiatur. Quodam autem ipſi pollicente vinum ſuaue: At quid ? ait, nam & plus abſumetur, & quæ ad virilitatem ſpectant, inutiliora efficientur. Sed Corinthiorum vrbem cum exercitu aliquando aggreſſus, quum lepus ex loco muris vicino, excitatus eſſet, ad milites inquit:Faciles captu noſtri ſnnt hoſtes. Duo autem quidam quum ipſum arbitrum ſumpſiſſent, ductos

illos in Chalciœcæ lucum iurare coëgit, se iis quæ forēt iudicata,staturos.Et quū illi iurassent:iudico, inquit,ne prius ex hoc luco recedatis,quàm quę inuicem vobis controuersiæ sunt dissolueritis. Filiabus verò suis quum Dionysius Siciliæ tyrannus preciosa misisset vestimenta,non accepit dicens:Vereor ne puellæ istis indutæ mihi turpes videantur. Filiū autem quum vidisset cum Atheniensibus præcipitanter pugnantem:Vel adde viribus,inquit,vel magnanimitati detrahe.

ARCHIDAMVS Agesilai, quum à Philippo post pugnam Chæronensem asperiorem accepisset epistolam,rescripsit: Si vmbram tuam metitus fueris,nequaquā inuenies ipsum maiorem factā, quàm esset antequam vicisses. Rogatus autem,quantam regionem obtinerent Spartiatæ: quantam, inquit, hasta assequuntur. Quum verò Periander medicinæ arte clarus maximè quidem laudaretur, sed mala poëmata scriberet: Quidnam, inquit,ô Periander,pro gratioso medico malus poëta vocitari affectas? Idem in bello contra Philippum quibusdam consulentibus, procul à domo esse pugnandum: At hoc,inquit,non est videndum, sed an pugnantes hostibus superiores futuri simus. Ad eos verò qui ipsum laudabant, quòd Arcadas pugna superasset: melius,inquit,fuisset, si prudentia illos potius quàm viribus vicissemus. Sed quando inuasit Arcadiam, audiens Eleos Arcadibus ipsis opitulari, hanc ad illos epistolam dedit: Archidamus Eleis, Quies bonum.Sociis verò in bello Peloponnesiaco quærentibus, quot pecuniæ satis forent, roganti-

busque vt tributa determinaret: Bellum, inquit, statuta non quærit. Catapultæ autem iaculum quum vidisset tunc primum ex Sicilia aduectum: Hercules, exclamauit, viri perit virtus. Idem quum Græci nollent ipsi obedire, ac fœdera quæ cum Antigono & Cratero Macedonibus icta fuerant, soluere, & liberi esse, tanquam Lacedæmonij molestiores futuri essent quàm Macedones: Ouis, inquit, semper quidem eandem emittit vocem, sed homo multas & varias, quousq; id quod visum est, perficiat.

ANTYCRATIDAS posteaquam Agis apud Megalopolin victus fuit in pugna contra Antigonũ, quum ei quidam dixisset: quid nunc facietis, ô Lacedæmonij? an Macedonibus seruietis? Ecquid, ait, possétne Antigonus pro Sparta nos pugnantes, ne moriamur prohibere?

BIAS insidiis ab Iphicrate Atheniensium imperatore circumuentus, militibus interrogantibus, quidnam esset faciundum: quid aliud, inquit, quàm vt vos seruemini, ego verò pugnando moriar?

BRASIDAS quum in caricis murem cõprehendisset, morsus dimisit. Tum ad eos qui aderãt: Nihil, inquit, adeò paruum est, quod seruari non posit, si eos vlcisci audeat, à quibus ĩuadatur. In quadã verò pugna iaculo per scutũ vulneratus, illa ipsa hasta è vulnere extracta hostẽ interemit. Sed interrogatus, quo modo fuisset vulneratus: Prodẽte me scuto respõdit. Ad bellũ autem egressus ad Ephoros scripsit. Quęcũq; belli nocumẽta aut repellã, aut moriar. Sed posteaquã ipsũ cadere cõtingit, Gręcis Thracię libe ratis, qui missi Lacedęmonẽ fuerant legati, ad matrẽ

quoq; eius Archileonidē accesserunt. Quos quidem illa quum interrogasset primum, an Brasidas fortiter diem obiisset, ac Thracibus laudantibus & dicentibus, nullum alium talem esse: Ignoratis, ô hospites, inquit: Nam Brasidas fortis qnidem erat, sed multi Spartæ illo sunt fortiores.

CALLICRATIDAS quum esset nauarchus, amicis Lysandri rogantibus, vt sibi vnum quendam ex inimicis concederet necandum, acciperétque talenta quinquaginta, quamuis pecuniarum tunc maximè ad nautarum commeatum emendum indigeret, non concessit. Sed quum Cleander consiliarius dixisset: At ego quidem accepissem, si tu fuissem: Et ego, inquit, si tu essem. Ad Cyrum autem iuniorem, qui Lacedæmoniorum socius erat, quum ad accipiendas pecunias classi necessarias Sardis peruenisset, primo quidem die iussit nunciare, se Cyrum conuenire velle. Sed vbi illum bibere audiuit: Expectabo, inquit, donec bibat. At tunc quidem recessit, postquam cognouit illo die se cum eo colloqui non posse, veritus ne aggrestior esse videretur. Sed postridie quum rursus illum bibere audisset, ac se non admitti, indignatus, sic pecuniis accipiendis studendum esse dixit, ne quid indignum Sparta fiat. Ephesumque profectus est, multa quidem in eos mala imprecatus, qui primi Barbarorum deliciis pellecti, diuitiis illos ad contumelias abuti docuerunt. Iurauitque iis qui aderant, se cumprimum Spartam reuenisset, omnia facturum, vt Græcos reconciliaret, quò barbaris sint formidolosiores, ac illorum viri-

bus contra se inuicem egere cessarent. Rogatus verò quales viri sint Iones: Ingenui quidem mali, inquit, serui autem boni. Sed Cyrus quum stipendiũ militibus præmisisset, ac ipsi munera, mercedem quidem solam accepit, munera autem remisit, quod diceret, non oportere sibi priuatam cum ipso amicitiam esse. Cæterum quæ cum omnibus Lacedæmoniis communis sit, secum quoque esse. Pugnam vero naualem quum apud Arginusas commissurus esset, ac Hermon gubernator dixisset: bene rem habere si inde soluerẽt: triremes enim Atheniẽsium multo plures esse: Ecquid hoc? inquit, quum fugere & turpe Spartæ sit, & damnosum: manentem vero vel mori, vel vincere honestissimum? Facto autem sacrificio, quum ex vate audisset, extis victoriã exercitui quidem portendi, sed imperatori mortem, nihil perterritus: Non ab vno, inquit, Sparta: me nanque mortuo nihil Sparta diminuetur, sed si hostibus cessero, minor fiet. Igitur quum Clearchum loco sui ducem declarasset, nauali prelio cum hostibus congressus, fortiter pugnans vitam cum morte commutauit.

CHARILLVS interrogatus, cur Lycurgus tã paucas leges tulisset, quia, inquit, pauca loquentibus, paucis legibus est opus. Sed quodam rogante, cur virgines aperta quidem facie, vxores autem velata in publicum prodirent: Quia virgines, inquit, maritos quidem sibi inuenire oportet: sed qui habent vxores, seruare. Helotum vero quodam se cum eo audacius gerente: nisi, inquit, iratus essem, te occidissem. Interrogatus autem quam putaret

optimam rempublicam: In qua plurimi, inquit, ciues de virtute sine seditione inter se certent. Quodam verò percontante, cur omnia deorum simulachra apud Lacedæmonios cum armis posita essent: Vt, inquit, ne quæ in homines propter timiditatem opprobria dicuntur, ea in deos referamus, ac ne iuuenes quidem inermes dij supplicent. Idem aduersus Thebanos de quibusdam contradicentes: Aut minus, inquit, efferri oportet, aut plus posse.

CLEONBROTVS Pausaniæ peregrino quodam cum patre de virtute contendente: Tantisper, inquit, solum te pater est melior, donec tu quoque genueris.

CLEOMENES Anaxandridæ Homerum quidem Lacedæmoniorum poëtam esse aiebat, Hesiodum autem Helotum & agricolarum. Illum enim vt bella sint gerenda, hunc autem vt colendi sint agri præcepisse. Quum verò septem dierum cum Argiuis inducias fecisset, captato tempore tertia nocte dormientes (nam fœderibus fidebant) inuasit, ac alios quidem interemit, alios in seruitutem redegit. Sed quum obiurgaretur quòd iusiurandum transgressus esset, dicebat, ad dierum iusiurandum noctes additas non fuisse, quum præsertim quicquid mali contra hostes fiat, id apud & deos & homines iustitia superius esse putetur. Sed eueuit ne Argis, cuius vrbis gratia fœdera violauerat, potiretur. Nam mulieres quum è templis arma detraxissent, ipsum repulerunt: Ac deinde furiosus effectus, quodam arrepto gladiolo, seipsum à

talis ad membra vſque letalia trucidauit, ſicque ridens & letabundus vitam reliquit. Sed quum vates eum deterreret, ne exercitum aduerſus Argiuorum vrbem duceret, inde enim turpem reditum futurum, quum ad vrbem acceſsiſſet, ac portas quidem clauſas, mulieresque in muris vidiſſet: Hîcne tibi, inquit, reditus videtur eſſe turpis, quum vxores viris cæſis portas clauſerint? In Argiuos vero, ſe vt periurum & impium conuiciis proſequentes: Male, inquit, dicendi vos quidem eſtis domini, ſed malè vobis faciendi ego. Samiorum autem legatis eum rogantibus, vt aduerſus Polycratem tyrannum bellum gereret, ac propterea longiore vtentibus oratione: Quæ, inquit, à principio dixiſtis, non memini, & idcirco ne media quidem intelligo, ſed poſtrema non probo. Pirata vero quum in agrum Lácedæmonium incurſionem feciſſet, captuſque diceret: Quoniam alimenta quæ militibus præberem, non habebam, idcirco ad eos qui habebant, nec ſponte dare volebant, vi ſumpturus acceſsi: Conciſa, inquit, & breuis militia. Quodam autem nequam malè ipſi dicente: An propter hoc, inquit, tu omnibus malè dicis, ne tempus de tua loquendi malignitate habeamus? Ciuium vero quodam dicente, oportere bonum regem omnino mitem eſſe: Eò vſque, inquit, dum contemptui non ſit. Cæterum lõgo morbo vexatus, quum expiatoribus vatibuſque mentem non ſolitus antea adhiberet, quodam admirante: Quid miraris? inquit. Neque enim nunc idem ſum, qui tunc eram: ſed quum idem non ſim, ne eadẽ

quidem probo. Rhetore autem quodam de fortitudine orationem habente, plurimum ridebat. Sed ille quum dixisset: Quid rides Cleomenes, me de fortitudine verba facientem audiens, quum præcipue rex sis? Quia, inquit, ô hospes, si & hirundo de ipsa diceret, hoc idem facerem: Sin Aquila, magnam agerem quietem. Idem quum Argiui dicerent prioré pugnam, qua fuerant superati, refici debere: miror, inquit, si vnius syllabæ additione nunc fortiores facti estis, quàm antea fueritis. Quodam autem ipsum conuiciis prosequente ac dicente: Delicatus es, ô Cleomenes: At melius est, inquit, quàm iniustũ esse. Tu verò pecuniarum es studiosus, quamuis quæ tibi satis sunt parаueris. Sed cantorem quidam quũ ipsi commendare vellet, ac hominem ex aliis laudaret, & cantorem Græcorum optimum diceret: ostenso quodam ex iis qui propè aderant: Per deos, inquit, iste mihi est coquus iuris condiendi peritissimus. Quum verò Mæander Sami tyrannus propter inuasionem Persarum Spartam fugisset, ac ostentasset quotquot aurea argenteaque pocula attulisset, donaretque quotcunque vellet, nihil quidem accepit, sed veritus ne aliis ciuium quibusdam distribueret, ad Ephoros profectus, melius dixit fore Spartæ, si Samius hospes suus ex Peloponneso recederet, ne quẽ Spartiatarum suis persuasionibus malum efficiat. Ac illi quidem optemperantes, illo ipso die Mæandrum edicto exegerunt. Quidem vero quum dixisset, cur Argiuos, qui sæpe vobiscum bellum gesserunt, parta victoria non deleuistis? Si deleuissemus, inquit, qui nostros iuuenes exercerent non habere-

mus. Rogãte autem quodam, cur Spartiatę diis non dedicant ſpolia hoſtibus erepta: quia, inquit, à timidis ſunt.

CLEOMENES Cleombroti, quodam ei dante pugnaces gallos gallinaceos, ac dicẽte, illos certãtes pro victoria interire: igitur aliquos, inquit, ex iis qui illos interimunt, da mihi: nam illis hi ſunt meliores. Quum verò quidam longa vteretur oratione: quid mihi, inquit, de paruis rebus longa facis prooemia? Nam quanta res eſt, tanta & oratio qua vteris eſſe debet.

DAMONIDAS quum à chori magiſtro, in vltima chori parte locatus eſſet: Euge, inquit, ô chori magiſter excogitaſti quo modo hic quoque locus, alioqui inhonoratus, fieret honoratus.

DAMIS ad ea quæ ſcripta erant ab Alexandro, vt deus decerneretur, Permittamus, inquit, Alexandro, ſi velit deus vocari.

DAMIDAS quum Philippus Peloponneſum inuaſiſſet, ac quidam dixiſſet: Periclitantur Lacedæmonii grauia pati, niſi cum Philippò in gratiam redeant: Semiuir, inquit, quidnam graue pati poſſumus, mortem contemnentes?

DERCILLIDAS ad Pyrrhum caſtra in agro Spartano habentem, legatus, Pyrrho ipſo iubente vt regem ſuum Cleonymum reciperent, niſi cognoſcere malint, ſe nullo alio fortiores eſſe, excipiens inquit: Si quidem es deus, nihil timemus: neq; enim iniuſti ſumus: Sin homo, nobis certè melior non es.

DEMARATVS Oronte ipſum aſperius allocuto, quum quidã dixiſſet: Aſpere ſe tecũ geſsit Oron-

tes, ô Demarate: Nihil in me, inquit, peccauit: Qui namque ad gratiam loquuntur, nocent, non qui cũ odio. Quodam autem percontato, cur qui apud Lacedæmonios scutum abiiciunt, ignominia afficiuntur, qui verò galeas thoracas ve, minimè: Quia hæc, inquit, sua ipsorum causa induuntur, scutum verò communis aciei gratia. Idem cantorem quum audisset: non malè, inquit, mihi nugari videtur. In quodam autem concessu rogatus, vtrum propter fatuitatem, an propter sermonis inopiam taceret: Atqui fatuus, inquit, tacere non potest. Sed quodam interrogante, cur rex quum esset, Spartam fugeret: quia leges, inquit, sunt illic potentiores. Quum verò Persarum quidam asiduis muneribus concubinum suum abduxisset, ac diceret: ô Lacon, puerum quem amas venatus sum: At minimè, inquit, per deos tu quidem, sed emisti. Persarum autem quidam, sed quum à rege defecisset, à Demaratoque persuasus redisset, ac Persam ipsum rex occidere vellet: Turpe est, inquit, rex quum tibi quidem erat inimicus, tum non potuisse ab ipso defectionis pœnam sumere, nunc verò quum factus est amicus, necare. Sed ad regis parasitum sæpius exilium sibi exprobrantem: Non pugnabo, inquit, tecum ô hospes: nam vitæ ordinem absumpsi.

EMEREPES Ephorus Phrynidis musici duas è nouem chordis bipenni excidit, dicens: Musicam ne depraues.

EPÆNETVS omnium dictitabat & delictorũ & iniuriarum mendaces esse autores.

EVBOIDAS quosdam audiens vxorem alienam laudantes non approbabat, quod diceret, nullum omnino verbum de muliebri ingenio ab externis esse faciundum.

EVDÆMONIDAS Archidami filius Agidisque frater, quum in Academia Xenocratem iam seniorem cum familiaribus disputantem audisset, interrogauit quisnam senex esset. Cui quum quidam respondisset, illum sapientem esse virum, ac ex eorũ numero qui virtutem quærerent: Et quando illa vtetur, inquit, si etiamnum quærit? Audiens verò Philosophum, qui differendo colligeret, solum sapientem bonum esse imperatorem: Sermo quidem admirandus est, inquit, sed qui illum facit, fide caret: Neque enim vnquam tubarum clangore fuit excitatus. Idem quum Xenocrates quæstionem iam edisseruisset, ac finem dicendi faceret, fortè aduenit: Quumque eorum quidam qui cum ipso erãt, dixisset: postea quam nos aduenimus, cessauit: Bene, inquit, siquidem iam ea dixerat quæ volebat. Sed quũ ille dixisset: At pulchrum erat audire: An & ad eum qui cœnatus sit veniẽtes, vt iterum cœnet rogemus? Percontante verò quodam, cur ciuibus aduersus Macedonas bellum decernentibus ipse quietem agere probet: quia nolo, inquit, ipsos mendacii arguere. Sed alter quum victorias de Persis partas commemoraret, ad bellumque exhortaretur: ignorare mihi videris, inquit, idem non esse, mille pecora superare, & cum quinquaginta lupis pugnare. De cantore autẽ quodã approbato interrogatus, qualis sibi esse videretur: Magnus, inquit, in re parua delinitor.

Quidam verò quum Athenas laudaret: Ecquis, inquit, eam vrbem laudet, quam nemo probus vnquã dilexit? Quum autem quidam Argiuus dixisset, Laconas peregrinationibus deteriores fieri, quippe qui à patriis legibus recedant: At non vos, inquit, Spartam venientes priores euaditis, sed meliores. Alexander vero quum in Olympiis edixisset, omnibus exulibus in suam cuique patriam reditum patere præterquam Thebanis: Aduersum quidem vobis, ô Thebani, inquit, edictum, sed gloriosum: Solos nãque vos Alexãder timet. Idem interrogatus, cuius rei gratia Musis ante pericula immolent Spartiatæ: Vt præclaris, inquit, gestis preclaræ quoque orationes contingant.

EVRYCRATIDAS Anaxandridæ, percontante quodam, cur de contractibus Ephori iura quotidie reddant: vt, inquit, inter hostes quoque fidem mutuam habeamus.

HERONDAS quum Athenis quidam ocii damnatus foret, iussit ostendi sibi eum, qui in causa liberali conuictus foret.

HIPPODAMVS quando agis contra Archidamum aciem instruebat, quum ab Agide Spartam remitteretur, vt illic quæ necessaria forent præpararet: At hic, inquit, nônne præclarus diem obibo, si ꝓ omnibus fortiter fecero? Natus autem erat annos vltra octoginta. Sumptis igitur armis stans ad regis dexteram, pugnando fuit interfectus.

HIPPOCRATIDAS ad Cariæ satrapã, à quo literas acceperat de Lacedæmonio viro, qui insidiantibus quibusdam insidiarum conscius tacuerit, ro-

gatusque erat,quomodo vti illo deberet, rescripsit: Si quo magno quidem bono ipsum affecisti, occide: sin minus,è regione pelle, vt qui ad virtutẽ timidus sit. Quum autem quidam adolescens, quem amator sequebatur,ipsi occurrisset, ac se auertisset:Cũ iis, inquit, eundum est, quibus cum visus eundem serues colorem.

LEOTYCHIDAS primus quum à quodam facilè mutari diceretur:propter tempora,inquit: non vt vos,propter vestrum ipsorum vitium. Ad eum verò qui rogabat,quo modo quis maximè præsentia bona tueretur:Si non omnia,inquit, fortunæ crediderit. Interrogatus quoque, quid ingenuos pueros discere potissimum oporteat:quæcunque,ait, ipsos quum viri fuerint,iuuent. Quodam autem rogante, quam ob causam parum bibant Spartiatæ: Ne ꝑ nobis,inquit,alii consultent,sed nos pro aliis.

LEOTYCHIDAS Aristonis ad eum qui dixerat,Demarati filios ipsi malè dicere:Per deos,ĩquit, nihil miror:neque enim illorum quisquam bene dicere posset. Quum autẽ propinquioris portæ claui draco circũuolutus foret, ac vates monstrũ esse denuntiarẽt: Minimè, inquit,mihi quidẽ videtur,sed si clauis draconi circunuoluta foret,monstrũ esset. Ad Philippum vero Orphei sacris initiantem prorsus quidem mendicum,sed asserentem omnes apud seipsum initiatos post vitæ finem felices fore:Cur igitur,inquit,ô stolide,quamprimum non moreris,quò & infelicitatem,& egestatem flere desinas? Quodã autem percontante,cur arma hostibus detracta diis non dedicant Spartiatæ? Quia,inquit,quæ propter

poſſeſſorum timiditatem venati ſumus, neque à iuuenibus videri, neque diis expedit dicari.

LEON Eurycratides interrogatus, quam quis vrbem incolens tutus ſit: Vbi, inquit, neque plura, neque pauciora inhabitantes poſsideant, & vbi iuſtitia polleat, & iniuſtitia iaceat. Curſores autem in Olympiis ſpectans de emiſsione ſolicitos eſſe, vt meliore quiſque forent conditione: Quanto, inquit, magis curſores velocitati ſtudent, quàm iuſtitiæ? Quum verò quidam intempeſtiue de rebus non inutilibus diſſeruiſſet: Nō opportune, inquit, ô hoſpes opportuno vteris.

LEONIDAS Anaxandridæ filius, & Cleomenis frater, ad quendam dicentem, Præterquā quòd rex es, nihilo vobis præſtas: Atqui nunquam, ait, niſi vobis melior eſſem, rex fuiſſem. Quum autem Gorgo vxor percontaretur, quando ad Thermopylas proficiſcebatur cum Perſis dimicaturus, num quid ſibi mandaret: Vt, inquit, & probis nubas, & probos liberos parias. Dicentibus verò Ephoris, paucos ad Thermophylas ab ipſo duci: Et ad quod, inquit, vadimus opus? Sed quum illi iterum dixiſſent, num quid alium facere decreuiſti? Tranſitum, inquit, Barbarorum verbo quidem impedire, ſed re ipſa pro Græcis mortem obire. Atqui in Thermopylis quum iam eſſet, ait ad commilitones: Dicunt Barbarum in proximo eſſe, quare tempus non eſt terrendum: Iam enim aut vinci à nobis Barbaros, aut nos mori licet. Et quopiam dicente, propter Barbarorum ſagittas ſolem videre non eſt: Ergo cum ipſis, inquit, iucūdè in vmbra pugnabimus.

Quũ verò alius dixisset: Adsunt prope nos: igitur, inquit, & nos prope illos. Sed quũ aliud dixisset: Aduersus multos, ô Leonida, cũ paucis periclitaturus sic ades? Si me quidẽ multitudini fidere putatis, nec tota quidẽ Græcia sufficeret: Nã parua illorum multitudinis pars est. Sin autẽ virtutibus, & hic numerus est satis. Alio verò idẽ dicente: Attamen, inquit, multos vt morituros duco. Xerxes autẽ quũ ipsi scripsisset: Licet tibi cũ diis nõ pugnanti, sed mecũ militanti Græciæ principatũ obtinere, rescripsit: Si vitæ bona cognosceres, longè ab alienorũ cupiditate abesses. Mihi verò melius est pro Græcia mori, quàm cõtribulibus & finitimis imperare. Sed quũ Xerxes iterum scripsisset, Mitte arma, rescripsit: Veni & cape. Quũ verò iam hostes aggredi vellet, belli præfecti dixerunt, oportere ipsum alios expectare: neq; enim adesse, qui sunt pugnaturi: An ignoratis, inquit, eos solos cõtra hostes pugnare, qui reges & verentur & timent? Militibus autẽ præcepit, pranderent tãquam apud inferos cœnaturi. Idẽ interrogatus, cur fortissimi viri clarã mortẽ obscuræ vitæ anteponãt: Quia, inquit, hoc quidẽ naturæ propriũ, illud verò suũ ipsorũ esse putant.* Iuuenes verò cœlibes volens seruare, quum sciret eos id aperte non toleraturos, scytalis vnicuique ipsorum datis ad Ephoros misit. Ac tres quoque ex iis * qui duxerant vxores, seruare volebat, sed quum ipsi id animaduertissent, scytalas accipere non sustinuerunt. Ac eorum quidem vnus dixit: Non præco, sed pugnator te sum secutus. Alter verò: Hic manens melior ero. At tertius: Non horũ postremus, inquit, sed primus pugnabo.

* ἠιθέους.

* τελέους

LOCHADVS Polyænidæ filius & Sironis pater, quum quidam ei nuntiasset, alterum è filiis mortuum esse: Iampridem, inquit, sciebam illum mori oportere.

LICVRGVS ille legum lator volens ex eo viuendi modo qui antea fuisset, ad temperatiorem vitæ ordinem suos ciues traducere, ac honestos fortesque efficere (nam delicatiores erant) duos educauit catulos ex iisdem parentibus natos, quorum alterum quidem gulæ assuefecit, domi esse permittens, alterum autem educens ad venationem exercuit. Deinde illis in concionem adductis, disposuit & spinas & quædam gulæ irritamenta, posteàquã leporem dimisit. Sed quum ad consueta vterque cucurrisset, ac leporem alter cepisset: Videte, inquit, ô ciues, quum ex eodem sint genere, quàm dissimiles ob educationem inter se euaserint, quantóque efficacior quàm natura ad res honestas sit exercitatio. Quidam tamen ferunt ipsum educasse catulos non ex iisdem ortos, sed alterum ex domesticis, alterum è venatoriis: Ac peiori quidem ex genere natum ad venatoria exercuisset: ex meliori autem ganeæ & gulæ solum assuefecisse: Ac postea quum vterque ad ea quibus assuetus erat, impetum fecisset, apertéque pateret quantum educatio & ad meliora valeat & ad peiora: Igitur & nos ô ciues, inquit, nihil generositas, quæ vulgo est admirationi, & ab Hercule ductum genus iuuat, nisi ea faciamus, per quæ ille hominum clarissimus fortissimusque est visus, per totam vitam honesta discentes ac exercentes. Ac facta egri diuisione, æqualique omnibus

ciui-

ciuibus portione distributa, fertur quum aliquãdo per agrum Laconicum paulò antè demessum peregre veniens transiret, inuitos aceruos iuxta se inuicem positos ad æquales, gauisus esse, atque iis qui aderant dixisse: Quã tota Lacõnica videtur esse multorum fratrum, qui nuper illam inter se diuiserint. Quum autem nouas tabulas & debitorum sublatio nem inuexisset, omnes quoque res domesticas ex æquo diuidere aggressus est, vt omnẽ & imparitatem & inæqualitatẽ penitus auferret. Sed quoniã videbat plerosq; diuitum manifestam priuationẽ ægrè ferentes, numum & aureum & argenteum irritum effecit, ferreoque duntaxat vti iussit. Ac quousque tota substãtia habẽda foret, ex illius permutatione definiuit. Quo quidẽ facto omnis ex Lacedæmone iniustitia excidit. Nam neque furari, neque largitio nibus corrũpere, neque auferre aut rapere cuiquã amplius libebat, quod nec abscondere, nec iucunde possidere, nec sine periculo vti poterat, nec vel exportare, vel importare tutum erat. Ad hæc quæcun que peregrina quoque & superuacanea ex vrbe eie cit. Quare neque mercator, neque rhetor, neque va tes circulator ve, neque apparatuũ artifex Spartã in grediebatur. Neque enim numus apud ipsos vtilis relictus, sed ferreus solũ in vsu erat, quæ quidẽ est mna pondere Æginetica, vi autẽ ærei quatuor. Quũ verò delicias inuadere, ac diuitiarũ amorẽ auferre cogitasset, cõuiuia publica inuexit. Ad illos autẽ qui quærebãt, cur illa instituisset, atque ita distinxisset, vt ciues pauci cum armis simul discumberent: Vt in quit, promptè imperata accipiant, & si quid inuoua-

uerint, in paucis sit peccatum. æqualitas verò & cibi & potus erat, ac non solum epulis diues pauperi non præcellebat, sed ne strato quidem aut vasis, aut prorsus vlla alia re superior erat. Sed quum diuitias viles effecisset, quippe quas nemo vel in vsu habere vel ostentare vellet, ad familiares dicebat: Quam pulchrum est, ô sodales, re ipsa demonstrare, quales omnino sint diuitiæ: Sunt enim cæcæ. Præterea cauit ne iis qui domi antè cœnassent, liceret ad publica conuiuia ire, aliis epulis potionibusque repletis. Vituperabant autem reliqui eum qui neque biberet secum, neque comederet, perinde atque incontinetem, & à communi victu propter mollitiem alienum. Quicunque verò deprehensus fuisset mulctabatur. Vnde Agis qui multò pòst tempore fuit rex, ab exercitu reuersus (nam Athenienses debellauerat) quum vellet quodam die apud vxorē cœnare, ac portiunculas posceret, belli præfecti nō miserunt. Sed quum postridie id Ephoris innotuisset, mulctatus est. Istiusmodi igitur legum constitutiones quum diuites ęgreferrēt, in illum insurrexerunt, conuiciis prosequentes, cædentesque, & lapidare volentes: Ac è foro pulsus ab iis qui eū persequebātur, alios quidē præteriens in tēplū Chalciœcæ Mineruæ confugit, sed Alcander ipsi respiciēti oculū baculo eruit. Quem publico quidem decreto quū ad supplicium postea accepisset, neque vllo malo affecit, neque accusauit, sed vnà viuentem secum habens effecit, & sui laudatorem, & victus quo vtebatur, & prorsus institutionis illius approbatorem. Cæterū calamitatis illius monumentū in luco Chal

ciœcæ Mineruæ facellum erexit,ac Optiletin appel lauit.Nã oculos Dorienses,qui in illa sunt regione, optilos vocant.Interrogatus autem cur legibus scri ptis nõ sit vsus:quia,inquit,rectè eruditi ac bene ho nestèque instituti,tẽporis rationẽ habent.Percontãtibus verò quibusdã,cur tectũ à securi domibus im poni iussisset, ianuam autem solum à serra,nulloque aliorũ instrumentorum:Vt ciues,inquit,omnibus in rebus,quas in domum inferunt,mediocritate vtantur, & nihil eorũ quæ aliis chara sunt habeant, qualia sunt pocula, & lecti, ac mensæ pretiosæ.Ex hac verò cõsuetudine ferunt & Leotychiden primũ regem apud quendam cœnantem,quum sumptuosam cõtignationis domus constructionem & lacunatã spectasset, interrogasse hospitem,an quadrata apud ipsos ligna nascerentur. Interrogatus etiã cur in eosdẽ hostes vetuisset sæpius expeditionẽ facere: ne sæpe,inquit, repugnare assueti,bellandi peritiã assequantur.Vnde & Agesilao nõ paruo crimini datũ est,quod assiduis in Bœotiã incursionibus Thebanos Lacedæmoniorum hostes instruxisset.Vulneratũ igitur ipsum quum vidisset Antalcidas,accusauit,quòd Thebanos ipsos nec volentes, nec scientes pugnare docuisset. Pulchra verò,inquit, doctrinæ præmia accipis à Thebanis, quum illos assuefeceris ac docueris vel inuitos pugnare. Alio item quęrente, cur virginum corpora cursibus & luctis,ac iaculorum discorumque iactibus, exercenda censuisset: Vt stirps,inquit, eorum qui gignerentur, validum in valentibus corporibus pricipium sumens, bene germinaret, ac ipse partus robustè

perferentes, facilè simul & fortiter doloribus resistant: & si qua necessitas coëgerit, possint & pro seipsis, & pro filiis, & pro patria pugnare. Sed virginū in pompis denudationē quibusdam accusantibus, & causam quærentibus: Vt iisdem, inquit, studiis quibus & viri exercitate, nihil minus neque circa robur corporis & sanitatem, neque circa * animi ambitionem ac virtutē habeant, & vulgarē gloriam cōtemnāt. Vnde & Gorgo Leonidæ vxor ita respondisse memoratur. Quum enim quædam hospes, vt videtur, ipsi dixisset: Solæ vos Lacænæ viris imperatis, respondit: Nempe nos solæ viros parimus. Cœlibes verò à spectaculo gymnicorum ludorum prohibendo, ignominiaque afficiendo, magnā liberos gignendi curam iniecit. Nam honore eo ac reuerentia, quā iuuenes, senioribus exhibebant, illos priuauit. Vnde & illud in Dercillidam dictum, quamuis spectatus esset imperator, reprehendit nemo. Illi namque aduenienti iuniorum nemo sede cessit, quum dicerent pro se quisque: Ne tu quidem, qui mihi cessurus sit, genuisti. Quodam autem percontāte, cur virgines indotatas nubere lege cauisset: Vt neque propter egestatem, inquit, aliquæ relinquātur innuptę, neque propter opulentiam colantur, sed vnusquisque puellę mores spectans ex virtute faciat electionem. Nam ob id omnem quoque fucatorium ornatum ex vrbe eiecit. Quum verò nuptiarum tempus & maribus & fœminis statuisset, ad eum qui causam quærebat: Vt qui ex perfectis, inquit, generantur, robusti sint. Sed ad eum qui mirabatur, quòd sponsum cum sponsa prohibuisset simul dormire, illumque

* φιλοτιμίαν.

iussisset maximam diei partem cum æqualibus conuersari, & totas quiescere noctes, & furtim ac pudibundè cum sponsa coire: Vt & corporibus, inquit, sint robusti, & non satiati amando semper sint noui, & liberos validiores edant. Vnguentum prætera, tanquam olei corruptionem atque perditionem, ac tingendi artem vt sensus adulationem, expulit. Omnibus autem ornatus corporis artificibus Sparta interdixit, perinde atque artis prauitate artes inquinantibus. Tanta verò temporibus illis mulierum pudicitia erat, tantumque á facilitate, qua postea fuerunt inquinatæ, aberant, vt incredibile in ipsis prius adulterium fuerit. Ac sermo quidem Geradate cuiusdam Spartiatæ antiquissimi memoratur, qui ab hospite rogatus, quid adulteri Spartæ patiantur: nam se nullam videre legem super hoc à Lycurgo latam: Nullus ô hospes, inquit, adulter apud nos est. Sed illo subiiciente, si igitur fieret, idem Geradatas: Quonam, inquit, modo adulter Spartæ fiat, vbi & diuitiæ, & deliciæ, & corporis ornamenta in nullo sunt honore, pudicitia autem ac modestia, & magistratuum obseruantia magno æstimantur? Ad eum verò qui censebat Democratiam in vrbe instituendam esse: Tu primus, inquit, in domo tua constitue Democratiam. Quodam autem percontante, cur tam exigua tenuiaque sacrificia statuisset: Vt deos, inquit, venerari nũquam desinamus. Sola vero certaminũ quum ea permisisset ciuibus certare, in quibus manus non protẽditur, quidam causam rogauit, hic autem: Vt nemo ipsorum, inquit, laborando deficere assuescat. Sed

quum quidã interrogaret, cur frequẽter mutari castra iuberet: Vt hostibus, inquit, magis noceamus. Alio autẽ rogante, cur turres oppugnare vetuisset: Ne vel à muliere, inquit, vel à puero, vel ab aliquo simili homũculo fortiores interimẽtur. Cõsulẽtibus verò Thebanis de sacrificio & luctu, quẽ Leucotheę exhibent, respondit: Si deã quidẽ putatis, non est lugenda: sin hominẽ, illi non est vt deo sacrificandum. Ad eos autẽ ciues qui quærebant, quomodo hostiũ incursionẽ repellerent: si egeni, inquit, sitis, nec plus alter altero quærat. Ac rursus de muris interrogantibus, minimè sine muris ẹã vrbẽ esse dixit, quæ viris, nõ lateribus coronata foret. Nutriebant autẽ & comã Spartiatæ, quandam Lycurgi de hac re legem commemorantes, pulchros quidẽ comà honestiores fieri, deformes autẽ terribiliores. Præcipiebat verò vt in bellis, quotiescunq; in fugã vertissent hostes, ac vicissent, quousq; confirmaretur victoria persequerentur, ac statim retrocederẽt: Neq; enim Græcorũ esse, eos interimere qui cessissent. Ad hoc vtile quoque esse aiebat. Nã scientes eos qui aduersus se pugnãt, parcere cedentibus, ac repugnantes occidere, vtilius fugere quã resistere putant. Sed quodã percõtante, cur hostiũ cadauera spoliari vetuisset: Non solum, inquit, ne circa spolia occupati pugnam negligant, sed etiam vt paupertatem vnà cum aciei ordinę seruent.

LYSANDER missas à Dionysio Siciliæ tyranno pretiosas vestes suis filiabus, non accepit, quòd diceret se vereri, ne illis indutæ deformiores viderentur. Sed haud multò pòst quum Dionysius ipse

duas misisset stolas, hortatusque foret, vtram illarum vellet eligeret, ad filiamque ferret: ipsa, inquit, illa melius eliget, ac vtraque accepta abiit. Vafer autem simulator Lysander factus, quum multa deceptionibus perageret, ac iustum in sola vtilitate, & honestum in commoditate esse putaret, veritatem quidem mendacio potentiorem esse dicebat, sed vtriusque dignitatem & honorem vsu definiri. Ad eos verò à quibus vituperabatur, quòd plurima decipiendo perageret, vt Hercule indignus, & dolo, non aperte quicquam gereret, ridens aiebat, quò leonina pellis non peruenit, vulpinam esse assuendam. Præterea aliis quoque accusantibus ipsum, quòd quæ Mileti iurauerat transgressus esset, dicebat pueros quidem talis decipere oportere, sed viros iureiurando. Athenienses verò quum ex insidiis vicisset apud ægos, siue Capræ flumina, & fame ipsos precisset, ad deditionem coëgit, & ad Ephoros scripsit: Captæ sunt Athenæ. Cum Argiuis autem de terræ finibus contendentibus Lacedæmoniis, ac illis iactantibus, se iustiora dicere, stricto gladio: Qui hunc, inquit, obtinet, de agri finibus optimè disserit. Bœotos verò dubitare videns, vtri parti adhærerent, quum per illorum agrũ transiret, misit ad eos sciscitans, vtrum rectis an inclinatis hastis per illorum agrum transiret. Megarensis autem vir quum in communi conuentu contra ipsum loquendi licentia vteretur: Tua, inquit, ó hospes verba ciuitatis egent. Posteaquàm verò Corinthii defecerunt, quum iuxta illorũ muros transiret, Lacedæmoniosque videret, pigre in-

uadere, ac leporem è fossa quidem exilire spectasset: Non pudet nos, inquit, ô Spartiatæ, istiusmodi hostes timere, quorum inertia lepores in muris dormiunt? Eundem verò in Samothracia oraculum petentem, quum sacerdos iussisset dicere, quid deterrimum in vita fecisset, ipse quoque sacerdotem interrogauit: Vtrum iussu tuo, inquiens, an deorum hoc facere oportet? Ac illo dicente, deorum: Tu igitur, inquit, mihi concede: at illis, si percontẽtur, dicam. Persa autem interrogante, quam maximè laudaret Rempu. Quæ, inquit, fortibus & timidis conuenientia retribuit præmia. Sed ad eum qui dixerat, ipsum à se & laudari & defendi: duos, inquit, boues in agro habeo, quibus quidẽ tacentibus pulchre scio vter ipsorum & operetur & ocietur. Quodã autem conuiciis ipsum onerãte: dic, inquit, frequenter, ô peregrinelle dic, nihil omittens, si fortè tuum iis malis animum, quibus plenus esse videris, euacuare posſis. Post ipsius verò mortem quum de societate dissentio foret, Agesilaus ad Lysandri domum se contulit, de ipsa literas inspecturus: illas enim penes se Lysander tenebat. Sed librum quoque à Lysandro scriptum de Repu. inuenit, vt oportebat ab Euryprotidis & Agidis regnum auferri, & in medium poni, electionemque ex optimatibus fieri, ne eorum qui ab Hercule, sed eius qui talis virtute, qualis Hercules fuit, iudicetur, prę mium sit, quum præsertim & ille ad deorum honores sola virtute sublatus sit. Ac orationem quidem hanc ciuibus exhibere tentauit, vt ostenderet qualis ciuis fuisset Lysander ignorari, & id

quidem in Lyſandri amicorum calumniam. Sed Cratidem ferunt, tunc inter Ephoros eminentem, veritum ne lecta oratio perſuaderet, reprehendiſſe Ageſilaũ, ac dixiſſe, non ſolũ nõ oportere effodere Lyſandrum, ſed etiam orationem vnà cum ipſo defodere, callidè ad perſuadendum compoſitam. Eos vero qui ipſius filias ſibi deſponſaſſent, ac deinde poſt mortem, quia pauper inuentus eſt, aſpernarentur, Ephori mulctauerunt: quia quem diuitem putãtes colebant, eum & frugi & iuſtum ex paupertate cognoſcentes deſpiciebant.

NAMERTES orator miſſus, quum quidã ipſum beatum eſſe diceret, quòd multos haberet amicos, interrogauit, an exploratum haberet, quo modo quis ſe multos habere amicos experiatur. Sed quum alter quidam id diſcere quæreret: Aduerſa, inquit, fortuna.

NICANDER aſſerente quodam, Argiuos ipſi maledicere: Igitur dant pœnas, inquit, bonis maledicentes. Quodam autem percontante, cur comam barbamque nutriant Spartiatæ: Quia, inquit, omniũ pulcherrimus ac minimè ſumptuoſus viro ſuus cuique eſt ornatus. Quum verò Athenienſium quidam dixiſſet: Perquàm alieni ab ocio eſtis, ô Nicander: Vera, inquit, narras, ſed non ſicut vos* vt contingat ſtudemus. *ἀποσχολῆ χοι

PANTHOEDAS legatus in Aſiam vadens, oſtentantibus ei quibuſdam murum & magnum & altum: Per deos, inquit, ô hoſpites, pulchra hæc eſt mulierum habitatio. In Academia verò quum Philoſophi de multis & grauibus quidẽ diſſeruiſſent,

ac deinde Pantœdam interrogassent, quid sibi de illis sermonibus videretur: Quid nēpe aliud, inquit, quàm quòd studiosi, sed vtiles nihil, nisi vos ipsis vtamini?

PAVSANIAS Cleombroti, Deliis cum Atheniensibus de insula Delo disceptantibus & dicentibus, neque mulieres ex lege quæ apud ipsos est, in insula parere, nec mortuos sepeliri: Quo igitur modo, inquit, ea vestra sit patria, in qua nemo vestrum nec natus est, nec erit sepultus? Exulibus autem ipsum hortantibus ad ducendum in Athenienses exercitum, dicentibusque ab illis solis tum in Olympiis fuisse exhibilatum, quū victor fuit declaratus: Quid igitur, inquit, putatis eos esse facturos, si quid mali à me passi fuerint, qui beneficio affecti exibilāt? Percontante verò quodam, cur Tyrtæum poëtam ciuitate donassent: ne, inquit, peregrinus nobis dux fuisse videatur. Idem ad eum qui quū infirmus corpore esset, tamen consulebat cum hostibus terra marique periclitandum esse: Vis igitur, inquit, teipsum exuens ostendere qualis sis, qui nobis vt pugnemus consulis? Admirantibus verò quibusdam in Barbarorum spoliis vestium sumptū: Melius esset, inquit, ipsos multi fieri, quàm multi facienda possidere. Post victoriam autem de Medis apud Platæas partam, iussit Persicam cœnam præparatam sibi apponi, in qua quidem quum admirādus inesset sumptus: Per deos, inquit, lurco Persa erat, qui quum tot haberet, ad nostram venerit polentam.

PAVSANIAS Plistanactis, ad quendam interrogātem, cur ex priscis legibus nullā mouere apud

Spartiatas liceret: Quia leges, inquit, hominum, non homines legum dominos esse oportet. Quum autem ipse Lacedæmonios Tegeæ, vbi exulabat, laudaret, ac quidam dixisset, Cur igitur Spartę non manebas? cur illinc aufugisti? Quia, inquit, ne medici quidem apud sanos, sed vbi sunt ægroti, versari consueuerunt. Idem quodam percontante, quo modo Thraces debellare possent: si optimum, inquit, imperatorem delegerimus. Medicus verò quum ipsum inspiceret, ac diceret, Nihil mali habes: Te nempe, inquit, medico non vtor. Amicorum autem quodam ipsum accusante, quòd medico cuidam detraheret, nullam eius peritiam habens, ac ne vlla quidē iniuria affectus: Quia, inquit, si de illo periculum fecissem, nequaquam viuerem. Sed quum medicus ipsi dixisset, At senex factus es: Quia te, inquit, medico non sum vsus. Optimum autem illum dictitabat esse medicum, qui ægrotantes tabescere nō fineret, sed quamprimum sepeliret.

PÆDARETVS quodam dicente, multos esse hostes: Nos igitur, ait, maiorem gloriā assequemur, nam plures interficiemus. Quum autem quendam vidisset natura quidem mollem, sed qui propter modestiam à ciuibus laudaretur: Nec viros, inquit, mulieribus similes laudare oportet, nec virorum mulieres, nisi mulier aliqua necessitate cogatur. Inter trecentos autem quum nō esset delectus, qui honor in vrbe ordine primus erat, hilaris quidem ac ridens abibat, sed reuocatus ab Ephoris & interrogatus, cur rideret: quia gratulor, inquit, ciuitati trecentos ciues quàm ego sim meliores habenti.

PLISTARCHVS Leonidæ, ad eum qui interrogarat, quam ob causam à primis regibus non cognominarentur: Quia illi magis, inquit, duces esse quàm regnare volebant, illorum autem posteri minimè. Quum vero causidicus quidam ridicula diceret: non cessabis, inquit, ô hospes, à ridiculis continuè dicendis, ne ridiculus fias, vt qui asidue luctātur, luctatores? Dicente autem quodam ipsum à maledico laudari: Miror, inquit: nisi si quis illi dixit me mortuum esse: Nam viuentem ille posset laudare neminem.

PLISTONAX Pausaniæ filius quum Atticus quispiam rhetor inscitiā Lacedæmoniis obiiceret: Rectè (inquit) narras: nam è Græcis omnibus soli nos mali nihil à vobis didicimus.

POLYDORVS Alcamenis, quum quidam inimicis asidue minitaretur: non vides, inquit, maximam vltionis partem abs te consumi? Quum vero contra Messenem exercitum educeret, interrogauit quidam, an esset aduersus * adelphos pugnaturus: minime, dixit, sed ad regionem nondum sortitam se proficisci. Argiuis autem post trecentorum illorum pugnam vniuersis acie superatis, Polydorum socij exhortabātur, ne occasionem prætermitteret, sed hostium murum inuadens vrbem caperet. Facillimū nanque futurū, quū & viri perierint, & vxores desertæ sint. Ad eos igitur dixit: Hostes quidem pugnando ex æquo vincere mihi est honestum: sed qui pro agri finibus pugnauerit, eum affectare vt capiat vrbem, minimè iustum esse duco. Nam veni vt agrū recuperarem, non vt vrbem occuparem. Interroga-

* ἀδελφοὺς, id est, fratres

tus autem, cur Spartiatæ in bello fortiter periclitentur: quia duces, inquit, vereri, non metuere didicerunt.

POLYCRATIDAS ad regios duces legatione fungens cum quibusdam aliis, ab illis interrogatus, vtrum priuatim aduenissent, an publicè missi fuissent: Si impetrauerimus, inquit, publicè: sin minus, priuatim.

SOEBIDAS ante periculum Leuctricum quibusdam dicentibus, illum ipsum diem ostensurum esse fortem virum: multi faciendum, inquit, diem, qui virum fortem saluum monstrare possit. Fertur quum in loco difficili & aquæ indigo à Clitoriis obsideretur, pactus esse, vt terra bello parta illis cederet, si omnes vnà secum è proximo bibissent fonte: nam illum hostes præsidiis tenebant. Percussis igitur fœderibus, quum eos qui secum erant, induxisset, vt regnum ei darent qui non bibisset, ac nemo sitim tolerare potuisset, sed omnes bibissent, ipse post omnes descendit, & circumaspersus hostibus adhuc presentibus, agrum, vt qui non bibisset, & inuasit & recepit.

TELECRVS ad eum qui dixerat, patrem ipsi maledicere: nisi, inquit, dicendum ei foret, nunquam dixisset. Quum veró frater questus esset, quòd à ciuibus non similiter acciperetur vt ille, quum ex iisdem sit natus, sed ingratius: Tu nempe, inquit, iniurias, vt ego, pati nescis. Interrogatus autem, cur apud Spartiatas consuetudo sit, vt iuniores senioribus assurgant: Vt in iis, qui nihil attinent, inquit, honorandis ita se gerentes, magis honorent paren-

tes. Quodam vero percontante, quantas diuitias possideret: non maiores, inquit, quàm quæ sint satis.

THEARIDAS ensem acuens quum interrogaretur an acutus esset: Acutior est, inquit, quàm calumnia.

THECTAMENES ab Ephoris morti adiudicatus abibat ridens. Sed quum quidam ex iis qui aderant interogasset, an etiam Spartæ iura contemneret: Minime, inquit, sed lætatus sum, quia me oportet hanc exoluere mulctam, quam neque à quopiam petij, nec mutuô accepi.

THEMISTEAS quum esset vates, Leonidæ regi futurum apud Thermopylas & ipsi & commilitonibus exitium prædixit. Sed quum Lacedęmonē à Leonida remitteretur sub prætextu quidem annuntiandi quæ futura erant, sed re vera ne periret, non sustinuit, sed dixit: Pugnator missus fui, non vt nuntios ferrem.

THEOPOMPVS ad eum qui rogarat, quo modo quis regnum securisimè tueretur: Si amicis, inquit, libertatem iusta loquēdi concesserit, & subditos qui iniuria afficiantur, pro viribus non neglexerit. Ad hospitem vero dicentem, se à ciuibus Philolacona, & Lacedæmoniis amicum vocari: melius, inquit, esset, te Philopoliten & amicū ciuibus, quàm Philolacona nominari. Quum autem Eleorum legatus dixisset, se idcirco à ciuibus missum, quòd solus Laconicæ vitæ sit studiosus: Et vtra, inquit, ô Elee vita, tuàne an aliorum ciuium melior est? Is vero quū, mea, dixisset: Quo igitur modo, inquit, vrbs seruari posit, in qua duntaxat vnus de multis probus

sit? Quodam præterea dicente, Spartam idcirco seruari, quia reges scirent imperare: Minimè, inquit, sed quia ciues parêre. Quum vero Pylii maiores ipsi decreuissent honores, scripsit: Mediocres quidem honores tempore augeri, sed excedentes nimiosque euanescere.

THERYCION Delphis rediens quum Philippi castra in Isthmo angustiasque occupatas vidisset: malos, inquit, ianitores vos, ô Corinthii, Peloponnesus habet.

ZEVXIDAMVS percontante quodam, cur de fortitudine leges sine scriptis seruent, nec descriptas iuuenibus præbeant legendas: Quia melius est, inquit, assuescere fortibus gestis, quàm scripturis studere. Aetolo autem quodam dicente, bellum pace aptius esse fortiter facere volētibus: Minimè, inquit, per deos: sed his mors est quàm vita melior.

VARIA IGNOBILIVM LACONVM APOPHTHEGMATA.

SPartiatæ Samiorum legatis longiore vsis oratione dixerunt: Priora quidem obliti sumus, sed nec posteriora percepimus, quòd prima memoria exciderunt.

LACON interrogatus cur barbam perquam lōgam haberet: vt canos, inquit, videns nihil indignum illis faciam. Quendam vero optimos pugnatores laudantem quum Lacon audisset: apud Troiam, inquit. Alius quum audisset quosdam cœnatos bibere: non & comedere, inquit, coguntur? Pinda-

rus quum ſcripſiſſet, Græciæ columen eſſe Athenas, Lacon dixit Græciam facilè ruituram eſſe tali columine innitentem. Quidam autem in tabula picta quum Lacones vidiſſet ab Athenienſibus iugulari, ac diceret, fortes nimirum Athenienſes, Lacon fortè excipiens: in tabula, inquit. Aduerſus quendam libenter maledicta ex calumnia admittentem, Lacō dixit: Deſine contra me aures ſuppeditare. Ad eum vero qui puniebatur, & dicebat, inuitus peccaui: caſtigare igitur Lacon, inquit, etiam inuitus. Quum Lacon in ſeceſſu ſedentes in curribus homines vidiſſet: abſit vt ibi ſedeam, inquit, vnde non eſt aſſurgare ſeniori. Chij quum in peregrinatione quodam die poſt cœnam in Ephororum curia vomuiſſent, ac in illorum ſedibus cacaſſent, primum quidem Ephori ipſi valde perquirebant eos qui feciſſent, an ciues fortè eſſent: Sed poſtquam cognouerūt Chios fuiſſe, edixerunt, ſe Chiis permittere petulantibus eſſe. Lacon duras amygdalas quum duplo vendi videret: An rari, inquit, lapides ſunt? Lacon luſciniam quum depilaſſet, ac carnis perquàm exiguum inueniſſet: vox, inquit, tu quidem es, & aliud nihil. Lacon Diogenem illum canem quum vidiſſet in magno frigore ſtatuam æream complectentem, percontatus eſt an frigeret. Quòd quum ille negaſſet: quid igitur magnum, inquit, facis? Lacon Metapōtino cuidam timiditatem exprobrabat, qui quum dixiſſet: Atqui non parum alienæ terræ poſsidemus: non ſolum ergo timidi, inquit, ſed etiam iniurij eſtis. Peregrinus quidam Spartæ crepidatus in altero pede ſtans rectus ad Lacona dixit: Nequaquam putò te, ô

Lacon, tantum temporis quantum ego in pede ſtare poſſe. At is excipiens: minime, inquit, ſed ex anſeribus nullus eſt qui non. Quum quidam arte rhetorica gloriaretur, Lacon, inquit: Atqui per deos ars niſi veritatem contigerit, neque eſt, neque erit vnquam. Argiuus quidam quum olim dixiſſet, multa ſunt apud nos Spartiatarum ſepulchra, Lacon excipiens: At enim apud nos, inquit, Argiuorum nullum: Quôd videlicet ipſi Argos ſæpe inuaſiſſent, nunquã autem Argiui Spartam. Lacon captiuus quum venderetur, ac præco diceret, Lacona vendo, os illi obſtruens dixit: Captiuum clama. Lacon quidam eorum qui cum Lyſimacho militabant, ab ipſo interrogatus, num aliquis ex Helotibus eſſet: tu vero putas, inquit, Lacona quenquam ad tuos quatuor obolos eſſe vẽturum? Thebani Laconibus apud Leuctra victis, quum ad ipſum vſque Eurotam iuiſſent, ac iactabundus quidam dixiſſet: Vbi nunc Lacones ſunt? Lacon ab illis captus: Non adſunt, inquit: neque enim vos huc veniſſetis. Athenienſibus autem rogantibus quando vrbem tradiderunt, vt ſibi Samum relinquerent, Lacones dixerunt: Quum veſtri non ſitis, tunc & alios habere quæritis. Vnde & illud prouerbium: Qui ſe ipſe non habet, Samum vult. Lacedæmonii quum vrbem quandam vi cepiſſent, Ephori dixerunt, iuuenum certamen periſſe: nam poſthac non habebunt, quibus cum pugnent. Aliam vero vrbem pollicente ipſorum rege ſe penitus euerſurum, quæ Lacedæmonios multis ſæpe moleſtiis affecerat, non permiſerunt Ephori, dicentes: Ne deſtruas tolláſve iuuenum cotem. Luctantibus pue-

ris magistros qui illos exercerēt Lacedæmonii non præficiebant, vt non artis, sed virtutis æmulatio foret. Vnde & Lysander interrogatus, quo modo à Charonte victus esset: multa, inquit, arte. Philippus quū in Laconicum agrum peruenisset, ad Lacedæmonios scripsit, vtrum amicum se vellent venire, an hostem? Neutrum reclamauerunt. Legatum quendam quum ad Antigonum Demetrii filium misissent, mulctauere, quòd regem acceperant ab ipso fuisse vocatum: tametsi singulos tritici modios singulis in magna frumenti penuria ab rege ipso reportasset. Demetrio quærente, quod legatum vnum ad se misissent: Non igitur satis, inquiunt, si ad vnum vnus? Flagitiosus quidam quum optimam dixisset sententiam, ipsam quidem approbarunt, sed illi ablatam, alii qui bene vixerat, adscripserunt. Quum fratres inter se contenderent, patrem mulctauere, quòd filios dissidentes negligeret. Cantorem peregrinum mulctarunt, quòd digitis citharam pulsaret. Quum duo pueri fortè pugnarent, alter letali vulnere alterum falce percussit. Familiaribus autem pueris quum is moriturus esset pollicentibus se vindicaturos, ac illum qui vulnerauerat esse necaturos: Minimè per deos, inquit, neque enim iustum est: nam & ego hoc idem fecissem, si occupassem, ac fortis fuissem. Alius quidam puellus, quum adesset tempus quo lege cautum erat, vt ingenui pueri quod quisque posset ita furarentur, ne deprehenderētur in furto (nam id turpe erat) viuam vulpeculam, quā pueri quibus cum erat, furati fuerant, accepit seruandam. Sed aduenientibus iis qui amiserant, ad

quærendum illam, sub veste quamprimum occultauit. Fera verò sæuiente, ac pueri ipsius latus ad intestina vsque lacerante, tantisper tolerauit ne deprehenderetur, dum ii qui quærebant, abissent. Sed quum pueri id quod factum erat, vidissent, accusarentque dicentes: Melius erat manifestare vulpeculam, quàm vsque ad mortem occultare. Minime vero, inquit: sed satius est doloribus immori, quàm in furto deprehendi, ac propter mollitiem turpiter vitam affectasse videri. Quum quidam in itinere Laconibus obuiantes dixissent: Fortunati nimirum estis, quum hinc nuper abierint latrones: Atqui non, per Martem, nos, Lacones inquiunt, sed illi quia in nos non inciderunt. Lacon interrogatus quid sciret: liber esse, inquit. Puer Spartiata ab Antigono captus & venditus, emptori quidẽ in omnibus parebat, quæcunque ingenuo faciunda putabat. Sed posteaquàm dominus iussit illum matulam afferre, non sustinuit, inquiens, non seruiam. Ac surgente quidem domino, is quum ascendisset in tectum, ac dixisset, senties quẽ emeris, seipsum præcipitauit, & mortuus est. Lacon quum venderetur, quodam dicente: Frugi eris, si te emero? Etiam si non emeris, inquit. Lacon captiuus quũ venderetur, prȩcone subinde clamante, se mãcipium vendere: execrandæ, inquit, non dices captiuum? Lacon in scuto habens insigne muscam vera non maiorem, quum quidam irridentes dixissent, illud esse factum vt lateret: Imò verò, inquit, vt sim manifestus: Ita nãque ad hostes accedo, vt hoc insigne, quãtum est, ab ipsis videatur. Lacon in cõuiuio illata lyra: nequaquam,

inquit, nugari Laconicum est. Spartiata interrogatus an esset tuta ad Spartam via: qualis, inquit, accesseris: nam leones vadentes plorant: lepores autem in vmbraculis venamur. In palæstrico manuum nexu quum prostratus quidam frustra percuteret, ad terramque traheret, corpore deficiens qui cadebat, aduersarij brachium mordebat. Cui alter: Mordes, inquit, vt fœminæ ô Lacon: Minimè verò, inquit, sed vt leones. Lacon claudus ad bellum egressus, quum à quibusdam irrideretur, non est opus, inquit, fugientibus, sed manentibus, ordinemque seruātibus. Lacon sagitta percussus & vitam relinquens dicebat: Hoc mihi non est curæ quòd morior, sed quòd ab effœminato sagittario, quum nihildum gesserim. Quum Lacon ad diuersorium venisset, dedissetque, pisciculum capponi præparandum, alterque & caseum & acetum & oleum peteret: Si ista, inquit, habuissem, pisciculum emissem. Lacon ad eum qui Lāpen Aeginetam beatum esse dicebat, quia ditissimus esse videbatur, quòd multorum nauigiorum dominus erat: Nihil, inquit, curo felicitatem ex funibus pendentem. Quum Laconi quidam dixisset, Mentiris respondit, Nam liberi sumus: sed alij si quando vera non dixerint, flebunt. Lacon sic erigere cadauer vt rectum staret, quum tentasset, nec vllo modo posset: per Iouem, inquit, aliquid intus esse oportet. Tynnichus Thrasibuli filij mortem fortiter tulit, in quem huiusmodi epigramma scriptum est:

Exanimis Pitanen Clypeo Thrasibulus in acri
Confossus septem vulneribus rediit,

Passus ab Argiuis, quæ tergo nulla gerebat.
Tynnichus hunc igni quum daret, hæc loquitur:
Flere decet timidos, oculis te nate sepulchro
Condo meum siccis, ac Lacedæmonium.

Alcibiadi Atheniensi quum aquæ plurimum balneator infunderet, Lacon, quidnam hoc? ait, quód vt immundo valdeq́ue sordido plus aquæ præbet? Quũ Philippus in agrum Laconicum impetum fecisset, ac omnes perituri viderentur, quidam Laconi dixit: Quid nunc facietis ó Lacones? Quid enim aliud, inquit, quàm quód fortiter moriemur? Nã Græcorum nos soli & liberi esse & aliis non parêre didicimus. Post aduersam autem Agidis pugnam, Antipatro petente obsides pueros quinquaginta, Eteocles Ephorus dixit, se pueros quidem non daturum, ne paterna priuati educatione malis moribus imbuerentur, qua sanè carẽtes ne ciues quidem essent: sed senes ac mulieres duplo si velit, plures daturum. Illo autem grauia minante nisi acciperet, vna voce responderunt: Si grauiora morte imperites, facilius moriemur. Senex in Olympiis quum ludi committerentur, spectare quidem cupiebat, sed quum sede careret, ad multaque loca se conferret, non solum à quoquam non admittebatur, sed etiam irridebatur, & conuiciis afficiebatur. Posteaquam verò ad Lacedæmonios venit, pueri omnes assurrexerunt, & multi ex viris loco cesserunt. Quum autem id moris cuncti Græci plausu approbassent, ac summis laudibus extulissent, senex ipse commouit canúmque caput barbamq́ue senilem, ac lachrymans: Heu

mala, inquit, quàm Græci omnes honesta quidem cognoscunt, sed his soli vtuntur Lacedæmonij. Ferunt autem quidam idem Athenis quoque accidisse. Nam quum Panathenæa celebrarentur, Attici senem sedere quærentem deludebant, inuitantes quidem illum tanquam admissuri, sed accedentem non admittentes. Quum autem ferè omnes iam præterisset, ad Lacedæmoniosque spectatores peruenisset, vni uersi è sedibus assurgentes loco cesserunt. Id veró factum turba admirata, insigni applausu comprobauit. Tunc autem Spartiatarum quidam: Per gemellos, inquit, Athenienses quidem honesta sciunt, sed minimè faciunt. Mendicus à Lacone petiit: At si tibi dedero, ille inquit, magis mendicabis. Ac istius quidem turpitudinis tuæ causa fuit, qui tibi primus erogauit: quippe qui te inertem reddidit. Lacon quendam diis congregantem quum vidisset, nihil dixit se curare deos seipso egeniores. Lacon adultero cum turpi vxore deprehenso: Miser, inquit, quæ tibi necessitas? Lacon oratorem audiens magnas periodos vertentem: Vehemens quidem homo iste, inquit, ad nullum propositum benè voluit linguam. Quum quidam Lacedęmonem venisset, honoremque spectasset quem iuniores senioribus exhiberent: Spartæ, inquit, solum senescere bonum est. Lacon interrogatus, qualis est Tyrtæus poëta? Bonus, inquit, ad excitandos iuuenum animos. Lacon oculorum morbo laborans ad bellum proficiscebatur. Sed quibusdam dicentibus, quò abis sic affectus? aut quid facturus? Quamuis, inquit, nihil aliud egero, hostis saltem gladium

hebetabo.* Buris & Spertis Lacedæmonij sponte profecti sunt ad Xerxem Persarum regem ad cruciatum, cui Lacedæmon ex oraculo obnoxia erat, quòd caduceatores ad se à Persa missos interemerāt Lacedæmonij. Posteaquam igitur ad Xerxem venerunt, hortati sunt eum, vt quoquo modo vellet, se pro Lacedæmoniis interimeret. At ille virtutem eorum admiratus, quum viros absoluisset, rogaretque vt apud se manerent: Et quonam, inquit, modo hic viuere possemus, patria legibusque relictis, & his viris, pro quibus tantum itineris fecimus morituri? sed Indarno præfectò magis magisque rogante, ac dicente ipsos in æquali honore iis futuros, qui amici regis maximè dignitate præstarent: Nobis, inquiunt, ignorare videris, quantum sit libertatis bonum, quam nemo compos mentis cum Persarum regno permutaret.

*Bulis & Sperchis in Suida. Βουρις καὶ σπέρτις In Plutarcho. In Luciano σπέρχις. In Herodoto σπερθίης.

Lacon pridie quidem ab hospite declinatus, sed postridie lectis stratisque conductis liberaliter acceptus, strata ipsa conscendit & conculcare cœpit dicens: Propter hæc heri ne in palea quidem dormiui. Lacon quum Athenas iuisset, videns Athenienses salsamenta & opsonia venditantes, & vectigalia conducentes, & lenocinia exercentes, aliaque opera minus honesta facientes, ac nihil turpe existimantes, reuersus in patriam & à ciuibus rogatus quales Athenis res forēt: omnia, inquit, honesta: per simulationē innuens omnia apud Atheniēses honesta putari, ac turpe nihil. Lacon de re quadam interrogatus respondit, non. Sed quum is qui rogarat dixisset ipsum mentiri: Vides igitur, inquit, te stolidum esse, qui quæ no-

ris interroges? Lacones olim iuerunt legati ad Lygdamin tyrannum: sed quum ille congressum sæpius differret, dicens se molliter habere: Dic illi, inquiunt legati, per deos nos non venisse cum ipso colluctaturos, sed collocuturos. Laconem initians quidam interrogabat, quid maximè impium se fecisse conscius esset. Is veró, hoc, inquit, dii sciunt. Sed illo magis magisque instante, ac dicente: Omnino te dicere oportet. Lacon vicissim illum interrogauit, Vtri me dicere oportet, tibi an deo? Quum autem ille dixisset, Deo: Tu igitur, inquit, recede. Lacon noctu quum sepulchrum transiret, ac dæmonium quoddam videre sibi visus esset, incurrit lancea excepturus, & inhærens, inquit: Quo me fugis bis peritura anima? Lacon quum precibus impetrasset, vt se ab Leucate proiiceret, ascendit, & inspecta altitudine se auertit. Quod quidem quum illi probro daretur: non putabam, inquit, preces aliis maioribus precibus indigere. Lacon in acie quum ensem foret in hostem illaturus, signo receptui dato non intulit. Sed quodam percontante, cur hostem quem ceperat, non occidisset: Quia parere, inquit, imperatori melius est, quàm hostem necare. Laconi in Olympiis victo quidam dixit: Aduersarius te fortior fuit. Nequaquam veró, is ait, sed in prosternendo aptior.

ANTIQVA LACEDAEMONIORVM INSTITVTA.

QVI ad publica ingrederentur conuiuia,eorũ cuique natu maximus fores indicans dicebat: Per has fores nullum egreditur verbum. Quum apud laconas maximé probetur ius quod nigrum vocatur, vt ſeniores carnibus quidem non veſcantur, ſed iunioribus cedant,fertur Dionyſius Siciliæ tyrãnus iuris ipſius gratia, Laconicum emiſſe coquũ, ac iuſsiſſe id ſibi præparari nulla impenſæ habita ratione,ſed quum guſtaſſet,indignabundus deſpuiſſe. Tum verò coquus: O rex,inquit,hoc ius tibi ſumendum eſt, quum te Laconicé exercueris, in Eurotaque laueris. Lacones in conuiuiis publicis modeſtè poti abeunt ſine funali.Neque enim licet ad lumen ire noctu neque per hanc neque per illam viã, vt per diem ſimul ac noctem fidenter ac intrepide iter facere conſueſcant. Lacones vtilitatis gratia literas quidem diſcebant,ſed reliquarum diſciplinarum peregrinos non minus artifices, quàm artes expellebant.Hæc verò illis diſciplina erat:bene magiſtratibus parere,laborem tolerare, ac pugnando vel vincere vel mori. Degebant autem & ſine tunica,vnam veſtem in totum annum ſumentes, ſqualidi corporibus,& balneis & vnguentis vt plurimum abſtinentes. Iuuenes verò ſimul turmatim gregatimque dormiebant in herbis, quas ipſi congregabant ex arundinibus apud Eurotam natis, quarum ſummitates manibus ſine ferro defringebãt.Sed per hyemem eos qui Lycophones vocantur,ſibi ſubii-

ciebant, herbisque commiscebant: Nam illa materia calidi aliquid habere videtur. Proborum ingenium puerorum amare permissum erat, sed coire cum ipsis, vt turpissimum, lege prohibebatur, tanquam corpus non animus amaretur. Qui ergo foret accusatus tanquam ac dedecus congrediens, per totam vitam infamis habebatur. Moris erat, iuniores à senioribus interrogari, quò vadant, & ad quid & qui non responderet, aut excusationes necteret, obiurgari. Qui verò se præsente peccantem iuniorem non reprehẽdisset, perinde ac si peccasset, ipse plectebatur: & qui obiurgari moleste tulisset, magna ignominia afficiebatur. Si quis peccans fuisset deprehensus, eum oportebat aram in vrbe quãdam circumire, ac vituperationem in seipsum compositam cantare. Quod quidem nihil aliud erat, quàm seipsum increpare. Mos quoque erat, vt iuuenes nõ solũ proprios patres vererentur, illisque parerent, sed omnes quoque seniores venerarentur, illis & in viis cedentes & ex sedibus assurgentes, & trãseunti bus quiescẽtes. Quocirca nõ solũ, vt in aliis vrbibus, patres domini erant suorũ quisque filiorũ & seruorum & prædiorũ, sed etiã vicini vt suorum, eò quòd illa quã maximè cõmunia putarent, & tãquam propria curarent. Puer autem ab aliquo castigatus, si apud patrẽ questus foret, patri ipsi turpe erat posteaquam audisset, nisi alias & ipse rursus castigationes addidisset. Credebãt enim ipsos ex patria institutione nihil turpe filiis imperare. Furãtur autẽ iuuenes vel esculentorũ quicquid possunt, discẽtes dormien tibus negligenterque custodientibus insidias inge-

niosè callideque ſtruere:Sed deprehēſo pœna ſunt verbera & inedia.Tenuis enim ipſis eſt cœna,vt per ſeipſos egeſtatē propulſantes cagantur & audere & aſtuti eſſe.Conuiuiū autem publicū idcirco tenue erat,vt aſſueſcerent nunquā repleri,& famem poſſe ferre.Sic enim putabant & in bello vtiliores fore,ſi poſſent etiā ſine cibo labores tolerare,& continentiores frugalioresque, ſi multū temporis exigua impenſa degerent.Sed enim abſq; opſonio degendo,& cibū quemlibet ac vulgarē ſumendo,putabāt corpora cibi paucitate reddi & ſaniora & pulchriora.Graciles nanque & macilentas habitudines membrorū articulorūque agilitati obedire, craſsiores autē & pingues propter onus reluctari.Sed nihilominus & modulationibus & carminibus incūbebant,quæ ſanè ſtimulū quendā animo excitando accōmodatum habebant,& ad elationē & ad impetū quendam furētem inducēdū.Ac cōpoſitio quidem erat ſimplex & ſeuera,nihilque aliud continebat quám laudes eorum,qui generosè & vixiſſent,& pro Sparta mortui eſſent,& qui beati haberentur:eorumque vitaperationes, qui timidi fuiſſent, perinde atque ſi miſeram & infelicem vitam vixiſſent. Exortatio præterea & oſtentatio ad virtutem ætatibus conueniēs celebrabatur. Nam tres chori ſecundum tres ætates in ſolennitatibus conſtituebantur,quorum primus qui ſeniorum erat, incipiens canebat: Nos olim validi fuimus iuuenes. Secundus florentis ætatis reſpondebat: Nos autem ſumus, ac ſi vis intuere. Tertius puerorum cantabat: At nos multó erimus fortiores. Ac greſſum quidem rhythmi,

quibus & in choris vtebantur, & quum ad tibiam cum hostibus congrederentur, ad fortitudinem & fiduciam,& mortis contemptum incitabant. Lycurgus enim bellicæ exercitationi studium musicæ annexuit,quò bellandi vehementia modulatione temperata,consonantiam conuenientiamque haberet. Rex etiam Musis ante pugnam sacrificabat,vt gesta illustri & memoria & oratione digna pugnãtes exhiberent. Sed si quis aliquid ex antiqua musica trãsgrederetur,non permittebãt. Vnde & Terpãdrum, quamuis antiquitatis studiosissimus, ac ætatis suæ citharœdorum optimus,heroicorumque gestorum eximius laudator esset, Ephori tamen mulctauere, ac eius citharam clauo affixere,quòd dicerent vnã ab illo chordam variandæ vocis gratia supeflue intentam fuisse. Nam simpliciores duntaxat modulationes probabant. Eoque & Timotheum in Carniis certantem vnus ex Ephoris arrepto cultro interrogauit,ex vtra parte recideret plures chordis septẽ. Lycurgus præterea omnem sepulchrorum superstitionem sustulit,permittens & in vrbe cadauera sepelire,& monumenta prope templa habere. Sed piacula quoque sustulit,ac ne quid vnà cum cadaueribus sepelirent,mandauit, præter puniceam vestem & oliuæ folia,in quibus æquè omnes cadauera ipsa componerent. Sustulit & luctus, & lamentationes, & inscriptiones monumentorum, extra quàm eorũ qui in bello cecidissent. Peregrinari autem ipsis non licebat,ne moribus externis, & interpretanter viuendi modis imbuerentur. Sed peregrinorum quoque expulsionem Lycurgus inuexit,ne confluẽ-

tes alicuius mali doctores ciuibus essent. Quisquis verò ciuium institutionem puerorum negligeret, ciuitatis iurium expers erat. Quidam autem tradiderunt, peregrinos etiam quicunque hanc ciuilitatis exercitationem subissent, ex Lycurgi sententia particeps fuisse portionis ab initio institutæ: Sed illam vendere non licebat. Vicinorum seruis & canibus & equis perinde ac propriis vti mos erat, sicubi illis opus erat, nisi eorum domini indigerent. Ac in agro quidem si cui re aliqua opus erat, apertis villis atque iis ablatis quæ domino commoda forent, obsignata horrea relinquebat. In bellis verò puniceis vestibus vtebantur: Nam color ille simul & virilis esse ipsis videbatur, simul & coloris ipsius sanguinolentia plus formidinis affert imperitis, simul ne facilè ab hostibus dignoscerentur, si quis eorum esset vulneratus: nam latere propter coloris similitudinem vtile erat. Quum strategmate, id est, imperatoris calliditate, hostes superassent, Marti bouem sacrificabant: sed quum vi aperta, gallum: assuefacientes hoc modo duces non solum bellicosos, sed etiam astutos & callidos esse. Precibus adiiciunt, vt iniuriis quoque affici posśint. Præces autem ipsorum erant, vt ex bonis actionibus bona darentur, & aliud nihil. Venerem armatam colunt: Ac omnes quidem deos, & fœminas & mares lanceas habentes conficiunt, velut omnibus bellicam virtutem habentibus. Prouerbiis quoque vtentes, aiunt fortunam prolata manu esse inuocandam, tanquam oporteat deos tum inuocari, quũ quid aggressuri acturique sumus, aliter autem nequaquam. Pueris seruos

Manuum admonenti fortuna est imploranda.

ebrios ostentabant, vt ipsos à multo bibendo vino deterrerent. Moris erat ipsis, ne domorũ ianuas pulsarent, sed extrinsecus clamarent. Strigilibus non ferreis, sed arundineis vtebantur. Comœdias & tragœdias minimè spectabant, vt neq; ioco serio neq; audirent eos, qui legibus contradicerent. Archilocũ poetam quum Spartam venisset, eadem hora expulere, quia eum acceperant in carminibus scripsisse, melius esse abiicere arma quàm mori, quum inquit:

At caruisse armis quàm mortem occumbere præstat,
Aspide proiecta mox melior dabitur.

VIRGINIBVS & pueris communia sacra erant. Sciraphidam condemnauerunt Ephori, quòd à multis iniuria foret affectus. Baiulũ interemerũt, quòd telam quandam versicolorem sacco iniecisset. Adolescentem exercitationi deditum, quòd viam quæ ad Pyleam ducit sciret, increpuerunt. Ctesiphõtem qui iactaret de qualibet re se posse totum diẽ dicere, eiecerunt, quòd assererent, bonum oratorem oportere parem rebus habere orationẽ. Pueri apud ipsos cæsi scuticis, per totum diem in ara Orthiæ Dianæ vsque ad mortem sæpe verbera tolerant hilares ac gestientes, inuicemque de victoria contendentes, quisnam ipsorum diutius ac magis toleret dum verberatur: & qui superior fuerit, inter præclaros habetur. Certamen autem ipsum flagellatio vocatur, quæ per singulos annos celebratur. Vnum verò pulcherrimum & felisimum ciuibus Lycurgus instituisse videbatur, abundantiam occii: Nam sordidam exercere artem illis prorsus non licebat.

Ctesiphon quare Lacedæmonia eiectus.

Neque verò difficili pecuniæ congregatione, ac negotiatiōe opus erat, quia diuitias valde & abiecerat & viles reddiderat. Helotes autē ipsis agrum colebant, & prouentum reddebant costitutum. Execrandus verò putabatur, si quis pluris eo quod erat statutum, locaret, quò & illi quidem lucrantes libenter seruirent, nec hi plus iusto lucrarentur. Iisdem interdictum quoque erat & nautis esse, & nauali pugna decertare. Cæterū posterius quidem & in mari pugnarunt, & quū mari potiti essent, rursus destiterunt, quum mores ciuiū corumpi animaduertissent. Sed iterum quoque super hoc mutati sunt quemadmodum & in omnibus aliis. Etenim qui ad Lacedæmonios pecunias primum inuexerunt, damnati vitam cum morte commutare coacti sunt: Nam Alcameni & Theopompo regibus oraculum datum erat, fore vt Sparta auaritia perderetur. Sed tamen Lysander quum Athenas cepisset, multum auri argentique intulit: Quòd quidem non solum acceperunt, sed etiam hominē honorarunt. Quandiu igitur Lycurgi legibus vsa fuit Sparta, neque iusiurandum à Lycurgo ipso exactum violauit, Græciæ principatu propter legum ipsarum æquitatem quingentos per annos potita est. Posteaquam verò paulatim illas transgressa est, diuitiarumque studium, & plus habendi cupiditas inuasit, tum vires diminutæ sunt, tum socii propter illa ipsis facti sunt inimici. Quanuis autem ita se haberent, post Philippi tamē Macedonis Cheronensem victoriam, quum omnes ipsum Græci ducem terra marique declarassent, ac deinceps Alexandrū quoq; eius filium post Thebanorū

euersionem: Lacedæmonii soli, tametsi vrbem sine muris haberent, ac pauci valde propter assidua bella, multoque imbecilliores, & captu faciles forent, perquam exiguas tamen Licurgi institutionis scintillas retinentes, neque cum ipsis, neque cum aliis Macedoniæ regibus simul militauere, neque in commune cum illis concilium ingressi sunt, neque tantisper tributum pependerunt, donec penitus Lycurgi institutionem negligentes, à suis ipsorum ciuibus subiugatę fuere, quum iam nihil ex patriis instit utis seruarent, ac similes alii facti priorem & gloriam, & libertatem amiserunt, in seruitutemque reciderunt. Ac nunc quidem, vt alii quoque Græci, Romanis subiecti sunt.

LACÆNARVM APOPHTEGMATA.

ARgilionis Brasidæ mater, quum Amphipolitarum quidam post Brasidæ ipsius mortem Spartam venissent, ipsamque adissent, interrogauit an honestè, ac ex Spartæ dignitate filius suus occubuisset. Illis verò maximè laudantibus, & dicẽtibus, eum Lacedæmoniorum omnium in operibus præstãtissimum fuisse: O hospites, inquit, fortis quidem & probus filius meus erat: sed multos viros Lacedæmon habet longè quàm fuerit ille præstantiores.

DAMATRIA quum audisset filium & timidum, & se indignum aduenisse, necauit. In quam hoc extat epigramma:

Hunc timidum mater Damatrion ipsa peremit,

Nec

Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

GORGO regis Cleomenis filia, quum Aristagoras illum ad bellum contra Persarum regem pro Ionibus adhortaretur, multumque pecuniæ polliceretur, & quò magis ille contradiceret, hic eò plus pecuniarum adiiceret: Corrumpet, inquit, te ô pater peregrinellus iste, nisi ex ędibus ipsum celerius eieceris. Gorgo quum ipsi pater aliquando mandasset, vt cuidam pro mercede frumentum daret, adiecissetque: nam me docuit vinum melius facere: Igitur ô pater, inquit, & plus vini potabitur, & qui biberint, delicatiores peioresque fient. Gorgo quum Aristagoram à quodam famulorum calceos indui vidisset: Pater, inquit, peregrinus iste manus non habet. Gorgo quum peregrinus quidam vestem molliter traheret, propellens eum: Non abis hinc, inquit, quum ne ea quidem quæ sunt mulierum, possis?

GYRTIAS quũ Acrotatas, ipsius ex filia nepos, ex quadam puerorum pugna multas plagas accepisset, domumque vt mortuus relatus esset, famulis & amicis flentibus: Non silebitis, inquit? Declarauit enim ex quo sit sanguine. ac, Non, inquit, fortes sunt cum clamore plorandi, sed curandi. Quum autem nuncius ex Creta de Acrotate morte venisset: Nonne debebat, inquit, quum ad hostes ierit, aut ipse mori, aut illos interimere? Mihi quidem suauius est audire ipsum obiisse ex dignitate & mea, & vrbis, & maiorum, quàm si omne tempus viueret ignauus.

LACÆNA filium qui ex acie aufugerat, inter-

fecit inquiens:Non est meum hoc germen. In quam hoc epigramma fuit scriptum:

Vade malum tenebras germen pete,quenque peresas,
Eurotas ceruas ne fluat ad timidas.
Sic catulus nequam perrexeris,ito sub vmbras,
Nec Sparta dignus,nec generis titulis.

LACÆNA quũ filium in acie cecidisse audisset: timidi,ait,lugeatur,ego verò te fili sine lachrymis, at læta sepelio & meũ,& Lacedæmonium. Quũ audisset quędã filium & saluũ esse, & ab hostibus fugisse, illi scripsit:Mala fama de te vulgata est. Aut igitur eam quãprimũ elue,aut ne sis.Alia quam filii ex pugna fugissent, ad illâm q; venirẽt:Quò,inquit,recurritis fugientes mala mancipia?An vnde egressi estis reuersuri?sublatis vestibus ventrẽ illis ostendens. Quædam aduentantem filium quum vidisset, rogauit quidnam patria egeret. Illo autem respondente: omnes periere, correptam in ipsum testam immisit, & occidit dicens: Ergò te malum nuncium misere nobis? Quodam matri generosam fratris mortem narrante:Et non turpe est, illa, inquit, è tali comite aberrasse? Alia quinque filiis ad bellum emissis, in primis suburbiis substitit, pugnæ euentum expectans. Quum igitur quidam venisset, ipsique percontanti nunciasset, filios omnes perisse: Atqui non hoc, inquit, rogabam malum mancipium, sed quid patria agat. Quum verò is respondisset illam vincere: Libens igitur, inquit, etiam filiorum mortem accipio. Alia sepeliens filium, quum pauper quædam vetula ad ipsam accessisset dixissetque: O mulier

fortunæ. Per Gemellos, inquit, bonæ. Nam qua gratia illum pepereram, vt pro Sparta periret, id mihi euenit. Quum quædam mulier Ionica, sua quadam textura gloriaretur, quòd esset sumptuosa: Lacæna quum quatuor ei filios omni virtute præditos indicasset: Talia, inquit, oportet esse bonæ probeque mulieris opera, & in his extolli atque gloriari. Alia quum filium malé apud hospites versatum esse audisset, ad illum scripsit: Mala de te fama vulgata est, aut illam dilue, aut ne sis. Itidem quum Chiorum exules Spartam profecti, Pedaretum in multis accusarent, illis ad se accersitis, iisque auditis quibus accusabatur, mater Teleucia, quòd filius delinquere videbatur, has ad eum litteras dedit. Mater filiolo: Aut meliora fac, aut istic mane, abiecta spe, te saluũ Sparte esse posse. Alia, quũ iniuriarũ filius esset accusatus: Fili, inquit, aut crimine, aut vita teipsum absolue. Alia filiũ claudum in aciem præmittens: Fili, inquit, virtutis inter eundum memento. Alia quum filius ex acie vulnerato pede rediret, valdeque doloret: Si virtutis, inquit, filii memineris, & dolore carebis, & fiduciam habebis. Lacon in pugna vulneratus quum ire non posset, quadrupedis more sese agebat. Sed quum ipsum irrideri puderet, mater ad eum: Et quanto est, inquit, fili melius, fortitudine lætari, quàm pudore ob stolidum risum affici? Alia scutum filio præbens, ipsumque exhortans: Fili, inquit, aut hoc, aut in hoc. Alia proficiscenti ad bellum filio scutum tradens: Hoc, inquit, pater tibi seruauit: igitur tu quoque serua, aut ne sis.

Alia ad filium dicentem, se paruum habere ensem: adde, inquit, & gressum. Alia quum audisset filium in acie fortiter facientem interisse: Meus, inquit, ni mirum erat. Sed alterum ob timiditatem saluum esse accipiens: Non enim meus erat, inquit. Alia quũ in pugna filium perisse accepisset, quo fuerat ordine locatus: Deponite, inquit, eum, ac locum illius suppleat frater. Alia publicam celebrans pompam, audiuit filium in acie quidem vicisse, sed ex vulnerum multitudine mori. Quare coràm minimè deposuit, verum iactabunda ad proximas: Quanto, inquit, melius est, ó sodales, in acie vincentem mori, quàm Olympia vincentem viuere? Quum quidam sorori narraret generosam filii eius mortem, ea dixit: Quantum ex ipso gaudii concepi, tanto propter te dolore afficior, qui tam prestantem virtute comitem reliqueris. Lacænam quidam quum per nuncium tentasset, an secum rem habere consentiret: Quum inquit, puella essem, patri parere didici, itaque feci. At mulier facta, viro. Si igitur me iusta rogat, id primo ipsi faciat manifestum. Lacæna virgo paupercula percontata, quam dotem ei se duceret vxorem datura esset: patriam pudicitiam, respondit. Alia interrogata, an ad virum accessisset: Nequaquã ego, inquit, sed vir ad me. Quædam quum occulte compressa foret, fœtumque corrupuisset, abortum faciens, adeò patienter dolores tulit, nullam emittens vocem, vt & parẽtes, & alios multos qui propinqui erant, latuerit. Nam dolorum magnitudinem turpitudo adiuncta superauit. Lacæna quum venderetur, percontata quid facere sciret: fidelis, inquit,

esse. Alia captiua facta, quum interrogaretur quid facere sciret: domum, inquit, bene gubernare. Interrogata quædam à nescio quo, an bona futura esset si ipsam emerit: etiam si non emeris, inquit. Alia quum venderetur, præcone percontante, quidnam facere sciret: libera esse, inquit. Ac posteaquam emptor imperauit quædam liberæ minus conuenientia, quum dixisset: Flebis, qui tibiipsi talem inuideris possessionem, se interfecit.

FINIS.

IOANNES REGIVS NICOLAO FRANCO PONTIFICI Taruisino, legato Apostolico felicitatem.

PLVTARCHI *Cheronęsis Philophi cum primis eruditi opusculum, in quo monstrare conatur, bruta quoque animalia non minus quã homines ratione vti, nuper exercitationis gratiâ è Græco in latinum transtuli sermonem. Id tametsi minus fortasse dignum grauitate tua videtur, eò tamen nomini tuo dicaui, vt apertè cognosceres, me tibi omnia mea propter aßiduam in me liberalitatem tuam debere. Huc accedit, quòd speraui te non mi nimum voluptatis ex huius libelli lectione percepturum. Nam neque vulgaris est quæstio, & hic lepidè adeò tractatur, vt non minus ad delectationem, quam ad cognitionem composita videatur. Nam Vlysses Græcorum astutißimus, Circen illam veneficam nobilißimam rogare fingitur, vt socios iam sibi redditos, quotquot alios detineret Græcos*

in feras mutatos, pristinæ restituat figuræ, quo illos secum incolumes in patriam reducere possit, Contrà Circe se id non effecturam ait, nisi prius eorum aliquem rogarit, vtrũ vitam brutorum, an humanam viuere malit. In disputationem igitur descendit Vlysses cum quodam Gryllo, qui in suam fuerat conuersus. Is quum vtranque se vitam expertum esse dicat, validis adeò colligit argumentis, bruta quàm homines in multò meliore esse conditione, vt Vlysses ille callidissimus eloquentissimusq; illa nequeat confutare. Si quando igitur per negotia publica tibi hac legere vocarit, facilè diiudicabis, non sine causa eã quæstionem à præstantissimo Philosopho fuisse tractatam. Vale, Præsulum eximium decus. Pataui pridie Nonas Martias. M.

CCCC.

LXXXVIII.

PLVTARCHI CHAERONEI DIALOGVS,

Quod bruta animalia ratione vtantur.

Iohanne Regio interprete.

COLLOCVTORES.

VLYSSES, CIRCE, GRYLlus. Vlysses.

EQVIDEM, ô Circe, hæc mihi & didicisse videor, & in posterum quoque recordaturus. Sed libenter ex te audirem, an quos hic alios detineas Græcos vnà cum iis, quos ex hominibus lupos leonesque fecisti. CIR. Et multos quidem, ô dilecte Vlysses. Sed quorsum hoc rogas? VLYS. Quòd Hercule apud Græcos præclaram mihi videor gloriam adepturus, si hisce sociis benignitate tua mihi redditis, alii rursus humanæ figuræ meis præcibus restituerentur, neque eos negligere viderer in ferarum corporibus contra naturam consenescentes, vitamque adeò miseram & inhonoratam degentes. CIR. Iste vir propter stoliditatem non solum sibi ac sociis: sed nihil quoque attinentibus, ambitionem suam vult esse calamitosam. VLYS. Aliam rursus verborum potionem temperas, ô Circe, atque commisces, qua me proculdubio feram efficis, si tibi credā,

calamitatem esse, ex fera hominē fieri: CRI. Quasi verò dudum his absurdiora in teipsum non commiseris, qui relicta mecum immortali minimeque senescente vita, ad mortalem fœminam, ac potius, vt ego quidem sentio, iam vetulam, per mille adhuc incommoda pauperes, quò magis cōspicuus ex hoc clariorque etiā quàm nunc sis videaris, inane bonū, ac potius boni simulachrum neglecto verò bono se cutus. VLIS. Esto vt ais, ô Circe: Quid enim nos de iisdem sæpius altercari oportet? Sed istos mihi Græcos liberatos dona. CIR. Minimè verò, per Hecatē, tam incōsultè, atque indicta causa: neque enim quilibet sunt è vulgo. Quare prius ipsos interroga, an velint. Ac si se nolle dixerint, coneris, ô generose Vlysses, eloqnētia tua persuadere: sin minus persuase ris, ac potius illi in disputatione superiores fuerint, satis tibi sit, quòd & tibiipsi, & sociis pessimè consu luisti. VLYS. Quid me, ô dea, illudis? Quonam pa cto isti aut reddere, aut accipere sermonem possint, tantisper dum asini sunt, vel leones? CIR. Quiesce hominum ambitiosissimè: nam ego tibi illos exhibebo & intelligentes & disputantes. Imò verò vnus satis sit, qui pro omnibus verba & faciat, & accipiat. En cum isto disputa. VLYS. Et quo nomine hunc, ô Circe, nuncupabimus? aut quis hominum hic erat? CIR. Quidnam hoc ad disputationem? Sed si vis, eum nominato Gryllum. Ego autem vobis cedo, ne præter sententiam suam mihi gratificans disputare videatur. GRYL. Salue Vlysses. VLYS. Tu quoque salue Grylle. GRYL. Quid me vis? VLYS.

Ego vos homines natos esse scio. Cum aliorum igitur sic affectorum misereor, tum quicunque Græci in istiusmodi miseriam inciderunt, iis maximè par est me commoueri. Circe igitur nuper supplicaui, vt ex vobis quicunque vellet mihi liberaret, pristinæque formæ restitueret, quo nobiscum in patriam redeatis. GRYL. Quiescas Vlysses, ac nihil vlterius dicas: nam te nos omnes æquè despicimus, vt qui & eloquentia & prudentia cæteris hominibus multò præstare falso iacteris, quum ex peioribus in meliora mutationem timueris, nihil rem ipsam scrutatus. Vt enim pueri & medicorum potiones horrēt, & doctorum verbera fugiunt, quibus ex valetudinariis & imperitis tum firmiores, tum prudentiores fierent: sic tu alium ex alio fieri metuisti, ac nunc quoque horrescis & trepidas vnà cum Circe viuere, ne te suem lupúmve faciat. Nobis vero qui infinitis fruimur bonis, simul illa, simul eorum autorem deserere, ac rursus in hominem, animal omnium infelicissimum, refictos tecū enauigare suades. VLYS. Tu quidem mihi videris Grylle non faciem solum, sed etiam mentem illo poculo corruptus amisisse, absurdarumque opinionum, & prorsus inutilium repletus esse, nisi fortè consuetudinis voluptas, quæ tibi cum isto corpore est, te blanditiis irretiuit. GRYL. Ex istis neutrum est verum, ô rex Cephallenorum. Sed si disputare mauis quàm conuiciari & mordere, nos qui vtráque vitam pulchrè sumus experti, è vestigio tibi persuadebimus, hanc magis quàm vestram meritò nobis adamari. VLYS. Id vero perquàm cupio à vobis audire. GRYL. Et nos ita

que dicere. Sed principiũ à virtutibus est sumendũ, quibus vos magnopere gloriari videmus, perinde ac si multò brutis & iustitia, & fortitudine, & prudẽtia, & cæteris virtutibus præstaretis. Velim itaque mihi tu respondeas, virorum sapientissime: nam te nuper audiui Circe quædam de Cyclopum terra narrantẽ, quam neque penitus ab vllo aratam, neque cultam, sola bonitate ac generositate ingenita omnes ferre fruges per se ipsam asserebas: nõne igitur illã magis laudas, quàm montosam Ithacã, caprasque pascentẽ, quæ vix operis multis, magnisque laboribus culta, quædam parua & tenuia, & nullo precio digna cultoribus rependit? Et quo modo tibi graue non erit, si præter sententiam charitate patriæ responderis? VLYS. Atqui mentiri non oportet. Sed enim meam ipsius patriam & agrum magis & amo & amplector, Cyclopum vero terram & laudo & admiror. GRYL. Hoc igitur colligemus, hominum prudentissimum alia quidem laudanda approbandaque putare, alia vero eligenda & amanda. Ceterum illud idem de anima quoque te arbitror respondisse. Nã in eo cum terra eadem est, quòd quæ melior est, sine labore virtutem vt fructum per se nascentem ferre consueuit. VLYS. Esto hoc quoque vt vis. GRYL. Iam igitur concedis, brutorum animam ad virtutis generationem natura aptiorẽ esse atque perfectiorẽ: neque enim aut iussa aut edocta, vt terra nec arata nec seminata, fert & alit vnicuique natura congruẽtem virtutem. VLYS. Et quanam tandem virtute, ô Grylle, bruta sunt prædita? GRYL. Quanam rogas? Nônne maiore, quàm hominum sapientis-

ſimus? Scrutare nãque primum, ſi vis, ſortitudinem, qua tu quidem valde gloriaris, neque perfricas frõtem, quum audax, vrbiumque deprædator appellaris. Nam dolis, ô callidiſsime, & fraudibus homines, ingenuum atque generoſum belli morem ſequẽtes, fallendiq́ue ac mentiendi neſcios decepiſti, verſutiæq́ue nomen virtutis, à malitia perquam alienæ, indidiſti. At ferarum certamina inter ſe, & aduerſus vos, vt citra dolos & fraudes vllas, atque cum aperta nudaq́ue committantur fiducia, ſpectas. Veris enim nixæ viribus iniurias propulſant, quum præſertim neque legibus ſubiiciantur, neque pœnam timeãt deſertoris. Sed quum natura caueãt ne ſuperentur, ad vltimum vſque repugnant, ſeque inuicta conſeruãt. Nam neque corporibus detenta domantur, neque animum deſpondent, ſed præliis immoriuntur. Ac multa tum quidem quum interimuntur vis, ac robur ſimul cũ iracũdia à reliquo corpore ſegregatũ, & aliquam circa particulam collectum interficienti reſiſtit, inſultat ſæuit tantiſper, dũ velut ignis vndique extinguatur, & omnino perdatur. Longè vero abſunt precationes, ac ſupplices veniæ miſericordiæq́ue petitiones, procul quoque victoriæ conſeſsiones. Neque enim ob imbecillitatẽ aut leo leoni, aut equus equo ſeruit quẽadmodum homini homo, timidi cognomen nihil reformidãs. Quaſcunq; autem homines laqueis doliſve ceperunt, ſi grandiores quidem ſunt, & cibum aſpernãdo, & ſitim tolerando, mortem ſeruituti alacriter præponunt. Sed earum pulli & catuli quum per ętatem faciles educatu atq; teneri ſint, multis fallaciis blandimentiſq;

& gustu voluptuosi contra naturam victus, breui admodum tempore & emasculantur, & corrumpuntur, & quam vocant cicurationem ac mansuefactionem, perinde atque feritatis effœminationem subire coguntur. Ex his igitur apertè constat, & feras ad fortiter faciendum natas esse, & hominibus libertatem vel præter naturã inesse. Id vero illinc, ô bone Vlysses, facilè percipies. Nam in feris ad fortitudinem æqualiter se habet natura, neque maribus fœminæ sunt inferiores, & ad tolerandos pro rebus necessariis labores, & ad suscipienda pro filiis certamina. Audisti nimirũ puto de Crommyonia quadam sue, quæ tametsi fœmina esset, multis tamen Theseum molestiis affecit. Sphinga quoque illam, quæ omnia circa Phiceium infesta faciens, ænigmata, gryphósque, & cauilla insolubilia commentabatur, nihil sapientia iuuisset, nisi Thebanorum plerosque robore viribusque superasset. Quid Telmesiam vulpem, perniciosam illam & difficilem feram commemorem? Quid propinquam serpentem, quæ cum Apolline singulari certamine de oraculo Delphico próptissimè decertare ausa fuisse memoratur? Aethen vero desertæ militiæ pœnam, ac potius mercedem à Sicyonio Agamemnon rex vester accepit, optimo cõsilio vsus: quippe qui timido homini generosam equam pugnæque auidam prætulerit. Sed tu quoque ipse pantheras & leænas sæpenumero vidisti, vt nihil maribus neque animo, neque robore cedant: velut vxor tua, quę dum tu bella geris, domi ad ignem sedet: ac ne sic quidem vt hirundines eos vlcisci potest, qui in se ac domum tuam impetum faciunt, quũ

præsertim Lacæna sit, vt nihil tibi de Cariæ Mæoniæque fœminis dicam. Ex his igitur manifestum est, fortitudinem hominibus naturā nō esse. Simul enim & fœminis ex æquo adesset. Vos itaque ex legum necessitate, non spente, neque voluntate, sed moribus & vituperationibus, ac vanis opinionibus seruientes, fictam oratione fortitudinem exercetis, laboresque ac pericula subitis: non quòd aduersus hæc audeatis, sed quia his grauiora timetis. Vt enim ex sociis tuis qui primum surgit, is leuiorem occupat remum, minimeque illum renuit, veritus ne sibi grauior contingat, sic qui verbera tolerat, vt vulnera fugiat, & qui hostem vlciscitur, vt supplicium aliquod mortémve declinet, is non aduersus illa magnanimus, sed ad hæc timidus est iudicandus. Ac sic quidem vobis, quæ cum prudentia timiditas est, fortitudo videtur. Qui verò timor est peritus alia ex aliis mala fugiendi, audacia putatur. Quòd si vos omnino feris præstare fortitudine sentitis, cur poëtæ vestri eos qui cum hostibus fortissimè pugnant, lupis leonibusque ac suibus in fortitudine similes vocant? quum præsertim eorum nemo leonem aprúmve homini similem esse dicat? Verum vt veloces vētis, ac pulchros diis similes aiunt esse, veritatem istis similitudinibus excedentes, sic in præstantum fortitudine virorum inter pugnandum ad ea quę sunt potentiora similitudines semper referunt. Ac huius quidem rei causa est, quòd fortitudinis velut temperatura quædam & consolidatio est animi impetus, quo sanè puro atque syncero in certaminibus feræ vtuntur. Sed vobis cum ratione confusus, per-

inde atque vinum cum aqua,ſtupet in periculis,atque omnẽ prætermittit opportunitatẽ. Quid, quòd nonnulli veſtrum ne omnino quidem in prælijs ſumendum animi impetum, quin ſeponendum, ac ſobria duntaxat ratiocinatione vtendum cenſent? ad ſalutis tutelam rectè,ad fortitudinem verò & vindictã turpiſsimè præcipientes. Ecquo nanque modo abſurdum non eſt, naturã à vobis accuſari,quód neq; aculeos,neque exertos ſerratóſve dentes,neq; aduncos vngues corporibus veſtris ingenerarit, quũ ipſi arma animæ ingenita auferatis atque hebetetis? VLYS. Papæ Grylle præſtans mihi dicẽdi magiſter fuiſſe videris,qui nunc quoque ex hara tam floridè, tâmq; vehementer de cauſa propoſita dicere cœpiſti.Sed cur deinceps de tẽperantia quoque non diſſeruiſti? GRYL. Quia putabam te prius quæ iã dicta ſunt,refutare velle.Sed idcirco de temperantia,opinor,audire properas,quód continẽtiſsimæ fœminæ iactaris eſſe maritus,teq́ue putas magnum continentiæ dediſſe documentũ, quia Circes nuptias contẽpſiſti.Sed ne hac re quidẽ feris quicquam continentia præſtas: neque enim cum diis ſeq́ue melioribus appetunt coire,verum potius & voluptates & amores cum iis quæ ſui generis ſunt,conferre inireq́ue ſolent. Quare haudquaquam mirandum eſt,ſi veluti Mendeſius caper in Aegypto cũ multis mulieribus formoſis concluſus,minus promptè cum illis ſe miſcere,ſed ad capras potius cum ſtupore quodam ferri memoratur: ſic tu quoque conſueta gaudens venere, quum ſis mortalis,cum dea coire noluiſti. Penelopes verò continentiam crocitantes mille corni-

ces irridendam & contemnendam ostendunt, quarum singulæ mortuo marito, non exiguo tempore, sed nouem hominum ætatibus viduæ perseuerant. Ita speciosa Penelope tua qualibet cornice gloria continentiæ nouies inferior est iudicanda. Sed quoniam me rhetoricum esse cognouisti, agè quodam sermonis ordine vtamur: ac primum temperantiæ definitionem dispiciamus, deinde generatim cupiditates diuidamus. Temperãtia igitur cupiditatum quædam est contractio & dispositio, externas quidẽ ac inuectitias superfluasque tollens & abiiciens, pro tempore autem necessarias atque naturales exornans. Appetituum verô multiplices differentias esse quis ignorat? Potius nanque & naturalis est & necessarius. Veneris autem cupiditates, quibus natura principium tribuit, quoniam citra has quoque bene quis se habere potest, naturales quidem, sed non necessariæ sunt appellatæ. Quod vero genus neque ex necessariis, neque ex naturalibus constat, sed propter boni imperitiam ab inani opinione ex iis quæ extraria sunt confusum est, parum abest quin omnes in vobis naturales appetitus multitudine oppresserit & occultarit. Sic autem se gerit, vt turba hospitum aduena; quæ in vrbem admissa indigenis ciuibus vim afferre conetur. At feræ haudquaquam locum extrinsecus inuectis cupiditatibus suis in animis relinquunt, ac in ipso victu longè ab inani gloria tanquam à mari semotæ laute oppipareque viuere appetunt nihil, sed vt continentes sint, ac potius bene, ac ex naturæ lege non multas quidem cupiditates ingenitas disponant, externas verò

& alienas reiiciant, maximopere curāt. Ac me quoque ipsum non minus quàm te nunc aurum stupefaciebat: quippe quod nulli aliarum opum videretur esse comparandum. Sed argentum quoque ac ebur me capiebat. Qui vero istis abundasset, is mihi vir & beatus, & diis esse amicus videbatur, siue Phryx, siue Car, siue Dolone obscurior genere, siue Priamo infortunatior esset. Ita semper à cupiditatibus pendens, neque gratia, neque aliarum rerum voluptate, quæ sunt copiosæ ac satis superq́ue faciunt, meam afficiebam vitam, vtpote qui maximorum bonorum mihi indigere experśque esse viderer. Etenim quum te olim, vt memini, in Creta precioso indutum pallio vidissem, neque prudentiam, neque virtutem tuā admirabar, sed tunicæ subtiliter ac eleganter elaboratæ, chlamydisq́ue pnrpureæ crispitie ac pulchritudine stupescebam. Nonnihil me fibula quoq; mouebat aurea, vt quæ torno veluti ludicrū quoddam esse fabrefacta. Te vero sequebar illis stupefactus, neque minus quàm amans mulier attonitus. Nunc vero istis liberatus opinionibus vanis atque purgatus, aurum quidem & argentum velut alios lapides & despicio & conculco: profundo autem ac molli cœno obsitus, in quo recumbam quieturus, quàm tuis omnibus vestibus & tapetibus magis, per Iouem, lætor. Nam earū libidinum quæ extrinsecus inuehuntur, nulla in nostris animis inuenitur, sed necessariis cupiditatibus atque voluptatibus vita nostra plurimum exigitur: his autem quæ necessarię non sunt, sed duntaxat naturales, neque inordinate, neque insatiabiliter adhæremus. Ac primum sanè has

has percurramus. Quæ igitur ex bene olentibus, atque ex iis quæ fracta mouent odoratum, habetur voluptas, præterquam quòd vtilitatem simplicem gratis præbet, vsum quendam simul ad cibi cognitionē tribuit. Siquidem linguas & suauis & acris, & austeri diiudicatrix & est & dicitur, quando illius peritia sapores permixti quandam sumunt confusionem. Sed noster odoratus quum saporum omnium cognitor sit, multoq́ue diligentius regiis prægustatoribus vniuscuiusque vires pręsentiat, id quod naturæ quidem conueniens est assumit, alienum autē reiicit, neque gustum lædere tristitiáve afficere permittit. Quin si quid mali inest, priusquam noceat, deprehendit & damnat. Aliis verò nequaquam solicitamur, vt vester olfactus odores & cinamoma, & nardos, & folia, & calamos Arabicos egregia quadā arte, siue pigmētaria, siue medicatoria, siue vnguentaria vocetur, in vnum confundere, simulq́ue deuorare cogit, multis emptam pecuniis, effœminatâmque ac puellarem, & penitus inutilem voluptatem. Quæ quidem licet istiusmodi sit, tamen non fœminas solum omneis, sed etiam virorum quamplurimos ita corrupit, vt ne cum vxoribus quidē suis rem habere velint, nisi pastillis vnguentisq́ue redolentes ad concubitum veniant. Atqui & apros scrophæ, & hircos capræ, & aliæ fœminæ sui quæque generis mares propriis odoribus pelliciunt, nitidumq́ue rorem ac prata, & virentem herbā redolentes cōmuni beneuolentia ad suas nuptias ferūtur. Sed neque fœminę aut se fucāt, aut libidini deceptiones & incātamenta & denegationes prætendunt, neq; mares

Veneris concitati stimulis, mercede laboréve, aut seruitute vel precibus generationis opus mercantur, Quin potius suo tempore sine dolis vllaque mercede voluptati Venerique indulgent. Posteaquam autem congruo anni tempore Venus ipsa vt plantarum germina, sic animalum libidinem excitauit, statim extinguitur, quum neque fœmina post conceptionem sequatur marem, neque mas fœminam sollicitet. Tam paruo in honore ac fragili apud nos est voluptas, sed naturæ ipsi omnia concedimus. Vnde ad hoc vsque tempus in ferarum genere neque maris cum mare, neque fœminæ cum fœmina commixtio libidinis gratia nequaquam inuenitur. Vestri autem generis talia sunt quamplurima, coramque qui egregij habentur, vt nihil de humili vulgo dicam. Siquidem Agamemnon se in Bœotiam cōtulit, vt Argæum, qui clàm aufugerat, venaretur. Sed falso mare ventosque causatus, in Copaida paludem se formosus pulchre iniecit, quo amoris flammam illic saltem extingueret, seque ab ea cupiditate vindicaret. Quid? Hercules nōne eodem modo imberbem amicum secutus, Argonautarū principes prodidit atque fefellit? Quid? nonne quidam vestrum in Pythij Apollinis templi testudine scripsit, Formosus Achilles, quum iam filium Achilles ipse sustulisset? Ac eam quidem inscriptionem adhuc ibi esse audio. At si gallus gallum ineat, quamuis Gallina absit, viuus comburitur, vatis cuiuspiam aruspicisve iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denunciantis: ita homines quoque ipsi confiteantur necesse est, temperantiam maio-

tem quàm sibi feris inesse, neque ab illis per voluptates naturã violari. Sed intemperatam libidinem vestram, quamuis legem habeat adiutricem, natura tamen intra terminos nequaquam potest coërcere. Illa vero cupiditatibus perinde atque torrente impulsa, sæpenumero in rebus venereis grandem contumeliam & turbationem naturæ perpetrat & confusionem. Etenim cum capris & suibus, ac equabus se commiscere & viri tentarunt, & fœminæ propter ferarum mares insanierunt. Ex huiusce modi vero nuptiis & Minotauri & Aegipanes, &, vt ego quidẽ puto, Sphinges & Centauri vobis oriuntur. Et canis quidem aliquando propter famem aliquid hominis vorare necessitate cogitur, & auis interim gustare, sed ad coitum homine abuti nulla vnquam fera conata est. Homines autem & ad ista, & ad complura alia voluptate ducti, feras quaminiquissimè violant. Quum vero sint adeo improbi atque incontinentes circa iam dictas cupiditates, in necessariis quoquẽ multo brutis esse inferiores monstrantur. Illæ autẽ in cibis & potibus consistunt, quorum id quod est suaue, nos quidem semper cum quadã sumimus vtilitate: at vos magis voluptatem, quàm cibi naturam sequentes, multis & diuturnis implicamini morbis, qui nimirum ex vno repletioni fonte hausti, corpora vestra spiritibus variis ac perniciosis ventositatibus inflant. Nam primum omnium vnicuique animalium vnus cibus natura cõuenit, his quidem herba, illis autẽ radix vel fructus. Quæcũque vero sunt carniuora, & nullum aliud cibi genus appetunt, neque debilioribus alimenta rapiunt: nam & ceruum

leo pascere finit, & ouem lupus, quatenus natura permittitur. At homo fertur ad omnia, voluptatibus & ingluuie ductus, omnia experitur, omnia gustat, & veluti nondum quid sibi proprium conueniensque sit cognoscat, solus ex omnibus animantibus omniũ vorator est factus. Ac primum carnibus vescitur, nulla indigentia difficultatéve coactus: quippe cui à plantis atque seminibus alia & alia citra vllum laborem, suo quæque tempore vindemiare sumeréq; ac decerpere semper liceat, sed propter delicias rerumque necessariarũ satietatem epulis incongruis, atque immundis animalium iugulationibus, multò crudelius immanissimis abutitur feris. Nam sanguis & cædes & carnes, miluio lupoque & draconi peculiaris est cibus, homini verò obsonium conuenit. Qui quum in omne genus sæuiat, non vt feræ à plurimis abstinet, paucisque bellum infert propter victus necessitatem, sed neque volatile, neque aquatile, neque terrestre mensas, iam à vobis mansuetas hospitalesque dici cœptas, fugere potest. Enimuero quid opsonia ciborumque condimenta commemorem, quum ferarum natura nulli inutilium vanarumque artium tribuat locum? Necessarias autem neque ab aliis importatas, neque mercede doctas, ex se ipsa veluti simul natas promit. Neque enim meditatione aut conglutinat, aut solerter & acutè vniuscuiusque speculationem compingit. Ac Aegyptios quidem omnes medicos esse audiuimus, ferarum autem vnaquæque non sibi modò per se ipsa medendi perita est, verum ea quoque quæ ad victũ, robur, venationem, custodiámq; spectant, tantumq;

musicæ, quantum cuiusque naturæ conuenit, pulcherrimè per se tenet. Nam vnde nos vnquam didicimus, quando ægrotamus, ad flumina cancrorum gratia ire? Quis veró testudines docuit, posteaquam viperam comederint, origano pasci? Quis Creticas capras sagittis percussas dictamum, quo gustato spicula statim è corporibus excidát, persequi monuit? Etenim si dicas, harum optimum naturam esse magistrum, in excellentissimum atque sapientissimū principium ferarum prudentiam refers. Quam quidem si neque rationem, neque prudentiam nominādam putabis, vide quo modo illi pulchrius & honorificentius nomen excogites, vt re ipsa vim quoque meliorem admirabilioremq́ue pręse ferre videtur. Quę quum neque indocilis, neque inerudita, sed per se ipsa potius edocta sit atque perfecta, non impotentia, sed fortitudine, ac naturali virtutis perfectione vestram discendi sciendiq́ue cupiditatem valere permittit. Quascunque igitur ferarum homines in deliciis vsibusq́ue habentes docent ac exercent, eæ vel præter corporis naturam ingenij solertia quæ traduntur facilè percipiunt. Nam vt taceam catulos vestigare, pullos edoctos gressus ad numeros quosdam glomerare, corui loquuntur, canes per rotas circulares exiliunt, equi & boues in theatris discubitus & saltationes, & in pedes monstrosas erectiones motionesq́ue, hominibus quoque sanè quamdifficiles, edocti atque reminiscentes diligenter effingunt. Ex hoc vero facilè colligitur, nihil vtilius docilitate feras habere. Quôd si nos artes discere non credis, eas quoque à nobis doceri perdisce. Et-

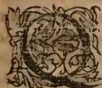
enim perdices pullos fugientes se occultare, ac resupinos iacentes se gleba terræ pedibus apprehensa cooperire docent. Ciconiarum quoque pullis vides in tectis vt periti inexpertis præsto adsint ad volatum. Luscinię vero pullos suos cantare prædocent. Ac si qui capiantur adhuc rudes, in hominûmque manibus nutriantur, peius canunt, vt qui ante legitimum tempus à doctore subtracti sint. Ac sanè posteaquàm in hoc corpus descendi, illos sermones perquam miror, quibus doctores me persuadebant, vt omnes animantes præter hominem, irrationales ac mentis expertes putarem. VLYS. Nunc igitur tu Grylle mutatus es, ouemque rationalem & asinum esse demonstras? GRYL. Imò vero ex iis ipsis te coniectare maximè decet, optime Vlysses, ferarum naturam esse neque rationis, neque intellectus expertem. Ac veluti arbor non est alia magis minûsve inanimata, sed omnes æqualiter se habent ad insensibilitatem, quòd earum nulli anima inest, sic animal non videretur alio vel tardius, vel indocilius, nisi omnia rationis intellectusque capacia magis ac minus aliis quidem alia quodam modo forent. Enimuero animaduertere licet, nonnullorum stoliditatem ac torporem aliorum astutiis calliditatibusque deprehendi, si quãdo vulpi lupôve, aut apiculæ asinum vel ouem compares, perinde atque si tibiipsi Polyphemum, vel auo tuo Autolyco illum Corinthium conferas Homerum. Neque enim puto feras tantum inter se differre, quantum homini homo sapientia, ratiocinatione ac memoria præstat. VLYS. At vide Grylle, ne graue atque violentũ sit,

bis rationem concedere, quibus dei cognitio ingenita non est. GRYL. Et postea quum sis adeò sapiens ac elegans rerum discriminator, te ex Sisypho natũ esse non dicemus.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, Problemata.

Petro Lucensi interprete.

VID est, quod noua nupta quum in matrimonium datur, ignem & aquã iubetur attingere? An quòd in elemẽtis ac principiis eorum alter maris, altera fœminæ locum tenet, & is principium motionis iniicit, illa vero subiecti ac materiæ vim habet? An quod ignis purgat, aqua vero circumfert ac lustrat: vxorem vero puram & castam permanere oportet? An aliud potius? quòd quemadmodum ignis humoris expers, nec alit quicquam & ieiunus est atque aridus, aqua vero sine calore sterilis est & ignauia: sic mas & fœmina nisi coëant, disiuncti languescant & nihil efficiant necesse est? Quorum coniunctio in matrimonium coëuntibus conuictum perficit, qui deserendus nõ est, & omnis fortunæ casus communiter subeundus, etiãsi nullius boni nisi ignis & aquæ participes inter se futuri sint.

QVID est, quòd nec plures, nec pauciores, sed quinque tantummodo faces in nuptiis accendunt quas Cereos appellãt? An illud est quod Varro prodidit, imperatores tribus vti solitos esse, Aedilibus plures adhiberi? moris est autem, vt ab Aedilibus qui vxores ducunt, faces accendant, An quòd quum plurimis in rebus numeris vtantur, tum cæteris melior ac perfectior sit, & ad nuptias impar numerus cõueuientior atq; aptior habeatur? Par enĩ numerus & interuallum suscipit, & eius paritas aduersatur ac puguat. Impar verò omnino scindi non potest, sed si diuidatur, semper aliquid commune relinquit. Ex omnibus verò imparibus numeris quinarius potissimum nuptialis est. Tria enim primum imparis locum tenent, duo vero paris: ex quibus tan quam ex mare & fœmina quinarius cõmiscetur numerus. An illud magis, quòd quum lux generationis signum sit, mulier vero non plureis, quàm quinque vno partu natura potest ædere, idcirco totidem vtũtur facibus? An quòd deos quinque precari eos putant, qui matrimonio cõiunguntur, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Suadelam, & in primis Dianam, quam etiam in partu & doloribus mulieres inuocant?

CVR Romæ quum Dianæ multæ sint ædes, eam solum quæ in angiportu est, qui Patricius dicitur, viros ingredi nefas est? An ob eam fabulam, quę dicitur, quendam quum eo in templo mulieri, quæ Dianam salutatum venisset, vim attulisset, à canibus discerptum fuisse, Inde orta superstitione homines ingressu abstinuisse?

CVR in cæteris Dianæ templis ceruorum cornua planè affigunt, in Auentino boum tantummodo suspendere consueuerunt? Quid ita? an id veteris casus memoria & recordatione fieri putãdum est? Ferunt enim in Sabinis Atroni Coratio bouem insigni specie ac magnitudine natam fuisse. A diuino deinde quodam monitum, si quis eam bouem in Auentino Dianæ immolasset, fatum esse, eius qui rem diuinam fecisset ciuitatem, totius Italiæ imperio potiri. Hominem re credita vt bouem immolaret statim Romam venisse. Seruum interim Seruio regi clàm rem omnem indicasse, illum è vestigio Cornelio sacerdoti imperasse, vt Atroni, antequam is rem diuinam faceret, in Tyberim se ablueret rite præciperet: Sic enim eos qui litare vellent, facere consuesse. Antronem cupidè profectum lauisse. Seruium interim occupasse, ac Dianæ bouem immolasse, & cornua templo affixisse. Hoc Iuba monumentis mandauit, & Varro: Nisi quòd Antronis nomen Varro non prodidit, nec à Cornelio sacerdote, sed ab æditua deceptum fuisse dicit.

CVR eos qui in agro externo diem suũ obiisse falso nunciati sunt, si postea reuerterint, ianua in domum non admittuntur, sed per tegulas ascenden tes intrò seipsos demittunt? Varro enim omnino causam fabulosam tradit. Dicit enim bello Siculo nauali pugna commissa, quum eo prælio multos occidisse falsò nunciatum esset, omnes postea reuersos breui interiisse. Vni autem ianuam ingredi conati temere, clausam obstitisse, nec quũ aperire conaretur, potuisse. Hominem ibi pro foribus conso-

pitum in somnis speciem vidisse, qua super tectum per imbrices descensus in domum, ac delapsus ostẽderetur. Quo facto felicem fuisse,& ad senectutem peruenisse. Inde posteris morem fuisse proditum. Sed vide ne hæc quodammodo Græcis ac nostris similia esse videantur: non enim castos putabant, nec illis omnino admiscebantur, sed procul à templis arcebant, quibus funus tanquam mortuis & exequiæ factæ fuissent. Ferunt autem quendam, qui hac superstitione huic religioni obnoxius teneretur, Aristinum nomine, Delphos misisse, qui Deum suo nomine precarentur, vt eum quibus ob hunc ritum difficultatibus teneretur absolueret: Pythiã illis respondisse, quæcunque puerpera facere consuesset, vbi omnia rite obiisset, tum diis immortalibus sacrificaret. Aristinum oraculo accepto, ac propè cognito, sese quasi modò in lucem æditum mulieribus lauandum, obligandum, lactandumque præbuisse: sic deinde cæteros omnes Hysteropotmos appellatos facere instituisse. Sunt qui dicant morem hũc ante Aristinum fuisse, & antiquum morem esse. Mirari ergo non oportet, si Romani quoque eos, qui semel sepulti mortuorum numerum tenuissent, limen ingredi prohiberent: quippe qui vel egrediẽtes rẽ diuinã faciũt,& sacrificio facto ingrediuntur, sed desuper per impluuiũ descẽdere iubebãt. Piacula planè oĩa sub diuo obire consueuerũt.

CVR institutũ est, vt mulieres cognatos ore osculẽtur? An, vt multi putant, quòd his vini vsus interdictus esset, & idcirco ne bibẽtes laterent, sed domesti corũ congressu redarguerentur, osculandi cõsuetu

do inducta est? An probabilior huius rei causa est quam scripsit Aristoteles: Illud enim iam vulgatum, & quod ampridē heroicis temporibus factū fuisse dicitur, in Italia mulieres Troianæ, vt videtur, facere ausæ sunt? Nam quum ad Italiæ littus appulissent, & viri ad vnū omnes relictis nauibus in terram descendissent, naues incenderunt, quòd diuturni, ac longi erroris eas pertæsum esset, & maris tæderet. Metu deinde virorum pauidæ, propinquos ac domesticos complexæ, osculando ac blandè appellando, vt cuique occurrissent, facinoris conscientia salutabant. Hoc pacto mitigatis animis, & inter se conciliatis, mansit postea consuetudo, vt hac inter se comitate vterentur. An magis hoc tributum est mulieribus, quo simul & honore & potestate augerentur, si multos cognatos ac propinquos habere viderentur? An quòd cognatorum connubiis lege prohibitis, hoc comitatis genus ad osculum vsque processit, & hoc solum cognationis signum, & communicatio relicta est? Superioribus enim in temporibus, quæ se aliqua necessitudine attigissent, vxores non ducebant, quemadmodum ne nunc quidē sorores. Sed non ita pridem factum est, vt neptes vxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, cæterum bonus, & in primis popularibus acceptus, quum neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est. Eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est: plebiscitum deinde factum, vt in ducendis vxoribus an neptes vsque ascendere liceret: superior enim necessitudo prohiberetur.

QVID est, quòd vir ab vxore, vxor à virò dono aliquid accipere prohibetur? An quòd, vt Solon scripsit, morientium donationes ratæ sunt, nisi quis inquit, necessitate coactus aut ab vxore persuasus: necessitatē enim quasi vim afferentem * accepit: voluptatem verò quasi decipientem. Sic vxorum donationes ac virorum * suspicione non caruerunt. An quòd vilissimum beneuolentiæ signum donatio sit? Dant enim & alieni, & qui non amant. Idcirco hoc dandi lenocinium ex matrimonio sustulerunt, vt nō mercenarium, sed gratuitum & spontaneum sit hoc totum, amare & redamari. An quòd ab aliis accipiē do corruptæ alienos admittunt, grauissmum visum est gratis suos diligere? An illud potius, quòd viri & vxoris rem communem esse oportet? Nam qui quod datum est accipit, is quod datum non est, id alienum esse censere didicit: Quo fit, vt exiguum inuicem dando totum perdant.

*Excepit.

*Intelligēda veniunt.

QVID est, quòd à genero ac socero iisdem aliquid dono capere non licet? An idcirco à genero, ne fortè per parentem munus ad vxorem redire videatur? à socero autem quód nihil dedisset, eum nihil accipere par esse visum est?

CVR siue ex agro, siue peregre domum reddeant, qui vxores domi habent, aduentus sui nuncios præmittunt? An quòd hoc eius esse censent, qui se absente vxorem nihil improbè facere sibi persuadeat, derepente verò & inopinatò subuenire insidiatoris, idcirco vxorum expectationi ac desiderio, bonis eas nunciis afficiendo, quamcitissimè satisfieri studēt? An illud potius, quod scire nimium auent,

si saluas domi, ac sui desiderio affectas sint offensuri? An quòd pluribus domi negotiis in administranda re familiari absentibus viris vxores occupentur, & cum domesticis plerunque discordent, vt his omnibus remotis, iucundè ac trãquilè ab vxoribus excipiantur, de suo eas aduentu prius fieri certiores volunt?

CUR deos salutantes caput operiunt, viris autem dignitate præditis, & honore dignis, si quo casu occurrerint, caput operiunt? Hoc enim illã quoque dubitationem videtur augere. Nam si quæ de AEnea feruntur vera sunt, vt prætereunte Diomede caput operiens rem diuinam fecerit, rationem habet, nec repugnat, vt quemadmodum in occursu hostium caput velemus, sic amicis ac bonis viris obuiam facti capita detegamus. Nã quod ad eos pertinet, id proprium non est, sed casu accidit, & ab illo seruatum postea mansit. Quòd si aliud dicendum est, vide ne illud solum quærendum sit, quamobrem deos venerantes capita volentur. Alterum verò consentaneum est. Potentioribus enim occurrentes idcirco caput aperiunt, non vt eis aliquid addant, sed vt inuidiam potius detrahant, ne pares diis immortalibus honores poscere, neue eodem cultu delectari videãtur. Deos verò idcirco sic adorabant, vt aut operiẽdo capite seipsos humiliores redderent, aut metu, ne quid ignominiosum ac triste inter precandum aliunde auribus accideret, idcirco vestem ad aures vsque attollebant. Hoc autem eos vehementer vitasse, ex eo facilè perspici potest, quòd oraculum adeuntes æra pulsari, & quammaximum strepitum

fieri volunt. Aut illud est quod Castor dicit, mores Romanos Pythagoricis comparãs, Genium qui vnicuique nostrum inest, deos qui extra sunt rogare, & caput velando supplicare, animi scilicet velamentũ ac reuelatione per corpus quodã ęnigmate ostẽdẽtẽ.

QVID est, quòd Saturno capite aperto immolant? An quod velandi capitis ritum AEneas tradidit, Saturni verò sacrificium peruetustum est? An illud potius, quoniam diis cœlestibus immolantes velantur, Saturnum verò subterraneum & terrestrẽ Deum esse arbitrantur? An quòd veritas oculi obscurari ve non potest, veritatis autem parentẽ ac deũ Romani Saturnum habent? Sed quid est, quòd Saturnum veritatis patrem ducunt? An quòd vt plerique Philosophi censent, Saturnum tempus esse existimãt, veritas autẽ tẽpore inuenitur? An illud quòd fabulosa illa Saturni tẽpora, qui iustissima omniũ fuisse dicitur, veritatem maximè coluisse verisimile est?

QVID est, quòd honori aperto capite rem diuinam faciunt? An quia splendidum quiddam & illustre, & apertum ac late patens gloria? quam ob causam honestis ac bonis viris caput aperiũt, eadem adduci videntur, vt eiusdem cultus cognominem Deum eodem more venerentur.

QVID est, quòd filii quidem tecto capite parentes efferunt, filiæ verò nudo ac sparsis crinibus? An quòd patres tanquam deos à maribus coli conuenit, quos tamen eosdem filias luctu prosequi magis doceat? vtrique enim quod suum est lex tribuens, ex ambobus quod oporteret & deceret, efficit. An ea lugẽti accommodata sunt, quę sunt in-

usitata : consueuerunt autem magis operto capite mulieres, at viri contrà aperto in publicum prodire? Apud Græcos enim si quid aduersi acciderit, vt mulieres tonderi, sic viri comas alere consueuerũt: quòd viri tondere, mulieres verò promissiores habere crines moris est. An filios ob eam quam diximus causam velari mos est? Nam vt Varro dicit, filii sic sepulchris parentum obuersantur, quasi deorum templis, pari cultu vtrosque venerantes: Quorum in bustis cumprimum in os aliquod inciderint, eum qui mortuus sit, in deorum numerum relatum esse dicunt. Mulieribus autem ne aperto quidem capite omnino licebat. Est enim proditum memoriæ, Sp. Carbilium primum Romanorum omnium sterilitatis causa vxorem repudiasse. Hunc secutus Sulpitius Gallus idcirco vxori nuncium remisit, quòd eam in caput vestem deducere animaduertisset. Idẽ fecit P. Sempronius, quòd eius vxor ludos funebres spectasset.

CVR Terminum, cui Terminalia faciunt, Deum putantes, nihil ei animatum sacrificant? An quòd terminos Romulus agro statuit, quò progredi, ac vicinos mulctare licitum esset, atque omnem agrum proprium existimare, quò, vt Lacon dicit, hasta perueniant? Numa verò Pompilius, vir ciuilis ac iustus, & in primis sapiens, agri terminos cum finitimis constituit, & ipsis finibus Terminum omnis causa nominans, quasi præsidem, amicitiæ ac pacis custodem, ab omni cæde, ac sanguine eum incontaminatum conseruari oportere existimauit.

QVID est, quòd ancillis ædem Matutæ ingredi

fas non eſt, vnam verò tantum mulieres introducũt, quam alapis cædunt? An quia hanc vnam ita pulſari, ſignum eſt ſeruas aditu prohiberi? Reliquas autem propter fabulas repellunt? Ino enim virum rem cum ſerua habere ſuſpicata filium deperiſſe dicitur. Seruam verò Græci ex AEtolia oriundam fuiſſe dicunt, nomine Antipheram. Ex quo apud nos in Chærone pro æde Matutæ æedituus lorum tenens pronunciat: Non ſeruam ingredi, non ſeruum: non AEtolum, non AEtolam.

CVR apud hanc ipſam deam ſuis quidem filiis bona non optant, quum nepotibus id tribuant? An quòd Ino mitti quodam & humano ingenio eſſe, & ſororis filio mammam præbuiſſe, in filiis verò infelix extitiſſe videtur? An aliter potius, quòd moralis & pulchra in primis conſuetudo, & multum inter neceſſarios beneuolentiæ comparans exiſtimata eſt?

QVID cauſæ eſt, quòd plerique copioſi & locupletes, ſubſtantię ſuæ decimam Herculi offerebant? An quòd ille in quoque Palatino boum, quas Geroni abſtulit, decimam immolauit? An quòd Romanos ab Etruſcis decimari ſolitos liberauit? An hæc hiſtoriam nec omnino veram, nec veriſimilem habent, Herculi verò tanquam edaci & ſplendido prolixè atque opiparę parabant, & ſacrificium faciebant? An illud potius, quaſi odioſas ciuibus & moleſtas nimias diuitias comminuentes, & vt bonæ corporis habitudini ad ſummum prouectæ aliquid detrahentes, eo pacto maximè coli Herculem exiſtimabant? Quem idcirco luxuriam coërcere & comprimere delectaret, quòd ipſe paucis contentus tenuiter

nuiter continenterque vixisset?

QVID est, quòd Romani Ianuarium principium anni faciunt? Antiquis enim temporibus Martius primus omnium numerabatur, quod cum multis signis perspici potest, tum eo maximè, quód qnintum à Martio & sextum, & reliquos deinceps vsque ad extremum à Martio numerant. Decembrem enim nouissimum appellant, à Martio scilicet recensentes. Ex quo nonnulli opinati sunt, veteres Romanos non duodecim, sed decem mensibus annum cõplesse, & ob eam rem quibusdam mensibus plures quã triginta dies addidisse. Sunt qui monumentis mandarint, Decembrem à Martio decimum computari, hunc & deinceps subsequi Ianuarium: Februarium esse in quo & purgationibus vtuntur, & mortuis parentant anno finiente. Hunc postea ordinem commutatum esse constat, & Ianuarium primum omniũ numerari cœptum, quòd primo huius mensis die, quem Calendas Ianuarias appellant, primi Consules exactis regibus creati sunt. Verisimilius illud quod quidam dicunt, Martium à Romulo primum omnium fuisse numeratum, quòd homo acer ac bellicosus, atque adeo bellandi amore insanus, Marte satum se existimans, parentis sui cognomen cæteris mensibus præponendũ esse censuit. Numa Pompilius deinde, vir paccatus, & pacis atque ocii studiosus, quũ ciuium animos à bello ad agriculturam traducere contendisset, Ianuario inter menses principatũ dedit, & Ianum quasi ciuilem & agri culturæ magis quàm rei bellicæ studiosum, ad summos honores cultũque prouexit. Sed vide ne Numa

Pompilius magis consentaneum naturæ, quantum ad nos attinet, principium anni sumpserit. Omnino enim eorum quæ in circulo circunferuntur, nihil est quod natura aut extremum sit aut primum, sed lege factum, vt aliud alii statuant anni principium, optimè verò qui post hybernum torpicum annum inchoant, quum sol finem vlterius progrediendi faciat, rursus ad nos se recipit: sit enim naturale quodammodo huiusmodi principium, quo & lucis tempus nobis augetur, tenebrarum verò & noctis diminuitur, princeps denique & totius substantiæ fluxæ autor propius accedit.

QVID est, quòd Floræ, quàm bonam deam nominant, omni florum genere templum exonerantes mulieres, domùm myrtos non importent, præsertim quum ambitiosius cunctis germinum ac florum varietatibus vti soleant? An illud est quòd à fabulatoribus dicitur, Floram Flauii diuinatoris vxorem fuisse, quæ quum vino clanculum vberiùs vteretur deprehensam myrteis virgis, ac flagris à viro cæsam fuisse, dicitur inde factum esse vt myrtus in eius ædem non inferatur? Vinum tantum cum mulieres ei libant, lac appellant. An quòd à multis, tùm verò rebus Veneris, castæ ac puræ sacrum illud obeunt? non solùm enim viros excludunt, sed quum solenne sacrificium faciunt, quicquid masculum est domo exigunt. Myrtum igitur quasi Veneri dicatam religiosam habent. Nam quam nunc Murciam Venerem nominant, antiquitus, vt videtur, Myrteam appellare consueuerunt.

QVID est, quòd Latini picum venerantur, & eo

vehementer abſtinent? An quòd picum vxoris veneficio mutatum ferunt, auem deinde factum oracula edere, & interrogantibus reſpondere ſolitum? An hoc cum incredibile, tum monſtri plenum exiſtimandum, & altera fabula multò eſt veriſimilior? Romulo ac Remo quum regis iuſſu expoſiti eſſent, non modò lupam mammas infantibus præbuiſſe, ſed picum quoque ad infantes ventitaſſe, atque eos aluiſſe? Nam nunc quoque locis nemoroſis ac ſylueſtribus, in quibus crebro picus appareat, lupum verſari animaduerſum eſt. An illud magis, vt aliam alii Deo autem, ſic picum Marti ſacrum putauerunt? Eſt enim natura fidens & elatus atque audax: roſtrum quidem adeo firmũ habet, vt robora ſubuerat, quũ truncum ſæpe pulſando ad medullam vſque peruenerit.

CVR Ianum bifrontem eſſe autumant? ſic enim eum & fingunt & pingunt. An quòd Græcus Perrhebus fuit? ſic enim monumentis proditũ eſt: Is poſtea quum in Italiam traieciſſet, & apud Barbaros conceſſiſſet, linguam ſimul cum victu commutauit. An illud potius, quòd Italos agreſtes ac barbaros ad humanitatem vitæ cultumque traductos, & agros colere, & rempublicam adminiſtrare inſtituit?

QVID cauſæ eſt, quòd in æde Libitinæ quæ ad ſepulturam pertinent vendere conſueuerunt, Libitinã nihil aliud niſi Venerẽ eſſe exiſtimantes? An hoc vnum ex Numæ Pompilii cõmentis fuiſſe putandũ eſt, vt diſcant homines talia nõ aſpernari, nec tãquã rẽ pollutã aut ſceleratam fugere? An ea re homines

fragilitatis & imbecillitatis humanæ admoneri putant, quòd vnà & eadem dea principium ac finem vitæ in poteſtate habeat: quippe quæ ingredientibus vitam vel decedentibus præſideat? Delphis enim Epitymbiæ Veneris exigua ſanè ſtatua poſita oſtenditur, ad quam manes ad parentationes & libationes & elicere & euocare conſueuerunt.

CVR tria menſis principia, & dies quaſi quoſdam legibus præſtitutos habent, qui dierum idem interuallum in medio capiunt? An illud verum eſt quod Iuba in hiſtoria ſcribit, Magiſtratus Calendis populum vocare, in quartum diem Nonas indicere ſolitos eſſe? Idus enim diem religioſum putabant. An illud magis, quòd lunæ varietatibus tempora deſcribentes tres omnino ſingulis menſibus lunæ mutationes fieri animaduertebant? Primam, quum Soli congreſſa penitus ocultatur. Deinde, quum ſolis radios ac lumen elapſa, ab occaſu incipit apparere. Poſtremo quum ſolaribus radiis colluſtrata plenilunium efficit. Nominant autem lunæ occultationem, quũ ſcilicet non apparet, Calendas. Quicquid occulte fit, clam fieri & celari latinè dicitur. Primam verò Nonas appellant iuſtiſsimo quidem nomine, nouum vocant. Idus autem aut propter ſpeciem, & vndique collucentis lunæ pulchritudinem, aut cognomẽ illud Ioui attribuẽtes. Sed certiſsimũ dierũ numerũ exequi non oportet, nõ ex eo quod parũ abeſt calũniari, quandoquidem vel hoc tempore, quo ad ſummũ aſtrologiæ peruentũ eſt, inæqualitas tamen tẽporũ mathematicorũ peritiã vincit, & eorũ numeros ac ſupputationes ſæpiſsime fallit ac fugit.

Calendæ.

Nonæ.

Idus.

QVID est, quòd postridie Calendas, Nonas, Idus, nec quôquam exire, nec peregre proficisci consueuerunt? An quod, vt plurimi censent, & Liuius autor est, post Idus Quintiles, quas nunc Iulias vocant, Tribuni militum eductis copiis ad Alliam fluuium à Gallis superatis, vrbem funditus deleuerunt? quem diem quum postea religiosum habuissent, & procedēte tempore, vt fit, mos inoleuisset, eadèm superstitio tantum valuit, vt dies postridie Calendas, ac Nonas similiter religiosi haberentur? An hoc multis modis absurdum est? Alio enim die apud Alliam malè pugnatum est, quem Alliensem à fluuio nominantes, in faustum habent Romani. Quumque multi religiosi sint dies, haudquaquam singulis mēsibus homonymos obseruant, verum vnunquenque diem, in quo tunc calamitas accidit, ei qui postridie Nonas & Calendas sequitur, adsistere, vt omnē pari superstitione inuolant, nullam verò similitudinem habere. Vide igitur ne quemadmodum primū mensem diis cœlestibus consecrauerunt, secundum verò inferis, in quo & purgationibus quibusdā vtūtur, & mortuis parentant, sic & dies alios quidē quasi autores ac principes, vt dictum est, tres scilicet festos & sacros posuerint, eos autē qui deinceps sequūtur, diis manibus attributos, religiosos & infaustos habendos existimauerint. Græci enim Calendis deos venerantes, eum qui sequitur, semideis, ac demonibus attribuerunt. Secundus quoq; crater semideis & heroidibus libari solet. Omnino numerus quidā tempus est. Principium est enim vnitas, quum secutus binarius vnitati aduersatur, & parum primus

est numerus, par verò indigens quidem imperfectum & indefinitum, quemadmodum rursus impar terminatus est, & terminat ac perfectus est. Quo fit, vt Nonas quinto post Calendas die subiiciant, Idus autem Nonis nono pòst die demum numerent. Terminant enim principia impares numeri: qui verò principia excipiũt pars deinceps numeri, nec vim habent vllam nec ordinem: Quo fit, vt his nihil agere instituant, nusquam exeam, aut peregre proficiscantur. Quo loco illud Themistoclis repetere alienum non fuerit, diem qui postridie diei festi fuisset, cum de festo litigasse: illum enim multum negotii ac laboris habuisse, se autem effecisse vt quiete & ociosè rebus partis perfruerẽtur homines, tum dies festus: Ne tu quidem verum dicis, nisi enim ipse fecissem, tu non fuisses. Hoc Themistocles aduersus eos qui post eum ab Atheniensibus imperatores facti fuerant, dixisse fertur, futurum fuisse vt eorũ nemo cognosceretur, nisi ciuitatem ipse conseruasset. Quoniam igitur omnis studiosa peregrinatio atque actio, apparatus & administrationis indiget: veteres autem Romani diebus festis nihil omnino negociis agebant, aut prorsus curabant, sed rebus diuinis penitus dediti erant, idque sic agebãt, vt nunc quoque sacerdotes, rem diuinam facturi proponere & edicere consueuerunt, iure optimo: statim enim peractis festis exibant vacui omni cura ac negotio, nihil agebant, quippe qui essent imparati, atque illum diem ea quæ vsui essent excogitando in apparatu consumebunt. An sicut etiam nunc factis votis deo, venerari, in templis sedere, ac permanere consueuerunt,

sic non continuò dies operosos diebus sacris & feriatis subiiciendos putauerunt, & aliquid interualli intercedere volebant, præsertim quum præter opinionem ac voluntatem molesta ac grauia persæpe in vita accidere soleant?

QVID est, quòd in luctu mulieres albis vestibus induuntur? An vt magos aiunt aduersum orcum ac tenebras instructos claritati ac luci seipsos comparantes, hoc facere putandum est? An quemadmodum mortui corpus albis vestibus induant, & propinquos idem facere volunt? Corpus autem idcirco sic ornant, quando animum non possunt, quem purum ac splendidum deducere volunt, quasi iam emeritum, & magno ac vario certamine liberatum? An tenuitas his in rebus ac simplicitas maximè decet, infectæ autem vestes tum superfluitatem præ se ferunt, tum elegantiam ac sumptum? Non enim minus aduersus nigrum quàm purpureum colorem illa dici possunt: Dolosæ vestes, dolosi verò etiam colores. Quod autem sua sponte, non arte nigrum est, natura tinctum est, & opaco admixtum vincitur. Solum igitur album, syncerum ac purum, ac minimè inquinatum est. Quare mortuis aptissimus. Defunctus enim simplex quiddam factum est, purum, & omni commixtione vacuũ, nihil planè aliud nisi quodã quasi tinctorio veneno sic corpore liberatus. Argis verò in luctu vestes albas induunt, vt Socrates dicit, aqua ablutas.

QVID est, quòd omnes muros sanctos putãt, portas non item? An illud est quòd à Varrone scriptum est: Murũ quidem sanctũ haberi oportere, vt pro tuẽdis

mœnibus studiosè propugnent ac mortē oppetant? Sic enim videtnr & Romulus fratrem interfecisse, quòd locum sanctum, & quem transgredi nefas esset, transire non dubitasset, & prophanum reddidisset. Portæ verò consecrari idcirco nō possunt, quòd cum alia multa ad vsum necessaria exportare, atque importare, tum verò mortuos per eas afferre cōsueuerunt: & quòd qui ab initio vrbes condunt, quantumcunque loci ædificaturi sunt aratro attingunt, cui marem bouem ac fœminam subiugant. In muro rum verò descriptione quum portarum spatia metiuntur, vomerem detrahunt, ac si aratrum transferunt, quasi quicquid exaratum sit, sacrum & inuiolatum futurum esse videatur.

QVID est, quòd pueros si Herculem iurant, id sub tecto facere prohibent, & sub dium progredi iubent, quòd vt sub dio faciant ideo exire iubent? An ea causa est quam multi afferunt, Herculem nō vmbra atque ocio, sed labore ac periculis delectatum, non domi, sed foris ac sub diuo vitā egisse? An illud magis, quòd is Deus nō indigena, sed externus & aduena est habitus? Nā nec Dionysium iurāt suo tecto externum & ipsum Deum, si quidē est Dionysius. An hæc quidem dicuntur, & ioco apud pueros adhibētur, vt aliud occultius agatur, nec pueri sic temere insuescant deierare? Sic enim Phauorinus aiebat. Hoc enim quasi de industria moram efficit, & deliberandi dat spatium. Phauorinum verò rectè putasse, nec cōmune, sed propriū huius diei hoc quòd fit existimasse, ex his quę de Hercule ferūtur facilè conijci pōt. Ferunt enim hūc in primis religiosum fuisse,

& ad iusiurandum verecundissimum, quippe qui semel in omni vita iurauerit, idque soli Phyleo Augei filio: quocirca Pythiam hoc iurisiurandi genus Lacedæmoniis proposuisse, Satius ac melius illis fore si absque iureiurando affirmassent.

QVID est, quód nouam nuptam ipsum limen transcendere non permittunt? An quod qui primas mulieres rapuerunt, sic eas domibus intulerunt, nō ipsæ ingressæ sunt? An eo inuitæ ingredi videri volunt, vbi pudicitiam sunt amissuræ? An quod potius signum est, ipsam non sua sponte domum exituram, nec suos relicturam fuisse, nisi cogeretur, quemadmodum vi coacta ingressa esset? Mam apud nos quoque in Bœotia currus axem pro foribus comburunt, significantes sponsam intus manere oportere, tanquam eo sublato quod eam asportaturum fuerat.

QVID causæ est, quod sponsam introducentes iubent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia? An ita cū viro quasi depascitur, vt omnia communia sint & pariter imperent, nec aliud his verbis ostenditur, nisi vbi tu dominus ac domus cōpos, sic ego domus domina atque hera. His autem verbis & aliis vtuntur communibus, quemadmodum legulei C. Seium & Lucium Titium vsurpare solent, & Philosophi Dionem, Theonem. An magis propter Caiam Cæciliam honestam sanè mulierem ac bonam, vni ex Tarquinij liberis collocatam, cuius in* Sanctæ templo statua ex ære posita est? inerant iampridem & sandalia & colus, pudicitiæ & industriæ suæ certa monumenta.

*M. Anci sic apud Plinium libro octauo, ca. xlviij.

QVID est, quòd in nuptiis Talasij nomẽ crebro iactatur? An propter lanificium quod quasillũ vocant Romani, & sponsam introducentes pellem substernunt, ipsa veró colum secũ infert & fusum, viri autem ianuam lana coronat ac cingit? An illud verum est quod historici tradiderunt? adolescentem quendam in rebus bellicis strenuum, & in primis præclarum, & alioqui virum optimum, Talasiũ nomine, Romæ fuisse. Sed postea quum Romani Sabinorum filias, quæ ad ludos venerant, de composito rapuissent, virgo egregia specie Talasio ferebatur à popularibus quibusdam & Talasii clientibus, clamitantibus quò tutius eam auferrent, nec quisquam accederet qui eam abstrahere violaretque puellam Talasio ferri: Reliqua igitur multitudo Talasii honoris causa bonis omnibus ac votis puellam prosecuta, ad Talasium deduxerunt. Ex illo quoniam nuptiæ felices fuissent, solenne permãsit, vt quemadmodum Græci Hymenæũ, ita Latini Talasium ominis causa in nuptiis nominarent.

QVID est, quòd Maii mense circa plenilunium de ponte sublicio simulachra in Tyberim iacientes, Argeos quæ deiiciuntur appellant? An quòd antiquis temporibus Barbari ea loca incolentes, Græcos quos ceperant, eo pacto interficerent, Herculem verò postea admirati, ab hospitum & externorum cæde abstinuerunt, docti ab eodem, vt veterem morem ac superstitionem imitantes, effigies in flumen abiicerent? nam veteres Græcos omnes Argiuos æqualiter appellabant. Nisi propter vicinitatem Argiuos Arcadum hostes Euander existimans, qui patriam

fugiens ibi consedit, odium & inimicitias retinuit.

CVR veteri more nemo foris cœnitabat præter liberos qui ætate pueríli essent? An Lycurgus vt modestè, non intemperanter & beluarum more, hoc pacto quoque pueros instituit ad phiditia deducens, sed verecundè, ac prudenter voluptates attingerent, quum maiores natu spectatores ac magistros haberent? Nec hoc quoque minoris faciendum, quòd in liberorum conspectu verecundiores multò parentes se exhibēt & modestiores. Nā quemadmodū preclarè à Platone scriptum est, vbi senes impudentes sint, adolescētes quoq; turpissimos esse necesse est.

QVID est, quòd quum cæteri Romani Februario mortuis inferias mittere & parentare consueuissent, Decius Brutus, vt Cicero scribit, id Decembri faciebat? hic enim fuit qui primus Lusitaniam inuasit, quippe *Lytham flumen primus traiecit. An quemadmodum vesperi & mense exacto multi parentare consueuerunt, sic in fine anni mēse nouissimo mortuos honore & inferis prosequebantur? Est autem omniū mensiū Decēber extremus. An quòd diis inferis honor redderetur? quòd tū fieri tēpestiue videtur, quū fructus omnes maturitatē sunt cōsecuti. An quòd quū sementē instituētes terrā subigūt, inferorum meminisse maximè oportet? An aliud potius, quòd is mensis Saturno à Romanis cōsecratus est, quem inferorum deorum numero habeant? An quòd Saturnalibus, quem diem Romani maximè colunt, quo voluptati ac genio plurimum vacant, harū rerum nonnullas mortuis primitias impertiendas putauerunt? An solum hoc mēse Brutū parētare so-

*Lethen

litum omnino falſum eſt?Nam Larentiæ menſe Decembri ad eius ſepulchrum libantes inferias faciũt.

QVID eſt, quòd Larentiam vulgatiſsimum ſcortum tantopere venerantur? Alia eſt enim Acca Larentia,quam Romuli nutricem eſſe ferunt.Huius enim diem feſtum menſe Aprili agunt Romani, hãc autem Flauiam cognomento appellatam dicunt.Nobilitata eſt hanc ob cauſam. Aedituus quidem Herculis,ocio vt videtur abundans, ludo ac teſſeris diẽ conterere ſolebat, ſed quum fortè ita accidiſſet, vt quibus cum ludere conſueuerat,eorum adeſſet nemo, ocioſus ac triſtis deum vt ſecum luderet prouocauit,ea lege,vt ſi viciſſet, aliquid boni à Deo nãciſceretur:ſin autem victus fuiſſet,ipſe Deo cœnam præberet,inſuper ſpecioſam adoleſcentulam, quæ cum conſuetudinem Hercules haberet,Deo compararet.Propoſitis teſſeris quum & ſuam &Dei vicem ieciſſet,ſuperatus eſt. Ex prouocatione igitur opiparam Deo menſam parauit, & Larentiam publicũ tum temporis ſcortum adhibuit,& in templo diſcũbere iuſſam clauſis foribus reliquit. Ferunt autem noctu cum muliere congreſſum nõ humanitus, vbi illuxiſſet, mulierem in forum progredi iuſsiſſe, & cuicunque primo occurriſſet, huic animum adhibere,& amicum ſibi adiũgere. Larentiam ſtatim ſurrexiſſe,homini locupleti occurriſſe,natu iam grandi ac cœlibi, cui Taurutius nomen eſt, qui mulieri matrimonio coniunctus, & viuus rei familiaris poteſtatem ei fecit, & moriens teſtamento heredem reliquit.

QVID eſt, quòd portam vnam Feneſtram ap-

pellant, apud quam Fortunæ thalamus qui dicitur positus est? An quia Seruius rex secundissima fortuna vsus cum filia rem habuisse creditus est, quum per fenestram ad eam penetraret? An hoc fabulosum, illud autem verum? Tarquinio Prisco Romæ regnante quum à pastoribus occisus esset, Tanaquil eius vxor, mulier sanè prudens & fortis, per fenestram populum allocuta, multitudini persuasisse dicitur, vt Seruium regem declararent, ex eo factum est, vt locus ille ita appellaretur?

CVR ex omnibus quæ diis immortalibus offeruntur, sola spolia negliguntur, nec vetustate consumpta resarciunt aut reficiunt? An idcirco hoc faciunt, vt quum primis illis gloriam antiquatam esse, ac deletam putent, nouum aliquod ac recens virtutis monumentum consequi ac parare studeant? An istud verius, quòd quum inimicitiæ aduersus hostes signa tempore obscurentur, ipsos ea renouare inuidiosum & acerbum esse censent? Non enim qui primi apud Græcos æneum aut lapideum trophęum statuerunt, magnopere probati sunt.

QVID causæ est, quòd Metellus Pontifex maximus factus, alioqui prudens ac ciuilis, post Sextilē mensem, qui nunc Augustus dicitur, vetuit auspicari? An quòd quemadmodum die incipiente aut crescente, sic mensis initio ac incremento hæc agimus, reliquos autem tanquam ociosos, & omni actione vacuos seruamus? Sic post octauum, reliquum anni tempus quasi vesperam quandam etiam inclinantis & senescentis anni crepusculum putauerunt. An quòd adultis & perfectis auibus auspicādum? Sunt

autem huiusmodi antequam ęstas aduenerit: autumno enim aues aut imbecilles sunt & morbidæ, aut pulli & imperfectæ. Aliæ verô propter anni tempus aliò deuolant.

CVR iis qui sacramento nôn tenentur, licet in castris versentur, tamen nec hostes prælio lacessere, nec ferire fas erat? Quod Cato senior in quadam epistola ostendit ad filium scribens. Monet enim si missus factus sit, & militiæ tempus compleuerit, ad vrbem vt redeat, aut si remanere in exercitu velit, ab imperatore impetret, vt sibi aduersus hostē pugnare & eum interficere liceat. An ideo est institutum, quôd nisi necessitate coactum hominē occidere nō liceat, quod qui nec legitime, nec iussus faciat, homicida habendus sit? Idcirco Chrysantam laudauit Cyrus, quôd hostem interfecturus quum iam gladiū sustulisset, & interim receptui cani audisset, hostem omisit, & quasi prohibitus ictus abstinuit. An qui cū hoste congressus pugnam conseruit, si formidine captus trepidauerit, mulctandus est? non enim hostem feriendo ac sauciando tantum profuit, quantum fugiendo aut se recipiendo nocuit. Quicunque igitur missus factus, militiæ sacramento amplius non tenetur: qui verô vt ea sibi agere liceat quę militātiū sunt petiit, iterum se & legi & imperatori obnoxiū facit.

CVR Iouis sacerdoti sub dio vngi fas non est? An quia nec liberos parentibus nudari, nec soceros cum generis lauari, nec honestum nec fas esse existimabant: Pater autem est Iupiter, & sub dio in conspectu esse quodammodo Iouis putandum est? An sicut in templo & sacro corpus aperire nefas est, sic

aërem apertum, & qui cœlo subiectus est, deorum ac dæmonum plenum verebantur? quo fit quũ necessitati seruiendũ est, multa sub tecto occulte deorum conspectum veriti homines faciant. Sed alia soli tantum sacerdoti, alia omnibus per sacerdotem, lex iussit. Quapropter apud nos quoque coronam gestare, comam prolixiorem ferre, armatum ingredi, Phocensium agros non inuadere, priuata sunt eius qui magistratum gerit munere & officio: vuam autem ante æquinoctium autumnale non degustare sicut nec ante vernum æquinoctium vitem incidere, per magistratum cõmuniter omnibus edicitur. Nã vtriusque rei tẽpus illud est. Eodem pacto apud Romanos quoque sacerdotis propriũ est, vt nec equo vtatur, nec plus quàm tribus noctibus ab vrbe absit, nec pileum deponere, ex quo Flamen dictus est: quanquam & alia permulta sunt quæ per sacerdotem omnibus indicuntur, vt est illud, sub dio non vnguinam nisi prius lauissent Romani, vngi moris nõ erat. Nec aliud quicquam Grecis seruitutem ac mollitię attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescant adolescentiũ animi, & penitus effœminẽtur. Hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari. Quibus de causis ab armis se delapsos esse nõ intellexerunt, cõtentique pro strenuis, ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas bonos dici & haberi, ad summam inertiam mollitiemque defluxerunt. Hęc igitur si quis effugere studet, in puluerem pro-

Flamen vnde dictus.

dire, & sub dio manere oportet. At qui domi & in vmbra balneisque & vnctionibus molliter se curãt, hæc omnia subire necesse est.

QVID est, quôd veteris numi altera pars Ianũ bifrontem impressum habuit, altera proram nauis aut puppim? An vt multi putant, honoris causa Saturni, qui naui in Italiam traiecisset? An hoc vulgare est, ac de multis dici potest? nam & Ianus & Euãder, & Aeneas nauibus in Italiam profecti sunt: sed illud potius quispiã cõiiciat, alia esse in ciuitatibus quæ pulchra, alia quæ necessaria, maximum vero atque omnium pulcherrimum iudicari bonitatem legũm, longè vero ex omnibus necessariam esse copiam & vbertatẽ. Quoniã vero Ianus feros homines ad mansuetudinem traducens optimis legibus informauit, necessariam vero rerum affluentiam fluuius nauigabilis suppeditat, & partim ex agro ac vicinis locis, partim & longinquis, ac mari deuehens, nihil quod ad vsum pertineat, desiderari patitur, ideo numus ita signatus est, & vt legislatoris duplicẽ frontem propter vitæ commutationem, vt dictum est, & imaginem fluuij propter nauim præ se ferat. Altero quoque vsi sunt nũmo, ouem bouemque insignitum habente: quod quidem numi genus erat insigne, & in primis documento, veteres gregibus & armentis abũdasse, quippe quorum omnis substantia in illis esset collocata. Quo fit vt multi apud veteres Syellij, Bubulci, Porcij appellati sint, vt Fenestella autor est.

QVAM causam esse dicemus, quamobrem Saturni ædem pecuniæ publicæ sacrarium esse voluerunt?

runt? Nam ærariũ eſt,& tabulas publicas in eo ſeruant,& ex eo Tabulariũ dicunt. An quòd fama obtinuit,Saturni tempore nec auaritiam, nec improbitatem vſquam in hominibus fuiſſe, ſed iuſtitiã & fidem? An quôd fructuum inuentor & agricolationis autor is deus fuiſſe memoratur? falx enim id ſignificat. Nec illud quod ſcripſit Antimachus Heſiodum ſecutus credendum eſt: Obliqua vero falce patris Cælii pudenda Saturnus ſecans contrà ſteterat. Fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignit, quocirca felicitatis cuſtodem & cauſam hunc habent deum. Teſtimonio ſunt nundinæ, quæ cum nihil aliud ſint niſi conuentus ex agro in vrbem nono quoque die conuenientiũ,Saturno conſecratæ ſunt: emendi enim ac vendendi copia fructuum principium attulit. An hæc iam vetuſtate obſoluerunt, primus autem omnium Valerius Publicola exactis regibus ædem Saturni ærarium declarauit, loci opportunitate deductus,quem & apertũ, & ab inſidiis tutum,& in primis munitum animaduertit? *Nũdinæ.*

QVID eſt,quòd legati vndecũque Romam venerint, ædem Saturni primò adeunt,deinde à præfectis ærarii vbi nomina ediderunt,reſcribuntur? An quod Saturnus ipſe externus, externis hominibus delectatur? An hoc hiſtoria refellit? Antiquitus enĩ, vt videtur, Quæſtores legatis munera mittebãt,quę Lautia dicebantur,& ægrotos curabant. Qui ſi morbo interiſſent, ſumptu publico ſepeliẽdos curabãt. Nunc autem propter multitudinem legatorum ſumptus ſublatus eſt, manet autem vt præfectos ærarii adeant, quibus nomina ſua ædant, ac ſcri-

bi faciant.

CVR Flamini Diali iurare non licet? An quòd tormenti genus quodam est homini libero iusiurãdum? Flaminis autem corpus & animum intactum inuiolatumque esse oportet? An quòd parua in re ei fidem non habere absurdum est, cui diuina ac summa credita sunt? An quod omne iusiurandum in periurij terminat imprecationem, execratio vero omnis tristis, & abominanda, vnde ne aliis quidem imprecari Flamines solent? Laudata est igitur Atheniis sacerdos illa quæ populi iussu adduci non potuit, vt Alcibiadem execraretur: dixit enim, precandi se causa, non imprecandi, sacerdotio præditam fuisse. An communeomnium periurii periculum est, si homo impius ac periurus vota pro ciuitate suscipiat?

veneralia QVID est, quòd Veneralibus, qui est dies Veneri festus, multum vini ex templo Veneris profundunt? An illud est quod multi dicunt, Mezentium Hetruscorum ducem, ad Aeneam misisse, qui cum eo fœdus facerent, vt quotannis certum vini numerum ab eo acciperet? Quod postea quum Aeneas poscenti negasset, pollicitum Tyrrhenis ferunt, si prælio vicisset, vinum daturũ. Re cognita, Aeneam diis immortalibus vinum consecrasse, post victoriam deinde collectum templo Veneris effudisse? An hoc quoque signum est, diem festum sobrie agi oportere, quòd dij longè magis vini effusione quàm ingurgitatione gaudeant?

QVID est, quòd ædem Hortæ maiores perpetuò apertam esse voluerunt? An quemadmo-

dum* Antistius Labeo ait, quum sit hortari incitare, deam quodammodo ad res pulchras adhortari atque incitare, quæque Horta diceretur, quasi aliquid semper operantem ac nunquam cessantem, nunquam clausam esse oportere putauerunt? An potius vt nunc eam nominant, Horam, producta priore syllaba, circunspectam quandam & prouidã deam, quam quum res hominum curare & conseruare existimarunt, secordem aut negligentem minime putarunt? An quemadmodum & alia, sic & hoc nomen Græcum est, & deam significat quæ rebus humanis præsideat? Vnde tanquam in somniis ac peruigiliis perpetuo patebat eius templum. Et tamen si Labeo Horam ἀπὸ τοῦ παρορμᾷν, hoc est ab incitando rectè dici putat, vide ne orator suasor quidã atque adhortator in consiliis atque concione sic appellatus fuisse dicendus, non vt nõnulli, à precationibus ac votis.

*Antistichus. Lacon. Horta.

Hora.

CVR ædem Vulcani Romulus extra vrbem posuit? Vtrum propter Vulcani suspicionem, vt in fabulis est, aduersus Martem de Venere, Martis filius habitus deum eadem domo, & eadem vrbe vti prohibuit? An hoc stultius? Aedificauit autem ab initio curiam & concessum secretum sibi cum Tatio simul regnante, quo cum senioribus ac patribus conuenientes, sine vlla molestia & interpellatione, de summis rebus per ocium consultarent. An illud potius, quum ad incendia superiori tempore vrbs exposita esset, Vulcanum quidem colendum, sed tamẽ vrbe excludendum existimauit?

QVID est, quod Consualibus equos & asinos

coronis exornant, & ociari fluunt? An quòd Neptuno equestri diem festum agunt, asinus autem propter equum pari fruitur licentia? An illud potius, quod instituta nauigatione, quum multa nauibus veherentur, ocium quoddam, ac remissio iumẽtis data est?

CVR candidatos moris erat in veste hoc facere sine toga? sic enim scribit Cato. An fortè ne ciues largiendo corrumpãt, argentum sinu ferentes? An illud magis, quod imperio dignos non genere, non diuitiis, non gloria, sed vulneribus ac cicatricibus iudicabant? quæ quidem vt ab his quos ambiendo prehensabant conspicerentur, sine toga ad petendum descendebãt? An quẽadmodum in accipiẽdo, rogando, se omnibus submittendo, sic corpus nudando, ac seipsos abiiciendo populum captabãt?

QVID est, quôd Flamen Dialis mortua vxore sacerdotio se abdicat? Sic apud Teium scriptum est. An quòd qui vxorem ducens postquam ipsam amisit, eo qui nunquam duxit multò est infelicior? Eius enim qui vxorem duxit domus integra est, eius autẽ qui vxorem in matrimonium acceptam amisit, non solum imperfecta domus est, sed imminuta prorsus ac manca. An eodem tempore vxor vnà cum viro cõsecratur, quemadmodum multa sunt in sacris, quæ absente vxore agi nequeunt? Priore autem amissa, alteram statim superducere tum difficile est, tum vero iniquum atque impium.

QVARE nec vxorem repudiare antea licebat, nec nunc quidem, vt videtur, licet? quanquam nostris temporibus permisit Domitianus, sacerdotes

autem diu ortio affuerunt, multa sanè horrenda, atrocia, tristia peragentes. Sed hoc minus mirum videbitur, si quis hoc quoque ex historia adiunxerit, altero ex Censoribus mortuo, alterum â magistratu se abdicare oportebat. Mortuo enim Liuio Druso, collega eius Scaurus Aemilius magistratu se abdicare minime volebat, donec tribunorum iussu in carcerem ductus est.

CVR Laribus, quos proprie præsides vocant, canis assistit, ipsi autem canum pellibus vestiuntur? An quòd præsides sunt qui præsunt, hos autem domus custodes esse oportet, & alienis formidolosos, sicut canes videmus, mites vero ac lenes mansuetósque domesticis? An aliud verius est, quod â quibusdam Romanis dicitur, & Chrisippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij quasi carnificibus & scelerum vltoribus aduersus iniustos & impios vtuntur? Sic lares furiales quidam sunt, & pœnarum exactores, vitæ & operationum speculatores. Idcirco enim fit vt caninis pellibus induãtur. Quibus & canis ideo assidet, quòd ad inuestigãda scelera, & vlciscẽdo improbos sagaces sint.

CVR Genetæ soli rem diuinam cane faciunt, & optant neminem domi nascentium bonum euenire? An quôd dea est Geneta, quæ corruptibilium rerum generationes ac fœtus procuret? Fluxũ enim quendam nomen ipsum significat & generationem. Vt igitur Proserpinæ Græci, sic Romani Genetæ pro iis qui domi nascuntur, canem immolant. Socrates autem dicit canem apud Argiuos Elioniæ propter partus facilitatẽ immolari, poculum verò γωνα-γεία

quod in precatione adhibetur, non pro iis institutum hominibus qui domi nascuntur, vt eorum bonus euadat nemo: asperos enim & formidolosos canes esse oportet. An illud potius, quod inutiles & elati mortui dicuntur, vocis obscuræ inuentes petere se, vt nemo domesticus moriatur? Neque hoc admirari oportet. Aristoteles enim in fœdere, quod cũ Lacedæmoniis Arcades percussisse feruntur, scriptum fuisse dicit, neminem bonum facere auxilij causa qui Lacedæmoniis studerent, Thegeatarum, quod est neminem occidere.

CVR capitolis spectacula edentes, nostris quoque temporibus pronuntiãt, Sardos venales, & quidam senex producitur puerili cinctus monili, quam vocant bullam? An quod Veientes Hetruscorum populi diu cum Romulo bellum gesserunt, & hanc vltimam vrbem expugnauit Romulus, & multos captiuos vnà cum rege pronunciauit, leuitatem eius ac stultitiam cauillatus? Et quoniam Lydi quidem ab initio fuerunt Hetrusci, Lydorum vero Sardis caput fuit, idcirco Tuscos hoc modo pronuntiauerũt, & in hanc diem ridiculi causa hunc morem pro ioco habent.

Macellũ vnde dictum. QVID est quod locum vbi carnes vendunt, macellum vocant? An ἀπὸ τῶν μαγείρων corrupto nomine, vt alia multa, sic & hoc vsus obtinuit? Apud Latinos enim κ cum γ quadam cognatione coniungitur. Nouissime enim g Romani adhibuerunt, autore & inuentore Carbilio Spurio: & qui propter hæsitantiam linguæ r proferre non possunt, ad l delapsi balbutiendo proferunt. An & hoc quoque

per historiam soluendum? Fertur enim Romæ ferocem quendam hominem ac ferum, quum latrocinium exerceret, multis occisis tandem deprehensum & captum supplicio affectum fuisse: huic nomen fuit Macello, cuius ex pecunia postea ædificatū est macellum, & ab eo nomen inditum.

QVID est, quòd Idibus Ianuariis permissum est, vt tibicines muliebri habitu vrbem lustrent? An propter causam quæ dicitur? Magnis enim, vt videtur, fruebantur honoribus, quos illis Numa Pompilius propter sanctitatem, ac deorum cultum contulerat. His postea per Tribunos consulari potestate spoliati, vrbe excesserunt, quos quum vehementer requirerent, nam religione tangebātur animi, quòd sine tibiis rem diuinam facerent, quamprimum reuocandos censuerunt. Sed quum accersiti non apparuissent, ac Tybure, quò se initio contulerant, manere velle se dicerent, libertus quidam clàm magistratus adiit, seque eos reducturum pollicitus est. Conuiuio igitur laute & opiparé apparato, quasi rē diuinam fecisset, tibicines inuitauit. Aderant in conuiuio mulieres, nox insomnis ducitur, saltationibus ac iocis omnia perstrepunt; Tum derepente quum libertus patronum adesse diceret, & vehemēter perturbatus videretur, hominibus persuasit, vt statim currus conscenderent pellibus circuntectos, ac Tybur perueherentur è vestigio. Hoc autem dolo fiebat, nam quam ignaris illis, & per noctem ac vinum nihil cernentibus, currus circunduxisset, omnes antequam illuxisset, Romam pręter opinionem reportauit. Erant autem eorum plerique

ornatu muliebri propter comessationem ac vigilias ornati. Sed posteaquam persuasi à magistratibus & planè reconciliati sunt, institutum est eo die, vt eodẽ habitu ornati per vrbem incederent.

QVID est, quod Carmentis ædem matres ab initio ædificasse existimantur, & nunc deam maximè venerantur? Ferunt enim mulieres senatusconsulto vehiculis vti prohibitas inter se conspirasse, ne qua earum conciperet, nève pareret, atque ita viros vlciscerentur, donec coacti sententiam mutauerunt, atque vti permiserũt. Natis deinde pueris, quũ & multitudine liberorum & bonitate felices fuisse viderentur, Carmentis ædẽ ædificauerunt, quam pu to Euandri matrem fuisse dicunt, & in Italiam venisse, quum Themis vocaretur. Aut quemadmodum aliqui, Nicostratam, quoniam versibus oracula ederet, Carmentam mutato nomine vocauerunt. Nam τα ἔπη Romani carmina appellant sunt qui μοῖραμ, hoc est, sortem & fatum Carmẽtam putent, & ob eã rem matres rem diuinam facere. Est autem nominis vera ratio, ἐστερημένη νοῦ διὰ τὰς θεοφορήσεις, id est mẽte priuata propter afflationes. Non carmenti nomen carmina indiderunt, sed ab ea potius acceperunt, diuino nanque spiritu afflata, versu ac metro oracula ædebat.

QVID est, quod Ruminæ rem diuinam facientes, hostiis lac spargere & libare consueuerunt, vinum autem non adhibent? An quod Latini rumam, mammam nominant, & ficum ruminalem ideo factã ferunt, quod ibi lupa Romulo mammã præbuit? Quẽadmodum eas igitur quæ pueros alunt, à mamma

diximus θηλονάς, ſic rumina nutrix quædam, & pue rorum altrix, merum infantibus præcipue noxium, prorſus non recipit.

CVR ſenatores alios Patres conſcriptos, alios tantum Patres appellabant? An eos quos ab initio Romulus delegerat, patres ac patricios nominabãt quaſi bonis parentibus natos, reliquos deinde ex plebe electos & adſcriptos in ſenatum, Conſcriptos vocitarunt?

QVID eſt, quòd Herculi ac Muſis communem aram ſtatuerunt? An quòd Hercules Euandrum lite ras docuit, ſicut Iuba monumentis tradidit, quòd ho neſtum & honorificum duceretur, amicos ac propinquos docere? Nouiſsime namque inſtitutum eſt, vt mercede diſcipulos docerent. Quippe omnium primus Sp. Carbilius ludum aperuit, eius libertus, qui & ipſe Carbilius appellatus, primus omnium Romanorum vxorem repudiauit.

CVR quum duæ ſint Herculis aræ, mulieres non attingunt, nec quicquam deguſtant quod ſuper ara magna immolatum ſit? An quia Carmentis ſacrificii tempus non obiit? Quod quidem Pinariorum generi accidiſſe dicunt, ex quo quia veſcentibus cæteris, dapibus prohibiti ſunt, Pinarii ſunt ap pellati. An propter illa potius quæ de veſte ac Deianira fabuloſe dicuntur.

CVR Deum illum, cuius in tutela vrbem eſſe di cunt, ſiue maſculus is eſt, ſeu fœmina, & quærere & nominare nefas eſſet? Hoc enim ita eſſe, religione confirmant, Valerium Soranum malè periiſſe dicentes, quòd numinis nomen afferre auſus eſt. An

quòd Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quaſdam, ac deorum veneficia eſſe putauerunt: quibus quoniam ipſi hoſtium deos euocare, & ad ſe traducere conſueuiſſent, ne idem ipſi paterentur, magnopere verebantur? Quemadmodum igitur Tyrii vincula ſtatuis, iniiciunt, alii verò ſponſores petere dicuntur, ſi quem ad lauacrum aut purgationem aliquam deducunt, ſic Romani quod arcanum & incognitum eſſet, firmiſsimam ac tutiſsimam dei cuſtodiam eſſe crediderunt. An ſicut Homerus finxit, terra verò communis eſt hominum, vt homines deos omnes colant ac venerentur, terram communiter habentes, ſic veteres Romani Deum ſalutis autorem celauerunt, quòd non eum ſolum, ſed omnes deos à ſuis ciuitatibus honorari voluerunt?

QVID eſt, quòd fœcialium ſacerdotum, qui fœderibus faciendis præſunt, pater patratus maximus habetur? Eſt autem is cui pater eſt, & cui filii ſunt: habent enim nunc quoque præcipuam quandam fidem & autoritatem. Imperatores enim quæ propter eximiam pulchritudinem ac ſpeciem pudica & diligenti cuſtodia corpora indigent, his credunt, & apud eos deponunt. An quòd vtrũque illis adeſt, & pueros vereri, & patres timere? An ipſum ſe nomen exponit? Vult enim patratum quaſi finitum ac determinatum quidam ſignificare: Illud cęteris perfectius ſit, cui contingit ſimul vt pater eſſet, & patrem haberet. An, vt & ait Homerus, qui paci præſit, eum & antè & retro cernere oportet? cuiuſmodi profectò is eſſet cui & filius eſt de quo deliberat, & pater quem conſulit.

Pater Patratus.

QVID est, quòd regi sacrificulo (is enim est rex sacrorum ac religionum) nec magistratum gerere, nec concionem habere licet? An quòd antiquis temporibus reges plurima & maxima sacra facere consueuerunt, & sacerdotibus rem diuinam facientibus aderant? Post vbi graues & insolentes esse cœperunt, Græci quidem plerique licentiam regibus ademerunt, ius & potestatem sacrificandi tantummodo reliquerunt, Romani autem regibus penitus exactis alium rebus diuinis præfecerunt, cui nec magistratuum habere, nec cum populo agere permiserunt, vt in templis solum consultare videantur, & regnum propter deos sustinere. Est igitur in commitio quoddam sacrificii genus, quòd vbi rex peregit, ex foro se proripit.

QVID est, quòd mensam vacuam toli non sinebant, sed omnino quum aliquid etiam superesset? An illud interpretantes, aliquid semper in futurum de eo quod nunc adest reliqui oportere, & per hodiernum diem crastini meminisse? An quòd vrbanum atque elegans putarent, comprimere atque inhibere appetitum, etiam quum voluptate perfrui liceret? Minus enim quod abest capiunt, qui præsentibus ac paratis abstinere consueuerunt. An & aduersus seruos humana consuetudo? Non enim tantopere gaudent serui si accipiunt, quàm si participes fiant, quòd mensam sibi cum dominis quodammodo communicatam esse putant. An quòd nihil sacrum, inane, ac vacuum negligere oportet, mensa verò sacra est?

QVID est, quòd maritus primò sponsæ non in luce, sed in tenebris iungitur? An quia cum pudet, quòd antequam coëat alienam putat? An & ad propriam verecundè accedere meditans, & assuefaciẽs? An quemadmodum Solon scripsit, sponsam malo cydonio degustato thalamum ingredi solitam, vt primus complexus nihil triste aut iniucundum haberet: sic Romanus legislator, si quid absurdum ac deforme corpori aderat, occultauit? An calumnia quędam & accusatio illicitæ Veneris erat, quod fiebat quum legitimis ac iustis connubiis pudor quidam & verecundia adhibebatur?

QVID est, quòd circus Flaminis dictus est? An quòd Flaminius quidam priscus quum ciuitati agrũ reliquisset, equestribus ludis eius fructu & vectigalibus vtebantur? Nam cum pecunia suppeteret, viam quoque Flaminiam munierunt.

CVR lictores dicti sunt? An quòd petulantes colligabant? Hi enim lora in sinu gestãtes Romulũ sequebantur. λιγάρε autem alligare plerique Latinorum dicunt: qui autem purè loquuntur, ligare. An c interpositum est, quum antè sine litores dicerẽtur, quasi publici quidam ministri? Nam λῆτον nostris etiam temporibus publicum est, multis Græcorum legibus scriptum esse neminem, vt ita dicam, latere puto.

QVID est, quod luperci canem immolant? Luperci autem sunt qui Lupercalibus per lasciuiam discurrentes pellibus obuios cædunt. An quòd genus quoddam lustrandæ ciuitatis est, & quo mense illa fiunt Feburarius dicitur, & diem quo pellibus

occurrentes verberant, Feburārum & Feburariū vocant, quo verbo purgatio significatur? Cane autem omnino, vt ita dicam, Græci vtebantur, & multi etiā nunc in purgationibus canem iugulant. Proserpinæ quoque catulos cum cæteris purgamentis efferunt, & eos qui expiandi sunt, cutulis expugnant, hoc piaculi genus περισκυλακισμὸν id est, circuncatulationem appellantes. An quòd lycos lupus Latine dicitur, λυκαια verò Lupercalia, & lupo canis est hostis, & idcirco Lupercalibus cæditur? An quòd Lupercis canes oblatrātes molesti sunt? An quia Pani sacrificiū facit, Pani aūt propter greges amicus est canis?

QVID est, quòd Septimontio vehiculis iunctis vti cauebant, & nunc etiā qui vetera non contemnunt cauent? Septimontium verò diem festum agunt Romani, quòd quum septimus collis vrbi attributa est, septicolis Rama facta est. An vt quidam Latini accipiunt, quòd vrbs nondum suis partibus penitus coniuncta erat? An hoc quidem ad Dionysiū non est? Magna verò re effecta, constituta ciuitate, quòd vrbem iam augeri, & quasi vlterius progredi desisse existimarent, cum seipsos, tum verò iumenta quibus fuerant vsi quiete affecerunt, & cōmunis festi ocio frui voluerunt? An quòd quum omnes dies festos ciuium præsentia ornari ac celebrari semper voluerunt, tum illum præcipue qui propter ciuitatis habitationem ageretur? Quapropter ne vrbem cuius dies festus ageretur, relinquerent, eo die vehiculis vti permissum non est?

CVR in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensos, furciferos appellant? An hoc quoque

Furciferi. maiorum nostrorum diligentiæ certissimum signũ est? Nam qui seruum alicuius sceleris aut improbitatis conuicisset, duples lignum quod currui subiiciunt attollere iubebat, & vt conspiceretur viciniã obire, vt fidem in postremum ei non haberent, & ab eo cauerent. Hoc lignum Græci σαυρον, Latini furcam nominant, à qua furcifer denominatus est.

QVID est, quòd boui qui cornu petat, fœnum in cornu apponunt, vt occurrentes caueant? An quia propter repletionem ac satietatem insolescũt & boues, & equi, & asini, & homines, vt ait Sophocles? Tu verò ferues quasi pullus cibi copia: Venter etenim tuus & malè insolescit. Ex quo Romani M. Crassum fœnum in cornu habere dictitauerunt, & qui cæteros in Repub. lacerabant, hunc tanquam munitum ac prouidum & iniuriarum persequentissimum fugiebant: quanquam postea rursus dictum est, Cæsarem Crasso fœnum detraxisse. Primus enim illi in Republica restitit Cæsar, & eum contempsit.

QVID est, quòd in captandis auguriis sacerdotes, prius auspices, nunc augures appellant, luminaria semper aperta habere voluerunt, nec operculo imposito claudi? An sicut Pythagorici parua magnarũ rerum signa faciebant, qui super modio sedere prohibebant, & ignẽ gladio seu machęra fodere, sic veteres opscuris quibusdã rationibus vtebantur, maximè in sacerdotii, quale hoc est de lucerna, quã corpori animã continenti similem esse dicunt. Lux enim est is qui intus est animus. Oportet aũt quòd intelligens est ac prudẽs in eo, id semper apertum esse, nec vnquã clausum esse. Flantibus enim ventis

aues non consistunt,& propter instabilitatem & errorem nihil certi significant. Docent igitur hoc pacto,vt non spirantibus ventis,sed quum omnia tranquilla sunt,tunc augures auspicia captent,quum lychnis apertis vti nequeunt.

CVR augures si vlcus haberent, inaugurandi causa sedere prohibebantur? An & hoc signum est, non oportere qui morsum aliquem,aut vlcus,& perturbationem in animo haberent,res diuinas tractare,sed tum deorum mentem hominibus prodere, quum & liquido & integro animo essent? An illud rationem habet,si neque victimam sanandi vlceris causa quisquam adhiberet, nec auibus vlceratis ad auspicandum vteretur,ea multò magis in seipsis seruanda existimasse, vt ad ea quæ à diis significarentur,puri & integri accederent? Vlcus enim diminutio quædam & pollutio corporis videtur.

QVID est,quòd paruæ fortunæ ædem,quã breuem vocant Romani, ædificauit Seruius Tullius, qui tertius Romæ regnauit? An quòd ipse paruus initio & abiectus,quippe qui ex captiua matre natus esset,fortunę beneficio Romæ regnauit? An hæc ipsa commutatio magnitudinem potius fortunæ ostendit, quàm paruitatem? Videtur autem Seruius maximè omnium fortunæ vim extulisse, & diuinam indicasse: quippe qui omnibus actionibus ac negotiis eius nomen adscripserit. Non solum enim fortis fortunæ,& mala auertentis,& blandæ,& primogeniæ,& masculę tẽpla ædificauit,sed est vnum propriæ fortunæ templum,aliud conuertentis,aliud bene sperantis,virginis aliud. Quorum

cognomenta quis persequi posset?quũ fortunæ viscatæ templum sit,quasi ab ea nos procul capiamur, & negotiis ac rebus inhæreamus? Sed vide ne Seruius casuum momenta perspiciens,& ad ea plurimum posse cognoscẽs,quippe quũ multi sæpe quòd paruum quiddã vel accidit,vel nõ accidit, maximas res vel assecuti sunt, vel assequi non potuerunt,idcirco paruæ fortunæ templum statuit,docens statuit, docens homines diligenter attendere, nec ea quæ accidunt quamuis parua sint,contemnere.

CVR lychnum non extinguebant,sed per se languescere & deficere permittebant? An quasi inextinguibilis & immortalis illius ignis cognatum & affinem colentes? An & hoc quoque signi est, non oportere quod animatum sit,nisi noceat,corrumpere,neve interficere,quasi animal ignis sit? nec immeritò:nam & alimento indiget,per se mouetur, & quum extinguitur velut occidatur vocem emittit? An hoc more docemur,nõ oportere nec ignem,nec aquam nec eorum quicquam quę ad vsum pertinẽt, etsi abunde suppetant, corrumpere aut consumere, sed indigentibus vtenda relinquere, quum ipsi iam illis opus non habeamus?

QVID est,quòd qui nobilitate præstare videntur, lunulas in calceis ferunt? An, vt dicit Castor, signum est eius quæ in luna esse dicitur habitationis,& quòd post mortem,animi rursus lunam sub pedibus habebunt?An quòd antiquissimis præcipuum fuit,qui fuerunt Arcades,ab Euandro Proseleni appellati?An sicut alia multa, sic & hoc elatos homines ac superbos admonentes rerum humanarum

rum instabilitatis, cuius rei Luna exemplo sit, quæ, ab obscuro primum prodit, tum progrediẽs luce ac splendore os suum complet, & quum clarissima facta sit, rursus deflorescit & ad nihilum redit? An hoc potius modestiæ & obedientiæ disciplina quædam erat, vt dicto audientes esse, & imperium æquo animo ferre condiscerent? & quemadmodum Luna meliori obsequi, & solem, vt inquit Parmenides, semper intueri solet, sic homines secundum locum tenere contenti, duci primas partes relinquere, vt honore ac potestate per illum fruerentur?

QVID est, quòd annum Iouis esse putant, menses Iunonis? An quòd deorum, qui mente intelliguntur, Iupiter & Iuno imperium gerunt eorum verò qui oculis cernuntur Sol & Luna? Sol enim annum conficit, Luna verò menses. Oportet autem nõ has illorum simpliciter imagines putare, sed ipsam in materia Iunonem Lunam. Quocirca Iunonem eam nominant Romani, quod nouum aut nouius significatur, à Luna scilicet, quam eandem & Lucinã vocant: quasi ipsam lucidam, vt lucem præbentem: & in partu ac doloribus adesse opinantur tanquam Lunam, vt est apud poëtam: Per nigrum poli & astrorum, per Lunam celerem partum præstantem. Nam plenilunio facilè partu leuari mulieres videntur.

QVID est, quòd auspiciorum quod sinistrum dicitur, prosperum ac fœcundum putatur? An hoc falsum est, & multos decipit? an hoc sermonis est ac linguæ? ἀριστερὸν enim sinistrum Latini, ἀφεῖναι autem sinere, & Sine tum dicunt, quum vt aliquid missum fiat vt dimittatur, hortantur. Augurium igitur,

quo aliquid agit permittitur, sinistrum non rectè accipiunt multi ac nominant. An quemadmodum à Dionysio scriptum est, Ascanium Æneæ filium auspicatò aduersus Mezentium aciem instruxisse, & in eo prælio superiorem fuisse, ex illo obseruatum, vt quoties læuum intonuisset, auspicium susciperetur? An quòd alii putant, hoc Ænæe accidit? Nam Thebani Lacedæmoniis apud Leuctra sinistro cornu superatis victoria potiti, in omnibus prœliis postea obseruarunt, vt sinistro cornu principatum assignarent. An illud potius asserendum est, quod Iuba in historia dicit, Orientem prospicientibu s sinistra parte Boream esse, quam mundi partē multi dextrā ac superiorem faciunt? Sed vide ne quum sinistræ partes natura infirmiores sint, auguriis ac signis quasi corroborentur, atque his mire suppletis viribus adæquentur. An terrena ac mortalia diuinis ac cœlestibus contraria & opposita iudicantes existimauerunt, quæ nobis sinistra essent, deos à dextra dimittere?

QVID est, quòd eius qui triumphasset, deinde combustus esset, licebat os capere, & in vrbem deferre ac deponere, vt Pyrrho Liparęus scriptum reliquit? An hoc mortui honoris causa factum est? Nam & aliis ducibus, & qui bene rem gessissent, idem tribuerunt, vt non ipsi solum, sed posteri quoque in foro sepelirentur, sicut Valerio & Fabricio. Ferunt autem horum posteris mortuis & in forum delatis, ardentem facem subiici, & statim attolli, vt sine inuidia honore vtantur, & tantummodo sibi licere confirment.

QVID est, quòd triumphantes in publico Romanis conuiuium exhibentes, Consules inuitatos ne in conuiuium accederent, rogabant? An locum honestissimum triumphanti assignari, & post cœnam ab omnibus deduci oportebat, quæ præsentibus consulibus alii tribui non possent?

QVID est, quòd Tribunus purpuram non portat, quum cæteri magistratus purpurati incedant? An quòd Tribunus omnino magistratus non est? nam nec lictores habet, nec in sella curuli sedentes ius dicunt, nec in initio omnino, sicut cæteri magistratus, magistratum ineunt, nec creato Dictatore potestatem deponunt: sed quum omnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retinent, quasi imperium nullũ gerentes, & alium quendam in Republica locum obtinentes? Quemadmodum autem præscriptionem quidam rectores statum esse nolunt, quippe quæ non iudicium constituat, sed dissoluat & euertat, sic tribunum magistratui & imperio potius opponi, quàm ipsum tribunatum esse. Nam potentiæ magistratus obsistere, & nimiam licentiam comprimere, tribunitiæ potestatis ac licẽtiæ fuerat. An hæc & his similia ab eo dicantur, qui rebus inueniendis studeat? Tribunatus autẽ quũ à populo originẽ ducat, populare in primis videatur, reliquis ciuibus parẽ se gerere, & in omni cultu ac victu infimis ciuiũ cõparari? Magnitudo enim ac moles Consulẽ decet & imperatorem, Tribunum verò, quemadmodum C. Curio dicere solebat, abiectũ esse, nec aspectu graue, nec aditu difficilẽ, sed facilem ac multitudini

commodum & tractabilem. Vnde nec domus tribunitiæ ianuam claudi mos erat, sed noctu & interdiu semper tãquã portus quidã ac profugiũ, quibus opitulãdũ esset patebat. Verũ quo humiliore corporis habitu deprimitur, eo magis vi ac potestate augetur. Cõmunẽ enim tribuni vsum ac nemini clausum sicut aram postulant, honore autẽ sacrosanctũ habet.

QVID est, quòd Prætorum virgæ securibus alligatæ præferuntur? An signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam, ac dissolutam esse? An virgarum dissolutio mora & tarditate iram frangit, & impetum moderatur? sed malitia quoniam partim medicabilis est, partim curari non potest, virgæ quod mutari potest corrigunt, secures autem quod emendari non potest abscindunt.

QVID est, quòd quum Romani Barbaros quosdam diis immortalibus hominem immolasse accepissent, magistratus eorum accersendos ac puniendos putauerunt, quos postea, quum id consuetudine quadam ac lege fecisse accepissent, eos dimiserunt, aliás id fficere prohibuerunt, quum ipsi non multis annis antè duos viros, & duas mulieres in foro boario viuos obruerunt? Non enim videtur conuenire, ipsos hæc facere, & Barbaros qui talia commisissent, reprehendere. An diis immortalibus hominem immolare impium ducebatur, demonibus autem necessarium? An qui more & lege id agerent, peccare arbitrabantur, se verò libris Sibyllinis iussos eodẽ teneri scelere non putabant? Ferunt autem Elbiam quandam virginem quum equo veheretur, fulmine ictam fuisse. Inde nudum equum ac iacen-

tem inuentum esse, nudam & ipsam veste quasi de industria à pudendis subtracta, calceis, anulo & reticulo passim disiectis, & ore lingua proiecta. At re ad diuinatores delata, quum sacris virginibus maximum dedecus impendere, & eius rei ignominiam ad equites redundaturam predixissent, barbari cuiusdam equitis seruus indicium fecit, tres Vestales, Æmiliam, Liciniam, Martiam, sub idem tempus corruptas, diuitissimè cum viris rem habuisse: quorum vnus esset * Vetusius barbarus, eius qui indiciū fecisse dominus. Vestales igitur redargutæ supplicio sunt affectæ. Sed quum res attrocior visa esset, decreuerūt vt sacerdotes Sibyllinos libros inspicerent. In quibus inuentum fuisse dicunt hæc magno Reipublicæ malo futura, & iubere, vt absurdis quibusdam deis & externis, auertēdę rei, causa Græcos duos, ac totidem Gallos ímolarent, & in loco eodē defoderēt. *Veturius.*

CVR diei principium de media nocte numerant? An quòd Reipub. ab initio militari more & instituto constituta est? In re militari autem multa noctu vtiliter occupantur? An diei ortum agendi principium esse voluerunt, noctem verò consilii & apparationis? Opportet autem præparatos rem aggredi, non agentes præparari, vt ad Chilonem vnum ex septem dixisse fertur Myson, dum per hyemem vannum conficeret. An quemadmodum meridies finis est multis Reipublicæ gerendæ, sic noctem intempestam actionum omnium initium oportere statuerunt? Cuius rei maximum argumētum, magistratum Romanum post meridiem fœdus facere non solere. An occasu quidē & ortu principium & finem

diei capere licet? Nam si multitudinis iudicio principium diei quũ sol emergere cœperit incipit, noctis verò initium quum penitus occiderit terminauerimus, æqualitatem diei, ac noctis, quod equinoctium dicimus, non habebimus. Quam enim noctẽ diei parẽ maximè videmus; ea die cui cõparatur solis spatio ac magnitudine breuior reperietur. Nam quod mathematici afferunt, & huic rei medicinam afferentes, diei ac noctis verissimam rationem constituunt centrum solis cum finientem attingat, omnem euidentiam & claritatem funditus tollit. Necesse est enim accidere, quum multum lucis etiam sub terra sit, & nos radiis suis iam sol vndique collustret, vt diem nondum esse fateamur. Quare quum ob dictas causas ortus diei & occasus principium difficilimè capi posit, relinquitur aut vt mediũ diẽ, aut mediam noctem principiũ diei statuamus: potius autem secundum. Fertur enim à nobis à meridie ad occasum, à media verò nocte ad oriẽtẽ ad nos redit.

QVID est, quòd veteri more vxores nec molere nec coquere permittebant? An veteris aduersus Sabinos fœderis memoriam colentes? Nam post filias Sabinis, raptas, facta pace, & societate inita, in fœdere nominatim exceptum est, vxorem viro Romano nec molere, nec coquinariam facere.

CVR mense Maio vxores non ducunt? An quòd inter Aprilem & Iuniũ medius interiectus est? Quorum quum alter Veneri, Iunoni alter dicatus sit, deabus scilicet quæ nuptiis præsunt, aut parum antè capiunt, aut parum expectant? An quòd hoc mense maximo piaculo vtuntur, effigies modò de ponte abii-

cientes, quum prius homines consueuissent? Vnde flaminicam Iunonis sacerdotem tristem esse eo tempore, quippe quæ eo mense nullo cultu vtitur moris est? An quòd plerique Latinorum hoc mense mortuis parentant, & ob eã causam Mercurium quoque eodem mense venerãtur, qui Maiæ cognominis est? An vt quidam dicunt, Maius à maioribus natu appellatus est, Iunius à iunioribus? Nuptiis vero accommodatior est iunior, vt inquit Euripides. Nam senectus Venerem valere sinit, ipsaque Venus senibus infensa est. Abstinẽt igitur nuptiis Iunium expectantes, qui Maium deinceps excipit.

CVR eorum qui vxores dicunt comã hastæ cuspide discernunt ac discriminant? An signum est, prima cõnubia violẽta fuisse? An statim discunt vxores viris fortibus & belliciosis coniunctæ, seuerum & minimè effœminatum, & tenuem cultum ac virilem ornatum probare: quemadmodum Lycurgus in foribus & tectis parietem facientes terebra tantum ac securi vtendum, aliis instrumentis abstinendum ratus, omnem intemperantiam, & superfluos sumptus funditus sustulit? An diuortium ea re significatur, quòd solo ferro nuptiæ dirimendæ sint? An illud magis, quòd pleraque ad connubium pertinentia Iunoni attribuebant? Nam & hastam Iunoni consecratam esse existimant, & eius statuæ vt plurimũ hastæ innixæ cernuntur. Quippe quã Curim appellãt veteres: Nam curis antiquo nomine hasta dicebatur. Hinc & Curim Martem nominatum esse dicunt.

CVR quod in spectacula impenditur, Lucar vocant? An quòd alia multa quoque circa vrbem sunt

loca diis attributa, quæ appellant Lucos, quorum prouentus in ludos conferunt?

QVID est, quòd Quirinalia stultorum ferias, nominant? An quòd hunc diem, vt Iuba dicit, iis assignauerunt, qui cuius essent tribus ignorarent? An iis qui, vt nonnulli tributim Fornacalibus rem diuinam fecerunt, quòd aut impediti fuissent, aut aliquò peregrè profecti aut deniq; diē ignorassent, hoc tempore recuperādi illius festi potestas data esset?

CVR rem diuinam Herculi faciētes alium deorum appellāt neminem, nec canis, vt à Varrone scriptum est, in vrbe apparet? An idcirco alium deum appellant neminē, quòd hunc semideum putant? Vt alii tradunt, quum etiam inter homines ageret, Euāder ei arām statuit, & rē diuinā fecit: nihil autē omnino fuit, cui Hercules infestior esset quā canis, qui ei sæpe molestus fuisset, & in primis Cerberus. Denique Licinio puero per canē occiso, ab Hippocoontidis coactus prælio decertare, multis ea pugna ex amicis interfectis, Iphiclum fratrē quoque amisit.

QVID est, quòd circa Capitolium patricio habitare licet nemini? An quòd Marcus Manlius ibi habitans regnum affectasse deprehensus? Ex quo lege interdictū est, ne quis postea ex ea familia Manlius diceretur? An antiquus fuit hic metus? Publicolam enim vt meliorem calumniar., hominem in primis popularem, non desistebant, ita multitudo tandiu timuit, donec domum, quam in summa Velia ædificabat, quòd nimis foro immineret, funditus euertit?

CVR qui ciuem in prælio seruasset, corona querna donabatur? An quòd vbique in expeditionibus

facilè ſit quercum inuenire? An quod Ioui & Iunoni, quos vrbi præſidere putant, corona conſecrata eſt? An vetus ab Arcadibus mos acceptus eſt, quibus eſt quædam cum hac arbore cognatio? Vt enim primi homines ex terra Arcades, ſic quercus prima ex omnibus plantis nata.

QVID eſt, quòd in auguriis vulture potiſsimum vtuntur? An quia Romulo in condenda vrbe duodecim vultures apparuerũt? An quo vultur rariſsimè conſpicitur? Non enim facilè quiſpiam vulturis nidum offendat, ſed porrò derepente & inopinatò aduolant: quo fit, vt eorum aſpectu aliquid ſignificet ſemper. An & hoc ab Hercule didicerunt, ſi verum eſt quod dicit Herodotus, in omnibus rebus gerendis Herculem primo vulturis aſpectu in re incipienda delectatum fuiſſe, quem ex omnibus quæ carnibus veſcerentur volatilibus iuſtiſsimum eſſe iudicaret? Primum enim nihil quod viuat attingit, nec animatum quicquam interficit, quemadmodum accipitres, aquilam, omnes denique noctiuagas aues videmus. Veſcitur autem cadaueribus, in quibus à ſui generis abſtinet. Vulturem enim qui aui veſcatur adhuc vidit nemo. Accipitres enim & aquilæ ſui generis aues conſectantur ac feriunt: quanquam, vt ait Aeſchylus, auis auem comedens quo pacto pura eſſet? Præterea quæ minus detrimẽti, vt ita dicam, hominibus afferat, auis prorſus nulla reperitur: quippe quæ nec fructus deleat, nec plã tam lædat, nec manſueto cuiquam noceat animali. Quòd ſi, vt Aegyptij fabulantur, vultures omnes fœminæ ſunt, & quemadmodum Zephyro arbores, ſic

vultures Euro grauidæ fiant, certa nimirum & firma vulturibus signa fieri verisimillimũ est. In aliis autem volandi impetus, & alarum in coëundo agitationes ac verbera, rapinæ, fugæ, insectationes, multum inconstantiæ perturbatæ afferunt.

CVR Aesculapij ædes extra vrbem posita est? An quòd foris salubrius quàm in vrbe habitare crediderunt? Nam Græci quoque in excelsis ac puris locis Aesculapii templa planè collocant. An quòd deum ex Epidauro accersitum in vrbem cõmigrasse opinantur? in Græcia enim non in vrbe, sed procul ab Epidauro Aesculapii templum est. An quòd dum draco ex naui in insulam descendisset, & ex oculis euanuisset, ipsum eo in loco ædis ponendæ autorem ac præmonstratorem fuisse putauerunt?

CVR moris est, vt qui castimoniam colunt, leguminibus abstineant? An quemadmodum Pythagorici fabas, ob eas quæ vulgo dicuntur causas abominabantur, quasi Lethes & Herebi cognomines? An quod ad concœnationes, & manes prouocandos leguminibus maximè vtũtur? An illud magis, quod ad sanctitatem ac castimoniam pura ac tenuia corpora habere oportet? Sũt autem legumina maximè ventosa, & ea gignunt quæ quum superflua sint, multæ purgationis indigent. An quod quum ventosissima sint legumina, ad res venereas maximè incitent?

Vestales incesti reæ, quare & quomodo viuæ defoderẽtur.

QVID est, quod Vestales incesti conuictas alia pœna non afficiunt, sed viuas tantummodo defodiunt? An quòd mortuos vrunt, quod illis tribuere

iniustum iudicarent, quæ non diligenter ac sanctè ignem sacrum custodissent? An quod corpus maximis ac sanctissimis religionibus cõsecratum interficere,& mulieri sacræ manus afferre nefas putauerunt? Rationem igitur inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ sua sponte morerentur. Ibi enim & lucerna accensa inerat, & nonnihil panis, exiguum & aquæ ac lactis, inde specum desuper terra operibant. Sed ne hoc quidem modo scelus detestantes religionem fugerũt? Nam & nunc quoque sacerdotes eum locum adeuntes parentant.

CVR Idibus Decembris in cursu equorum victor dexter sacer Marti immolatur,& caudam statim decisam ad Rheginam qui dicitur locus deportat, & aram cruore spargit,de capite vero inter se decertant,alii de sacra via descendentes, alii de Suburra aduersus eos impetum facientes? An quod Troiam equo captam putant, idcirco equum supplicio afficiunt,quod Troianorũ clara pignora fuerint mixta pueris Latinorum? An quod iracundum ferox,& bellicosum animal est equus? diis autẽ grata & accõmodata in primis immolant. Victoria autem idcirco immolatur, quòd victoriæ Mars autor est,& qui ordinem in arcto tenent,cæteros vincunt qui locum deserunt,& celeritas quasi viaticum fugæ pœna afficitur. Denique signis quibusdam occulte admonentur,fugientes salutem inuenire non posse.

QVID est, quòd Censores magistratum ineũtes nihil agunt, quàm vt sacrorum anserum alimenta locent,& imaginis splendorem? An à vilioribus incipientes,quæ nec multo sumptu nec magna opera

egent? An vetus quædam huic animāti gratia refertur, à bello vſque Gallico repetita, quód dormientibus canibus primi omnium anſeres Gallorum in Capitolium aſcenſum perſenſerunt, & clangore vigiles excitarunt? An quum ſint maximarum rerum, & quæ ſumma cura indigent, cuſtodes Cenſores, vt ædium ſacrarum ac publicarum, morum denique & vitæ vniuſcuiuſque diligentiſsimi & cuſtodientiſsimi, omnium animantium rationem habendam ſibi eſſe putauerunt? Simul enim anſeribus curandis ciues admonent, ne deorum cultum negligant. Anſeris verô abſterſi & ſplendor neceſſarius eſt: cito enim rubrica defluit ac defloreſcit: ea enim veteres ſtatuas obducere & illinere conſueuerunt.

QVID eſt, quód cæteris ſacerdotibus ſimul ac in iudicium ducti ac damnati ſunt, aliū ſubſtituunt, augurem verò donec vita ſuppetat, licet maximorū criminum conuictum, ſacerdotio non mutant? Augures autem vocant qui auſpiciis præſunt. An quod quidam dicunt ſacrorum arcana neminem cognoſcere volunt, qui ipſe augur non ſit? An iureiurando adactum res augurum nemini enuntiaturum, priuatum poſtea factum ſacramento liberari noluut? An non honoris nec magiſtratus, ſed ſcientiæ atque artis cuiuſdam potius nomen eſt augur? Simile igitur eſt, ac ſi quis muſicum, muſicum non eſſe iudicet, & medicum, medicum eſſe prohibeat, & diuino diuinationem adimat. His enim omnibus appellatio detrahi poteſt, vis ac facultas nō poteſt. Alium verò idcirco non inſtituunt, quôd ſacerdotum numerum ab initio conſtitutum meritô tuentur.

CVR Idibus Sextilis diem festum agunt serui omnes ac seruæ, vxores autem capita purgare ac lauare consueuerunt? An propter Seruiũ regem, quẽ eo die serua natum, & in lucem editũ ferũt, vacationem ab opere habent serui? Capitis autem lauatio ab ancillis cœpta, propter diem festum ad liberas quoque processit?

CVR pueros monilibus, quas vocant bullas, exornant? An honoris raptarum causa, vt alia multa, sic & hoc constitutum esse voluerunt his quos ex eis suscepissent? An Tarquinij virtutem honorandã putauerunt? Ferunt enim Tarquinium quum puer adhuc esset, in prælio aduersus Latinos & Hetruscos in hostes impetum fecisse. Quumque ex æquo defluxisset, excepto hostium impetu Romanos confirmasse, hostibus in fugam cõuersis, quum plus quã sexaginta millia hostium eo prelio cecidissent, hoc à patre & rege decoris insigne accepisse. An apud maiores nostros speciosum seruum* amare turpe non existimabatur, quemadmodum nũc quoque comœdiæ testimonio sunt? Pueris autem liberis vehemẽtius abstinebãt: ac si forte accideret, vt in pueros nudos inciderent, ne ambigerẽt, hoc insigne liberi ferre consueuerunt. An vel ad modestiam conseruandam hoc etiam pertinet, & intemperantiæ ac flagitii frenum est, quum * virum agere eos pudeat, antequam pueritiæ insignia deponant? Nam quod Varro scribit verisimile non est, quum Aeoles bullam bollam proferant, hoc consilii insigne pueros indui solere. Sed vide ne hoc quoque propter lunam ferãt. Nam lunæ figura quum plenilunium est,

* dolare.

* à viro subigi.

non globosa est, sed lentis formam ostendit, & quẽadmodum opinatur Empedocles, illud etiam quod subiectum est, non modò quòd apparet.

QVID est, quòd maribus nono die, fœminis octauo nomina imponere cõsueuerunt? An si prius fœminis nomina imponunt, causam sustinet natura, & augetur fœmina, & crescit, & adulta perficitur antequam masculus? Dies autem eos potissimum capiunt, qui septenarium subsequuntur. Septimus enim dies cum in cæteris, tum ad vmbilicum infantibus nuper editis periculosus esse cõsueuit. Nã septimo die plerisq; resoluitur: donec autẽ dissolutus, plãtę lõgè similior est infans quàm animali. An sicut Pythagorici numerum parem fœminã vocant, marem imparem, fœcundus est, & compositus parem vincit, & si in vnitates diuidatur, par numerus quasi fœmina locum in medio vacuũ præbet, imparis vero numeri pars aliqua plena semper relinquitur: quo fit vt alterum fœminã, marem alterum esse putent? An quod in numeris nouenarius primus est tetragonus ab impari & perfecto ternario, octonarius autem primus cubus à binario numero, quẽ parem esse cõstat? Oportet autem quadrangulum esse & imparem & perfectum. Vxorem autem sicut cubum stabilem, & domi seruantem & immobilem. Illud & adiungendum, octonarium numerum cubum esse, qui à binario componatur, nouenarium vero quadrangulũ esse, qui de ternario conficiatur. Vtuntur autem duobus nominibus fœminæ, mares vero tribus.

QVID est, quod eos quorum patres ignoran-

tur, Spurios vocant? Non enim quod Græci opinantur, & in causis oratores dicunt, quòd ex colluuione quadam, & seminis communione progenerati sunt, sed videlicet est Spurius inter prima nomina, vt Sex. D.C. Prænomina vero Latini integra non scribunt, sed aut vna litera, vt T.L.M. aut duabus, vt Cn. aut tribus, vt Sex. & Ser. Est igitur Spurius inter ea prænomina, quæ duabus literis notantur, S & P. quibus etiam orbos parentibus scribunt, quum sine patre esse dicunt: per S. sine, per P. patrem significantes. Hoc igitur errorem fecit, quod Sine patre, & Spurius, eisdem literis annotatur. Sed alia quoque ratio afferenda est, quæ multô est absurdior: Dicunt enim Sabinos vxoris pudenda Sporion appellare. Item qui legitimè natus non sit, sed ex concubina aut scorto, contumeliæ causa spurium appellari solitum.

CVR Dionysium Patrem Liberum? An quôd bibentibus libertatis causa sit? Fiunt enim plerique ebrietate petulantiores. An quòd libationem præbuit? An sicut Alexander dicit, quòd pro Bœotiæ libertate pugnauit, Dionysium Liberum dictum fuisse putandum est?

QVID est, quòd publicis festis veteri more virgines non nubunt, viduæ nubunt? An vt Varro dicit, quòd virgines quum in matrimonium dantur doleant, mulieres verô lætentur? Die autem festo omnem tristitiam ac necessitatem abesse oportere? An quòd virginibus decorum, viduis verò multis præsentibus fœdum nubere? Felices enim ac faustę primæ nuptiæ, secundæ vero tristes ac detestandæ.

Pudet enim viuis adhuc eis,quibus antea nupserát, alios accipere,mortuos autem lugent : Quo fit, vt magis quiete,quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur.Dies vero festi multitudinem adeò distrahunt,vt his rebus per ocium interesse nó posſit. An quòd Sabinorum filias virgines inter ludicrum die festo rapientes bellum excitauerunt, idcirco filias diebus festis nuptum dare omni causa noluerunt?

QVID est, quod Romani fortunam primigeniam colunt? An quod Seruio ex serna nato Romæ summa cum laude & claritudine imperare contingit?sic enim Romanorũm plerique suspicantur.An illud magis,quòd fortuna vrbi & imperium & originem præstitit? An altior quædam ratio, & magis à natura ex media philosophia repeti potest,fortunam scilicet rerũ omnium principium esse, naturã vero casu consistere,quũ quibusdam temere repositis ordo accesserit?

QVID est,quòd artifices scenæ deditos histriones vocant? An ob eam causam quam Rufus scriptam reliquit? Dicit enim priscis illis temporibus, C.Sulpitio, & L.Stolone COSS.quũ pestilẽtia vrbẽ inuasisset,omnes qui in scenam procederent interiisse,ob eam rem multos & bonos artifices exHetruria Romam venisse. In his qui arte & gloria cæteris anteiret, & in theatro ac scena diutisſime floruisset, Histrum fuisse nominatum, à quo omnes deinde scenicos histriones nominatos esse.

QVID est, quód propinquis & cognatis non nubũt? An quod nuptiis necesſitudines augeri volunt,

lunt, & vltro citroque filias dando & accipiendo multos sibi propinquos adiungere? An quòd cognatorum dissidia inter se vereantur, quibus naturæ iura vnà cum propinquitate tollantur? An quòd mulieres propter imbecillitatem multorum ope & auxilio egentes propinquis idcirco adiungere noluerunt, vt si qua à suis viris iniuria afficerētur, cognati opem ferrent?

CVR Iouis sacerdoti, quem flaminem Dialem vocant, farinam fermentûmve attingere non licet? An quod farina cibus imperfectus & indigestus sit? non enim aut id quod erat triticum mansit, nec quem fieri oportet factus est panis, sed vim seminis simul amisit, & cibi vsum non præstitit. Qua ratione poëta Myliphaton farinam dixit per translationem, quasi molendo occisam & confectam. Fermentum vero quoque & per corruptionem factum est, & admixtū omne illud quicquid est quod pinsitur, corrūpit: remittitur enim quodammodo ac dissoluitur. Et omnino fermentatio ipsa nihil aliud est, nisi putrefactio quædam. Quæ quidem si abundantius adhibeatur, farinam accidā reddit, & prorsus corrumpit.

QVID est, quòd sacerdos carnem crudam tangere prohibetur? An à visceratione huiusmodi consuetudine repellitur? An ea de causa caro quoque qua & farina prohibetur? neque enim iam est animal, neque obsonium factum est. Nam quum & trāsforma elixatio & assatio, alteratio quædā sit & transformatio, nimirum formā delet. Quod autē recēs & crudū est, aspectū nequaquā purū & impollutū ha-

bet, sed vlcerosum & vehemẽter odiosũ ac molestũ.

QVID est, quòd cane & capella sacerdotem adeò abstinere voluerũt, vt non modo attingere, sed ne appellare quidem liceret? An quod caprã quasi luxuriosam atque olidam abhorrerent? An quòd tanquam morbidam timerent? Videtur enim præter cætera animalia comitiali morbo tentari, & qui gustarint aut attigerint, huius morbi aliquid inurere. Huius rei causam asignãt poros angustos, quibus clausis etiã spiritus sæpissime includitur: quod arguit vocis tenuitas. Quicunque enim hoc morbi genere tentantur, similem capellæ vocem ædũt. Canis vero est minus quidem luxuriosus ac fœtidus, quanquam sunt qui dicant, ne canem quidem in Atheniensium arcem admitti fas esse, nec Delum insulam attingere, quòd in propatulo & passim coëat, qua in re aliorum animalium dissimililis sit: nã boues, equi, sues, non in propatulo ineũt, Sed verã causam penitus ignorant. Canis enim templis omnibus idcirco arcetur, quòd pugnax est animal, & in primis ferox, vt tutũ supplicibus perfugium præbeãt. Verisimile igitur est, Iouis sacerdotem tanquã animatam & sacram quandam effigiem ac simulachrũ, ad quod omnibus tanquam ad aram confugere liceat, egenis ac supplicibus repositum esse, vnde nec deterreri, nec arceri omnino possint. Quocirca in ipso ianuę vestibulo ac limine, eidem posita erat lectica. Qui vero pedibus sacerdotis se prouoluisset, eo die ab omnibus plagis ac pœna tutus erat. Qui si prius vinctus fuisset, ac ad eũ accessisset, è vestigio soluebatur. Vincula vero non per ianuam, sed per

tectum sublata foras abiiciebāt. Erat igitur inutile, si quum sacerdos adeò se mitem & humanum exhiberet, canis pro templo sedens supplices oblatrando propelleret, etsi veteres hoc animal omnino purum esse putauerunt. Cœlestiū enim deorum nulli prorsus cōsecratus est canis, sed Proserpinæ cœna demissus in triuia piaculi locū obtinet. Lacedæmone vero deorū omnium crudelissimo Marti catulos cædunt. Apud Bœotios autē publicè piaculum est, cane in duas partes dissecto per mediū exire. Latini vero Lupercalibus mense Februario canem immolant. Quare alienum non est, qui supremum & purissimum deorum omnium venerandū sibi desumpserūt, eos quo familiarem ac domesticum habeāt, canem prohibere.

CVR hederam Flamen Dialis si attigisset, piaculū cōmisisset, nec iter ea facere poterat, vbi vmbraculum aut arbutū desuper promineret? An hoc simile ei est quod dicitur, de curru non esse, chœnici non insidere, scopam non transcendere? Non quò hæc Pythagorici vitent aut metuant, sed quòd per hæc ab aliis deterreant. Nam quôd sub vitem ingredi prohibent, ad vinum referebant, quòd sacerdoti ebrium fieri nefas esset. Temulentis enim vinum super caput est, & deprimuntur omnes ebrii & humiles fiunt, quum hanc ipsam voluptatē vincere oporteat, non ab ea vinci. Hederam verò tanquam sterilē & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo alterius semper egentem, vmbra solum ac viriditate oculos capientem, non temere in ædibus ali atque innasci permiserūt: quippe quæ plātas cō-

plexa maximè noceret, nec solo extirpari facilè possit. Quo fit vt cœlestium templis penitus amoueatur, nec in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris quisquam facilè hederam videat. Nocturnis vero sacris & Bacchanalibus adest. An & hoc quoque misticum quoddam signum erat, vt à Thyasis ac reliquis debacchationibus abstinerent? Nam quæ bacchicis furoribus mulieres correptæ fuerint, ad hederam statim feruntur, & abreptam manibus diuellunt, dentibus lacerant, vt non omnino incredibilia dicere videantur, qui asserunt hederã, quod spiritum habeat, quo mentes in furorem cõcitet, & loco moueat, ebrietatem absque vino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorem procliues fuerint.

CVR iis sacerdotibus nec magistratum capere, nec petere permittebatur, & tamen lictore vtuntur & sella curuli * ob honoris causam & consolationem, quò minus ægrè ferrent, si à magistratibus arcerentur? An quòd in nonnullis Græciæ ciuitatibus sacerdotii dignitas regię maiestati par habebatur, non vulgares aut ignobiles homines sacerdotes declarabantur? An illud magis, quôd quum certum esset & statutum tempus sacrificii, regum vero opera & actiones incertæ, ac minimè præfinitę, fieri nõ poterat, vt quum in idem sæpenumero tempus inciderent, idem vtrique adesset, sed vtrisque vrgentibus sæpe oportebat vt altero relicto nunc deos coleret, nunc ciuibus noceret? Qui quum in hominũ magistratibus non minus necessitatis quàm licẽtiæ inesse animaduerterent, & magistratum populi, vt

* ἐπὶ τιμῇ καὶ παραμυθίᾳ

Sacerdos magistratum nec gerat, nec petat.

Hippocrates ait, medicum tristitiam cernere, tristitiam attingere, & in alienis malis proprium dolorē percipere, nefas esse putauerunt, diis rem diuinam facere, & primitias, & ciuium cruciatus quotidie versantem, interdum etiam propinquorum & cognatorum, quod Bruto accidit.

QVI sunt quos Epidauri & Conipedes & Artynos appellāt? Centum enim & octoginta Remp. administrabant, ex quibus senatores deligebant, quos Artynos appellabant: plebs autem magna ex parte in agro agebat. Vocabantur autem Conipedes à pedibus, vt cōiicere datur puluerulentis, & ob id quū ad vrbem accenderent facilè agniti.

QVAM nam Onobatim apud Cumæos fuisse dicemus? Si qua in adulterio mulier deprehensa fuisset, hāc in forum deductam, & saxo impositam spectandam omnibus proponebant. Inde super asino collocatam, & circa vrbem peruectam in eūdem locum restitui oportebat. Ex illo infamia notatam Onobatim appellandam censuerūt, & ab eo tempore lapidem tanquam impurum ac detestabilem vitabant. Erat apud illos quoque magistratus, Phylactū appellabant, quem qui obtineret, reliquum quidem tempus carcerem seruabat, nocturno autem conuētu in senatum veniens reges manu apprehēsos è curia educebat: Quos tandiu detinebat, donec de eorū imperio senatus occultè sententiam tulisset suffragiis, an iustè facerent, vel non.

Adulterij apud Cumæos pœna.

QVI sunt quos Cnidij Amnemones appellant, & qui Aphester apud eosdem dicitur? Sexaginta delectis viris ex optimatibus quasi procuratoribus v-

tebantur, ad quos de maximis rebus referebant. Dicebantur autem Amnemones, vt coniectura percipi potest, quia ad disquisitionem non adducebantur, nisi fortè quia multum memoria valerent, & multa meminissent. Qui autem sententias rogabat, Aphester dicebatur.

QVID apud Solos Hipeccaustria Palladi sacrificantem sic vocant? Quòd multa sacra & mysteria ad auertendum mala faciat.

QVI sunt apud Arcades & Laconas Chresti? Lacedæmonij facta Tegeatibus pace fœdere icto communem apud Alpheũ columnam statuerunt, in qua cum alia multa, tum illud in primis scriptum erat, Messenios ex agro eiicerent, nec Chrestos facere liceret. Aristoteles igitur hoc exponẽs, his verbis hoc significari dicit, non occidere auxilij gratia, si qui Tegeatæ Lacedæmoniis studerent.

QVIS apud Opontios Crithologus? Plerique Græcorum ciuibus primitias offerentibus in vetustissimis sacrificiis hordeo vti solebant. Magistratũ igitur, qui huiusmodi sacrificiis præerat, & primitias colligebat, Crithologum nominabant. Duo autẽ erant apud eos sacerdotes, quorum alter deorum, alter dæmonum sacrificia curabat.

QVÆ sunt Ploiades Nubes? imbriferas maximè, quæque arcum ferrent Ploïadas nominabant, quẽadmodum Theophrastus in quarto Meteororum ad verbum scripsit. Nam & Ploïades ipsæ nubes & quę constãt. Immobiles autem & coloribus obalbæ ostendunt differentiam quandã materiæ, quæ neque in aquam, neque in uentum redacta sit.

QVIS est aqud Bœotios Platycheta? Qui aut domum vicinam, aut agrum habuissent, Aeolicè sic vocabant, quasi prope habentes. Apponam autem verbum vnum ex Thesmophylacia lege, quum plura sint.

QVIS est apud Delphos Osioter? & quare mensiū quendam Bysium vocant? Osiotera quidem eum vocant qui hostiam immolat, quū sacer declaratus est. Quinque autem sacri sunt per omnem vitam, hi autem multa vnà cum prophetis agunt. Hi simul in iisdem sacris operantur. Quippe qui à Deucalione originem ducere se arbitrantur. Bysius autem, vt multi putant, Physius est. Multa enim tunc temporis nascuntur & germinant. Verum non ita est: non enim loco φ τῷ β vtuntur Delphi, sicut Macedones βιλιππον, & βάλακρον, & βερονικην dicentes, sed loco π nā τὸ πατεῖν βατεῖν, & τὸ πικρὸν βικρὸν planè dicunt. Est igitur Physius Bysius, in quo Deum interrogant: nam subintelligere patrium est: hoc enim mense oraculum edebatur. Septimum quoque huius diem Apollinis habent natalem, & πολύφθονον appellant, non quòd eo die φθοῖς, id est liba seu placentas coquerent, sed quôd multi ad oraculum accederent, multis oracula ederentur: nuperrimè enim oracula singulis mensibus rogantibus concessa sunt ac remissa: An semel omnino Pythia hoc ipso die in anno respondebat? Sic enim Callisthenes & Anaxandrides scriptum reliquerunt.

QVID est Phyximelum? Planta quædam est humilis ac parua, cuius surculos pecora appetentia cōminuunt ac violant, & quo minus crescant impe-

diunt.Hęc vbi eò magnitudinis excreuit, vt ei nocere nō poſsit,Phyximelū dicitur.Teſtis eſtAeſchilus.

QVI ſunt Apoſphlendoneti? Corcyram inſulam Eretrienſes tenebant, quo Charicrates cum claſſe Corintho profectus prælio commiſſo Eretrienſes ſuperauit: illi ſtatim naues conſcendentes domum renauigauerunt. Quod quum ciues præſenſiſſent, deſcendere conantes fundis propulſarunt: denique quum nec verbis perſuadere, nec multos & inexorabiles cogere potuiſſent, Thraciam tenuerunt agro ibi occupato, quem Methonem Orpheo progenitum quondam habitaſſe memoriæ proditū eſt. Vrbem quidem Methonam nominarūt,ipſi verò ab accolis Apoſphlendoneti vocitati ſunt.

QVÆNAM eſt apud Delphos Charila? Tres agunt Delphi Ennaëteridas & deinceps:quarum vnam Septerium vocant,alteram Heroidem,tertiam Charilam.Septerium quidem eius pugnæ imitatio videtur eſſe, quam Deus aduerſus Pythonem pugnaſſe dicitur. Hunc enim poſt pugnam vſque ad Tempe inſectatus fuiſſe dicitur. Sunt enim qui Deum metu fugiſſe dicant, qui mihi expiandi videntur. Alij Pythonem ſaucium ac fugientem in eam quam nunc ſacram viam dicimus,priuſquam Apollo eum conſecutus eſſet,occubuiſſe, ita ſepultum à filio,cui nomen Capra fuerat,ab Appolline inuentum.Harum omnium rerum, aut ſimiliū Stepterium imitatio quædam eſt. Herois autem arcanam quandam continet rationem Thyiadibus non incognitam, & tamen ex his quæ aguntur, Semeles anagogen eſſe facilè quiuis cōiicere valeat.

De Charila verò huiusmodi quædam fabulantur. Fames ex siccitate Delphos inuasit: quare cum liberis & vxoribus ad regias fores accedere & supplicare cogebantur, qui farinam & chedropas nobilioribus, non enim omnibus suppetebat, in summa inopia distribuebat. Sed quum puella parentibus orba supplex venisset, & farinam rogasset, calceo malam cecidit, & in os abiecit. Puella inops ac pauper, sed generoso animo prædita, quum inde sese proripuisset, ac zonam dissoluisset, se suspendit. Inualescente indies fame, & superuenientibus morbis, Pythia regi oraculum petenti respondit, Charilam virginem, quæ sibi mortem consciuisset, placari oportere. Vix tandem reperta huius nominis ratione, sacrificium quoddam piaculo mixtum peregerunt, quod nunc quoque est nouum post annum, quibus annis peragunt. Præsidet enim rex, farinamque & chedropas omnibus impartit & ciuibus & externis. Portatur Charilæ puerilis statua. Sed vbi omnes farinam acceperunt, res effigiem calceo cædit, Thyiadum verò antistes in abruptum quendam locum simulachrum defert, ibique fune ad colum alligato defodiunt, vbi Charilam, quæ Zona se suspenderat, antè humauerunt.

QVÆ nam est apud Ænianas caro emendicata? Complures sunt Ænianarũ commigrationes. Primũ quidẽ campũ Dotium coluerunt, inde à Lapithis expulsi ad Æthicas primo agri Molossi, quã Arauã vocant, se contulerunt, ex quo Parauæ dicti sunt. Deinde Cirrhã occupauerunt, & ex eo loco rege OEnoclo depulso Apollinis iussu in agrum circa Inachũ

descenderunt,quem Inachienses & Achei tum habebant. Oraculo autem edito,si in agro eos recepissent,fore vt veteres incolæ pellerentur, noui autem si à volentibus accepissent,agrum retinerent: Temo vir inter Ænianas sapiens, sumpta pera mendici habitu ad Inachienses venit: vbi quum per risum & contumeliam rex petenti cespitem dedisset, in peram coniecit,& quasi eo contentus statim è conspectu abiit,nec amplius quicquam petiit. Maiores natu admirati,& oraculum recordati, quum regem adiisset,hominem non contemnendum,nec prodendum esse dixerunt. Quod quum sensisset Temo, fugam arripuit, & Apollinem precatus quum hecatombam nouisset effugit. Ex illo conserunt pugnam reges. Quumque Inachiensium regem Hyperochum Ænianum rex Phemius vnâ cum cane in se impetum facere animaduertisset,dixit illum iniustè facere,qui secundum pugnatorem & alterum hostem substitueret. Abigente aũt canem Hyperocho, seque ac hostem euertente, lapide ictus à Phemio est interfectus. Agro recepto, Inachiensibus vnà cum Achiuis eiectis,lapidem illum quidem tanquã sacrum colunt,& victimæ adipe inuolutum venerantur, & ei tanquam deo immolant. Apollini verò diuinã rem facientes,& hecatombã ex voto reddentes, bouis immolatæ partem rite exceptã Temonis posteris tribuunt,& emandicatam carnem appellant.

QVI sunt apud Ithacesios Coliadæ? quis est Phagilus? Vlysi procis interfectis eorum necessarii bellum suscitauerunt. Accersitus autem ab vtrisque, & arbiter adhibitus Neoptolemus, senten-

tiã tulit, vt Cephallenia, Zacyntho, & Itacha, cædis nomine Vlisses decederet: Procorũ verò socii ac familiares pro iniuriis quas in domũ intulerant, Vlyssi quotannis mulctę nomine aliquid penderent. Vlisses igitur in Italiam concessit: mulctam verò vt liberis suis Ithacenses redderent, iureiurando ac religione astringendos putauit. Erat autem farina, vinum, cera, oleũ, sal, victimę grãdiores Phagilorum. Phagilũ autẽ agnũ esse dicit Aristoteles. Sed Eumęũ manumissum Telemachus ciuitate donauit à quo Coliadarum familia, sicut à Philetio Bucoliarum. φάγιλος.

QVIS est apud Locros ligneus canis? Phiscii, Amphyctionis filius Locrus, ex eo & Cabya Locrus nascitur, qui cum patre orta discordia multis ciuium acceptis, de sedibus Apollinem consuluit. Oraculo edito, vt ibi vrbem conderet, vbi canis eum ligneus momordisset, in alterum maris littus trãgressus spinam calcauit. Ea plaga vexatus complures ibi dies commoratus est, quibus percepto loco vrbes condidit Physcos, Hyanthiam, ex alias omnes, quas Locri Ozole coluerunt. Ozolas autem Locros, alii à Nesso, alii à Pythone serpente vocatos dicunt, quòd ad Locrensium littus eiecti, in eorum agro putruerunt. Nonnulli autem homines pellibus caprinis & hircinis indutos, & plerunque inter greges & ouilia conuersantes olidos fieri, & ob eam rem quòd Locri pastores sint, Ozolas appellatos ὀζῶλαι putant. Alii contrà quòd ager floribus abundet, ob odoris bonitatem nomen inditum arbitrantur. Hãc opinionem tuetur Archytas Amphysseus, scripsit enim in hunc modum: Botryonem sertis redimi-

tam vnguenta redolentem, macynam amabilem.

QVID est, quòd à Megarensibus Aphabroma dicitur? Nisus à quo Nisęa appellata est, quum regnũ obtineret, Abrotam OEchesti filiam ex Bœotia vxorem duxit. Quæ quum Megarei soror esset, singulari prudentia ac modestia prædita erat. Mortuã deinde Megarenses sponte luxerunt, & Nisus immortalem vxoris memoriam efficere volens, iussit ossa ferre, quam illa vestem ferre consueuerat, & vestem Aphabroma propter illam appellauit. Videtur autem mulieris gloriæ & Deus fauisse. Nam quum Megarenses mulieres vestem mutare instituerent, oraculo sæpe prohibuit.

QVID est, quòd Doryxenus Megarensis ager antiquitus per vicos colebatur? Ciuitate in quinque partes distributa, alii enim Haræi dicebantur, alii Pyræi, Megarenses alii, alii Cynosuræi, Tripodiscæi denique, partim agrum tuebantur. Sed Corinthii quũ inter eos bellum excitassent, semper enim Megarem subigere studuerũt, tum leniter & cognatum, vt ita dicam, bellum inter se gerebant. Agricolas enim nemo prorsus violabat. Et si quis captus esset, certo se pretio redimebat, quo accepto statim dimittebant: nam antè nihil exigebant: sed qui hominem cepisset, domum deductum, & comiter acceptum domum remittebat. Qui ergo quo se redimeret pretium retulisset, Laudabatur, & eius qui recepisset amicitiam perpetuo colebat, & ex captiuo Doryxenus, hoc est bello amicus atque hospes factus appelabatur. Qui verò nihil retulisset, & hostem fefellisset, non solum apud hostes, sed apud ciues quo

que vt perfidus & iniuſtus, & infamis erat.

QVÆ nam eſt Palintocia? Megarenſes Theagene tyranno eiecto, parum diu in adminiſtranda repulica modeſtos ſe & temperatos præſtiterunt. Inde multam, vt ait Plato, & intemperantem libertatem popularibus ipſis propinantibus, penitus corrupti, cum cæteris in rebus in locupletes & copioſos inſolenter ſe gerere cœperunt, tum verò eorum domos inuadentes, homines pauperes ſplendidè & effuſe conuiuari ac cœnare valebant, id quæ ſi negaretur, omni violentia & petulantia vtebantur. Denique facto plebiſcito, vſuras à creditoribus, quas antea abſoluiſſent repoſcebant, idque Palintociam appellauerunt. παλιντοκία.

QVÆ nam eſt Anthedon, de qua Pythias dicit, Bibe vini fecem, quoniam non Anthedonem habitas? nam quæ in Bœotia eſt, vino non abundat? Calabriam Irenem antiquitus nominabant à muliere quæ Irene dicebatur, quam ex neptuno & Melantia Alphei filia natam fuiſſe fabulãtur. Inde quum Anthes & Hyperes ibidem conſediſſent, Anthedoniam & Hypeream inſulam vocauerunt. Oraculum verò hoc modo ſe habebat, vt dicit Ariſtoteles: Bibe uinũ feculentum quoniam non Anthedonem habitas, nec ſacram Hyperam, quoniam & fecem vini bibiſſes. Hæc Ariſtoteles. Manaſigeton autem dicit Hyperæ fratrem Anthon infantem adhuc periiſſe. Hyperam autem quum diu fratrem quęſiſſet, errantem ad Acaſtum ſeu Adraſtum Pheras veniſſe, vbi caſu Anthos vinum ſeruiens propinabat. Vbi cœnati ſunt, puerum fratri poculum porrigentem agnouiſſe, ac di-

σκότος. xisse fertur: Bibe vinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas.

QVIS est qui apud Prienem iuxta quercum dicitur Scotos? Samii & Prienses bellum inter se gerentes mediocribus mutuò se damnis afficiebant: magno prælio commisso mille Samios Prienses occiderunt. Septimo pòst anno cum Milesiis ad quercum quæ dicitur congresi, optimos ciuium ac primos vno prælio amiserunt. Quo tempore Bias ille sapiens, Samum à Prienensibus cum legatione missus, magnam gloriam est adeptus. Ex illo Prienensium mulieres post eam calamitatem tristem sanè ac miserabilẽ, imprecatione ac iureiurãdo maximis de rebus vsæ sunt, quum testarentur ac dicerent: Apud quercum tenebræ; quòd filios & patres ac viros eo in loco ab hostibus concisos amisissent.

QVI sunt apud Cretenses qui Catacautæ dicuntur? Tyrrhenos ferunt, quum Atheniensium filias & vxores ex Braurone rapuissent, quo tempore scilicet Lemnum & Imbrum incolebant, postea eiectos in agrũ Laconicum peruenisse, & tandiu cum indigenis mulieribus cõsuetudinẽ habuisse, quoad liberos suscepissent. Calumniis deinde ac suspicionibus Laconicam rursus relinquere coactos, in Cretam cum liberis & vxoribus traiecisse. ibi bellum cum his qui tunc temporis Cretam tenebant gerentes, multos qui in prælio mortem oppetiissent insepultos reliquisse: primò quidem quòd propter bellũ & periculum socios per ocium humare non poterant, deinde fugientes cadauera iã corrupta, & marcida attingere cœpisse. Polin igitur, quem ducem

κατακαῦναι.

secuti fuerunt, honores quosdam & immunitates excogitasse, partim deorum sacerdotibus attribuisse, partim qui mortuos sepelissent, & diis terrestribus, hoc est manibus consecrasse, ne quando auferentur, & perpetuò permanerent. Postea cùm fratre sortitum!, & alios Sacerdotes appellatos fuisse, alios Catacautas, & separatim suis legibus vti. Esse autem illis vnà cum cæteris quæ humaniter con cessa sunt, earum iniuriarum licentiam, quibus cæteri Cretenses vti consueuerũt, quum furtim res suas inter se agunt, feruntque: Illos verò nulla iniuria afficere, nihil furari, nihil denique auferre.

QVOD est apud Chalsidenses puerorum sepulchrum? Cothus & Arclus Xuthi pueri in Eubœam habitatum concesserunt, quo tempore Æoles insulam maiore ex parte obtinebant. Editum verò antea Cotho oraculum fuerat, bene successurum, & hostes superaturum, si agrum coëmisset. Cum paucis igitur descendens incidit in pueros, qui fortè iuxta mare colludebant, quibus cum & ipse comiter ludere aggressus multos ludos pueris ignotos ostẽdit. Quod vbi auidè accipere velle intellexit, haud aliter traditurum se dixit, nisi aliquid terræ prius ab ipsis accepisset: illi è vestigio sublatam dederunt, & acceptis ludis abierunt. Æoles re cognita quum hostium classem aduentare intelligerent, ira & dolore pertutbati pueros interfecerunt. Sepulti verò sunt in via quæ ad Euripum ex vrbe ducit, quem locum postea sepulchrum puerorum vocauerunt.

QVIS est Mixarchagena apud Argiuos? Qui-

ve sunt Elasii? Mixarchageuam Castorem vocant,& apud se humatum arbitrantur: Pollucem verò tanquam vnum cœlestium venerantur. Eos autem qui comitialem morbum auertere putantur, Elasios nominant, eosque ex Alexia Amphiarai filia progenitos fuisse autumant.

QVID est, quòd apud Argiuos Encnisma dicitur? Qui familiarium aut cognatorum quempiam amiserunt, mos est vt statim post luctum Apollini sacrificent, sic & trigesimo pòst die mercurio. Nam vt à terra mortuorum cadauera, sic animos à Mercurio suscipi putant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes carnem pro eodem accipiunt, ignemque quasi pollutum extinguentes, & rursus ab aliis accedentes carnem coquunt, & Encnisma appellāt.

QVID est Alastor, Aliterius, Palamnæus? Non enim illis credendum est, Aliterios vocari qui in fame molentem obseruantes, farinam diripiunt. Verum is Alastor vocitatur, qui ea egit quæ neque facilè obliterari possunt, & diuturna omnium memoria celebrantur. Altenus autem is est, quem si quis vitare ac fugere potest propter improbitatem, benè actum secum existimare debet. Hæc, inquit Socrates, in æreis pellibus conscripserunt.

QVAM habent sententiam, eos qui in Casiopæá bouem abigant ex Æno, à virginibus comitantibus ad ipsos vsque fines continenter audire: Nunquam redibitis in patriam terram? Ænianes à Lapithis sedibus expulsi, Æthaciam primo, deinde Molossidē, & Casiopæam incoluerunt, vbi nihil boni ex agro nacti, malis contrà vsi vicinis, in agrum Cirrheum transie-

transierunt, Onoclum regem secuti. Ibique magna siccitate & magnis squaloribus excepti, oraculo, vt fertur, quum lapidibus Onoclum obruissent, rursus vagi post longum errorem in eum agrum peruenerunt, quē bonum & fertilissimum nunc habent. Quo fit vt meritò exoptent, in antiquā patriam nō redire, sed illic beatissimè ac diutissimè permanere.

CVR apud Rhodios præconi Ocridionis templum ingredi non licet? An quòd Ochimus filiam Cydippen Ocridioni collocauit? Cercaphus autem frater Ochimi puellam amans præconi persuasit (moris enim fuerat, vt sponsæ per præconem accersentur) quum Cydippen accepisset, eam ad se deduceret: quo facto Cercaphus puellam habens aufugit. Qui postea quum frater ad senectutem peruenisset reuertitur. Mansit autem Rhodiis consuetudo, nec præco Ocridionis templum ingrederetur, ob iniuriæ ac flagitii illius memoriam.

QVID est quòd tibicini apud Tenedū, in ædem Tenæ intrare non licet, nec in templo Achillis mentionem facere? An quòd nouerca Tenem insimulante quòd ei stuprum inferre voluisset, Molpus tibicen falsum aduersus eum testimonium dixit? Quam obrem Tenæ accidit eum sorore Tenedum fugere? Achilli autem ferunt matrem Thetim magnopere interdixisse, Tenem ne interficeret, quòd is ab Apolline vehementer coleretur. Vni etiam ex seruis imperasse, vt diligenter attenderet, & Achillem moneret, ne fortè per imprudentiam Tenem occideret. Sed quum Tenedum Achilles popularetur, & sororem Tenis forma captus insectaretur, Tenes obuiā

M

factus & sororẽ ac defendere conatus, ab Achille interfectus est. Achilles Tenem à se interfectum animaduertens, seruum quidem quòd ab eo monitus non fuisset occidit: Tenem verò vbi nunc templum est, sepeliuit. Ex eo nec tibicen illud ingreditur, nec Achiles in eo nominatur.

πωλίτης QVIS est apud Epidamnios Polites? Epidamnii Illyricorum vicini, ciues suos qui cum Illyricis consuetudinem haberent, improbos fieri animaduerterunt, & res nouas veriti ad res contrahendas ac permutandas vnum quotannis potissimum delegerunt quem maximè probarent. Is ad Barbaros accedens forum ciuibus suis & contrahendi rationem præscribebat: Et ex eo Polites est appellatus.

QVOD est in Thracia Aræni littus? Andrii & Chalsidenses, habitandi causa in Thraciam profecti, Sanem vrbem proditione communiter occuparunt, sed quum Barbaros Acanthum reliquisse acccepissent, duos speculatores ad vrbem miserunt: qui quum eò venissent, & Acanthios relicta vrbe fugam animaduertissent arripuisse, Chalsidensis quidem speculator præcucurrit, quasi vrbem Chalsidensibus præoccupaturus: Andrius verò relictus hastam coniecit, quæ cum portæ inhæsisset, Andriorum pueris vrbem se hasta præcepisse exclamauit. Inde orta dissentione, sine bello inter se conuenerunt, vt Erythræis, Samiis, & Pariis omnibus de rebus arbitris vterentur. Quumque Erythræi & Samii suffragiis suis rem Andriis adiudicassent, Parii contra pro Chalsidensibus sententiã dedissent, quibusdam se circa eum locum imprecationibus deuo

uerũt, si aut ipsi Pariis vxorem dedissent, aut ab illis accepissent: & ob eam rem Aræni littus appellauerunt, quum Dracontis antea diceretur.

QVID est, quòd Cerealibus Eretriensium mulieres non ad ignem, sed ad solem carnem concoquunt, & Calligeniam non vocant? An quòd ita cecidit, vt captiuæ, quas ex Troia Agamemnõ abduxit, hoc in loco Cerealia facerent, quumque inopinatò nauigandi tempus extitisset, imperfecto sacrificio discesserunt?

QVID sunt Ainautæ apud Milesios? Damasenore & Thoante, tyrannis exactis, sed sodalitates duæ vrbem obtinuerunt: harum altera Plutis, altera Cheromacha dicebatur. Sed quum potentes dominarentur, & sodalitates suæ res adsciuissent, conscensis nauibus procul à terra progressi maximis de rebus consultabant, & ob eam rem Ainautæ appellati sunt. ἀειναῦται.

QVID est, quòd Chalsidenses locum circa Pyrsophium ἀκμαίων λέσχην, id est vigentium & viribus valentium stationem vocant? Nauplium ferunt ab Achiuis insectatum, supplicem ad Chalcidenses confugisse, ibique partim crimina purgasse, partim recriminando Achiuis obiecisse. Chalsidenses igitur Nauplium nullo modo dedituri videbantur, sed veriti ne dolo interficeretur, præsidium ei dederũt, adolescentes ætate ac viribus vigentes, & eos ibi collocauerunt, vbi & vnà versarentur, & Nauplium asseruarent.

QVIS EST benefactori bouem immolans? Nauis piratica circa Ithacesiam in ancoris stabat:

in qua cum fictilibus ac pice senex quidam erat. Huc igitur quum forte portitor Ithacensis, nomine Pyrrhias, oculos attentius conuertisset, & senē liberauit, nihil quidem postulans, sed ab eo persuasus, misericordiaque commotus, & hortatur senis de fictilibus quæ ibi iacebant pauca quædam sumpsit. Postea quum prædones abscessissent, securus iam senex Pyrrhiam fictilibus admouit, in quibus magnam vim auri pice admixti ostendit, ita vt repente diues factus Pyrrhias cum cæteris in rebus senem optimè tractasset, tum illud adiunxit, vt ei bouem immolaret. Ex eo res in prouerbium venit, benefactori bouem extra Pyrrhiam immolasse neminem.

QVID ita morem hunc habent Bottiæorum puelle saltantes, vt dicant, eamus Athenas? Cretas ferunt, quum voluissent, hominum primitias Delphos misisse, eos autem qui missi essent vbi nullam facultatem aut copiam vidissent, inde profectos primum Iapygiam incoluisse, deinde mixtis Atheniensibus hunc in Thracia quæ nunc habent locum occupasse. Non enim verisimile, Minorem Atheniensium iuuenes tributi nomine quotannis ad se missos occidisse, sed in ministerio potius & seruitio habere maluisse. Ex his igitur nati quidā, & Cretenses habiti, Delphos missi sunt. Ex quo Bottiæorum filiæ generis sui memoriam colentes, diebus festis canebant, Eamus Athenas.

Bottiæi populi propinqui Macedonibus Herod. li. 7.

QVID est, quòd Eleorum mulieres Dionysium celebrantes precantur, vt bouino pede ad se veniat? Hymnus enim hoc modo se habet: Veni heros Dionysie maritimum ad templum castum, cum

Gratiis bouino pede sacrificans. Inde bis inferunt: Digne taure. An quia Bougenam appellant & taurum nonnulli hunc Deum? An magnum pedem bouinum intelligunt, quemadmodum poeta βοῶπιν magnos habētes oculos, & γαῦρον magna iactantem? An magis quia bouis pes innoxius est? Cornigerum autem Deum si rogant, vt lenis lætusque veniat? An quòd aratri ac sementis principem hunc ipsum Deum & inuentorem fuisse putant?

QVID est, quòd Tanagræi ante vrbem Achilleū habent locum sic appellatum? Inimicitias enim magis quàm amicitiam. Quippe qui & Pœmandri matrem Stratonicē rapuerat, & Ephippi filium Acestora occidisset. Pœmandrus igitur pater Ephippi, quum ager Tanagricus etiam per vicos habitaretur, apud Stephontem, id loci nomen est, quòd cum Achiuis in expeditionem ire noluisset, ab illis circunsessus nocte locum illum deseruit, & Pœmandriam communiuit. Polycritus autem architectus, quum adesset, & opus floccifaceret, atque irrideret, fossam transcendit. Iratus Pæmandrus ingens in illum saxum coniecit, quòd fortè ibidem occultatum Nyctelijs templis iampridem incumbebat: hoc repulsum per imprudentiam Pœmandrus coniecit, & Polycritum quidem assequi non potuit, Leucippum verò filium interfecit. Oportebat igitur domesticū ex agro Bœotio lege discedere, & supplicem ad alios migrare. Id autem facile non erat, quòd in agrum Tanagricum Achiui irruptionem fecerant. Misit igitur Ephippum filium qui Achillem rogaret, à quo persuasus & illum inducit, & Tlepolemum Her-

culis filium, & Peneleum Hippalemi, omnes sibi sanguine coniunctos. A quibus Pœmandrus Chalsidem emissus, & ab Elephenore cædis crimine expiatus, homines honore affecit, & lucos omnibus consecrauit, quorum qui Achilli dicatus est, nomen seruauit.

QVI sunt apud Bœotios Psoloës, quique Aeoleæ? Minyi cuiusdam filias Leucippam, Arsinoën, & Alcathoën furore percitas carnibus humanis vesci concupisce, & de filiis inter se sortitas esse, Leucippam quòd ei fortè cecidisset, Hipassum filium laniendum exhibuisse, & illarum viros, quòd lugubri veste vterentur præ dolore ac luctu, Psoloës, Æoleas, Oeonolias appellatas fuisse ferunt. Hodie quoque eiusdem gentis omnes mulieres eodem nomine appellant, & quotannis festis diebus, quæ Agrionia dicuntur, à Dionisii sacerdote stricto glagio fugantur, & si quam consecutus est, interficere licet. Nostra quidem memoria Zoilus sacerdos mulierem occidit, quòd tamen infelix ac triste ipsis acidit. Nam Zoilus ex leui sanè vulcere qùum in morbum incidisset, diuturna tabe consumptus est: Orchomeni verò publicis damnis ac damnationibus affecti sacerdotium ab ea familia ad eum transtulerunt, quem ex omnibus optimum delegissent.

CVR EOS qui sponte Lycæum ingrediuntur, Lapidibus obruunt Arcades, qui si per ignorantiam intrauerint ad Eleutheras eos mittunt? An quòd quasi absoluti libertatem adepti viderentur, hæc ratio fidem habuit, & tale est ad Eleutheras, ac

ti in locum curæ vacuum, & illud, venies in libentis solum? An fabulæ potius credendum est? Soli enim Lycaonis liberi Eleuther & Lebeadus scæleris in Iouem paterni expertes fuerunt, & in Bœotiam aufugerunt. Lebadenses autem iisdem legibus, & eodem iure atque Arcades vtuntur. Eos igitur ad Eleutheras mittunt qui Iouis adyta ignorantes intrauerint. An illud probabilius quod Archytimus dicit? Arcadicis festi sunt dies, quosdam per inscitiam ingressos ab Arcadibus Phliasiis traditos fuisse à Phliasiis deinde Megarensibus, à quibus porrò quum Thebas deueherentur, imbre ac tonitribus & aliis tempestatibus oppressos ac detentos fuisse: hinc locum nonnulli Eleutheras appellatum fuisse dicunt. Quòd autem dicitur, ab eo qui Lycæum ingressus fuerit, vmbram non cadere, licet falsum, tamen magnopere creditũ est. An quòd aër ingredientibus in nubem conuersus obducitur? An quòd templum ingressus omnibus modis excruciatus morte mulctetur, mortuorum verò animas Pythagorici neque vmbrã facere neque cõniuere? An illud potius, quòd sol quidem vmbram facit, solem autem aufert, * nomen Embantis, Et hoc obscurè intelligentes dicãt? Ceruus enim Embas dicitur. Quapropter Cantharionem Arcadem, quòd is ad Eleos cum Arcadibus bellum gerentes profugisset, & cum præda Abbatũ traiecisset, composito postea bello quum Spartam profugisset, Lacedæmonii Arcadibus reddiderunt edito oraculo, vt ceruum redderent.

τοῦ ἐμβάντος ὁ νόμος.

QVEMNAM in Tanagra Eunostum herořm

fuisse dicemus, quid ve causę esse, quamobrem mulieres eius lucum non ingrediuntur. Eunostus Eliei Cephisi & Sciadis filius fuit, cui nomen inditum ab Eunoste nympha est, à qua educatum ferunt. Speciosus igitur ac iustus non minus ex modestia & seueritate laudis tulit. Hunc ab Ochna Coloni filia & propinqua sua amatum fuisse ferunt. Sed quum eius libidinem conuicio retudisset, remque ad fratres deferre statuisset, mulier occupauit, & fratres Ochemum, Leonem, Bucolum ad Eunosti necem concitauerat, quòd eum sibi per vim stuprũ intulisse insimulauerat. Illi quum sorori fidem adhibuissent, adolescentẽ insidiis de medio sustulerunt. Quo facto Elieus illos in carcerem coniecit. Ochna poenitentia ducta, & vehemẽter perturbata, simul & dolore, quem ex amore capiebat, liberari cupiens, simul fratrum misericordia commota, rem omnem vt gesta fuerat Elieo indicauit, quam è vestigio Elieus ad Colonum detulit. Eius iudicio ac sententia fratres liberati sunt, Ochna verò seipsam præcipitem dedit, vt Myrtis Anthedonia canticorum poëtria scriptum reliquit. Eunosti verò templum & lucus mulieribus adeò inaccessus fuit, vt quum sæpenumero terræmotus, aut siccitates, aut imbres, aliæ denique tempestates ingruissent, Tanagræi accurate ac diligenter exquirerent, nunquid mulier clanculum aut per imprudentiam templo appropinquasset. Quanquam nonnullos dicere constat, inter quos est Cledamus vir insignis, occurrisse sibi Eunostum lauãdi causa mare petentẽ, ꝙ mulier tẽplũ inuasisset. Refert enim Diocles in libro de Semideis, Tana-

Myrtis
π.ιῆ πρια

græorũ decretũ, de quibus Cledamus renũtiauerat.

VNDE in agro Bœotio circa Eleonem Scamandrus fluuius est appellatus? Deimachus Eleonis filius, Herculis socius, expeditionis ad Troiam particeps fuit. Sed quum bellum traheretur, Glauciam Scamandri filiam compreſsit & grauidam reddidit. Quo a Troianis in pugna interfecto, Glaucia ne stupro comperto ab Hercule pœna afficeretur, sponte ad eam confugit, & amorem suum indicauit, seque cum Deimacho consuetudinem habuisse confessa est, Hercules re cognita, & amoris misericordia cõmotus, & quòd viri fortis ac sibi in primis familiaris, stirpem relinqui magnopere cupiebat, Glauciã in nauem recipit, quam pòstea quum peperisset, in Bœotiam reductam, & ipsam & stirpem Eleoni reddidit. Appellatus est autem puer Scamandrus, qui postea regnum adeptus Inachum fluuium de suo nomine Scamandrum appellauit, sicut vicinum fluuiũ Glauciam de matris nomine vocitauit. Nec verò vxoris oblitus, ipsius nomine Acidusam fonti nomẽ indidit, ex qua tres filias susceperat, quas hoc quoque tẽpore in honore habent, & virgines appellant.

VNDE factum est illud tritum sermone prouerbium, Hæc præcipua? Dino Tarentinus ductor exercitus, vir fortiſsimus, & in primis rei militaris peritiſsimus, quum sententiam eius ciues improbarent, & præco aduersariorum sententiam propo suisset, sublata dextera, hæc melior, inquit. Huius rei autor est Theophrastus. Sed Apollodorus in historia sua illud adiunxit: quum præco, Plures hæc numero sunt, dixisset. Itaque, inquit, sed hæ melio-

Hæc præcipua, aut hæc dominã aut vt apud Eras. hæc potior.

res, ita paucorum.

VNDE dicta est vrbs Ithacensium, quam Alalcomenas appellant? Quòd Anticlia adhuc virgo Sisyphi compressu, qui ei stuprum obtulerat, Vlyssem concepit, cõplures dixere. Istrus vero Alexandreus in monumentis suis illud adiunxit, Anticliam Laerti in matrimonium datam, quum ad Laertem duceretur, apud Alalcomeneum in Bœotia Vlyssem peperisse, & ob eam rem ille quasi mediæ vrbis nomẽ referens, eam quæ in agro Ithacensi est vrbem eodem nomine appellatam fuisse memorat.

QVI sunt Aeginæ Monophagi? Multi ad bellum Troianum Aeginẽses profecti pugnãdo ceciderunt, complures tempestate demersi sunt. Paucos igitur à bello reuersos propinqui suscipientes, quum reliquos ciues in luctu ac dolore versari animaduerterent, nec aperte lætandum existimauerunt, nec pro suorum reditu diis immortalibus sacrificãdum, verum clam domi quisque suæ comiter excipientes ipsi in conuiuiis ministrabãt, nec alienum quenquã admittebant. Hoc igitur imitantes Neptuno rem diuinam faciunt, & Thiasos exercent sexdecim dies silentio inter se conuiuia celebrantes, nec seruum quempiã interesse licet. Inde Veneri facientes solẽne festũ dirimunt, & ex eo Monophagi appellantur.

QVID est, quòd in Caria Labradei Iouis simulachrum bipennem, non sceptrum aut fulmen sustinet? Quia Hercules interfecta Hippolyte, quũ præter alia bipennem quoque illi eripuisset, Omphale dono dedit, quam Lydorum postea reges per manus accipiẽtes sicut alia sacra ferre consueuerũt, donec

Candaules indignum censens, vni ex sociis ferendã tradidit. Sed postquam Gyges ab eo desciscẽs bellũ Candauli intulit, Arselis Myleis auxilia Gygi adduxit, & Candaulem sociumque eius occidit, & vnà cum reliquis spoliis securim in Cariam detulit, ibique extructo Iouis simulachro bipennem in manu dedit, & Labradeum Iouem appellauit, nam Lydi bipennem Labrem appellare consueuerunt.

QVID est, quòd purgatorem ὄροζον vocant Tralliani, eoque in libationibus ac piaculis potissimum vtuntur? An quia Leleges & Minyæ antiquitus Trallianis expulsis, vrbem atque agros occupauerunt, postea reuersi Tralliani superatis Lelegibus quicũque neque in prælio ceciderunt nec fugerunt, sed aut imbecillitate aut inopia ibidem remanserunt, his omnibus contentis legem posuerunt, vt quicunque Minyam aut Lelegem occidisset, ita purus & expiatus esset, si eius quem interfecisset cognatis leguminum modium emensus esset? ὄροζος.

CVR apud Eleos in prouerbio est, Grauiora Sãbico pati? Ferunt Eleum quendam, Sambicũ nomine, multis sociis & coadiutoribus vsum complures apud Olympiam æreas statuas & simulachra cõcidisse ac vendidisse: denique Dianæ præsulis templum diripuisse. Est enim Elide templum Dianæ, quod Aristarchium nominant. Illum vero statim post sacrilegium comprehensum toto anno excruciatum fuisse, dum tormentis de consciis ac sociis ab eo quæreretur, atque ita mortuum fuisse, & eius cruciatibus prouerbium additum esse. *Sambicõ grauiora pati.*

QVID est, quòd Lacedæmone iuxta Leucippi-

darum templum posita est Vlysis ædes? Ergiæus vnus ex his qui à Diomede originē ducunt, à Temeno quodam persuasus palladium Argis surripuit, cuius rei conscium habuit Leagrum: erat enim Temeni sanè familiaris. Leagrus postea Temeno iratus Lacedæmonem concessit, palladium secū deferens. Quod quum reges studiosè accepissent, iuxta Leucippidarum templum collocauerunt, ac missis qui de conseruando & custodiendo palladio Apollinis sententiam sciscitarentur, oraculo edito, vt vnū ex his qui palladium surripuissent custodem facerent, Vlysis ædem ibidem posuerunt, heroëm ipsum alioqui propter Penelopes nuptias ad se pertinere, & ciuitatem affinitati attingere existimantes.

QVID est causæ, quod Chalcidoniæ mulieres morem hunc habent, vt si in alienos viros & magistratus potissimum incidant, alteram maxillam aperiant? Chalcidonij aduersus Bithynios bellum gerebant: hi cum Zepoëtum regem haberent, omnibus suis copiis additis, etiā Thracum auxiliis, facti incursione agros populabantur. Sed quum Zepoëtus circa Phieum, id enim loci nomen est, palantes ac perturbatos inuasisset, superati octo millia militum desiderauerunt, nec tamen penitus deleti sunt. Composito autem bello, quum ea clade ciuitas ad virorum solitudinem propemodum redacta esset, complures mulieres necessitate compulsæ libertis & externis nupserunt, nonnullæ viduitatem talibus nuptiis anteponentes solæ agebant: ac si quid opus esset, ad magistratus ac iudices confugientes, alterá oris partem aperiebant. Harum pudorem quæ nu-

pſerant imitatæ & meliores fuiſſe ratæ, eundē morem retinuerunt.

QVID eſt cauſæ, quòd oues ad Agenoris lucum abigentes Argiui, vt ibidem ineantur efficiunt? An quòd egregiè præter cæteros Agenor oues curarit, & plures greges habuerit?

CVR ſe Argiuorum pueri quodam feſto per iocum Ballachradas vocitāt? An quòd primos ab Inacho ex agris in campos, ac plana deductos Achradibus altos fuiſſe commemorant? Ferunt enim Achradas primum Græcis in Peloponneſo fuiſſe cognitas, quum ea regio Apia etiam diceretur. Vnde Apij Achrades mutato nomine appellati ſunt.

QVID cauſæ eſt, quàobrem Elei equas finibus eductas iniri faciunt? An quòd regū omniū equorū ſtudioſiſsimus Oenomaus, quum animal illud præcipue adamaſſet, multa & horrenda eis imprecatus eſſet, qui equam apud Elidē iniſſent, & idcirco veriti execrationem illam abominantur ac vitant?

CVR apud Gnoſios moris fuit mutuantibus argentum rapere? An ne hi qui arripuiſſent, de vi tenerentur, & magis plecterentur?

QVÆ cauſa eſt quamobrem Sami Dexicreontis Venerem vocent? An quòd eorum vxores luxu ac petulantia perditas, Dexicreon homo mendicus quibuſdam piacularibus ſacris expiauit? An quia nauclerus quum eſſet Dexicreon, negociandi cauſa in Cyprum nauigauit: Cui onus in nauim impoſituro Venerem iuſsiſſe ferunt, aquam tantum in nauim imponeret, ac ſtatim ſolueret Eum dicto audiētem fuiſſe, & aqua in nauim comportata, profectum

summa tranquillitate, & in alto deprehensum sitientibus reliquis & mercatoribus & nautis aqua singulis venundata multum argentum collegisse, ex eo statua deæ posita, deam suo de nomine appellasse? Quod si verum est, non vnum ditasse, sed per vnum multos seruasse Venus existimanda est.

QVID est, quòd Sami Mercurio Charidotæ rem diuinam facientes, volenti & furari & latrocinari permittunt? Quia oraculo relicta insula Mycalen quum migrassent, præda ac rapinis decem annis vitam duxerunt, deinde in insulam reuersi Samij hostes superauerunt.

VNDE ei loco nomen inditum esse dicimus, quē Samij Pęnęma? An quòd Dionysiū fugiētes Amazones ex agro Ephesio Samum perfugerūt? Dionysius cōfestim ædificatis nauibus transmisso mari, prælio cōmisso eo in loco multas occidit, quē defluētis sanguinis flumine spectantes admirati Panæma postea nominauerunt? Earum autem quæ occiderunt circa Phleum ossa ostenduntur. Sunt qui dicant Phleum earum clamoribus abruptum fuisse, quum magno quodam inter pugnandum & contento clamore vsæ fuissent.

QVID est causæ, quòd Andron Sami Pedetes vocitatur? Mortuo Dometele quum plebs Rempublicam occupasset, Megarenses aduersus Perinthios Samiorum colonos exercitum duxerunt, compedes, vt dicitur, quasi aduersus seruos secum portantes. Quod quum plebi renunciatum esset, celeriter auxilia submisit: nouem declarati sunt qui triginta nauium classi præessent, harum vnam portu

egredientem fulmine ictam deprehensam fuisse dicunt. Duces tamen cum reliquis profecti Megarenses prælio vicerunt,& sexcentos captiuos ceperunt. Qua victoria elati popularem statum euertere cogitabant,cui rei plebs occasionem præbuit. Misit enim literas,quibus imperabat,vt Megarenses compedibus vinctos adducerent. Illi Megerensibus literas quum ostendissent,facilè persuaserunt,vt cõmuni consilio secum ciuitatem liberarent. Rationẽ ineuntibus visum,puerorum*Cricos detractos Megarensium cruribus circumponere,& ne defluerent loris quibusdam ad zonas alligare. Erat enim timẽdum quum laxi essent,ac facilè defluerẽt, soluti viderentur. His in hunc modum ornatis,quum singulis ensem dedissent,ad Samum appulsi medio foro Megarenses in curiam deduxerunt: vbi dato signo Megarenses impetu facto plebeios omnes qui rerũ potiebantur,interfecerunt. Hoc pacto recuperata libertate,Megarenses quicunque voluerunt ciuitate donarunt,& bonæ magnitudinis domo ædificata cõpedes quasi templo suspẽsas obtulerunt, ab eo Pedetes domus appellata est. *χρίκους

CVR apud Coos sacerdos Herculis muliebri veste indutus,& mitra caput ornatus apud Antimachiam rem diuinam facit? Hercules quum ex agro Troiano sex nauibus profectus esset,tempestate deprehensus nauibus amissis ad insulam Coum delatus,ad Laceterem eiectus est,omnibus rebus prętер arma & socios penitus amissis. Ibi nactus ouiũ greges,à pastore vnã sibi vt daret petiit. Is Antagoras vocabatur. Qui quũ robore ac viribus corporis præ-

ſtaret,Herculem ad luctandũ prouocauit,ea lege,vt ſi vinceret arietem auferret. Hercules cupidè cum Antagora congreſſus,quũ hominem ita agitaret, vt facilè ſuperaturus videretur,Meropes Antagoræ auxilium tulerunt,& Græcos vt Herculi opem ferrēt concitauerũt.Prælio commiſſo Hercules pugnādo defeſſus ad mulierem* Thracem cōfugiſſe dicitur, & muliebri veſte opertus apud eam delituiſſe. Sed poſtquàm Meropibus ſuperatis expiatus Alciopi filiam in matrimonium duxit,floream veſtem induit. Quãobrem ſacerdos vbi prælium factũ eſt,rem diuinam facit,& ſponſi muliebri veſte induti ſponſas ſuſcipiunt.

* τϱᾶτ-ταν.

VNDE apud Megaram genus eſt Hamaxocyliſtarum? Qua tempeſtate intemperans ille ac diſſolutus popularis ſtatus Megaris fuit,qui & ſacrilegium effecit,proficiſcebantur Pelopponneſiorum nomine Delphos ſolennes ſpectatores, qui quum per agrum Megarenſem iter facerent, apud Aegeram ad paludem cum liberis & vxoribus ſubuerſo curru in terram prouoluti ſunt,ibi Megarenſium quidam petulantiſsimi atque ebrii, per inſolentiam & crudelitatem currus in paludem contruſerunt,multos ex his qui venerant obruerunt. Quod in illa ſtatus perturbatione & confuſione rerum omnium Megarenſes neglexerunt. Amphictiones autem quòd ea res ad religionem pertinere videbatur, grauiter cō moti,tanquam ſceleratos & impios exilio nonnullos,pleroſque morte afficiēdos cenſuerũt,qui poſtea à genere Hamaxocyliſtæ nominati ſunt.

F I N I S.

STEPH

STEPHANVS NIGER ILLVSTISSIMO viro, Antonio Prato, vtriusque Gallię Magno Cancellario S.P.

Haronensis Plutarchus, vir illustrissime, quum Apollonium amicum filij sibi charissimi immaturum obitum lugentem animaduertisset, ita cum sua est solatus oratione, vt non modo gnatum fato sibi interceptum nō amplius ægre ferret, verum optimè potius sibi ac filio consultum duceret. Nam ad sedandum eius mœrorem iis vtitur rationibus, eiusmodi nititur autoritatibus atque exemplis, vt mortē etiā celerrimā nōn solū haud esse hominibus malū, sed & bonorū optimum facilè persuadeat. Quam vtique orationē assidua lectione ac scitu dignam, quum à Plutarcho Græcè conscripta sit, nos in Latinum conuertimus sermonē, tibiq́; propterea nuncupauimus, ac sub nomine tuo imprimendam curauimus, vt & tuorum erga nos officiorum apud omnes gratissimum esset indiciū, & qui huiusmodi traductiones vix inspicere dignantur, tua saltē autoritate ducti sæpius perlegerent, quæ profectò apud inuictissimum regem tanta est, vt Antipatro apud Philippum Macedoniæ regem non maior fuerit: nec mehercle immeritò, ea enim in iis, quæ tibi ab inclyto rege iniunguntur administrandis, vteris cōsilij grauitate ac prudētia, vt quantum ad ea pertinet sapiēter expedienda, rex in vtranque aurem dormire possit. Quocirca vt Aeneas ille, vnde Romanus populus originē traxit, Troianorum mēs à Græcis Ilium obsidentibus dicebatur, ita tu & mens, & oculus tam magnanimi regis, quàm vtriusque Galliæ meritò appellari potes. Neque enim Aeneas maiorem suo consilio rebus Troianis attulit vtilita-

tem, quàm tu tuo Gallicis adseras. Nam in dispiciendis rebus Lynceus vteris oculis, summo in prouidendis consilio, in iudicandis, quid vtilitas ciuitatum, quid communis imperij salus, quid res, tempora poscant, semper cogitas. Quo fit, vt rex licet iuuenis, senili tamen prudentia præditus propterea etiam ab omnibus dicatur, quia ad imperium, optimè administrandum pertinentes, prudentißimis cõmitat viris. Cæterum si Plutarchi opusculum, per nos Latinũ factum, tibi non admodum elegans videbitur, tuum erit nobis ignoscere, qui Atticum illum leporem nostra cõsequi oratione nequaquam valuimus. Vale.

PLVTARCHI CHÆRONEI AD APOLLONIVM, ORATIO Consolatoria.

Stephano Nigro interprete.

ON potui iandiu, Apolloni, non maximo tecum grauissimoque affici dolore, quum filij tui, æquè nobis ac tibi charissimi, immaturam vitæ cum morte mutationem percepissem, adolescẽtis modesti simul ac temperantis, pietatemque erga deos ac parentes, necnon & in amicos iura oppidò quàm egregiè colentis: visus sum tamen mihi operæprecium minimè facturus, si statim sub obitus tẽpus te cõuenissem, idque quod accidit, vt æquo ferres animo essem exhortatus: quum præsertim & tu animo ac corpore ob opinatam consternatus esses calamitatem, & ego necessariò tua angerer solicitu-

dine. Neque enim medicorum præstãtissimi ad repentinos fluxuum impetus, medicinarum confestim adferunt remedia, verum inflammationis grauedinẽ, absque vlla externa vnguentorum impositione ad maturitatem peruenire patiuntur. Postea verò quàm & tempus, omnia ad maturitatem perducere solitum, calamitati accessit, & tua solicitudo amicorũ auxilia iam exigere videtur, bene hebere sum arbitratus, si ad relaxandum ac remittendum dolorem, flebilesque atque inanes sedandos luctus, consolatoriæ te participem orationis facerem: animo nanque malè affecto medici sunt, sermones, quum præsertim quispiam opportunè cor molliat. Nàm autore sapiente Euripide, alia alij adhibetur medicina morbo: dolore quidem affecto, beneuolus amicorum sermo: fatuè vero se gerenti, admonitiones. Etenim quum multæ sint animi perturbationes omnium quam grauissima est dolor: multi enim dolore in furorem, nonnulli in incurabiles ægritudines redacti memorantur, sibiipsis quidã præ dolore manũ consciuere. Dolere igitur atque angi ob defunctum filium, naturalem quidem habet doloris originem, nec in manu nostra positã. Neque enim illorũ accedo sententiæ, qui feram asperamque laudibus extollunt indolentiã, supra quàm quòd possibile vtileq; sit existẽte. Hæc enim tolleret ex mutua dilectione beneuolentiã, quã omniũ maximè cõseruare necesse est. Supra modũ verò differri, luctũq; adaugere, prẹter naturã esse cẽseo, & ex quadã in nobis insulsa fieri opinione. Quocirca hoc quidẽ vt noxiũ ac vile, & quod minimè deceat studiosos, omittẽ-

dũ eſt,mediocris verò haud reiiciẽdus eſt dolor. vtinã minimè ægrotaremus, inquit, Academicus Crãtor, ægrotantibus verò aliquis ſenſus adſit ſiue aliquid ſecetur,ſiue auellatur à corpore:nam iſtud nihil dolere non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Neque enim vt in huiuſmodi calamitatibus ſapientes viri doloris omnino ſint expertes, neque vt ſupra modũ vexentur ratio permittit:Illud enim durum penitus ac ferum, hoc vero eneruatum atque effœminatum. Prudentiſsimus ille, qui & modum in rebus tenet, & in degenda vita non minus quæ eueniunt aduerſa,quàm quæ ſecunda æquo ferre animo poteſt.Præmeditatuſque fuerit,quòd quemadmodum in populari ſtatu magiſtratuum habetur ſors,& qui ſortitus fuerit,eum imperium adminiſtrare oportet,qui vero repulſam paſſus fuerit, fortunam æquo animo ferre,ita & rerum partitionem citra vllam accuſationem obſequenter ſequi: nam qui hoc nequit præſtare, ne ſecundam quidam prudenter, ac modeſtè ferre poterit fortunam. In iis enim quæ rectè dicta ſunt, hoc quoque documenti loco habetur:nulla ſit tanta felicitas, quæ te adeò extollat, vt tibi plus quàm oporteat,placeas,nec ſi quid aduerſi acciderit,rurſus deprimaris,in ſeruitutemq́ue re digaris,ſed idem perpetuò maneas,tuum (vt in igne aurũ) ſolidè ingeniũ ſeruans.Eſt enim eruditorũ ſimul ac tẽperantiũ virorũ,& aduerſus eas q̃ felicitates putãtur,eundẽ eſſe,& cõtra infortunia decorum ſeruare: rationis namq; bene cõpoſitæ officiũ eſt,vel quũ infertur malũ declinare,vel illatum corrigere,

vel ad minimum redigere, vel patientiã suam fortẽ ac generosam prębstare. Nã circa bonum prudentia quadrupliciter se gerit, quum aut adipiscitur bona, aut tuetur, aut adauget, aut prudẽter vtitur: hi prudẽtię aliarumq; virtutũ sunt canones, quibus ad vtrãq; vtendũ est fortunam. Nullus est enim vir, qui vsquequaq; felicitate fruatur, & per Iouem parendũ est fatis. Nã vt in plantis nonnunquã maxima est fertilitas, interdũ sterilitas, & in animãtibus quandoq; numerosa proles, quandoq; nulla, & in mari tẽpestates, ac trãquillitates, ita & in vita multi ac varij casus, in aduersas circũagunt homines fortunas, ad quas prospiciens quispiã haud immerito diceret: Nõ in omnibus genuit bonis Agamemnonẽ Atreus, necesse est autẽ vt & lætitia, & dolore afficiaris. Natus es enim mortalis. Et te quoque inuito, diis ita volẽtibus, erit. Et illud à Menãdro dictum: Nã si omnium solus natus es Trophime, quum te mater pariebat, ea lege, vt quæ velis agas, felicitate perpetuò fruaris, & deorũ aliquis hoc tibi pollicitus est, meritò indignaris: mẽtitus enim est, atq; iniquè fecit: sin autẽ iisdem, quibus nos legibus vitalem hunc, ac cõmunem hausisti aerem, vt tibi magis tragicè loquar, hæc melius & ferenda, & cogitanda sunt. Quod autem rationũ caput, homo es, quo ad summa, rursusque ad ima, nullum animal mutationem celerius accipit: nec id immerito. Nam quum natura infirmissimũ sit animal, maximas res administrat. Quum autem cadit, multa conterit bona. Tu autem Trophime haudquaquam egregia amisisti bona, & in præsentia mediocria tibi insunt mala: Quare modestè reliqua feras. His ta-

Prudẽtia quadruplex.

men ita se habentibus, nonnulli ob nimiam imprudentiam vsqueadeo sunt stolidi ac dementes, vt paululum vel nimia pecuniarũ copia, vel magistratus magnitudine, vel ciuili aliqua gloria honoreque elati, aliis minitentur, ac conuiciis afficiant, fortunę inconstantiã volubilitatemque minime recordati, nec quôd perquam facile quę sublimia sunt, deprimũtur, quæque humilia sunt, rursus quãcelerrimis fortunæ mutationibus extolluntur. Est igitur viri haud rectè res ipsas cogitantis, in re nequaquã stabili ac firma cõstantiã quærere. Rotæ enim circũactæ nonnunquã altera pars superne extat, nonnunquã altera. Itaq; ad indolentiã optimũ est remediũ ratio, & per hanc quoddã aduersus fortunæ mutationes munimentũ: oportet enim nõ tantũ seipsum natura mortalẽ nosse, verũ & mortalis cõsortẽ vitę, rerũq; perquã facilè in contrariũ se mutantiũ. Hominum enimuero mortalia & caduca sunt corpora, mortales fortunæ ac perturbationes, cæteraq; vitæ accidentia, quæ mortalibus effugere nõ licet. Sed* malleo ductis necessitatibus, Tartari premis ima tenebrosi, vt inquit Pindarus. Vnde Demetrius Phalareus, dicente Euripide diuitias esse instabiles, vt caducas, vnãmq; diem hæc quidem ad ima deprimere, hæc vero ad summa tollere, alia quidem recte eũ dicere, inquit, melius vero fuisset, si non vnã diem, sed temporis punctum dixisset. Idem enim circulus frugiferis est terræ plantis, & mortalium generi: his quidem augetur vita, horum vero deficit, rursusque metitur. At Pindarus in aliis: Quid autem quis, quid autem non quis, * vmbræ somnium ho-

* σφυρη λάτοις ἀνάγκαις

* σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος.

mo: expresse euidenterque, atque artificiose hyperbole' vsus, hominum vitam aperuit. Quid enim vmbra imbecillius, huius autem somnium nemo vtique exprimere planè posset. Hæc secutus & Crantor, quum in filiorum decessu Hippoclem solaretur, inquit: Hæc vniuersa vetus philosophia & loquitur, & hortatur, quorum si nihil aliud approbamus, vitam saltem multifariã, & operosam, & difficilem esse, haudquaquam inficiabimur. Nam etiam si à natura hunc minimè habeat morem, nostra saltem causa ad hanc perniciem deuenit, & incerta hæc fortuna nos à prima origine secuta est, ne in vna quidem re sana nascentibusque miscetur aliquis in omni malorum sorte. Semina enim statim mortalia existentia, eius causæ partem assequuntur, ex qua & mala animi indoles, & morbi, ac dolores, & mortalium sors nobis adserpsit. Sed quorsum hæc? vt sciremus nihil omnino esse noui, quum quis malignam experitur fortunam, verum omnes eadem pati. * Inconsiderata namque est fortuna, vt inquit Theophrastus, & ad ea quæ elaboraueris auferenda vehemens, nullúmque habens ad perturbandam existimatam felicitatem constitutum tempus. Hæc enim & huiusmodi alia, cum per te considerare, tum ex aliis veteribus ac sapientibus viris audire, vnicuique est facilimum. Quorum primus diuinus est Homerus, dicens: Nil homine imbecillius nutrit terra: non enim se vnquam mali quicquam in posterum passurum ait, dum virtutem præbeant dii, & genua sint valida. Sed quando iam mala peragunt dii, & hæc fert

* ἄσχο-πος ἡ τύ-χη.

inuitus toleranti animo, talis enim est mens terrestrium hominum, qualem quotidie agit hominem pater atque deorum. Et in aliis: Tydide magnanime, quid genus percontaris? cuiusmodi est foliorum genus, huiusmodi & hominum. Foliorum alia quidem ventus decutit, alia pullulans fert sylua, verno autem nascuntur tempore: sic virorum genus hoc quidem nascitur, hoc vero desinit. Quod autem hac humanæ vitæ similitudine bene vsus sit, ex iis constat, quæ alibi idem dicit: Mortalium autē miserorum causa bellum gerere, qui foliorū similes alias quidem valde vigent, terre fructū edentes, aliàs verò decidunt examines, nec vlla inest vis. Simonides autem poëta, quum Pausanias Lacedæmoniorum rex, rebus à se gestis quāsępissime gloriaretur, & quadam irrisione iuberet, vt sibi aliquid sapienter pręciperet, eius cognito fastu, ne se hominem esse obliuisceretur, consuluit. At Philippus Macedonum rex, quum tria sibi feliciter euenisse sub idem tempus nunciatum fuisset, quòd scilicet quadrigis Olympia vicisset, & Parmenio imperator exercitus Dardanes prælio superasset, prætereaquòd Olympias vxor masculum sibi filium peperisset, sublatis ad cœlum manibus: * O dæmon, inquit, mediocri hæc aliqua rependas clade: natura comparatum esse haudquaquam ignorans, vt ingentibus fortuna inuideat felicitatibus. Theramenes, qui vnus Athenis de triginta tyrannis fuit, quum domus ruinam, in qua cum multis cœnabat, solus euasisset, ac propterea ab omnibus beatus prędicaretur, magna voce clamans: ô fortuna, inquit, ad

* ὦ δαίμον μέτριόν τι τούτοις ἀντιθὲς ἐλάττωμα.

quam me igitur ſeruas occaſionem? paulò autem pòſt à reliquis contortus tyrannis vitam finiuit. Per quam egregiæ autem Poëta circa conſolationem probandus videtur, quum Achillem hæc Priamo, ad redimendum Hectorem profecto, dicentem inducit: Quare age iam, ſede ſuper throno, doloresque in animo iacere permittamus, licet dolore affecti: nihil enim conferunt horridis luctus, ſic namque deſtinarunt dii miſeris mortalibus, vt triſtes viuant, quum ipſi nullum patiantur dolorem. Duo etenim dolia in Iouis pauimento ſita ſunt, donorum vnum malorum, qualia præbet mortalibus: alterũ verò bonorum. Cui quidem bona malis immiſcens dederit fulmine gaudens Iupiter, quandoque is malum, quandoque bonum ſortitur. Cui verò de perniciosis dederit, hũc contumeliis obnoxium reddit, ipſumque mala atque ingens fames per diuinam tellurem exagitat, incedit autem nec à diis, nec à mortalibus honoratus. At Heſiodus, Homero & exiſtimatione, & tempore poſterior, qui ſe muſarum diſcipulum prædicat, in dolio & ipſe mala coërcens, Pandoram indicat dolium aperientem, per omnem terram ac mare malorum copiam diſperſiſſe, ſic dicens: At mulier manibus magnum auferens operculum, diſperſit, hominibus autem curas ſuo conſilio præbuit pernicioſas, ſola verò Spes in ædibus infrangibilibus intra dolium ſub labris permanſit, nec foras euolauit, dolio enim prius oppoſuit operculum: aſt alia innumera in homines exilierunt mala: plena enim malis tellus, refertum mare, morbi autem hominibus quotidiani, hi noctu ſponte

Heſiodus.

accedunt, mala mortalibus tacite adferentes, quandoquidem vocem abstulit consultor Iupiter. Ab his seiunctus comicus, in eos qui huiusmo-

Menãder. di calamitates ægreferunt, hæc dicit: Si nobis lachrymæ malorum essent remedium, & qui lachrymasset dolere desineret, auro dato lachrymas permutaremus: nunc autem, non aduertunt perturbatio, nec respiciunt innes istas here, sed eandem viam, siue fleueris, siue non, ibunt: quid igitur proficiunt? nihil: verum dolor habet, vt ar-

Dictys. bores fructum, lachrymas. Et qui Danaën vehementer lagentem solatur Dictys ait: Putas ne Orcum tuas quicquam curare lachrymas, filiumque remissurum tuum, si ingemiscere volueris? desine. Quod si vicinorum mala spectaueris, tua facilius feres, præsertim si cogitare volueris, & quot mortales in vinculis laborarunt, & quot liberis orbi consenescunt, eosque qui ex maxima atque opulentissima tyrannide ad nihilum rediguntur: hæc te considerare oportet. Iubet enim ipsam animo volutare, quinam minori, quique maiori infortunio agitentur, quò suum facilius ferat. Huc illud quoque Socratis dictum meritò quis traheret, quo censebat, oportere vt infelicitates in commune conferentur, vt vnusquisque ex æquo partiretur: futurum autem, vt plures suas libenter capientes disce-

Antimachi. derent. Vsus est huiusmodi inductione & Antimachus poëta. Lyde enim vxore sua defuncta, quã vehementer diligebat, doloris solamẽ sibi fecit Elegiã Lyden denominatam. Nam quum heroicas calamitates recensuisset, alienis malis suum sibi minorẽ red-

didit dolorem,vt maximè constet,eum longè minorem mœrētis reddere opinionem, efficereque vt sibi persuadeat quod sibi accidit,multò esse minus, quàm quantum arbitratur,si quis dolore affectū solari cupiens,ex aliorum euentis commune esse multorum,quòd accidit,ostenderit. Æschylus autem eos belle increpare videtur,qui mortem malū esse opinantur,sic dicens:Quàm iniquè mortē odio prosequuntur mortales,quippe quæ maxima multorum est malorum medela,Hunc imitatus est & qui dixit: O mors Pean,medicus accedas:portus enim procul dubio Orcus est per terrarum orbē: magnum enim est,more eius qui rudente se à tempestate tuetur,audenter dixisse:quis autem seruus est moriendi sine curis existens? & Orcum habens adiutorem,nō me tuo vmbras?nam quæ spectant ad mortem,nunquid quum nobis valde assueta & ingenita sint, rursus nescio quo pacto difficilem afferre dolorem videntur? nam quid mirum si fissile fissum est, quod liquescere potest delicuit, si quod exuri potest,combustum est: si corruptibile, corruptum? quando enim in nobis ipsis non est mors? &, vt inquit Heracletus, idem viuens & mortuus, vigilans & dormiens, nouum & vetus: quæ enim cecidere, illa sunt: & illa rursus quæ cecidere, hæc. Nam vt ex eodem luto potest quispiam animalia fingens confundere, & rursus fingere ac confundere, atque hoc vicissim incessanter facere, sic & natura ex eadem materia iandiu quidem nostros ædidit auos, & continuò post eos genuit parentes, mox nos, deinde alios ad alios circulari

Mors, medicus.

quodammodo producet,& hic nascendi fluuius perpetuo fluens nunquam quiescet, & rursus qui huic opponitur, moriendi, siue Acheron à poëtis, siue Cocytus appellatus. Prima igitur causa quæ solis lucem nobis ostendit, eadem & & tenebricosum ducit Orcũ: & nuuquid huiusce rei esset imago,qui circa nos est aër, diem & noctem per uicesfaciens, vitæ ac mortis, somnique ac vigiliæ inductiones? Quocirca nostrum *hoc viuere, fatale quoddam debitum esse dicitur, vt pote reddendum, à proauis nostris mutuo acceptum, quòd facilè ac citra gemitum restituendum est, quum à quo accepimus, exigitur: hoc enim pacto videri gratissimi poterimus. Existimo autem naturam ipsam, quum tantam vitæ breuitatem nullo ordine vidisset, vt mortis terminus latêret, voluisse:hoc enim fuit melius. Nam si præuidissemus, nonnulli mœroribus contabuissent, & antè mortem decessissent. Aduerte autem vitam ipsam cum doloribus refertam, tum multis solicitudinibus exhaustam, quas si recensere vellemus, vehementer ipsam condemnaremus, & quæ apud quosdam obtinuit veram opinionem redderemus, quòd scilicet longè sit melius mori, quàm viuere. Itaque Simonides,hominum, inquit, modicæ quidem vides, inanes verò curæ,vitæque breui labor supra laborem,& mors credulis atque ineuitabilis imminet. Illius enim æqualem sortiti sunt portionem & boni, & quicunque est malus. At Pindarus, vnum, inquit,ad bonum duobus simul detrimentis vescuntur mortales, immortalesque manere nequeunt,inepti ad modestè ferendum. So-

* Μοιρίδιον χρέος τὸ ζῆν

phocles: tu quòd vir mortalis perierit, ingemiscis, quum tibi incertum sit, an quòd futurum est, quicquam lucri afferat. At Euripides: Cuiusmodi mortalia naturam habeant nostin? non vtique, vt puto. Vndenam? Quare audi me: omnibus est hominibus moriendum, nec inter eos quispiam est, qui vtrum sit cras victurus, nouerit: neque enim exploratum est, quò fortuna tendet. Huiusmodi autem existente hominum vita, cuiusmodi hi asserunt, cur nō eos potius beatos ducere conuenit, qui ea quæ in ipsa vita est, seruitute soluti sunt, quàm miserari ac lugere? quòd multi per ignorantiam faciunt. Socrates similem esse mortem dicebat, aut profundissimo somno, aut peregrinationi longæ ac diuturnæ, aut cuidam corporis atque animi interitui: proptereaque nihil mali esse in morte. Singula sic percurrens ostendebat: Si enim somnus est aliquis mors, & dormientibus nullum est malum, constat, ne mortuis quidem vllum esse malum. Atque quòd suauissimus sit somnus profundissimus, quid opus est dicere? cunctis enim ex hoc exploratum est: testatur & Homerus de ipso somno dicens: profundus dulcissimus mortis assimilatus. Multis autem in locis & hæc dicit: ibi somno occurrerunt mortis fratri, somno & morti gemellis, facie atque aspectu, eorum similitudinē indicans. Gemella enim similitudinem maximè ostendunt. Est rursus vbi dicit mortem esse æneum somnum, nullū esse in morte sensum nos docere conatus. Non incongruè definisse videtur & qui dixit * somnum parua esse mortis mysteria, somnus enim certa est mortis imitatio.

Mors quibus rebus similis.

* ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.

quod exoptamus, & quod dicimus diligere:nã post mortem aderit prudentia, vt ratio indicat, quæ viuentibus nulla est. Si autem fieri non potest, vt cum corpore quicquam dilucide cognoscamus, de duobus est alterum, aut nusquam scientiam consequi licet, aut defunctis tantum:tũc enim ipse per se à corpore seiunctus erit animus, prius verò nequaquam & tantisper dum viuimus hoc pacto, vt videtur, proximè ad scientiam ac rerum cognitionem accedemus, si cum corpore minimè versati fuerimus, nec quicquam cum eo, nisi vrgẽte necessitate communi cauerimus, nec huius natura expleamur, sed ab ipso puri fuerimus, donec Deus ipse nos absoluerit, Itaque corporis quidem insipientia syncerè liberati, vt par est, cũ talibus erimus, per nometipsos omne syncerum cernentes, hoc autem est verum: nec enim polluto purum attingere fas sit. Quare etiam si mors ipsa in quempiam alium traducere locum videtur, non est propterea malum. Nunquid & inter bona esse ostenditur, vt Plato indicauit? Quocirca oppidò quàm diuinè hæc Socrates coram iudicibus dixit: Mortem timere, ô viri, nihil aliud est, quàm cum minimè sis, videri sapiens: est enim id videri scire, quod nescias: nam nemo nouit mortem:ipsa autem est homini omnium bonorum maximum. Formidant verò ipsam, perinde ac si cunctorũ esse malorum maximum non ignorarent. His adstipulari videtur & qui dixit: Nemo formidet mortem, non modò laborum, verum & maximorum malorũ solutionem. Hec videtur & numen testari, multos enim accepimus pietatis causa hoc donũ à diis

patre Terinensi, opibus, ac gloria inter suos ciues primario, sed quum ipse nulla euidente morbi causa decessisset, suspicari cœpisse Elisium, quod & alius pariter fecisset, nunquid veneno esset sublatus quum præsertim sibi in tanta pecuniarum affluentia esset vnicus. Ambigentem itaque, quonam pacto huiusce rei periculum faceret, * Psychomantion adiisse: vbi quum de more sacrificasset, somno se tradidisse, atque huiusmodi spectasse visionem, existimasse scilicet patrem suum ad se accessisse, quem quum vidisset, enarrasse illi quæ ad filii animam pertinerent, rogasseque, vt mortis autorem inueniret, ipsum autem, huius rei causa ad te veni, respondisse: verum ab hoc accipe, quæ tibi adfero, ex iis enim ea omnia percipies, à quibus solicitudine afficeris. Fuisse autem quem significabat, adolescentulum ipsum sequentem, qui suum sibi filium vsquequaque referebat. Percontatum itaque fuisse quisnam esset, ipsumque respondisse, Demon tui filii, statimque literulas porrexisse: quibus apertis, hæc tria inerant scripta: perscrutabaris stulte Elisi virorum mentes, Euthynous iacet fatali leto, nam ne parentibus quidem cōferebat vt viueret. Sic itaque tibi se habent, quæ à veteribus literarum monimentis mandata sunt. Quòd si mors penitus est interitus, corporisque atque animi solutio (hoc enim Socraticæ coniecturæ tertium erat) ne sic quidem malum est mors: nullus est enim in ipsa sensus, quinimo omnis est doloris ac solicitudinis liberatio. Nã vt nihil boni nobis inest, ita nihil mali: haud secus enim bonum, ac malum circa id quod existit ac

* ψυχομαντεῖον

subsistit, fieri solet: ei verò quod è medio sublatum sit, horum neutrum inesse potest: eodem itaque statu defuncti consistunt, quo fuerant priusquam nascerentur. Vt igitur nobis antequam nasceremur, nec boni nec mali quicquam erat, ita ne post mortem quidem. Et quemadmodum quæ ante nôs erât, nihil ad nos pertinebant, sic quæ post nos erunt, nostra nihil intereunt: dolor etenim non attingit defunctum: Idem enim dico esse mori, ac si nunquam natus esses: quandoquidem idem est, circa obitum status, qui priusquam oriremur fuit. Quare putas ne interesse non nasci, vel natum occidere? nisi & domus & vestis nostræ post perniciem ac corruptionē aliquid esse discriminis suspicaris, ab eo quôd erât prius quàm perficerentur. Quod si in iis nihil omnino est, constat ne in morte quidem, si ad eum qui ante ortum fuerat, statum respexeris, vllam esse differentiam. Scitum est enim illud Archelai: hoc, inquit, quod malum dicitur mors, solum ex iis, quę putantur mala, præsens quidem neminem vnquam dolore afficit, absens verò atque expectatum mœrorem affert. Nam proculdubio nonnulli propter imbecillitatem, & eam quæ morti infertur calumniam, ne moriantur, obeunt. Pulchre igitur Epicharmus: Concretus, inquit, est ac discretus, & rursus abiit vnde venerat, terra quidem in terram, spiritus ad supera: quid horum graue, ac difficile? nihil. Cresphontes verò apud Euripidem de Hercule loquens: Si, inquit, sub ima habitat tellure inter eos, qui non amplius sunt, nihil vtique poterit. Hoc mutans dicere poteris: si sub inferna

habitat tellure inter eos, qui deceſſere, nihil vtique patietur. Nobile eſt & Laconicum illud: Nunc nos, antea alii vigebant, mox alii, quorum nos genus non amplius cernemus. Et rurſus: Hi autem obierunt, nec viuere, nec mori: honeſtum reputantes, verum vtraque hæc honeſtè finire. Valde pulchre & Euripides de iis, qui diuturnas patiuntur ægritudines, ait: Odi quicunque vitam cupiunt producere eſculentis, ac poculentis, necnon & magicis artibus perennem fluxum, ne moriantur, quos oportebat quum nihil proſint terrarum orbi, interire, & â viuentium conſpectu abeſſe. At Merope viriles ſermones proferens mouet theatra, talia dicens: Deceſſerunt mihi liberi non vni mortalium, nec viro ſolæ priuatæ ſumus, verum innumeræ eandem quam ego exegerunt vitam. His meritò quiſpiam hæc adderet, vbinam veneranda illa? vbi magnus Lydiæ rex Crœſus, aut Xerxes, qui grauem Helleſpontici maris ceruicem iunxit ponte? omnes Plutonem atque obliuionis domos adierunt, pecuniis vnà cum corporibus abſumptis. At per Iouem multos ad luctus ac fletus immatura mors excitat, verum & hæc tam facili indiget conſolatione, vt à poëtarum obuio quoque excogitatam conſequi valeas. Nam vide quid de hac Comicorum quidam ei dicat, qui intempeſtiuam ægrè ferebat mortem: Poſtea ſi vtique noſſes vitam, quam non vixit, feliciter victurum, mors minimè oportuna: ſin autem incurabile aliquid attuliſſet vita, te fortaſſe beneuolentior ipſa extitit. Quum autem minimè conſtet vtrum vita dece-

Immatura mors.

dens,& maioribus solutus malis,ex vsu suo quieuerit,an non,oportet non perinde ægrè ferre,ac si omnia amisissemus, quæ nos ab eo consecuturos opinati sumus. Haud enim ineptè qui apud Poëtam est Amphiaraus Archemori matrem solari videri posset,quòd infans filius,& oppidò quam immaturus vitam finiisset,sic etenim ait: Mortalium est nemo in lucem æditus, qui non laboret, & sepulturæ mandet liberos,& alius nouos rursus acquirat, ipseque mortem appetat,& ob hæc tristantur mortales,telluri inferentes. Hanc autem necesse haud secus vitam ac frugiferam metere spicam, & hunc quidem esse, illum verò minime. Quid opus est hæc ingemiscere? quæ vt secundum naturam pertranseant oportet: nam quod necessariò contingit, ægrè non est mortalibus ferendum. In summa, vnumquemque & secum considerare oportet, & aliis diligenter percurrere, non longissimam vitam, sed virtute præditam esse optimam. Neque enim qui plurima ad citharam cecinit, quique rhetorum more dixit, vel nauis clauum rexit, sed qui bene, laude afficitur.* Bonum enim non in temporis diuturnitate, verum in virtute, opportunaque concinnitate ponendum est. Hoc etenim felix ac diis gratum esse existimatur. Propterea igitur heroum præstantissimos,& à diis genitos, priusquam senescerent, vitam reliquisse poëtæ nobis tradidere: neque enim ille, quem ægida gestans Iupiter ex corde diligit, omnique beneuolentia prosequitur Appollo, ad senectæ limen peruenit. Opportunum enim tempus longæuæ ætati vbique prestare videmus, Nam vt

* τὸ γὰρ καλὸμ οὐκ ἐν μήκει χρόνου θετέομ.

inter plantas optimæ habentur, quæ modico temporis interuallo plurimos ferunt fructus, ita inter animantes, à quibus multam, quæ vitæ intersit, consequimur vtilitatem. Multum vtique temporis, aut parum minimè referre videtur, si ad infinitum respexeris seculum: mille enim, vt Simonidi placet, ac decem annorum milia punctus est quidam indeterminatus, quinimo breuissima quædam puncti portio. Nam & animalibus illis, quæ, vt ab historiis percipimus, iuxta Pontum genita, vnum degunt diem, mane orientia, meridie vigentia, vesperi senescentia atque obeuntia, si humanus animus ac ratio singulis daretur, noster hic affectus inesset, eademque vtique contingerent, vt quæ ante meridiem decessissent, luctum ac lachrymas præberent, quæ verò integrum vixissent diem, penitus felicia haberentur: modus enim vitæ, non temporis prolixitas bonum appellandum est. Inanes multæque fatuitatis huiusmodi esse exclamationes existimandum est: At non oportebat iuuenem existentem rapi. Quis nam diceret, quòd oportebat? Multa autem & alia, in quibus diceret quispiam, minimè fieri oportebat, facta sunt, & nunc quoque fiunt, ac sæpenumero fient: neque enim condituri ad vitam leges adsumus, sed à diis constitutis, qui omnia moderentur, fatique ac prouidentiæ legibus obsecuturi. Quid autem, qui sic mortuos lugent, sui ne ipsorum causa lugent, an eorum qui decesserunt? Si sui ipsarum causa, quòd aliqua in se ab iis qui mortui sunt proficiscente voluptate, aut vsu, aut senili educatione priuati sint, seipsum amans doloris est

prætextus, neque enim illos, sed suas ipsorum vtilitates lugere videbuntur. Sin autem defunctorum causa lugent, quum constituerint in nullo eos versari malo, omni soluentur dolore, veteri ac sapiente adducti ratione, quæ admonet, vt bona quidem quãmaxima efficiamus, mala verò contrahamus ac comprimamus. Quòd si luctus bonus est, quàmplurimum ipsum efficere, ac maximum decet: Sin verò, vt veritas habet, malum esse fatemur, eundem contrahere, & quamminimum reddere, ac pro viribus delere oportet. Quòd autem hoc sit facilè, ex huiusmodi constat consolatione. Aiunt enim ex vetustis philosophis quendam ad Arsinoën reginam, quæ filium lugebat, profectum, huiusmodi habuisse orationem: Quo tempore Iupiter honores dæmonibus partiebatur, accidit vt Luctus non adesset, sed iam distributis accederet. Verum quum & ipse à Ioue peteret, vt aliquis sibi quoque honos daretur, ambigens Iupiter quo ipsum honore afficeret, omnibus iam absumptis, eo tandem, quo defunctos prosequimur donauit honore, lachrymis scilicet ac doloribus. Quemadmodum igitur cæteri dæmones eos summopere diligunt, à quibus coluntur, eodem pacto & luctus, ò mulier, si eum spreueris, ad te nunquam accedet. Sin autem à te fuerit diligenter honoratus, iis quos assecutus est honoribus, doloribus videlicet atque eiulatibus, te amabit, & huiusmodi aliquid tibi perpetuò suggeret, cuius causa à te asiduè veneretur. Mirum itaque in modum sua hic oratione mulieri persuasit, vt omnem luctum lachrymasque

deponeret. In summa autem dicere quispiam lugenti posset: vtrum desines vnquam angi? an perpetuo, ac per totam vitam in dolore versari oportere arbitraberis? Si enim in hac semper ægritudine permanseris, perfectam tibiipsi miseriam, amarissimamque infelicitatem ob animi vtilitatem mol litiemque præbebis. Sin verò depositurus es quandoque, cur non in præsentia deponis? teque ipsum ab infortunio abstrahis? Quibus enim rationibus procedente tempore vsus te absolues, has nunc proponens ærumnis te libera. Nam & in his quæ corporibus accidũt morbis, prꝗsentanea, ac celerrima remedii via præstantior. Quod igitur es tempori gratificaturus, id rationi atque eruditioni elargire, teque ipsum malis exolue. Atqui non sperabam, inquies, me hæc passurum, neque expectabã. At te expectarę oportebat, rerumque hamanarum incertitudinem ac vanitatem fuisse præmeditatum, nec improuisus nunc, vt ab hostibus repente inuadentibus deprehensus esses. Pulchre autem, qui apud Euripidem est Theseus, aduersus huiusmodi separare, ac munire videtur: ait enim ille: Ego autem à sapiente quodam edoctus, in solicitudines ac calamitates coniectus sum, exilia mihi ipsi à patria mea proponens, & immaturos obitus, malorumque alias vias, vt si eorum aliquid, quæ mente agitaueram, passus essem, non mihi nouum atque inopinatum accidens magis morderet. Ignobilores verò, ac minimè exercitati, ne ad ea quidem consultanda, ac prospicienda se quandoque conuertunt, quæ & maximè deceant, & plurimum conferant, sed ad

extremas conuertuntur miserias, in quo nulla est culpa, corpus vlciscentes, & quæ haud ægrotant secundum Achæum, simul dolere cogentes. Quocirca & Plato oppidò quambelle admonere videtur, in huiusmodi calamitatibus quiescere, quum quid bonum sit, quidve malum minimè constet. nec quicquam lugẽti in posterum prosit. Tolli enim iubet è medio omnem dolorem super eo quod accidit consultando, & vti in talorum iactu ad ea quæ cecidere sua ipsius disponendo, vtcunque optimè habere ratio tenet, Itaque minimè decere sicubi offenderimus, perinde ac pueros quod percussum est attingentes exclamare, sed assuefacere animum, vt quamcelerrime remedium petat, quodque cecidit atque ægrotauit, corrigat, medica arte lugubrem delentes querelam. Lyciorum legumlatorem suis præcepisse ciuibus ferunt, vt quoties in luctum incidissent, veste induti muliebri lugerent, quum indicare vellet, huiusmodi affectum muliebrem esse, haudquaquam illustribus viris, liberalesque disciplinas sibi vendicantibus congruentem. Fœmineum proculdubio & imbecille, ac minimè generosum est lugere. Mulieres enim libentius quàm viri luctibus indulgent, & Barbari quàm Græci, & quàm qui deteriores sunt, qui præstantiores: & inter ipsos quoque Barbaros non nobilissimi Celtæ ac Galatæ, cæterique grauiori fastu præditi, sed potius si qui Ægiptii fuerint, Syrique, ac Lydi, & quicunque eorum similes, quorũ nonnulli (vt historiæ monimentis mandatum est) scrobes subeuntes, plures ibi dies immorantur, nec Solis lucem

Celtæ Barbarorum nobilissimi, hoc est, Galli & Germani. Nã veteres Græci Germanos omnes & Galos vocabant Celtas, Sicut Romani Gallorum vocabulo Germanos etiã complectebãtur.

Quæ res animaduersa multas lites dirimit de regionum nominibus altercantium.

cernere exoptant, quum is qui decesserit, ipsa priuatus sit. Ion igitur poëta Tragicus horum fatuitatis haud ignarus, quandam induxit dicentem: Egressa sum nostrorum nutrix liberorum lugubribus relictis foueis. Barbarorum autem quidam partes etiã corporis abscindunt, nares scilicet atque aures, reliquum quoque corpus plectentes, dum se defunctis gratificari arbitrantur, si à naturali modestia in huiusmodi discesserint mœrore. At per Iouem quidam sunt, qui non omnium defunctorum causa lugendum esse arbitrantur, verum eorum qui immaturi rapiantur, quòd eorum nihil assecuti sint, quæ in vita reputantur bona, vtpote nuptiarum, disciplinæ, integritatis politiæ, magistratuum. Hæc enim esse, quæ eos maximo afficiant dolore, qui aliquem intempestiuè amiserint, quòd sibi præter decentem spem ablatus videatur, quum ignorent pręcocem mortem, si hominum naturam respexeris, nihil à serotina differre. Nam vt proposito ad communem patriam necessario, & quod recusari non valeat itinere, hi quidem præueniunt, alij sequuntur, omnes verò ad idem proficiscuntur: sic quum ad fatum tendimus, nihil amplius consequuntur serius profecti, quàm qui ocyus accesserint. Quòd si immatura mors malum est, maximè immatura puerorum esset atque infantium, & adhuc magis eorum, qui nuper geniti sunt. At horum obitus facilè atque ęquo animo ferimus, eorum vero qui in prouectiore iam ætate constituti sunt, ægrè ac molestè, propter inanis spei figmentum, quum iam tantorum firmam esse permansionem arbitremur. Quòd si vitæ

humanæ tempus vigesimo terminaretur anno, quin tum ac decimum natum annum non vtique immaturum decedere arbitraremur, sed sufficientem ætatis modum habentem. Eum verò, qui præscriptum viginti annorum numerum complesset, vel proximè accessisset, omnino beatum diceremus, vtpote qui felicissimam, atque integerrimam peregisset vitam. Sin autem ducentorum esset annorum, qui centum annos natus decessisset, eum penitus immaturum esse censentes, ad quærelas ac lachrymas cōuerteremur. Constat igitur tum ex his, tum ex superius prædictis, eam quoque mortem, quæ immatura dicitur, nos per quàm facilè solari posse. Minus vtique Troilus, vel Priamus ipse lachrymasset, si vigenti adhuc imperio, & in tantis fortunis, quas lugebat, prius mortē obiisset. Qualia igitur sunt, quæ apud filium Hectora disseruit, monens vt à prælio aduersus Achillem recederet, in quibus ait: At ingredere mœnia fili mi, vt Troianos ac Troianas serues, ne magnam Pelei filio gloriam exhibeas, tu verò chara priueris vita. Præterea me miserum atque infelicem adhuc sapientem miserare, quem pater Saturnius in senectutis limine tristi consumet fato, multa cernētem mala, filios interemptos, tractasque filias, & dirutos thalamos, infantesque liberos humi prostratos in graui prælio: me autem ipsum omnium postremum in primis foribus efferatæ ac sæuæ canes distrahent, quum quispiam acuto me petens ferro, è membris abstulerit animum. Sed quum interempti senis canum caput canamque barbam, ac pudenda deturpauerint canes, hoc vtique mise-

cabile miseris mortalibus. Sic fatus senex, canos de capite crines manibus euellebat, nec tamen Hectoris animo persuadebat. Quum itaque quamplurima tibi super hac re exempla sint, existima multos magnis atque arduis morte absolui malis, quæ si diutius vixissent, omnino experti fuissent, quæ vt orationis modo parcerem, omisi, his quæ dicta sunt contentus ad persuadendum, ne plus quàm & natura & modus exigit, ad inanes luctus, ignobilesque, ac degeneres eiulatus ac lamentationes conuertaris. Nā si quis non sponte in infortunium inciderit, non mediocre est, vt Crantor ait, aduersus fortunam leuamen. Ego autem dicerem maximum id esse indolentiæ remedium. Eum autem qui vitam cum morte te commutauit diligere atque amare, non in eo est quod doleas, sed in eo quod dilectum iuues. Est autem defunctis vtilitas, qui per bonam memoriam exhibetur honor. Nullus enim bonus fletibus dignus, sed hymnis ac laudibus: neque luctu, verum inclyta memoria: nec dolorem inferentibus lachrymis, sed vrbanis primitiis: si quidem defunctus sanctiorem est vitam consecutus, quum præsertim corporis seruitio, hisque indomitis solicitudinibus, ac calamitatibus solutus sit, quas necesse est, vt qui mortalem sunt vitam sortiti sustineant, donec destinatū vitæ cursum peregerint, quē nobis natura dedit, nō in omne tempus, sed ita singulis distribuit, vt fatorū leges partitę sunt. Quare minimè decet vt qui rectè sapiunt, plus quàm & natura & doloris animi modus exigit, ad inanes ac barbaros luctus deferantur, & quod multis iam contingit, expectent, vt priusquā

luctus expellant, dolore adhuc affecti vitam finiant, & in luctuosis ac lugubribus versantes infelicissimum tumulum consequantur, tristibus & à nulla ratione profectis malis vnà cum ipsis sepulturæ mandatis, vt Homericum illud meritò dici possit: Ad hos autem lugentes niger accessit Hesperus. Quocirca ipsis sæpenumero dicere oportet: Quidnam? desinetis vnquam dolere? an in perpetua per totam vitam versabimini calamitate? Nullo enim carere fine luctum existimare, extremæ dementiæ est, quum præsertim videant eos quoque qui grauissimo dolore, maximoque luctu affecti fuerint, temporis accessu mitiores reddi, & in quibus monimentis vehementer conquerebantur, flentes ac pectora plectentes, lautissimas epulas, cum Musicis, alioque luxu constituere. Insanientis igitur est sic suspicari, perpetuò permansurum luctum. Sed si cogitarent quòd desinet aliquo facto, cogitare præterea possent, tempore videlicet aliquid faciente.*Quod enim factum est, ne à diis quidem infectum fieri potest. Itaque quod nunc præter spem atque opinionem nostram contigit, id indicauit, quod re ipsa circa multos fieri consueuit. Cur igitur id nos ratione dictante percipere haud possumus, neque excogitare, quòd plena quidem malorum est terra, plenum mare, & talia mortalibus mala malorum, circumque fata feruntur? Inanis autem ingressus ne in æthera quidẽ. A multis enim ac sapientibus viris, vt Crantor ait, non nunc, sed iamdiu deplorata sunt humana, pœnam arbitrantibus esse vitam, & primo natum esse hominem, calamitatem maximam. Hoc autem, in-

* τὸ μὲν γὰρ γεγενημένον οὐδὲ θεῶν δυνατῷ ἐστι ποιεῖν ἀγένητον.

quit Aristoteles,& Silenum captum Midæ indicasse. Sed melius est sua ipsius philosophi verba apponere. Ait autem in eo volumine, quod Eudemus, siue de anima inscribitur: Omnium optimè ac beatissimè, non modò beatos, verumetiam felices esse defunctos arbitramur, & eos accusare, ipsisque vtpote melioribus ac præstantioribus iam factis maledicere impium existimamus. Et hæc adeo vetera atque antiqua perficere apud nos institutum est, vt neque temporis initium, neque qui primum hæc cõstituerit, vllus omnino sit qui nouerit, sed infinitum iam seculum perpetuó instituta sunt. Preterea in ore hominum esse vides, antiquo multorum annorum tempore vulgo circunferri. Quid hoc, inquit? & ille respondens: Non nasci, inquam, omnium optimum: mortuum autem esse, longe esse melius, quàm viuere, multisque numen ipsum sic testatum fuisse. Ferunt vtique illi Midæ Silenum iam captum post venationem percontanti ac sciscitanti, quidnam esset hominibus optimum, quidque omnium maxime optabile, primum quidem nihil voluisse dicere, sed silentium tenuisse. Postquam verò omnes machinatus machinas, vix ad loquendum adegit, sic coactum dixisse: Dæmonis laboriosi, fortunæque arduæ ephemerum, id est, vnius diei semen, quid me ea cogitis dicere, quæ vobis melius est ignorare? cum propriorum nanque malorum ignorantia lætior ac iucundior est vita. Nasci autem hominibus, non omnium omnino optimum, nec optimæ est particeps naturæ. Optimũ est enim omnibus non nasci, quod tamen post hoc aliorum omnium est potissimum ac

factu facilè, sed secundum hoc est scilicet genitos, quamcelerrimè interire. Constat igitur Silenum his verbis indicasse, longe esse homini melius mortem obire, quàm vitam agere. infinita autem huiusmodi ad hoc caput spectantia addere quispiam posset, verum prolixa minime necesse est vti oratione. Itaque haudquaquam oportet, vt qui iuuenes decessere, eos luctu prosequamur, quòd his, quæ in diuturna vita existimantur bona, priuati fuerint: hoc enim in obscuro latet, vt sæpenumero diximus, siue sint bonis, siue malis priuati. Multò enim plura sunt mala, & hæc quidem ægrè, multisque curis ac solicitudinibus, mala verò oppidò quamfacile nobis comparamus. Rotunda enim hæc esse autumant, atque orbiculata, & contigua, multisque de causis inuicem collata. Bona verò discissa ac disiecta, nec facile circa ipsos vitæ terminos coëuntia. Obliuiscentium igitur similes sumus: neque enim solum, vt inquit Euripides, pecunias minime peculiares posſident mortales, verum & cætera omnia. Quocirca in omnibus dicere oportet: Nos deorum res habentes, eas curamus: Quum antem velint, ipsas rursus auferent. Itaque minime ægre ferre decet, si quæ nobis ad breue tempus mutuò dedere, eadem exigant. Neque enim trapezitæ, quum ab ipsis, vt sæpe dicere consueuimus, depositum repetimus, redditionis causa indignantur, si quidem grati ac beneuoli fuerint. Aduersus enim eos, qui non facilè reddunt, meritò quispiam diceret: Mandasti ne obliuioni, te propterea hæc accepisse, vt redderes? Hoc vtique omnibus contigit mortalibus. Habe-

mus enim vitam, vtpote necessarium deorum depositum, & huius redditionis nullum est determinatum tempus, vt ne numulariis quidem depositi. Sed minime constat, quando qui dedit, repetet. Qui igitur vel ipse moriturus, vel liberis defunctis supra modum indignatur ac conqueritur, quo modo non manifestò oblitus est, & seipsum hominem esse, & liberos mortales genuisse? Neque enim est hominis mentem habentis ignorare, hominem animal esse mortale, proptereaque genitum vt moriatur. Itaque si Niobe, secundum fabulas, hanc promptam habuisset opinionem, quòd vita non perpetuò virente, liberorum germinibus onusta dulcem cernens lucem morietur, non vtique adcò moleste tulisset, vt calamitatis magnitudine vitam relinquere voluerit, deosque inuocare, vt ad sæuissimam ac grauissimam perniciem ipsa quoque raperetur. Duo sunt ex Delphicis literis maxime ad vitã necessaria: Cognosce teipsum, ac Nihil nimis: ex iis enim reliqua pẽdent omnia. Hæc autem sunt inuicem consona, atque concinna, & vtrunque altero videtur potentia ipsa significari. Nam & in eo quod est, cognosce teipsum, comprehẽditur, nihil nimis, & in hoc, cognosce teipsum. Quare & super his sic inquit Ion: Cognosce teipsum, hoc verbum quidem haud magnum, re verò quantum, deorũ solus nouit Iuppiter. At Pindarus: egregiè, inquit, sapientes Nihil nimis, verbum laudarunt. Hæc itaque præcepta, vt Apollinis oracula quispiam cogitatione cõplectens, ad omnes vitæ perturbationes se facile accõmodare ac concinare poterit, easq; prudẽter ferre,

cum suam ipsius naturam respiciens, tum vel maxime, ne plus quàm conueniat in his quæ accidunt, aut ad iactantium extollatur, aut deprimatur, & ad miseriam planctusque prosternatur, propter fortunæ aut animi imbecillitatem, & nobis ingenitum mortis timorem, eorum ignorantiæ causa, quæ in vita accidere consueuerunt, pro necessitatis, aut fati sorte. Bene autem Pythagorici exhortati sunt dicentes, Quòd diuina sorte mortales habent dolores horum quamcunque sortitus fueris portionem, ipsam patere, neque indigneris. Et Tragicus Aeschylus: Virorum enim est virtute præditorum, ac sapiētum, in aduersis rebus minime irasci diis. Et Euripides: Quicunque mortalium necessitati cessit, sapiens apud nos, & diuina nouit, & in aliis quicquid acciderit, quicunque mortalium æquo animo fert, optimus ac modestissimus mihi esse videtur. Multi verô omnia criminantur, quæcunque sibi præter spem contigerunt, ex fortunæ & dæmonum violentia fieri arbitrantur. Quocirca in omnibus conqueruntur ingemiscentes, & suum ipsorum infortuniū accusantes. Aduersus quos dicere quispiam posset, Deus non tibi est nocumento, sed tu ipse tibiipsi, & quæ ex imperitia proficiscitur stultitia ac dementia. Et ob hanc deceptam falsamque existimationem in omnibus mortem insimulant. Si quis enim peregre profectus decesserit, ingemiscentes dicunt: Infelix, neque enim huic pater ac veneranda mater oculos claudent. Sin vero in propria patria coram parentibus, lugent vt è manibus ereptum, & propterea dolorem ipsis relinquentem. Quòd si mutus, nullaque

laque de re quicquam locutus obierit, flentes dicũt: Nullum mihi prudens dixisti verbum, cuius perpetuò possem meminisse. Sin autem aliquid fuerit locutus, hoc continuè in promptu habent, vtpote doloris incendium. Si cito obierit, conqueruntur, raptus est dictitantes. Sin sero, accusant quòd tabescẽs atque afflictus decesserit. Omnis prætextus ad luctus ac dolores excitandos satis esse videtur. Hæc autem nouerunt poëtę, & horũ maximè primus Homerus dicens: Haud secus ac pater filij sui spõsi ossa comburens luget, qui defunctus miseros dolore affecit parentes, infandumque genitoribus fletum ac luctum præbuit, quum maximè nondum constet, an meritò lugeatur. Sed vide quod sequitur: Solus vnicus in multis opibus. Quis enim nouit, an deus patris more prouidens, generisque humani curam suscipiens, prospiciẽs quæ ventura erant, acerbos quosdam de vita abducat? Vnde nihil euitabile putandũ est eos pati. Nihil enim graue est mortalibus, quod sit necessarium, nec si quæ secundum præcedentem rationem, ac consequentiã quandam contingunt. Et quia plurimi obitus alias maiores molestias ac difficultates præueniunt, & quia his ne nasci quidem cõferebat, his verò nasci pariter atque interire, aliis paululum progressis, nonnullis vigentibus, hi vtique omnes obitus æquo sunt animo ferendi, quum fatum minimè declarari posse non ignoremus. Eruditorum autem est hominũ, præmeditari, breue eos nobis tẽpus reliquisse, qui acerbi vita priuati videãtur. Etenim lõgissima vita breuis est, ac fermè punctus, si ad infinitũ seculũ cõparetur: & quòd eorum

nonnulli qui diutius luxerũt, aut multo post quos luxerant assecuti sunt, quum nihil vtilitatis sibi ex luctu vendicauerint sed temere potius seipsos molestiis affecerint. Breuissimæ autem existente mansionis in vita tempore, non squalidis mœroribus, neque infelicissimo luctu absumi atque affligi decet, nosmetipsos doloribus ac corporis verberibus protrahentes, sed in melius atque humanius mutare nitentes, studentesq́ue eos conuenire non qui adulatione quadam simul mœrentes luctus excitẽt, sed qui nobili ac graui consolatione dolores auferant, hoc Homericum audientes, atque in memoria habentes verbũ, quod Hector Andromachæ, quũ ipsã consolari cuperet, sic dixit: Misera, ne mihi vehemẽter angas animi, neque enim quisquam me vir præter fatum ad inferos mittet. Fatum autem virorũ neminem cum timidũ, tum strenuum effugere assero, vt primum lucem æditus fuerit. Hoc autem fatum, alibi poëta ait: Genito neuit stamen, quum ipsum peperit mater. Hæc si mente conceperimus, futili atque inani soluemur luctu, quum præsertim reliquũ vitæ tempus breue omnino sit futurum. Studendũ est igitur, vt hoc lætum, luctuosisq́ue mœroribus minimè perturbatum degamus, luctus insignia omittentes, corporisq́ue & eorum qui nobiscum viuunt, salutis assiduam suscipientes curam. Pulchrũ est præterea eorum meminisse sermonum, quibus, vt par erat, apud cognatos aut amicos pari calamitate affectos vsi quandoque fuerimus, solãtes ac suadentes, communes vitæ casus communiter ferre, & humanos humanè, & nõ aliis quidem ad indolentiã

posse auxiliari, nobis autem ipsis horum memoriā nulli esse vtilitati, neque medicis orationis remediis animi solicitudinem curare, quādoquidem omnium potius quàm indolentiæ dilationem facere oportet. Atqui in quacunque re dilatorem cum detrimentis luctari ait, quod inter omnes vulgatum est verbum, Multò autem, vt puto, magis, si quis tristes animi affectus, & in futurum tempus occursu perniciosos protraxerit. Respiciendum est etiam in eos qui generoso atque elato animo filiorū obitus placidè sustinuere, Anaxagoram, inquam, Clazomeniū, & Demosthenem Atheniensem, & Syracusanū Dionem & Antigonum regem, frequentesque alios cū veteres, tum recentiores. Ex his enim Anaxagoram accepimus philosophantem, vt aiunt, atque inter amicos disserentem, quū à nuncio quodam filij mortem audiuisset, paululum se continuisse, hisque qui aderant dixisse: Noueram me mortalem genuisse. Periclem verò, qui ab orationis ac prudentiæ eximiam vim Olympius quoque appellatus est, quū vtrumque filium, Paralum videlicet ac Xantippum (vt Protagoras ait) vitam cum morte commutasse accepisset, ita & ipsum fuisse locutum tradunt. Filiis enim adolescentibus ac formosis octo dierum interuallo vita defunctis, citra luctum sustinuit. Tranquillitate nanque animi, ac serenitate perfusus erat, quæ sibi per singulos dies ad felicitatem atque indolentiam, necnon & in multis gloriam plurimum contulit. Nam vnusquisque proprios forti animo luctus ipsum ferentem intuens, magnanimum ac fortē esse existimabat, seque

Pericles Olympius

ipso præstantiorem, quum suam ipsius in huiusmodi rebus consilij inopiam optimè teneret. Hunc enim statim post vtriusque filij obitus nuncium, nihil minus corona patrio more insignitum, candidaque veste indutum concionari intuebantur, consilia excogitantem bona; ipsosque Athenienses ad bellum exhortantem. At Xenophontem Socraticum, quum sacra quodam faciens, à nūcijs ex bello profectis, filium nomine Gryllum dimicantem vitam finisse audiuisset, coronam sibi primū detraxisse accepimus, percontatum deinde quonam pacto perijsset, quum strenuè dimicando, hostiumque quamplurimos occidendo retulissent, aliquantulum temporis commoratum, dum cogitatione luctum cohiberet, coronam rursus imposuisse, inchoatumque peregisse sacrificium, ac nuncijs dixisse: deos precatus sum, vt mihi filius non mortalis ac longæuus esset: neque enim constat, vtrum tale quid cōferat, sed qui & strenuus esset: & patriam diligeret, quod vtique factum est. Dionem vero Syracusanum cum amicis sedentem, magnæque vocis tumultu circa ædes excitato, quum rei causam percontatus, filium de tecto delapsum, mortem obiisse audiuisset, nihil perturbatum ac perculsum, defuncti quidem corpus ad legitimam sepulturam vt traderent, iussisse ipsum vero quæ considerabat, & cum amicis deliberabat, minime reliquisse. Hunc Demosthenes rhetor dicitur æmulatus, quum vnicam ac sibi charissimam filiam amisisset, de qua Aeschines accusare ipsum ratus, hæc inquit: Septimum autem diē defuncta sibi filia, priusquam lugeret, ac lege consti-

rata perageret, coronatus candidaque veste indutus bouem immolabat, legem quæ transgrediebatur, quum vnicam miser, & quæ primum ipsum patrem salutauerat perdidisset. Hic autem quum rhetorico more ipsum criminari proposuisset, hæc percurrit, dum ignoraret ad Demosthenis laudem pertinere, qui luctum abiecerit, patriæque charitatem communibus necessariorum affectibus præferēdam ostenderit. Antigonum prætereà regem ferunt, quum Alcyonei filii in acie obitũ intellexisset, magno atque claro animo in eos qui sibi calamitatem nunciauerant respexisse, quumque paulũ se continuisset, ac subtristis fuisset, dixisse: O Alcyoneu, serius mortem cum vita commutasti, sic constanter in hostes irruens, & nec tui ipsius salutem, nec mea plurimi faciens monita. Horum vtique virorum animi elationem suspiciunt quidem omnes, atque admirantur, sed ob eam quæ ab inscitia proficiscitur animi imbecillitatem, eos re ipsa imitari nequeunt. Quũ autem multa existant eorum exempla ab historia tã Græca, quàm Romana nobis tradita, qui in necessariorum obitu egregiè se atque honestè gesserũt, satis tamen erunt quæ memorauimus, cum ad omnem acerbissimum ac tristissimum deponendum luctum, tum ad eos qui in ipso sunt, nulla in re vtiles atque inanes fedãdos dolores. Nam quòd qui virtutibus præstiterunt, vt diis chari iuuenes decesserint, & iam superiore exposui ratione, & nunc quam breuissime fieri poterit, percurrere conabor, hoc pulchre à Menandro dictum attestatus: Quem diligunt dii, iuuenis moritur. Cæterum tu fortassis,

Apolloni amicissime, diceres, adolescentem Apollonium vehementer fuisse Parcis obnoxium, teque vita defunctū ab illo in ætate integra constituto, sepulturæ mandari oportuisse. Hoc enim esse secundum nostram videlicet, atque humanam naturam, sed aut secundum vniuersi prouidentiam, mūdique constitutionem. Illi autem beato diuturniore in hac vita tempore permanere haudquaquam licebat, quàm quod ei tributum fuerat, verum quum hoc compositè ac constanter explesset, ad fatum reuerti, ipso ad seipsum vocante. At acerbe vitam finiuit. Ob hoc igitur felicior est, ac malorum expers. Vita enim, vt Euripides ait, nomen habet, re ipsa labor. Hic autem in florentissima constitutus ætate præcessit, integer, cœlebs, circunspectus, & ab his, quorum consuetudine vtebatur, inter beatos adnumeratus, parentum ac familiarium studiosus, & philosophus, & vt omnia simul complectar, humanus: ex amicis quidem seniores æquè ac patres veneratione prosequēs, coætaneos verò, & quibus familiarissimè vtebatur, diligens: his præterea à quibus instituebatur honorificus, externis atque ciuibus mitissimus, necnō & omnibus placidus atque amicus, cum ob indolis venustatem, tum vel maximè ob affabilem humanitatem. Attamen ille quidem & tuæ, & suæ ipsius pietatis decentem consecutus laudem, in perpetuū tempus perinde atq; ex cōuiuio ab hac mortali decessit vita, priusquā in aliquam incideret debacchationē, quę longā assequitur senectā. Quòd si veterum poetarū ac philosophorū, vt par est, verus est sermo, esse videlicet piis Manibus honorem ali-

Vita, non vita, sed labor.

quem, ac præſeſsionē locumque illis deſtinatum, in quo verſentur, non eſt tibi deſperandum, quin beatus filius tuus inter eos recenſeatur. Dicuntur autem hæc à ſuauiſsimo Pindaro de piis qui ad inferos ſunt. Quibus vtique dum nocturnum hic eſt tēpus, ſolis iubar ſplēdet, roſariiſque puniceis cōſita prata ipſorum ſunt ſuburbium, thuriferis arboribus adumbratum, aureiſque fructibus onuſtū, atque equeſtribus gymnaſiis hi, alii teſſeris, nonnulli tibiis oblectabuntur. Apud ipſos autem omnis florū pullulat opulentia, optabiliumque odor perpetuô per locum diffunditur, varias imponentium* longè ſplendēti igni primitias in deorum aris. Et paululū progreſſus, in alio luctu de anima loquēs ait: Beata autem omnes Parca labores ſoluens finit, & omniū quidem corpus longe potentem ſequitur mortem, viuens autem æternitate deficit. Idolum enim ſolū eſt à diis, dormit autem membris agentibus. Verum dormientibus multis in ſomniis, iucundorum adſerpens, & difficilium indicat iudicium. Cęterum diuinus Plato multa quidem in libro de anima, de ipſius immortalitate dixit, non pauca vero in Politia, Menoneq́; & Gorgia, ſparſimq́; in aliis dialogis: ſed quę in dialogo de anima dicta ſunt, quū priuati cōmētus fuero, tibi, vt voluiſti prębebo. Quę verò in pręſētia opportuna atq; vtilia Athenienſi ſocio ac diſcipulo Gorgię rhetoris dicta ſūt, ita habēt: Ait enī qui apud Platonē eſt Socrates: Audi iam valde bonā orationē, quā tu quidē, vt puto, fabulam exiſtimabis, ego verò orationē: Vera nāq; tibi, quę locuturus ſū enarrabo. Partiti fuerant imperiū Iupiter, Neptunus, & Pluto

* πλιφανῆ.

poſtquam id à patre acceperunt. Erat igitur hæc de hominibus inter deos lex & regnante Saturno ſemper, & adhuc eſt, vt hominum quicunque iuſte ac ſancte vitam egiſſet, poſt mortem beatorum adiret inſulas, ibique procul à malis in omni habitaret felicitate. Qui verò inique atque impié, iudicii ac ſupplicii carcerem, quem Tartarum appellãt, peteret. Horũ autem iudices ſub Saturno, nuper & Ioue Imperium obtinente, viuentes erant viuentium, ea die iudicantes, qua erant morituri. Poſtea cauſæ quodammodo non recte iudicabantur: itaque Pluto & qui ex beatis inſulis hæc curabant, ad Iouem profecti dicebant, indignos ad ſe homines vtrobiq; accedere. Quibus Iupiter: Ego igitur, inquit, ne hoc fiat prohibebo. Nunc enim cauſæ inique iudicãtur: nam viuentes iudicantur. Multi autem, inquit ille, ſceleſtas animas habentes, induti ſunt corpore pulchro genereque ac diuitiis: & quum aderit iudicium, accedunt ad eos quamplurimi, quôd iuſte vixerint teſtificaturi. Iudices igitur ab his perterreſiunt, ſimul & ipſi induti iudicant ſuas ipſorum animas oculis & auribus, ac toto adoperti corpore. Hæc itaque omnia ipſis obices ſunt, ſua ſcilicet ipſorum, & eorum qui iudicantur indumenta. Primum autem cauendum eſt ne ipſi proſpiciant mortem: nunc enim prænorunt, ſed Prometheo iam dictum eſt, vt hoc prohibeat, poſtea hi omnes nudi iudicandi. Defunctos enim opus eſt iudicari, ipſumque iudicem eſſe nudum decet, defunctũ anima ipſa, animam ipſam, cum primum quis deceſſerit, contemplantẽ, omnibus cognatis deſtitutã, omnéq;

illud ornamētum relinquentem, vt æquum ſit iudicium. Ego igitur quum hæc priuſquàm vos cognouiſſem, filios meos iudices creaui, duos quidem ex Aſia, Minoën & Rhadamanthum, vnum vero Aeacum ex Europa. Hi autem vt primum deceſſerint, in prato ad triuium iudicabunt, ex quo viarum altera ad beatorum inſulas, altera ad Tartarum ducit. Et eos quidem qui ex Aſia venient, Rhadamanthus, qui verò ex Europa, Aeacus iudicabit. Minoi autem hunc deferam magiſtratum, vt ſi quid alteri arcanum ac dubium fuerit, diſcernat ac diiudicet, vt hominibus quamiuſtiſsimum ſit itineris iudicium. Hæc ſunt, ô Callicles, quæ quum audiuerim vera eſſe, haudquaquàm diffido, & ex his verbis huiuſmodi aliquid contingere. Colligo mortem videlicet nihil aliud eſſe, quam duarum rerum, corporis & animi, inter ſe ſolutionem. Hæc tibi quum collegiſſem, multaque diligentia compoſuiſſem, amiciſsime Apollini, conſolatoriam compoſuimus orationem, ad præſentem deponendum dolorem, omniumque accerbiſsimum ſedandum luctum, tibi maximè neceſſariam. Complectitur præterea filii tui, diis chariſsimi Appollinii meritam laudem, ob bonam memoriam, perennemque in omne tempus gloriam conſecratis optatiſsimam. Bene itaque feceris, ſi orationi obſecutus, beatoque filio tuo vſus, mutato conſilio, ab iſta corporis atque animi inutili afflictione, à maceratione, ad tibi conſuetam naturalemque viuendi rationem traduxeris. Nam vt nobiſcum viuens, haud libenter te ac matrem triſtes ſpectabat, ſic ne nunc quidem dum

inter deos agit, ipsorumque epulis accumbit, huiusmodi vestro viuendi modo delectatur. Itaque quum probi ac generosi, liberorumque amantissimi viri grauitatem receperis, teipsum, & adolescentuli matrem cognatosque atque amicos ab istiusmodi infelicitate ad tranquilliorem, filioque tuo, ac nobis tui, vt par est, studiosis, gratissimum vitæ habitum traducas.

FINIS.

AD LEONEM DECIMVM PONTIFICEM MAXIMVM

Angeli Barbati pro inopia sua in Plutarchi Exilium supplicatio.

ETSI hoc Plutharchi de exilio opusculum, Summe Pontifex, minimè ad te pertinere videtur, quem Deus optimus maximus in patriam restituit, & in terris principem locum tenere voluit, id tamen non minus iure, quā necessitate tibi potissimum nuncupamus. Iure etenim Medicum familiæ præclarissimæ debetur quicquid literarum Græcarum adhuc extat, quarum nullum vestigium reliquū esset, nisi Laurentius pater tuus, vir nunquam satis laudatus, nō priuati ciuis, sed summi optimique imperatoris opus executus, eas è Turcarum manibus vindicasset, grandi proposita pecunia, vt boni autores, qui impijssimæ gentis armis oppressi inter cadauera vrbium quasi sepulti iacerent, prodirent in lucem, & Florentiæ, vrbis Italiæ florētissimæ, & per totam Italiam, & quàm late Christianorum imperium patet, semina illa omnium liberalium artium

omniumq́; virtutum propagaretur, quando in Græcia, vbi diu floruerant, tanto Christiani nominis hostium incendio deuastata, & ad sterilem quendam literarum squalorem deducta, amplius germinare non possent. Quare iure optimo, rei Christianæ præsul sanctissime, quod tuum est, in prima stitim fronte tuo nomine munitum exire debet. Parum id quidem Pontifici maximo: sed & deo, cuius vicarium geris, qui aurũ vel argentum offerre nequeunt, thus aut ceram offerunt, nec minus quàm cæteri exaudiuntur. Parauimus tamen & alia quædam, Opusculum de Iustitia, de Pluto, de Symposiis. Quæ munuscula si & ipsa non id genus sunt, qualia offeruntur ab aliis, ignoscas quæso quando literarum studiosis nihil aliud est quod offerant. Nam & necessitas, quæ ad hoc de Exilio opusculum tibi dedicandum nos impulit, ea fuit, vt exilium nostrum non vllo scelere, sed rerum penuria, & bellorũ tumultu, quod Plutarchus dum à me quoad fieri potuit Latinè loqui docetur, verbis solatus est, tu Pontifex sanctissime re aliqua soleris, & sacerdoti iam in omni rerum inopia consenescenti, tua in bonorum morum & liberatum studiosos liberalitas, tãtum ex tot tantísque ecclesiasticis bonis tribuat, quantum ad frigus dirámque famem propellẽdam satis sit. Sed quoniam iam prologus fabula longior, quandiutissime & felicissimè valeas, Pater beatissime, literatórum decus & præsidium, & vigeat semper, ac floreat Medicum nomen & gloria, quorum patrocinium iampridem literarum studia ne pereant, fouet & alit.

PLVTARCHI CHÆRONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, DE EXILIO, LIBELLVS.

Angelo Barbato interprete.

EX sermonibus, vt ex amicis, optimus ille firmissimusque habetur, qui in calamitatibus præsens adest, & indigentibus auxilium affert. Multos enim reperias, qui lapsis quidem amicis colloquantur, nec eos verbis saltem deserant. Sed sicuti vrinandi imperiti, dum pereuntibus opitulari conantur, vna complexi demerguntur: ita & hi sua quadam inscitia, tantum abest vt prosint, vt obsint vel plurimum. Amicorum enim ratio, & eorum qui suppetias veniunt, consolatio, non rei affligentis defensio esse debet: quando in rebus miseris nullis lachrymis, nullis eiulationibus, quasi choris quibusdam tragicis sit opus, sed qui nos ingenuè admoneant, & liberè doceant. Tristari namque non modò in omni re inutile, verum vanissimum & stultissimum est. Vbi verò res ipsa ratione tractata atque detecta, non prohibet quin tecum colloquaris, & dicas: Nihil graue nisi simules passus es, sit profectò ridiculum, non corpus percontari quid patiatur, nec animum, an hoc ipso casu deterior fiat, sed totius tristitiæ externis admonitoribus vti, qui vnà nobiscum doleant, vnà indignentur. Quare quum soli sumus, vnusquisque de infor

tuniis, quasi oneribus quibusdam animum suum diligentissimè examinet & ponderet. Non enim vt corpus rei grauantis pondere premitur, sic semper & animus: qui contrà potius rebus ex seipso onus imponit & grauat, quæ per se alioqui tolerabilia erant. Durus quidem natura est lapis, crystalus item frigida, nec extrinsecus vel ille duritiem, vel hæc concretionem vllam habet: exilium vero, ignominia, & honorum amissio, vt contrà coronæ, magistratus, primique consessus, non sua natura, sed nostro ipsorum iudicio affligendi, vel delectandi modum habent: vnusquisque autem hæc sibi leuia vel grauia, tolerabilia vel dura toleratu efficit. Hinc interrogatus Polynices:

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac verbo malum.

Contrà verò Alcmanis sententia, vt scribit poëta quidam epigrammatarius, qui ait:

Sardiaci patres vestro sub culmine tecti,
Auratis Celsas vestibus aut Macelas,
Concaua discinctus pulsarem tympana, qui nunc
Spartanis Alcman ciuibus annumeror,
Vatibus & Graijs, me dulcis musa tyrannos
Dyscyleon supra sustulit & Gygeon.

Sola etenim opinio rem eandem his quidem vtilem, ceu approbatam monetam, his verò inutilem & noxiam reddit. Sed esto graue sit exilium, vt multi asserunt & prædicant. Nam & ex cibariis multa amarulenta sunt & acria, sensumque mordentia: quibus tamen, si mitium quid aut dulcium admisceas, omnem illam saporis insuauitatem tollas. Sunt præte-

ſtitiæ dediti ſemper ac queruli, quæ apud ſe peſsima ſunt, ſine vlla intermiſsione colligendo & reputando, doloremque inferentibus ſeſe ipſos atterendo, etiam quæ bona ſunt & vtilia, mala efficiunt, & omni caſſa vtilitate, eoque id potiſsimum tempore, quum auxilio opus erat. Illa enim duo fatorum dolia, quorum alterum bonis, alterum malis plenum ſcribit Homerus in cœlo eſſe, non Iupiter ſedens diſpenſat, vt his mitia & bono aliquo permixta, vis verò mera malorum fluenta tranſmittat, ſed ex nobis ipſis, qui mentis ſunt compotes, ex rebus ſecundis, iis quæ aduerſa ſunt exhauriunt & infundunt, & potabiliorem iucundioremque ſibi vitam efficiunt. Contrà verò multis mortalibus veluti colis quibuſdam, quæ deterrima ſunt melioribus effuſis relinquuntur & permanent. Si ergo in quippiam inciderimus, quod re vera malum ſit hilaritatis aliquid & lætitię ſuperinduci debet, & peculiari aliquo bono, & ex iis quæ expertis iam rebus reliqua ſunt, quod alienum, & aduerſum ſit, leniẽdum eſt. Quum verò ſuapte natura res ipſa nihil mali habet, ſed id quod affligit, ex inani quadã opinione cõſiſtit, tunc vt laruas formidantibus pueris in manibus tradimus, & inuertimus, quo reſpectu vanos terrores contemnere aſſueſcant, ita nos quoque quod fragile, ac tragicis fabulis eſt perſimile, diligentiſsima conſideratione quaſi manibus pertractantes detegere oportet. Cuiuſmodi præſens hæc tibi conditio eſt de ea quam patriam opinaris, quum natura nobis patriam nullam dederit, ſicut nec domum, nec agrum, nec fabrilem, vel

medicorum officinam, vt Ariston inquit, sed hæc, & cætera id genus prout quisque incolit, illisque vtitur, subinde illius fiunt, vel nominantur potius & dicuntur. Homo enim, vt Plato ait, planta est quædam non terræ infixa, nec immobilis, sed & cœlestis, & ad cœlum ipsum inuersa, cuius corpus ex capite, velut è sua quadam radice illud sistente & firmante, erectum manet. Hinc Hercules:

Argius an Thebanus, aut vnam curo
Iactare, Græcia omnis est mi patria.

Longè tamen rectius Socrates, qui se non Atheniensem nec Græcum, sed ciuem mundanum esse dixit, vt si quis, puta, vel Rhodius, vel Corinthius dici velit. Neque enim Sunio vel Tænaro, aut Cerauniis seipsum inclusit.

Vides vt hunc immensus æther arduus
Coërcet vlnis vndique orbem mollibus?

Hi patriæ nostræ termini sunt, in quibus nec exul, nec hospes, nec peregrinus vllus est, vbi idem ignis, aër & aqua, iidem principes, rectores & præsides, sol, luna, & lucifer, eædem quoque leges omnibus vno ordine, ab vno eodemque principe latæ, eadem solstitia & æquinoctio, Pleiades, Arcturus, tempora sementis, & plantarum omnium: vnus autem rex & princeps Deus est, principium, medium, ac finem vniuersi tenens, qui via recta peragit, & secundum naturam cuncta circuit, quem iustitia sequitur, omnium vltrix qui diuinam legem deseruerint, qua in omnes homines tanquam ciues cuncti natura ipsa dictante vtimur. Quòd autem Sardis non habites, nihil refert: nec enim Athenienses omnes Colytũ,

nec

nec Craneum Corinthii, nec Lacones habitant Pytanen. Nunquid ergo ii Atheniensium peregrini externique sunt, qui ex Melite in Diomida commigrarunt, vnde & Maium mensem * Metageitnionē appellant, & festum quoddam cognomine transmigrationis illius Metageitnia, hoc est, transuicinalia celebrant quod non inuiti, sed facile hilarique animo viciniam apud alios exciperent? Minimè id quidem dixeris. Quænam igitur terræ pars siue tantum habitabilem, siue vniuersam contempleris, alia procul ab alia esse potest, quam mathematici puncti rationem dimensione carentis, si ad cœlum respicias, habere euidentissimè ostendunt? At nos quasi formicæ vel apes, si ex vna caueina aut alueari exciderimus, hospites externique nobis esse videmur. Quod idcirco fit, quia omnia propria & familiaria vt certè sunt, facere ignoremus. Atqui stultitiam eius irridemus, qui lunam Athenis meliorem nitidioremque esse dicat, quàm quæ Corinthi: & tamen in idem quodammodo vitium mentis incidimus, quum peregrè profecti, terram, mare, aërem, cœlū vt diuersa aliaque à consuetis esse contendimus. Liberi quidem & soluti à natura in lucem prodeuntes emittimur; ipsimet autem nos ipsos colligamus, locorumque coarctamus angustiis, ac tectis includimus, & in parua tenuiaque compellimus. Præterea verò Persarum reges irridemus (quòd si modò id verè dicitur) Coaspæ vnius aquam bibant, cæterasque mundi partes sibi reddant * irriguas, quum ipsi quoque aliò transmigrantes, Cephisum vel Eurotam appetamus, aut Taygeti Parnassique desiderio tenea-

* μεταγειτνιῶν secundus mensis apud Athenienses.

* ἀνύδρους

Q

mur. Ita nobis terrarum orbem non modo irriguū, sed & ciuitatibus & tectis cassum vanissima opinione reddimus. At Ægyptii regis iracundia & asperitate in Æthiopiam commigrantes, rogantibus amicis ne liberos aut vxores desecant, impudentius ostēsis virilibus, nec vxores, nec liberos quoad ea secum habeant, defuturos respondent. Quanquam decentius simul & grauius dici potest, vbi modica, qualia vita nostra postulat, habere contigerit, ibi nemo nec ciuitatibus, nec domesticis laribus, carere, nec externus vllo pacto esse poterit, dum iis mentem quasi ancoram adhibeat, qua regatur & firmetur, omnique portu quocūque applicuerit, vti queat. Amissæ enim diuitiæ breui facilesque reparari nequeunt, patria verò quælibet est, si vti scias, radicesque habeas, quæ vbique coalescere & viuere valeant, quales nec Themistocli, nec Demetrio Phalereo defuere. Qui quum post exilium Alexandriæ inter amicos Ptolemæi principatum teneret, non modò in omni rerum copia vixit, sed & Atheniensibus dona misit amplissima. Themistoclem verò regia liberalitate more principis, victitantem, vxori liberisque suis sepius dixisse ferunt: Perieramus omnino, nisi periissemus. Sicut & Diogenes, Canis cognomine, nuncianti, Te Sinopenses è Ponto exulē declararunt: Ego, inquit, illos hoc damno supplicio, vt in Ponto extremisque Euxini littoribus perpetuò maneant & recludantur. Stratonicus autem non infacetus, hospitem percontatus in Seripho, cui crimini apud ipsos exilium indiceretur, audiens homines nequaquam illic exilio mul

ctari:Cur non tu quoq;,inquit,nefarii aliquid patrasti,quo ex istis locorum angustiis emigrares,vbi Comicus ait caryceas fundis vindemiari, omniaque haberi quibus insula sit opus?Nā si vana falsaque opinione remota veritatem ipsam consideres,qui vnam duntaxat ciuitatē habet,hospitem alienumque cæteris omnibus inuenias.Quòd si tibi turpe iniquūque videtur,quempiā patria sua relicta alienam incolere,in eaque vitam degere,Spartā sortitus es,hāc ornes,licet vilis sit,cœlique morbosi,licet seditionibus & rerum domesticarum turbulētia laboret:cui propriam fortuna abstulit vbicunque sibi placeat, certè habitare permittit.Pulchrumque illud Pythagoræorum præceptū:Vitam optimam elige, hanc tibi non insuauem consuetudo efficiet. Ad hanc quoque rem sapientissimè simul & prudentissimè dici potest: optimam iucundissimamque patriam elige, hanc tibi tempus patriam efficiet, & patriā quidem eam,quæ te non distrahat, neque perturbet,aut huiusmodi res imperet,vt,Pecunias cōfert,legatus Romam pete,ducē suscipe,aut tuis sumptibus publici muneris ministeriū exhibe.Quæ si quis mentis compos,nec omnino obliuioso fastu turgidus memoria teneat,exul vel Gyarum, vel salebrosam sterilēque, nec plantis idoneam Cinarum,nullo mœrore, nulloque eiulatu optet habitare,nec earum verba mulierum vsurpet,quę apud Simonidem conquerūtur:

Purpureum tumidis mare me circunfremit vndis:

Sed illud Philippi potius mēte habeat,qui quū in palestra lapsus surrexisset,corporisq; vidisset vestigiū, cōuersus:Hercules,inquit,vt partis minimę telluris

natura paticipes orbem appetimus vniuersum. Naxum te aliquando vidisse puto: sin minus, Thuriam saltem, quæ non hinc procul abest, quarum hæc quidem Orienis domicilium fuit, illa verò cepit Ephialtem ac Otum quamuis corporis essent vastissimi. Alcmæon iuxta limosum Acheloi aggerem inhabitauit, quo Eumenides, vt aiunt poëte, effugeret: ego verò potius, vt ciuiles magistratus, seditiones, & furiales calumnias declinaret, locum vel angustissimum delegisse puto, vbi citra molestiam quietè vitam degeret. Tiberius autem Cæsar in Capreis septennium ad obitum vsque vixit, & illud imperiale totius orbis sacellum, quasi in cor aliquod quod coarctatum tandiu aliò nusquam migrauit. Cui tamen imperii solicitudines quæ afferebantur vndique & affluebant, nec syncerum, nec fluctuatione carentem, insularum quietem præbuere. At cui licet in paruulam aliquam egresso insulam magnis calamitatibus liberari, is profectò miser est, nisi seipsum alloquens versus illos Pindaricos sæpius quasi ad remedium canat:

Tenuem cupressum dilige,

Certámque syluæ prodigam missam face.

Mihi parum quidem terræ datum est, vnde & sine arboribus, ac ne luctus sortitus sum, nec seditiones nec imperia principum, nec ministeria in ciuilibus negotiis, nec publici muneris impensas indeprecabiles. Quod alicubi non imperitè dicere videtur Callimachus: Ne metire schœno Persico sapientiam: cur enim schœnis vel parasangüis dimensa felicitate lugendo vt infelices nos cruciare debemus,

quod ducentorum ſtadiorum inſulam,at non quatuor dierum ambitu effuſam, quanta eſt Scicilia habitemus? Nam quid locorum amplitudo ad vitæ tranquilitatem afferre poteſt? Nonne Tantalum in Tragœdia dicere audis:

Bis ſex dierum qua via eſt,
Berecynthios agros ſero. *Qui paulò poſt inquit:*
Cœleſte numen animus olim permeans,
Nunc ſerpit imus,hiſce dictis me alloquens,
Condiſce modico humana amore proſequi.

Nauſithous autem ſpatioſa Hyperiæ regione relicta,eò quòd vicini Cyclopes eſſent,in inſulam tranſgreſſus procul ab aliis viris,habitanſque impermixtus hominibus, ſeorſum in vndoſo vndique mari, ſuauiſsimã ciuibus ſuis vitã parauit.Cycladas quoque prius Minois filios,deinde Codri Neleiq́ue habitaſſe ferũt,in quibus nunc amentes exules ſe pœnas dare putant.Quamuis quæ exularis inſula,agro Sceluntio non amplior?vbi tamẽ poſt expeditionẽ Xenophon nitidã ſenectutẽ egit.Academia verò ter mille drachmis emptus agellus,Platonis, Xenocratis atque Polemonis domicilium fuit,vbi ociarẽtur, & totã vitã ducerent,vno excepto die,quo Xenocrates ſingulis annis Bacchanaliũ nouis tragœdiis, vt aiunt,ornandi feſti cauſa in vrbẽ deſcẽderet. Et Ariſtoteli Theocritus Chius obiecit ſæpius,quòd apud Philippũ Alexandrũq́ue degeret,ac Borbori fluenta Academiæ præferret. Fluuius hic eſt Pellam ambiens,Borborus à Macedonibus dictus. Inſulas autem quaſi dedita opera nobis commendat, & diuinis proſequitur laudibus Homerus,ſic inquiens:

Appulit ad Lemnum diuini & tecta Thoantis,
Et quæcunque Deûm Lesbos domus alma recudit.
Dulichium hi patriam referunt, sed Echinadas illi,
Quæ sacræ longinqua tenent maria, Elida contra.

Ex illustribus præterea viris diis charissimum Æolum sapientissimum Vlyssem, fortissimum Aiacem, hospitalissimum Alcinum insulas incoluisse dicũt. Zeno autem quum eam quæ sibi adhuc reliqua esset, nauem cum oneribus mari demersam accepisset: Bene inquit, agis, ô fortuna, quæ nos ad pallium vitamque philosophicam cõpellis. Quare nihil esse censeo, cur vir nec arrogantiæ fumo, nec populari aura prorsus insaniens, in insulam aliquam coactus fortunam accuset, sed laudet potius, quòd anxietatem mentis, & tedium peregrinationis, errores, pericula maris, forique tumultus à se remouerit, vitamque stabilem & ocii plenã, quęque distrahi nequeat, ac verè propriam sibi dederit, puncto & interuallo eorum quæ vsus postulat, necessitate circunscripta. Quæ enim insula tectis, quæ ambulacris, balneisque caret? quæ pisces, lepores non habet? si quis venatui animique relaxationi indulgeat? Adde, quod maximum, tibi sæpissime licere, quietis esse compoti, quam sitiunt alii, quos dum ludunt alea, dum latent domi, curiosus vel calumniator aliquis perscrutatur insequens, eque suburbiis hortisque amœnissimis ad forum aulamque inuitos trahit. At insulam adnauigat nemo qui te perturbat, aliquid petens, mutuò accipiens, adhortãs spondere, aut vnà magistratum ambire, nisi è necessariis & domesticis qui sit optimus, tui desiderio compulsus, cætera vi-

ea quasi sacra nulli prædæ obnoxia permittitur, si quis ociari & velit & sciat. Qui verò eos in beatorum numero censet, qui circunuagantur, plurimũque temporis in portoriis ganeisque perdunt, perinde mihi facere videtur ac ille, qui errantia sydera fixis & immotis feliciora esse putet, quamuis vnum quoque errantium syderum in vna eademque sphæra quasi in insula quadam circunferatur, & ordinẽ suum teneat. Sol enim limites præscriptos non transcendet, vt inquit Heraclytus. Sin minus, furiis iustitiæ adiutricibus supplicium pendet. Cæterum hæc hisque similia, illis dici & cani debent, quos in insula aliqua relegatos,

Inuitos cohibet ponto circunflua tellus,

Tibi verò, cui nullus certus definitur locus, sed qui vno tandem excluderis, omnium vrbium copiam facit vnius vetatio. Nam quòd non imperes, nec consulas, nullisque præficiare ludis, tu illud ex aduerso statue, Ne seditionibus quidem vexor, nihil publicè confero, nec præsidis ianuis inhæreo, nec quis prouinciam meam sortitus sit curo, an iracundus & toleratu difficilis. Verum vt Archilochus Thasi fertiles agros, vineasque contemnens, ob alia eius insulæ aspera & inæqualia loca, totam insulam damnat atque accusat, eam quasi asini dorsum materia agresti plenam esse affirmans, ita & nos dum ad illam modo exilii partem intendimus quæ gloria caret, negotiorum vacuitatem, ocium & libertatem contemnimus. Quanquam Persarum reges idcirco bearint, quòd in Babylone hyemem, in Media æstatem, in Susis ver iucundissimum age-

rent. Est igitur ei qui è solo patrio migrarit, Cereris mysteris Eleusi immorari, Bacchanalibus Agris solennia celebrare, Pythicis ludis Delphos, Isthmis Corinthum transmeare, si spectaculorum studio teneatur. Sin minus, ociari, deambulare, quidpiam legere, aut imperturbatū somnum carpere. Addas & illud Diogenis: Prandet Aristoteles quum videtur Philippo, Diogenes quandocunque Diogeni, neque vllo ab negotio, vllo à principe vel duce consueta sumendi cibi hora distrahitur. Quocirca è sapientissimis & prudētissimis viris paucissimos in sua ipsorum patria funeratos inuenias. Nullo enim cogente sublata ancora aliò transgressi, vitæ stationem mutarūt: alii quidem Athenas, alii verò Athenis relictis, in aliam orbis terrarum partem migrantes.

Ἀριστοτέλης ἀριστᾷ ὅταν δοκῇ Φιλίππῳ, Διογένης ὅταν Διογένει.

Quis vnquam patriæ suæ tale præconium protulit, quale Euripides, ita inquiens.

Aliunde populus noster haud huc appulit,
Hæc terra nos genuit, alij sed enim ciues
Sunt comparandi cubicis iactibus
Hincinde ducti, nec stabiliter consiti,
Iactare si quid autem oportet fœminæ:
Nos temperati spiritum cœli trahimus,
Vbi nec æstus, nec rigor hyemis ingruit,
Tum Græca quæ fert regio, quæ fert & Asia,
Vt dulce nectar hic habentes carpimus.

Qui licet patriæ tantas protulerit laudes, in Macedonia tamen totam apud Archelaum vitam egit. Audisti, puto, & hoc epigramma:

Atticus Euphorione satus, sub mole sepulchri est
Æschylus hac, iuxta pinguia culta Gelæ.

Etenim hic quoque in Siciliam soluit,&eo prior Simonides.Nam illam hanc Herodoti Halicarnassæi inscriptionem, multi Herodoto Thurij transcripsere,quòd Thurios commigrasset, & in eorum coloniam adscriptus esset. Musarum autem spiritus ille sacer & diuinus Troiani belli scriptor Homerus,an non idcirco multis ciuitatibus controuersiæ fuit,cuius earum ciuis habendus,quoniam nullam solam laudarit? Hospitalis verò Iouis cultus, magnus multusque est. Quòd si quis dicat hòs omnes gloriæ honorisque captatores fuisse, ad philosophos veniat, & sapientiæ scholas gymnasiaque consideret,Lycium,inquam,Academiam,Porticum, Palladeum,& Odeum.Si Peripateticos enim amplexaris &obstupescis,è Stagiris Aristoteles,Theophrastus ex Epheso,Straton è Lampsaco, è Troade Clycon,Ariston è Ceo, è Phaselis Critolaus. Sin verò Stoicos respicias, Zeno Citicus, Cleanthes Lysius, Solensis Chrysippus,Antipater,Tarsensis,Diogenes Babylonius.Atheniensis verò Archidemus ad Parthos vsque profectus, Stoicæ sectæ successores Babylone reliquit.Quos si quæras,quisnam insectatus exulare coëgerit,inuenias neminem. Sed ipsi sponte quietem secuti,cuius participare nequeunt,qui domi nominis aliquid vel potestatis obtinent. Itaque quum cætera suis nos doceant libris, hæc profectò re ipsa etiam docent.Et nunc quoque optimus quisque & probatissimus peregre viuit, non pulsus sed sponte aliò transgressus,nec fugatus,sed fugiẽs ipse molestias,occupationes,negocia,quæ patria afferre solet.Olimque antiquis illis,vt videre est, lucubra-

tiones,quæ pulcherrimæ extant,maximeque appro bantur,adiuuante exilio à Musis peractæ absolutæque sunt. Thucydides enim bellum ab Atheniensibus Peloponnesiisque gestum, in Thracia iuxta locum syluam Scapten nomine conscripsit, in Eliæ Scillunte Xenophon , in Epiro Philippus , Timæus Tauromenites Athenis, Megaris Atheniensis Androcion,in Peloponneso poëta Bacchylides.Qui omnes,& alii plures patria exules non animum despondentes seipsos abiecerunt,sed animi sui excellentia acumineque vsi,exilium à fortuna quoddam viaticum accepere. Quo factum est, vt vel mortui viuant & celebrentur vbique,quum contra nullum eorum nomen supersit , quorum factionibus eiecti sunt . Quare ridiculus fit profectò,si quis exilium gloria carere arbitretur. Nunquid enim nominis nullius Diogenes?Quem quum vidisset Alexander in sole sessitantem, stetit, & an re aliqua indigeret percontatus, accepit nihil aliud velle, quàm vt paulisper obumbrare solem desineret. Cuius animi elatione stupefactus , ad amicos conuersus dixit: Si Alexander non essem, Diogenes vtique essem . An vero inglorius & Camillus,qui Roma pulsus,Romæ secundus conditor celebratur?Nec Themistocles quidem exul gloriam quam inter Græcos habuit perdidit,sed apud Barbaros etiam auxit. Nemoque est adeò honoris cõtemptor,adeò degener, qui Leocrates Themistoclis accusator, quàm exul Themistocles,vel Clodius Ciceronis eiector,quàm eiectus Cicero,aut Aristophon delator,quàm Timotheus, patriam relinquere coactus esse malit . Cæ-

terum quoniam mouentur multis verbis Euripidis, qui exilij vehemens accusator apparet, videamus quid singillatim roget, quidve respondeat:

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac verbo malum.
Quodnam est genus, quod exules premit, mali?
Id maximum, quòd eis loqui non licet.
Seruile prorsum est, non loqui quod sentias.
Potentiorum perferenda inscitia est.

Primum hæc nec rectè, nec verè censet: non enim seruile id tacere quod sentias, sed prudentissimi viri, quum tempus & res taciturnitatem silentiúmque requirit. Quod idem alibi rectius:

Tacere nunc oportet, nunc præstat loqui.

Nam dominorum imperitiam stultitiamque, nõ minus in patria, quàm in exilio patiare necesse est, & magis etiam domi quàm peregre iniustè potentium calumniam vimque timemus. Illud vero maximum, & in primis absurdum dicendi libertatem exulibus auferri. Admiratione profectò dignum, Theodorum libertate dicendi caruisse, qui dicente ei rege Lysimacho, te patria quoniam his moribus esses eiecit: Certe, inquit, quod me perinde ac Semele Bacchum ferre non posset, nec exterritus est, licet illi in ferrea cauea Telesphorum ostensteret, cui oculos effoderat, nares amputarat, aures & linguam absciderat, illudque adderet: his afficio suppliciis, qui de me malè merentur. Quid autem Diogenes, nunquid dicendi libertatem non habuit? qui castra Philippi ingressus, quo tempore hostis Græciam inuadebat, quum quasi speculator ad eum

duceretur: Nempe, dixit, tuæ auaritiæ & dementiæ speculator veni, qui breui temporis spatio de principatu simul & vita veluti ad aleam periclitaturus accedis. Quid Carthaginensis Annibal? nónne Antiocho, quanquam exul respondit? qui quum inuitante occasione hostes aggredi iuberet, quòd fieri sacerdos viscera prohibere diceret, regem iis verbis increpuit: tu facis quod victima, non quod vir prudentissimus dicat. Quinetiam geometræ & linearum periti, quo minus de disciplinis, & his quæ norunt libere loquantur, non prohibentur exilio, nedum probi boniq́ue prohibeantur. Sed vbique degener animus vocem impedit, linguam retorquet & angit, ac silere facit. Nam illa quæ sequuntur eiusdem,

Alunt bonæ spes exules, vt dicitur,
Quæ sunt futura oculis fauentibus vident,

stultitiæ crimen sit potius, quàm exilij: non enim qui didicerunt & sciunt præsentibus vti, sed qui assidue ex futuris dependent, & semper quæ desunt appetunt, spe quasi rate quadam iactantur, quamuis suæ vrbis pomerium nunquam excesserint.

Patriáne tibi non profuerunt hospites?
Bene rem gerito, nam malè gerentem omnes deserunt.
Non te generis euexit ad summum decus?
Malum carere est, nam genus me non aluit.

Verba hæc ingrata Polynicis accusantis exilium, vtpote quod & consanguineis sit contemptui, & amicis careat, qui ex natalium splendore, quamuis exul, regis nuptiis dignus habitus est, tantisq́ue viribus

& amicorũ auxiliaribus copiis suffultus, expeditionem fecit, quantis paulo pòst ipse fateatur,

Viri ex Mycenis, atque ab vrbibus Danaûm
Adsunt mihi, tristem opem, at opportunam vt ferãt.

Nec dissimilia matris verba:

Tibi nuptiales ego faces non protuli,
Nec affuit Hymen, nec te Ismenus lauit.

Quam lætari & bono animo esse oportebat, quum filium habitare in tantis regiis audiret, ipsa vero dolens inaccensas faces, nec Ismenum balnea præstitisse lugens, quasi qui Argis ducunt vxorem, aqua & igne careant, fastus & stultitiæ vitia apponit exilio. At dicas, res est exul igneminiosa. Ignominiosa quidem amẽtibus, qui & pauperem esse, & caluum, & pusillum, & hospitem, inquilinumq́ue vituperiũ esse putant. Cæterum qui his non consentiunt, neq; subscribunt, bonos quamuis pauperes, hospites, exulesq́ue sint admirantur. Nõnne vt Parthenonem & Eleusinium, sic Thesei templum omnes venerari videmus? Atqui Athenis exulauit Theseus, in quas eius opera se homines habitatum receperant, eámque ciuitatem amisit, quam non aliunde habuit, sed ipse condidit. Eleusini quid pulchri relinquitur, si nos Eumolpi pudeat, qui ex Thracia transgressus, & tunc Græcos initiauit, & nunc initiat? quid Codrus? quibus maioribus ortus? nónne ex Melanthe Messana exule Athenarum sceptrum tenuit? Nam quis nõ Antisthenem laudet? qui dicenti, Phrygia mater tua est: & deorum eadem mater, inquit. Cur nõ tu quoque tibi obiicienti exilium respõdes: Herculis quoque victoris pater exul, & liberi patris item auus,

quum vt inueſtigaret Europam miſſus,

Phœnicia ortus, exulem gignit prolem
Bacchas cientem Liberum,
Gaudentem furioſis coli honoribus.

De his enim quę Aeſchylus innuens, & ſuboſtendēs inquit,

Apollinem caſtum exulem cœlo Deum,
Linguis fauendum, vt ait Herodotus. Empedocles autem in ſuæ philoſophiæ initio præfatus:

Vrget enim vetus ac ſtabilis ſententia diuum,
Quem ſcelerum metus ater agit, trepidúmque fatigat,
Dæmones hunc longæ ſortiti tempora vitæ
Pellitis à ſuperûm facie per ſecula multa,
Quos ego nunc inter, diuis procul exul aberro.

Non ſeipſum modò, verum è ſeipſo nos quoque omnes hic inquilinos, externos, exuleſq́ue eſſe oſtendit, Non enim ſanguis, ait, & cōtemperatus ſpiritus, nobis animæ ſubſtantiam & principium præbuit, ſed ex his terrenum & mortale corpus fictum & cōpactum eſt. Animi verô huc ortu ſuo aliunde profectu, peregrinationem quidem nomine mitiſsimo cōminuit blandiendo. Quod veriſsimum autem, vagatur exul, diuinis legibus & decretis agitatus, & ſic quaſi in inſula multo maris æſtu circūflua, vt Plato inquit, more oſtrei corpori annexus, quòd non recordetur, nec recolat.

E quantis opibus, quali & tranſlatus honore,
Corporeis animus vinclis religatus inhæret.

Non Sardibus cum Athenis, nec Corintho cū Lemno Sciroq́ue, ſed ipſo cœlo, lunaq́ue cum terra ac

terrestri fragiliquevita permutatis grauissimè fert, & quasi peregrinus & hospes, modo degeneris plātæ immarcescit, quòd hic ex loco in locum minimi interualli transierit. Quanquā plantæ quidē regio aliis alia cōmodior est, vbi melius alatur & germinet. Homini autem felicitatē locus nullus, sicut nec virtutem, nec animi prudentiam aufert. In custodia enim positus Anaxagoras quadraturam circuli scripsit, philosophabaturque Socrates venenū hauriens, vtque familiares philosophię incūberent adhortabatur, interim illis beatus apparens. Tantalum verò & Phaëthonta, quanquam in cœlum ascendissent, poëtæ aiunt sua stultitia in magnas calamitates incidisse.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI amatoriæ narrationes.

Angelo Politiano interprete.

IN ALIARTO Bœotiæ vrbe puella quædam fuit forma præcellens, Aristoclea nomine, Theophani cuiusdam filia. Hanc duo amabant iuuenes, Strato Orchomenius, & Callisthenes Aliartius. Ditior Strato erat, multoque magis puellæ amore incensus. Nanque eam forte fortuna in Lebadia viderat, quum sese illa in Ercyna fonte cōmodū perlueret. Erat enim Ioui regi sacrā cistā latura. ncertus quid ageret Theophanes (metuebat enim, *Aristoclea.*

Stratonē, vt qui & opibus, & genere omnibus fermè Bœotiis anteiret) eius optionis Trophonium consulere cogitabat. At Strato quum à virginis domesticis magis ad sese illam quàm ad Callisthenem vergere persuaderetur, operam enixè dabat, vt puellæ ipsi coniugis optio daretur. Vt vero Theophanes palā omnibus natā interrogauit, eaque Callisthenem maluit, continuò apparuit iniquissimo Stratonem animo tulisse. Post biduum igitur Theophanem Callisthenemque adiit, affirmans velle se amicitiam aduersus eos initam seruare, tametsi nuptias Deus sibi aliquis inuiderit. Laudant illi, eumque ad nuptiarū epulas vocant. Magnam vero is sociorum, ac ministrorū instruit manum, eosque omneis inter ipsam turbam alium alibi dispersos ac veluti latenteis esse iubet, donec puella de more ad fontem quiCissoëssa vocatur, descenderet, vt videlicet nympharum sacris, quæ Protelea vocant, operaretur. Tum facto impetu, qui in insidiis erant dispositi puellam corripiunt. Ibi eam Strato ad se trahere, Callisthenes contrà (vt decuit) retrahere ad se. Idem & vtriusque socii prō se quisque obnixè agere, donec puella inter repugnantium manus dilacerata exanimataque est. Callisthenes igitur continuò ex omnium sese oculis abstulit, neque postea compertum cuiquam, interemeritne se, an profugus Bœotia exularit. Strato autē in omnium cōspectu supra ipsam virginem ferro se iugulauit.

Quum Phidon quidam Peloponnesiorum principatui insidiaretur, Argiuamque vrbem quę sua patria esset, reliquis omnibus imperitare vellet, dolū

primo

primo Corinthiis intendit.Misit enim qui ab eis mil le adolescentes cum ætatis vigore, tum fortitudine præstantes peterent. Mittuntur igitur Dexandro duce.Quum itaque in animo haberet Phidon insidiari iis,vt Corinthum imbecilliorem efficeret, eâque suo arbitrio vteretur(id enim vnum totius Peloponnesi veluti propugnaculum esse intelligebat) rem omnem cum sociis quibusdam communicat. Inter eos & Abron quidam fuit Dexandri hospes: is ei insidias aperit: quo effectum est, vt ante insidiarũ tempus Corinthum omnes incolumes discesserint. Vestigabat Phidon eius arcani proditorem, omnique in id conatu imcumbebat.Metuens verò Abron vnà cum coniuge ac domesticis Corinthum migrauit,atque in Melisso,qui vicus est agri Corinthii,habitauit.Ibi & filium suscepit,cui à loco nomen Melisso fuit:huius autem Melissi filius fuit Actæô,forma pariter atque modestia inter æquales excellẽs. Eum quamplurimi amarunt,sed omnium ardentissime ex Archias Heraclidarũ genere,qui cum diuitiis,tum potentia Corinthiis omnibus anteibat. Is quum persuadere adolescenti frustra tentasset, ad vim animum adiecit.Profectus igitur comessabundus ad Melissi ædes, amicorum ac domesticorũ magna stipatus caterua; puerum abducere tentabat. Renittente igitur patre, vnaque secũ & vicinis qui concurrerant miserum illum ad se retrahentibus, in repugnãtium manibus Actæon discerptus est.Ita domum quisque digressi.At Melissus pueri cadauer in forum illatum miserabiliter ostentare, simul supplicium de sceleris autoribus efflagitare.Miserabã-

tur quidem omnes senem, prætereatamen agebant nihil. Quum itaque re infecta domũ rediſſet obſeruato celebritatis Iſthmiacæ tempore, cõſcenſo Neptuni templo, Bacchiadas implorabat, patriſque ſui Abronis beneficia cõmemorabat, inuocatiſque diis præcipitem ſeſe de templo iecit. Haud multo pòſt æſtus quidem ingens, ac peſtilentia vrbem inuadit. Conſultum igitur de ciuitatis ſalute oraculum reſpondit, Neptuni illam eſſe iram, non quieturam donec Actæonis mortem vindicarint. His Archias auditis (nanque is oraculo intererat) Corinthũ quidem minime rediit, ſed in Siciliam naui præuectus, Syracuſas condidit. Quumque ibi duas filias ſuſcepiſſet, à Telepho, cuius florem ætatis decerpſerat, quique in Siciliã ſecũ nauigarat, per inſidias eſt interemptus.

Vir pauper Scedaſus nomine habitabat in Leuctris, qui eſt Theſpienſis agri exiguus pagus. Huic filiæ duæ fuerunt, Hippo, & Miletia, ſiue vt quidam aiunt, Theano, & Euexippa. Erat autem Scedaſus vir probus, atq; aduerſus hoſpites perhumanus, tametſi ille haudquaquam multa poſsidebat. Quum ad eũ igitur duo Spartani adoleſcentes acceſsiſſent, perlibenter accepti ſunt. Exarſerũt illi virginum amore quoq; minus quid auderent, Scedaſi probitate prohibebantur: perrexerunt igitur in Pythonem, quò, videlicet iter inſtituerant, conſultoque (vt res tulit) deo, domum regrediebantur, factoque per Bœotiã itinere, in Scedaſi rurſus domũ ſe recipiunt. Is forte fortuna peregre aberat, ſed eius filię eos de more accipiunt: qui quũ puellas incuſtoditas offendiſſent, vi

in eas faciunt: quas quũ supra modũ, excepta contumelia sese miserias afflictãtes viderẽt, ambas interficiunt, iactisq; in puteũ cadaueribus, abeũt. Reuersus Scedasus, puellas quidem nusquã videt, omnia verò quæ relicta à se forẽt, salua offendit, incertusq; diutius rerum omniũ perstitit, donec admurmurante catella, & nũc ad se cursitante, nunc ad puteum frequentius redeunte, coniecit id quod erat, atque ita filiarum corpora extrahit. Quum vero ei vicini dicerent, vidisse se qui eius domum pridie eius diei ingrederentur, Lacedæmonios illos qui & superioribus diebus apud eum ipsum diuertissent, transactũ ab iisdem facinus proculdubio intellexit. Nam & superioribus diebus sæpe ipsas puellas laudabant, quique eas desponsaturi essent beatissimos prædicabant. Lacedæmonem itaque proficisci statuit, reḿq; omnem ad Ephoros deferre. Sed quum ad Argiuorum peruenisset agrum, noctu præuentus in diuersorió restitit. Ibi & senem alium offendit Orei ciuẽ, quod in Estiæatide agros oppidum est. Quem quum & gementem & Lacedæmonios diris agẽtem videt, interrogauit, ecquònam is malo à Lacedæmoniis esset affectus. Narrauit ille subditum se esse Spartanorum ditioni, missum vero in Oreum, qui magistratu fungeretur, Aristodemum, omni prorsus crudelitate atque iniquitatẽ vsum esse. Nam quum, inquit, filium meũ amaret, neq; precãdo quicquã pollicitandoq; efficeret, ad vim cõuersus, eũ de palæstra rapere aggressus est, prohibente vero id palæstræ magistro, ac nonnullis adolescentibus opem ferẽtibus, stati quidẽ Aristodemus digressus est, postridie

autem instructa triremi, adolescentem rapit, atque in vlterius littus traue&tum violare nititur, fortiúsque reluctantem gladio iugulat. Tum in Oreum regressus conuiuium celebrat. Ego vero interim facinus indignum audio, natique corpus humi mando. Tum Spartam contendo, remque omnem ad Ephoros defero, cuius illi rationem prorsus nullam habuerunt. His Scedasus auditis vehementer perturbatur. Nam & sui rationem nullam habitum iri existimabat, ita vicissim hospiti suam calamitatem narrat. Cohortatur ille, ne ad Ephoros accedat, sed in Bœotiam redeat, liberisque suis tumulum condat. Minime id tamen Scedaso persuadet. Pergit igitur Spartam, atque Ephoros conuenit. Neglectus ab his reges adit. Mox populares singulos ambiens, suã calamitatem conqueritur. Quæ quum omnia frustra cecidissent, tum vero Scedasus mediam per vrbem currere, manus ad solem tendere, tum ferire humum, furias inuocare, postque hæc omnia sibi mortem consciuit. Haud multo igitur post pœnas Lacedæmonij dederunt. Nam quum vniuersæ Græciæ imperitarent, omneisque vrbes præsidiis firmassent, Thebanus Epaminondas quotquot suæ vrbis præsidium tenerent, ad vnum trucidauit. Insurgentibus vero in bellum Lacedæmoniis, occurrunt Thebani ad Leuctra, loci videlicet auspicium captantes. Nam & antea eo ipso loco libertatem recuperarat, quo videlicet tempore Amphyction à Sthenelo in exilium pulsus in Thebanorum vrbem confugit: qui quum Chalcidenses vectigales fecisset, tributi immunes Thebanos reddidit, quippe qui Chal-

codontem Eubœensium regem interfecerit. Fusi igitur cæsique ad vnum Lacedæmonij omnes, ad ipsum natarum Scedasi monumentum. Ferunt autem priusquam in pugnam prodiretur, Pelopidæ vni ex Thebani exercitus militibus, signis quibusdam, quæ aduersa putarētur, exterrito, Scedasum in somniis visum, qui bono esse animo iuberet: venire enī in Leuctra Lacedæmonios, suppliciū sibi suisque natabus persoluturos, simulque iuberet, ne antè in pugnam prodirent, quàm equi candidum pullum, qui paratus afforet, ad virginum sepulchrum immolarent. Pelopidam verò militantibus adhuc in Tegea Lacedæmoniis misisse in Leuctra dicunt, qui de eo sepulchro inquirerent, reque omni ab indigenis cō perta, optima imbutum spe eduxisse exercitum, atq; ita victoriam reportasse. Phocus Bœotius quidam genere erat, vtpote ex Clisante: Vnicam hic filiam habuit forma atque modestia præcellentem. Triginta illam Bœotiorum primarii adolescentes vxorem sibi quisque postulabant. Phocus vero alias ex aliis nuptiarum moras nectebat, metuens videlicet, ne qua vis inferretur. Postremo rogantibus illis, Pythium dixit eius se optionis consulturum. Id illi audītum ægerrime tulerunt, Phocumque ipsum facto impetu interemerunt. In ipso autem tumultu fugitans puella per agros errabat, sequebantur verò adolescentes. Sed quum ea in agricolas incidisset, qui triticum in area coadceruarent, salutem per eos consequuta est: occuluerunt enim ipsam agricolæ in tritico, atque ita à persequentibus trāsmissa est. Quæ quum euasisset, celebritate, quæ Bæotiis om-

nibus communis foret, obseruata, Coroneam profecta ad Itoniæ Mineruæ aram supplex consedit. Ibi procorum iniquitatem narrans, nomen simul cuiusque, ac patriam edocebat. Miserabantur itaque Bœotii puellam, atque adolescentibus succensebatur. Ei uero, quum hæc audissent, in Orchomenum confugiunt, à quibus repulsi ad Hippotas abierunt, qui vicus prope Heliconem inter Thebas & Coroneam situs erat. Ab his igitur suscepti sunt. Post hæc mittunt Thebani qui Phoci interfectores sibi dedi postulent. Quod vbi minime impetrant, bellū eis Thebani vna cum cæteris Bœotiis inferunt. Eius belli imperator Phœdus fuit, qui tum princeps Thebanorū erat. Expugnato igitur vico munitissimo quicquid intra ipsum erant, ad extremam sitim redactis, comprehensos Phoci interfectores comburunt, indigenas vero ipsos in seruitutē abducunt, dirutisque mœnibus ac domibus, agrum Thebani inter se Coroneique diuiserunt. Fertur vero nocte ipsa, quæ Hippotarum captiuitatem præcesserit, vocem sæpius ex Helicone auditam, quæ diceret, Adsum, Procos autē triginta vocem illam, vt quæ Phoci esset, agnouisse. Qua vero die ad bellum prodierunt, monumentum senis, quod in Clisante foret, croco fluxisse traditur. Phædo autem Thebanorum principi atque imperatori à pugna redeunti nūciatum, filiam sibi natā, quam ille accepto auspicio Nicostratam appellauerit. Alcippus genere quidē Lacedæmonius erat, ducta vero Damocrita vxore binos ex ea fœminei sexus liberos suscepit. Is quū & optime ciuitati consuleret, & ea ageret, q̄ esse è rep. intelligeret, inuidiā

in se eorum cōcitauit,qui aduersas ei parteis in rep. fouerēt:à quibus falsis sermonibus persuasi Ephori, velle Alcippum leges dissoluere:exilio virum mulctarunt. Exiuit ille quidem Sparta, Damocrita verò vxor quæ se viro comitem vnà cum filiabus præbere vellet, prohibita est. Quin & eius bona publicarunt, ne dos virginibus superesset. Sed qnum nonnulli puellas sibi ob paternam virtutem vxores postularent, senatusconsulto ab inimicis prohibti sunt vxores illas accipere, quippe qui de ipsarum matre votum dicerent auditum, vt sibi quamocyssime liberi ex natabus orirentur, qui patrem vindicarēt. Quum igitur vndecunque Damocrita impugnaretur, communem quandam totius populi celebritatē obseruauit, ad quam mos erat, vt vnà cum virginibus, domesticisque omnibus, atque infantibus mulieres conuenirent. Quæ vero ex nobilitate essent, seorsum ipsæ à cæteris in magno quodam Androne pernoctabant. Ibi illa gladio sub veste accincta, comites secum filias educit, noctuque in templum proficiscitur, obseruatoque tēpore, quo omnes mysterio interforent, quum occlusæ fores essent, magnam lignorum vim ad eas constipauit: quippe quæ ad manum, præstoque forent, ad sacrorum vsum cōuecta. Tum ignem immisit. Accurrentibus autem auxilio viris, filias ipsa suas, tum sese ipsam Damocrita gladio interfecit. Quapropter quum minimè haberent in quos iram effunderent, extra fines Damocritæ natarumque corpora proiiciunt. Quamobrē irato deo, ingens ille traditur Lacædæmone terræmotus extitisse.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO patri & domino, D. Sebastiano, Brixinensis ecclesiæ, & optimarum literarum optimo Antistiti, Ottomarus Luscinius S. D.

VANQVAM *nulla fortunæ meæ ratio, nulla eruditionis, aut rei alterius splēdor ac dignitas, licere mihi permittat, vt ad celsitudinem tuam, Præsul reuerēdißime, literas aut xeniola mißitare ausim: quando nihil est in hac mea tenuitate, quod eximiis illis vereq; heroicis virtutibus tuis respondere poßit: cogit tamen hinc publica quædam & communis mihi cum multis tui admiratio, qui laudatißimorum Brixinensium Episcoporum gloriam æquare, aut certe longo etiam interuallo post te relinquere, vno omnium ore prædicaris. Hinc priuata quædam neceßitudo, qua me iampridem à dignitatis tuæ fulgore deterritum, ac pene consternatum, mira quadam humanitate es complexus, dignum etiam iudicans hunc homuncionem qui inter tuos numeretur, pontificiis cohonestetur fauoribus, ac spe pulcherrima ad benigniorem aliquando fortunam emergendi foueatur. Itaque si non intelligā quod vulgus hominum, ingenuè fatear me pistillo quouis obtusiorem. Porro autem si non eloquar, vereor ne ad hoc quoq; habear inuidus, aut certè quod ad priuatum attinet negocium, omnino ingratus. Neque est, si fugere velim rem multis etiam nominibus honestam, cur rudem prætexam infantiam. Quasi vero non diuina præconia ex infantium ore atque lactentiū, vt autor est vates cœlestis, iam olim prodierint suis numeris omni ex parte perfecta. Liceat igitur iam*

mihi bonis auibus ἀληθῶς σεβαστὸμ τοῦ ὀνομάστου (ita enim commodius dixero Graecè) perpetuis attollere praeconiis, & quod praestare non possum, saltem ab eo exigere votis, qui sedulus est virtutis spectator, ac solidũ praemiũ. Ita enim fiet, vt gloria tua seculis omnibus viuacior, nunquam sit intermoritura. Proinde quo testatissimus sit tuae R.P. animus meus, beneficij accepti perpetuo tenax, hortatu nobilis & doctissimi iuriũ Doctoris Ambrosij Ypphoferi, Canonici tui, & patroni mei amicissimi, scriptoris illiui, quo non est alter grauior, Plutarchi, commentariolos quosdam Latinitate donare tuae R. P. auspiciis aggressus sum, vtinam tam felici successu, quàm diligenti Ambrosio meo morem gerendi conatu: Quod ex huius epistola didicerim, te illius autoris impendio scriptis animũ oblectare. Quippe qui non aliter quàm conuiuium lautitiis plurimis ac epulis multifariam instructum, non modo delicato, sed etiam auidissimo lectori faciat satis. Mirum autem quàm mihi arrideat, quod in hoc ab Erasmo nostro non dissides. Nam praeceptor ille meus nunquam satis pro meritis laudatus, quum forte in lucubrationem meam de Musica incidisset, & me Plutarchi monimentis alicubi adiutum subodorari sese indicaret, neque ego maximopere tum repugnarem: Rectè, inquit, agis Luscini, qui hunc autorem tibi facis familiarem. Est enim tanti apud me momenti, vt vel solum sui studioso eruditionem minimè vulgarem allaturũ credam. Sunt autem haec quibus admolitus sum manum, non vsqueadeo tum à pontificali dignitate, tum ab indole etiam tua R.P. vt ne dicam à nostra item religione, multum abhorrẽtia. Quid enim tã salutare cognitu est, quàm virtuti strenue nauaturo operam, quo pacto deesse non debeant optima quaque eò pertingendi quo tendit instituta?

Deinde quando in omniū votis iam est felicitas, & nemo non execratur miseriam, vt nil aliud accedat, ex sola improbitate eam comparari: Philosophiam denique, rerum humanarum moderatricem, vt nusquam non praesto esse gerendis negotiis debeat, nec ita liberali quoque conuiuio illam excludi fas esse. Hæc summa est præsentium Plutarchi lucubrationum, succinctarum planè, si quis verba numeret cæterum si vim metiaris & energiam, iustis voluminibus comperies cumulatiores. Quo magis mirandum, doctißime princeps, quis malus genius hanc opinionem mentibus humanis inuexerit, vt in huiusmodi Græcarum literarum monimenta, ventris quidam & pecudes malè feriatæ causam reiiciant nocentißimæ horum temporū pestis, qua non vsu venit, id quod iis de quibus sic cecinit poeta:

Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant Corpora. *Sed ne vniuersa in pristinum relabantur chaos, iam propemodum periculum est. Nisi enim maturè prospiciamus, quomodo illud non iamiam futurū sit, sublata ecclesiastica monarchia & legibus, ego haudquaquam video. Atqui cum Græcorum decretis quo pacto vtrunque pugnet ex diametro, in procliui est indicare. Homerus in maximo procerum Achiuorum cōuentu, multorū principatū damnat, monarchiam asserit, Vlysse ita pronūciante:*

οὐ μέν πως πάντες βασιλεύσομεν ἐνθάδ᾽ ἀχαιοί.
οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς. *Et quæ deinceps sequuntur. Item quod ad leges attinet.* Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ ἔφη, πόλεως εἶναι ψυχὴν τοὺς νόμους. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτω καὶ πόλιν μὴ ὄντων καταλύεσθαι. *Sed de his alibi copiosius. Quæ tua est bonitas, summa*

eruditio pari iuncta eloquentiæ, princeps humanißime, tuíque similium episcoporum, feßis iam rebus Christianis, ad eum modum quo nuper coram commentabamur, succurrite, & quò facilius poteſtis, eò etiam propenſius velle debebitis. Peculiaris hæc laus eſt Brixinenſis eccleſiæ, viros insigniter eruditos illi nunquam defuiſſe. Atque iſthuc cum aliàs, tum verò hac potißimum tēpeſtate videre licet, qua doctißimus ipſe apprimè doctis Canonicis præſides: vt ne obticeam nobilitatem generis, ſingularem animi candorē, & morum feſtiuam quandā comitatem. Quę vt donemus alibi paria inueniri ſingula, vix tamen eodem credimus vſpiam omnia confluxiſſe. Denique ſi verum eſt quod dicitur, expertos in omnibus melius iudicaturos, dabitur mihi venia, ſi laudatißimum μουσεῖον Brixinenſe, quod toties ſenſi non eſſe ſibi dißimile (id eſt ſemper beneuolū, & Gratiis quoque ipſis humanius) merita non fraudem gloria, quam illi quoque velim eſſe ſempiternam, & ita indies gliſcentem, vt tua R.P. ſimul cum ipſo, omnem maiorum ſplendorem ſuperet, & poſteris perpetuum fiat virtutis & eruditionis exemplar: Cui me meáque omnia dedo & commēdo vnicè. Valeat tua R.P. & Canonicis venerabilibus, longéque doctißimis doctoribus, vel Ypphoferi noſtri ore ſalutem meóque nomine comprecetur. Iis ſaltem quorum etiamnum teneo nomina, clarißimo D. Ruepero Decano, Blaſio Aichorn, vtrique Stamlero, Ludouico Emerſchofer, Nicolao Leopoldo, Sigiſmundo Han, & ſi qui ſunt quorū mihi exciderunt nomina. Valeat denuo R.P.T. Ex Argentorato.

PLVTARCHI CHÆRONEI LIBER DE EO QVOD *docenda sit virtus.*

~~*Ottomaro Luscinio interprete.*~~

E virtute consultamus & ambigimus, num docendus sit quispiam vt rectè sapiat, iustè agat, ac bene viuat. Miramur deinde si rhætoribus id detur negocii, aut magistratui, ædificatoribus,vel agricolis,milleque id genus alijs, quòd viri boni nomen duntaxat obtinent Hippocentauri, Gygantes & Cyclopes,in quibus tamen nihil inculpatum aut innocuum, si res gestas excutias,quod ad virtutem attineat,neque mores à prauis affectibus liberos & incorruptos inuenias. Atque vt donemus naturam sua sponte in illis honesti quippiam decorique producere,id tamen rebus longè dissimillimis & alienis,ceu fructus quidam syluæ incultæ agrestique implicitus,floccescit nimirum,planæque obscuratur. Canere proinde discunt homines,saltare,literas,agriculturam, equo insidere, calceari, vestri,pocula ministrare,& coquere. At quæ, malum,dementia est,ò mortales,quum hæc omnia præter disciplinā non liceat commode agere,vt vos probè homines vitam instituisse,nulla disciplina,nulla adhibita ratione aut arte,sed fortuito putetis contingere? Adde quòd virtutem quum discendam negamus, prorsus tollimus, quando disciplina gene-

ratio quædam est, qua fœtus in animo discentis à doctore producitur. Itaque si à discendo mortales cohibeas, & doctrinam omnem sustuleris, videberis haud dubie cuncta extinxisse, rebusque ipsis perpetuum inuexisse interitum. Cæterum vt autor est Plato, ob pedis ad lyram imparilitatem, dum malè congruit cum modulatione saltatio, neque frater vnquam cum fratre pugnam capessit, aut amicus dissidet amico, vrbesve inter se hostiliter decertant, vt extrema quæque & facere & pati cogãtur. De accentus item ratione nemo dicere poterit, aliquando in ciuitate ortam seditionem, num videlicet Telchinas penanflexè, aut aliter sit legendum. Ad hæc in ædibus forte priuatis inter maritum & vxorem nulla adhuc nata dissensio est super telis, stamen ne an trama subtegmen ipsum vocetur. Et hæc quidem quum ita se habeant, nemo tamen libro protinus, aut telæ lyræve manum admouet, nisi peritus. Etiãsi non sit periculum, ne quid inde accidat incommodi: ac neminem non pudet haberi ludibrio, cunctisque ridiculum fieri. Adeò vt Heraclytus inscitiam non absurde, celari magis quàm turpiter prodi voluerit. Atque idem ille vxorem, domum, rempubli. aut principatum rectè tractari ab alio quàm peritò arbitrabitur? Diogenes igitur puero quodam obsonium comedente, pædagogo illius manum impegit, scitè admodum ei qui non doceret, non illi qui nihil disceret, peccatum imputans. Denique cõmunis ille catini vsus & calicis, haudquaquam vlli decorè contingit, si à puero non fuerit apte assuetus, vt ne dicam turdos etiam edere, obsonari, ac pedes fi-

mul continere: Et nos rem familiarem administrare grauiter, rempub. coniugium alimoniam, & principatum, metuisque pro dignitate rei cuiusque respondere officiijs, rudibus citra erratum putabimus ac fortuito accidere? Aristippus à quodam interrogatus, an esset vbique, subridens, ait: Naulum igitur mihi, si nusquam non sum, indubiæ non perierit. Ad eum sanè modum si non fiunt mortales disciplina meliores, periisse impendia dixeris quæ fiunt in pedagogos, à lacte ipso primum pueros in disciplinam accipientes. Nam vt nutrices manibus corpus effigiant, ita illi mores componendo, in primum virtutis vestigium collocant. Et spartanus ille rogatus, quid commodi afferret præceptorum opera: Honesta, inquit, pueris illis faciunt iucunda. Docent proinde, quo pacto incedentes proni incumbant itineri: digito salsamentum vno contingant, piscem geminis: cibum aliter discindant, aliter carnes, pallium corripientes corpori quomodo aptent. Igitur quod dicat aliquis aduersus impetiginem & rediuiam paratam esse medicinam, laterum autem dolori, febri & insaniæ nihil esse quod medeatur: Hoc perinde est ac si contendas, minutulis rebus & puerilibus instituta quædam, ac proditas esse rationes, certaque rei gerendæ consilia, cæterum arduis illis atque perfectis nullam esse moderationẽ, adeoque vanam in iis tractãdis exercitationem, tum nihil præter miseriam videri. Denique vt ridiculus habetur qui dicit: Oportet remum impellere eum qui didicit: Ita & is quoque qui aliis artibus permittit disciplinam, & ea spoliat virtutem, diuer-

ſum ſanè nonnihil agens à Scythis: Illi enim, vt teſtis eſt Herodotus, ſeruis eximunt oculos, nempe mancipiis. Verum hic noſter ſeruilibus & ancillantibus diſciplinis rationem ceu oculum imponẽs, virtuti eam videtur adimere. Iphicrates dux ad Calliam Gabrii filium ſciſcitantem, quis nam es? num ſagittarius, ſcutifer, eques, aut armiger? Nihil horum, inquit, ſed omnibus hiſce imperans. Fallor igitur ſi non deſipit, qui iaculari, arma geſtare, fundam impellere, & equitem agere, iudicabit ad doctrinam pertinere. Imperium autem adminiſtrare, & ductitare exercitum, ita vt forte cuiquam illa obuenerũt, adeſſe. Adde quòd maiori laborat vecordia, qui prudentia hæc poſteriora geri definierit, nihilq́ue tribuit doctrinæ, ſine qua tamem perſpicuum eſt, nullum aliarum artium eſſe incrementum, nullum operæprecium. Poſtremo obſcurum non eſſe arbitror, ducem hanc eſſe rerum omnium, certamq́ue rationem & ornamentum, quæ ad bonam frugem ſui ſtudioſos ſolet producere, vel hoc potiſsimum argumento, quòd niſi quis maiore affectu miniſtrorum quàm artis præſcriptiq́ue cuiuſdam & legis conuiualis teneatur, non de eſt ne cœnæ quidem ſua gratia, ſi pueros habeat pocillatores, ad aſſandum, partiendum obſonia, reliquaq́ue id genus gnauiter obeunda munia exercitatos, arteq́ue inſtructos.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI COMMENTARIVS, IN *quo quærit, num improbitas sufficiat ad infelicitatem.*

Ottomaro Luscinio interprete.

MANENT corpus hoc nostrum (vt author est Euripides, & planè comprobauit rei euentus) ceu dotis nomine, certa quædam accessio, momentanea minimæque stabilia bona, Quæ illi instar opum Tantali, non multos cineres, sed mare & rogum quendam regium penetranti, ambusto, anhelo, pauido, marinoque sudore madenti proposita sunt. Ita tamen vt iis præ negocio frui non possit. Rectè igitur Sicyonius ille equorum altor, sapere visus est, quòd Achiuorum regi ex equis cursoribus fœminam dono dederit, ne ad celsa Troiæ mœnia illum sequeretur. Quin magis domi suæ manendo sese oblectaret, dum opibus inexhaustis, dulcique ocio totus incumberet. At nostra hac tempestate, qui strenui ac indolentes habentur, diuerso quodam studio, ne vocati quidem, ipse sese vrgent, & aulæ principis insinuant, militiæ illius ac custodiæ ærumnis scatenti colla submittentes, quo equum aliquem bullamve, aut aliud huiusmodi quippiam felicitatis assequantur. Illius etiam vxor in luctu iam olim relicta erat, paria Phylasse, domusque semiperfecta, simul post se desertis, dum ipse attritus ac probris affectus, in perniciē adduceretur ab iis in quos spem

De Protesilao loquitur, qui in primo conflictu Troiani belli occubuit.

ſpem omnem collocauerat. Atque vt maximè aliquis aſſequatur ea quæ expedit, agitatus tamen & defatigatus fortunæ ludibrio, ad fugam tandem adornatur, illoſque verè beatos prædicat, qui ignobiles in tuto vitam agunt. Rurſus illi hunc ſuſpiciunt, felicem æſtimantes, quòd ſibi videant prælatum. Itaque quis neſciat mortaleis omnes ita improbitate ac malitia inuolutos, vt ſi deſint inſtrumenta & operarii, abunde magnus artifex infelicitatis ſit peruerſitas? Iam alij tyranni dum efferato animo ſtudent quos cruciarint infelices reddere, carnifices in id aliunt negocii & tortores, cauteria atque alia id genus tormenta fabricant. Atqui improbitas nullis machinis, nulloque apparatu, ſed ſola præſentia, animum atque adeo totum hominem labefactat ac deiicit, denique mœrore, luctu, angore, & pœnitudine prorſus implet. Hoc nimirum argumento, quòd videas complures dum magno cruciatu conſcinduntur, ſilere tamẽ, alios toleraſſe flagella, pleroſque à tyrannis aut hæris tortos vocem non emiſiſſe, eò quòd anima ratione occluſa, ſonitum non aliter quàm manu quadam compreſſerit ac detinuerit. Cæterum animo quanquam imperes quietem, aut in luctu iubeas conticere, non tamen hunc à metu miſeriæ vllis perſuaſionibus retrahes, aut certè lenias, vt anxius ex pœnitudine nõ vociferet, capillos corripiat, ac pulſet membra. Ita eſt improbitas ferro aut igni quocunque violentior. Vrbibus præterea ſicubi decretum eſt impendia facere in templa aut coloſſos, artificum certamen de ſumptu & opera audiunt, tum curatis ex

præscriptis rationibus, & rei extruendæ figuris, eum diligunt opificem qui minore impensa melius obsoluit atque celerius. Age igitur liceat nobis quoque ad eum modum impendia in hominem vitamque infelicem proponere. Et vt diuersi accedant artifices, fortuna & improbitas, prior ille apparatu vario machinisque sumptuosis instructus, ad vitam infelicem & miserabilem fabricandam, latrocinia quædam & bella, cruentas tyrannorum cædes, marinas tempestates, quid dicam? & fulmen è cœlo quoque detrahat: ad hæc venena commisceat, gladium porrigat, sycophantas, alienorum militum fecem vniuersam conuehat, febrium incendia suscitet, pulset natos, & extruat carceres. Quanquam bona pars ex hiisce rebus ad improbitatem magis, quàm ad fortunam pertinere videatur. Sed esto sanè, cuncta sibi vendicet fortuna: at ex aduerso consistens improbitas, nuda prorsus nulliusque rei, earum quæ extraria sunt homini, indiga, fortunam interroget: Qua ratione hominem tu reddes deiectum & miserum? Inopiam minaris? Atqui irridet te Metrocles, qui dum in doliis hyemaret, & in delubrorum vestibulis æstates ageret, Persarum regem qui in Babylone hybernis mensibus tum erat, & prope Mediam metebat, in certamen ob felicitatem vocabat. Seruitutem affers, & vincula, tum venditionem? Despicit te Diogenes, qui à latronibus venundatus exclamauit, Num quis vellet emere dominum. Poculis cicutam commisces? At nunquid Socrati illam prægustati? qui comis, placidus ac intrepidus, colore ac vestitu ni-

hil mutatus, mirum quam facilè venenum hausit. At ignem nondum oblatum, tibi Decius Romani dux exercitus iam olim præripuit, quando in conflictu bellico, legionibus imperans, Saturno sese pro imperio litauit ex voto. Apud Indos præterea mulieres castæ & maritorum amantissimæ, circa rogum vita defuncti contendunt, & inter se pugnam ineunt: Ex his quæ superat, simul cum marito igni traditur, reliquæ conflagrantem beatam canunt. Proinde sapientum illic nemo eximius longæque felissimus habetur, qui non viuus, coporis viribus animique etiamnum sanus & integer, in igne à corpore animam deponat, purusque decedat è carne mortali, flamma repurgatus. Sed à re familiari præclara, domoque ac mensa sumptus non mediocris ad lacernas, peram, & mendicitatem diurni victu adiges? Atqui fuerunt hæc felicitatis auspicia Diogeni libertatis & gloriæ Grateti. Tolles autem in crucem, aut palo transfiges? Verum quæ cura Theodorum solicitat, vt subter humum conditus putrescere malit, quàm ad aurã? Apud Scythas ea felicitatis est portio, vt sepulchrũ contingat? Cæterum Hyrcanorum canes, & Bactrianorũ volucres ex legum quodã præscripto mortuos vorant, quo finẽ beatum sortiãtur. Sunt igitur quos prædicta hæc infelices reddunt fatemur. Sed ignauos istos, effœminatos, improuidos, & nullo rerũ vsu exercitatos. Quippe qui nullis ad veram gloriã stimulis agũtur, sed stultam illam mordicus suã, atque adeo prorsus vanam retinẽt. Vnde persuasum habeamus oportet, fortunã nõ nisi improbita-

tis prędio infelicitatis esse effectricem. Perinde enim atq; trama cinere & aceto madentia ossa secantur, & ebur Zytho liquescẽs, & ad omnem ductum sequax flectitur, ac formas diuersas suscipit, alioqui contumax: Ita fortuna in molliculum & indulgentiorẽ ex improbitate effectum, forte incidens, excauat planè hominẽ ac vulnerat. Et quemadmodũ externis alieno cœtui se immiscẽs, etiamsi innoxius sit, & nemini iniurius, tamen vuleratus quamprimum perit, nimirum quia suo in eam calamitatẽ tractus fuit affectu: Ita cuius animo pernitiem fortuna videtur allatura, subtercutaneum in sese vlcus ac peculiare malum circunferat necesse est, vt aduentitia extrorsum, miseriam & dolorem efficiant. Postremo finge malignitatem in parienda infelicitate, fortunæ adminiculis maximoperè egere. Vnde fit obsecro, vt asperum pelagus tempestatibus sęuiens ac fluctibus, non dirimit in montium decliuis solitudines, vbi itinera latronum patent insidiis? Aut quã ratione nimbi grandine vastant agros ac segetes, quum nulla fortuna Meletum, Anytum & Callixenum, imò & calũniæ autorem aliquando deiiciat opibus; aut arceat magistratũ, quo illos reddat infelices? Verum quid ego de infelicitate loquor? quando propensior est illa etiam in istorum vota, quòd affatim accumulet opibus, ita vt affluant quoque, & terris hæreditates adeant, dum hæc maria penetrarit, ac præsto iis fuerit præsenti ope, modò blanda leniendis affectibus, mox animo inflammans, iam concutinens superstitionibus, postremo etiam ex oculis ipsos subducens.

Fortuna improbis propitia.

PLVTARCHI CHÆRONEI POBLEMATA, NVM PHILO ſophari conueniat inter pocula, ex primo Symphoſiacon eiuſdem.

Ottomaro Luſcinio interprete.

QVOD vulgo dici ſolet, Odi memorē compotorē, ô Soſsie Senecion, quidam in præmoleſtos & nimiū pertinaces compotationū magiſtros rectè aiunt cōpetere: quòd Dores in Sicilia conuiuiorum ac menſarum præpoſitum compellando, haud ita multum abſurdè Mnamona, id eſt memorem, vocitarint. neque deſunt rurſus quibus de hoc adagio alia inſedit opinio. Præſcribi enim eo legem quandam putant conuiuiis, ne vlla dictorum ibi factorumque poſthac habeatur memoria, quando obliuionem & ferulam patrio inſtituto maiores Baccho conſecrarunt, ceu vel parum conueniat, erratorum inter pocula deinceps comminiſci, aut ſi qua in parte peccatum ſit, puerilis ac leuis reprehenſio ſufficiat. Nam & tibi iam planè perſpicuum eſt, Verè ſapientem eſſe ex Euripidis ſententia, ineptiarum obliuionem. Cæterum ſi quis â vino & potationibus prorſus exulare velit rerum geſtarum memoriam, hic non modo Philopœo negocium faceſſere videbitur, qui ad menſem egiſſe pugilē dicitur, ſed & præſtantiſsimū quenque philoſophorum ac eloquentiſsimum contra ſe teſtem

admittat oportet, nempe Platonem, Xenophontem, Aristotelem, Speusippum, Epicurum, Prytanem, Hieronymum & Dionem illum ex Academia. Quorum idem studium fuit omnium, quandoquidem operæprecium id quoque videbatur, inter pocula iactatos sermones literarum monimentis commendare. Denique haud mediocriter nobis iudicant profuturum, si passim non tam ea quæ inter nos, quàm quæ alibi per Græciam eruditè super cœnam dicuntur, stylo excipiamus, cum omnia, tum illa imprimis quæ bonam frugem sint allatura. Proinde in hoc ego totus incumbēs, tres ad te libros cum singulis decem dedi propositionibus, mox daturus & reliquos, modò sint tempestiui, & à Musis Bacchoque nihil abhorreant. Prima autem earum propositionum de philosophando est inter pocula, meminit quæ illius apud Athenienses obortæ post cœnam quæstionis, Num vtendum sit in combibonum concessu philosophicis rationibus, vel quomodo aut quatenus? Sanè Ariston fortè tum præsens, Deum immortalem, inquit, inuenies nonnullos qui philosophis nihil cum vino & potationibus conuenire contendant, quique ita illos relegent à conuiuio, vt ne locò quidem vllo dignentur. Atqui ego amice, inquam, quos refers adsertores, nulli sunt. Etiamsi non sim nescius, quàm apposite quidam nobis obturbent, qui philosophiam decere haudquaquam existimant, vt inter pocula sermones misceat, non minus equidem, quàm verendas ac honestiores matronas. Persas item vt consulto facere solitos ferunt, quò ad ebrietatem & tripudia inuitant scorta

& pellices, cæterum coniuges missas faciant, ne honore vxorio abuti videantur. Ita rectè facturos prædicant, qui musicant & loculatoriam adhibeant conuiuio, à philosophia autem veluti superciliosa, & iocorum ignara, penitus temperent, ac eam ne digito quidem contingant. Quotus enim quisque nostrum est, qui inter conuiuandum aut velit sapere, aut certè possit? Isocrates itaque sophista vino & potationi indulgens auscultantibus, & crebro ad dicendum imitantibus amicis, tantillum istuc respondit: Quæ mearum sunt virium, neque huic loco conueniunt, neque tempori: Quæ congruunt, in iis ego parum valeo. At vbi hæc refero, reclamat Craton, & age, inquit, per Bacchum te obtestor, si non vesanus abiurarit omnem prorsus rationem, quisquis hoc nixus argumento omnem è conuiuio gratiam sustulerit. Et si non me clam est, quanto discrimine quis eliminet è compotatione rhetoricum sermonem, & philosophicum. Nam quod proprie ad philosophiam attinet, quæ ratio quædam est & disciplina viuendi, si nihil habet quod delectet aut doceat, meritò exploditur: sin modum rebus imponit, & opportunitatem agendorum consectatur, quis eam non admittat? Alioqui ne modestiam quidem, quod planè crediderim, admissurus, neque iustitiam: æquè enim & in illis quoque dimouendis honestum causabitur. Porrò si commessationibus ac symposiis indulgendum est ad eum modum quo in sacris epulis Orestis illius insani conuiuis, est quo nos in rudi & indomita turba non infeliciter

Bacchus, Liber, & Lydius.

philoſophia ſolemur. Deinde ſi Bacchum eundem eſſe conſtát,& Liberum & Lydium,id eſt eum ſimul qui ad ingenuè agendum inſtruit,& mores cuiuſuis vt boni ſunt malive, dılıgēter explorat, atque iſthuc cum nunquam non facit,tum verò potiſsimum linguæ laxatis habenis,abſurdum eſſe puto, vt ne dicam etiam ſtultum,quòd intempeſtiuis clamoribus affatim per ſummam licentiam locus conceditur,& verbis à ratione profectis nil vſpiam patere debet, dolendumque apprimè,ſi iis deſtitui patiamur conuiuia. Quaſi verò in potatorum conuentu de iis ſolum inquirere liceat,quæ ad ſeſe ingurgitandum ſint accommodata. Quantum videlicet exhaurire queat compotor,& quo præſcripto vino vtaris,reiecta interim prorſus philoſophia, haud aliter quàm ſi ea quæ ratione poteſt plurimum,in rerum vſu nihil valere videatur. Quando igitur tu Gratoni primas in hoc certamine tribuis illique reluctari nefas ducis,etiam ſi finem ille ac formulam ad pocula philoſophandi neglexerit,id quod per luſum quendam non illepide apud contentioſos & ſophiſtas,ad quos ea res potiſsimum attinet, tractaretur. Quòd videas iam in cœnam nos venire,quo Martem ſimul adducamus comitem. Itaque quum ad dicēdum me ille inuitaret,ita exorſus: Primus ſedulò, inquam, conuiuii cuiuſque ratio mihi habenda videtur, an videlicet præſentes habeat complures ad bene dicendum appoſitos. Quemadmodum in Agathonis conuiuio Socrates,Phædros,Pauſanias, Erimachos, & quod pulchrius eſt,Charmides,Antiſthenes, Ergogones,& alios qui ad hoſce propius ſimilitudine

quadam accedunt, vt videlicet tum permitamus eos iucundis fabellis philosophari, Bacchum non tam Nymphis quàm musis coniungentes. Sic enim felicius gratiæ omnis largitor vtriusque comitatus accedet. Quarum illæ corpus voluptate quadam eximia capiunt, eæ autem & animum. Nec obest quod in tali doctiorum hominum cœtu pauciores quidam indocti consident, nam ex ea consuetudine illi nonnihil accipient eruditionis. Et sicut mutæ literæ ex commistione vocalium in concinna & rectè articulata erumpunt verba: Ita rudes isti ex sapientum conuictu & ipsi quoque tum demum sapere incipiët. E diuerso si in multitudinem indomitam incidamus, quæ omnem citra delectum alitem, fistulam aut chordam quàm philosophum audire malit, sanum illud inprimis tyranni Pisistrati consilium nobis captandum existimo, qui orto inter se & filios dissidio, quum inimicos ex hoc vehementer lætari animaduerteret, concionem cogit, atque nihil tam se cupere ait ex animo, quàm vt dicto audientes habeat liberos. Verum quia id perquam difficile factu sentiret, in contrarium mutatam esse sentẽtiam: Quippe qui iam parendum sibi censeret filiis, illorumque sequi vellet decreta. Ita philosophus sicubi conuiuas se nactum senserit nihil attentos, si quà citra dedecus fieri poterit, leuiter, & quasi per transcursum diligere conabitur, & amplecti illorum mores: Quippe non admodum nescius, rhetorum quidem id esse muneris, vt oratione & dicendi copia professioni suæ respondeant, cæterum philosophos quoque haberi eos qui taceant ac colludant,

simulque dum sales vicissim inter alios & iactitant & accipiunt. Denique sicut extrema est peruersitas, vt ait Plato, quum prorsus iustitia vaces, ad id tamen eniti, vt vir bonus esse videaris: Ita prima est sapientia vt philosophum agas, neque tamen illud ex professo, sed quasi per lusum atque iocũ agas quæ sunt hominum doctissimorum. Nam sicut Mænades apud Euripidem, inermes quidem illæ & sine vllo ferro, minutulis quibusdam thyrsis ferientes, eos quos adoriuntur vulnerant: Ita verorum philosophorum vrbani morsus, quos ridentes quoque torquent in eos qui non ita prorsus sunt inuulnerabiles, nonnihil commouent illos vt sui dissimiles reddantur. Cæterum vt ego quidem venari coniecturis valeo, ex variis sermonum generibus nonnulli conuiuales dicuntur, atque illi nimirum quos exhibet historia quosque in promptu est è medio rerum humanarũ vsu accipere. Quod genus sunt ad philosophiam exempla, & pleraque, ad pietatem ac fortium & magnanimorum virorum egregia facinora. Proximi deinde qui in humanitatis & beneuolẽtiæ affectum vi sua rapiunt auditores, atque iis si quis obiter, & fermè ita vt nemò deprehendat vtatur, probè nimirũ edocuerit potatores, dictuque haud facile, quantis incommodis exemerit ebrietatem. Huc accedit, quòd alii buglosam admiscent vino, & rebus conuiualibus plurimum Aristonis, pauimento capillum Veneris aspergunt, quod herbis huiusmodi consentaneũ sit lætitiã inter conuiuas ac beneuolẽtiam coalescere. Idque non sine Homericæ illius Helenæ exẽplo, quæ mero medicamenti nonnihil adhibuit.

Quanquam nondum mihi perſpicere illi videntur, quod ea fabula ab Aegypto itinere longo circumlata, verbis benignis ac placidis decore admodum finierit. Siquidem Helena in Homeri Odyſſea conuiuis narrat,

Quid toleraſſe velit, fortis quid fecerit aut vir,
Vt feriat patiens inimici verbere corpus.

Et hoc planè erat Nepenthes pharmacum, & nihil planè aliud quàm indolentia: ſermo vtique tempeſtiuus, & rebus præſentibus gnauiter gerendis aut ferendis ex æquo accommodatus. Proinde qui ciuiliores habentur, etiamſi pro tempore non ineptè referant philoſophos, nihil tamen videntur violentis vrgere demonſtrationibus: ſed veriſimilia magis leni ſuadela ſectantur. Itaque Platonem videas in cõuiuio, vbi rẽ perpetuis agit dialogis, de ſummo bono diſſerit, & prorſus partes ſuſtinet Theologi, nõ tamen intendere neruos demõſtrationis, neque vt alibi aſſolet, cauſam fulcire coloribus, ac robur tale addere, quod euincere nequeas. Quin magis quibuſdã molliuſculis lemmatis, exemplis, & lepidis fabellis, homines quò mauult adigit. In cõuiuio igitur agitari conuenit quæſtiones mitiores, problemata familiaria, interrogationes iucũdas, nõn captioſas ac lubricas, quibus rudiores illaqueentur, aut quas auerſati ſuffugiant ac declinent. Quemadmodũ autem in cõuiuio per choreas & tripudia moneri cõbibones legibus eſt permiſſum, at armis in ſeſe mutuis cõcitari, aut ad iacula vrgeri, nõ modò inamœnũ efficit conuiuiũ, ſed & noxium eſt atque peſtiferum: ita animos faciles haud dubie quæſtiones &

Nepẽthes pharmacum quo vſa eſt Helena.

iucundæ, non sine fructu demulcent & delinimentis agitant: amarulentæ ac nimium intricatæ iuxta Democritum, quando difficultatem ingerunt imperitis, tristes auditores reddunt & anxios. Id enim apprime expedit in conuiuiis, vt sermonis eadem sit quæ est vini communio, quod omnes citra delectum bibūt, nulla dignitatis habita ratione. Cęterum qui perplexas quæstiones inter conuiuas suscitant, quātum ad cōmunionē & mutua beneuolentiæ officia attinet, nō sunt grue illa Aesopica vulpeculâve multò æquiores. Fabella sic habet: Vulpes vafra in lato lapide fabas elixas grui conuiuæ apposuit, verum sine vllo eius emolumęnto: quippe oris acumini quoties lubricæ admouebantur fabæ, mox elapsæ ridiculam omnibus gruem fecere. At rursus alibi grus vulpi in lagena cœnam apparat, sibi quidem satis idoneam, quôd ob colli longitudinem & exilitatem, demittere in decliue rostrum per lagenæ angustias facilè posset, & illinc cibum sumere, atqui vulpecula tali opportunitate destituta, inediā perpeti cogebatur. Ad eum sanè modum philosophi quidam intempestiuas argutias & dialectica problemata cantillantes, obturbant aliis qui cōcinere huic cantilenæ parum callent. E regione alios videre est, longè diuerso intentos carmini, nempe nugacibus deliramentis, dum verbis sellulariis & forensibus obstrepunt: quibus vtrinque dissidiis id in cōuiuio perit quod in primis spectabatur, & cuius solius ratio erat habenda, dulcis videlicet & iucunda amicorum consuetudo, atque ita fit vt Bacchus vergat in cōtumeliam. Vt autem Phrinichi & Aeschyli

Sermonis cōuiualis eadem sit quæ vini cōmunio.

tragœdiam in medium afferentes,quo affectus moueant,protinus audiunt:quomodo hæc ad Bacchũ? Ita mihi non semel cordi fuit,dum potatorum coronæ permistus essem,in qua de principibus & republica verba fiebant,vt hominem satrapam compellarem:Heus tu vir bone,num hæc ad Bacchum?Nã vt donemus calice in medio posito, sertisque inter conuiuas viritim distributis,quæ vindex ille noster Bacchus vereque liberator nobis imponit, canere quempiam ea quę vocantur Scholia,non tamen pulchrum id quidem est, neque conuiuio accommodum. Quanquam isthuc nõ ea ratione,quod ex obscurarum cantionum genere illa esse perhibeantur: sed,quia primo omnes pari cõcentu Pæana deo canebant:deinde alterum carmen cœptũ,quo myrtum ex ordine vicissim modulatori accipiebant, id quod vocabant Asarcon,ab eo quòd à cantu cessans alium sufficeret,vt crediderim, apppellatum:Quũ non ita multò pòst circunlata lyra,argute pulsarẽt artis periti,emissis illis qui à musica erant alieni. Scholium planè hoc vocatum,quod neque commune esset omnibus, neque admodum facilè. Etiamsi non sum nescius plerosque alia teneri sentẽtia,qui myrtum eo quo prędiximus ordine circunferri negant,sed de lecto potius in lectum transmitti: Primumque canentem primario secundi hanc missitare solitum, & illum mox tertii lecti primario, post hæc secundum secundo: adeo vt ex illa varietate & præter ordinem facta missitatione cantilena nomẽ inuenerit.

F I N I S.

PLVTARCHI CHÆRONEI LIBELlus, de Fortuna.

Ottomaro Luscinio interprete.

Auspicatur ab absurdo, rationem temere negantium.

FORTVNA primas tenet in rebus mortalium, cunctaque illius ductu magis quàm consilio vllo reguntur. Atque hoc si ita habet, mox incidit quæstio, Num iustitiam aliquo loco inter homines negocia dignemur, aut æquabilitatem, moderationem, siue decorē & venustatem. Nisi enim hoc concesserimus, Aristides ille fortunæ adactus imperio, per illam tolerasse inopiam credendus est, quū magnam pecuniarum vim habere potuerit. Et Scipio capta Carthagine fato quodam non modò non attigit prædam, verum ne aspexit quidem. Sic Philocrates pecunia à Philippo rege missa non vsus, scorta & pisces ceu res superuacaneas coemit. Et Lasthenes simul cum Eutycrate Olynthū vrbem perdiderunt, felicitatem vētre & rebus turpissimis dimetientes. Item Magnus ille Alexander fortunæ impulsu à captis mulieribus pręstanti forma sibi temperauit idemque alibi de conuiciatoribus pœnas sumpsit. Paris quoq; Troianus malo genio adactus, & infelici fato, alienæ commistus est vxori, domūmque illam ducēs, patrię immensam cladem attulit. Atque hæc omnia si quis contendat nullo consilio sed fortuna cogente facta, cur non videmus itidem alia animantia, in quibus nullum viget consilium,

fortuna quapiam ad insolita rapi, vt videlicet feles, & simiæ non liguriant nec vorent edulia, & prorsus à lasciuia temperent? Porrò si vlla est temperātia, si iustitia, & fortitudo, cur non æquè prudentia? si illa, quare non ratio, sanumq; consiliū: Quando tēperantiæ multum cum prudentia conuenit, vt aiūt, & iustitia plurima eget prudentia, aut certè illam planè refert. Itaque prudentiam & consilium, quibus boni viri à voluptate sibi temperant, continentiam appellamus & moderationem. Circa labores & pericula fortitudine opus est & patientia. In hominum verò societate & Reipub. administratione, leges colamus oportet, & iustitiam. Vnde si res sano consilio gestas fortunæ tribuamus, esto sanè, concedamus illi & ea quæ propria sunt iustitiæ, & prudentiæ, vt iam furari item pertineat ad fortunam, & crumenas abscindere, atque per omnia libidinū genera diffluere, quod nil iam est aliud, quàm dimissis propriis, atqueadeo domesticis viuendi rationibus, fortunæ non aliter atque vēto sese tradere, quæ viles ceu puluerem concitet & dispergat. Si igitur consilio locus nō est in rebus mortalium, profectò exulabit item voluntas, & tota illa ratio considerādi ac inquirendi quod deceat, & ex re nostra fore videbitur. Iamque mendacij arguamus Sophoclem, qui astruit nihil tam esse ab humana cognitione remotum & abstrusum, quod non quærendo inuestigari posit. Deinde partitur quod proposuit. Disco enim, inquit, ea quæ alij docuerūt, inuenta illorum disquiro, & alia à superis optanda precibus obtinere cōtendo. Quid igitur inuētum esse in vita

Ne bestiæ quidē fortuna regūtur.

Cōtinētia.

Fortitudo.

Iustitia.

Rationem hominis nonnihil posse.

poterit honesti,& commodi,si omnia agit & perficit fortuna?Cur nō diruimus per vrbes,prætoria senatorum, & principum aulas, procerum venerandas conciliis,quando omnia potest fortuna illa cæca? Sic enim illam per contumeliam incessimus, dum cæciores ipsi in eam impingimus,consilia sana nobis eruentes quasi oculos, cæcumque hunc ducem vitæ pædagogum statuentes. Cæterum dicat nunc quispiam ex nobis, fortunam in rebus mortalium dominari ipsis videntibus, neque oculos afferre lucis ministros(vt ait Plato)& aspectus. Eandem præterea fortunam audientibus item præsidere, quanquam vim eam non habeat, verberatum aërem per aures in cerebrum transmittendi.Rectè enim habet quòd in sensus non fatemur dominari fortunam: Quia visum,auditum,gustum,odoratum & reliquas corporis vires, natura consilio subdidit & prudentiæ. Nam mens planè ipsa est,quæ videt auditque, reliqua surdescunt & cæcutiunt. Et quemadmodū si careamus sole, per reliqua astra perpetuam egerimus noctem,vt ait Heraclitus, ita quod ad sensuū virtutem attinet,nisi mens hominibus adsit & ratio nihil in hac vita à brutis differamus oportet:Neque iam à fortuna aut voluntate constamus nobis, aut præstamus cæteris animantibus, sed Prometheus furtim è cœlo nobis afferēs ignem, id est,rationem, omnia ista suppeditat.Et vt Aeschyli vtamur verbis, equorum & asinorū ille admissarius, taurorumque fœtum reddens vicissim, omnique leuans labore. Proinde quum validissimum quodque animantium natura sua probè nouerit vti, aliis cornua armorū

Fortuna quomodo cæca.

Naturæ operatio fortuna nō eget.

vice

vice accipientibus, aliis ſtimulos, dentes aliis, & vt ſcriptum reliquit Empedocles, Echinus acutis telis, horrendoque dorſo plurimum eſt formidabilis. Vt addam inſuper, alia veſtiri ſquamis, alia villis, multaque armari vngulis aſperrimis: Solus homo, vt meminit Plato, nudus, inermis, neque calceatus, neque penulatus à natura relinquitur, contenta tamen vnũ illi dediſſe, quod omnia molliat, nempe rationem, curam & prudentiam. Iam diſpiciamus quàm tenue ſit robur humanum, & tamen induſtria, plurima cõficiuntur, terra marique, & ſummis montium iugis, quæ miranda prorſus videntur. Equorum leuitas inſignis, miraque pernicitas, nunquid hominis ingenio paret ſuo curſu? Et canum iracundia in pugnam procliuis, num defendit hominem? Sic piſcis, & plurimi pulpamenti ſus, non modò cibant, ſed & delicias præſtant ad luxum. Proinde quid maius habet natura elephanto, aut quid terribilius? atqui ludis hominum iamdudum paruit ille in ſpectaculis: Diſcit enim ſaltare, tripudia in choreis, & honorẽ exhibet geniculatione. Et hæc quidem recenſere exiſtimauimus operæprecium, quo perſpicuum fiat, quatenus hominẽ euehat prudentia, quatenus præſtare etiam faciat cæteris, ac potenter dominari. Nõ enim pugiles & palæſtritæ ſumus atque curſores omnium optimi, ſed animantibus aliis longè inferiores, planè vincimur in his rebus. Porrò experiẽtia, vſuque longo, memoria, ſapientia, & bonis artibus, Anaxagora teſte, bona illorum nobis vſurpamus. Mel colligimus, & lac mulgemus, conferimus ac traducimus omnia in vſum noſtrum, ita vt nullæ

Rationis mira vis.

Ars laborat citra fortunæ opem. hic ſint fortunæ partes, ſed totum agit conſilium & induſtria. Cæterum inter res mortalium habentur item fabrorum opera, eorumque qui ex ære fundũt ſtatuas, domos extruunt, & monumenta virorum illuſtrium, quæ dum viſuntur, nihil profecto præ ſe ferunt caſu quopiã aut fortuna ſic elaboratum. Siquidem vt condonemus ſapienti artifici in ſtatua ærea aut domo abſoluenda, fortunam bonam aut aduerſam incidiſſe, atq; illam ſanè admodum tenuẽ, quod reliquum eſt longè maius atque præſtantius arte nimirum perficitur, veluti teſtatum reliquit ille, qui artifices compellans ait:

Armis adeſte veſtris, artibus bonis,
Inſtructe grex, diuam vocate Palladem:

Mineruæ enim tutela gaudent artes, doctęque illius deæ ſentiunt opem, fortunæ haudquaquam. Aiunt tamen pictorem quendam equum expreſsiſſe, cætera & forma & coloribus inſignẽ, verum ſpumam circa habenas conciſam, & ex anheli ore ſenſim labentem dum reddere nequiret, ac crebro quod effinxerat deleret, irato tandem caſu incidiſſe ſpongiã variis coloribus imbutam, in tabulã quam pingebat, *Caſus mirabilis.* mireque abſoluiſſe ac decenter quod anxie deſideraſſet. Eſtque hoc vnicum monumentum fortuiti caſus, ſine artificio apti atque decentis. Nulla præterea regio eſt quæ non libra, numeris, menſura & regulis vtatur, ne in rebus gerẽdis locum habeat temere & ſine conſilio contingens caſus. Quanquam interea non abhorret à vero, quod aiunt artes *Ratio caſum aptè excludit.* quaſdam eſſe prudentias & rationes, aut quod veriſimilius, ſemina quædam rectitudinis in communẽ

vitæ vtilitatem inspersa, quemadmodum fabella de Promethei igne alio atque alio viritim omnibus diuiso, sub inuolucro indicat partes prudentiæ in orbem particulis exiguis esse dispersas, deinde se recepisse in ordinem. Minimè autem mireris, quôd artes fortunæ auxilio ad hoc vt rectè operentur non egeant. Nulla enim ars inter alias præcipuè eminet, adeô vt caput dici posit humanarum inuentionum, laudis, & rectitudinis. Sed in chordarum intentione & remissione consilium quoddam est proprium & domesticum, quod vocant musicam. Item circa opsoniorum dispositionem alia quæ dicitur coquinaria, in vestibus verò comandis fullonariam appellant. At liberos nostros docemus quo præscripto se vestiant & præcingant, deinde vt panem sinistra teneant, dextra accipiant cibos. Decet enim vt hæc nō fortuito accidant casu, sed peritè fiant & cum attentione. Porro si in his leuioribus egemus industria, cur adhuc dubitamus in rebus summis, quibus bona pars humanæ felicitatis constat, prudentiam rationi coniunctam adhibendam esse? Terram proinde limosam nemo fortunæ relinquit, vt ex illa lateres conficiat, neque corium possidens aut lanam ociosus sedet, fortunam precibus fatigans, vt ex hac materia togam & calceos paret. Sic qui aurum congerit & argentum, mancipiorum gregem, multifores domos, lecticas, & mensas affabre elaboratas sibi conquirit, nemini hæc omnia refert accepta nisi rationi & industriæ, vnde ea cōtingat felicitas, vt vitam viuas beatam & nullius rei indigam. Cæterum perinde atque dux Iphicrates respondit ad reprehen-

Ars non expectat fortunam.

Opes arte parantur.

sionem sibi indicatam, quod non esset armiger, non sagittarius, aut scutifer: Noui, inquit, omnibus iis imperare, & illorum vti opera. Sic ratio atque prudentia non est aurum vel argentum, non gloria, aut opum ingens vis, neque itẽ sanitas, robur, aut formæ præstantia. Quid est igitur? Nimirum ipsa, quæ iis omnibus rectè ac decẽter vti potest, & cuius beneficio quodlibet horum plurimum suaue redditur, ac iucundum, nec minus vtile & honorificum. Quôd si in rebus omnibus hac sola careas acerba, infrugifera, molestaque fiant protinus reliqua necesse est, ita vt dominum rerum suarũ etiam pudeat. Huius rei gratia pulchre apud Hesiodum Prometheus fratri Epimetheo pręcipit, ne dona Iouis celso ab olympo missa accipiat, sed remittat fortuita illa quæ foris sunt, minimeque ad nos pertinẽt. Non aliter ac sibi iuberet musicæ imperito, ne lyram attingeret: indocto, ne rem haberet cum literis & equitandi nescio, ne conscenderet equum: Atque ad eum modum inhiberet stulto Reip. gubernacula capessere, sordido ac tenaci opes affectare, muliebrique succumbenti amori, vxorem ducere. Felicitas enim in rebus agẽdis, si Demostheni credimus, stultum complexa virum, prorsus insanire facit. Atque eadem insano, turpia perpetrandi certissima occasio est.

Ratio est cumulata bonis omnibus.

Fortuna abest ratione non vtentibus.

F I N I S.

PLVTARCHI CHÆRONEI commentariolus De virtute & vitio.

~~Ottomaro Luscinio interprete.~~

VESTES confouere quidem videntur hominem, at nihil habent in se caloris, neque illum possunt corpori ministrare, quando suapte natura gratissima quęque vestis mire friget, veluti experientia docet, febri æstuantes, dum subinde mutatis vestibus quęrunt refrigeria. Verum qua ratione ab amictu calefaciamus, paucis accipe. Calor ipse ex humano corpore effusus, ac veste superiniecta excipitur, ac retinetur, mox in omnes diuisus partes, inque corpus quodammodo adactus, dispergi & perire non sinitur. Hæc quum ita se habeant in rebus humanis, falluntur longè, qui magnas & sumptuosas sibi circũdant domos, mancipiorum turbam, opesque inexhaustas congregant, hac sola spe freti vt viuant iucundius, quando dulcedo vitæ atque hilaritas haud quaquã in rebus externis sita est, sed potius ex domesticis & suis, id est, ex propria animi virtute, homo veluti ex fonte, voluptatem sibi comparat & gratiã, dicente poëta. *Homiosis venusta.* *Felicitas non fortuito, sed ex sese contingit.*

Est honorata domus magis hac vbi flamma relucet:

Opes enim plus habent voluptatis, gloria multò est illustrior, & potentia item, si in animo solidum possideas gaudium, vnde inopiam, exilium & senectam quoque ipsam leuiter & placidè ad patientiam morumque lenitatem traducere posis. Et quemadmo-

dum aromata tritas etiam lacernas suaui replent odore, Anchisæ vestimento contra tabo fluente, vt ait poëta, & tetram saniem stillante purpura: Sic cum virtute victus omnis, totaque viuendi ratio amœna est & periucunda. Vitium verò etiam quę splendida apparent & preciosa, multumque honesta, contaminat, molesta ista reddens, horrida & abiecta suis possessoribus, adeo vt rectè dictum sit:

Quem vulgus in foro beatum prædicat,
Domum petens est omnium miserrimus.

Vxor enim ibi imperat omnibus, leges imponit, sæuoque cuncta Marte conturbat. Atqui muliere improba facile careat quispiam, & in libertatem sese vendicet, modò vir fiet, & non vile mancipium. Porrò aduersus suaipsius mala nemo scribit repudii libellum. Neque enim fieri potest, vt dimittas atque sedes ea mala quæ occuparunt viscera, & intimas medullas, tamque simul à teneris coaluerunt & noctes & dies. Inflammante enim miserum occultis viribus, effœtæque tradunt senectuti. Molesti planè hi tui sunt comites, ob nimiam arrogatiam: Sumptuosi conuiuæ, atque æris prodigi, crapulæ gratia, simul tecum cubantia summo cum dolore, ob solicitudinem & curas ac zelotypiam, quibus dulcem excutiunt somnū, prorsusque profligant. Sonus enim incidens dormientibus corpori quidem ministrat quietē, sed animo peruerso somnia affert, metū, & perturbationes superstitionū gratia, dū aiunt, En dormiturienti mihi & quasi conniuenti obrepit anxietas, nullus iam sum, planeque perii in somnis. Estque in causa aut liuor, aut metus iráve, seu totum hoc agit

Peruersitas morū omnē fortunam inamœnam facit.

vitæ intēperantia. Itaque interdiu peruersitas animi prædicta, foras prospicit, & alludit comparibus, interea noxios leniens ac cælans affectus. Non enim totam se prodit etiam acrius concitata, sed in diuersum nititur plerunque & repugnat. Cæterum in somnis, vbi longè exulant honestas & legum seueritas, maximisque interuallis absunt metus & pudor, tum omnem appetentiam commouet, ac excitat morum prauitatem inconcessamque libidinem, adeò vt matri etiam se videat quispiam impias manus iniicere, veluti meminit Plato, illique turpisime commisceri, & vesci insuper vetitis à lege cibis, à nullaque turpitudine manū cohibere, in eo fructū omnē voluptatū constituens, si leges transgrediatur vel solis spectris & nocturnis illis visionibus, dum non liceat animū veris cupidinibus explere, sed mouere duntaxat affectus & irritare animi morbos. Iamque ea est peruersitatis summa felicitas, si nihil tutū sit, nihil satis, nihil quietum, sed confusa atque turbata omnia. Et corporis quidem voluptatem ex eo metimur, si rectè valeat, bonaque sit ac temperata illius habitudo. Verū vt hilaris sis, & gaudeas animo, cautio certa est adhibenda, ne sedē ibi tranquillā struat inconsulta, nulliusque rei metuens temeritas, sed arridente spe quapiam & voluptate, ratio suo clamore omnia cōtineat in officio. Non aliter ac si turbo ventorum diei serenæ incidat, e lā abi & corrade aurū, comporta argentum, ambulacra construito, seruis domum, & vrbem debitoribus impleto, si non sedaueris in animo turbatos affectus, & immodicū habendi amorem, teq; metu inani curisq; exemeris, ita

Sōnia per uersorum turbata.

Rationis est sedare noxios affectus.

habeto,te febri laborãtem vino fouere, biliofo adhibere mel,cibos & opſonia præparare inteſtinorũ difficultatem,aut alui fluxum patientibus, non modo nihil gratificans morbo affectis,aut ſanitati conſulens, ſed inſuper etiam præſentem afferens pernitiem.Videas autem languentes odiſſe cibos etiam ſelectos & precioſos dum offerũtur ipſis, atque etiã ad ſumendum eoſdem vrgentur,reſpuunt enim eos conſtanter & auerſantur. Porrò vbi primũ reddita fuerit tempetata habitudo,cõcitatus ſpiritus & anhelus ſedatur,ſanguis acidum mutat ſaporem,& calor naturalis ſuo conſiſtit loco,Tũ ſurgũt è lecto,& panem etiã cibariũ ſimul cũ caſeo & naſturtio edẽtes,ſummopere exhilarentur. Talem profecto concinnitatem efficit in animo ipſa ratio,vbi didiceris quid verè ſit bonũ, quidve honeſtũ,mirũ enim quã facilè euaſeris frugalis,tuaque cõtentus ſorte. Iam fallor ſi paupertatẽ nõ ſis habiturus in delitiis,ibique regnum tuũ conſtituas,vitam illã popularẽ,nullius opibus inuidentẽ,minuſq; curioſam,pluris etiã faciens principũ imperiis.Itaq; ſapientiæ incũbẽs ſtudio, vitã viues multò omniũ dulciſsimã,etiã atq; etiã teipſo indies euadẽs melior,atque hilarior.Nũc dulcedine ſua te capiãt opes, quo in multos poſsis eſſe beneficus:Modò paupertas erit iucũda, vitã tribuens curis ſolutã,planeque liberã.Eſt quãdo gloria titillabit animum,vt perſpectum habeas virtuti ſua non deeſſe præmia.Quòd ſi honor meritus(velnti ferè fit in tanta rerum confuſione) nõ contingat,maximo carebis malo,quippe inuidia.

Rationis officium, omnia iucunda reddere.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI περί πολυφιλίας, ID EST, DE amicitia in multos diffusa, libellus.

Ottomaro Luscinio interprete.

MENNONEM quendam Thessalum, rhetorem planè non inexercitatum, sed in quo illud Empedocleum agnoscas licebit: Sapientia ad summum euecta veluti immodica effluit, Socrates interrogabat, quid esset virtus. At ille impudens quod in buccam venerat mox respondit: Virtus est quæ cadit in puerum, senem, virum, fœminam principem, popularem, dominum & seruum. Rursus Socrates: Age vir bone, de vna virtute interrogatus, ingens virtutum examen nobis concitasti: recto nimirum in hoc vsus consilio, quia vnam ignorans, multas nobis memoraueris. Sic nos itidem veremur, ne fiamus ridiculi, multorum effectantes amicitiam, dum ne vnum quidam constanter possideamus amicum. Estque non alius hic metus, atque si membris mutilus aut cæcus, timeat ne Briareus fiat, cui centum erant manus, aut Argus, qui totidem oculos habebat. At nos contrà impendio celebramus inuenis illius apud Menandrum insigne elogium: Præclarum, ait, æstimes optimum quenque virum, cui amici contigit etiam vmbra. Causę autem quum plures impediant veram amicitiam,

tum verò potißimum plurimum amicorum appetentia, quæ non aliter atque parum honestis contigit mulieribus, crebro atque multorum complexui patentibus, primi amorem dum retinere non potest facilè contemnit & abiicit. Et veluti puella in viridi prato considens, dum alium insuper atque aliũ florem decerpit, semper nouis arridẽtibus, & in sui amorem trahentibus, primos fastidit ac negligit: Sic nouitatis studium & animi inconstantia, inconsultò aliud alio commutans nos semper ad recentiora pertrahit, vt noua subinde meditemur initia, eaque relinquamus imperfecta, nouam familiaritatem & gratiam nunc cum illo ineamus, mox cum alio, ob præteritos amicos atque neglectos, nullo amore penitus nobiscum perdurante. Primum igitur à Vesta deorum matre incipiendo, famam per tot secula ad nos deductam sequamur, de amicis cõstantibus, vetus nimirum & efficax rationis, certique exempli documentum. In quo amicorum quædam paria munerantur, Theseus & Perithous, Achilles & Patroclus, Orestes & Pylades, Pinthias & Damon, Epaminondas & Pelopidas. Est enim amicitia animal minimè gregarium, aut graculatim volitans, dum amicum alterum seipsum esse putat, mutuo colloquio sese compellans, quod nihil planè est aliud, quàm præscribi illius modum duali numero. Eò quòd exiguo ære nulli contingat multos possidere seruos, aut amicos, sitque numisma ad amicos comparandos idoneum, vel sola beneuolentia, propensusque in alterum amor, virtuti coniunctus. Quibus profectò rebus natura nihil possidet rarius. Vt

Inconstantia fastidit amicos.

Quibus rebus comparentur amici

rectè hinc consequatur, ardentius amare, amarique haudquaquam inueniri posse in turba. Verum quẽadmodum fluuii in multos diducti riuos lentiorem habent cursum: Ita vehemẽs amor in multos disper sus haud dubie marcescit. Ea certè est ratio, quòd natura quibus animantibus vnicum tribuit fœtum, eis amorem indiderit vehementiorem. Hinc Home rus dilectum filium vnicum & hunc telygetum, id est in senecta matris æditum vocat; quasi quem solum genuerit, post hac fœtum nullum habitura. Nos igitur amicum solum fore, indignum quidem ducimus, sed inter plures vnum esse placet, qui sit telygetus, id est postremo æditus, & item vltimus, sequuti nimirum in hoc vulgatum numerum eorum, quos, vt diximus, tradit antiquitas, modum rei infinitæ statuentes. Non enim illorum accedere lubet sententiæ, qui amicos esse volunt, nomineque isto dignantur combibones, pila, talisque simul ludentes, & vt insuper addam negociationum socios, palæstræ, & communis hospitii. In ędibus item principium & hominum ditiorum cernere liceat turbam illam salutantum, chaosque immensum eorum qui dextras exhibent, in satellitio comitantur. Vnde quidam felices prædicant, quibus agmen tam immensum contigit amicorum: sed longè falluntur opinione: Quippe si popinas illorum multis cupediis instructas intrent, videbunt item multa muscarum examina, nidore illuc attracta, & quemadmodum illo cessante mox omnes auolauerint, ita si istis spes desit quæstus, dispeream si non protinus aulæ frequentia in ipsissimam vertatur solitudinem.

Amici nomen sanctum.

Non igitur æstimes illos amicos, qui solum spectant lucrum, quando omnium isthuc est postremum, vera atque absoluta amicitia tria potissimum requirente: virtutem veluti rem honestam, familiaritatem vitæque dulcem consuetudinem, ceu voluptatem, & vtilitatem tanquam rem apprime necessariam. Primum enim ad deligendum amicos iudicio est opus, deinde voluptate in conuersando simul, & postremo, vt vsui sint, si illorum egeamus opera. Quæ omnia quum ex diametro pugnent cum ea amicitia quæ dispersa est in multos, tum verò maximè exactum in probando iudicium. Experientia enim vel breuiusculi temporis nō admodum possibilis est erga musicos, dum mutuò confabulantur, & remiges importunæ irruentes: Sic erga futuros dispensatores rei familiaris, & filiorum pædagogos, quorum amicorum turba omnibus fortunæ dotibus nudata esse poterit & hero inutilis: quanquam interim quisque se frugi iactet, felici venditet titulo, nihilque tristetur si res aliter atque velimus cedant. Atqui nauis in mare non voluitur tot exponenda tempestatibus, neque agris sepem prætendimus, aut pratis vallum aggeresque, multis obiectos incommodis, nisi bene exploratum illorum robur habeamus: Nosque amicum, quem nobis pollicemur futurum vitæ huius asylum, & opem illius in periculis vniuersis præsentem, non probatum prius & fortuito casu oblatum, admittemus? profecto illum non aliter atque nummum adulterinum, dum habemus, perditum volumus, amissum gaudemus. Cæterum amittendi facultas atque perdendi amicum displicen-

Amicitia tribus rebus constatur.

Amici futura exploranda.

tem, non tam in procliui eſt, vt admittendi. Perinde enim atque cibum noxium & peſtilentem retinere nõ audes, veritus ne te corrumpat, neque eiicere potes ſine moleſtia, iam bili permiſtum: Sic malum amicum ſi habes, læderis: Sin reiicis per vim & amarulentiam, non aliter atque choleram ſummo dolore euomis. Decet igitur, vt non facilè amicos quoſcunque obuios complectamur, neque eos mox in amicitiam recipiamus qui nos ſtudio proſequuntur, ſed dignos amicitia ſummo magis ſtudio proſequamur. Non enim protinus eligendum eſt quicquid ſe ſponte offert, quãdo rubum ſpinaſque nos complectentes ac ſedulò proſequentes, diſcutimus, vt recta ad vitem aut oleam contendamus. Atque eum in modum minimè eſt ex re noſtra, vt mox illis pareamus, qui facilè nos colunt & obſeruant, ſed refert potius vt ita nos comparemus, quo boni viri ac frugi colunt atque obſeruent. Itaque vt Zeuxis pictor quærentibus, cur tardius longoque tempore pingeret? reſpondit: Ego longo tempore haud dubie pingo, id eſt æternitati. Sic perpetuam amicitiam conflare non licet, niſi longa vitæ conſuetudine, exactoque iudicio. Vnde conſentaneum eſt, de multis nulli certum contingere iudicium. Quanquam multis fortaſſe commorari facilè quis poſsit, ſed hoc item fore haudquaquam poſſibile crediderim. Eſt proinde fructus amicitiæ precipuus, mutua vitæ conſuetudo, multoque omnium dulciſsimum, commorari amico, & totos in illius contubernio dies agere. *Conſuetudo amicis dulcis eſt.*

Namque decet charis viuos conſidere amicis

Concilio, vt ait Homerus. *Et in Odißea* Menelaus:
Secernet nemo socijs nos, dum mihi dulcis
Vita manet, claudítque oculos non longa caligo.

Atqui longè diuersum est amicitiæ in plures diffusæ officium, si quis cum vera illa inter paria constãte conferat. Quòd hęc dulci hilarique colloquio veluti lac candidum, vt est apud Empedoclem, coit, cõdensatur, & concrescit in coagulum, nil aliud præ se ferens quàm vnionem animorum, & complexionem. Illa verò dum alius alio vocat, vni attentum auellit, disgregat atque auertit, non sinens coalescere beneuolentiam vno glutino amici contubernii. Et vt hoc insuper adam, asperitatem affert secum clamoris, tempestiuos sermones qui per vices subseruire deberent societati, excludẽtis: Adeò vt quę dulcissima sunt longeque vtilissima inter amicos, fiant maximè inamœna & molesta, sit in turbam amicorum transferas, vbi alienos subinde mores ferre cogaris, & peregrina hominum ingenia. Neque enim natura in comparatum est, vt quilibet homo cuique conueniat, nec fortuna sinit eadem quibusuis esse paria. Sed vir frugi non aliter atque ventus, hunc prouehit, illum remoratur. Quòd si quis omnium simul cupiat esse amicus, sufficere non potest cunctis debito officio, dum hic gerit magistratum, ille eundem ambit, alius suscipit. Vt ne dicam quàm sit absurdum, eodem tempore à diuersis ad diuersa vocatum, singulorum desideriis velle respondere. Alius enim nauigans, peregrinationis cupit esse comitem: alius in ius vocatus, patronum: aduersarius, accusatorem. Est qui adesse te velit venditioni, rur-

Molesta est in multos diffusa amicitia,

ſus alter emptioni: Vnus nuptiis feſtium intereſſe, contrà alius funebri pompæ lugentem optat. Amicitia ergo in multos diſſecta, vrbi ſimilis eſt diuerſis ſacrificiis refertæ, aliis ad iucundam celebritatem, aliis ad planctum appoſitis. Impoſsibile autẽ eſt omnes proſequi officio, neminem, planè inurbanũ. Vt hoc inſuper addam, quòd vni inſeruiẽs, multis aliis præteritis, infenſos nimirum illos tibi feceris. Nemo enim tui amans æquo tulerit animo, ſi videat ſe abs te negligi. Quanquam in excuſanda deſidia huiuſmodi & negligentia circa amicos, quo minus nobis ſuccenſeant, præſtiterit ſimpliciter dixiſſe: Exciderat animo, obliuio me huius rei ceperat, quàm ſi dicas: In ius vocato tibi aduocatus non fui, alterius amici cauſæ tum patrocinatus. Item, non acceperam, te laborare febri, amicos fouens alios, & circa illorum incommoda occupatus. Cauſam enim negligentiæ prætexens, in alios, diligentiam, querimoniam nõ lenieris, ſed potius reddideris aſperiorem. Porrò complures inuenias, qui amicitias ineunt, id ſolũ ſpectantes quòd poſsint accipere, non etiam quòd cogantur ex æquo præſtare. Neque meminerunt quòd multorũ adiuti cõmodis, viciſsim iiſdem multis inſeruire debeant opera eadẽ egentibus. Vt enim Briareus centũ manibus quinquaginta alens ventres, nobis non fuit felicior qui geminis curamus vnum: Sic ex amicis multa referẽtes commoda, rurſus labores ſuſcipiamus oportet, in illis tutãdis, variaſque occupationes in fouendis. Neque audiendus hic mihi Euripides videtur, qui in iuuando amicos modum ſtatuit, velaque contrahi iubet, ne ex

Viciſsitudo beneficiorum in amicitia neceſſaria.

intima animi medulla efficiamur amicis. Ita enim facilius per occasionem solui posse cœptas amicitias, potissimum si ad illas cursum dirigens, proposito in animo quæstu quem inde speres, non aliter atque nauigio vestus, modò progredi velis claui ministerio, mox aliò nauim auertere. At nobis te compellere iam libeat ò Euripides, cur non magis hæc verba in eos torques qui hostiles gerunt animos, iubesque modum ponere dissidiis, ne ad intimam animi medullam penetret, quo facilius soluantur odia, iræ, rixæ, suspiciones, & reliqua id genus incommoda? nobisque præcipis illud Pythagoricum, Ne cuiuis iniicias dexteram, id est, ne multos tibi compares amicos, ne amicitiam complectaris omnibus in communi patentem, prorsusque popularem. Porrò affectum in amicos retineas ingenuũ, & ad quęuis officia propensum. Quando generosi animi est, amici angores, luctus, labores & pericula sua facere. Non minus igitur verè quàm eleganter Chilon ad quendam, nullum se inimicum habere iactantem, ait: Videris mihi ne vllum quidem amicum possidere. Maleuolentia enim aduersariorum mox consequitur initam amicitam. Quis enim vspiam gentium amicum habet nulla læsum iniuria, nulla ignominia, & cui nemo sit infensus? Atqui inimicorum hoc est proprium, mox despexisse eum qui in amicitiam inimici se insinuauerit, perpetuoque odisse. Contrà verò amici, erga alios in amicitiam receptos, liuore quopiam aut zelotypia fortasse extimulantur. Quemadmodum autem Timesiæ datum oraculum de futura quadam colonia ait:

Symbolũ Pythagoræ.

Oraculũ.

Alueus

Alucus hic iam pulcher apum, mox tempore vespas
Accipiet:

Sic quicunque amicorum tota quærunt examina, de vespis hostium in quos incident, parum interim sunt curiosi, nec intelligunt quanto distent interuallo inimici ad nocendum maleuolentia, & amici ad iuuandum amor. Nam si æqua lance rem tecum pensites, acrior plerunque in nocendo est malignitas, quàm in iuuando amicorum dilectio. Atque isthuc vel præsenti discas licebit exemplo Alexandri, qui sæuiit in Parmenionis amicos & domesticos: sic Dionysius in familiares Dionis, Nero in Plynti necessarios, Tiberius in eos qui Serani partibus fauebant: omnes enim isti amicorū gratia torti sunt immaniter à principibus, vitaque priuati. Et quemadmodum Creonti nihil profuit filiæ aurū immensæque opes, igne subito accurentem & colligendi auidum corripiente, ita vt simul periret incendio: Sic quidam nullum capientes fructum ex amicorum felicitate, simul cum miseris pereunt: id quod fermè accidit sapientiæ studio & humanitatis incumbentibus, veluti Theseo, qui suo Perithoo ad pœnas rapto, & compedibus vincto, proprios pedes vinculis liberos, adiunxit. In pestilente verò morbo, vt autor est Thucydides, virtus animi summaque beneuolentia plerunque in causa est, vt eodem fato implicentur, simulque pereant amici, dum nihil pensi habent & parum prudenter inuisunt languidos. Vnde in eum modum virtuti haud parcere suæ, non admodum decens mihi videtur, dum liberam illam simul implicare & vincire libet ami-

Boni viri amicorum causa torti.

Quidam temere amicorum gratia pereunt.

corum incommodis: Quin magis præstat mutuam illam communionem vitæ seruare dignis, hoc est, ijs qui vicissim amare, contuberniòque dulci exhilarare possunt. Est præterea hoc vel maximè aduersum in amicitia erga multos, quum veram pariat similitudo, quòd hic omnia videantur diuersa, quæ ne beluis quidem aliqua ex parte iucunda putatur. Nam si necessitas vrgeat ad concubitum illegitimũ alterius generis, collapsæ præ mœrore diffugiunt, cognatis verò permistæ & suis, gaudent, benignoque animo ac facili illis commorantur. Quæ igitur, malum, ratio est, illic plantare amicitiam, vbi morum insignis est imparitas, & affectuum non minor? vt ne dicam vbi illegitima sunt omnia, & planè coacta, longæque aliud atque aliud illi & alteri propositum? Cæterum musice in cantu & organis argute quidem concors est ex acutis, mediis & grauibus modis, quanquàm sint dissimiles. Porrò amicitia nihil recipit, nisi existat simile. Eadem enim velle, eadem sentire, ac fateri, eisdemque affici, ea res demum firma amicitia est, non aliter atque vna anima in multis corporibus æquabili ratione consistens. Quis igitur est ille tam variabilis homo, nunquam sibi constans, qui mutetur in horas, & quemlibet referat moribus, cuilibet sese aptet, similisque reddatur? & non magis ridiculum se præbeat vel Theognidis censura, qui sic ait:

Feræ promiscuos cõcubitus auersãtur.

Amicitia animorũ paritas.

Vt polypus petræ faciem mentitur inhærens,
Sic mentem variat subdolus arte noua.

Polypi natura.

Polypi autem subita commutatio non pertingit ad corporis penetralia, sed contenta est sola superficie,

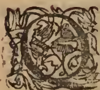
accedentium duntaxat oculis imponens, quo facilius posſit elabi. At longè aliam deſiderat amicitia, in qua eoſdem exprimas mores, pares affectus & ſermones, ſimilia ſtudia, eademq́ue fugias & ſequaris, oportet. Protei verò illius fabuloſi alia erat, multifariam enim vertebatur præſtigiis, quum nullam formam certam haberet, ac propriam. Talis nimirum fies, ſi libeat cum literarum ſtudioſo libros euoluere, cum palæſtricis colluctari, cũ venandi cupidis feras perſequi, cum potatoribus inebriari, & cum ambitioſis magiſtratum ambire. Poſtremo ſicut maximè informem Phyſici nudamq́ue ſubſtantiam eſſe predicant materiam primam, in omnes formas mutari ſolitam, adeò vt modò ardeat, mox in aquæ liquorem ſe vertat: iam euaneſcat in auram, & protinus concreſcat in ſolidum corpus: Ita multo diffuſa amicitia, animum ſubiicit variis affectibus verſipellem facit hominem, ſubdolum & variam, malæq́ue moratum. Atqui amicitia mores expoſcit minimè lubricos, ſed firmos, & perpetuo tenore ſibi conſtantes, eundem amat locum, & eandem vitæ ſocietatem, quæ cauſa multò omnium potiſsima eſt, cur tam rara auis ſit, inuentuq́ue difficilis, conſtans amicus.

Amicitia in multos diſſecta obeſt moribus.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI COMMENTARIVS, DOCENS quatenus, aut quo fructu liceat iuueni audire poëticam.

Ottomaro Luscinio interprete.

VOD ex carnium numero, aut autor est Philoxenus poëta, ò Marce Sedape, dulciores ille habeantur, quæ carnes non sunt, & ex piscibus hi qui non sunt pisces, in manu nobis est, vt protinus doceamus, posſimum apud eos, de quibus Cato ait, quod sensu polleant acutiore palati, quàm cordis. Quando perspicuum est nobis, iuniores ex his quæ in philosophia dicuntur, impensius gaudere, alienis à virtute ac sapientiæ studio, illisque auditores sese exhibere, & discipulos non admodum probè moratos: Ita vt non modò Aesopicas fabellas & poëtica argumenta, sed Abarin quoque illum Heraclidis, & Lyconem Aristonis percurrentes, quæ illic commista sunt ad animi rationem conducibilia præcepta, ipsi cum voluptate quadam, nugacibus fabulamentis applicant: Adeò vt non solum oporteat in iis voluptatibus quæ circa cibum sunt ac potum, turpitudinem fugere, verumetiam legendo & audiendo assuescere, vt non aliter atque in obsonio quodam manducando, modestè eo quod delectat vtamur, non minus interea sequentes quod salutare est & cõmodum. Non enim obseratæ vrbẽ quempiã seruant portæ, ne præda fiat hostibus, si

alibi pateat aditus:neque iuuenē satis munit ab alijs oblectamētis tenaci proposito indicta cōtinentia,dūmodo auditu capi sese permitat.Itaque quo magis ille sensus rationi & humanis cogitationibus atq; consiliis videtur esse coniunctus,eo maiori nocumento lædit ac corrūpit mortales,qui claustris illum cohibere neglexerint.Cæterum quando haudquaquā fieri potest, vt à poëtica prorsus arceatur iuuenis,neque isthuc admodum expedit,in ea potissimum ætate qua meus est Soclarus,& tuus item Cleandrus,omnis in hoc cura adhibēda est,ne custodia desit:quòd in lectionibus magis quàm itinere videantur ducibus ac pedagogis indigere. At mihi quidem in mentem venit,operæprecium fore, vt quæ iam pridem de poëtica differueram,conscripta à nobis, & ad te protinus missa perueniant: tuque illa si non appareant inferiora virtute iis lapillis qui vocātur Amethysti,vim quandam attrahendi dum labore fatigati accenduntur, nacti,Cleandro tuo exhibeas velim: Explorato tamen in primis illius ingenio, in nulla equidem re ignauo,sed ad omnia vehemēter acri & perspicasse: quo duce ad hæc nostra facilè sibi parauerit aditum.Polypodis caput partim est bonum, vt plurimum item noxium.Nam si comedas,nihil est dulcius: Porrò somnum per difficilem visionibus horrendis & portentosis, vt perhibent, facit. Ad eum modum poëtice non parum multa continet, quæ dulcedine sua iuuenile vegetent ingenium: at non minus ibi liceat inuenire quod conturbet, & à veri ratione distrahat, potissimum si recta desit in ea restitutio. Quod non tam verè de Ægypto dicere

Auditus à turpitudine cohibendus.

In poetica bona tristibus sunt permista.

haudquaquam excidenda nobis est & prorsus reiicienda, sed fabulosum hoc & theatrale quod habet, sicubi deprehenderimus intemperie quadam voluptatis temere in expugnanda veri opinione omnia audere, ac prorsus insanire, cohibendum vtique est illud & protinus reprimendum. Porrò vbi musam coniungit gratiæ, amœnitas illa sermonis, ductu suo non modò non inanis, sed etiã plurimum frugifera est, atque tum maximè locus postulat, vt illic philosophiam inuestigemus ac introducamus. Vt enim mãdragora prope vites nascens virtutẽ ministrans vino, leniorẽ efficit illius in potatores vim inebriandi: ita poëtica ex philosophia certas accipiẽs rationes, & fabulosæ narrationi cõmiscens, faciliorẽ nimirum effecerit & amabiliorem illius cognitionẽ. Proinde nec fugienda quidem est poësis ei qui philosophiæ studiis fuerit destinatus, sed magis in poëtica præludiis quibusdam philosophandum est, adeò vt in eo quod oblectat, assuescant id demum quærere quod est vtile, atque inuentum amare impensius, modò non repugnent sibi hæc duo, ac penitus dissideant: Nam initium est profectò omnis disciplinæ poëtica: Et hæc, quod ait Sophocles,

Philosophia admouenda poeticæ.

Poetica omnis disciplinæ initium.

Initia si bona cuique das negotio,
Talem rei speres licebit exitum.

Primũ igitur afferamus in medium quod passim est obuiũ, & in poeticen ingeniosè excogitatũ, quoniã multa mẽtiuntur poetæ: & ex illis sua sponte quædã, nõnulla verò necessitate coacti. Sponte, quia non admodũ suauem auditu plerique arbitrãtur veritatẽ: quę

ratio poëtas vrget, vt maiori studio voluptatem & gratiam in nugis sectentur. Nam res gesta si finem habeat inamœnum, nihil commouet animos. Cæterum afflictio in verbis, mirum dictu quàm facilè à rebus tristioribus ad hilaritatem auditores cõmouerit, atque vi sua traduxerit: quod neque versus ipse, neque figura, neque acumen dicendi, aut tempestiua metaphora, concinnitas aut structura, tantum afferat secum illecebrarum, quantum inest fabulæ suis affectibus rectè sibi constanti. Et quemadmodum in picturis vehementius mouet color quàm linea, ad hoc vt humana effigies reddatur conspicua, & fallantur spectatores: Sic in carminibus veri similitudo admista nugis, attonitos quodammodo reddit ac decipit eos qui audiunt, magis quã diligens ille apparatus versibus ac dictionis elegantiæ adhibitus. Vnde & Socrates quibusdam somniis poëtarum aliquando tactus, veritatem quoad vixit impugnans, non inelegans, quod ad persuasionem attinet, nugarum artifex erat, atque idem fabellas Æsopicas verba esse censuit, nec ad poeticẽ accedere, quę fictionẽ adesse poemati velit. Proinde sacra quidem inuenire licet sine choro & tibiis, ac poëticem esse nescimus quæ fabulis careat fictoque mendacio. Carmina autem illa Empedoclis, Parmenidis, Theriaca Nicandri, & Theognidis morales sententiæ, orationes sunt quæ à poëtica mutuantur ceu vehiculi vice versum & dicendi acumen, quo effugiant humile genus eloquii. Igitur si absurdum aliquid & molestum in poëtica dictũ fuerit de superis ac heroibus, aut virtute, à viro eloquentę

Fabulæ vis.

&'celebri,quicunque rem ita accipit,ac si verè ita se habeat,mox fertur in præceps, corrupta recti opinione.Porró qui meminit præstigiorum mendacij, quæ nunquam palam apparent in poetica, quique in promptu semper habet quo illam compellet, ac dicat,ô machina mutabilior singultu, quid ludens supercilia ducis, aut quid effingis dolo quod doceas? nihil ille audiet molestum, aut turpe credet: verum tunc capietur, quum metus ac terror illum agent sollicitum, ne terram corrumpat Neptunus, illaque ablata,manes tecto suo nudentur. Capietur item Apolline in principem Græcorum sæuiente, quando ipse Deum euehit hymnis, illius adhæret sententiæ,simulque dicit,is planè est qui Graios occidit.Proinde à lachrymis quoque facile temperabit, Achille & Agamemnone languidas manus ac supplices ad tartara immenso vitæ desiderio tendentibus. Porrò si viribus aliquando diffisus, cedere videbitur affectibus, ceu veneno quopiam infectus,non grauabitur huiusmodi verbis sese cōpellare.

Quin tu lucernam poscis tibi protinus euge?

Atque haud dubie noris hæc omnia à tergo tibi imminere,si mulier fueris.Nam in gratiam fœminarū hæc funebria scripsit Homerus,veluti fabulam verè anilem & muliebrem. Et hæc quidem sunt quæ sponte confingūt poetæ.Atqui bona pars non fingitur, sed ab illis certa persuasione credentibus ceu vnguento nobis delinitur mendacium: Quale illud de Ioue,quod narrat Homerus:

At duo fata simul mortis crudelia firmat,

Casura in caput Hectoris olim & Achillis.
Distrahe de medio, subducito pensa dierum
Hectori, adit Stygios, hunc liquit clarus Apollo.

Aeschylus tragœdiam totam fabulæ inuoluit, quam inscripsit Psychostasiam, vtrisque lancibus trutinæ Iouis admouens deas pro filiorum pugnantium salute supplices, hinc Thetidem, hinc Matutam: Atque hoc quidem minime est obscurũ, eã poësim fabulosam, & affictionem, ad voluptatem, & quo concitatũ redderet auditorem, esse compositam. Porrò illud:

Excubias agit in bello Saturnius ipse.

& quod dicitur: *Causam deus inserit mortalibus,*
Totam domum affligere dum vult quampiam.

Hæc iam ex opinione dicta sunt & fide autorũ, quæ proprium circa deos errorem, atque inscitiam nobis exhibent ac ingerunt: Rursus portentosæ narrationes de Manibus, & affectus horrendis nominibus phantasmata cordibus humanis inserentes: simulachra fluminum ardentium, locorum aggrestium, & suppliciorum immanium, non admodum multos fallũt, quod pleriq; sciãt fictionẽ & nugas iis rebus ceu toxicum epulis esse permistum. Proinde neque Homerus quidem, aut Pindarus, vel Sophocles, quasi illa habuerint certa & persuasa conscripserunt, quæ passim leguntur: Hinc languida flumina eructant obscuræ noctis immensam caliginem. Et rursus: Ibant ad fluenta oceani, albicãtem petram, & refluas vndas, angustis faucibus ac porrò profundi orci. Denique sunt qui mortem quasi miseram deflẽt, & illos item qui iacent inhumati, infelices æstimãt, quando trepiduli has voces emittunt:

Cura ne planctus desit post fata, sepulchro
Neu caream vagus errans. Et alibi:
Spiritus infernum volitans è carne petiuit,
Sortem pertæsus miseram, quia linquere robur
Visus erat iuuenum, tum fortia corda virorum.

Item: Ne me perdas morte immatura: iucundum est enim videre solis lumen. Et: Ne me cogas sedes videre subterraneas. Verum hæc omnia affectibus laborantium, & errore ac gloria captorum sunt verba: Vnde accidit vt magis iis tangamur & loco cedamus, dum eorum imbecillitas & tristis affectus nobis insidet animo, à quibus hæc dicuntur. Ad hæc itaque rursus tramitem struamus oportet, qui rectà eò ducit, quòd poeticæ nihil fermè conuenit cum veritate: quippe difficilè hanc assequeris & comprehendes, si aliud agens, circa veri studium & cognitionem non totis viribus occuperis: id quod in confesso quoque positum videri potest Empedoclis testimonio: Nam illud nobis est in promptu:

Poetica expers veritatis.

Quæ non visa viris, quæ mens non hausit & auris.

Et Xenophonis item:

Vir mihi nullus erit, fuit aut, que norit aperte
Dicere, quæ mens est de cunctis ordine diuis.

Quodque apud Platonem Socrates, sanctè abiurat poeseos cognitionem, quasi poetæ vulgo parum sint attenti illis in rebus, quas vident philosophis vertiginem concitare. Deinde & hoc insuper adiiciamus, quòd poeticam describentes, quum illam ad poesim conferunt, histrionicam artem aiunt esse, & virtutem quandam picturæ similem: Adeò vt non

Histrionica.

Pictura. solum vulgatum illud receptum esse videri debeat, quod videlicet poetica loquens sit pictura, atque hæc muta poetica, sed id quoque astruendum, quod pictam alicubi lacertam, simiam, aut Thersitæ faciem intuẽtes voluptate capimur & admiratione, non quia appareãt hæc esse pulchra, sed quia rectè expressa, & similia: Nam ita res habet, vt non possit videri speciosum quod natura est fœdum: quanquã non minus interea imitatio laudatur, quę rei similitudinem artificiose assequitur, siue illa sit pulchra, siue deformis: At cõtra nihil præstitisse videtur, qui corpori inepto & turpi, imaginem formosam dederit, quôd hoc sit aberrare à decoro & lineamentis. Scribunt autem nonnulli res absurdas, vt Timonachus Medeæ cædem qua sustulit liberos: Theon Orestis paricidium in matrem: Parrhasius simulatam Vlysis insaniam, & Chærephanes intemperiem verborum qua mulierculæ adoriuntur maritos: in quibus potissimum rebus docendus est iuuenis, vt assuescat secum expẽdere, quòd minime rem ipsam laudamus cuius facta est imitatio, sed potius artem, quæ decore consequitur subiectæ rei argumentũ. Itaque quando poetica crebro facta tristia, & affectus ac mores pestilẽtes per imitationem prædicat, amplexari iuuenem par est admiranda illa & egregie dicta, atque probare, non quasi vera & honesta, sed laudare solum quia concinna sunt, & personæ congruunt, ac materiæ sunt maxime propria. Nam vt porci clamorem, rotæ sonitum, ventorum susurrum, & maris fremitum audientes turbamur & indigne ferimus, porrò si quis festiue hæc æmuletur,

Ars imitanda & decorum, non res.

quemadmodum Parmenon suem, & Theodorus rotas, voluptate afficimur: Sic implicitum morbo hominem, taboque fluentem, ceu spectaculum minime iucundum, auersamur: at Aristophontis Philoctetē, & Silamonis Iocastem, pari modo corrumpi ac trucidari ab histrionibus qui illas agunt, videmus, & lætamur. Ita iuuenis legens quæ ridiculus Thersites, aut Sisyphus latro, vel Batrachus leno dixerit aut gesserit, artem illā & virtutem imitatricem studeat probare, cæterum affectus & res gestas execrari & reiicere: quòd in iis rebus nihil sit boni quod imiteris, quando pulchrum in eo duntaxat est sitū, quod rei apte congruit, & prorsus est cognatum. Atqui cōgnata sunt & maxime cōueniūt turpia turpibus, vnde claudus ille Demonides, quū amisisset crepidas, optauit vt furis, qui eas surripuerat, pedibus apte conuenirent: prauæ enim erant, & ideo claudo magis idoneæ. Proinde vulgatum illud: *Decorum dum turpia turpibus conueniunt.*

-Peccare si liceat modo,
Pulcherrimum est regni peccare gratia. Tum isthuc:
Viri boni æstimationem acceperas,
Felicis at rem omnem tunc lucraberis.

Item: Talentum si dos non capiat, tum vitam despicienti mihi talentum est, vt accingar in occursum somno, neque præbebo quanquam inferorū vrgeat pœna, ceu impius in talentum argenteum. Peruersi plane sunt hi sermones & merę nugæ, Eteocli, Ixioni, & Tocoglypho seni non parum apti. Porrò si cōmonefecerimus iuuenes, quo pacto hæc non euchāt præconiis scriptores, neque probent, sed absurda magis ac turpia, fœdis & inconcinnis moribus ac

personis tribuant, sic fiet vt opinio poetarũ illos minimè fallat, dũ suspicio in personã incidẽs, opus illius simul cũ sermone proscindat necesse est, veluti res fœda à nebulone dicta factaque. Quale est illud Paridis è bello in lectum fugientis, quum nemo alius à poeta describatur interdiu mulieri concumbere, præter hunc lasciuum & adulterum, ita vt minime obscurum sit vitio dari, ac turpitudini coniunctam hanc intemperantiam videri. Proinde in huiusmodi verbis diligenter animaduertendum, si poeta quibusdam indiciis prodat se rebus peruersis offendi: Id quod egit Menander in prologo Thaidis; iis quidem verbis: Musa mihi memora talem audaciã, formam simul & suadelam subdolam, quę excludat amatores, immensum petat, nullum amet, quanquã se affectam simulet. Optime autem Homerus hoc genere dicendi vtitur, qui primo accusat improbitatem, præferens interim quæ sunt vtilia. Præfert autẽ ad hunc modum:

Poetæ dãnant turpia quæ recensent.

Protinus hic vafra est & mellea verba loquutus. Itẽ:
Astitit, & placidis dictis fera pectora mulcet.

Et in damnando primum tantum hoc agit poeta, vt aperte dicat & testetur, sese intempestiuis huiusmodi dictis & perniciosis, neque vti velle vnquam, neq; animum intendere. Veluti quum narraturus esset, quo pacto Agamemnon sacerdotem verborum intemperie profanaret. ait primo:

At non Atridæ placuit sententia Graiûm,
Quin malè sacrificum dimittit.

Hoc est, inciuiliter & animo feroci, id quod parum decebat. Achilli item poeta verba hæc amarulenta,

& temeraria tribuens:

O temulente, gerens faciem canis & leporis cor.

Idem suum tacite subindicat iudicium, dum ait:

Compellat sæuis rursus Agamemnona verbis,
Pelidésque ferox tristi malè temperat ira.

Ita enim fieri par est, vt nihil ex ira in quempiam acerbe dictum, pulchrum, aut decens videri posſit. Idem illi consilium est in velanda turpi re gesta, dū ait:

Non decet vt Hector pronus incumbere lectis
Ille velit clarus, fixúsque insidere plumis.

Rectè enim verbis obiter interiectis non aliter atq; calculis suffragiorum vtitur, dum ex propria indicat sentētia, quid dici aut fieri omnino deceat. Quū enim de adulterio Martis deos induceret loquentes, re videlicet mala atque ingrata, lentus mox inuenit celeritatem. Sic de Hectoris superbia & immodica arrogantia verba faciens, ita ait:

Ille quidem iactat sua, non tamen omnia Iuno
Diua probat.

Eodem pertinet quod de Pandari fastu loquitur:

Dixerat: at stulto paruit mox docta Minerua.

Cæterum sententię & pondera verborum inspiciēda sunt cuiuis diligenti, aliàs enim subinde rerum gestarum documenta sese ingerunt. Veluti Euripides fertur dixisse ad eos qui Ixionem lacessebant maledictis ceu impium & profanum: E scena equidem illum facilius eiecerim, quàm totæ affixero. Porrò apud Homerum tacite latet genus hoc doctrinæ, habetque speculationem quandam non inu-

Allegoriæ in poesi. tilem, in fabulis potissimum narrationi passim iniectis, quas veterum annotationibus, & (vt nunc vocant) allegoriis quidam torquent atque inuertunt, dicentes Veneris cum Marte adulterium significare, quôd in solis & Veneris stellæ congressu, Mars adulterinas perficiat generationes: & si sol inferatur, ac vtrunque comprehendat, minime latere adulteria. Iunonis autem ornatum apud Iouem & incantationem cesti, volunt defecationem esse aeris, quando poeta igneam vim applicat, nec tamen vllam solutionem Veneream diis illis tribuit. Nam in Venereis commistionibus plane docet attentos, quòd poema turpe, & orationes argumenta parum honesta recipientes, & mores contaminent, & cupidos delitiarum homines, molles, effœminatos prorsusque enerues efficiant.

Balnea calda Venus sequitur, dum veste renudat.

Itaque Vlyssem citharœdo præcipientem inducit poeta his verbis:

Quin tu hæc missa facis, canis & mihi cultus equorum.

Recte subindicans, quo pacto musici, & poeticæ studiosi, argumenta à sapientibus & cordatis viris recipere debeant. In illis autem quæ de Iunone referuntur, egregie ostendit consuetudinem virorum & gratiam ex muliebribus veneficiis incantationibúsque cõciliatam, non solum momentaneam, fragilē, breuíq; perituram esse, sed etiam mox vbi voluptas deferbuerit, in iram inimicitias sese commutare. Hæc enim sunt quæ Iupiter ipse Iunoni comminatur, iis eam compellans:

Quò videas quid profit amor tibi, concubitúsque,

Quódaue

Quódque mihi struis arte dolos, à limine diuûm
Progressa. Res igitur si gerantur noxiæ, illarūq; imitatio idonea, modò sequens è vestigio secum afferant nocumentum, & quod autores turpitudinis pudefiant, proderit nimirum auditoribus, tantum abest vt officiat. Philosophi autem in admonendo & ad bonos mores cohortando, subiectis vtuntur exēplis, id quod poëtæ effingunt fabulis, re ante oculos dum geri videtur, quodammodo posita. Melanthius proinde quidam dicebat, siue luderet, siue res tractaret serias, Atheniensium vrbem seà rhetorum turbulentis seditionibus liberare: non enim omnes in vnum impingerent parietem, sed esset quoddam lenimentum eius quod offenderet, in diuersis factionibus Rempublicam administrantibus. Ad eum modum poetarum inter se disceptationes, fidem attenuant dictorum, nec sinunt auditores acrius offendi. Vbi ergo scripta illis insigne quoddam pariunt dissidium, ei adhæreas oportet qui est melior, quēadmodum in iis quæ sequuntur: *Controuersia, & disceptatio ad quid vtilis.*

O nate lædimur multum à cælitibus.
Dixti deos quàm facilè, vt in crimē voces. Et rursus:
Impleris auro, hoc te gaudere non licet.
Stultum est opes colere, aliud quum nescias.
Et quid iuuant hæc, num esset melius emori?
Rectè deos coles præter negocium.

Quæ enim ad hanc classem pertinent, in promptu habent viam, qua nodum dirimas, modò ad rectum & indubitatum iuuenes, vt diximus, prouehantur iudicium. Porrô quæcunque absurde dicta sunt, non protinus solui poterunt, sed per diuersam sententiā

Absurde dicta per diuersam sententiã elidũtur. alibi prolatam ea perimas, necesse est. Neque poetę interim infensus videare, sed magis affectibus illis puerilibus, ex quorum præscripto hæc dicta sunt, succenseas. Iam si lubeat ad deorum tela, quibus vicissim sese offendunt, & vt autor est Homerus, ab hominibus vulnerantur, mutuaque illa dissidia & simultates rectà contendamus.

Nosti num aliud melius, quod noscere dignum?

Et planè non te præterit, per Iouem, quãdo alibi meliora recenses, qualia sunt:

Facilem dij vitam victitant,
Delitiásque simul capiũt in secla beati Dij superi. Et:
Quàm dij mala ferre sinunt mortalia corda,
Ipsi perpetuò ducentes ocia luxu.

Hæ nimirum sane de diis, veræque sunt opiniones, at superiores illæ confictæ, ad homines metu percellendos. Proinde quum Euripides ait: Multis modis fraudum, lædunt nos superi, sicubi à se degenerant: Id in meliorem vtique partem ita est accipiendum, vt dij si turpitudinis sint autores, iam in deorũ numero eos haudquaquam habendos. Et Pindari itẽ illud nimis acerbe atque ex amarulentia quadam dictum apparet: *Dij turpitudinis nõ sunt autores.*

Hostem decet, inimici perdere omnia.

Atqui in rursus ira dices licebit, quòd is pręter ius ac fas dulci iræ hac crudelitate medeatur. Et quod ait Sophocles: Lucrũ dulce est, etiã si ex fraude nascatur, ita refellẽdũ. Ex te audiuimus, subdolas rationes parum esse frugiferas. Atque ad ea quæ de opibus referũtur: Molestũ videlicet Plutũ ad peruia simul ac inuia serpere, vnde ne gregarius quidẽ pau-

per è triuio queat aliquid ex his rebus, quarum desiderio ĩpendio crucietur, assequi. Itẽ ꝙ ait: Deformẽ corpore ac obscurũ fama, modò accedant opes, mox sapientẽ lingua, formosũq; videri. Contrà hæc omnia rursus alia Sophoclis opponẽda sunt, veluti:

Etiam suus egenti rerum sit honos,
Et si sapiat pauper, sit nullo inferior.

Ad eum quoque modum alia. Multorũ sanè bonorũ quæ est gratia, si maleuola solicitudo fouet felices fortunas? Menander præterea ingessit nobis voluptatis studium, & amatoribus istis iandudum inflammatis folles admouit, quum ait:

Quicunque sunt, solis videntes lampada,
Communibus deseruiunt amoribus.

Rursus vero retrahit nos & impellit ad honestam, nec finit lasciuire, omnem eius mali rescindens materiam, his quidem verbis:

Probrum molestum est, quanquam viuas dulcius.

Hæc quidem in autoribus diuersitas melior est & planè vtilior. Ex duabus igitur rebus alterum efficiet hæc rerum secum pugnantium compositio, & consideratio: aut enim aditum parabit ad id quod est melius, aut illi quod est peius fidem abrogabit. Cæterum si non præbeant absurditatis dissolutionẽ, cõmodum fuerit ex alio quopiam aptè & pro dignitate prolatam sententiam, peruersæ illi quam habemus in manibus obiicere, & perinde atque ad trutinam appendere id quod est melius. Veluti si illud Alexidis aliquos moueat, quo ait, Sapientem decere vt voluptates congerat: proinde tres esse quæ haud dubie in vita vtilem vim quandam

pariant habenti:bibere videlicet,edere, & Veneris vſum:aliàs verò omnes meritô vocari adiectitias.Meminiſſe vtique oportet, Socratem in contraria eſſe ſententia,dum ait:Malè moratos ideo viuere,vt edãt bibantque:ſed bonos viros cibum ſumere ac potũ, quo poſsint viuere.Ad quendam autem qui ſcripſit, quàm idonea ſint ad expugnandam improbitatem arma,ſi mores honeſtos cum illa componas, rectè quadrabit illud Diogenis dictum,qui interrogatus: quanam ratione quiſpiam de inimicis pœnas queat ſumere,reſpondit:Si quis virum bonum & inculpatum ſeſe exhibeat.Conueniet item Diogenis verbũ contra Sophoclem torquere,qui ſcribens de ſacris, infinitam multitudinem his verbis dehoneſtauit: Quàm ſunt terbeati mortales,qui iis ſacris operati, honorem aſſequentur,tum demum vbi vita fuerint defuncti,quando ſolis licebit viuere illis, at alij omnibus prementur malis.Itaque Diogenes aliquid aliquando huiuſmodi audiens:Quid ais?inquit:Manent furem Paretionem feliciora fata,quia initiatus eſt ſacris,quàm Epaminondam cum virtute morientem?Timotheo proinde muſico canente in theatro Dianam bacchantem eſſe,inſanam,vecordem ac furentem,Cineſias protinus reclamauit:talis tibi opto filia contingat.Feſtiuum plane & illud,quo Bion cõpeſcuit Theognin dicentem:

De inimicis pœna honeſtè ſumenda.

Quiſquis erit pauper vinctus,nil dicere, factis
Nec præſtare poteſt,omnia lingua timet.

Cur igitur tu pauper,ait Bion,tanta nugaris,nobiſque loquacitate tua imponis? Oportet autem nullã penitus ex his verbis quæ adiecta ſunt, vel in ora-

tionem venerunt, occasionem prætermittere, quo minus ad rectitudinem perducamur. Sed quemadmodum medici cantharidis vsu, quæ exitiale venenum est, pedes curant & alas, vi nocendi sublata: Sic in poematis, si nomen aliquod aut verbum in contextu infirmius est quàm vt possit ad peius parare aditum, accipiendum sanè est illud, & vires illius aperiendæ: quẽadmodũ in sequẽtibus aliqui faciunt. *Loci autorũ ita exponẽdi, vt honestas patitur.*

Quæ maneant miseros mortales præmia, disce
Tonsa coma & lacrymis, quæ turpia multa supersunt,
Et quàm dij mala ferre sinunt mortalia corda?

Non enim in vniuersum ait, omnes deorum opera vitæ præsentis calamitatibus inuolui, sed dementes, & stupidos, qui per improbitatem miseri redditi, à poeta ærumnosi suo more appellãtur. Alius itaque modus est, quo suspectas de prauitate sententias in poesi, ad bonum licebit traducere, dum in nominibus, quorum significatio solita recepta est, nouam quandam inducimus, & veterem loquendi ritũ negligimus. Quod genus est illud, in ore omnium, & non prorsus inamœnum:

Scire licet quàm sit mors execrabilis atra.

Quo in versu δάνον, quod nobis sonat terrificum, Macedonibus mortem significat. Sic χαιμονίην Aeoles eam vocant victoriam, quæ ex sedulitate pugnæ & perpetua constantia obuenit. Dryopes rursus dæmonas appellant popos: Adeò vt prorsus necessariũ sit, plurimumq́ue conducibile (modò ex poetarum carminibus fructum aliquem assequi velimus, minimeque offendi) vt sciamus quibus vocabulis deos poetæ appelleant, quibusque bonos, aut malos,

quidve intelligi velint, quando animæ aut fati fecerint mentionem, vtrũ simpliciter id significent quod sonant verba, anvero id quod plerunque apud illos

Domus æquiuocũ. eorum nomine accipis, quemadmodũ in aliis quoq; rebus compluribus vsu venit. Domum equidem modò vocant ædes, vt: Inque domum celsam. Modò

Vita. victum, & substantiam omnem, vt: Domus est mihi tota vorata. Proinde vita illis aliquando hoc ipsum est quo viuimus, vt:

Cæruleus illi ferrum Neptunus ademit,
Vitæ tum Megaris.

Nonnunquam opes hoc verbo indicantur, vt:

Pergunt alij mihi rodere vitam.

ἀλύειν. Sic ἀλύειν aliquando pro morderi & indigere vsurpatur, vt:

Dixerat & mœrens abiit, dolor omnia versat.

Aliquando pro superbire & gaudere, vt:

Erronem diuum quia viceris, inde superbis. θοάζειν item moueri significat, quemadmodũ ait Euripides:

Cœtus ex Atlantico mari mouit sese.

Et nonnunquam sedere, vt Sophocles inquit: Sedes

Ratio grãmatica. mihi quasdam ponite, ramis virentibus coronati. Gratum nõ minus est & illud quod grammatici docent, vt vocabulorum vsus rebus subiectis inseruiat: illisque rectè copuletur, dum alia vis ad res subinde alias vsurpatur, vt:

Exiguam laudare, at magnæ imponere naui
Pondera. Quo in loco laudare non significat celebrare, vt plerunque accipimus, ac laudibus vehere, sed ponitur pro non recusare, siue magis exposcere. Quemadmodum vsus permittit vt dicamus,

rectè habere,& iubemus alios valere: quando in eo negoció neque petimus aliquid, neque accipimus. Ita & laudem Proserpinæ quidam aiunt quasi deprecationem dici. Cæterum hanc separationem, & discrimen illud vocabulorum obseruantes in sententiis grauioribus, illisque q̃ alicuius sunt momẽti, iuuenes à diis ipsis quid sequantur, docere aggrediamur. Vsurpant equidem poetæ deorum nomina aliquando ita vt sententiæ prorsus congruãt, deinde non raro vt vis quædam cuius largitores existimantur dii, quorúmve autoritate & ductu obueniat ea, pari nomine significari volunt. Atque huius rei in promptu est exemplum apud Archilochum poetam, qui quum præcatus ita est: Audi me, ó rex Vulcane, mihique oranti propicius fer opem, ac gratificare ad eum modumquo assoles, haud dubie deum inuocauit. Porrô quum maritum sororis qui in mari perierit, nec sepulchrum legitimum assequi possit, modestius ferre calamitatem posse ait, si Vulcanus caput illius pulchraque membra puris induat vestibus, ignem non deum videtur significare. Sic Euripides conceptis iurans verbis: Per astra, inquit, Iouem ac funestum Martem, deos nimirum intelligit. At quum Sophocles ait, Cæcus est Mars ô fœminæ, nihilque videt, omnia suo aspectu concitans mala, bellum ex iis verbis intelligas necesse est. Quemadmodum & Homerus aheneum vocat, eos describens, quorum nigrum cruorem in Scamandrũ defluentem Mars perniciosus disperserit. Ex his igitur quæ prediximus, nosse decet atq; meminisse, quòd Iouis nomine iam deum ipsum indicát poetæ,

Deorũ nomina à poetis varie vsurpata.

Vulcanus

Mars.

modò fortunam,ac mox item fatum. Quando enim aiunt:ò Iupiter ex Ida regnans,& ô Iupiter, quis iactare queat sese tibi præstare sapientia? deum prosecto ipsum compellant. Verum dum rerum gestarũ primas causas commemorant, Ioui ea accepta referentes,quale est illud Homericum, Multas præclaras animas præmisit ad orcum.Et: Iouis esse peracta Consilia,nemo ambigit fati illic fieri mentionem, quando nulla ratione poetæ ducuntur,vt diuino cõsilio hominibus mala immitti arbitrentur, sed magis necessitatem quandam rerum sese consequentium his verbis explicant.Quando aliis vrbibus,exercitibus,& ducibus fato quodam accidit vt sapiant hostes superent, multaq; identidem felicitate fruantur:Aliis,vt in affectus erroneos incidant,agitentur mutuis dissidiis & seditionibus,turpitudinẽ sectentur,& variis perturbationibus in peius agãtur præcipites:Ex fato nimirum praui consilii, vnde perniciosi ad mortales ipsos redeunt fructus. Hesiodus quoque inducens Prometheum in poemate,qui Epimethea fratrem adhortatur,ne dona ab Ioue olympio missa accipiat,sed remittat potius,in fortunæ viribus commemorandis Saturnii nomen vsurpat.Appellat enim fortuita illa bona quæ vocantur,qualia sunt opes,matrimonia, imperia, & prorsus ea quæ extra animum nostrum sunt,Iouis dona:quanquam illorum possessio planè inutilis sit iis qui rectè vti nesciunt,Itaque Epimetheum qui erat improbus,ac parum cordatus,apprime decere existimauit,vt fortunæ prosperitatem suspectam haberet, ac etiã ceu pestiferam & exitiosam formidaret.Rursus quũ ait:

Iupiter pro fato & fortuna.

Iouis dona.

Obijcere haud tentes inopi successus iniquos,
Diuorum dona hæc nam sunt, mihi crede potentum.

Deorum donum esse prodit, quod largitur fortuna, adeò vt minimè sint accusandi quos fortuna pauperes reddidit, sed magis qui ex ocio, negligentia, animi mollitie sumptuque immodico rem familiarem decoxerint, hoc merito fœdum & probro dignum dixeris. Sicubi enim fortunæ verbum in dicendo incidit, dum ratione percipimus vim illius causæ occultæ, quæ rebus ipsis necessitatem imponit, nullo fine, nullisque legibus humanis circunscribi ac comprehendi posse, poetæ deorum nominibus illam haud absurde explicarunt, quemadmodum & nos solemus res, mores, sermones, hominesque ipsos plerunque diuinos appellare. Ad hunc sanè modum multa praue dicta de diis, ad rectitudinem sunt reducenda. Veluti in illo Homerico: *Fatum.*

Dolia bina iacent Iouis alto in limine fatis
Plena, bonis illud, scatet hoc turba inde malorum.

Item in sequenti:

Iuppiter icta prius, malè tum sua fœdera seruat,
Consiliúmque capit, premat vt virtute Pelasgos,
Troiugenásque simul, prima hæc incommoda belli
Cæca ruunt, quia stat sententia fixa tonantis.

Obtinet autem quod de fortuna iam diximus & de fato, in quibus nihil certi habemus: Suffugiunt enim nos harum rerum causæ, adeò vt nihil ad nos negocium agitur honestum, ac decens, tum Iouem meritò proprie nominandum censemus, vt ibi:

Infestat pugna hinc alios, Telamonius Aiax
Vitatur solus, Iouis hæc quia certa voluntas.

Hæc enim sunt quæ ex rebus mortalium curat Iupiter, præteritis iis quæ leuis sunt momenti, & aliorum deorum solicitudini relictis. Plurimum autem congruit, vt alia quoque nomina respiciamus, quæ ad res plurimas à poëtis adhibentur aut transferuntur. Quod genus est illud de virtute: nam hoc vocabuli non solum in negociis & orationibus prudẽtes complectitur, & viros bonos laudatosque, verũ etiam quicquid est excellens, atque adeo omnem vim ingenitam abunde sibi vendicat. Et hoc ordine agunt, quum omne quod in precio virtutem, & vim quandam vocant: Ceu oleam ab olea, fagum à fago, id est nominis similitudine fructum & vtilitatem ab eo vnde illa proueniunt appellando. Iuuenis igitur noster, dum canunt poëtæ:

Virtus.

Sudorem superi virtuti præposuere, Et:

Virtute en Graii istorum fudere phalanges, Item:

Si fas est fato concedere, nunc puto pulchrum

Vitã in virtutẽ demergere, mox æstimabit quod res est, de optima illa atque diuina habitudine, quã inditam nobis possidemus, dicta: quam rectitudinem quãdam esse intelligimus, arcemque rationalis naturæ, atque vt in confesso est animi bonum affectum. rursus dum legit illud:

Extenuat virtutem, auget quoque Iupiter idem. Item:

Gloria diuitias sequitur virtus quoque clara,

non obstupescat mox insolita admiratione, ac diuites eò loci prouehat, vt virtutem quasi argento venalem habeant. Nec arbitretur ingenium ita fortunæ esse subiectum, vt ex illius nutu proficiat in melius, aut detrimenta quædam accipiat, sed norit poëtam

talem quem legit, sub virtutis nomine rem præclarā felicitatē, aut vim quempiā animi occuluisse. Nā ad hunc modū mali nomine aliquādo propriē mētis improbitatē & versutiā significant, veluti Hesiodus:

Expedit in primis mala cuncta per omnia nosse.

Nonnunquam fortunæ iniquitatem, aut infelicia tempora, vt apud Homerum:

Sæpe malis homines quamprimum consenuerunt.

Deinde poëtas haud aliter de felicitate loqui putabit, atque si quis illam irrideat, quemadmodum & philosophi habitudinem rerum perfecte, secundum cuiusque rei absolutam naturam in hac vita sectantes, explicant. Atque inter hæc non raro abutuntur vocabulis, diuitem felicem & beatum vocando, ipsamque vim insitam ac præstantiam, felicitatē. Homerus autem proprie vtitur nominibus, quū ait: Gaudeo iam multis congestis dum impero rebus. Sic Menander: Habeo magnam vim opum, diuesque vocor ab omnibus, beatus autem à nullo. Porrò Euripides insignem inducit rerum turbam & confusionem, his verbis: Ne mihi contingat tristis vita quæ felix sit. Item: Cur veneraris tyrannidem iniquam, etiam si felix sit? Nisi quis, vt iam dictum est, improprietatem sermonis & abusum nominum sectetur. Sed de his fortasse plus satis. Illud etiam atque etiam iuuenibus inculcandum, ac crebro indicandum est, quòd poëtica histrionicæ propemodum accedit in argumentis, decorum sibi vsurpans, plurimaque ornamenta, prout mores exiguunt personarum, reique materia. A qui verisimilitudinem ideo non deserit, quando in ea histrionica persuasio, ceu regu-

la quædam latet, ad cuius præscritum alia sunt iudicanda. Vnde improbitatis ac virtutis signa nonnulla rebus permista, histrionica veritatis, non admodum negligens, egregiè effert: Id quod Stoicis miræ arridet in multò plurimis locis apud Homerum, quippe qui virtuti nihil turpitudinis sinunt coire, nec vitium honesto aliqua ex parte coniungi. Itaque quod ad hanc rem attinet, stultum ac imprudentem semper peccare, & sapientem ciuilemque rectè omnia adhibito decoro agere prædicant. Sunt quæ in scholis quidem audimus, at in rebus agendis iuxta Euripidem, comperimus bonorum ac malorum vt plurimum confusum quoddam agmen esse, minimeque alterum discretum ab altero. Cæterum citra veritatem poetica plerunque varietate vtitur, & morum plurima commutatione, eò quòd ex huiusmodi affectuum diuersitate, quæ ex insperato improuisoque accidit, quando animus ad ea obstupescit, gratia quędam conciliatur, quam fabularum illa commutatio secum affert. Atqui si oratio est simplex, & ab his figuris aliena, ea profecto & affectibus item careat, necesse est. Nam hac potissimùm ratione non semper eosdem poetæ victores inducunt, non semper eosdem felicitate fortunæ florentes, aut in rebus per virtutem gerendis, strenuos: Nec deos sicubi in negocia humana inciderint, expertes proferant affectuum, culpaque omni vacantes, ne videlicet hoc quod concitat mentem, & facit obstupescere, à poesi prorsus exulet, dum se data est, nihilque periculi aut motus præ se ferre videtur. Atque hæc quum ita sint, aditum illi strua-

Commutatio subita in poetis affectus mouet.

mus iuueni ad poeticam oportet, qui tanti non faciat pulchra ista præclaraque nomina sapientum videlicet, & plurima integritate præstantium virorum, regumque summorum, vt illi sint totius virtutis canones, & certissima præscripta viuēdi. Quandoquidem lędetur, si magna illa omnia probabit & admirabitur, iniquo non ferens animo, neque audiens aut recipiens eum qui huiusmodi facta dictaque improbauerit:

Iupiter alme pater, Phœbe, insignisque Minerua,
Troiugenûm nemo effugiat crudelia fata,
Nec superent Danai, cladésque exerceat omnes,
Mœnia sacra ruant extemplo. Et:
Heu miseram vocem Priami natæ hausimus omnes
Cassandræ, dum cæde Clytemnestræ perit, ingens
Certe dolus versat mentem, quo perfida turbet
Corda senis, iámque obsequor, atque peregi
Fœmina quæ iussit. Item:
O pater haud vllus toto orbe nocentior alter
Iuppiter est superum te.

Ex his versibus haudquaquã assuescat aliquem laudare iuuenis, erratum illius defendere, aut in re honesta quippiam fœditati huic ceu basi superstruere, atque in eo negocio idoneum se gerat atque callidum. Cæterum illud potius æstimabit, imitatricem quandam esse poeticen morum, vitæ ac hominum, quanquam non tam absolutè virtutis, ac puritatis, vt nihil queas reprehendere. Esseque eas res permistas plerunque falsis opinionibus ac stultis, parumque probatis affectibus, quæ omnia poetis non citra operam & industriam crebro in peiora trahuntur.

Atque hæc quidem præparamenta, quibus iuuenilis imbutus fuerit animus, id præstabunt, vt quæ rectè sunt dicta factaque, laudibus euehat, & ceu numine quodam afflatus sit, admiretur: contrà turpia ne admittat quidem, tantum abest vt ab illis offendatur: quæ ratio innocuam planè efficiet poëticam lectionem. Porrò quisquis admiratur omnia, illisque se exhibet familiarem, dum iudicium subiicit opinioni, heroicis istis ac præclaris nominibus infectæ, similis erit quibusdam insignium autorum, discipulis, qui dum præclara referre non possent, exprimebant turpia, veluti Platonici quidam, præceptoris incuruos humeros, & Aristotelici balbutiem magistri æmulabantur. Oportet autem non veluti meticulosi ex superstitione in templo omnia exhorrent & reuerentur, ita in poëtis quoque versari, sed sumpta audacia consuescere de eo quod decet ac rectum est liberè pronunciare. Perinde atque hoc quod de Achile proditum est, quando concionem exercitu pestilentia laborante coëgit, indignè ferens ocium ab armis, eratque inter milites insignis de illo omnium opinio, quæ ratio medicum eum reddiderat, adeò vt post diem nonum, quæ de morbo potissimũ iudicare solet, quum didicisset languorem non esse vulgarem, neque ex communibus causis accidẽtem, surgens non congregat multitudinem, sed cum rege Agamemnone communicat super ea re consiliũ:

Imitatio in turpibus.

Atride nostras pto concedemus ad ædes
Protinus, hæc melior sententia.

Rectè id quidem dictum est, modestè, & omnino pro dignitate. Porrò quum vates diceret se iram poten-

tissimi Græcorum formidare, non satis modestè ac consultè iurauit, se viuo minimè fore, vt manum præsagenti quispiam iniiciat: Ne Agamemnon quidem inquit, contemptum his verbis reddens principem ac floccipendens. Deinde non ita multò pòst ira accensus ad mucronem fertur, etiam trucidare illum cogitans. Quis hoc rectè factum, & pro dignitate, aut conducibile arbitrabitur? Cæterum quòd mox resipiscit, & in vaginam capulotenus abdidit ensem illum prægrandem, morigerus Mineruæ monitis, id rursus aptè simul ac decorè gestum, quòd videlicet iram quam prorsus præcidere non potuit, continuit tamen, ac cessit illi, donec immedicabilem, rationi parentem efficeret. Agamemnon rursus in his quæ dixit, ac gessit in concione, sanè quam ridiculus habetur, quæ verò in negocio Chryseidis magis sunt regia tantoque principe digna:

Nam quum Achilles abducta Briseide
Illacrymat socios vitans, solusque sederet,

Interea Agamemnon naui ingressa, mulierem sociis tradens, remisit, quam paulò antè ob miram indolem Clytemnestræ præferendam, & vxoris loco habiturum se dixerat, atque in ea re nihil peccauit, nec amatorios mores quoquomodo præ se tulit. Atqui Phœnix à parente ob pellicem damnatus maledictis, ait:

Protinus hunc ferro libuit demittere ad orcum,
Adsit ni quidam diuûm, qui leniat iras,
Quíque probris vulgi, fama quoque liberet atra,
Ne patricida vocer, præstanti nomine Graius.

Aristarchus autem metu quodam perculsus, sustulit

hæc carmina è poeta,quãquã nõ vsqueadeo sunt intempestiua, si quis expendat. Achilem Phœnice aliquando vsum fuisse præceptore,qui pari solitus sit ira æstuare. Perspicuum est enim,quàm exagitet homines iste feruor,quidve doceat audere,dum omnis sepulta est ratio,nullaque admittitur admonitio. Et Meleagrum equidem inducit ira aduersus ciues cõmotum,sed mox sedatis fluctibus aptè affectus tetricos increpantem,laudatque illum impendio quia illos non fuerit secutus,sed felici quodam Marte repugnans,in eo conflictu euaserit superior: atque isthuc quum sit resipiscere post erratum, pulchrum id esse putat,& plurimum conducibile.Nunc differentia hæc ex prædictis satis liquet. Verum in obscuritate aliqua sententiæ,iuuenis illam definiat ad eum modum quo faciunt,qui rei incumbunt. Nam si Nausicaa Peregrinum Vlyssem cõspicata,in illius amorem incidat,par iam Calypsi,quod ad eum attinet affectum, reddita, ceu lasciuiens & nuptiarum nacta tempus,ineptire videatur apud puellas huiusmodi verbis:

O mihi contingat talem vidisse maritum
Aedibus ex illis, donec mihi vita superfit.

Culpanda nimirum est hæc petulantia muliebris, audaxque procacitas,nisi consideratis viri verbis ac virtutibus,magnamque in mutuo colloquio admirata prudentiam,optarit,illius potius frui contubernio,quàm municipis cuiuspiam,qui nauiculatoria aut histrionica victum quærat: huiusmodi prudentiam in fœmina nemo sanè est qui non faciat plurimi. Rursus dum Penelope cum procis miscet sermones

mones, vtique placidos & humanos, atque quum dono dant mulieri vestes aliumque ornatum, lætatur Vlysses eius ei gratia, & donorum spe recipiendorum diu illos frustratur, animos eorum ludificans. Atque in donis huiusmodi, ac re familiari amplificanda, si tanto studio sese oblectat Vlysses, quod ad lenocinium attinet, longo interuallo superabit subdola vafricie Poliagrum, de quo illa extant verba: Felix Poliagrus fouet cœlestem caprā, quæ illi opes suppeditat. Cæterum si spem concepit potius Vlysses, fore vt ex procis habeat mancipia, quanquam nihil minus vereantur, rationem habet hoc gaudium, cui vir tantus innitatur. Ad eundem modum in dinumerandis opibus quas Phæaces illi exposuerunt, mox domum naui redeuntes, si verè in deserta huiusmodi, ignota, obscuraque regione, veluti ipse prædicat, versatus est, diuitiarum causa metuens periculum, ne quid sustulissent ex naui, commiseratione equidem dignus videri potest, vel etiā per Iouem, si fastidire potuit diuitiarum amorem. Sin, vt quidem aiunt, de Itacha addubitans, saluas opes indicium esse sanctitatis morum quæ præstabant Phæaces putauit, non sine accessione quæstus, illum in alienam vexerunt regionem, vt illic exponentes, simulque relinquentes cum suis opibus, intactis illis, specimen probitatis de se præberent: dignumque est vt hanc laudibus vehamus hominum cautionem. Sunt proinde qui vitio vertunt Phœacibus hanc opum è naui in littus expositionē dormiēte Vlysse, si modò sit verax historia, aiuntque Tyrrhenos rem gestam aliter explicare: Quòd videlicet

Cœlestem capram.

Odyss. 13.

Vlysses homo fuerit natura somnolentus, quæ ratio illum non permiserit plerisque colloqui. Atqui somnus si nullus fuerit, & dimittere à se Phæacas sine munusculis familiarique colloquio puduit Vlyssem, nec latere potuit domesticos hostes, illis præsentibus, cōmento eius ambiguitatis, similē illum à poëta dormienti descriptum, accipiunt. Itaque dum hæc iuuenibus ostēdimus, ne comittamus vt ansa ad morū corruptelā illis præbeatur, sed zelum potius & appetentiā ad meliora protinus arripiant, hæc extollētes laudibus, & illa carpētes. Cæterū quum vbique hæc cautio frugifera est, tum verò potissimū in tragœdiis, quòd sermones habeant nonnihil verisimiles & callidos in negociis parum honestis, & turpibus. Non enim verè admodum dixit Sophocles:

Non conuenit turpi rei bona cantio.

Solet enim ille moribus fœdis & absurdis rebus, sermones iucundos & humanos præbere, & qui in eadem scena illi coniunctus est, contrario modo. Vides nanque quo pacto Phædram accusatam induxerit, ceu ob Hippolyti improbitatem ab illo fuerit adamata. Deinde non absimilem loquendi licentiam tribuit inter mulieres Troianas Helenæ aduersus Hecubam, dum putat hanc iustius pœnis plectēdam quæ adulterum Paridem peperit, quam se quæ fuerit comes. Nihil igitur ex his dictis decorum iuuenis noster æstimare consuescat, nec arrideat huiusmodi nugis, quin magis execretur verborum ac rerum gestarum inconditam lasciuiam. Atque ad hoc negocium plurimū afferet adiumenti, si exquisite causam reddi cures singulorum, quēadmodum

Catonem factitasse referunt dum puer pædagogo in disciplinam esset traditus: Non enim recusabat ille quæcunque præcipiebantur, sed rationem singulorum exposcebat. Nam poëtis non aliter credendum puto, atque pædagogis ac legumlatoribus, tum videlicet, vbi causam idoneam reddiderint: sine illa vanum esto & inanę quicquid gesserint. Porrò complures inuenias nimium amarulentos causarum inquisitores, qui interrogant quomodo dictum sit:

Potorum cyathum supra haud disponimus vnquam
Cratera. Item:
E rheda in currum qui venit, rite petatur
Hasta. Rebus autem maioribus, etiam si non feceris periculũ, facilè creditur. Cuiusmodi est illud:

Virum parentum culpæ conscium, premit
Metus, ferocia etsi gerat ille pectora. Et:
Abiecto animo esse cogit infelicitas.

Hæc ad mores referuntur, vitamque conturbant, dum iudicia praua ingerũt & opiniones impendio ignobiles, nisi assuescas ad singula in prõptu habere quæ opponas. Veluti dum aiunt, animo esse demisso oportere eum qui aduersa laboret fortuna, magis in sortem illam iniquam omnis culpa est reiicienda, & vir ipse non modò non deprimendus, sed etiam eleuandus est. Sic patre æditus improbo & parum cordato, dummodo ipse sim vir bonus & prudens, cur non debeo per meam virtutem animo esse erecto, sed obstupescere, & indolẽ demittere ob patris inscitiam? Qui igitur ad hunc modum obuius fertur ac reluctatur, nec se omnibus dictis ceu ven-

to quolibet rapiendum exponit, sed verum esse arbitrabitur, quod aiunt: Vesanus homo quolibet sermone capitur, multa ille profecto falsò vaneque dicta, à se dimouerit. Illa sunt igitur quæ innocuam efficiunt poëticam lectionem. Quando non aliter atque in vitibus plerunque sub foliis & palmitibus pulchrè virentibus ocultatur fructus, latetque in vmbra, ita in poëseos dictione & fabellis circumfusis, multa suffugiunt iuuenem bona & commoda. Proinde sedulò curandum ne id contingat, vt à rebus prorsus aberret, sed incumbat magis sententiis quæ viam struunt ad virtutem, bonosque affingunt mores. Fierique potest, vt in hoc negocio ita versetur, vt breuibus typo quodam omnia complectatur, prolixam vero seriem, & apparatum, turbam sue exemplorũ missam faciat, illisque cõmittat qui scribunt diffusius. Principio igitur quę honesta sunt & turpia in moribus atq; personis cognoscens iuuenis, tum intendat animũ dictis & negociis, quę poëta vtrisq; obseruato decoro tribuit. Veluti quũ Achilles Agamemnona ira percitus his verbis compellat:

Aequa satis nunquam spoliis mihi portio fiet
Tecum, si Danai firmissima mœnia Troiæ
Euerterint.

Thersites proinde his conuiciis eundem insectatur:

Aeris plena tibi tentoria sunt, mulieres
Suntque tibi forma præstantes, munera Graiûm,
Dum capiũt vrbes. Sic rursus deinde Achilles ait:
Si dederit nobis euertere mœnia Troiæ
Iuppiter ex alto. Et Thersites rursus:
Quicquid ego vinctum porto, vel alter Achiuûm,

Tu rapis. Cæterum dum Agamemnon inter conuerſandum vituperaret Diomedem, nihil illi contumelioſum reſpondit, principis maieſtatem reueritus. Stheneli autem parum conſultus extat ſermo ad Agamemnonem:

Non mentire, mihi quum dicere noris aperte.
Namque ſumus multò maioribus en meliores.

Hæc nimirum dicendi varietas ſi obſeruetur, docet iuuenem æſtimare quàm egregia ac vrbana res ſit alacritas iuncta mediocritati, contraque quàm deteſtabilis arrogantia, ſuique immodica oſtentatio. Profuerit deinde & Agamemnonis illud, de quo diximus, factum deſpicere, eò quòd Sthenelum adiit, dum non eſſet alloquendus, & ne Vlyſſem quidem præteriit, verbis illum laceſſens,

Ira quum ſciret candeſcere corda viri, mox
Verba capit rurſus. Omnibus enim reſpondere ſeruile eſt, & libero homine indignum: deſpicere deinde cunctos, ſuperbi eſt planè ſtulti. Porò Diomedes in bello ſilet, rege etiam maledictis illum adoriente: peracto prælio libertate dicendi mox vſus erga ipſum, his quidẽ verbis: Vires exprobras Græcos inter mihi ſoli. Par item fuerat, vatemque prudentem in primis decuiſſet, rationem habere comitiorum, dum Calchas in procerum conceſſu, magnaque hominum frequentia, neglecta alia maiore commoditate, non veretur principem reprehendere, ceu peſtilentiæ graſſantis autorem. At Neſtor certamini inter Agamemnonem & Achillem medium admiſcens ſermonem, ad motus huiuſmodi ſedandos idoneum, ne regem videretur ceu pec-

Omnibus reſpõdere ſeruile. omnes deſpicere ſtulti.

cantem corripere coram multitudine, iam ira percitum, his eum alloquitur verbis:

Admoneas epulis, sacrum quoque coge senatum,
Consilia expendens horum atque salubria serua.

Peracta autem cœna emisit senes ad obeunda negocia, atque ita mederi curauit erratis. O aptam reprehensionem & in tempore adhibitam.

Est quando in genere hominum plurimam videas diuersitatem, isque tropus in eo notatur apud Poëtam, quòd Troiani plurimum sibi fidenteis, magnoque cum clamore incedunt: at Græci contrà cum silentio, metuque antesignanorũ. Quoniam in re militari revereri duces, simul & fortitudinis, & imperio parentis militis, non leue est argumentũ. Vnde Plato solebat conuitia & turpitudinem magis timere, quàm labores & pericula. Et Cato dixit se erubescẽtium maiori amore teneri quàm pallentiũ. In promissis item filium quoddã est propriũ quod sequaris. Vt quum Dolon promittit se mox in exercitum venturũ vbi redierit, per Agamemnonis salutem. Verũ Diomedes nihil promittit, ait que se minus timere quãdo cum socio mittatur: vt perspicuum iam sit prudentiam Græcorum esse, & vrbanitate quadam præditorum, at turpitudinẽ & temeritatem ad barbaros maximè pertinere. Itaque odisse hæc oportet illam autem pro viribus imitari. Habet autem & nonnihil bonæ frugis, si contempleris affectus ipsos qui Hectorem commouerũt atque Troianos, quum Aiax singulari certamine illi erat cõgressurus. Nam Æschylus in Isthmiis, cęso quopiam in faciem, & clamore eius rei gratia in vulgo exorto: Quale, inquit,

Pudor vtilis.

Affectus qui commoueat.

hoc noſtrum eſt exercitiũ,ſpectatores clamitant, & qui plagas accepit ſilet. Poëtæ tum ſequũtur verba: Aiacem clarum cum ſuis apparere armis, ex cuius aſpectu Græci plurimũ ſint exhilarati, Troianis interim tremore conterritis, qui grauis admodum ſingulorum peruaſerat membra. Ipſi quoque Hectori animus in pectore concutiebatur. Iam verò quis nõ admiretur hanc rerum diuerſitatem? quando in confeſſo eſt, eorum duntaxat ſalire corda qui pericula ſubeunt, veluti quum luctari aut in ſtadio currere aliquis cœperit. Porrò ſpectatorum concuti ac tremere corpus, ex beneuolentia erga principem metuque, conſentaneum eſt. Denique ſpectandam puto & inter optima ſimul ac deterrima non inamœnam varietatem, qualis eſt illa Therſitę in Achillem & potiſsimum in Vlyſſem ſimultas acerrima: Aiacis inſuper in Achillem conſtans amor, ac perpetua cum illo amicitia: Alloquutus eſt enim Hectorem, ita vt huius quoque honorificè meminerit:

Iamque palàm fiet quam fortis pugnet vtrinque,
Dum ſolus Graiûm longè optimus atterit hoſtem
Magnanimo quanquam ſit multò inuictus Achille
Inferior ille. Vides quàm egregia hinc laus ad Achillem redeat. Eſtque hæc oratio minimè arrogans, dum candidè de omnibus ſentit Græcis, plurimum referre indicans ad vires ſingulorum dignoſcendas, ſoli pugnent Gręci an cũ multis. Neque interea præcipuum ſeſe oſtentat inter ſocios, ſed cũ illis pares ſibi in prælio eſſe vires. Sed iam de differentia ſatis, niſi hoc quoque adiungi libeat, quòd ex Troianis multi ſunt capti viui, at Græcorum

nullus:deinde multi itē illorū suplicarunt hostibus, ceu Adractus, filii Antimachi, Lycaon, & Hectori precibus cōcessum est sepulchrū ab Achille, cæterū ex his nullū inuenias supplicem. Barbaricum est enim preces porrigere, & capi in certamine, quum Græcorū sit proprium vel vicisse in pugna, vel occubuisse. Cæterum perinde atque in pascuis florem sequitur opus, capra fruticē, sus radicem, reliquaq; animantia semē aut fructum, ita in poëtarum lectionibus ille flores legit historiæ, alius ornamentis inhæret & orationis mūdo, quemadmodū Aristophanes de Euripide dicit: Vtor oris ipsius rotunditate. Est proinde qui fructū captat ex his quæ moribus rectè formandis sunt accōmodata. Meminerint igitur illi ad quos hæc nostra tendit oratio, secumque expēdant, num facile inueniant fabellarū cupidum lectorem, cui incognitum sit, multa apud poëtas, quod ad res gestas attinet, vanè & per excessum veritatis conscripta. Sic vix reperias studiosum rei oratoriæ, quem prætereat quæ illis verborum insignis castimonia, & ad persuasionem aptè sunt vsurpata. Denique virtutis & rerum honestarum amator, dum non lusus cuiusdam puerilis, sed absolutæ eruditionis gratia attingit poëticen, fieri non pótest, vt oscitanter audiat quæ de fortitudine, modestia, ac iustitia toties sunt decantata, quod genus est illud:

Poeta erator, philosophus.

Tydide quid passus ego sum? capere vires
Iam decet, huc referas pedem, vt videam ferus Hector
Si capiat naues armis. In summo equidem rerum ac vitæ periculo, sapientem magis decet turpitudinem vereri aut Probrum, quam vel mortem

etiam ipsam, id quod iuuenis ex hoc discens loco, ad virtutem probè posthac erit affectus. Sic alibi legis:

Iuncta bono fœlix homini sis, docta Minerua.

Quibus verbis subobscure indicatur, deam neque diuitis viri gaudere contubernio aut formosi, fortisve, sed virtuosi, beneque cordati. Rursus quū dea ait se non commissuram vt Vlyssem despiciat aut deserat:

Quandoquidem sapiens est, prudens, verus & idem.

indicat ex omnibus quæ possident homines, virtutem propius accedere ad diuinitatem, atque ideo deo magis acceptam. Siquidem ita comparatum est, vt similia magis gaudeant similibus. Cæterum quādo res quædam ardua videtur, vereque est, iram cōpescere, multò haud dubie maior erit custodia ipsa & prouidentia, quę prohibet ne in iram incidas, aut illa capiaris, atque isthuc diligenter subindicare legentibus, iam est operæprecium. Videas enim quo pacto Achilles Priamum amarulentia minimè ferenda quietum esse iubet, ne se exasperet, his quidē verbis:

Irritare senex noli me, tempora noui
Hectora quis soluam tibi, adest modò missus olympo
Nuncius, is iubet vt castris decedat vterque
Cum nato, senior supplex quoque, fallere credar
Iussa Iouis?

itaque loto Hectoris corpore, ipsum Pelides componens in rhedam collocat, ne pater videat vulneratum, vnde cor mœrore contabescat, Achilli quoq; idem accidat. Sed Iouis mandata peracta sunt. Itaq;

la quædam latet, ad cuius præferitum alia sunt iudicanda. Vnde improbitatis ac virtutis signa nonnulla rebus permista, histrionica veritatis, non admodum negligens, egregiè effert: Id quod Stoicis miræ arridet in multò plurimis locis apud Homerum, quippe qui virtuti nihil turpitudinis sinunt coire, nec vitium honesto aliqua ex parte coniungi. Itaque quod ad hanc rem attinet, stultum ac imprudentem semper peccare, & sapientem ciuilemque rectè omnia adhibito decoro agere prædicant. Sunt quæ in scholis quidem audimus; at in rebus agendis iuxta Euripidem, comperimus bonorum ac malorum vt plurimum confusum quoddam agmen esse, minimeque alterum discretum ab altero. Cæterum citra veritatem poetica plerunque varietate vtitur, & morum plurima commutatione, eò quòd ex huiusmodi affectuum diuersitate, quæ ex insperato improuisoque accidit, quando animus ad ea obstupescit, gratia quędam conciliatur, quam fabularum illa commutatio secum affert. Atqui si oratio est simplex, & ab his figuris aliena, ea profecto & affectibus item careat, necesse est. Nam hac potissimùm ratione non semper eosdem poetæ victores inducunt, non semper eosdem felicitate fortunæ florentes, aut in rebus per virtutem gerendis, strenuos: Nec deos sicubi in negocia humana inciderint, expertes proferant affectuum, culpaque omni vacantes, ne videlicet hoc quod concitat mentem, & facit obstupescere, à poesi prorsus exulet, dum se data est, nihilque periculi aut motus præ se ferre videtur. Atque hæc quum ita sint, aditum illi strua-

Commutatio subita in poetis affectus mouet.

mus iuueni ad poeticam oportet, qui tanti non faciat pulchra ista præclaraque nomina sapientum videlicet, & plurima integritate præstantium virorum, regumque summorum, vt illi sint totius virtutis canones, & certissima præscripta viuẽdi. Quandoquidem lędetur, si magna illa omnia probabit & admirabitur, iniquo non ferens animo, neque audiens aut recipiens eum qui huiusmodi facta dictaque improbauerit:

Iupiter alme pater, Phœbe, insignisque Minerua,
Troiugenûm nemo effugiat crudelia fata,
Nec superent Danai, cladésque exerceat omnes,
Mœnia sacra ruant extemplo. Et:
Heu miseram vocem Priami natæ hausimus omnes
Cassandræ, dum cæde Clytemnestræ perit, ingens
Certe dolus versat mentem, quo perfida turbet
Corda senis, iámque obsequor, atque peregi
Fœmina quæ iussit. Item:
O pater haud vllus toto orbe nocentior alter
Iuppiter est superum te.

Ex his versibus haudquaquã assuescat aliquem laudare iuuenis, erratum illius defendere, aut in re honesta quippiam fœditati huic ceu basi superstruere, atque in eo negocio idoneum se gerat atque callidum. Cæterum illud potius æstimabit, imitatricem quandam esse poeticen morum, vitæ ac hominum, quanquam non tam absolutè virtutis, ac puritatis, vt nihil queas reprehendere. Esseque eas res permistas plerunque falsis opinionibus ac stultis, parumque probatis affectibus, quæ omnia poetis non citra operam & industriam crebro in peiora trahuntur.

Atque hæc quidem præparamenta,quibus iuuenilis imbutus fuerit animus,id præstabunt, vt quæ rectè sunt dicta factaque,laudibus euehat,& ceu numine quodam afflatus sit,admiretur:contrà turpia ne admittat quidem, tantum abest vt ab illis offendatur: quæ ratio innocuam planè efficiet poëticam lectionem. Porrò quisquis admiratur omnia,illisque se exhibet familiarem, dum iudicium subiicit opinioni,heroicis istis ac præclaris nominibus infectæ, similis erit quibusdam insignium autorum,discipulis,qui dum præclara referre non possent,exprimebant turpia, veluti Platonici quidam, præceptoris incuruos,humeros,& Aristotelici balbutiem magistri æmulabantur. Oportet autem non veluti meticulosi ex superstitione in templo omnia exhorrent & reuerentur,ita in poëtis quoque versari,sed sumpta audacia consuescere de eo quod decet ac rectum est liberè pronunciare. Perinde atque hoc quod de Achile proditum est,quando concionem exercitu pestilentia laborante coëgit,indignè ferens ocium ab armis, eratque inter milites insignis de illo omnium opinio,quæ ratio medicum eum reddiderat, adeò vt post diem nonum,quæ de morbo potissimũ iudicare solet,quum didicisset languorem non esse vulgarem,neque ex communibus causis accidẽtem, surgens non congregat multitudinem, sed cum rege Agamemnone communicat super ea re consiliũ:

Imitatio in turpibus.

Atride nostras pnto concedemus ad ædes
Protinus,hæc melior sententia.

Rectè id quidem dictum est,modestè,& omnino pro dignitate.Porrò quum vates diceret se iram poten-

tissimi Græcorum formidare, non satis modestè ac consulte iurauit, se viuo minimè fore, vt manum præsagenti quispiam iniiciat: Ne Agamemnon quidem inquit, contemptum his verbis reddens principem ac floccipendens. Deinde non ita multò pòst ira accensus ad mucronem fertur, etiam trucidare illum cogitans. Quis hoc rectè factum, & pro dignitate, aut conducibile arbitrabitur? Cæterum quòd mox resipiscit, & in vaginam capulotenus abdidit ensem illum prægrandem, morigerus Mineruæ monitis, id rursus aptè simul ac decorè gestum, quòd videlicet iram quam prorsus præcidere non potuit, continuit tamen, ac cessit illi, donec immedicabilem, rationi parentem efficeret. Agamemnon rursus in his quæ dixit, ac gessit in concione, sanè quam ridiculus habetur, quæ verò in negocio Chryseidis magis sunt regia tantoque principe digna:

Nam quum Achilles abducta Briseide
Illachrymat socios vitans, solusque sederet,

Interea Agamemnon naui ingressa, mulierem sociis tradens, remisit, quam paulò antè ob miram indolem Clytemnestræ præferendam, & vxoris loco habiturum se dixerat, atque in ea re nihil peccauit, nec amatorios mores quoquomodo præ se tulit. Atqui Phœnix à parente ob pellicem damnatus maledictis, ait:

Protinus hunc ferro libuit demittere ad orcum,
Adsit ni quidam diuûm, qui leniat iras,
Quíque probris vulgi, fama quoque liberet atra,
Ne patricida vocer, præstanti nomine Graius.

Aristarchus autem metu quodam perculsus, sustulit

hæc carmina è poeta,quãquã nõ vſqueadeo ſunt intempeſtiua, ſi quis expendat. Achilem Phœnice aliquando vſum fuiſſe præceptore,qui pari ſolitus ſit ira æſtuare. Perſpicuum eſt enim,quàm exagitet homines iſte feruor,quidve doceat audere,dum omnis ſepulta eſt ratiò,nullaque admittitur admonitio. Et Meleagrum equidem inducit ira aduerſus ciues cõmotum,ſed mox ſedatis fluctibus aptè affectus tetricos increpantem,laudatque illum impendio quia illos non fuerit ſecutus,ſed felici quodam Marte repugnans, in eo conflictu euaſerit ſuperior: atque iſthuc quum ſit reſipiſcere poſt erratum, pulchrum id eſſe putat,& plurimum conducibile.Nunc differentia hæc ex prædictis ſatis liquet. Verum in obſcuritate aliqua ſententiæ,iuuenis illam definiat ad eum modum quo faciunt,qui rei incumbunt. Nam ſi Nauſicaa Peregrinum Vlyſſem cõſpicata,in illius amorem incidat,par iam Calypſi,quod ad eum attinet affectum, reddita, ceu laſciuiens & nuptiarum nacta tempus,ineptire videatur apud puellas huiuſmodi verbis:

O mihi contingat talem vidiſſe maritum
Aedibus ex illis,donec mihi vita ſuperſit.

Culpanda nimirum eſt hæc petulantia muliebris, audaxque procacitas,niſi conſideratis viri verbis ac virtutibus,magnamque in mutuo colloquio admirata prudentiam,optarit,illius potius frui contubernio, quàm municipis cuiuſpiam, qui nauiculatoria aut hiſtrionica victum quærat: huiuſmodi prudentiam in fœmina nemo ſanè eſt qui non faciat plurimi. Rurſus dum Penelope cum procis miſcet ſermones

mones, vtique placidos & humanos, atque quum dono dant mulieri vestes aliumque ornatum, lætatur Vlysses eius ei gratia, & donorum spe recipiendorum diu illos frustratur, animos eorum ludificans. Atque in donis huiusmodi, ac re familiari amplificanda, si tanto studio sese oblectat Vlysses, quod ad lenocinium attinet, longo interuallo superabit subdola vafricie Poliagrum, de quo illa extant verba: Felix Poliagrus fouet cœlestem caprã, quæ illi opes suppeditat. Cæterum si spem concepit potius Vlysses, fore vt ex procis habeat mancipia, quanquam nihil minus vereantur, rationem habet hoc gaudium, cui vir tantus innitatur. Ad eundem modum in dinumerandis opibus quas Phæaces illi exposuerunt, mox domum naui redeuntes, si verè in deserta huiusmodi, ignota, obscuraque regione, veluti ipse prædicat, versatus est, diuitiarum causa metuens periculum, ne quid sustulissent ex naui, commiseratione equidem dignus videri potest, vel etiã per Iouem, si fastidire potuit diuitiarum amorem. Sin, vt quidem aiunt, de Itacha addubitans, saluas opes indicium esse sanctitatis morum quæ præstabant Phæaces putauit, non sine accessione quæstus, illum in alienam vexerunt regionem, vt illic exponentes, simulque relinquentes cum suis opibus, intactis illis, specimen probitatis de se præberent: dignumque est vt hanc laudibus vehamus hominum cautionem. Sunt proinde qui vitio vertunt Phœacibus hanc opum è naui in littus expositionẽ dormiẽte Vlysse, si modò sit verax historia, aiuntque Tyrrhenos rem gestam aliter explicare: Quòd videlicet

Cœlestem capram.

Odyss. 13.

Vlysses homo fuerit natura somnolentus, quæ ratio illum non permiserit plerisque colloqui. Atqui somnus si nullus fuerit,& dimittere à se Phæacas sine munusculis familiarique colloquio puduit Vlyssem, nec latere potuit domesticos hostes, illis præsentibus, cōmento eius ambiguitatis, similē illum à poëta dormienti descriptum, accipiunt. Itaque dum hæc iuuenibus ostēdimus, ne comittamus vt ansa ad morū corruptelā illis præbeatur, sed zelum potius & appetentiā ad meliora protinus arripiant, hæc extollētes laudibus,& illa carpētes. Cæterū quum vbique hæc cautio frugifera est, tum verò potissimū in tragœdiis, quòd sermones habeant nonnihil verisimiles & callidos in negociis parum honestis,& turpibus. Non enim verè admodum dixit Sophocles:

Non conuenit turpi rei bona cantio.

Solet enim ille moribus fœdis & absurdis rebus, sermones iucundos & humanos præbere, & qui in eadem scena illi coniunctus est, contrario modo. Vides nanque quo pacto Phædram accusatam induxerit, ceu ob Hippolyti improbitatem ab illo fuerit adamata. Deinde non absimilem loquendi licentiam tribuit inter mulieres Troianas Helenæ aduersus Hecubam, dum putat hanc iustius pœnis plectēdam quæ adulterum Paridem peperit, quam se quæ fuerit comes. Nihil igitur ex his dictis decorum iuuenis noster æstimare consuescat, nec arrideat huiusmodi nugis, quin magis execretur verborum ac rerum gestarum inconditam lasciuiam. Atque ad hoc negocium plurimū afferet adiumenti, si exquisite causam reddi cures singulorum, quēadmodum

Catonem factitasse referunt dum puer pædagogo in disciplinam esset traditus: Non enim recusabat ille quæcunque præcipiebantur, sed rationem singulorum exposcebat. Nam poëtis non aliter credendum puto, atque pædagogis ac legumlatoribus, tum videlicet, vbi causam idoneam reddiderint: sine illa vanum esto & inanę quicquid gesserint. Porrò complures inuenias nimium amarulentos causarum inquisitores, qui interrogant quomodo dictum sit:

Potorum cyathum supra haud disponimus vnquam
Cratera. Item:
E rheda in currum qui venit, rite petatur
Hasta. Rebus autem maioribus, etiam si non feceris periculũ, facilè creditur. Cuiusmodi est illud:

Virum parentum culpæ conscium, premit
Metus, ferocia etsi gerat ille pectora. Et:
Abiecto animo esse cogit infelicitas.

Hæc ad mores referuntur, vitamque conturbant, dum iudicia praua ingerunt & opiniones impendio ignobiles, nisi assuescas ad singula in prõptu habere quæ opponas. Veluti dum aiunt, animo esse demisso oportere eum qui aduersa laboret fortuna, magis in sortem illam iniquam omnis culpa est reiicienda, & vir ipse non modò non deprimendus, sed etiam eleuandus est. Sic patre æditus improbo & parum cordato, dummodo ipse sim vir bonus & prudens, cur non debeo per meam virtutem animo esse erecto, sed obstupescere, & indolé demittere ob patris inscitiam? Qui igitur ad hunc modum obuius fertur ac reluctatur, nec se omnibus dictis ceu ven-

to quolibet rapiendum exponit,sed verum esse arbitrabitur, quod aiunt: Vesanus homo quolibet sermone capitur,multa ille profectò falsò vaneque dicta,à se dimouerit. Illa sunt igitur quæ innocuam efficiunt poëticam lectionem. Quando non aliter atque in vitibus plerunque sub foliis & palmitibus pulchrè virentibus ocultatur fructus, latetque in vmbra, ita in poëseos dictione & fabellis circumfusis, multa suffugiunt iuuenem bona & commoda.Proinde sedulò curandum ne id contingat, vt à rebus prorsus aberret,sed incumbat magis sententiis quæ viam struunt ad virtutem, bonosque affingunt mores. Fierique potest, vt in hoc negocio ita versetur,vt breuibus typo quodam omnia complectatur,prolixam vero seriem, & apparatum,turbamque exemplorũ missam faciat, illisque cõmittat qui scribunt diffusius.Principio igitur quę honesta sunt & turpia in moribus atq; personis cognoscens iuuenis,tum intendat animũ dictis & negociis,quę poëta vtriq; obseruato decoro tribuit. Veluti quũ Achilles Agamemnona ira percitus his verbis compellat:

Aequa satis nunquam spoliis mihi portio fiet
Tecum,si Danai firmissima mœnia Troiæ
Eruerint.

Thersites proinde his conuiciis eundem insectatur:

Aeris plena tibi tentoria sunt,mulieres
Suntque tibi forma præstantes,munera Graiûm,
Dum capiũt vrbes. Sic rursus deinde Achilles ait:
Si dederit nobis euertere mœnia Troiæ
Iuppiter ex alto. Et Thersites rursus:
Quicquid ego vinctum porto,vel alter Achiuûm,

Tu rapis. Cæterum dum Agamemnon inter conuersandum vituperaret Diomedem, nihil illi contumeliosum respondit, principis maiestatem reueritus. Stheneli autem parum consultus extat sermo ad Agamemnonem:

Non mentire, mihi quum dicere noris aperte.

Namque sumus multò maioribus en meliores.

Hæc nimirum dicendi varietas si obseruetur, docet iuuenem æstimare quàm egregia ac vrbana res sit alacritas iuncta mediocritati, contraque quàm detestabilis arrogantia, suique immodica ostentatio. Profuerit deinde & Agamemnonis illud, de quo diximus, factum despicere, eò quòd Sthenelum adiit, dum non esset alloquendus, & ne Vlyssem quidem præteriit, verbis illum lacessens,

Ira quum sciret candescere corda viri, mox

Verba capit rursus. Omnibus enim respondere seruile est, & libero homine indignum: despicere deinde cunctos, superbi est planè stulti. Porò Diomedes in bello silet, rege etiam maledictis illum adoriente: peracto prælio libertate dicendi mox vsus erga ipsum, his quidē verbis: Vires exprobras Græcos inter mihi soli. Par item fuerat, vatemque prudentem in primis decuisset, rationem habere comitiorum, dum Calchas in procerum concessu, magnaque hominum frequentia, neglecta alia maiore commoditate, non veretur principem reprehendere, ceu pestilentiæ grassantis autorem. At Nestor certamini inter Agamemnonem & Achillem medium admiscens sermonem, ad motus huiusmodi sedandos idoneum, ne regem videretur ceu pec-

Omnibus respōdere seruile, omnes despicere stulti.

cantem corripere coram multitudine, iam ira percitum, his eum alloquitur verbis:

Admoneas epulis, sacrum quoque coge senatum,
Consilia expendens horum atque salubria serua.

Peracta autem cœna emisit senes ad obeunda negocia, atque ita mederi curauit erratis. O aptam reprehensionem & in tempore adhibitam.

Est quando in genere hominum plurimam videas diuersitatem, isque tropus in eo notatur apud Poëtam, quòd Troiani plurimum sibi fidenteis, magnoque cum clamore incedunt: at Græci contrà cum silentio, metúque antesignanorũ. Quoniam in re militari uereri duces, simul & fortitudinis, & imperio parentis militis, non leue est argumentũ. Vnde Plato solebat conuitia & turpitudinem magis timere, quàm labores & pericula. Et Cato dixit se erubescẽtium maiori amore teneri quàm pallentiũ. In promissis item filium quoddã est propriũ quod sequaris. Vt quum Dolon promittit se mox in exercitum venturũ vbi redierit, per Agamemnonis salutem. Verũ Diomedes nihil promittit, ait que se minus timere quãdo cum socio mittatur: vt perspicuum iam sit prudentiam Græcorum esse, & vrbanitate quadam præditorum, at turpitudinẽ & temeritatem ad barbaros maximè pertinere. Itaque odisse hæc oportet, illam autem pro viribus imitari. Habet autem & nonnihil bonæ frugis, si contempleris affectus ipsos qui Hectorem commouerũt atque Troianos, quum Aiax singulari certamine illi erat cõgressurus. Nam Æschylus in Isthmiis, cęso quopiam in faciem, & clamore eius rei gratia in vulgo exorto: Quale, inquit,

Pudor vtilis.

Affectus qui commoueat.

hoc nostrum est exercitiũ, spectatores clamitant, & qui plagas accepit silet. Poëtæ tum sequũtur verba: Aiacem clarum cum suis apparere armis, ex cuius aspectu Græci plurimũ sint exhilarati, Troianis interim tremore conterritis, qui grauis admodum singulorum peruaserat membra. Ipsi quoque Hectori animus in pectore concutiebatur. Iam verò quis nõ admiretur hanc rerum diuersitatem? quando in confesso est, eorum duntaxat salire corda qui pericula subeunt, veluti quum luctari aut in stadio currere aliquis cœperit. Porrò spectatorum concuti ac tremere corpus, ex beneuolentia erga principem metuque, consentaneum est. Denique spectandam puto & inter optima simul ac deterrima non inamœnam varietatem, qualis est illa Thersitę in Achillem & potissimum in Vlyssem simultas acerrima: Aiacis insuper in Achillem constans amor, ac perpetua cum illo amicitia: Alloquutus est enim Hectorem, ita vt huius quoque honorificè meminerit:

Iamque palàm fiet quam fortis pugnet vtrinque,
Dum solus Graiûm longè optimus atterit hostem
Magnanimo quanquam sit multò inuictus Achille
Inferior ille. Vides quàm egregia hinc laus ad Achillem redeat. Estque hæc oratio minimè arrogans, dum candidè de omnibus sentit Græcis, plurimum referre indicans ad vires singulorum dignoscendas, soli pugnent Gręci an cũ multis. Neque interea præcipuum sese ostentat inter socios, sed cũ illis pares sibi in prælio esse vires. Sed iam de differentia satis, nisi hoc quoque adiungi libeat, quòd ex Troianis multi sunt capti viui, at Græcorum

etiam ipsam, id quod iuuenis ex hoc discens loco, ad virtutem probè posthac erit affectus. Sic alibi legis:

Iuncta bono fęlix homini sis, docta Minerua.

Quibus verbis subobscure indicatur, deam neque diuitis viri gaudere contubernio aut formosi, fortísve, sed virtuosi, beneq́ue cordati. Rursus quũ dea ait se non commissuram vt Vlyssem despiciat aut deserat:

Quandoquidem sapiens est, prudens, verus & idem.

indicat ex omnibus quæ possident homines, virtutem propius accedere ad diuinitatem, atque ideo deo magis acceptam. Siquidem ita comparatum est, vt similia magis gaudeant similibus. Cæterum quãdo res quædam ardua videtur, vereq́ue est, iram cõpescere, multò haud dubie maior erit custodia ipsa & prouidentia, quę prohibet ne in iram incidas, aut illa capiaris, atque isthuc diligenter subindicare legentibus, iam est operæprecium. Videas enim quo pacto Achilles Priamum amarulentia minimè ferenda quietum esse iubet, ne se exasperet, his quidẽ verbis:

Irritare senex noli me, tempora noui
Hectora quis soluam tibi, adest modò missus olympo
Nuncius, is iubet vt castris decedat vterque
Cum nato, senior supplex quoque, fallere credar
Iussa Iouis?

itaque loto Hectoris corpore, ipsum Pelides componens in rhedam collocat, ne pater videat vulneratum, vnde cor mœrore contabescat, Achilli quoq; idem accidat. Sed Iouis mandata peracta sunt. Itaq;

Propensi in vitia fugiāt ab initio.

si quis ad iram natura propensus est,&ingenium habet irritabile,nimisq́ue asperum,idq́ue non sine periculo,quum hoc illum minimè lateat,obseruetq́ue causas omnes quas habeat suspectos, ratione prius diu præsumpta,ne inuitus in eum incidat affectum, nônne admirandæ cuiusdam prudentiæ id præbet argumētum? Sic decet vt ante ebrietatem vini cupidus sese præmuniat,& ante amorem is qui libidini est obnoxius. Quemadmodum Agesilaus osculum offerentibus pulchris quibusdam, subduxit sese. Et Cyrus mulierem Panthiā videre non audebat, quôd inimici quidam materiam incentiuaq́ue libidinis illi hac occasione ministrarent,& ad quę potissimum scirent affectus noxios inclinari, animum incautum impellerent. Vlysses item non modo suamipsius irā coërcuit,verumetiam Telemachi filii,quum ex colloquio deprehendisset iuuenem animo esse turbulento,& iniquo animo iniurias ferentem . Mitigauit enim longè prius ferocitatem,& ad patientiam cohortatus,quintum hominem reddidit,his verbis:

Leniter hostiles animos,nostra domus omne
Qui decus eripiunt mihi nunc patiare meum cor,
Aspicis vt dulci mihi turbant corda parenti,
Aedibus in nostris alienos despice gressus,
Teláque disce pati iaculantum,culmina cernens
Eminus ipse foris tua.

Nam quemadmodum equis in ipso cursu nemo iniicit frena,sed longè antè, ita qui animo sunt in irā præcipiti, & ad res molestas facilè irritabiles, rationibus quibusdam diu antè præsumptis, in certamen sunt producendi. Conducibile autem arbitror,

non modò dictiones ipsas diligenter audire, sed Cleanthis etiam doctrinam declinare, qui aliud fermè agens, enarrat illud:

Iuppiter alme pater, regnator summus ab Ida:

Et illud item:

Eia pater Dodonæe,

vbi præcipit subvnionem dictionum fieri, vnde sensus ille, eliciatur, Tellus exhalat de se aërem. Similiter Chrysippus crebro lubricus est in rebus seriis, & quum disertus est, nihil persuadet, violenter vrgens Iouem vocalem esse, quum in disserẽdo grauis esse prodatur, & in orationibus viribus quibusdam stipatus incedat. Melius autem est vt hæc grammaticis iure quodam suo torquenda permittamus, quibus aptum hoc videtur, & applausibile:

Non iubet hæc animus, didici quoniã bonus esse. Et;

Quàm sim festinus, noscere cunctos

Arbitror.

Ostendit autem viro dignam eam esse disciplinam, qua amicè, & cum gratia quadam hominibus confabulamur: quod ratio tradit, ad scientiam hãc rem pertinere. Itaque primum proponit, prorsus nõ decere hominem sui neglectum: sed potius vt honestarum rerum studio teneatur, & iis qui talia docent pareat: subindicãs simul, quàm fœda sit inscitia. Sũt proinde his rebus multum confinia, quæ de Ioue & Neptuno dicit:

Est patria his eadem, genus vnum prorsus vtrisque,

Iuppiter at natu est maior, tum plurima nouit.

Sapientia res diuina

Quibus versibus ostendit sapientiam rem esse inter cætera maximè diuinam, & principe dignam,

in qua liceat summam Iouis excellentiam, qua aliis præstet omnibus, potissimum collocare. Proinde alias virtutes inferiores putatur, quàm vt cum sapientia conferantur. Sunt & hæc insuper summo studio indicanda iuueni, vt ea non oscitanter audire consuescat:

Temperat à nugis sapiens, quia dedecet illum
Mentiri. Et:
Antiloche haud quicquam fecisti prauius, antè
Prudens, nunc vires mihi dedecore afficis, idem
Lædis equos. Et:
Quam mihi tu prudens dixisti Glauce superba.
O sapiens, dixi nulli virtute secundum
Molliculum te.

Ex his enim carminibus docetur, quàm minimè deceat cordatos viros nugari, tergiuersari in pugna, ac socios præter ius & fas calumniari, Meminit dein de Pandari, quũ ait persuasum esse, per amentiã illũ soluisse fœdera: quòd perspicuũ sit, nullũ qui rectè sapiat, alteri esse iniurium. Huc pertinent ea quæ de continentia dici possunt, vt ostendamus quo pacto poeta longè efferat talia, versibus sequentibus:

Insanit Prœti coniunx, furtiuáque tractat
Connubia, at illi non paret omnia noscens
Bellerophon prudens bona, quæ persuadet honestas.

Sic alibi:

Abnuit extemplo mala Clytemnestra petenti
Sapiẽtia. *Infanda, haud illi quia mens aberat bona diua.*

In his plane verbis tradit poeta sapientiam continentiæ causam parentemque videri. Porrò in illis quæ ad rem militarem pertinent, quando ad pugnã

capessendam excitandi sunt bellatores, ita fermè scribit:

O Lycij, fortes præstate viros, fuga prorsus
Exulet, hanc sequitur pudor. Et:
Obuerset animis pudor, & maledicta virorum Prudētia.
Latrantum, vis magna furit Martis modò campis.

Videtur autem prudentia hic magnanimos homines efficere, dum illos pudet turpitudinis, simulque gaudent voluptates præterire, & subire pericula. Pudor. Nam hæc res Timotheum olim etiam solicitum habuit, Græcos nimirum non ineptè in Persia adhortantem: Veneramini, inquit, pudorem, virtuti bellicæ suppetias afferentem. Aeschylus igitur illum in numero sapientum habet, qui gloriæ alacer & indiuiduus est comes, quique laude vulgi impendio capitur, dum ait:

Non optimus videri hic, esse sed cupit,
Sulcum profundum in animo qui facit suo,
Affectus vnde gloriæ congerminent.

Iam persuasum esse puto, eum potissimum hominē ingenio pollere, qui ex affectu præclaró quo præditus est, ad optima semper feratur. Itaque quum omnia ad prudentiam & industriam iam sint congesta, non absurde consequitur, omnem hinc virtutem nasci, omnemque eruditionem. Porrò quemadmodum apem videmus naturæ quodam instinctu, ex amarissimis floribus, asperrimisque spinis, dulcissimum mel atque lenissimum colligere, ita pueri probe instituti in poetica, norunt ex vilibus absurdisque argumentis, quæ suspecta etiam aliquo modo videntur, vndecunque dulce quippiam ac frugiferum Suspicio.

eruere. Mox enim suspectus iam est Agamemnon, qui largitionibus corruptus, diuitem illum ab exercitu dimisit liberum, ob equam cui nomen erat Aethe, dono datam, ne videlicet militiam Græcorũ sequi cogeretur ad Troiam, sed deliciis domesticis indulgere potius ocioso liceret: magnam enim illi Iupiter opum vim tribuerat. Quanquam Aristoteles principis factum non admodum improbet, quòd equam egregiam homini effœminato & inerti prætulerit, qui ne ad canem quidem aut asinum, me hercle, videatur conferẽdus: Quas enim vires, aut quod ingenium non corrumpunt opes? Rursus fœdissimum est quôd Thetis filium consolatur in amissa voluptate, meminisse etiã docẽs libidinis. Atqui in ea re perspicere est operæprecium Achillis continentiam, qui quum Briseidem ad se venientem deperiret, agnoscens vitæ breuitatem, non festinauit ad voluptatis vsum, nec vt multitudinis mos est, luget amicum inertia atque officij intermissione, sed à delitiis vitæ in luctu ita abstinet, vt in re militari nihilominus strenuem interea nauet operam. Rursus Archilocus nõ laudatur, quia sororis maritum in mari periisse quæritur, ludũ adhibens lamentis ac merũ, quo illa eliminet & expugnet. Atq; ea in re rationẽ mihi sequutus videtur, dũ ait: Nihil equidẽ proficio ciulãs, nec luctui officio, oblectamẽtis ac gaudio intẽtus. Si igitur ille delitias & animi tetrici laxamẽta nõ existimauit obesse luctui, quid est cur nos queramur hæc quę tractamus, incõmoda esse nobis philosophãtibus, aut rẽpub. administrãtibus, vel dũ prodimus ĩ forũ, agriculturãve exercemus? Correctio-

Correctiones dictorum prosunt.

nes proinde eorũ quæ absurde sunt dicta,non parũ habent momenti,veluti eius quod dixit Antisthenes in theatro: Quid turpe est,in cuius vsu tu non vides, turpitudinẽ? Atheniẽsibus enĩ,ob hoc verbũ tumultuãtibus,mox adiecit:turpe est turpe,siue tu videas, siue non videas.Sic Cleanthes de opulentia ait: Qui amicis suũ impertit corpus, ita vt morbo corripiatur,expensæ pecuniæ id habeat vice.Hoc dictũ alio quodã ĩ hũc modũ scripto emẽdauit:Qui scorto suũ impertit corpus,ita vt morbo corrripiatur,expẽsam quasi reputabit pecuniã. Zenon itẽ illud corrigens Sophoclis: *Ad principẽ magnũ quisquis contenderit,*

Fit seruus eius,liber quanquam aduenerit.

Ita quasi postliminio rediens scribit:

Non vllius fit seruus liber qui venit,
Quid principi collucet clare,libero.
Boni fruens magnanimi hinc contubernio.

Quid igitur prohibet, ne iuuenes nostros ad id quod est melius huiuscemodi succlamationibus impellamus? dum ad ea quæ dicuntur,veluti insurgentes ex aduerso,illa impugnamus,hoc modo: Dum aiunt:quàm est optabile mortalibus, vt telum feriat id quod animo conceperis. Obiiciamus nos contra: Non,sed optabile est vt telum feriat id quod est frugiferum. Quæ enim optare non decet,si illa accipias,& pro animi tui desiderio fruaris eisdem, miserum id planè est,& non minima infelicitatis portio.Nec Atreus filiũ Agamẽnona prorsus in omnibus erudiuit honestis.Nã dũ ait: Oportet te & dolere & animũ exhilarare.Nos cõtra illius verba impugnamus.Per Iouẽ,contendimus,vt gaudere debeas,

to quolibet rapiendum expenit, sed verum esse arbitrabitur, quod aiunt: Vesanus homo quolibet sermone capitur, multa ille profectò falsò vanéque dicta, à se dimouerit. Illa sunt igitur quæ innocuam efficiunt poëticam lectionem. Quando non aliter atque in vitibus plerunque sub foliis & palmitibus pulchrè virentibus ocultatur fructus, latetque in vmbra, ita in poëseos dictione & fabellis circumfusis, multa suffugiunt iuuenem bona & commoda. Proinde sedulò curandum ne id contingat, vt à rebus prorsus aberret, sed incumbat magis sententiis quæ viam struunt ad virtutem, bonosque affingunt mores. Fierique potest, vt in hoc negocio ita versetur, vt breuibus typo quodam omnia complectatur, prolixam vero seriem, & apparatum, turbam ue exemplorũ missam faciat, illisque cõmittat qui scribunt diffusius. Principio igitur quę honesta sunt & turpia in moribus atq; personis cognoscens iuuenis, tum intendat animũ dictis & negociis, quę poëta vtrisq; obseruato decoro tribuit. Veluti quũ Achilles Agamemnona ira percitus his verbis compellat:

Aequa satis nunquam spoliis mihi portio fiet
Tecum, si Danai firmißima mœnia Troiæ
Eruerint.

Thersites proinde his conuiciis eundem insectatur:

Aeris plena tibi tentoria sunt, mulieres
Suntque tibi forma præstantes, munera Graiûm,
Dum capiũt vrbes. Sic rursus deinde Achilles ait:
Si dederit nobis euertere mœnia Troiæ
Iuppiter ex alto. Et Thersites rursus:
Quicquid ego vinctum porto, vel alter Achiuûm,

Tu rapis. Cæterum dum Agamemnon inter conuersandum vituperaret Diomedem, nihil illi contumeliosum respondit, principis maiestatem reueritus. Stheneli autem parum consultus extat sermo ad Agamemnonem:

Non mentire, mihi quum dicere noris aperte.

Namque sumus multò maioribus en meliores.

Hæc nimirum dicendi varietas si obseruetur, docet iuuenem æstimare quàm egregia ac vrbana res sit alacritas iuncta mediocritati, contraque quàm detestabilis arrogantia, suique immodica ostentatio. Profuerit deinde & Agamemnonis illud, de quo diximus, factum despicere, eò quòd Sthenelum adiit, dum non esset alloquendus, & ne Vlyssem quidem præteriit, verbis illum lacessens,

Ira quum sciret candescere corda viri, mox

Verba capit rursus. Omnibus enim respondere seruile est, & libero homine indignum: despicere deinde cunctos, superbi est planè stulti. Porrò Diomedes in bello silet, rege etiam maledictis illum adoriente: peracto prælio libertate dicendi mox vsus erga ipsum, his quidē verbis: Vires exprobras Græcos inter mihi soli. Par item fuerat, vatemque prudentem in primis decuisset, rationem habere comitiorum, dum Calchas in procerum concessu, magnaque hominum frequentia, neglecta alia maiore commoditate, non veretur principem reprehendere, ceu pestilentiæ grassantis autorem. At Nestor certamini inter Agamemnonem & Achillem medium admiscens sermonem, ad motus huiusmodi sedandos idoneum, ne regem videretur ceu pec-

Omnibus respōdere seruile. omnes despicere stulti.

cantem corripere coram multitudine, iam ira percitum, his eum alloquitur verbis:

Admoneas epulis, sacrum quoque coge senatum,
Consilia expendens horum atque salubria serua.

Peracta autem cœna emisit senes ad obeunda negocia, atque ita mederi curauit erratis. O aptam reprehensionem & in tempore adhibitam.

Est quando in genere hominum plurimam videas diuersitatem, isque tropus in eo notatur apud Poëtam, quòd Troiani plurimum sibi fidenteis, magnoque cum clamore incedunt: at Græci contrà cum silentio, metuque antesignanorũ. Quoniam in re militari reuereri duces, simul & fortitudinis, & imperio parentis militis, non leue est argumentũ. Vnde Plato solebat conuitia & turpitudinem magis timere, quàm labores & pericula. Et Cato dixit se erubescẽtium maiori amore teneri quàm pallentiũ. In promissis item filium quoddã est propriũ quod sequaris. Vt quum Dolon promittit se mox in exercitum venturũ vbi redierit, per Agamemnonis salutem. Verũ Diomedes nihil promittit, ait que se minus timere quãdo cum socio mittatur: vt perspicuum iam sit prudentiam Græcorum esse, & vrbanitate quadam præditorum, at turpitudinẽ & temeritatem ad barbaros maximè pertinere. Itaque odisse hæc oportet illam autem pro viribus imitari. Habet autem & nonnihil bonæ frugis, si contempleris affectus ipsos qui Hectorem commouerũt atque Troianos, quum Aiax singulari certamine illi erat cõgressurus. Nam Æschylus in Isthmiis, cęso quopiam in faciem, & clamore eius rei gratia in vulgo exorto: Quale, inquit,

Pudor vtilis.

Affectus qui commoneat.

hoc nostrum est exercitiũ, spectatores clamitant, & qui plagas accepit silet. Poëtæ tum sequũtur verba: Aiacem clarum cum suis apparere armis, ex cuius aspectu Græci plurimũ sint exhilarati, Troianis interim tremore conterritis, qui grauis admodum singulorum peruaserat membra. Ipsi quoque Hectori animus in pectore concutiebatur. Iam verò quis nõ admiretur hanc rerum diuersitatem? quando in confesso est, eorum duntaxat salire corda qui pericula subeunt, veluti quum luctari aut in stadio currere aliquis cœperit. Porrò spectatorum concuti ac tremere corpus, ex beneuolentia erga principem metuque, consentaneum est. Denique spectandam puto & inter optima simul ac deterrima non inamœnam varietatem, qualis est illa Thersitę in Achillem & potissimum in Vlyssem simultas acerrima: Aiacis insuper in Achillem constans amor, ac perpetua cum illo amicitia: Alloquutus est enim Hectorem, ita vt huius quoque honorificè meminerit:

Iamque palàm fiet quam fortis pugnet vtrinque,
Dum solus Graiûm longè optimus atterit hostem
Magnanimo quanquam sit multò inuictus Achille
Inferior ille.

Vides quàm egregia hinc laus ad Achillem redeat. Estque hæc oratio minimè arrogans, dum candidè de omnibus sentit Græcis, plurimum referre indicans ad vires singulorum dignoscendas, soli pugnent Gręci an cũ multis. Neque interea præcipuum sese ostentat inter socios, sed cũ illis pares sibi in prælio esse vires. Sed iam de differentia satis, nisi hoc quoque adiungi libeat, quòd ex Troianis multi sunt capti viui, at Græcorum

etiam ipſam, id quod iuuenis ex hoc diſcens loco, ad virtutem probè poſthac erit affectus. Sic alibi legis:

Iuncta bono fœlix homini ſis, docta Minerua.

Quibus verbis ſubobſcure indicatur, deam neque diuitis viri gaudere contubernio aut formoſi, fortiſve, ſed virtuoſi, beneque cordati. Rurſus quũ dea ait ſe non commiſſuram vt Vlyſſem deſpiciat aut deſerat:

Quandoquidem ſapiens eſt, prudens, verus & idem.

indicat ex omnibus quæ poſsident homines, virtutem propius accedere ad diuinitatem, atque ideo deo magis acceptam. Siquidem ita comparatum eſt, vt ſimilia magis gaudeant ſimilibus. Cæterum quãdo res quædam ardua videtur, vereque eſt, iram cõpeſcere, multò haud dubie maior erit cuſtodia ipſa & prouidentia, quę prohibet ne in iram incidas, aut illa capiaris, atque iſthuc diligenter ſubindicare legentibus, iam eſt operæprecium. Videas enim quo pacto Achilles Priamum amarulentia minimè ferenda quietum eſſe iubet, ne ſe exaſperet, his quidẽ verbis:

Irritare ſenex noli me, tempora noui
Hectora quis ſoluam tibi, adeſt modò miſſus olympo
Nuncius, is iubet vt caſtris decedat vterque
Cum nato, ſenior ſupplex quoque, fallere credar
Iuſſa Iouis?

itaque loto Hectoris corpore, ipſum Pelides componens in rhedam collocat, ne pater videat vulneratum, vnde cor mœrore contabeſcat, Achilli quoq; idem accidat. Sed Iouis mandata peracta ſunt. Itaq;

Propensi in vitia fugiāt ab initio.

si quis ad iram natura propensus est,&ingenium habet irritabile,nimisque asperum,idque non sine periculo,quum hoc illum minimè lateat,obseruetque causas omnes quas habeat suspectos, ratione prius diu præsumpta,ne inuitus in eum incidat affectum, nônne admirandæ cuiusdam prudentiæ id præbet argumētum? Sic decet vt ante ebrietatem vini cupidus sese præmuniat,& ante amorem is qui libidini est obnoxius. Quemadmodum Agesilaus osculum offerentibus pulchris quibusdam, subduxit sese. Et Cyrus mulierem Panthiā videre non audebat, quôd inimici quidam materiam incentiuaque libidinis illi hac occasione ministrarent,& ad quę potissimum scirent affectus noxios inclinari, animum incautum impellerent. Vlysses item non modo suamipsius irā coërcuit,verumetiam Telemachi filii,quum ex colloquio deprehendisset iuuenem animo esse turbulento,& iniquo animo iniurias ferentem. Mitigauit enim longè prius ferocitatem,& ad patientiam cohortatus,quintum hominem reddidit,his verbis:

Leniter hostiles animos,nostra domus omne
Qui decus eripiunt mihi nunc patiare meum cor,
Aspicis vt dulci mihi turbant corda parenti,
Aedibus in nostris alienos despice gressus,
Teláque disce pati iaculantum,culmina cernens
Eminus ipse foris tua.

Nam quemadmodum equis in ipso cursu nemo iniicit frena,sed longè antè, ita qui animo sunt in irā præcipiti, & ad res molestas facilè irritabiles, rationibus quibusdam diu antè præsumptis, in certamen sunt producendi. Conducibile autem arbitror,

non modò dictiones ipsas diligenter audire, sed Cleanthis etiam doctrinam declinare, qui aliud fermè agens, enarrat illud:

Iuppiter alme pater, regnator summus ab Ida:

Et illud item:

Eia pater Dodonæe,

vbi præcipit subvnionem dictionum fieri, vnde sensus ille, eliciatur, Tellus exhalat de se aërem. Similiter Chrysippus crebro lubricus est in rebus seriis, & quum disertus est, nihil persuadet, violenter vrgens Iouem vocalem esse, quum in disserēdo grauis esse prodatur, & in orationibus viribus quibusdam stipatus incedat. Melius autem est vt hæc grammaticis iure quodam suo torquenda permittamus, quibus aptum hoc videtur, & applausibile:

Non iubet hæc animus, didici quoniā bonus esse. Et:

Quàm sim festinus, noscere cunctos
Arbitror.

Ostendit autem viro dignam eam esse disciplinam, qua amicè, & cum gratia quadam hominibus confabulamur: quod ratio tradit, ad scientiam hāc rem pertinere. Itaque primum proponit, prorsus nō decere hominem sui neglectum: sed potius vt honestarum rerum studio teneatur, & iis qui talia docent pareat: subindicās simul, quàm fœda sit inscitia. Sūt proinde his rebus multum confinia, quæ de Ioue & Neptuno dicit:

Est patria his eadem, genus vnum prorsus vtrisque,
Iuppiter at natu est maior, tum plurima nouit.

Quibus versibus ostendit sapientiam rem esse inter cætera maximè diuinam, & principe dignam, *Sapientia res diuina*

in qua liceat summam Iouis excellentiam, qua aliis præstet omnibus, potissimum collocare. Proinde alias virtutes inferiores putatur, quàm vt cum sapientia conferantur. Sunt & hæc insuper summo studio indicanda iuueni, vt ea non oscitanter audire consuescat:

Temperat à nugis sapiens, quia dedecet illum
Mentiri. Et:
Antiloche haud quicquam fecisti prauius, antè
Prudens, nunc vires mihi dedecore afficis, idem
Lædis equos. Et:
Quam mihi tu prudens dixisti Glauce superba.
O sapiens, dixi nulli virtute secundum
Molliculum te.

Ex his enim carminibus docetur, quàm minimè deceat cordatos viros nugari, tergiuersari in pugna, ac socios præter ius & fas calumniari. Meminit dein de Pandari, quũ ait persuasum esse, per amentiã illũ soluisse fœdera: quòd perspicuũ sit, nullũ qui rectè sapiat, alteri esse iniurium. Huc pertinent ea quæ de continentia dici possunt, vt ostendamus quo pacto poeta longè efferat talia, versibus sequentibus:

Insanit Præti coniunx, furtiuáque tractat
Connubia, at illi non paret omnia noscens
Bellerophon *prudens bona, quæ persuadet honestas.*

Sic alibi:

Abnuit extemplo mala Clytemnestra petenti
Sapiẽtia. *Infanda, haud illi quia mens aberat bona diuæ.*

In his plane verbis tradit poeta sapientiam continentiæ causam parentemque videri. Porrò in illis quæ ad rem militarem pertinent, quando ad pugnã

capessendam excitandi sunt bellatores, ita fermè scribit:

O Lycij, fortes præstate viros, fuga prorsus
Exulet, hanc sequitur pudor. Et:
Obuerset animis pudor, & maledicta virorum Prudētia.
Latrantum, vis magna furit Martis modò campis.

Videtur autem prudentia hic magnanimos homines efficere, dum illos pudet turpitudinis, simulque gaudent voluptates præterire, & subire pericula. Pudor. Nam hæc res Timotheum olim etiam solicitum habuit, Græcos nimirum non ineptè in Persia adhortantem: Veneramini, inquit, pudorem, virtuti bellicæ suppetias afferentem. Aeschylus igitur illum in numero sapientum habet, qui gloriæ alacer & indiuiduus est comes, quique laude vulgi impendio capitur, dum ait:

Non optimus videri hic, esse sed cupit,
Sulcum profundum in animo qui facit suo,
Affectus vnde gloriæ congerminent.

Iam persuasum esse puto, eum potissimum hominē ingenio pollere, qui ex affectu præclarò quo præditus est, ad optima semper feratur. Itaque quum omnia ad prudentiam & industriam iam sint congesta, non absurde consequitur, omnem hinc virtutem nasci, omnemque eruditionem. Porrò quemadmodum apem videmus naturæ quodam instinctu, ex amarissimis floribus, asperrimisque spinis, dulcissimum mel atque lenissimum colligere, ita pueri probe instituti in poetica, norunt ex vilibus absurdisque argumentis, quæ suspecta etiam aliquo modo videntur, vndecunque dulce quippiam ac frugiferum Suspicio.

eruere. Mox enim suspectus iam est Agamemnon, qui largitionibus corruptus, diuitem illum ab exercitu dimisit liberum, ob equam cui nomen erat Aethe, dono datam, ne videlicet militiam Græcorũ sequi cogeretur ad Troiam, sed deliciis domesticis indulgere potius ocioso liceret: magnam enim illi Iupiter opum vim tribuerat. Quanquam Aristoteles principis factum non admodum improbet, quòd equam egregiam homini effœminato & inerti prætulerit, qui ne ad canem quidem aut asinum, me hercle, videatur conferẽdus: Quas enim vires, aut quod ingenium non corrumpunt opes? Rursus fœdissimum est quòd Thetis filium consolatur in amissa voluptate, meminisse etiã docẽs libidinis. Atqui in ea re perspicere est operæprecium Achillis continentiam, qui quum Briseidem ad se venientem deperiret, agnoscens vitæ breuitatem, non festinauit ad voluptatis vsum, nec vt multitudinis mos est, luget amicum inertia atque officij intermisione, sed à delitiis vitæ in luctu ita abstinet, vt in re militari nihilominus strenuem interea nauet operam. Rursus Archilocus nõ laudatur, quia sororis maritum in mari periisse quæritur, ludũ adhibens lamentis ac merũ, quo illa eliminet & expugnet. Atq; ea in re rationẽ mihi sequutus videtur, dũ ait: Nihil equidẽ proficio eiulãs, nec luctui officio, oblectamẽtis ac gaudio intẽtus. Si igitur ille delitias & animi tetrici laxamẽta nõ existimauit obesse luctui, quid est cur nos queramur hæc quę tractamus, incõmoda esse nobis philosophãtibus, aut rẽpub. administrãtibus, vel dũ prodimus ĩ forũ, agriculturãve exercemus? Correctio-

Correctiones dictorum prosunt.

nes proinde eorũ quæ absurde sunt dicta, non parũ habent momenti, veluti eius quod dixit Antisthenes in theatro: Quid turpe est, in cuius vsu tu non vides, turpitudinẽ? Atheniẽsibus enĩ, ob hoc verbũ tumultuãtibus, mox adiecit: turpe est turpe, siue tu videas, siue non videas. Sic Cleanthes de opulentia ait: Qui amicis suũ impertit corpus, ita vt morbo corripiatur, expensæ pecuniæ id habeat vice. Hoc dictũ alio quodã ĩ hũc modũ scripto emẽdauit: Qui scorto suũ impertit corpus, ita vt morbo corrripiatur, expẽsam quasi reputabit pecuniã. Zenon itẽ illud corrigens Sophoclis: *Ad principẽ magnũ quisquis contenderit,*

Fit seruus eius, liber quanquam aduenerit.

Ita quasi postliminio rediens scribit:

Non vllius fit seruus liber qui venit,
Quid principi collucet clare, libero.
Boni fruens magnanimi hinc contubernio.

Quid igitur prohibet, ne iuuenes nostros ad id quod est melius huiuscemodi succlamationibus impellamus? dum ad ea quæ dicuntur, veluti insurgentes ex aduerso, illa impugnamus, hoc modo: Dum aiunt: quàm est optabile mortalibus, vt telum feriat id quod animo conceperis. Obiiciamus nos contra: Non, sed optabile est vt telum feriat id quod est frugiferum. Quæ enim optare non decet, si illa accipias, & pro animi tui desiderio fruaris eisdem, miserum id planè est, & non minima infelicitatis portio. Nec Atreus filiũ Agamẽnona prorsus in omnibus erudiuit honestis. Nã dũ ait: Oportet te & dolere & animũ exhilarare. Nos cõtra illius verba impugnamus. Per Iouẽ, contendimus, vt gaudere debeas,

& non dolere, modo in rebus iuuenias legitimam mensuram & modum. Sic Atreus filium Agamemnona non in omnibus prorsus erudiuit honestis:

Heu heu malum exitiosum nunc mortalibus,
Vt quis sciat, tamen non vsurpet bonum.

Immedicabile vtique hoc est, & malū rationi prorsus repugnans, vt ne etiam addam miserum, si hoc nosti quod est melius, & ad vitę intemperantiam, atque mollitiem summi dedecoris prolabare. Tropus quidam est, dum quis paret dictis, non oratio. Imò & tropus & oratio, vel magis tropus ex oratione. Quemadmodum equus per frenum, & nauis per clauum circumagitur. Nihil enim est tam humanum ac prorsus nullum tam cognatum viruti organum, vt oratio.

Tropus.

Oratio.

Non fœdo amore maris, at dextro fœmina
Capiaris, vt decorum vtrinque seruias.

Rectius hic dixeris vt modestiæ vbique seruias, ita enim æqualitas & decorum verè obseruatur. Cæterum qui se ad voluptatem aut formam transfert, vtrobique ineptus est, parumque stabiles habebit sedes.

Diuos metu, prudentes adeunt supplices:

Non vtique ita habendum est quod legitur, sed

Fiducia deos, prudentes adeunt supplices.

Metus.

Quando metus imprudentes, ingratos ac prorsus dementes solicitat, quippe qui diuinam illam virtutem, vnde bona nobis proueniunt, tanquam ab se læsam suspiciunt, ac verentur. Hactenus quæ ad correctionem attinent explicauimus. Qua autem via ea quæ legimus in multiplicē vsum traducamus. Chrysippus

Lecta in vsum tradu cenda.

ſippus aptà oſtendit: Oportet enim, ait,quod eſt ex vſu,ex iis quæ confinia ſunt,& ſimilem habent ſpeciem,colligere.Veluti dum ait Heſiodus: Bos equidem non amittitur,niſi quis improbum habeat vicinum:id ſanè de aſello,cane,& omni eo quod ad hũc modum poteſt amitti,intelligas licebit.Sic quod ait Euripides: Quis eſt ſeruus qui mori non reformidet? id quod & de labore ac morbo haud abſurde item intelligi poteſt.Ergo quemadmodum idẽ pharmacum ad vnum morbum fugandum efficax, dum vim illius diſcunt medici,ad omnes finitimos illud transferunt & accommodant: ſic ſententia communis quæ vim ſuam in plura poteſt extendere,non eſt deſpicienda,ſed dum vni negocio proprie cõgruit, ad ſimilia nihilominus traducenda eſt, & proxime cognata:Eſtq́ue in hac occupatione exercenda iuuẽtus,vt conſueſcat pro ingenii ſui acrimonia id quod eſt commune ex proprio traducere,idq́ue compluribus experiri exemplis, ita vt in promptu illi fiat, celerrime huius exercitii præſtare documenta. Vt cum Menander ait:

Beatus eſt,opibus iungens induſtriam.

hoc exiſtiment non modó de diuitiis dictum, ſed etiam de honore,principatu,& eloquentia. Stupendam præterea admirationem Vlyſsis,qua tangebatur dum Achillem inter puellarum gregem in Scyro eſſet conſpicatus,

Túque ô generis extinguis clara lumina,
Dum penſa natus optimi patris trahis.

Licebit in prodigum quoque retorquere, ſordida lucra captantem,deſidem & negligentem, diſcipli-

narum osorem. Veluti si dicas: Bibis patris Græcorum natus optimi. Sic dicere queas, Ludis, cauponã exerces, scortaris, nihilq́ue sapis egregium, quod generis tui nobilitatem deceat: Rursus dum ait:

Ne dixeris, miror praclarum opum deum,
Quarum facilè vim magnam possidet malus.

Itaque nec gloriam dices, formam corporis insignẽ, vestem magnatũ, aut sacram etiam coronam, quòd hæc omnia videamus etiam vanissimis contingere nebulonibus. Et quod ait:

Fœdos metus de se producit filios,

per Iouem, sic & petulantia, superstitio, inuidia, & reliquæ item omnes hominum id genus pestes. Cæterum quod optimè dixit Homerus, Dispari forma pręstantissime, & pari modo, Hector forma insignis ostendit reprehensione dignum, & risu, qui nullo bono fruitur quod forma decentius. Vnde in procliui est ad similia hoc trahere, quo compescamus eos qui sibi plus nimio placent speciosis titulis, quũ nihil illis sit vanius atque indignius. Docendi sunt proinde iuuenes, quòd odiose dicta huiusmodi, contemptum secum afferunt. Veluti si dicas: Diuitiis optime, conuiuiis optime, liberis optime, iumentis optime, & per Iouem si dicas de aliis eodem modo, optime. Ex pulchris itaque & honestis præstantiam secteris necesse est, vt videlicet in præcipuis rebus præcipuus & antesignanus habeare, primasq́ue teneas in rebus maximis, quando videas gloriolam hanc, quæ ex rebus minimis ac vilibus captatur, nõ esse gloriam, sed planè ignominiam. Vnde hoc exẽplo mox admonemur, vt penitus laudẽ aut dedecus

In animo virtus est, aut vitiũ.

introſpiciamus, cum in aliis poetis, tum apud Homerum potiſsime, vbi planè indicatur, ea quæ ad corpus aut fortunam referuntur, non admodum magno ſtudio digna debere æſtimari. Principio enim, in mutuis congreſsibus dum ſe compellant, dextraq́ue excipiunt homines, non dicunt, O formoſe, diues, aut viribus pollens: ſed huiuſmodi fermè benignitate verborum vtuntur:

Nate Iouis Laertiade, multiſcie Vlyſſes. Et:
O ſoboles Hector Priami, qui æquare tonantem
Conſiliis potis es. Et:
Pelides inſignis gloria Graiûm. Et:
Chare Menœciades animo mihi grate.

Proinde dum vitio quippiam dant poetæ, in ſcelera ipſa ſic inuehuntur, vt nihil earum rerum attingāt quæ ſunt corporis, vt:

O temulente tenes oculos canis, & leporis cor. Et:
Aiacem vince qui plurimum polles maledicentia. Sic:
Idomenee dic prius aliquid arrogantius.
Nec te decet eſſe blacteronem. Et:
Aiacem loquacule tu bubulce.

Denique Therſites ab Vlyſſe repr. henſus, non claudus, caluus, aut gibboſus eſſe dicitur, ſed linguæ amarulentia inſignis. At Iuno Vulcanum amatum ſobolem his verbis alloquitur: Surge mi fili claudo pede. Vides hic Homerum ridere loripedis vitium, non aliter atq; alibi cæcitatē, quòd probro indignū putat, quicquid non à nobis, ſed à fortuna porrigitur. Duo autem præclara cōtingunt illis qui poetas audire ſolent: Primum moderationi animi famulatur, docetq́ue nulli fortunam moleſtè ac ſtultè *Poetica ad duo vtilis.*

Modera-tio animi. Patientia malorum. exprobrandam: Alterum, viam ſtruit ad magnanimitatem,qua ad omnes fortunæ caſus ita componas animum,vt non deiiciaris aut conturberis,nihilque commouearis ad ſcommata etiam ridiculis maledictis permiſta. Qua in re Philemonis illud in promptu habendum exiſtimo:Suauius nihil eſt,nil denique concinnius, quàm ſi poſsis æquo animo ferre conuicia, potiſsimum ſi id videantur errata alicuius expoſcere,& affectus incompoſiti requirant caſtigationem.Quemadmodum tragicus ille Adraſtus Alcineone dicente:Mulieris homicidæ cognatus es: reſpondit:At tu manibus peremiſti matrem quæ te genuit. Quemadmodum ergo qui flagris cædunt veſtes,corpus non attingunt,ſic qui infelicitatem aliquam fortunæ aut generis exprobrant homini, in ea feruntur quæ extra hominem ſunt,nimirum ſtultè,vanoque conatu, quum præſtet animum correctione egentem,morſu impetere:Cæterum quemadmodum ſuperius docuimus,poemati parum honeſto,quod bonis officiat moribus, opponere ſententias ciuilium & celebrium virorum,quæ fidem abrogent turpitudini:Ita ſi offendamus in carmine vrbani quippiam quod ſit frugiferum, fouere nimirũ illud iam decet atque amplificare philoſophicis demonſtrationibus & teſtimoniis, ita vt inuentio tota illis referatur accepta.Id nanque in primis æquum eſt,& non parum conducibile, vt tum demum poema dignitatem,robur,ac fidem obtineat, dum cantatur ad lyram,aut in ſcholis exercendi ſtudio tractatur:ſi cum Pythagoræ & Platonis conſentiat decretis,& in illa pueri lectione, ad Chilonis præce-

Philoſophia in poeticã intro ducenda.

pta & Biantis, rectà proueharis. Indicandum præterea non oscitanter iuuentuti, carmen illud:

Non tibi concessum miscere prælia fili,
Sed Veneris dotes cape, permissósque hymeneos.

Similiter illud:

Iuppiter ecce tibi succenset, viribus impar
Quòd pugnas hosti,

quomodo nihil differant ab illo: Nosce teipsum, & quôd vtrobique eadem sit sententia. Sic illud:

Ignorant stulti vt toto plus dimidium sit. Et:
Consilium prauum consulto pessima res est.

Ex Platonis officina sunt profecta. Sic enim scriptũ reliquit philosophus ille in Gorgia, & libro de republica, dum docet, iniuriam accipere melius esse quàm facere, magisque offendi eũ qui lædit, quàm qui lædatur. Adiiciendum insuper est Aeschylo, dũ ait: Virili sis animo, laboris immensitas tempus non habet: apud Epicurum id esse vulgatũ, suosque semper ibi habuisse admiratores, quòd videlicet magni labores breui finiuntur, temporariique non habent aliquid in se magnitudinis. Et Aeschylus quidem haud dubie hoc cecinit. Sed appendix quædam cohæret, videlicet: Si enim magnus breuisque non manet labor, non est magnus qui perdurat in labore, neque ad ferendum impos. Thespidis autem illa, Vides huic deorum primas dare Iouem, nec vana sunt neque arrogantia, ad hæc non tam stulta vt rideas, dum hoc solum non nouit quid delectet. Et quod ait Plato, quantum præstet longe abesse à voluptate & tristitia, qua in re potissimum deorum natura confirmatur. Porrò illud, Dicamus quôd virtus

fidam & conſtantem habeat gloriam: At opes hominum, meticuloſis commorantur, à Bacchylide dictũ eſt. Et propemodum confine illi eſt hoc Euripidis: Ego nihil antiquius puto prudentia, eò quòd bonorũ duntaxat comes ſit. Similiter & illud, Honoris vos teneat ſtudium, Virtutem opibus paret alius, quas quidam felices in bonorum habent numero. Cæterum non habent hæ ſententiæ euidentiam, philoſophorum dictis conſentaneam, qui diuitias à bonorum ordine excludunt putantq́ue inutilia eſſe, & nullius frugis, quęcunque ſine virtute poſsidentur. Ad hunc igitur modum poeticam vſurpare, præceptiſq́ue inſiſtere ſalubribus, vindicat illam à fabulamentis, & detrahit ei perſonam, additq́ue ſtudium illis rebus quæ magno cum fructu ibi dicuntur, aditum parans iuueni ad rationes philoſophicas, dũ animum eò inclinat. Venit enim cũ quibuſdã prægustamentis, non omnino rudis, ſed ceu candidatus quidam rerum philoſophicarum. Quando iam exoluerunt illa quæ audiuit perpetuò à matre, à nutrice, & per Iouem à patre, & à pædagogo, diuites ſolos beatos prædicantibus, ſummoque honore illos afficientibus. Exhorrentibus præterea mortem & laborem, virtutemq́ue capeſſere operæprecium nõ exiſtimantibus, atqueadeo nihil præter opes & honorem. His, inquam, opinionibus dum repugnare audiunt philoſophos, ſtupor quidam illos ab initio retinet ac metus pauorq́;, ita vt progredi nõ liceat, nec ferre queant inſolita. Non aliter atque ij qui è magna caligine prodeũtes ſolem contueri nequeũt, niſi antea paulatim fuerint aſſueti. In poetica igitur

Philoſophiæ vis.

ceu in adulterino quodam lumine, vbi vera falsis sunt permista, splēdor est tenuis quem facilè feras, potesque citra molestiam respicere, tantum abest vt in fugam te agat præcipitem. Audierunt enim prius in poetis, & planè persuasa habent hæc sequentia,

Mortalibus flenda est cuique sua calamitas,
Et mortuus, cunctis liber laboribus,
Domo efferendus est multo præconio. Et:
Quando duobus vita eget mortalium
Tantum, cibo panis, aquæ dein potu,
Vale tyranni barbarorum amicitia,
Et hominum miserorum felicitas.

Hæc enim, inquam, minima sunt quæ grauia esse possunt, minusque conturbant, & offendunt, ex his quæ manant à philosophis. Dum videlicet audiunt, mortem nihil ad nos pertinere, Naturæ opes circū-scriptas suo tempore. Quodque felicitatem & beatitudinem non liceat præscribere opulentia, aut rerum maxima vbertate, imô neque principatu, aut magna potentia: sed sola indolentia, ac affectuū tumultuantium sedatione, cupidine animi intra suos naturales terminos circunsepta. Harum igitur rerū gratia, & omnium simul quas prædiximus, iuuentus bona eget institutione, & ductu, per vniuersam lectionem, vt placide magis primo instructa, quàm vt dixi offensa, in poetica non aliter atque amicus & familiaris ad philosophiam mittatur.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI

Commentarius, docens quo pacto se quispiam circa virtutem, candoremque morum sentiat profecisse.

Ottomaro Luscinio interprete.

Exordiũ ab absurdo.

AVT certa quædam est ratio, ô Sossie Senecion, qua sensu quispiam deprehendit, se euasisse meliorem, aut profecto nihil immodestiæ decedit ad bonam frugem suis auctibus sensim promouentibus, sed pari lance cunctis mortalibus obuia sit morum peruersitas oportet, quæ illos non aliter atque rete quodam plumbi grauitate concludat. Atque iam grammatico in disciplinam traditus, siue musico, non intelliget quid inscitiæ per exactam in arte percipienda diligentiam à se fuerit amolitus, sed perpetua identidem ignorantia sua torquebitur. Medicina item languenti nihil præstabit tranquillitatis & laxamenti, vbi iam declinare cœperit morbus, neq; discrimen vllum notare queas, nisi verè reducta fuerit contraria corporis habitudo, sanitate prorsus reddita. Proinde donemus iã, ad meliora nihil proficere eos, qui etiam male quapiam exonerentur. Et in trutina rerum facta collatione, nullam ponderis notari diuersitatem. Ad eumque modum in philosophia, & iis quæ ibi præcipiuntur, nemin~e percipere sensu, num profecerit, quandiu pusillũ inscitiæ relinquatur in animo, à quo non repurgeris, sed simpliciter eodem semper malo torqueare necesse est,

A simili.

donec summum illud bonum atque profectum se insinuauerit. Denique vno momento sapientem fateamur (si diis placet) ab extrema malitia, in tam sublimen virtutis habitum promouere, vt incrementa non posſit accipere, subitoque effugere morum peruersitatem, eamque tantam, vt longo etiam temporis interuallo nulla illi portio decedere potuerit. Verum non inficiabere eos, qui absurda hæc astruunt, ipsos sibi iam planè facessere negocium, dum quod in conspicuo est, ignorantiæ tenebris inuoluunt. Quomodo enim suam vulgo tuebuntur existimationem, qui sapientes habentur, si pusillum illud virtutis, quod tempore accesſit, aut detractatum est, sese non agnoscant, aut pernegent? Quasi verò recta ad virtutem ducens via, latens sit, omnesque eò contendentes cæcutire videantur, ignari quò se recipiant, aut quatenus promoueant. Idque si obtinebit, vt tam repentina fiat rerum commutatio, dum is qui hodie prauiſsimus fuerat, vesperi in egregium euadat virum, & qui rudis literarum somno concesserat, experrectus longe sit omnium sapientiſsimus: compellare mihi iam liceat hesternam inscitiã, nouasque præstigias his poëtæ verbis: Porrò mihi longum rogo somnia vana valere. Atqui dispeream si quis tam insigne discrimen sui, prudẽtiãque tanta vbertate in se diluxisse, non intelligat. Planeque auguror, si quis voti compos, veluti Cæneus, subito nobis ex muliere mas prodierit, eum planè ignorare quid deceat talem mutationem. Neque enim sapere poterit, prudenti esse animo atque masculo, quum stultitia, metu, vitæque intempe-

rantia iampridem laborauerit, & rerum omnium nescius, ex statu mere beluino in diuinum protinus fuerit translatus. Cæterum rectè dictum est, Lapidem componi debere ad regulam, minimè regulam ad lapidem. Quum isti contrà non aptent negocia philosophiæ præceptis, sed negocia inseruire cogāt suis ipsorum commentis. Et dum suo arbitratu omnia statuere conantur, mirum quàm multis erroribus ac dubiis subinde impleant philosophiam. Porrò constituto hoc virtutis fastigio, de quo præsens est quæstio, si omnes æquè sunt infelices qui nondū eò cōtenderint: Iam qui totus incumbit virtuti, etiāsi nondum contigerit apicem, tam est miser, quàm is qui vitiis omnibus est immersus. Atqueadeo videre est, quo pacto mire secum pugnent, qui in scholis Aristidis flagitium cū illo Phalaridis æquant. Hinc meticulosum animum Brasidis cum eo quē refertur habuisse Dolon, Melitique ingratitudinem cum illa Platonica, res vtiq; longissimo interuallo distantes, conferunt. Quæ ratio satis nos monet, in vita probè instituenda, vsuq; rerum, magistros illos parū elegātes, & duriusculos, declinare, ac procul fugere, alios verò qui frugi sunt, audire, & sequi. Proinde nos prauitatem omnē in suo genere, potissimum infinitam illam & inexplicabilem, quæ residet in animo, incrementis quibusdam cōsurgere, & defectu minui cernentes, iuxta quem modum & differunt ipsi profectus & accessiones. Veluti si ratione paulatim resplendente, animumque repurgante, vmbra iniquitatis attenuetur: non absurdè arbitramur sensu deprehendi posse hujusmodi transmutationem, haud

In Stoicos peccata omnia paria esse statuentes.

aliter atque si liquoris nonnihil decedat è dolio. Retinetur autem ratio eorum quæ primo conspectu quispiam assequebatur, dum perinde ac nauigantes vastum primo pelagus aspectu complexi, simul cum tempore ipso, ventique potentia cursum suum dimetiuntur, quem possint vtriusque habita ratione, peregisse, ita ipse in philosophia ex perpetuo illo motu rectâ-euntis, citra vllam stationem aut recessum. Quippe dum non impetu quodam, â quiete in opus fertur, sed leniter & sensim promouet, consequetur haud dubie, si priorem statum cum eo qui peracto opere contingit, rite conferat, quis sit ille, de quo iam quærimus, in virtute profectus. Celebre enim illud poëtæ quo aiunt:

Addideris paulum si paulo crebrius, illud
Protinus assurgit, magnúsque videtur acervus.

Non equidem apte de augendis opibus solum dicitur, sed cum ad res omnes, tum verò potissimum ad virtutum incrementa, moresque absolutæ integritatis, duce ratione quæsitos, non absurde quadrabit, si eò côferas. Porrò eorum qui studêt philosophiæ, turbulentus primo & longè dispar incepto animus, nô solum spacia quædam statuit itineris, quo profectû metiaris, sed etiam leuat labore, dum animi peruersitas vt similibus incremêta accipit, ita aduersis deiicitur. Et planetas quidem Mathematici appellât stationarios, quando à progressu desistunt, verum in philosophia, virtutisque itinere nulla est quies, nulla perpetui profectus intermissio. Natura ipsa quêadmodum in trutina fieri solet, iam propensa ad id quod est melius inclinari, modò labi in dete-

Nullæ homini sunt cum vitijs induciæ.

rius. Itaque non aliter atque Cirræis datum est à superis oraculum:

Nocte diéque tibi non desint prælia posthac:

Ad eum planè modum noueris perpetuam tibi cũ vitiis imminere pugnam, cuius nulla sit per diem: nulla etiam noctu relaxatio. Vix enim vnquã cessant excubiæ, aut desunt voluptates, quæ te infestent, & caduceatorum more in aciem prouocent, quanquã strenuè hostes præterire queas, atque contemnere. In promouendo autem per certa interualla in semita virtutis, stabiliora sunt ac diuturniora primis quę sunt vltima. Hoc nimirum argumento, quòd secordia iam exercitatione & labore irrequieto profligata est. Quanquam in ea re sedulò item curandum est, ne protinus intermissione aliqua facta, rursus languescere incipiat animi alacritas. Proinde quẽadmodum culmus impetu quodam surgit in altum, longissima primum emensus spacia, ac mos vbi tenues accipit offensiones, & verbera, ceu anhelo spiritu in acumine fatigatus, dum non suppetunt vires, densis quibusdam geniculis roboratur aduenti plagas sustinendas: Sic qui primò magno cursu contendũt ad philosophiam, deinde accipiunt offendicula quibus auellantur, ita vt virtutis non sentiant bona, tandem fatigati labore deficiunt. Atqui alæ rursus accipiendæ erant, sublatis moræ occasionibus, & pergendum porrò veluti auctis copiis, quæ robur suppeditent, animiq́ue promptitudinem largiantur, vt cœpto operi possint sufficere. Primum autem argumentum quo te sentias in virtutis studio profecisse, est amoris immensitas. Non enim si de-

Primum indicium profectus, amor vehemens.

pereas mulierem, ex eo apparet, quòd præsentia illius te oblectat. Quandoquidem commune id est omnibus, amatis gaudere. Sed si mordicus eam retineas, ægreque diuelli te hinc patiare. Videas equidem non paucos qui cupidi admodum feruntur ad philosophiæ studia, verum mox vbi ad alia diuerterint negotia, effluit affectus prior, nulloque dolore torquentur philosophiæ desiderio. Cæterum si cui adsit verus amoris stimulus, quanquam remissus tibi appareat, vulgarique affectu, in sodalitate eorum qui simul incumbunt sapientiæ studio, protinus tamen alium cernes, si inde segregatus fuerit atque diuulsus. Quippe ad res alias prorsus insaniet, anxius erit, tristis, querulus, summoque dolore cruciabitur. Non dicam hic nonnullos, quos non aliter atque dementes, etiam amicorum ceperat obliuio, summo ardore ad hæc studia animum appulisse. Quando non contenta est philosophia, vt præsentia duntaxat nos amore sui capiant, veluti vnguenta, quorum absentia nemo discruciatur, sed inediam quandam, sitimque oportebit concipere, sicubi auellimur, talique argumento intelligere vtique licebit nos verè profecisse. Perinde atque à nuptiis, opibus, amicis malitiave, si contingant, protinus distraharis. Iamque eo magis dolendus est in virtutis studio neglectus, quo maiorem fructum confert illius accesio. Huic primo indicio profectus circa virtutem, confine est vetustissimum illud Hesiodi, viam ad eam sudoribus struĕtis, documentum, etiamsi iam non admodum sit obuium, aut celebre, nimirum quia omnis eò tendit cura, vt leni tramite,

Secũdum, asperam non horrere viam.

facili & cõpendioso incedamus. Acciditque vt prisco illo expuncto atque deleto, lux omnis ac splendor in philosophia planè conciderit, labore vtique sublato & exercitatione, posteaquam ex dubiis rebus, vago errore, ac pœnitudine animum exemeris, quæ omnia philosophiam à limine salutantibus ab initio solent contingere, haud aliter atque iis qui terram in nauigatione ex oculis iam visam amittunt, alteram illam ad quam tendunt nondum assequuti. Dum enim communia ista solitaque ferant, necesse est, priusquam meliora intelligant eisque fruantur, in medio interim fluctuant, & plerunque retrolabuntur. Id quod Sextio illi Romano iam olim vsu venit, qui vrbanos honores facesque, quibus sese ob philosophiæ studium abdicauerat, negocio parum feliciter primo procedente, doloris impatientia rursus affectauit, biremi exili optata, qua in priorem statum rediret. Huc pertinet Diogenis item Sinopei exemplum, memoriæ proditum, qui dum Athenis philosophiæ studium auspicaretur, fuisse tum insignem aiunt festiuitatem, sumptuosas cœnas & opiparas, spectacula, conuentus celebres ac congressus, conuiuiaque in lucem vsque protracta. Diogenem interea in quodam angulo fori porrectum, membris ita compositis vt somnum caperet, verum cogitatione plurima distractum, & animo irrequieto turbatum, quòd præter vllam necessitatem in tam monstrosam laborisque plenam vitam descendisset philosophiæ studentium. Proinde dum solus ipse sibi incumberet, vniuersis bonis mortalium delitiisque gratissi-

Tertiũ, reclamare prauis animi suggestionibus.

mis ſeſe ſpoliaret,hæc inquam, dum tacitus animo ſecum volutaret,fama eſt,murem circa micas de pane illius decidentes occupatum à viro aufugiſſe,qui mœſto atque attonito animum reddiderit,his ſeipſum verbis compellanti: Quid iſtuc rei eſt, O Diogenes?Hunc murē delicate paſsis,id quod tibi etiā ex neceſſario ſupereſt, tuque vir tantus vicem doles tuam, quia cum iſtis epulonibus non inſides virenti mollíque ſtragulo,ac ſimul inebriaris.Dū igitur huiuſmodi auocamenta, virtutis viam ingreſſo obſiſtunt,retroque trahere moliuntur, & ratio hominis clàm repugnat,ad reſpondendum parata, conceptam facilè dirimens ægritudinem, ea verò non leuis conie&ura eſt felicis cuiuſdam circa virtutem profectus. Cæterum quando non ſolum ea quæ concitant & auertant in diuerſum, philoſophantibus malè ominantur, ſed etiam hoc ipſum quod eſt amabile, & philoſophica diligentia cōcinnatum,in quo item præſidium quærunt plerique, quales ſunt ioci pueriles, ſaleſque ridiculi, dum in philoſophiæ tyrones iaciuntur, non raro offendunt illos atque deiiciunt: vt ne dicam quoſdam à philoſophia rebus etiam laudatiſsimis aba&os: non abſurde promouiſſe quiſpiam hoc iudicio ſe intelliget,ſi placido & tranquillo ſit animo,ita vt nihil commoueatur quibuſcunque di&eriis, nihilque relu&etur. Potiſsimum autem conuicia, & ludicra huiuſmodi irritamenta,ab aulicis, in luxu & ocio viuentibus excogitantur,vel in ſponſalibus, ſiue dum in forum deſcendunt ad magiſtratum, cauſamve ibi aliquam ſibi ſummunt defendendam. Qui itaque tali ſe-

Qartum præſtare animū placatum,miniméque irritabilem.

ptus est robore, eaque pollet animi inconstantia, vt prorsus ista queat negligere, is planè dignus habetur quem philosophia suis condecoret dotibus. In confesso autem est, ita natura comparatum esse, vt isti quos nulla tangit admiratio virtutis, sedulo curent, quo ab aliis celebratam lacerent, atque infectentur. Itaque licebit aliquando per speciem stultitiæ & maleuolentiæ terga dare hominibus, & rursus sapienter ac rectè ea quæ ipsi tantopere eleuant & suspiciunt, animo constanti contemnere. Conferentes enim vana illa atque caduca nostris, conditionem nimirum philosophiæ protinus meliorem effecerimus. Exemplum in hac re abunde magnum & efficax nobis præstitit Solon: At nos, inquit, cum istis non commutabimus virtute diuitias. Quando hæc nostra in tuto sunt, fortuna vicissim suas opes modò concedit, modò diripit. Sic Diogenes, dum per occasionem sedes cõmutando è Corintho Thebas, & rursus è Thebis Corinthum se reciperet, profectiones huiusmodi regiis digressionibus æquiparabat. Quòd in Babylone hyemante rege, ver Susis, æstatem in Media ageret. Et Agesilaus quum de rege magno sermo incideret: Ecquid, ait, maior ille est nobis, nisi iustitia præstet? Aristoteles item ad Antipatrum de Alexandro scribens: Nedum sapientia præstare, inquit, par est eum qui antecedit imperio, sed etiam religione & pietate. Huc accedit quod Zenon ait, dum Theophrastum videret auditorum multitudine cunctos in sui admirationem trahere: Chorus quidem illi est maior, at mihi concinnior. Ad hunc sanè modum, si quis ea quæ sunt virtutis, cum

Quintum, virtutem agnoscere ex collatione ad vitia.

cum iis quæ ab ea exulant, componat, profecto iam simul superessuderit cedes, zelotypias, aliaque philosophiam auspicantibus obiecta, malis compluribus, ne animum ipse suum despondere cogatur prorsusque deiicere. Atque haud dubie ne hoc quidem in postremis est, hominis se profecisse intelligentis, documentum. Est præterea non mediocris commutatio rerum, quæ in sapientiæ studio solet accidere, dum (vt ingenuè dicam) scita illa philosophorum atque decreta, quisque pro sua accipit opinione, atque etiam lucro. Alius perinde ac voluceres omnia ad splendorem rerum naturalium, & acumen subtilitatis gloriæque appetentiam confert. Ille catellis non absimilis, vt ait Plato, laniatu gaudet morsuque, & ad rixas ac contentiores sophisticas penitus flectit iter. Bona pars dialecticis artibus sese innoluunt, meros agentes sophistas, victum quoque inde parentes. Rursus inuenias qui sententias recitant illustrium, & historias apponunt quemadmodum Anachrasis dixit, videre se Græcos numismate ad nihil aliud vti quam ad numerãdum, esseque ad hunc modum inutiles, qui in numerato habeant verba, neque alium fructum in commune conferant. Accidit autem id quod olim ait Antiphanes, ferè per iocum, vt ex Platonis familiaribus quidam retulit: Vrbem videlicet esse, in qua voces emissæ, protinus quidam diuerberent animum, atque vtinam in æstate tandem auditorem efficiant, quæ hyeme sint disputata. Sic planè, inquit, quæ Plato iuuenibus disseruit, vix tandem percipiunt animo, vbi consenuerint. Et hæc quidem in philo-

Sextum, cum iudicio omnia legere, & ad bonã frugẽ traducere.

sophiæ studio tantisper feras oportet, dum certo iudicio firmum in animo habitum ac præclarum constituas, ita vt iam cõferre simul posſis rationes, easq; conquiere, quæ iuxta Æsopicum illud, Vestigia te aduersum, introque spectare magis quàm foras videantur. Vt autẽ autore Sophocle, primo veluti per lusum Æschyli grauitas in oratione expressa est, deinde difficultas compositionis, & artificium, tertio ornamentum, id quod omnium est optimũ, & ad bonos mores maximè accomodatum: Sic philosophiæ studio incumbẽtes, posteaquã ex artificio, & ea parte dictionis quæ est plausibilis, ad mortalem, & affectuum motricem promouerint, iam & verè incipiẽt & alacriter proficere. Curandum item, vt non tam philosophorum libros perpetua lectione reuolamus, illosque audiamus docentes, quam rerum copiæ verborumque intendamus animum. Neve potissimum eò insiliamus, vbi maior est difficultas, & dictorum quædam imparilitas, prætermissa ea parte quæ est succulenta, pinguis & frugifera. Sed & in poëtis atque historiis cautio adhibenda est, ne inter verborum nitorem & elegantiam elabatur, quod ad morum correctionem attinet, affectuumque noxiorum alleuiationem. Sicut enim floribus insidens apicula flauum mel, vt ait Simonides, ex succo conficit, quum alii nihil præter colorem odoremque in illis admirentur: Ita appellentibus aliis animum ad poëticam lusus cuiusdam & voluptatis gratia, nos contrà intuentes id quod est operæprecium, amore veri boni, consuetudineque domestica iunctos, decet altius quiddam in ea re sapere. Iamque videre est eos

qui Platonem euoluunt & Xenophontẽ solius eloquentię comparandæ gratia, in quibus videlicet magis relucet Attici sermonis puritas, quo pacto illam colligant, veluti ros aut puluerem, non admodum dissimiles iis qui pharmacis odore capiuntur, & nitore, sanandi vim & purgandi negligunt. Sunt prætterea qui maiori fructu proficiunt, nedum ex doctrina & literis, verumetiam ex spectaculis, ac quibusuis aliis negociis norunt ab bonam frugem suis incrementis proficere, dum opes ad eam rem idoneas vndique consarcinant: Id quod ferè de Æschylo ferunt suique similibus. Æschylus enim spectans Isthmia, dum in pugilum certamine alter cæsus esset, totumque theatrum exclamaret, Iouem Chium fudisti: vide, inquit, quale sit hominum studium: cæsus silet, spectatores vociferantur. Sic Brasidas dum murem inter caricas corriperet, ac mox dimitteret accepto morsu: O Hercules, ait, quàm non est nullum animal tam exiguum & infirmum, quod pro vita non dimicet, pœnasque ab infestatoribus vltrices sumere non audeat. Diogenes item bibentem quendam è manu conspicatus, mox poculũ è pera ceu superuacaneum abiecit. In hunc equidẽ modũ si quis attẽdat, & amplificet studia, expertus nimirum atque peritus rerũ euadat oportet, dũmodo congerat omnia ad germina virtutũ. Fiet aũt hoc potissimũ, si literarũ studia ipsis negociis cõmiscuerimus. Non solũ vt Thucydides docet, curas omnes ad periculorũ euitationẽ conferendo, verumetiã ac lites, voluptates, iudicia, cõcilia, & magistratũ, ita vt in illis literarũ vtilitatẽ ostẽdamus. Aut ꝙ magis ex vsu

Septimum, quæcunque videris exẽpla virtutum facere.

vt rectè literis vti alios efficiamus. Videas enim nõnullos etiamnum discentes, qui mox ad ostentationem omnia conferunt, hoc solo respectu ex philosophia quicquid licet decerpentes, vt mox in forũ, vel iuuenum cœtum, aut certè veluti circulatores in regium conuiuium apportent. Verum ii plurimum falluntur opinione, dum putant id esse philosophari. Perinde atque si quis credat, vulgo commissuras & pharmaca populo vendere, id esse mederi, dum longe aliud medici sciamus esse officiũ. Deinde non admodum differt sophista huiusmodi ab Homerica illa volucri, quæ pullis implumibus id pabuli quod nacta est in os mittit, suo corpori necquicquã profuturum. Ita enim accidit ei qui aliis, nõ sibi philosophatur. Atque adeo necessaria est hæc cautio, ne philosophemur sine fructu. Nobis enim in primis confert philosophia, maximoque est vsui, erga alios autẽ, præter docere & discere, inanis quædam ostentatio, & ambitio plerunque se prodit. Idque potissimũ, quando altercandi materia, & lites quæstionibus subinde implicantur, finisque totus in eo cõstituitur, vt sermones veluti lora quædã pilæque per manus vicissim tradantur. Eoque magis iam intenditur animus, vt vocibus inconditis obstrepamus, & omnia dirumpere magis videamur, quàm docere quippiam aut discere. Proinde in hac re benignum se exhibere & placidum, ita vt in arenam minimè descendas, & per iracundiam non dissoluas, quæ in commune sunt prolata, neque conuitiis inuehatis in eum quem reprehendas, aut inique feras illatam contumeliã, euidens planè documentũ est, ho

Homerica homiosis. Iliad. 1.

Octauũ, ostentationem & rixas fugere.

minem in philosophiæ studio promouisse. Edocuit autẽ hoc mirè in quadam disputatione Aristippus, dum ab audaculo alioqui insanienti & indocto supe raretur, sciolusque ille impẽdio lætaretur & superbiret, ait Aristippus: Ego ex hoc conflictu discedens inferior, te victorem, dulcissimè dormiens somniabo. Licebit præterea in dicendo nostrimet facere periculum, sicubi non coëat maior expectatiõe nos auditurus populus: Ne videlicet metu præoccupemur, & in vniuersum ab orando absterreamur. Nõ enim primo coram paucitate contristamur, si locus postulet oratorem, & deinde ad populum siue magistratum audentius verba fecerimus: potissimum si concedatur cogitandi spacium, quo orationis habitum quæas disponere. Porrò de Alcibiade quædam referuntur & Demosthene, quod huc proprie attinet, dum hic rerum intelligentia plurimum valeret, in dicendo tamen meticulosus admodum erat, sibiipsi quoque in negociis obturbans, adeò vt in media oratione crebro hæsitando, verba diu secũ querens, fuga se proripuerit è concionẽ. Homerus itaque cõsultò operi suo, quod versibus constabat, non passus est inseri verba incondita, quæ numeros, & mensurã refugerent: eadem prudentia itidem pro viribus vsus in negociis aliis. Ad hunc modum qui rectà ad virtutem contendunt & honestũ, eos decet per occasionem vsu rerũ exercitari potissimũ. Deinde quòd huic est proximum, applausum qui oratores manet, strepitũque theatricum non plurimi facere. Verborumque in primis, ac negociorum agere respectum, ne in rebus eleuandis laus ipsa appareat nimia, mi-

Nonum, non captare applausum.

ræque cum veritate pugnet oratio. Porrò si amatores voluptatis quã percipiunt ab iis quas depereũt mulierculis, nullũ præter illas requirunt testẽ, quãto magis decet sapientiæ verique boni amantem dũ in rebus honestis virtutis fruitur cõplexibus, seipso contentum lætari, nihilque laudantium & auditorum curare applausus? Proinde, sicut is qui domi vocat ancillam, clamore ipso cõtestans, bacchanalia se videre desiisse, quum maximè iam videat: Ita qui gratificatur reipublicæ, & mox se passim celebrat laudibus, iam prodit ambitionem, dum foras prospicit gloriolæ captandæ gratia. Virtutis autem spectator non eget publico applausu, sed in somnis, & ipsis rerum simulachris, interno fruitur rei feliciter gestæ aspectu. Tantum autem abest, vt aliquantisper progressus in sapientiæ studio, nõ reticeat apud alios si quid largitus sit amico, aut operis quippiam præclarè gesserit, vt etiam iniqua suffragia per largitiones, aut potentis cuiuspiam intercessionem pro se amoliri adnitatur, non respiciens ad munera, quanquã hinc fames, hinc satis premat. Quippe satius fuerat, solidam noctem cum inedia agere, quàm cum virtute veroque bono pugnam inire. Ita planè Agesilaus vitam instituit, dum tacitus bona sua secum circumferret, abũde magnus buccinator ipsemet sibi. Lætabatur enim ex animo, quòd testis sibi esset idoneus, spectatorq́ue bonorum, intus rationem certò sibi commorari ostendens, iamq́ue egisse radices, posteaquam iuxta Democritum adsueuerat ex sese voluptatẽ accipere. Vt autem agricolis perjucundum est, videre spicas inclinatas ad terram &

mutantes, nam quæ ob leuitatem sursum tendunt, inanes esse creduntur, & superbire tamen: Ita philosophastri quidam vani, nihil habentes ponderis aut grauitatis, elato sunt animo, & in habitu, incessu, vultuque nihil præter merum fastum, aliorumque præ se contemptum produnt. Perspicuum est igitur eis qui fructum ex philosophiæ studio percipere moliuntur, illaque sese farcire, deponendum esse protinus quicquid vanum est & arrogans. Et quemadmodum è vasis liquorem aliquem recipientibus aër inanis expellitur, sic qui in philosophiæ studio veris implentur bonis, fastum exuunt, mitioremque de se concipiunt opinionem, parum iam barbam iactantes & pallium, dum omne studium ad interna transfertur. Adde quod sibi seueriores tum fiunt magnisque rigidi, aliis contrà benigni & placidi. Denique non vsurpant solitam philosophiæ gloriam insigneque nomen; sed in mutuis colloquiis dum super ea re incidit sermo, abunde satisfactum est, si quis bonæ indolis nouitius prædicetur. Atque hæc subridens excipit quispiam rubore perfusus, modesteque Homerico illo respondet carmine:

Quid superis æquas hominem? quasi numen ego sim?

Cæterum puellæ flagrans oculus, vt autor est Æschylus, quæ sui aliquando copiam fecit, facilè nuptibus deprehenditur. Atqui iuuenis, profectus sui in philosophia hoc præbebit argumentum, si venerea negligat, nihil attentus lubricis cantionibus, quarum ea est vis, vt quamprimum fuerint ab amatore auditæ, nō aliter atque ignis, linguam, corpusque *Decimum, Venereis neglectus.*

tenerum protinus peruadant, vultū placididum, & lumina aliquando sedata & iucunda inflammando.

Vndecimo præfractā deponere frontem.

Quemadmodum autem sacris initiati primo omnia implent clamore atque tumultu, mox verò vbi ad sacra mysteria ventum est, iam silentes attendunt & trepidi: Sic philosophia in vestibulo primum non mediocrem ostendit tumultum, sui fiduciam, ac verborum strepitum, multis barbarè magnaque vi ad inanem gloriam contendentibus. Porrò si quis intra penetralia constiterit, iam luce magna perfusus, eò loci vbi reddūtur oracula, alium assumet habitum, tacitusque contremiscet, rationem non aliter atque Deum submisso animo, atque modestè composito, sequens. Huc pretinet quod à Menedemo non minus verè quàm eleganter dictum est: Complures videlicet esse qui Athenas nauigent philosophiæ gratia primum sapientes, deinde sapientiæ amantes, ac mox rhetores, neq; ita multò pòst idiotas rerumque omnium ignaros sese appellare. Quo enim magis cuique ex philosophia accedit rationis, eo plus decedit fastus & arrogantiæ. Animaduertendum præterea, quo pacto in morbis communibus, vt in dentium aut digitorum dolore, cōfestim medicus quęritur. Et febri laborantes accersunt rogantque medendi peritum, ne detrectet opem ferre præsentem, quum grauioribus malis impliciti, veluti phrenetici, atra bili, insaniaque affecti ob morbi vehementiam, quam minimè sentiunt, non recipiunt medicum, sed aut explodunt aut fugiunt. Atque in eum modum quicunque peccant, & monitoribus vitia corrigentibus sunt asperiores, ii profecto ma-

Duodecimo, si pecces, correctionem admittere.

lo laborant, non admittente curationem. Contraque omnes æquo ferentes animo reprehensionem, potissimum si ipsos etiam morbi animorum gratia accedant reprehensores, bonam spem exhibent melioris cuiusdam habitudinis. Qui enim sese ingenuè offert corripientibus, peccatum profert, malum fatetur, non passus latere aut ignorari, proditque corrigenti, adiunctis etiam precibus, is demum specimen præstiterit non contemnendi in philosophia progressus. Nam quisquis ad bonam frugē ex corruptis moribus peruenire desiderat, opus habet, autore Diogene, diligenti amico, vel acri feruidoque hoste, vt peccatū fugiat, aut correptus, aut certè humaniter ac blande curatus. Quādiu autem non apparent in homine sordes, trita lacerna, aut calcei perforati, satis habet foris ornamenti, sibiq; etiam atque etiam placet, florere se identidem prædicans, & auctibus quibusdam proficere, siue longa illi statura, breuisve fuerit. Cæterum internam fœditatem animi, & vitæ impuritatem, inuidiam, malignitatem morum, pusillanimitatem & voluptatis amorem, ceu vlcera quædam circumuallat & abscōdit, ne quis attingat, aut inspiciat, mox reprehensurus. Atque illic nihil spei est reliquum alicuius circa virtutem morumque integritatem profectus. Iā qui ita est affectus, vt in malis suis, doloribusque agnoscendis cæcutiat, totum hunc vitæ statum prorsus commutet necesse est, & tum correctione purgari si velit potest, modò monitorum ductu vitia abstergat & oderit. Oportet autem inter hæc etiam mali suspicionē de nobis vel tenuissimā execrari &

Decimotertio Peccati etiā leuem suspicionem tollere.

fugere. Qui enim verum peccatum magis detestatur quàm sinistram hominum de se opinionem, famam rem omnium præclarissimam negligit, vitam etiam honestam infamia contaminans. Celebre deinde, & pergratum est in primis Diogenis verbum ad iuuenem quendam in popina visum, introque fugientem. Ait enim: Quo interius fugeris, eo magis eris in popina. Sic peruersi dum se non agnoscunt, & malitiam negant, tanto penitius abdũt se, & recludunt in turpitudinem. Proinde quemadmodum rerum penuria presi, dum per fastum diuitibus se cõparant, eo magis egent. Qui igitur verè proficit in virtute, Hippocratem imitari minimè dedignabitur ignorantem capitis commissuræ certam rationem, id quod iam olim ingenuè ab illo est proditum, & in scripta redactum. Rectè autem secum animo reputauit vir ille celeberrimus, rẽ pernitiosi fore excẽpli, si autoritate sua peccaret multitudo, sua cælans errata. Parumque videri consultum, alios ope medica seruare, & propriã fateri non audere inscitiam.

Decimoquarto, hostes in gratiam reducere.

Proinde si quis Bionis doctrinam & Pyrrhonis non ad profectus cuiusdam indicium referat, sed magis ad habitum animi angustiorem consummátæque virtutis, non maximopere refert. Hic enim contubernales tum profecisse putabat, quando æmulos à maledictis ad hæc Homerica verba sibi occinenda cõuertisset:

Decimũquintum, animũ infractum gerere, aduersus fortunæ insultus.

Viue diúque vale, meritos deus addat honores.

At alter ille Pyrrho in tempestate nauigans, hordeũ fertur in summo periculo succulis quas secum habebat in naui aspersisse, quo quũ ille hilares & lætę

vescerentur: Talem, inquit, indolentiam sibi ex philosophia & ratione præparare deberet, qui constãti animo & infracto in variis fortunæ casibus cuperet perdurare. Aestimare iam liceat, quàm frugiferum sit quòd Zeno scriptum posteritati reliquit, dum iubet ex somniis deprehendere, num profecerit quispiam studio virtutis. Si enim in somnis nulla capitur voluptate erga turpitudinem, neque graui inhiat crimini, quo se contaminet, prorsusq́ue nihil videt cum vitio & fœditate coniunctum, consentaneum est, omnia in tuto esse posita. Tum enim imaginaria hominis virtus, simul cũ ea quæ affectibus est obnoxia, rationi subiectæ ac parentes, non aliter atque fundus synceri amnis & tranquilli liquidô apparent. Id perspectum habens Plato scitè admodum delineauit naturam annimi tyrannici, dum imaginariæ huiusmodi & brutæ portioni attribuit ea quæ ille agit in somnis: Aut enim manus iniicit matri, vt eam incesto concubitu polluat, aut vi sua opipare irruit cœnæ, non aliter quàm prædæ, aliáque pudenda perpetrat desideria, iam metu vacuus atque rubore, quibus die vigilans arcebatur. Quemadmodum igitur iugales equi ab auriga rectà currere instructi, non deserunt viam, illo etiam habenas remittente, sed perpetuo cursu non aberrant à præscripto: Sic quibus bruti affectus iam in totum sunt domiti, & sub iugum rationis missi, certi sunt, quòd neque in somnis, neq; in morbo facile recalcitrant, aut delinquunt: nihil enim agent præter solitum, attenti eodem tenore perdurantes. Si enim corpus sola exercitatione assuefactum, in

Decimumsextum, in somnis nihil flagitiosi videre.

Deciusũ septimum, affectus noxios in se videre sedatiores

quibusdam partibus ita domatur vt non pareat affectibus, veluti dum oculi cohibentur á lachrymis, incidente casu aliquo ærumnoso, & cor item, ne protinus palpitet ad quemuis strepitum, aliaque identidem, ne ad aspectum formæ lubricum, mox ir ruant in libidinem, cur non potius animum afsiduo vsu, ab affectibus perniciosis liceat in diuersum agere? Adeò, vt imaginariam virtutem, motusque intemperantes ad somnum vsque reprimamus, veluti fama perhibet de Stilpone philosopho. Is enim videns in somnis apparere sibi Neptunum, iniquè ferentem, quòd non immolasset illi bouem veteri sacerdotum more, nihil animo cõsternatus: Quid ais, inquit, ò Neptune? venis ad me pusioni similis omnia replens querelis, quôd vrbem totam, mutuô accipiens pecuniam, emptoque inde sacrificio, non refertam effecerim nidoribus? Num satis pie tibi ex his quæ mihi suppetebant opibus hactenus est litatum? Ad hæc visum fuit Stilponi, deum in risum fuisse solutum, protensaque manu dixisse: Ego Megarensibus in tui gratiam largiorem olei prouentũ concedam. Quibus igitur in hunc modum somnus contigit, ab omni dolore, metu, turpitudine, & prauitate vacuus, iisdem aiunt simul insigne documentum esse, certi in philosophia profectus. Qui verò œstrum videt in somnis, metum, fugam cum dedecore, ludicra puerilia, mœstum se flere, miserum esse & peregrinum, aut procellæ illisoque scopulo se esse similem, haud dubie intelliget animum citra decorum agere, effingere tamen glorię certos canones. Quumque ab his rebus longisśime abfuerit in

somnis, rursus absoluitur à nocuis affectibus, planeque in libertatem asseritur. Hæc igitur tute idẽtidem contemplare si profectus sint, an non magis habitus animi, quando firmius quoddam robur iam nactus es in virtutis fastigio, penitusque immotum atque inconcussum. Quando igitur vera atque perfecta indolentia res est magnifica, prorsusque diuina, quàm appellare nobis hic licebit profectum, siue promotionem circa virtutem, lenimento quodã & remissione conflatam, affectuum, par est, vt diligenti indagine facta, certoque indicio, primum nos ad ipsos affectus, deinde illos inter se comparemus, quo verius constent accessionum discrimina. Illud autem efficiemus, intelligendo malorum desideria in nobis iam esse remissiora quâm fuerint olim. Similiter metum & iram mox â rationis imperio opprimi, impetùmque simul omnem flammamque amittere. Hoc verô posterius assequemur, si perspiciamus, num magis pudore retrahamur â turpitudine, an metu. Vtro magis capiamur, studio vitæ cõponendæ ad exemplum boni viri, an magis liuore & inuidentia, qua illum insectemur. Sic num magis veram ambiamus gloriam, an opes concupiscamus. Et vt summatim dicam, vtra cantione magis delectemur, Dorica, sedata & pia: an Lydia, furore & tumultu omnia turbante. Sunt enim in cantu quoque sui excessus quibus peccatur. Aduertendum proinde, num in victus ratione rigidiores nobisipsis, an licẽtia nimia simus laxiores: In rebus gerendis maturitate vtamur, an inconsulta temeritate: admiratione item hominum atque virtutis potius tangamur, quã

contemptu. Itaque ſicut morbis in alias corporis partes migrantibus, ſolitaſque relinquentibus, ſpes de ſanitate concipitur: Ita prauorum affectuum cõmutatio in eos qui minori periculo videantur ferendi, donec prorſus explodantur, profectus nimirum eſt ad meliora non ineuidens argumentum. Pheynnin quendam non incelebrem muſicum duas chordas ad abſolutum ſeptem fidium numerum inſuper addentem, Ephori qui Reipublicæ adminiſtrationi prȩerant Athenis, reſcindendam eam nouitatem rati, interrogant magiſtrum vtras mallet ex aliarum ordine abſciſſas chordas, graues illas infimas, an ſuperiores acutas? At nobis non eſt ex vſu, vt de profectu aliquid abſcindamus, ſiue intenſum ſuperne, ſiue in grauibus remiſſum, dum vtraque librantes, ad mediocritatem conamur cuncta reducere. Profectus autem primo exceſſus omnes, totáque illam affectuum acerbitatem remittit eò, quò ſolent acerrimi heluones ſuam, vt apud Sophoclem, fœdam intẽperiem. Cæterum ſatis iam conſtat ex his quæ diximus, proprium id eſſe profectus circa virtutem officium, vt iudicium rebus gerendis, verbiſque adhibeat, magiſque circa prius quàm hoc poſterius videatur occupatus. Argumentum autem eius rei idoneũ id erit, ſi mox imitari conemur, quod nobis eſt admirationi ſeduloque probatur, quodque execramur odiſſe libeat, & minimè gentium admittere. Exemplo eſſe poterit Themiſtocles Athenienſis, qui ſolus inter omnes municipes (quando illos quoque decuiſſet Miltiadis res ſtrenuê per virtutem geſtas, laudibus vehere) noctes agendo inſomnes, Miltiadis

Decimum octauum, virtutem quã admiraris æmulari, & vitiũ illaudatũ fugere.

trophea,inquit,me excitant,& quietem capere non sinunt.Quibus verbis iam planè edocuit, se nō tam præconem esse virtutis & admiratorem,quàm pręsentem sectatorem,& virtutis in bono æmulum.Liquet igitur iam profectum in virtute prorsus esse tenuem,dum virtutis admiratione feriamur,& torpemus ocio, nullaque vi animi in recte facta rapimur,eorūque autores,quo illos liceat imitari.Neq; enim amor ille venereus verus est, & alicuius momenti sine zelotypia. Atqueadeo virtutis studium satis non est vehemens, mireque friget,si careat incitamento & calcaribus, quæ loco inuidiæ honesti æmulationem & appetentiam animo inuehant.Vtque autor est Alcibiades, non decet philosophum vt animum solis intendat verbis, etiam ita vt genas tingat lachrymis.Verum si verè promouere gestiat, operæprecium fuerit se boni & absolutæ virtutis viri exemplo vitæ accommodasse,conscientia simul stimulante ad ea quibus ægrè carere se agnoscit, dum gaudet, spe concepta, impetum ad honesta minimè desertum iri. Non aliter atque pullus matri equæ, vt est apud Simonidem, indiuiduus cursu esse comes gliscit, & perpetuô adhærendi est cupidus.Vnde veri profectus circa virtutem illud est proprium,vt quorum res gestas probamus & æmulamur,eorum pariter amemus,mireque complectamur mores,beneuolentia summa honorem debitum impēdentes,simulquevt illorū simillimi fiamus etiā atqne etiam cupidi.Certamen autē & cōtentio profecta ex inuidia erga viros optimos, diuerso quodā modo accidit.Nam æmulatio quidem nonnulla ob

perſpectam ſuſcipitur virtutem. Atqui nullus in illam adeſt amor,nulla admiratio. Quis enim admiretur hoc quod impendio auerſatur? Dum igitur verum bonum in hunc modum diligere ordimur, vt non ſolum ex Platonis ſententia, beatum iam animo reputamus virum illum egregium, ſed etiam parem felicitatem tribuimus auditori, qui ſermonē ex ore eius prodeuntem excipit. Imò verò habitum hominis,inceſſum, aſpectum, riſumq́ue cum admiratione diligimus, ita vt ad illius exemplum totos noſipſos componere geſtiamus,eiq́ue perpetuò adhærere,tunc planè licebit fateri, nos haud dubie in virtutis tramite profeciſſe. Præterea inuenias nonnullos,qui non tam bonis gaudent,felicibuſq́ue hominum dotibus,quàm ipſis ineptiis,veluti balbutie & pallore, nimirum amantium more.Nam Panthię mulieris lachrymæ ac luctus, imò ipſa quoque animi indignatio & malignitas,virum Araſpen attonitum in amore reddiderunt.Ad hunc ſanè modum in virtutis admiratione nos haudquaquā horrebimus Ariſtidis exilium,non Anaxagoræ carcerem,aut Socratis inopiam,Phocioniſve condemnationem, ſed virtutē iis quoque rebus coniunctam,digniſsimam arbitrabimur omnium amore, eam ſimul complectentes eum præclaro hoc Euripidis elogio:Væ bonis viris, ſi non omnia illorum ſint honeſta. Perdurandum eſt igitur,etiam irruentibus huius vitæ incommodis,nihilq́ue nobis eſt odiendum,ſed amore ipſiſsimæ virtutis, admiratio ſimul cum honeſti æmulatione ferri debebit in diuinas hominum dotes, nihilq́ue mouere nos debet alia multitudinis imperitæ ſen-

Decimonono, incō modā virtuti coniūcta nō formidare.

ritæ ſen-

ritæ sententia. Recte autem agunt qui in rebus gerendis illustres sibi proponunt duces, inque magistratus administratione, variaq; fortuna, disquirũt secum optimos quosque viros, qui ætate ea sunt, aut longè antè fuerunt, quid videlicet in eodem casu egerit Plato, quid dixerit Epaminondas, qualem se exhibuerit Lycurgus vel Agesilaus, perinde atq; illi qui sese exornant ad speculum, dicta factaque indecora ibi discendo; vt ea deuitent. Sunt proinde qui digitorum quædam propria ediscunt nomina, lentè recitantes singula, aduersus terrores: Verum noster candidatus, ipsius circa virtutem profectus, qui illustrium virorum probè meminerit, nihil est cur affectus accuset noxios, dum in promptu habet remedium, quo intrepidus possit consistere: Spectatum nimirum efficiens omnibus, ea in re suum in virtutis studio profectum. Ad hæc boni quoque viri est, subitô omnibus proferre in medium animi sui puritatem, dum nullius expostulationem cõmonetur, non erubescit, nihil cælat, nec quicquam variat rerũ suarum. Nam in tali statu fortunæ stabili & inconcusso durare animo, conscientiæ solius est integræ, prorsusque illæsæ. Alexander autem suo more dũ videret nuncium summa lętitia gestientem, dexteráque protẽsa accurrere: Quid mihi, inquit, vir bone nũnciabis aliud, quàm Homerum reuixisse? Nil videlicet sibi deesse iis verbis contestatus, quàm famam insignem apud posteros. Atqui in virtute proficienti iuueni nullus amor pertinacius insidet animo, quàm virorum virtute insignium, quos identidem celebret. In hoc incumbens totus, etiamsi o-

V··gesimo, apertum & cõstans gestare fectus.

omnibus se priuet bonis, domo nimirum insigni, mẽsa, vxore, liberis, studio, lectione doctorum, scriptisque autoribus. Adeò vt sicubi meminerit sui parentis, aut etiam praeceptoris defuncti, cuius vita longè fuerit suorum temporum moribus superior, nihil habeat magis in votis, quàm vt liceat illis redire in vitam, quo rerum gerendarum praesentes habeat spectatores. Dum alii contrà, qui miro neglectu atque ocio vitam agunt non sine turpitudine, parentes è viuis sublatos, dum in somnis apparent, magna cum trepidatione exhorreant. Iam si libeat praeter ea quae recensuimus indicia circa virtutem profectus, & hoc item non parui momenti adiungas velim, ne quis peccatum aliquod reputet exiguum, sed solicite quoduis caueat atque deuitet. Vt enim qui se diuites fore desperant, impendia exigua flocci pendunt, nihil efficere illa credentes magni, si tenui aceruo accesserint, at spes ditescendi nihil negligit quantumcumque exigui lucelli, eoque magis auget appetentiã, quo propius admotae fuerint opes: Sic haud dubiè vsu venit in negociis per virtutem gerendis: non enim illic locum habet indulgentia, vt dicas, hoc perpusilli ad istud est momẽti. Iam enim talis est rei facies, quae secundo fatura sit melior, ita vt proficienti ad singula fuerit respiciendum. Nam si in id quod est minimum semel ingressa fuerit scelerum peruersitas, licentia concessa patrandi ad ea quae alioqui sumus propensi, corruere nimirum, & contaminari simul reliqua animi bona necesse est. Et vt ait Aeschylus: Qui nihil aestimat magnum habetque, contemptor sit rerum pusillarum

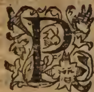
Vigesimosecundo, Cauere peccata etiã minima.

oportet. Cæterum qui sepem construunt aut aggerem, nihil sunt attenti, cuiusmodi sit lignum aut lapis, accipiunt enim quicquid casus obtulerit, & inter hæc columnam aliquam è sepulchro forte collapsam: Id quod ferè agit vulgus sceleratorum, omne opus in suum quæstum vtcunque acciderit conglomerans & corradens. Porrò qui proficiunt in studio virtutis, vitæ suæ non aliter atque phano cuidam, aut regiæ, aureum subiiciunt fundamentum, nihilque temere admittunt in tale opus, sed ad rationem veluti amussim omnia redigunt atque componunt, dictum hoc ceu ab illustri quodam viro profectum animo reputantes. Non esse videlicet laborem magis contẽptibilem, eo, qui sordes relinquat in vnguibus. Ita vt in opere præclaro decorum serues, turpitudinem omnem prorsus declines.

FINIS.

PLVTARCHI CHÆRONEI De Auditoris officio, libellus ad Nicandrum.

Ottomaro Luscinio interprete.

POSTEAQVAM absoluere licuisset, per ociũ, quæ de audiendi officio à me sunt cõscripta, protinus illa ad te misi, ô Nicander, vt scias rectè ac salubriter monitis rite obtẽperare. Quãdo illis reniti, iugũq;

huiuſmodi auerſari, iam nil aliud eſt, quàm togam virilem refugere. Sunt enim effrenes quidam iuuenes, qui nullius ſubiecti imperio, libertate ſe frui arbitrantur, parum interim attenti, in quâto ſæuiores incidant pedagogos & præceptores, nempe prauas cupidines, quæ non aliter irruunt in incautos, atque immanes beluæ è clauſtris ſuis emiſſæ. Et quemadmodum turpe videtur mulierē ſuis nudari veſtibus (vt eſt apud Herodotum) quòd ſimul cum illis omnem prorſus deponat pudorem: Ita iuuentus plerunque abiecto pucrili amictu, nō ſine dedecore omnem ſimul pudorem reiicit, ac metum: Deinde quum refugit quod decet, mox peccandi licentia tota ruit in præceps. Cæterum crebro audiuiſti, quòd is demum ſequitur deum, qui parere norit rationi. Itaque ſic habeto, dum iuuenes relicta pueritia in viros proficiunt, illis ſi rectè ſapiant, non reiiciendum eſſe imperium, ſed duces duntaxat mutandos: dum in conductitij illius pædagogi vicem, diuinū, hoc eſt, ipſam rationem vitę moderatricē ſuſcipiūt: Cui quicunque parent, meritò liberi ſunt appellandi, eò quòd ſoli qui diſcunt quid velle debeant, ita viuunt vt volūt. Quando perſpicuum eſt, quàm vile prorſus ſit ac vanum quicquid præter rationem, ac diſciplinæ præſcriptum geritur: dum praua huiuſmodi ad temeraria quæque, & inconſulta impellēs voluntas, plerunque nil poſt ſe relinquat præter pœnitudinem. Proinde quemadmodum noui hoſpites & peregrini in Rempublicam recepti quampiā & inſcripti, multa ægreferunt & incuſant, quæ indigenis & legum aſſuetis, non modò nō ſunt moleſta,

Pudoris & metus in iuuētute quāta vtilitas.

Rationi ſeruire, libertas

ſed etiam grata videntur & iucunda: Sic ex re iuuẽtutis apprime fuerit, ſi longo tempore circa philoſophiã educata, diſciplinę illius rudimenta imbibere conſueſcat. Quandoquidem ex ipſis prægustamẽtis, quæ præceptionum philoſophicarum recipiunt permiſtionem, beneuola ac nota, deinde non aliter atque ciuis aliquis, ad philoſophiam accedet, cuius peculiare eſt officium, duce ratione viros, eoſque abſolutos efficere, atque ea in re verum decus ætati iuuenili apponere. Neque vero inamœnum arbitror, ſi de audiendi ſenſu quippiam præfatus fuero, quem Theophraſtus putat, ex omnibus aliis ad effectus commouendos magis videri idoneum. Quippe videndi virtute, guſtandi & tangendi nemo obſtupeſcit, quatitur, & à ſeſe quodammodo redditur alienus, ad eum modum quo à ſtridore, ſtrepitu, & vehementi quocunque ſonitu, animum per aures in ipſis penetralibus corripiente. Quanquam rationali hominis parti hic ſenſus magis inſuper coniunctus eſſe apparet quàm affectibus. Siquidem ad contaminandum malitia animum ſceleribus per varia diuerticula, membraque corporis patere nouimus aditum, quando ad bonam frugem, atque virtutem perducendi iuuenes, vnica relicta eſt via, nempe aurium imbuendarum: modo puræ & alienæ ab aſſentatione, caſtæque ab omni turpitudine protinus ab incunabulis ſeruentur. Xenocrates igitur non ab re præcepit pueris, vt aures armari ac muniri thecis, quas vocant amphotides, magis quàm athletæ curant: quòd plagæ his quidem poſsint aures offendere, atqui incautæ iuuentuti longè maiori periculo

Philoſophiæ præcepta à teneris imbibẽda.

morum peruersitas animò queat irrepere. Cæterũ non probabat in ea ætate, vt nihil prorsus audirent aut toti obsurdescerent, sed excubiis quibusdam sepiendas aures putabat, ne stationem ingenij, præceptis philosophiæ, quibus ad præclaras virtutes rectà pergerent, destinatam fœdi sermones & pestiferi præoccuparent. Bias item senior ab Amaside iussus carnes ad victimam optimas mittere, linguã pecudi eximens, protinus ad principem misit: Nimirum quia in dicendo aut commodi plurimum, aut tantundem damni audientibus allatura videatur. Inuenias deinde qui pueros tenellos exosculantur, aures illorum auribus adiungendo, docéntque puellos eadem vicissim facere, quo planè ludo ceu inuolucro quodam & ænigmate docetur, inter amicos potissimum eos diligendos, qui salutaribus monitis prosint auditori. Perspicuum est autem, si quis adolescens dicendi rationem prius quàm audiendi fuerit aggressus, eum non solum prorsus nullius bonæ frugis hominem euasurum, ac planè sterilem, dum omni studio caret plantandæ virtutis: sed etiam ad scelera non mediocriter propensum: Quippe qui in animo non aliter ac in agro inculto & neglecto, vepres & carduos, multaque id genus mala sit producturus. Nam illecebræ voluptatum, & laboris fuga, non sunt pestes adscitiæ, quas externa quadam ratione in animum introducas oportet: sed cognatæ ac domesticæ, fontesque plurimorum pestilentium affectuum, atque illos si quis permittat indoli suæ innasci, ac recta ratione, sanisque dictis non reuellat, ac totum habitum immutet,

Lingua eadẽ & optima et pessima.

Audiendi ratio prior quã dicendi.

quo decens, aptaque euadat, nihil est quòd speres immanibus beluis mitiorem fore. Cæterùm quando vis audiendi, pueris non tam præclaram affert frugem, quàm etiam coniuncta videtur periculo, consentaneum arbitror, vt in vtranque partem disseramus de audiendo. dum videmus multò plurimos hunc ordinem probare, vt dicendi rationem exerceas, antequam audire assueueris. Dicere enim disciplinam quandam esse arbitantur, in qua exerceant ingenium: verum audire, quocunque modo fiat, satis conducibile putant. Vt autem qui pila ludunt, artem teneant & commode illam mittendi & excipiendi, necesse est: Sic in disciplina longè alia habenda est ratio, vbi prius accipitur, ac postea emittitur: Perinde atque in pariendo natura constituit, vt non ædatur in lucem fœtus, nisi fœmina conceperit, & in aluo diu illum retinuerit. Itaque auibus subuentaneos quosdam partus aiunt accidere, ex imperfectis nimirum & inanimis conceptibus. Nec aliter sanè de iuuentute æstimandum est, quæ nihil audire curat, omnemque fructum eo sensu concipere negligit. Quid enim aliud effutiet nisi verba ex vento nata? & quod ait poëta,

Causa susceptii operis.

Subuentanei fœtus.

In vanas sparsit nubes ingloria dicta.

Videmus autem vasa angusta, dum liquorem ex alio effusum in sese recipere gestiunt, inclinare se, & apté ad vas effluens conuertere, ita vt quod exundat, iam non videatur exundare, sed quasi recondi. Itidē aures adhibendæ essent & rite coaptandæ dicenti,

ne quid ex monitis salubribus decideret, ac periret. Verum hoc iam non discitur, sed quod omnium maxime est ridiculum, si inciderimus in aliquem de opipara cœna, de apparatu magnifico, de somnio quopiam, aut forte de contentione quæ illi fuerit cum alio quopiam verba facientem, arrectis auribus silentes, ex ore illius pendemus. Sin alius ad se vocet vtili aliqua doctrina, atque admoneat ea quæ recta sunt & decentia, peccantesque ipsos erratorum commonefaciat, aut leniat morum asperitatẽ, nemo est qui animum intendat, finemque expectet dicendi: Quin magis vbi primum arripuerint facultatem, aut reluctantur verba facienti, omnique conatu eò tendunt vt euadãt victores, aut certe fugientes abeunt ad alios sermones, vbi meras audiant nugas: Atque in ea re simillimi sunt vasis sordidis, dum omnibus rebus potius implent aures, quàm honestis, & quæ ex re & vsu forent. Proinde qui equos probe educant, versatiles quidem eos efficiunt & parentes freno, at qui instituunt pueros, docet eos idoneos se præstare auditores, multa videlicet audire, & pauca loqui. Sic Spintharus Epaminondam laudibus vehens: Quanquam plura, inquit, sciret, & pauciora loqueretur, vtrunque tamẽ æquè illi ac facile inpromptu erat. Hinc naturam tradunt cuilibet geminas præbuisse aures, & linguam vnicam, quòd plura expediat hominem audire quàm loqui. Prorsus igitur vbique pulchrum est & tutum iuueni silentium, potissimum vbi in aliis audiendis præstat patientiã, & non subito immaniter gestit, & clamat, sed finem expectat sermonis, etiam si ingrata quædã

Qui peccet audiendo.

Audire melius quàm loqui.

& parum amœna dixerint. Non enim par eſt, vt loquentem mox trahas in controuerſiam, ſed vt Æſchines ait, temporis nonnihil illi concedendum eſt, in quo dictis ſuis vel adiicere quippiā, vel adimere, aut totam phraſim mutare, ſi velit, poſsit: Quod videas eos, qui ſeſe mutuis ſermonibus obruunt, mediamque interſecant orationem, neque audire aliquid planè, nec audiri. Quid enim aliud agunt, loquentes ad loquentes, quàm confuſionem verbis ingerunt, ac conturbant omnia? Itaque qui modeſtia præditus, temperare ſibi in audiendo aſſueuerit, frugi ſermonem primo ſuſcipere poteſt & retinere, ac nugas præterea vanaque dicta facilius dignoſcere & deprehendere. Tū denique perſpicuū efficiet omnibus, quanto amore ſtudioque veritatis teneatur, quantumque abſit à cupidine altercandi, inconſulta temeritate, & contentione. Non abſurdè igitur à quibuſdam dictū eſt, quòd magis ſit frugiferum, ex iuuenum animis faſtum & tumorem animi eiicere, quàm ex vtribus vētum & inflationem, ſi infundere velis aliquid vtile. Non enim capaces erūt boni, niſi vana iſt. exemeris. Similiter inuidiæ malum & odii maleuolentiæque cum nullo penitus bono ſunt coniuncta, imò magis ad bonam frugem properantibus obſiſtunt. Eſtque longè peſsimus aſſeſſor & conſiliarius auditori liuor, moleſta efficiens & iniucunda, denique prorſus non admittens quæcunque ſunt conducibilia. Atque iſthuc in cauſa eſt cur inuidi quacunque re potius ſeſe oblectēt quàm bene & concinne dictis. Et opum quidem gloriæ, aut formæ cupido ſi animum cuiuſpiam inceſ-

Sermo dicentis non interrumpendus.

Faſtus abſit ab auditore & liuor.

ferit, erga alios duntaxat contabescit inuidentia, qui rebus huiusmodi feruntur. Verum qui malà efficitur bono sermoni, à quo reddi poterat melior, ipse iam sibi maleuolus est, bonisque sese multis destituit. Quando oratio perinde atque lumen aliquod non commodat nisi volentibus accipere. Inuidiæ igitur aliis in rebus seminarium, ex prauis affectibus & disciplina vacuis licebit deprehẽdere: at ea quæ se ingerit audienti, ex ambitione quadam intempestiua, & famæ studio proficiscitur, nec finit eum qui sic est affectus, dictis attendere, sed totam cogitationem simul ac mentem concutit distrahitque, dum in se descendens auditor, habitudinem suam contemplatur, ac mox inferiorem se esse sentit, eo qui verba facit: simulque alios contuetur, explorans num dictis afficiantur, aut illa admirentur: tum enim concitatur ad amarulentiam, & improbat eorum factum qui oratorem beneuolentia prosequuntur. Ex sermonibus ergo nihil retinent, hoc malo inuidiæ afflati, non aliter ac si memoria illorum onerentur, & erga loquentes acriter commouentur & trepidant, ne videlicet ex dictis meliores reddantur. Id verò sedulò curant, vt orator finem faciat dicendi, dum pulcherrima differit, ne fructus aliquis sequatur auditorem. Notant item subinde affectus verbaque præsentium in ea concione, ac vbi compererint aliquos admiratores, qui præconiis extollant concionantem, proripiunt se foras ceu insani, rectaque illos petunt qui orationem totam vituperent, ac inuertant. Quod si nullos inueniant tales, conferunt eos qui dixerunt cum

Auditor improuidus ipse sibi nocet. Inuidiæ fomes in auditore est ambitio.

iunioribus, qui in eo argumento fusius dicant,& melius, tantum vt præclarè dicta vastent ac dilacerent, ne commoda sint & salutaria. Oportet igitur studiosum auditorem, qui vanam gloriolam reiecerit, ad orationem non aliter accedere atque ad sacrum epulum, animo videlicet placido & benigno, vt laudet ea quæ sunt apposita, ametque beneuolentiam & officium eius qui aliquid affert in medium ex iis quæ nouit, & è quibus persuasum habet aliquid, si qua fieri poterit, vt auditores eisdem argumentis afficiantur, & pareant. Atque in ea re considerandum est, quòd absoluta orationum opera, non fortuito quodam casu, aut sua sponte, sed cura, labore & diligentia ab animo erudito cõflantur, vt habeas quod imiteris, quodque admirationi & exemplo esse possit. At in erratis animaduertere decet, totisque ingenii viribus insistere causæ, vnde verisimiliter lapsus apparet esse ortus. Ita planè fiet, vt quemadmodum ait Xenophon, quòd rei familiaris curæ intenti, & ab amicis & ab hostibus accipiant quo possint proficere. Sic vigilanti intẽtoque auditori non tam prosint boni oratores quàm praui & à recto aberrantes. Ad hæc senteutiæ simplicitas, dictionis languor, figuræ detorsio, ac impetus intempestiuæ cuiusdam lætitiæ feruntur quidam ad laudis aucupium, & si qua sunt alia huiusmodi, magis perspicua fient, dum audimus alios, quam ipsis nobis verba facientibus. Itaque recte facturus est, qui tum ex alienis erratis in sese conuersus, si ibi delictum æquale latens inuenerit, audacter contra se ferat sententiam. Facili-

Auditor sit gratus.

Fructus absolutæ orationis & castæ.

Fructus ineptæ.

mum nanque est aliorum vitiis succensere, illaque reprehendere, cæterum nihil in se habet bonæ frugis ea res, nisi teipsum prius corrigas, & ne ad simi lia prolabaris adhibeas cautionem. Conueniet autem in primis vt Platonicum illud assidue nobis sit in ore, sicubi de peccantibus facta fuerit mentio: Nunquid ego quoque sum talis? Nam perinde atque in oculis aliorum nosipsos conspicimus, sic nostra ex aliorum dictis æstimantes, facillimè venabimur quid deceat: interea despiciemus alios, nostraque maiori cura in dicendo elaborabimus. Afferet præterea non parum emolumenti ipsa collatio, quã sermone peracto apud te facias licebit, dum expendis quid præter decorum dixerit orator, quidve minus quàm rei dignitas postularit, tuque in id incumbas, vt eadẽ rectè dicas, & integre. Est proinde quòd prorsus mutare queas, & ab ipso exordio, seruato argumenti perpetuo tenore, in aliam faciem conuertere. Atque ne præsens huic rei desit exemplum, Platonis Lysiam legito priorem, & apertam planè facilemque dixeris orationem. At si posteriorem sumas in manus, nihil apparet concinnius, nihil maiori studio elaboratum. Proinde quemadmodum Lacon quidam ait, dum Olynthum vrbem à Philippo subuersam audisset: Delere quidem potest vrbem talem, at nequaquam extruere: Ita si nos post mutatam orationem quam audiuimus, aliter in eodem argumento explicando differere conemur, nec tamen superare oratorem illum phrasi ipsa poterimus, multum superbiæ nobis & cõtemptus in alienis orationibus iudicandis decedet: ac mox intelli-

Collatio auditoris ad dicentem vtilis.

gemus in ea collatione, & reprehensione, quàm temere ex nostri amore nimium præsumamus. Admiratio igitur si cum contemptu illam conferas, natura equidem sanior est, & humanior, atqui nonnulla eget moderatione, & fortasse paulo maiore quã contemptus, temeraria que præsumptio. Nam vt hac peste infecti nihil emolumenti percipiunt ex oratione, ita illa præditi quia boni sunt & simplices, facilius læduntur. Atque adeo Heracliti verbo nihil est cur repugnemus, dum ait, Stupidi esse ingenii, ex quouis sermone quærere quod discat. Oratoribus igitur ingenuè merita tribuenda gloria, & orationi caute largienda fides, ita vt in certamine dicendi & eloquentiæ, benignum & incorruptum te exhibeas spectatorem: at in iis quæ ad veritatem pertinent, & quæ vsui fore speres, exactum acerbumque indagatorem. Sic enim fiet vt auditores odio vacent, minimeque à dicentibus offendantur, quando plerosque videas nimia beneuolentia fideque quibus erga dicentes afficiuntur, longè opinione falli, falsaque & pestifera pro veris & frugiferis imbibere. Lacedæmonii quum in sentu sententiam egregiam hominis turpissimæ vitæ approbare vellent, præcepit magistratus, vt vir quispiam bonus eam diceret. Quo facto nimirum docuerunt, in consultãdo Reipu. moras magis spectandos quàm verba dicentis. Atque in hunc modum, in æstimandis philosophiæ rationibus, existimatio dicentis non parum habet momenti, si quis exactiori indagine loquentis vitam ad sermonem æqua trutina appendat. Sunt autem in oratione non secus atque in bello

In auditores simplices, quæ omnia admirantur.

Mores bonũ approbant verba.

Inania in oratione.

multa inania, veluti dicentis effictiones, candor, supercilium, copia, eadem aliis verbis repetentis, potissimum autem clamor, strepitus, & auditorum applausus quæ omnia fluminis in modum rapere secum possunt auditorem iuuenem, & rerum imperitum. Habet enim oratio fallaces quasdam in se illecebras, dum rebus subiectis dulcedinem mista grauitate, & insuper apparatu accedente, pondus attulerit. Et sicut ad tibiam canentium multa nos errata suffugiunt, ita impar ac insolẽs oratio, splendore suo auditorem à manifestis sæpe auocat. Atque eam ob causam Melanthius rogatus quid de Diogenis tragœdia sentiret, consultò respondit, Se illam haud quaquam despicere, quæ diuinis nominibus illustraretur. At in multorum orationibus & exercitamentis rhetorum, non modò velatas nominibus huiusmodi sententias licebit deprehendere, verumetiam in pronunciando concinnitatem quandam & molliciem, aliaque id genus lenocinia, quibus auditores fascinant, & ceu dementes secum quò malunt circunductitant, vanam illis voluptatem pro vaniori gloria venditantes. Aptè igitur in illos competit Dionysij verbum, qui dum in theatro egregium quendam citharœdum pollicitationibus in spem eximiam magnorum numerum pertrahens, atque finito concentu nihil largiretur nisi voluptatem, diceretque: Quanta inter canendum te cœpit oblectatio, tanta rursus te perfudit spei lætitia. Tale nimirum rhetores nostros manet præmium, dum id quod vnicè concupiscunt, ac quo se apprime ablectant affe-

Voluptas pro gloriola.

quuntur, nempe sui admirationem. Deinde simulatque auditoribus affluxerit orationis amœnitas, oratorum item gloria euanuit, adeò vt prorsus in cassum illi perdiderint tempus, hi etiam vitam ipsam insumpserint. Vnde copiam ipsam immodicam ac vanitatem dicendi prætereas velim, ac summo studio fructum orationis sectari coneris. Neque ea in re puellas immiteris, quæ adserta concinnanda fragrantissimos quosque flores deligunt, opus sanè iucundum, ac volupe, qui nesciat? cæterum nullius frugis, ac duntaxat diurnum. Sed apum potius te moueat exemplum, qui plerunque in prata volant, violis, rosis & hyacintho conferta, atque illis tamen neglectis thymum accedunt, florem asperimum atque amarissimum, illique insidunt, flauum mel conficientes. Inde vbi acceperint quæ visa fuerint commoda, auolantes, ad domestica negocia reuertuntur. Ad hunc sanè modum, auditorem castum & studiosum decet, delicata & florida ornamenta verborum, rerumque applausibilem quandam vim, nihil aliud quàm oratorum herbam, vnde nihil mellis conficiatur, putare, missamque facere, atque sua ipsius attentione, in mentem sermonis, & dicentis affectum irrepere, vnde ad se trahat quod bonum sit ac conducibile. Proinde meminisse quòd nō in theatrum, neque ad cantationem, sed ad scholas venerit, vt ex sermone vitā emēdet. Necessaria autem est apprime cautio, certumque in hoc adhibendum iudicium, quo ad se, suique ipsius affectum quisque probet aut damnet quod audierit, dum, videlicet ad rationem vocat, exploratque,

num in affectibus magis redditus sit effœminatus, aut leuari sentiat se tristitia, firmari certa fiducia, animique constantia, aut certè ad virtutem & honesti amorem ceu numine quodam afflatum, incitari. Quis enim ferat te in tonstrina surgentem, mox assistere speculo, & contactu capitis cæsariem contueri, num probè sis tonsus, & à scholis vbi sermonem audisti, non protinus teipsum contemplari, & ex animo tuo discere, quid miseriç, implacabilitatis, aut immodestiæ decesserit, quantove factus sis tranquillior atque iucúndior? Quando non tam verè quàm eleganter dixit Ariston: Neque balnei vllam esse vtilitatem, neque orationis, vnde non prodeas purior. Gaudeat igitur iuuentus, si ex sermone reddita fuerit melior: verum in audiendi voluptate haud quaquã constituat finem, neque arbitretur sapientię studiosum è scholis prodeuntem decere, si gestiat, secumque submussitet aliquam cantionem, aut fistula canat, ac si desideret fomenta & malagmata, sed tum habeat gratiam, si veluti alueare acti fumo, ita ipse mordaci sermone purgetur animo, plurima cæcitate & lippitudine laborante. Quemadmodum autem oratoris est, non prorsus ad veneres orationis esse attentum, sed potissimum ad persuadendum, ita iuuenem decet, vt neglecto priori, ad posterius illud totus incumbat. Non aliter atque potatores faciunt, qui sedata primum siti, tum demum pocula versant manu, & sculpturas contemplantur. Qui enim salubribus refertus est doctrinis, in respirando dictionem consideret, si vacat, num elegans sic ac nitida. Porrò si quis mox ab exordio orationis, nihil ad rerum

Quid potius sequendum in oratione.

rum dignitatem attentus, Atticam phrasim ac subtilitatẽ, requirat, ille nihil mihi distare videtur ab eo qui antidotum bibere recusat, nisi in vase ex Atticæ Veneris figulina adducto præbeatur: nec hyeme vestem sumere, quæ non ex ouium Atticarum vellere constet. Quin magis sedendum puto adolescenti in tenui & humili orationis Lysianicæ genere, non aliter atque in lacerna, ita vt quietus sit & tranquillus. Videas equidem minimè ferendam pestem quæ mentes iuuenum bonas vastat & populatur, præstigia videlicet illa verborum, & immodicã loquacitatem, in scholis vndique ingenia opprimentium, adeò vt in vita probè instituenda, curanda Republica aut priuata, nihil à philosopho discendum putent, solam verborum mundiciem, ac phaleras laudibus vehentes. Cæterum quid vtile si in oratione aut incommodum, necessarium aut vanum superuacaneumq́ue, ad hoc cæcutiunt, nec inuestigare, aut inquirere de ea re quippiam volunt. Sed de iis satis, reliquum est vt de quæstionibus legem præscribere studiosis curemus. Consentaneum autem est, vt conuiua in alienas ædes vocatus, illis quæ in mensam veniunt benignè vescatur, nihil reprehendans, aliudve requirens. Pariq́ue ratione conuenit, vt ad sermonis epulas accedens, quietem ac tacitum se præstet auditorem: Nam qui aliena à proposito iniiciunt argumenta, ac quæstiones afferunt in medium, molesti sunt & vicissitudinis minimè tenaces auditores: præter hoc enim quòd & oratorem conturbant & orationem, nemini prosunt. Quanquam non negem frugiferum videri, vt

Quatenus interrogare debeat auditor.

interroges quippiam, quod eò pertineat & propemodum necessarium videatur, modò qui disseruit ita fieri præcipiat. Denique quemadmodum Vlysses apud Homerum irridetur à procis, quia frustula panis petebat, & non potius enses atque lebetes, pusillanimitatis enim id esse certũ argumentum putabant, perinde atque magnanimorum est grandia dare & exposcere: Ita fermè oratorem subsannat, quicunque auditor quæstionibus suis ad sordida ac leuicula illum impulerit. Id quod non raro videas à iunioribus istis loquacibus, ostentatione dialectices aut mathematicæ tentari. Iniiciunt enim vel optimo cuique orationis membro quæstionem hanc: Quisnam sit motus in diametrum, quisve in latus. Atqui in illos aptè competit Philotimi verbum ad Empium tabe laborantem. Dum enim compellaretur, pharmaci gratia contra rediuiam, Philotimus ex colore vultus ac spiritus difficultate mox deprehenso hominis morbo: Non est, inquit, vir bone cur tempora teras in disputando de rediuia. Sic ad iuuenem aut absurde dixeris: Nihil agis bone iuuenis in his quæstionibus teipsum aliosque occupando, sed magis ex re tua est, vt cures quo pacto vanis opinionibus, arrogantia, prauo amore, ac nugandi studio liberatus, vitam viuendo sanam ac moderatam, tibiipsi restituaris. Opportunum autem cum primis est, habere rationem ingenii dicentis, eiusque peritiæ, quave in re plurimum valeat, vt sic in proponendis quæstionibus nos illi adtemperemus, ne videlicet eum qui ad mortalia philosophiæ aptior est & propensior, in dubiis phy

Odyss. 17.

Immoleste interrogantes.

ſicis & mathematicis violenter torqueamus. Quando expectationi noſtrę magis reſpondere poteſt aliquis anteſignanus rerum phyſicarum, qui certis decretis ſtatuere poſsit, quid in ancipiti poſitus fugias, aut ſequare. Porinde haud aliter atque is qui tentat claue ſecare ligna, & ſecuri aperire oſtiũ, dum vtriſque nocet, nutrius vſum ac vim aſſequitur: Sic qui ab oratore exigunt quæſtiunculas, quæ non attigit, & in quibus nullum fecit periculum, non modò in hoc læduntur, quòd non accipiunt fructum quem exhibet, illumque decerpere negligunt, ſed odium inſuper & mali viri exiſtimationem lucri vice reportant. Obſeruandum præterea eſt & illud, an commodum ſit, eundem ſæpenumero eadẽque interrogare: eſt enim hic quoque modus quidã ingenii explicandi. Quanquã ſi alius interea propoſuerit quippiam, candoris eſt & ſtudii, patienter audire, nihilque obturbare loquentibus, niſi negocium aliquod vehementer te premat, aut inſolentes vrgeant affectus, quibus conſiliũ aut remedia quæras opportuna. Tum enim quo euadas eruditior, inſcitia haudquaquam occultanda eſt, vt ait Heraclitus, ſed ingenuè proferenda in medium, dum in promptu habeas quo illi queas mederi. Porrò ſi ira vehemens, ſuperſtitio, diſsidium inter domeſticos, aut amoris ingens, & ad inſaniam impellens æſtus, chordas pulſauerit animi, quas minimè conueniebat, illique iam cœperit imperare, minimè rem tam acerbam in aliud tempus differendam arbitror, & ob reprehenſionem quam exhorreas, re infecta abeundum, ſed in illa concione, aut ea peracta, mox

dissertari de rebus tuis velim, vbi accedens interrogaueris ac benignè audieris. Non enim in ea sum sentententia qua bona pars mortalium, qui philosopho in communi docente applaudunt, dictisque illius mire capiuntur, verum vbi de rebus priuatis tempestiue & liberè quosdam seorsum carpit & admonet, id isti insectantur, & superuacaneum esse putant. Audiendos enim philosophos credũt in scholis, haud aliter ac tragœdos in theatris, nempe ad finem: & in iis extrariis negociis nihil vtrosque inter se differre. Atqui à sophistis illa quæ hic incusant, iure quodam suo perpeti coguntur. Quando enim non surgunt isti è sedibus, & amoto libro, institutioneque obmissa, quæ veras vitæ huius partes complectitur, perpusillos sese & contemptos faciunt in multitudine, dum quæ deceant philosophum minimè sciunt? Habet planè horum supercilium, risus, verborũ vnda, studium, & eruditio, potissimum autem ad singulos illa seorsum facta cohortatio, nõnihil bonæ frugis, modò sint qui idoneos & constantes se exhibeant auditores. Videtur hoc loco decorum, quod circa laudem & applausum auditorum versatur, cautione quadam in mediocritate retinendum esse, ne in ea re nimium parci simus aut profusi: Nam circa vtrunque plurimum peccatur. Quod videre est quosdam graues & odiosos auditores, qui flecti se & molliri nulla oratione permittunt, & domesticis negociis ac sermonibus inconditis scatentes, perinde atque ipsi decentius aliquid habeant, quod dicant, ne supercilio quidem annuunt, aut voce testantur beneuolos se esse audi-

Sophistarum intemperies.

Quatenus laudare debeat auditor dicentem.

tores, sed silentio & grauitate, habituque corporis extrinseco, famant aucupantur Socraticæ cuiusdam pertinaciæ, inuictæque grauitatis, in gloria tribuenda eadem vtentes parsimonia, qua in largiendis pecuniis. Quasi vero in laudando quippiam deceбat ex tribus nostris, sicut fit in ære erogando. Inuenias enim qui Pythagoricam hanc vocem; Ex philosophia id mihi contigit, vt nullius rei admiratione capiar, considerantes, praue ac infeliciter vsurpent, dum rerum terrenarum contemptui coniunctum esse putant, vt neminem laudes, nullumque honore merito prosequaris. Eaque arrepta occasione quicquid est venerandum contemptu quodam insectantur. Vera autem philosophiæ ratio, tollit quidem tenuitatis & inscitiæ miraculum stupporemque, dum certam affert causarum cognitionem, at non adimit interea ingenii dexteritatem, & humanitatis beneuolentiam. Quandoquidem compertum habemus, viros vere bonos & strenuos maximi ducere, si dignum hominem pro meritis venerari liceat, præcipuumque ornamentum sibi accessisse arbitrantur, dum in meritos honorum largitione videantur munifici. Porrò si qui in ea re erga alios sordidi apparent, euidens argumentum habeto, illos proprie gloriæ penuria premi, atque ex eadem ardorem ac sitim suorum honorum nasci. At contrà alium cernas in applaudendo volucrem, ac plus nimio facilem: Dum enim omni prorsus caret iudicio, clamore quodam incōdito ad syllabas fermè ac verba assurgit, neque ipsis rhetoribus, qui in arena ea versantur, hic mos admodum probatur. Nūquam

Contemptores & ambitiosi meritos sua fraudant gloria.

Nimii quidā in applausu

enim non obturbat vniuersæ concioni, qui præter opinionem surgit dicentis, alios vi quadam secum corripiens quos pudet non vociferari cum acclamante, etiamsi nihil hac importunitate proficiant. Quando in turba illa mente attonita, laudibus accumulans dicentem, ex tribus vnum reportabit abiens: Vt videlicet cauillator esse ab omnibus iudicetur, assentator, aut certè impudens parũque decens auditor. Proinde quanquam æqui iudicis sit, nihil in odiũ alicuius audire vel in gratiã, sed syncere ad ius reddendũ in causa, omnia expendere: in audiendis tamen sermonibus nulla lex, aut iusiurandum prohibet, ne dicentem beneuolentia cõplectaris. Eamque potissimum ob causam veteres Mercurii statuam pone Gratiarũ simulachra collocare solebant: quòd gratiam & fauorem præcipue desideret sermo. Neque verò tam abiectum putabant vspiam esse oratorem, & à scopo dicendorum ita aberrantem, vt auditoris gratiam non ex aliqua saltem parte mereatur. Nam vt desint alia, vel ipsum certè orationis argumentum, vel inuentio, aut phrasis, & affectus dictorum, fauorem conciliare queũt oratori, perinde atque in viis asperis & salebrosis candidæ natæ violæ. Cæterum quando non desunt qui vomitus encomium oratione celebrant, aut febris, siue etiam, me Hercle, ollæ, habentque tales orationes fidem, cur non inueniat vir bonus ac laudatus philosophus, de rebus arduis verba faciens, tantillum fauoris & beneuolentiæ penes humanos ac benignos auditores suos, vt nacta occasione & opportunitate, illum gloriola aliqua di-

Mercurij statua apud simulacra Gratiarum

Amor excutit.

gnentur? Adde quod amor, autore Platone, laudát plerunque ea quibus alii offenduntur, veluti quum aliqui albos quos depereunt, deorum appellant filios: nigros dicunt esse fortes & virili animo: adunco naso, regii vocantur: simi amabiles: pallidi per blanditias, mellis imitantes colorem: Atque hæc qualiacunque sunt, exosculantur amantes: Ad quid enim non impellit amor? Nimirum sua sponte, non aliter atque hedera, inuenit quo se alliget. Vnde culpa non vacant studiosi literarum, ac præclari auditores, qui prorsus nihil habent in dicentis oratione quod præconio celebrent. Et Plato quum in Lysiæ oratione neque probaret inuentionem, neque rerum cõfusionem improbaret, magnificam nihilominus pollicitationem laudibus vehit, simul celebrans dictionis euidétiam, & acumen, ad amussim omnia elaborantis. At si quis reprehendat Archilochi argumenta, Parmenidis malè compositos versus, Phocylidis insolitã parsimoniam, Euripidis loquacitatem, & Sophoclis inæqualem phrasim, non video quo pacto mitiorem se præbeat censorẽ erga rhetores. Inter quos videre est, hunc nihil ad mores bonos conducibile in medium afferre, illum mire frigere in mouendis affectibus, alium omni gratia prorsus destitui. Quanquam preter hæc incommoda, cuilibet virtus quædam inest peculiaris, qua capere posit auditores, quæque abunde sufficiat ad conciliandam beneuolentiam. Neque res exigit vt acclamatione illam testeris, dummodo oculis hilaritatem præ te feras, vultum ac frontem explices quadam festiuitate, affectusque serenos ac

In poetis, oratoribus quædam reprehendenda, nihilominus laudanda aliqua.

benignos in conspicuum proferas. Addenda insuper sunt hæc iam passim vulgaria, è triuio petita, & omnibus auditoribus generatim obseruanda: Vt videlicet alacris, & non procumbens in latus, sed erecto corporis habitu consideas, acie oculorum in dicentem semper intenta, ita vt minimè illum fallat quàm attento sis animo. Vultus proinde tenor constans sic ac purus, non modò à procacitate & duritiæ vacans, verum etiam ab omni alia solicitudine atque negociis. Videas autem in vniuerso rerum vsu, si plura apte in vnum coëant, veluti accidit in numeris, harmoniam & concinnitatem inde aut dubie conflari. Contrà ex vna re quapiam præter decorem absente, aut forte abundante, mox turpitudo generatur. Idque tum alibi, tum verò potissimum in concione accidit, vbi non tam supercipliorum grauitas, asperitas oculorum, vacillantis intuitus, corporis distensio, ac crurum indecens situs, quàm etiam nutus, susurronum colloquium, risus, somnolentorum oscitationes, mœstitia, & si quid aliud est huiusmodi in culpam cadit, & nō mediocri eget cautione. Sunt rursus aliqui, quos constans tenet opinio, in concione totum negocii dicentis humeris incumbere, auditoris nihil: præmitatum enim ac præparatū accedere dignum putant oratorem, auditores ipsos nihil, aiunt, necesse est, Sed irruere licet improuidos in illa quæ ratione constāt, præter vllam rationem, ac assidere inertes, veluti ad conuiuas in symposio, vbi laborantibus aliis, nihil agant, quàm vt voluptate fruantur: Quanquam in conuiuio accumbentis suæ etiam cuiusque

Auditoris habitus in sedendo.

Concio musicæ par, in qua nihil dissonat.

Auditoris sicut conuiuæ quædam sunt officia.

ſunt partes, ſi velit gratus haberi, nempe vt omnia æquo accipiat animo. Id quod potiſsimum benigni eſt auditoris, dum ex ſermone in communi percipit fructum, quo iuuet etiam pro virili oratorem, nec acerbe errata illius rimetur. Qui enim par eſt, vt acri cenſuræ dicentis opus verbaque ſubiiciat is, qui fœde ſimul ac barbare de oratione diſputans, cuiuſque iudicis ſententiam prorſus reformidat? Atqui inter dicentem & oratorem congruitas quædam eſt mutui officii, ſi quiſque quod ſe decet præſtare conetur: Perinde atque inter eos qui ludunt pila, ſuſcipiens motu corporis aptè ſe componit erga eum qui illam eiicit. Indecorum proinde eſt, in celebritate laudum fortuitis vti vocibus. Epicurus enim circa amicorum epiſtolia tumultuare applauſus, rem prorſus inamœnam eſſe diffiniuit. Sunt præterea qui circum pulpita dicentium peregrinas quaſdam voces laudum vſurpant. Alii oraculorum more, & tanquam numine quopiam afflati, de hominibus inacceſſas laudes prædicāt, quaſi vero minimè ſufficiant, quæ ſapienter, verè, & non ſine decoro dictæ videantur. Taceo cæteros, qui ne laudum neglectus arguantur, præconia quædam proferunt, Platonicam referentia Academiam, aut Socraticā, vel Hyperidis. Atque adeo incertus ſum, num hæc præſtigia magis dehoneſtent oratores, illoſque accuſent ſuperbiæ, tanquam ſolitis præconiis non contenti, incondita inſuper affectent, & ſuperuacanea. Cæterum inſuauiora ſunt illa quàm vt hic commemorentur, quæ iuriſiurandi religione fiunt, ad eum modum quo in iudiciis perhibentur

Cōtra inepte laudantes.

testimonia. Nec minus aberrant à scopo, qui in laudibus efferendis qualitate verborum licentius abvtuntur, acclamant enim philosopho, ô quàm acute: seni, ô quàm viuaci industria & floridè: atque ea in re theatrales ludos ac populares non sine dedecore in scholas philosophicas & ad rhetorum declamationes traducentes, quid aliud agunt quàm quòd modestæ orationi & castæ, meretricias laudes tribuũt? atque isthuc non minus est ineptum, quàm si quis athletæ sertum imponat ex liliis ac rosis compositum, quem magis deceat laurea, & ex oleastro facta corona. Euripides igitur poeta, dicente illi quodam, carmen edidisti, ex harmonia tripudiis idoneum, subrisit alius. At poeta ait: Nisi stupidus esses, ac nullo tangereris affectu, non risisses, quia res serias Lydiis modulis temperaui. Porro philosophum aut ciuili sapientia præditum virum, pro concione delicate ac exquisitis lenociniis celebratum ab auditore, quid aliud dicturum expectas, quàm: appares mihi præco parum cordatus, & vt hoc insuper addam, contumeliosus? Nam quum me docente, & cohortationibus quibusdam de diis, de republica, aut principatu differente, non concinueris lasciuam aliquam cantilenam, motúsve dederis incompositos, quæ dementia est, philosopho tibia, aut cithara canentes, tripudiûmve foris acclamantium adhibere, quibus minime indiget, nullaque ex parte laude huiusmodi tangitur? Rursus in admonendis auditoribus, erratisque illorum corripiendis, obtinere debet hæc ratio, vt cum mœrore & patientia quadam huiusmodi audiantur. Neque parasito-

Graui sermoni non conuenit laus ridicula.

Castigantis vox quomodo accipiẽda.

rum more, qui risu quodam excipiunt reprehensionem ab iis quorum mensas sectantur, illosque collaudant, auditorem in hac re conuenit esse facilem aut negligentem: minimè enim verum, ac parū honestum magnanimitatis argumentum est impudentia, qua procaces, & perfrictæ frontis homines sunt instructi. Morsu igitur omni vacante contumelia, per lusum & comitatem petere quempiam, dummodo id fiat hilari animo exporrectaque fronte, festiuum sanè est, argutum, & libero homine dignum. Vnde non conuenit auersari monita salubria quæ incitant ad virtutem, etiam si ceu pharmacum aliquod, acria videantur ac mordacia. Minimè præterea ferendi sunt qui huiusmodi verbo, tacti, mox oculis in gyrum rotatis, toti sudant, æstuque animi flagrant protinus pudefacti. Quanquam intolerabilius est, & ingenii penitus deplorati, si quis iuuenis ad scoma rideat, & dum non pudet, nihil commouetur. Totum enim id accidit peccandi assiduitate, & inueterata consuetudine: quemadmodum in carne callo obducta, quæ ex plagis vibicem non suscipit. Quæ quum ita sint, reiectis impudentibus de iis loquamur, qui pudore immoderate abutuntur. Inuenias enim qui semel duntaxat malè audientes, fugā capessunt, ad philosophiam nūquam redituri. Quorum vicem ob id dolemus, quia egregiū ex natura ad virtutem calcar habētes, mollicie animi ac delitiis pereunt. Non enim perdurant, ac prorsus omnem reprehensionem ac rectam institutionem declinant: assentatoribus quibusdam & sophi-

Impudentia falso magnanimitas putatur.

Impudentia vnde.

Pudor ad virtutem insigne calcar.

stis magis intenti, qui blanditiis aures illorum capiunt, cantionibus quantumcunque suauibus, nihil compendii afferentes. Quemadmodum igitur à medico sectus, si mox aufugiat, nec patiatur se obligari, dolorem quidem sensit, at curationis vtilitatem non expectauit: Sic qui vulneranti ac mordaci sermoni morum prauitatem non exhibet sanandam, à philosophia discedit accepto morsu ac dolore, cæterum nihil interea promouit. Neque verò, vt autor est Euripides, solum Telephi vulnus ab eadem hasta, quæ illud inflixerat, sanatum extitit, sed etiam ingeniosi adolescentis, qui in philosophia probè est institutus, acceptus morsus eadem oratione vnde illatus est, emendari potest. Rectè itaque ex hoc consequitur, quàm patiente ac constanti animo sis oportet, si morsu aliquo feriare à philosopho, quòd hæc prima tædia in philosophia se offerant cuilibet ad illam aspiranti, haud aliter atque in sacris insultus quidam impetunt initiandos, quos tamen illi spe futuræ dulcedinis ac dignitatis neglecto dolore rerũ præsentium, æquo ferunt animo. Quod si per iniuriam videare reprehensus, pulchrum nihilominus est, patienter tolerare ictum, philosopho loquente: cæterum vbi dicendi finem fecerit, tum licebit recte factum defendere, simulque orare, vt hac inuehendi in vitia libertate posthac ingenuè vtatur in vera & indubitata facinora. Huc accedit, quòd sicut in literis discendis, in musicis, ac luctandi arte, exordia multum exhibeant laboris & difficultatis, immo dica obscuritate. Verum progresso paulisper facilia cognitu fiunt omnia, & amabilia, quæ & gesserit

Difficultas initij patienter ferenda.

& dixerit:Perinde atque cum homine ignoto,magna mox intercedit beneuolentia,& familiaritas, simulatque in mutuam vitæ consuetudinem transieris. Ad eum sane modum in ipso philosophiæ vestibulo non deest insoliti quippiam quo torqueare,potissimum in rerum ac verborum raritate.Atqui negligenda hæc sunt,atqueadeo non tanti æstimanda, vt metu, & animi deiectione, mox in limine ab instituto resilias. Sed strenue tentanda res est vnaquæque recordatione dulcedinis, quæ blanditur tendentibus porrò, ac suauia facit omnia quæ sunt pulchra. Veniet enim non ita multo post lux quædam,simul cum disciplina summum ingerens amorem & illecebras ad virtutem,quæ nisi contingant, prorsus miser eris ac meticulosus, nec ad felicem illam quam spes certa ostendit, promouebis vitam simulatque per desperationem à philosophia reiectus fueris.Cæterum habent quidem initia nonnihil obscuritatis,quòd iuuenes inexpertos torqueat, nõ negamus. Cæterũ plerunque itẽ id accidit postea,vt inscitia ac nodosa difficultate rerum vexentur, diuersisque modis in idem incidant peccatum.Sunt enim quos docentem aut pudet interrogare quod nesciunt,aut certe verentur illum obtundere,atque illi non aliter ac si intelligerent ea quæ necdũ perceperũt, nutibus præceptori assentiunt.Ac sunt rursus qui intempestiuis nugis ambitiosius quàm par est apud alios acerrima verborum pugna digladiantur, ostentationem de se eruditionis eximiæ prius dantes quàm accipientes, atque in ea re nonnullos qui suas sequantur partes, vrgendo retinent magis

Quærendum quod nescias.

quàm accipiunt. Contingit autem illis quos prædiximus pudore quodam silere, vt discedentes à sermone addubitent, & tristitia afficiantur, ac tandem necessitate compulsi, maiori pudore quàm obstreperi isti disputatores turbentur, dum dicta altius secum repetunt, & transcurrunt. Porrò audaculi item gloriolæ mancipia id assequũtur, vt semper tenuitatis & inscitiæ sibi conscii, illam cælare quatenus licet annitantur. Exclusa igitur omni deiectione animi & elatione, toti in hoc incumbamus, vt vtilia dicta discere possimus, & animo complecti: vestigia eorum qui nos ingeniose ceu tardiusculos ridere solent, affectando: quemadmodum Gleanthem & Xenocratem factitasse legimus, qui condiscipulis primo lentiores visi, studio non intermisso, laboreque irrequieto, tãdem alios longo interuallo post se reliquerunt: imitati in ea re vasa augusti oris, & tabellas æreas, quæ vt liquorẽ & literas difficilius accipiũt, ita fidelius seruant & tenacius. Non solum proinde, vt est apud Phocylidem, multorum dolis expositum esse eum qui cupiat in bonorum virorum haberi numero, necesse est, sed etiam crebro irrideri, contemni, ac morsus dentatos in se accipere illum qui prorsus cupiat explodere ab animo inscitiam. Vt non obmittã interim eos qui peccant modo prorsus contrario, quippe segnicie & inertia, labores perpetuos, anxiasque curas exhibentes præceptori, ipsi suopte ingenio nihil tentantes aggredi. Crebroque identidem de eadem re sciscitantur, non admodum dissimiles inuolucribus pullis, qui semper hiantes, præmansum ex alieno ore cibum, hoc est, parata

In obtusè ingenia.

omnia & elaborata sedulò sibi exhiberi postulant. Aliter item peccant quidam attentione nimia, illáq; ad amarulentiam concitant dicentem, dum venari cupiunt gloriam in fœda loquacitate & superuacaneis quæstionibus, hæsitantes vbi minime conueniebat, nihilque erat necessum, demonstrationes item locis pacis parum opportunis exigentes. Et hac quidē ratione, via ex sese breuis longa redditur, vt ait Sophocles, non solum vana quærentibus, sed aliis quoque auditoribus eiusdem itineris comitibus. interpellata docentis perpetua doctrina, interruptoq; sermone instituto, ambages fiunt ex methodo. Proinde, vt autor est Hieronymus, hi de quibus iam diximus, ad inertium canum similitudinem proximè accedunt. Nam sicut illi pelles ferarum domi mordent, & villos conuellunt, verum in venatu minime illas attingunt: ita ignaui isti admonendi sunt nobis, vt caput ipsum eruditionis, ac studiorum fontem attingant, vnde in promptu sit illis reliqua artificiose componere, memoria rerum auditarum suggerente inuentionem. Quippe sermo auditus seminis vice nobis erit, vnde in procliui sit fœtum concipere, qui breui coalescat & prodeat in lucem. Neq; enim ingenia desiderāt repletionē veluti vasa, sed accendi volunt ceu materia, quo vis inueniendi simul cum appetentia veritatis incitetur. Denique quemadmodum inciuile est ad vicinum proficisci ignis accipiēdi gratia, ibiq; inuento luculentissimo foco desidere, ędibus propriis neglectis: ita prorsus indecēs est, ab alio sermonē doctū audire, minimèq; curare vt domesticus ignis, nēpe vis ingenii, accen-

In anxie venientes interrogando.

Sermo gl̃ semen.

datur. Quid vero prodest sermonibus alienis animum oblectare, si nihilo te fias melior? Qui immoti consident apud ignem, fomenta inde accipiunt ac faciei ruborem. At quæ gloria est sermonis, si ex animo putrem humorem non decoquas philosophia, tetrámque non expellas caliginem? Si quid autem superest præceptorum ad recte audiendum, quod nos hic non attigimus, profecto frugiferum erit, vel nostrorum meminisse, ac disciplina quadam exercere virtutem inueniendi: ne propria illa interna quàm philosophia suppeditat destituti, inani quodam vento sophistico & historico tumeamus: Id semper æstimantes, quod res est, initium videlicet esse recte viuendi, vt male audias, nec auerseris iustam reprehensionem.

Reprehensio, initium est bonæ frugis.

FINIS.

PLVTARCHI

PLVTARCHI

CHÆRONEI LIBELLVS De docenda virtute.

~~Ottomaro Luscinio interprete.~~

De virtute etiamnum hæsitamus, & in deliberationem iam cadit, Num arte quapiam constet & præceptis, vt rectè sapias, iusta agas, beneque viuas. Et rhetorum quidem opera miramur, magistratuum, architectorum, agricolarum, milleque aliorum id genus. Verum boni duntaxat viri nomen obtinent Hippocentauri, gygãtes, & cyclopes, in quibus tamen nihil inculpatum aut innocuum, si res gestas excutias, quod ad virtutem attineat, neque mores à prauis affectibus liberos & incorruptos inuenias. Atque vt donemus naturam sua sponte honesti quippiam decorique producere, id tamen rebus longè dissimilimis, & alienis, ceu fructus quidam syluę incultę, aggrestique implicitus, floccescit nimirum, planeque obscuratur. Canere proinde discunt homines, saltare, literas, agriculturam, equo insidere, calceari, vestiri, pocula ministrare, & coquere. At quæ, malum, dementia est, ò mortales, quũ hæc omnia præter disciplinam non liceat commodè agere, vt vos probe homines vitam instituisse, nulla disciplina, nulla adhibita ratione aut arte, sed fortuito putetis contingere? Adde quôd virtutem quum discendam negamus, prorsus planè tolli-

Virtutem nõ parit natura

A simili.

mus, quando disciplina generatio quædam est, qua fœtus in animo discentis à doctore producitur. Itaque si à discendo mortales cohibeas, & doctrinam omnem sustuleris, videberis haud dubie cuncta extinxisse, rebusque ipsis perpetuum inuexisse interitum. Cæterum, vt autor est Plato, ob pedis ad liram imparilitatem, dum malè conuenit cum modulatione saltatio, neque frater vnquam cum fratre pugnam capessit, aut amicus dissidet amico, vrbésve inter se hostiliter decertant, vt extrema quæque & facere & pati cogantur. De accentus item ratione nemo est qui dicat, aliquãdo in ciuitate ortam seditionem, num videlicet Telchinas, nomen quo afflatos numine appellamus, penam flexè, an aliter sit legendum. Ad hæc in ædibus priuatis inter maritum & vxorem nulla adhuc nata dissensio est super telis, staménne an trama subtegmen ipsum vocetur. Et hæc quidem quum ita se habeant, nemo tamen libro protinus, aut telæ lyræue manum admouet, nisi peritus. Nam etiam si non sit periculum, ne quid inde accidat incommodi, tamen ridiculum se fieri, ac cunctis haberi ludibrio, quis est quem non pudeat? Quando inscitiam cælari modis omnibus conuenit, magis quàm prodi, veluti docuit Heraclitus. Adeò vt nihil agant, qui vxorem, domum, rempublicam, aut principatum rectè tractari ab alio quàm perito arbitrantur. Diogenes igitur disciplinæ neglectum castigans, puero quodam obsonium vorante, pædagogo illius dedit plagas, scitè admodum ei qui non doceret, non illi qui nihil disceret, peccatum imputans. Proinde communis

In quibus necessaria sit disciplina.

Inscitia celanda.

ille catini vſus & calicis haudquaquam vlli decorè contingit, ſi à pueronon fuerit apte aſſuetus: vt ne dicam turdos etiam edere, obſonari, ac pedes ſimul continere. Et nos adhuc putabimus, rem familiarem gnauiter adminiſtrare, rempublicam, coniugium, alimoniam, & princiatum; mutuiſque viciſſim pro rei dignitate reſpondere officiis, inexpertis ac rudibus citra erratum, & fortuito accidere? Ariſtippus autem interrogatus à quodam, an eſſet vbique, ſubridens ait: Haud dubie ſi nuſquam non ſum, naulum mihi non perit: Ad eum ſane modum ſi non fiunt mortales diſciplina meliores, periiſſe impendia dixeris quæ fiunt in pædagogos, à lacte ipſum primum pueros in diſciplinam accipientes. Nam vt nutrices manibus effigiant corpus, ita illi mores componendo, in primum virtutis veſtigium collocant. Et Spartanus ille rogatus, quid commodi afferret præceptorum opera: Honeſta, inquit, illi faciunt, vt pueris etiam ſint iucunda. Docent autem quo pacto incedentes proni incumbant itineri: digito ſalſamentum vno contingant, piſcem geminis: Cibum aliter diſcindant, aliter carnes: Pallium corripientes corpori quomodo aptent. Porrò ſi dicas aduerſus impetiginem, & rediuiam paratā eſſe medicinam, laterum autem dolori, febri & inſaniæ nihil eſſe quod medeatur: hoc perinde eſt ac ſi contendas, minutulis rebus & puerilibus inſtituta quædam, ac proditas eſſe rationes, certaque rerum gerendarum conſilia; cæterum præclaris atque abſolutis ipſis, cuiuſmodi eſt virtus, nullam eſſe propoſitā moderationē. Quaſi

Naulum perire pro iactu rem facere. Prouerb.

Præceptorum opera ad quid proſit.

verò in eisdem tractandis vana videatur omnis exercitio,tum nil aliud nisi insignis quædam infelicitas.Atque hac nimirum ratione,vt ridiculum videri potest, quod sapienter celebratum est veteri prouerbio, oportet vt is impellat remum qui didicit:Sic contra qui aliis artibus permittit disciplinam, spolians illa solam virtutem, nobis se præbeat ridendum,oportet.Diuersum sanè hic à barbaris illis mihi agere visus est Scythis,qui Herodoto teste, seruis eximunt oculos. Quid mirum? quippe mancipiis. Verum hic noster vir bonus, artibus cunctis disciplinæ certam rationem ceu oculum imponens virtuti,quæ omnium princeps est & regina, illam (si diis placet) conatur eruere. Quod si cui nondum est persuasum,virtuti primas deberi,Iphicratem audiat Atheniensium ducem, qui per contumeliam interrogatus à Callia Cabrij filio, quisnam esset, num sagittarius,scutifer, eques,aut armiger? Nihil horum, inquit, sed omnibus hisce imperans. Iure igitur optimo iam explodendus est nobis qui iaculari,arma gestare,fundam impellere,& equitem agere,iudicabit ad doctrinam pertinere: Imperium autem administrare, & ductitare exercitum, ita vt forte fortuna obuenerunt cuiquam adesse, nec vllam prius institutionem requirere. Et vt hoc insuper addam, maiori laborat vecordia, sannaque multo est dignior, quisquis hæc posteriora definiat sola egere prudentia,nihil interea tribuens doctrinæ:quum planè constet,sine illius præsidio nullum artibus relinqui incrementum, nullum operæprecium.Postremo obscurum esse non arbitror,ducem

Barbari sapientiores negan. ibus virtuti disciplinam.

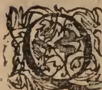
Iphicratis sententia illustris de virtute.

Contra assertores prudentiæ & disciplinæ contẽptores.

hanc rerum omnium, certamque rationem & ornamentum, ad bonam frugem sui studiosos solere perducere: vel hoc potissimum argumento: Quòd nisi quis maiore affectu ministrorum, quàm artis, præscriptique cuiusdam, & legis conuiualis teneatur, non deest ne cœnæ quidem sua gratia, si pueros habeat pocillatores, ad assandum, partiendum obsonia, reliquáque id genus gnauiter obeunda munia exercitatos, arteque instructos.

FINIS.

CAROLVS VALGVLIVS IN PLVTARCHI MVSICAM, AD TITVM PYRRHINVM.

QVÆRITVR comœdia vetus, cuius licentia increpandi mores erat liberior, in Musicam fuisse iniectam labem: & execratur polluendæ eius autores, alioqui elegantis ingenii poetas, quòd auctis fidibus, & varietate concentuum, Dithyrambísque conditis biforibus, ac iocunda fraude gratis vulgo versibus, ex forti illa, seuera, decora, atq; simplici Musica, mollem quandam, illecebrosam, calamistratam, ac variam intulissent. At quid inde mali? dicet aliquis. Ingens profecto, atque latissime manans, & quidem in res potiores. Nullâne sunt mala, emolliri & languefieri animos ciuium? nullâne amissi pudoris, & corruptorum morum? At quid interest morum? Sane plurimum. Nam animus noster quasi Tetrachordum quoddam, intellectu, ratione, phantasia, ac sensibus (si Platonicis credimus) constat. Intellectus diuinus est, in quo nil est nisi simplex ac purum & vniforme. Imaginatio, ac sensus mortales partes sunt, proinde mutationibus, varietatibusque refertæ. Media ratio propria humanæ est naturæ, arbitriumque anceps habet inclinandi ad diuina & ad mortalia. Si igitur ratio vt Mese neruus, cum diuina parte illa quasi neruo quodam se temperauerit, admirabiles morum concentus, simplices videlicet, graues, decoros creabit. Sin se consociauerit

Intellectus.

cum mortalibus,varios,molles,indecoros pariet. Tanta enim est vis canticis modis in vtranque partem,vt quales ipsi in animos præsertim teneros illapsi fuerint ciuium,decori,graues,seueri, aut contrà leues,languidi,varii,ac molles,ita rationem ancipitem,ac dubitantem ad consortionem optimorum, aut pessimorum stipantium latera ipsius consultorum , quorum consiliis vel elegantes vel degeneres mores finguntur, pertracturi esse videantur. Neminem autem esse puto tam stupidum tamque plumbeum, qui cantu non moueatur. Præclarè Theophrastus in secundo Musicæ inquit naturam Musicæ esse motum animæ inuecta à perturbationibus mala ab ea depellentem : quod in Musica efficeret,vt videlicet animum quò vellet pertraheret,naturam ipsius omnino nullam futuram.Hoc loco nostri musicam temporis lamentarer, ni iampridem complorata foret, facilè id patiente Franchino Gaffuro nostri æui præstanti musico,cuius libros & eleganter, & eruditè compositos ferè nemo nostrorum cantorum legit,tum quòd plerique grãmaticam ignorent,tum liuore, quo plurimo id hominum genus laborare Hesiodus autor est.Hoc autem à me solum dictum sit cohortandi eos quos ea mala tãgũt,gratia,vt omni conatu ignorantiã, inuidiãq;,velut pessimas feras ab animo depellãt. Nam hęc me fari coegit amor musicę musicorũq;,quo incredibili teneor.Eorũ ars & sciẽtia omnis in paucis quibusdã est syllabis,cãtus nulli ferè sunt sine conspecto libro,in quo nihil est descriptũ pręter certas notas & characteres : quòd si verba cantilenarum

quandoque proferuntur, de medio ea vulgo pleraq; accepta dices. Sed qualisnam erat apud veteres Musica ista? dicet aliquis. A Plutarcho disces, si ipsum accurate legeris, longæ mihi explicandæ ambages forent, & alieno loco. Quicquid enim canebant, ferè eruditum, elegantissimum, & metrico rhythmo cōpositum erat, siue laudes deorum, quales Hymni Orphei, qui extant etiam nunc, siue decora clarorum virorum, victoresque in Olympia certaminum, & reliquarum celebritatum, quales Pindari, & aliorū, seu nuptiæ, vt Pæanes eiusdem, canerentur. Innumera alia argumenta funebria, complorationes, amatoria, apta epulis alia, ad deprecandam pestilentiam alia, materiæ tragicæ, & comicæ, perque omnia genera, atque omnes Rhythmicas varietates poemata condita ad tibiam fidésve cantabantur, rhythmis, pulsibus, modulis, concentibus, humana voce, cunctis simul materiæ congruentes mores exprimentibus. Sed vt summatim dicam, vt autor est Lucianus, argumenta, & materiæ canticorum, cantilenarumq; erant ab orbe condito ad Cleopatræ vsque tempora gestæ res, quales Ouidius in Metamorphosi cecinit, ad quarum cantum veteres etiam saltabant. Ex quo patet, neminem exercere musicam saltationèmve temporibus illis potuisse, quin eadem opera animū multa cognitione priscarum rerum compleret. Operæprecium facturum me duxi canticum vnum de veteribus proponendo, quod Pythicum certamen vocabant. Argumentum erat pugna Apollinis cum dracone Pythone. Delona nomē toti cantico. Partiū eius nomina, Exploratio, Prouocatio, Iambicū, Spō-

deum, Saltatio. In prima Appollo contemplatur, ap opportunus sit dimicationi locus. In secunda prouocat draconem in certamē. In Iambico iam pugnatur. Hæc pars continet Odontismon vocatum, quia draco frendens secat dentes vulnera iam accipiens in corpus. Quarta victoriā Appollinis. Quinta saltantem ouantemq́ue victoriæ ergo eūdem declarat. Et hæc est vna de legibus tibiarum, in qua rhythmi, & moduli eorumq́ue mores in canendo mutantur, prout partes eius varios actus continentes postulant. Et quoniam legis mentionem fecimus, aliquid de lege musica, deque aliis quibusdam, quæ ad intelligentiam Plutarchi opem aliquam præstabunt, breuibus dicere constitui. Deinde calumniam quādam falsamq́ue accusationem ab Aristoxeno philosopho, Aristotelisq́ue discipulo, & Theophrasti æmulo, ac musicorum longè nobilissimo deprecabor. Lex itaque musica modus canticus est, præscriptam Harmoniam siue concentum, & rhythmum definitum habens. Nomen autem inditum legis propterea, quòd quasi lege præscriptum esset, vocum fidiumve tensiones mutare non licebat: quanquam Aristotelem dubitare non ignorem, num quia veteres, quod literis carerent, quarum monumentis crederent suas leges, canebant eas ne obliuioni mandarent, atque ita abolerentur, ideo omnes cantus leges appellatæ fuerint. Legum aliæ erant propriæ tibiis, aliæ citharæ, fidibusq́ue, aliæ communes vtriusque. Nomen cuique suum aut à gentibus, vt Æolia, Bœotia: aliæ à rhyhtmis, vt Orthia, Trochæa: à tropis, vt acuta, Tetracœdia: ab inuentoribus ama-

Odontismos.

Lex musica.

toribusque earum, vt Terpandria, & Hieracia: aliæ ab argumento, vt Pythicus certamen, & Curulis, sumptum habent. Partium citharicæ legis ipso partiente Terpandro, hæc nomina erant, Eparcha, Eparchia, Metarcha, Catatropa, Metacatatropa, Omphalos, Sphragis, Epilogos. Quorum nominum ratio etsi à me præsentia non explicatur causa breuitatis, & certè difficilis est eius coniectatio, hunc tamen vsum præstabunt, vt hinc quoque non nimiũ tardi homines quàm erudita omnia apud veteres musicos essent, omnes intelligant. Orthia Palladis lex erat, argumentum bellicum continens, quod nomen Pallidis declarat duellis aptæ deæ: omnia, vox, cantus fidium, Rhythmus, materia, bellicum concinebant, & personabant. Hanc legem cum Timotheus caneret, vir omnium regum atque imperatorum clarissimus Alexander Macedo perpulsus est ad capessenda arma, & exclamauit eiusmodi esse cantica regia oportere. Orthiorum septem species erant, in quibus lex Palladis, quam dixi. Et Trochæus dictus tubæ cantus signum militibus dantis. Curulis quæ dicitur lex, id ideo nacta est nomen, quoniam raptatum bigis Hectorem argumentum habebat. Castoriæ legis cantu sub Embaterio Rhythmo compositæ Sportani vtebantur ad excitandum ardorem Martis in animis militum. Constabant autem leges illæ carmine numeroso, & ad alios atque alios affectus commouendos accommodatæ erant. Pauca hæc de lege musica, pro re præsenti dicta sufficiant. De voce Melos, quamuis vulgo nota esse videatur, aliquid tamen dicendum du

Citharæ partes.

xi. Melos primò significatione membrum corporis dicitur. Quemadmodum enim multa variaque membra in vno animantis corpore sunt varia atque diuersa officia præstantia, quæ tamen finem eundem vitæ conseruandæ spectant, sic quia diuersæ voces mixtæ concorditer concentum vnum conficiunt, cantum prouenientem inde Græci melos, nos modum modulumque vocamus, aut quia melos significat quod cuique curæ est, quasi nihil maiori curæ homini esse debeat quàm cantus & musica, siquidem tantopere homines atque deos commouet melos, cantum dixere, Nec absolute quemcunque cantum, sed harmonia tantummodo constantem. Est autem Harmonia ratio compositorum corporum primo, inde ratio mixtorum vt vocum. Composita enim seruant nomina partium, vt si diceremus corpus animantis carnibus, ossibus, neruis, sanguine compositum esse, mixta verò non seruant. Vt mulsum neque vinum est, neque mel, tertia quædam natura, quanquam est vtriusque mixtione confectum, ita concentus neque acuta vox est neque grauis, sed tertium quiddam, quod neque acuta neque grauis vox dicatur. Harmoniarum nomina variarum apud veteres vsurpata hæc sunt, Doris, Ias, Æolis, Phrygia, Lydia, Locrica, à Philoxeno inuenta. Harmonia aliquot locis pro enharmonio Plutarchus vsus videtur. Pythagoras eam sic definiuit, multimixtorum & diuersa sentientium vnio. Rhythmus verò pater est metri, vt interpres inquit Aristophanis. Dionysius musicus de Pythagoreorum sententia in libro de si-

Melos. Melos. Harmonia.

militudinibus sic de Rhythmo inquit: Rhythmi & cantici moduli vnà propè est atque eadem essentia apud eos quibus graue tardum, & acutum celere videtur: illi autem sunt Pythagorei. Quum autem interualla cantica in rationibus numerorũ statuant, omnesque Rhythmis in aliqua vna ratione numerorum censeantur (alii enim sunt duplares, sesqui alteri alii, in rationeque alii alia) eiusdem esse naturæ Modulus & rhythmus videntur. Quumque præterea consonantia quæ de interuallis proficisci tur vocum, eorundem dogmate Diapason in dupla statuatur, Diapente in sesquialtera, & sic de reliquis: quum item Rhythmici pedes omnes iisdem rationibus distincti sint (nam plerique, & elegantissimi quique in Diapason ac Diapente consonantia sunt constituti) cognationem inter se quandam, atque familiaritatem habere videbuntur. Hæc Dionysius. Differunt tamen: est quidem Rhythmus Harmoniæ semper comes, ex qua modulus & cantus oritur: cæterum modulus in acuto & graui, Rhythmus vero in celeri & tardo motu spectatur. Qui motus in oratione consideratus, longum ac breue dicitur, in cæteris verò rebus celere, ac tardum. Vt quum pedes sublati depressique alternis, apto & mediocri nisu pulsant terram, is motus celer, & tardus nominatur, in metricis rhythmicisque pedibus, qui quidem sunt apta syllabarum compositio, quanquam inde acceperint pedum nomen, breuis dicitur, atque longus. Est autem in eo discrimen atque momentum, quòd acutum & graue qualitates sunt, celere verò ac tardum quantitates, vt Infrà

dicetur. Aristoxenus: Rhythmorum, inquit, ductus innumeri sunt quemadmodum & vocum tensiones, tametsi semper definiti terminatique sumuntur in vsum, vt primi, disemi, trisemi, ac cætera temporum nomina rhythmicorum. Prosodiacus, carminis cantusque genus est à Rhythmi genere appellatum, in quo erat Martis lex Spondeum genus & ipsum moduli & carminis sub eo Rhythmo compositum. Huius tres species erant. Epibomium vnum, dictum ab ara: Telesterium aliud, ab sacrificiis mysticis: Cureticum aliud, à Curetibus. Ad res diuinas species omnes accommodatæ erant. Per dactylum modulus est sub Rhythmo dactylico compositus. Sic reliqua à Plutarcho huiusmodi nomina commemorata cantus poëtici sunt indepti ab Rhythmis appellationem, vt quod dicitur primum, Procriticum, Maron, Heroum, Embaterium, Creticum: hoc genus à Curetibus Cretensibus, vt interpres inquit Aristophanis, quòd sub eo Rhythmo canentes cõpositum carmen, quatientes arma saltarent. Hactenus de Rhythmo. Virginalia species est poëmatis & cantus & saltationis, vt Epithalamia, quæ dicũtur poëmata ad virgines spectãtium. Prosodium poëmatis & cantici genus est adhibitum celebritatibus potissimũ deorum. Prosidii huius principium meminit interpres Aristophanis: Quid pulchrius incipientibus, quidve desinentibus, quàm Deum canere actores equorum? Pæanes cantus & poëmatis genus est libationibus & nuptiis accommodatum, quales Hymni Pindari. Pæanumque aliud genus antequam cum hoste consererent manus veteres Marti canebant. Appol-

lini parta iam victoria aliud. Procemia genus & ipsa poëmatis. Hyporchema poëmatis, & saltationis. Gymnopodiæ chori erant Spartæ puerorum, qui nudis pedibus cum tripudio laudes deorum canebant in honorem Spartanorum, qui pro patria in Theræis occubuerãt. Similiter Endymatia Argolica celebritas & saltatio. Sic & quæ dicitur Endrone. Carnia festum Appollinis apud Lacedæmonios. Strobilus species saltationis. Pyrrhias nomen serui, à quo postea serui Pyrrhiæ dicti. Scolion melos genus cantus erat quod acubantes ad epulas ordine accubantium non seruato canebant. Dicæarchus in libro de musicis certaminibus: Tria, inquit, erant apud veteres genera canticorum, vnum quod sine discrimine ab omnibus deinceps atque ordine cantabatur. Alterum quòd à peritissimis ac scientissimis non deinceps, sed altero semper præterito, & hoc Scolion ab ordine tali dicebatur. Aristoxenus verò & Phyllis musicus hæc tradidere de Scolio. In celebritatibus nuptiarum ad vnam mensam plurimis positis sellis accubantes ramum myrteum, laureumve tenentes manu, proximo subinde præterito sententias & amatoria syntona canebant. Periodus illa propter ordinem non rectum canentium Scolia, hoc est non recta appellabatur. Hæc interpres Aristoph. qui & principium hoc Scolii vnius Timocreontis Rhodii refert. Vtinam ò cæce Pluto nec terra, nec mari, nec continenti apparuisses, sed tartarum incoluisses, & Acherontem, nanque te propter cuncta mortales circunstant mala. Cyclii chori, Cyclia dicebantur cantica, que can-

Gymnopodiæ.

Scolion melos.

dem materiam continebant. Lagus siue Lassus Hermionemsis primus existimatur constituisseCyclios choros, & Dithyrambum in certamen deduxisse. Conditores Dithyramborum corruptores esse musarum, Sophistasque appellabant, de quorum numero Philoxenus, Cinesias, Cleomenes fuere, quos increpat comicus Aristophanes. De quibus Callimachus loquens, Spurii, inquit, & adulteri florent cantus. Erant enim illi Cyclicorum magistri chororum, eorumque scripta multos habebant flexus atque reflexus, quos musici strophas, antistrophas, & epodos vocant. Autor est horum interpres Aristophanis. Sciendũ enim est, in Tragœdiis atque Comœdiis saltationes, & choreas duci solitas esse proprias cuique vt quæ Emmelia dicitur, proprie erat Tragœdię dicata, Cordax verò Comœdiæ. Erat autem Cordax satyrica saltatio, à Libero patre instituta, India domita, vt autor est Arrianus in rebus Alexand. quem nos in latinum sermonem vertimus. Tibicines, fidicinesque illis Cyclii dicti adhibebantur, cantusque accommodati metricis rhythmis. Partes porrò Musicæ sunt Harmonia, Rhythmica, Metrica, Organica, Poëtica, Saltatio. Hęc est diuisio vniuersalis Musicæ, harum partium artifices omnes musici appellantur, sed Poëtæ, & poëtica per excellentiam. Per dictionem Tonus tria significantur. Tonus enim dicitur interuallum, tanquam mensura quædam ipsius loci vocis, qua significatione tonum Diapente maiorem esse tono Diatessaron dicimus. Dicitur item tonus vniuersus locus Systematis, quod nos (si modo rectè) complexionem interpretamur,

Emmelia. *Cordax.* *Musica partes.* *Tonus.*

accipiens perfectam, vt inquit Aristoxenus, complexionẽ illatibilis, vt Dorius tonus, Phrygius, & reliqui huiusmodi tropi. Tertio dicitur tonus ipsa qualiscunq; quãtũcunque tentio: qua significatione qui canunt, alii tono graui, alii acuto dicuntur vti: Nec prætermittendũ esse putaui admonere, Cruma, quẽ pulsum percussionemq; Latini interpretantur, esse speciem etiam cantus quandam tibiis ac tubiscõmodati. Nunc ad defensionem Aristoxeni, quẽ falso accusatũ reprehensumque, fuisse diximus, descendamus. Damnatur quòd tonum in duas æquas partes, quas semitonia æqua nominant, diuidi posse censuerit, vrgentque ipsum & oppugnant acriter atque importune rationibus numerorum mathematicis Pythagorei, & qui eorum sectam tuentur, de qua prius aliquid libandum esse existimaui. Quare proposita & cognita, in promptu erit absolutio Aristoxeni. Complures factiones musicorum fuere, vt Archestratia, Hermippia, & aliæ, sed duæ longè cæteris præcelluere, Pythagoria, & Aristoxenia. Pythagoras quum ab operibus omnibus naturæ, ab agendis, contemplandisque rebus omnibus, ab vita quoque ipsa temeritatem, atque inconstantiam exterminare, & in ordinem ea certum, constantemque rationem redigere conaretur, consonantias vocum, vt eas ab infido incertoque aurium arbitrio ad constans certumque mentis iudicium reuocaret, ratis rationibus numerorũ accommodauit, consilia hunc in modum agitans, vt autor est in Musica introductione Heraclides, sic scribens: Pythagoras, vt inquit Xenocrates, cogitando inuenit musica interualla

ualla ſine numero ortum habere non poſſe, quòd reſpectus forent quanti ad quantum. Reputabat enim qua natura eueniente re & cauſa conſona atque obſona interualla efficerentur, aſcendensque ad originem vocis, motum eſſe genitorem ipſius comperiebat, ac motum ſine numero eſſe nequire, igitur & vocem ipſam cum numero coniunctam, proinde quantitatem, acutumque, & graue eſſe quantitates. Reliquam eius orationem breuitatis gratia prætermittimus. Ptolemais mulier Cyrenenſis, Archytas, Ælianus, Panætius iunior eadem teſtantur, quorum ſeriem orationis Porphyrius fidei gratia ad verbum recitat. Igitur conſonantiam Dia paſon vocatam in ratione dupla, Diapente in ſeſquialtera, Tonum in ſeſquioctaua ſtatuebat, & reliqua vulgo nota. Porphyrius in commentariis in Harmonica Ptolomæi æditis, inſtructus opibus clariſsimorum Philoſophorum, Platonis, Ariſtotelis in primis, Theophraſti, Panætii, adſcriptis ad verbum eorum ſententiis longa oratione explicatis, fertur aduerſus Ptolomæum aſſerentem, in voce acutum & graue quantitates eſſe, & interualla muſica quanta, ſentientem cum Pythagoreis, & eſſe qualitates, & qualia apertiſsime demonſtrat. Quibus omnibus in præſentia prætermiſsis, vnius autoritate Panætii cõtentus ero, ſic in libro de Geometriæ, atque Muſicæ rationibus & interuallis ſcribentis: Qui ſpatium, inquit, acutum inter atque graue diuidi media quadam voce exiſtimat poſſe, ſimilis dicenti eſt, inter calidum & frigidum, candidum atque nigrum, ſectionem mediam poſſe fieri.

Diapaſon *Diapẽte.* *Tonus.*

Facultas nanque consonantiarum non in magnitudinibus vocum, sed in qualitatibus spectatur. Quare quum mathematici dicunt, diapason in ratione dupla consistere, non hoc dicunt quòd magnitudo vocis nerui, puta Netes, auctior est parte dimidia magnitudine Hypates; sic de reliquis. Argumento est, si fides illæ vel acrius vel languidius, ambæ, aut altera leuius, altera vehementius percutiantur, nihilominus idem remanet interuallum, tametsi pulsi nerui maiorem sonum reddunt, propterea quòd qualitatem non mutant. Quo fit perspicuum, interualla vocum non esse magnitudines sed qualitates. Verum, inquiunt, totam magnitudinem nerui dimidiatę suę magnitudinis partis, quę pulsæ concentum diapason ædunt, duplam esse. De reliquis eodem pacto cōsonantiis. His iactis quoad fieri potuit breuiter & explicatis, facile calumnia Aristoxenum liberabimus: Tonum in duas æquas partes, quæ semitonia paria dicantur, secari non posse, id quod posse fieri Aristoxenus censet, sic rationibus numerorum demonstrare se putant, qui eum accusant: Tonus, inquiunt, in sesquioctaua est ratione, sesquioctauum interuallum in quo est tonus in duas æquas partes secari non potest, ergo nec tonus. Inter senasdenas & octonasdenas vnitates contineri dicunt sesquioctauum interuallum, id nihil intersecare nisi vnitatem vnam indiuisibilem quæ sit septimadecima, duo interualla ex vno facta necessariò inæqualia esse: maius enim semper interuallum esse quod minores numeros intercedit, quàm quod maiores: maius igitur fu-

turum ſemitonium quod eſt inter ſenaſdenas, & ſeptenaſdenas vnitates, eò quòd ſeptenisdenis, & octonisdenis interiacet. Vera hæc dicuntur, neminique dubia ſunt docto viro, aut tamen efficiunt quòd volunt, nec propterea ſequitur tonum non poſſe in duo paria diuidi, tametſi interiacens vnitas ſeſquioctauam rationem in numeris non poſſit ſecari. At neruus ipſe, in quo tanquam in regula aliis atque aliis partitionibus rite factis concentus vocum varii formantur, quoniam magnitudo perpetua eſt, & continua, quacunque in parte, quotocunque in ſpatio ſecari poteſt, ergo & æquas in partes. Supradictum eſt enim de ſententia Panætii, Theophraſti, Porphyrii, & aliorum, & certè patet latiſsime ipſa per ſe res, conſonantias diapaſon, diapente, diateſſaron, tonum, & reliquas haud quaquam ideo ſtatui in numerorum rationibus atque magnitudinibus, quia ipſe voces vocumque interualla ſint numeri, magnitudinéſve, & reſpectum inter ſe quantum habeant, quum manifeſtiſſime ſint qualitates, ſed quia neruus, parteſque ipſius quæ voces ædunt, habet illos inter ſe reſpectus quantos. Quid igitur obſtat quo minus ſpacium illud nerui ſeſquioctauum, in quo ſtatuunt tonum, diuidi in duas æquas portiones, quæ ſemitonia paria ſint, diuidi queat, quum quantamcunque portionem continuæ quantitatis in infinita ſecari poſſe mathematici demonſtrent? Mihi quoque promptum eſſet in monochordo, quod Canona Pythagorici appellant, idem mathematicè demonſtrare, ni ſatis perſpicuum foret quod pro-

polui, falsò Aristoxenum accusari, quòd tonum censuerit in duo semitonia æqualia posse diuidi. At verò ignorabat arithmeticam Aristoxenus, qui volumina de ea ipsa facultate conscripsit, aut dogmata Pythagorica eum latuere, qui Xenophanem nobilem Pythagoreum præceptorem habuit. Sed hæc hactenus. Neque vero pati æquo animo possum Ptolemæum tendentem aduersus Pythagoram importunis quibusdam argumentis, quòd ipsarum diapasum, & diatessarum coniunctarum extremos terminos, hoc est, voces non efficere consonantiam dixerit, quasi consilia Pythagoræ ignorasse videatur. Diuinus ille vir Pythagoras, quem prouidentia numinis diuini demissum in terras fuisse puto, simplicia, pura, impermixta omnia adamabat, & cunctis in rebus quoad materia earum pateretur, eiusmodi requirebat & expescebat, quòd in ipsis constantia & æternitas esset. Impura verò, mixta variaque repudiabat, & à rebus deprecabatur, quoniam temeritatem atque inconstantiam illis dominari intelligebat. Quocirca solos eos concentus admisit, qui simplissimis numerorum rationibus consentanei essent, purisimamque eorum naturam saperent, quales cōcentus omnes illi sunt, qui multiplicibus & superparticularibus congruunt, vt diapason, diapente, & reliqui. Reiecit verò illos de numero consonantiarum, qui à tali natura abhorrebant, qualis est diapason & diatessarum, qui concentus nihil olet simplicitatis, & puritatis multiplicis, & superparticularis, sed consors est permixtionis impuritatisque super prauem

tis analogiæ. Attamen Ptolemæus conatur demonstrare extremas voces illas concinere, ac tripertitam distinctionem, triplicemque ordinem concentuum facit, vt alius sit omnium perfectissimus, quem Homophonum vocat: Alter, quem Symphonum, degenerans à primo: Tertius, quem Emmelem, degenerans à secundo. Non hæc ignorabat, bone vir, Pythagoras, quin multas quoque alias sciebat concinere auribus mixtiones vocũ, quas aut nullis numerorum rationibus, aut deterrimis congruant, qualibus nostri æui cantores, quas tertias & sextas vocant, vtuntur. Sed diuinus ille vir, & elegantissimus, vt apis purissimum cœlestem solum rorem carpit, ita sola nobilissima & simplississima admittebat in rebus. Et quoniam Plutarchus meminit Harmonicorum, sciendum est Harmonicos vocari eos, qui plus aurium quam rationis iudicio tribuunt autoritatis, vt Aristoxenii. Canonicos vero, qui primas in iudicando partes longæque ratas maximè rationi adscribunt, vt Pythagorei, genere tamen & ipsi armonici. Ptolemæus mediam quandam viam est sequutus. Tantum enim tribuit sensibus autoritatis, quantum Aristoxenii, ac tantum rationi, quantum Pythagorei. Verum enim tum fieri in musicis iudicium demonstrat, quum sensus atque ratio nihil inter se discrepare videntur. Id quo in Astronomia quoque demonstrauit, quum videlicet iudicium rationis cum oculorum iudicio consentit. Hæc ad te potissimum scribenda Tite putaui, percupiens in hac quoque te disciplina, quanquam non sine approbatione auditorum te canere intelligo, vt in cæ-

Concentus tres.

Harmonici.

Canonici.

teris quoque omnibus optimarum artium ornamentis excellere? Nam & ipse Aristoteles in libris de Republica præcipit Musicam studiosè pueris esse discendam, vt protinus rectè lætari consuescant.

Musicæ tria genera. Eiusque vtilitatem in tria genera partitur, vt aliud ad eruditionem disciplinamque pertineat, ad purgationem animorum aliud, tertium ad iucundè traducendam in ocio atque tranquilitate ætatem, grauioribus curis incessentibus sæpe animos musica emollitis & expulsis. Tria quoque genera modorum, quos

Modi musicæ tres. melos Græci vocant, à Philosophis tradita proponit, quorum alios inquit moribus, iis reor qui virtutibus mansuetioribus continentur, congruentes, alios rebus gerendis accommodatiores, alios quasi numine occupandis animis aptos. Itaque morales quos nominat præcipue accommodatos esse ei vtilitati, quæ spectat ad eruditionem. Afflantes & correpientes conuenire expianti & perpurganti vi commotorum, quum eas mentes subeunt, quæ nimium pronæ mollesque sunt admittendis affectibus, illis præsertim quibus consternatione formidinis, atque miserationis deiiciuntur, & affliguntur: nam & hos perfundere eiusmodi animos innoxio quodam gaudio tradit. Harmonias præterea, quarum vis atque natura varia est, alias inquit moralibus, quos vocant modis, & disciplinę vtilitati, alias purgantibus & afflantibus modis, cęteris alias congruere arbitratur. Atque adeo alios aliis modis & vtilitatibus natura addictos, & accommodatos, & conspiratos concentus esse contendit, vt Philoxenum conatum fabulas in Dorio concentu Dithyrambo condere, im-

potestatem sui, & quasi secundo amni in aduersum renitentem in Phrygium delatum fuisse prodiderit, velut seuerus Dorius grauisque concentus abominatus & abhorrens præfractam mollitiem materiæ, & carminis illecebras, libens appetenti & importune tanquam in suam possessionem sese ingerenti, Phrygiæ harmoniæ cessisse videretur. At hæc præclara & erudita cognitio compluribus iam ante seculis funditus exoleuit. Verum quoniam neque virgula diuina in mentes veterum ea scientia defluxerat, sed inuentum humanorum ingeniorum extitit, tui muneris Tite atque officii fuerit, qui omnibus curis præterquam disciplinarum percipiendarum vacuus es ac liber, omni studio eniti & elaborare, si ope partim mea adiutus, partim Plutarchi, vt poëticam, musicam excellentissimam, & diuinissimam omnium, cum ista quæ vulgo celebratur, pro tua virili parte coniungas atque componas.

FINIS.

STEPHNI NIGRI DE FRATERNA BENEVOlentia opuſculum, Antonino ac Gulielmo, illuſtriſsimi viri Antonii Prati, vtriuſque Galliæ magni Cancellarii filiis, dicatum.

CHILLES atque Helene, quum alter ad Troiam, altera in Ægypto moraretur, licet amoris incendium intuitu maximè excitetur, vno tamen aurium ſenſu ad eam compulſi ſunt inter ſe beneuolentiam, vt poſt obitum eorum manes in Leuce Ponti inſula mutua frui conſuetudine à Philoſtrato dicantur. Odatis quoque Omartæ vltra Tanaim imperantis filia, & Zariadres Hyſtapſis Mediæ regis frater, ex nocturna tantum viſione ſe mutuò vſqueadeo (vt refert Athenæus) dilexerunt, vt eam Zariadres patri quum ſponte aſſequi non valuiſſet, inuiſo ſurripuerit. Accidere enim ſolet, vt quum alicuius probitatem, virtuteſque audimus, ita neſcio quo pacto afficiamur, vt haud ſecus eum diligamus, ac ſi non modò ſæpe vidiſſemus, verum & eius conſuetudine iandiu vſi fuiſſemus. Non erit itaque mirãdum, ſi ego quoque audita veſtra virtutis indole, & que præ vobis probitatis inſignia feratis, ea, vos licet nunquã conſpexerim, ſim beneuolentia proſequutus, quæ me ad hoc de fraterna beneuolentia opuſculum ad Plutarchi æmulatione elaborandũ adegerit. Quod vtrique

vestrum fore non ingratum speramus. Ea etenim continet, quæ si quandoque perlegere haud molestum fuerit, plurimum ad contrahendum, atque indies magis augendum inter vos amorem sunt profutura. Quare vt ad te sermonem conuertam, nihil est quod te magis deceat Antonine puerorum iucundissime, quam ita vitam agere, vt omnes tuo merito fateantur, cum cæteris te quidem hominibus amicè simul ac beneuole viuere, fratrem verò ea prosequi beneuolentia ac pietate, vt ad amorem nihil omnino accedere posſit. Quid enim fraterna charitate præclarius? Quid illustrius excogitari potest? Quid contra odio, simultate, seditioneque turpius, & à quo magis ipsa abhorreat natura? Nam si rectè considerabimus, naturam idcirco nobis fratres tribuisse comperiemus, vt externis amicitiis minus indigeremus. Cui enim rectius, ac liberius, tutiusque nostra committemus consilia, nostras aperiemus volũtates, quâm his qui & eodem vtero æditi, & sub hisdem parentibus educati, eademque mensa à tenella ætate alti, trimodium, vt aiunt, salis nobiscum ederint? Sed nonnulli ad eam interdum rediguntur insaniam, vt omissa domestica necessitudine, neglectis fratribus, in quærendis externis amicitiis satagant, qui profectò nil aliud mihi agere videntur, quàm si innatum sibi membrum sponte abscinderent, factitiumque pro eo concinnare insertareque niterentur. Ipsa nanque amicitiarum ac consuetudinum innata nobis cupiditas maximo esse documento debet, vt fratres obseruemus ac colamus, eorumque amicitiam in perpetuum conseruemus, quando

Fraterna charitas.

ἄφιλοι καὶ ἄμικτοι, καὶ μονότροποι nullo pacto viuere possemus. Cæterum quid externis multisve opus est amicitiis, cui fraterna non deest? Sunt enim multæ variæque amicitiæ, si ad eam quam inter fratres voluit esse natura comparentur, vmbrę quędã ac ficta veræ necessitudinis idola. Cuius arctissimũ natura vinculum si quis dissoluerit ac contẽpserit, qua tandem fide externas amicitias culturus sperabitur? Nam mihi penitus desipere atque insanire videbitur, qui sibi firmam, constantem, veramque amicitiam cum eo fore persuasum habebit, qui fraternam prodiderit. Quis enim Eteoclis necessitudinem, Atrei consuetudinem, non abhorreat ac despiciat? Quis contrà Pollucis amicitiam non expetat, libenterque amplectatur? qui apud se in fratrem susurrantem quendam pugnis interemit, & quum immortalitate à Ioue optimo maximo donaretur, semideum se fieri maluit, vt Castori diuinitatem impertiret. Nullus est præterea, ne improbus quidem, qui Chariclem Antiochumque Ponticos non contemnat ac criminetur, qui quum paterna inter se diuiderent bona, poculum argẽteum conciderunt, vestemque mediam absciderunt, vt neuter altero ditior opulentiorque abiret. At egregium barbarorum fratrum non de argenteo cratere, vilissimoque indumento, sed de Persarum imperio iudicium memoratu dignum quis non summis prosequatur laudibus? Dareo enim persarum rege defuncto, alii quidem Ariamenem natu maiorem rerum potiri dignum iudicabant, pars vero ad Xerxem Atossæ Cyri filiæ ac Darei filium imperium deferebant.

Ariamenes igitur ex Medis non hostilem in modum, sed placidè ac benignè, perinde atque ad equum iudicium descendebat. Xerxes vero præsens regia omnia obibat munia, aduentanti autem fratri, quum diadema capiti detraxisset, tiaramque insigne regium deposuisset, obuiam processit, cumque benignè salutauit, donaque ei mittens, ferentibus vt his vterentur verbis imperauit: His te in præsentia Xerxes frater decorat muneribus, quòd si Persarum suffragio consensuque rex declarabitur, tibi primum apud se locum fore pollicetur. Ariamenes autem, Ego, inquit, munera quidem libenter suscipio, summam vero rerum ad me spectare contendo, primam autem secundum me dignitatem fratribus conseruabo, primoque omnium Xerxi. Itaque Persæ huiusce disceptationis arbitrium Artabano Darei fratri demandarunt. Xerxes multitudinis suffragio fretus, iudicium detractabat, sed à matre tandem impulsus, Artabani arbitrium subiit, qui quum vtriusque rationes audiuisset, ac secundum Xerxem iudicasset, Ariamenes statim exurgēs, fratrē adorauit, apprensâque eius dextera in solio eū regio collocauit, séq; illi in posterum beneuolum exhibuit. Maximam igitur fraternæ charitatis pietatem in eo pectore habitasse par est existimare, propter quam se regia dignitate defraudari pro nihilo duxerit. Quapropter si tantū fraternæ beneuolentiæ specimen Barbaris fuisse ingeniis exploratum habemus, quis humanitatis professor non erubescat, minimam quoque simultatis fraternæ scintillam animo insidere? Quid Pittacus ille, nónne quāto fratris teneretur desiderio fa-

cilè ostendit? qui quum essént ne sibi pecuniæ, interrogatus esset, duplo sibi plures esse quàm vellet, respondit, quòd scilicet fratrem germanum sibi fata rapuissent. Cæterum quid externis exemplis diutius immoror? quum Aphricanus Scipio nos manifeste doceat, nullam amicorum esse tantam iucunditatem, quæ fraternæ non sit charitati postponẽda. L. enim Scipioni fratri Aphricanus ipse, nondum Asiatico legatus, in Asiam proficisci maluit, quàm vt ab eo prouinciæ sors in Lælium arctissimo sibi familiaritatis vinculo iunctum transferretur. Marcus quoque Fabius tanto beneuolentiæ studio fratrem prosecutus traditur, vt insignem amplissimi triumphi honorem ob eius desiderium recusauerit. Nam quum deuictis Veientibus summo sibi senatus populique Romani cõsensu triumphus decerneretur, quòd in eo prælio Quintus Fabius strenue se inter primos gerens cecidisset, habitu triumphali vrbem ingredi non sustinuit. Quæ animi moderatio tãtam ei ex spreto triumpho glorię amplitudinem attulit, quantam nullus vnquam currus, nulla laurea afferre potuisset: Nònne Lælius & Scipio, Theseus & Pirithous, Achilles & Patroclus, Orestes & Pylades, Phintias & Damon, Epaminondas & Pelopidas, qui inter amicorum paria recensentur, propterea tantũ ab vtriusque linguæ grauissimis autoribus æternæ posteritatis memoriæ plurimum commendati sunt, quòd licet iisdem non essent orti parentibus, inter se tamen fraterna dilexerint beneuolẽtia? Quid impulit Horatium poetam eximium, vt Proculeium equitem Romanum his carminibus immortalitate

donaret?

Viuet extento Proculeius æuo:
Illum aget penna metuente solui
Notus in fratres animi paterni
Fama superstes?

Ea nempe qua erga Scipionem ac Murenam fratres vsus est pietas,quibus bello ciuili spoliatis, patrimonium de integro diuisit, quod cum eis antea quoque post communis patris obitum diuiserat.Sed vt exempla,quæ omnia exequi longum esset,Antonine iam mihi charissime,missa faciamus, nihil est quod tibi maiores ad colendam fraternam beneuolentiam stimulos addere debeat,quàm ea qua parẽtes ex hac re afficiuntur oblectatio.Quæ enim filiorum opes,qui honorum gradus, quæ dignitates maiori esse parentibus oblectamento possunt, quàm quum gnatos suos eodem consilio,eadem voluntate, summa demum concordia, mutuaque charitate viuere intuentur? Quare Apollonidem regis Eumenis,triumque aliorum Attali,Phileteri, & Athenæi matrem se felicem ac beatam iudicasse, maximasq; diis immortalibus egisse quamsæpissime gratias ferunt,non ob ingentes diuitias,regiamque dignitatem,sed quod tres filii natu maximum comitarẽtur, eiusque latera armati munirent, ipseque inter eos tuto ac sine vlla proditionis suspicione inermis versaretur.Vt contra Xerxes quum Ochum filium fratribus insidias parantem cognouisset,animi solicitudine interiit,quod nulla proculdubio admiratione dignum existimandum est. Nam quum fratrum seditiones fœdæ sint ac truculentæ, parentibus fœ-

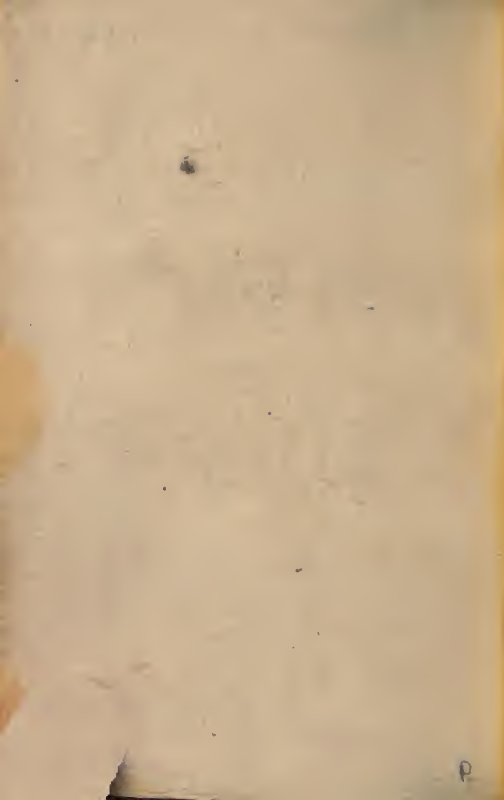
disſimæ ac truculentiſsimæ videntur. Qui enim fratres odio ac maleuolentia proſequitur, is parentes contemnat neceſſe eſt. Fratres contra qui mutuò ſe diligunt, quin parentes colant, facere non poſſunt. Vnde Piſiſtratus quum nouercã filiis iam natu grãdioribus ſuperinducturus eſſet, ait ſe eos optimos ac ſapientiſsimos arbitratum atque expertum plurimorum ſimilium patrem fieri velle. Aequitate enim ac probitate præditi filij, non ſolum in parentum gratiam ſe mutuo diligent, ſed & parentes ipſos certatim venerabantur, hoc aſsiduè ſecum & recputantes, & meditantes, ſe quidem parentibus cum ob alia multa, tum ob fratres in primis quamplurimum debere, tanquam ex paternis bonis hoc preciosiſsimum ac dulciſsimum arbitrentur. Quod Telemachus haud ſecus ratus apud Homerum conqueritur, ὅτι τὴν ἰαγῦ γενεὴν ἐμοῦνωσε κρονίων, hoc eſt, quòd vnicus eſſet Vlyſsi filius. Sed tu hoc deplorare non poteris, es enim à parentibus vno iã & eo optimo fratre donatus, quippe qui ea ſit morũ probitate inſignitus, ea futuræ doctrinæ ac prudentiæ indicia vnà tecum præ ſe ferat, vt vniuerſa Gallia veſtram vtriuſque indolem admiretur, optimam de vtroque ſpem concipiat. Quare iſtiuſmodi te fratrem non diligere ſolum, ſed & vehementer amare (vt facis) æquum eſt. Quid de parentibus loquar, quorum alterius quidem tam variæ ac multiplices ſunt virtutes, vt quũ Prata ſit ortus familia, ἀρετῶν λειμὼν, hoc eſt, virtutum pratum meritò appellari

Pratorũ familia.

poſsit. Nam vt in virenti prato varii, ac diuerſicolores cum ſumma animi oblectatione ſpectantur

flores, ita in patre tuo grauissimo vitæque integerrimo viro quæcunque ad excolendum animum faciunt virtutes clarissimè elucent. Cuius in vtroque iure peritiam si respexeris, vtriusque Galliæ oraculum: si in iudicandis prudentiam & æquitatem, Rhadamanthum atque Aristidem: si in dicendo facundiã, Gorgiam nõ iniuria appellaueris. Altera verò à teneris vsque annis adeò se intra castitatis ac pudicitiæ terminos continuit, vt si priscis illis temporibus nasci contigisset, eam populus Romanus, pace Sulpitiæ pudicissimæ dixerim, ad Veneris simulachrũ ex Sibyllinis libris dedicandum fuerit electurus. Quare summopere tibi Antonine mi nitendum est, vt istiusmodi parentibus, cum in cæteris omnibus, tum vel maximè in obseruanda fraterna beneuolentia morem geras. Quod si feceris, & à tam præclaris parentibus minimè degenerasse videberis, & fraternam charitatem externis ac futilibus amicitiis, tuo summo decore prę posuisse ab omnibus existimaberis.

FINIS.

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA
1971